

KONTRAKTSTATUTTET

UDENRIGSHANDELSRET II

Danske og fremmede lovvalgsregler
om kontrakter

af
OLE LANDO

3. udgave

JURISTFORBUNDETS FORLAG

Kontraktstatuttet
© by Juristforbundets Forlag
er sat med Times og trykt hos
JJ trykteknik a-s, København
3. udgave 1981

ISBN 87-574-2432-2

*Skrifter fra Institut for europæisk Markedsret
ved Handelshøjskolen i København.*

1. Ole Lando: Udenrigshandelens Kontrakter, Udenrigshandelsret 1, 3.udg. 1981.
2. Jytte Thorbek: Aktieselskabsorganernes Kompetence i EF, 1973.
3. Jens Fejø og Ole Lando: Hovedpunkter af EØF Kartel- og Monopolret, 1973.
4. Hjalte Rasmussen: Domstolen I EF, 1975.
5. Jens Fejø: Konkurrenceret og EF, Fællesmarkedets monopolregler, 1980.
6. Ole Lando: Kontraktstatuttet, Udenrigshandelsret II, 1981.

KONTRAKTSTATUTTET

Forord til 1. udgave

Tilskyndelsen til at arbejde med den internationale kontraktret fik jeg som student, og interessen har holdt sig siden. Dette skyldes ikke mindst min lærer, professor Borum, hvis interesse for emnet og for mit arbejde har haft stor betydning, samt professor Hadar Berglund, Göteborg, professor Kobbernagel og advokat Erik Siesby, der alle har ydet mig værdifuld hjælp. I udlandet har jeg fået vejledning af professor John P. Dawson, nu Harvard Law School, professor Hessel E. Yntema, University of Michigan Law School, og sidst men ikke mindst af dr. Ulrich Drobnig, Hamborg.

Max Planck Institut für ausländisches und internationales Privatrecht i Hamborg og University of Michigan Law School har begge gæstfrit givet mig adgang til deres righoldige biblioteker og har stillet arbejdsværelse til min rådighed under mine besøg.

Handelshøjskolen i København har på mange måder hjulpet mig til at fuldende denne fremstilling, og justitsministeriet har ydet mig den nødvendige tjenestefrihed. Uden disse institutioners hjælp var bogen ikke blevet skrevet.

Holte i oktober 1962

Forord til 3. udgave

1. udgaven udkom i 1962. I mellemtiden har en 2. udgave, som var et fotokopieret manuskript, været benyttet ved undervisning på Handelshøjskolen i København.

Med et så stort tidsinterval mellem 1. og 3. udgave, har meget måttet skrives om. Udviklingen er gået rask i og uden for Skandinavien. De bestræbelser for en harmonisering og uniformering af den internationale

kontraktret, som var i gang i 1962, har siden båret frugt. Man kan i dag, især i Europa, se en bevægelse bort fra den rene kasuistik i nogle og fra den slaviske anvendelse af indgåelsesstedets lov i andre lande. I stedet opstilles formodningsregler, heriblandt formodningen for anvendelse af loven på det sted, hvor den af parterne, der skal præstere den for aftalen karakteristiske ydelse, har sit forretningssted.

1. udgaven var en disputats og indeholdt en ret omfattende omtale af europæisk og amerikansk litteratur om emnet. På den anden side blev i det væsentlige kun skandinavisk ret samt retten i Frankrig, Tyskland, England og USA fremstillet, og kun den internationale kontraktrets almindelige del. Denne udgave omfatter flere landes ret, herunder retten i Italien, Schweiz, Belgien, Nederlandene og Østrig samt i de socialistiske lande og den behandler nogle af de vigtigere enkelte kontrakter. Endelig er der i indledningen givet en kort fremstilling af nogle af den internationale privatrets grundbegreber og hovedproblemer. På grund af denne udvidelse af stoffet er behandlingen af litteraturen om emnet og af ældre retspraksis skåret noget ned.

I forrige århundrede skal den tyske retslærde *Jhering* have skrevet, at der ikke findes nogen virkelig juridisk kultur i verden, som kan nøjes med at studere et lands ret alene.¹ Dette gælder især en disciplin, som handler om anvendelse af fremmed ret, og det gælder nu mere end på *Jherings* tid, hvor det internationale samkvem ikke var så stærkt som i dag. Fremmed ret er dog fremstillet her ikke blot af kulturelle grunde. Udviklingen i fremmed ret og den aktuelle retstilstand i udlandet tjener til vejledning for skandinavisk retspraksis, som endnu ikke er låst fast til bestemte metoder og regler, og viser hvordan nærværende forfatter er nået til sine opfattelser. Den erhvervsvirksomhed, der har en kontrakt med en udlænding, vil ofte gerne vide hvilket lovvalg, domstolene i dennes land vil træffe.

En fremstilling, som både skal være en håndbog og en lærebog, og som kun kan have et vist begrænset omfang, kan ikke give svar på alle emnets spørgsmål. Det må også fremhæves, hvor stor en usikkerhed der råder i mange lande om, hvilken lov en domstol vil anvende på en given interna-

1. I 2. udgaven af »Udenrigshandelens Kontrakter« 1973 har jeg skrevet, at René David var ophavsmand til denne udtalelse. Jeg har siden fået at vide, at han havde læst denne »enorme banalitet« hos *Jhering*.

tional kontrakt. Selv om denne bog bygger på den opfattelse, at det er retsvidenskabens opgave at stå i retssikkerhedens og forudseelighedens tjeneste og at fremstille og foreslå *regler*, kan jeg forstå de forfattere, der hellere vil angive de *muligheder*, de modeller, der kan opstilles til løsning af et problem, for så at lade dommeren eller voldgiftsmanden vælge, hvilken model han vil følge. Når jeg i fremstillingen har givet plads til andre modeller end dem, som jeg ville følge, er det bl.a. sket i erkendelse af, at udviklingen kan gå i en anden retning end den, som jeg forudser.

En stor del af stoffet i denne udgave er baseret på min fremstilling af »Contracts« i »International Encyclopedia of Comparative Law« bind III, »Private International Law«, kapitel 24, som blev udsendt i 1976-77. De, som hjalp mig med denne fremstilling, har derfor også hjulpet mig med denne udgave. De var mange, men jeg føler trang til her især at takke daværende professor ved Columbia University Law School, nu dommer i US Circuit Court of Appeal, Ruth Ginsburg, som rådgav mig om de vanskelige afsnit om amerikansk ret, professor Kurt Lipstein, Clare College, University of Cambridge, som er hovedredaktør for Encyclopediens bind III, og igen, sidst men ikke mindst, professor, dr. Ulrich Drobnig, Max Planck Institut für ausländisches und internationales Privatrecht i Hamburg, der som Encyclopediens »Executive Secretary« har ydet mig en betydelig hjælp.

Professor Knut Rohde, Stockholm, har revideret den dansk-svenske ordliste bag i bogen. Det er jeg ham meget taknemmelig for.

Jeg skylder endvidere mine medarbejdere på Institut for Europæisk Markedsret, Una Koester, Susanne Skov Madsen og Grete Mortensen tak for hjælp ved skrivning og korrekturlæsning af denne udgave.

Holte i oktober 1981

Ole Lando

Indholdsoversigt over Udenrigshandelsretten

BIND 1

UDENRIGSHANDELENS KONTRAKTER

Forkortelser

Indholdsfortegnelse

1. Indledning

- 1.1 Emnet og systematikken
- 1.2. Oversigt over de vestlige retssystemer
- 1.3. Udenrigshandelsrettens internationalisering

1. DEL

KONTRAKTRETTEEN

2. Nogle afsnit af kontraktretten

- 2.1. Afslutning af aftaler
- 2.2. Form og bevis
- 2.3. Aftalers fortolkning
- 2.4. Urimelige kontraktvilkår
- 2.5. Fordringers forældelse

- 3. *Salgets formidlere*
    - 3.1. Handelsagenten
    - 3.2. Forhandleren

  - 4. *Løsørekøb*
    - 4.1. Købets placering i retssystemerne. Enhedstræbelserne.
    - 4.2. Levering og risiko, transportklausuler, prisen.
    - 4.3. Almindeligt om misligholdelse
    - 4.4. Forsinkelse
    - 4.5. Mangler
- Litteratur. Sagregister. Dansk-svensk ordliste

BIND 2

II. DEL

KONTRAKTSTATUTTET

Forkortelser	13
Indholdsfortegnelse	19
5. <i>Indledning om international privatret</i>	35
5.1. Beskrivelse af emnet	35
5.2. Den internationale privatrets hovedproblemer	39
5.3. Statutterne	52
5.4. Ordre public, direkte anvendelige love og territorialitet	54

INDHOLDSOVERSIGT

---

6. <i>Den internationale kontraktrets almindelige del</i>	65
6.1. Den internationale kontraktrets hovedproblemer	65
6.2. Partshenvisningen	74
6.3. Kontraktstatuttet, hvor ingen partshenvisning findes	134
6.4. Kontraktstatuttets rækkevidde	206
7. <i>De enkelte kontrakter</i>	283
7.1. Kontrakten om levering af løsøre	284
7.2. Aftaler om fast ejendom	305
7.3. Overladelse af immaterialrettigheder	309
7.4. Forholdet mellem hvervgiveren og den selvstændige mellemmand og mellem leverandøren og forhandleren	317
7.5. Arbejdsforhold	343
7.6. Forsikringsaftalen	383
 Bilag 1. Dansk lov nr. 122 af 15. april 1964 om, hvilket lands retsregler der skal anvendes på løsørekøb af international karakter ..	 401
 Bilag 2. EF-Konvention om, hvilken lov der skal anvendes på kontraktretlige forpligtelser, åbent for undertegnelse i Rom den 19. juni 1980	 403
 Litteratur	 413
 Fortegnelse over danske, norske og svenske domme	 419
 Sagregister	 482
 Register over anvendt sprogbrug	 434
 Dansk-svensk ordliste	 435

BIND 3

III. DEL

FREMMEDE OG INTERNATIONAL PROCESRET

8. Retssag i Vesteuropa og USA. Domstolsorganisation.
Domstolenes internationale kompetence. Anerkendelse af fremmede domme.
9. Voldgift i fremmed ret og i den internationale privat- og procesret.

Forkortelser

Bøger og artikler, som er forkortede ved forfatternavne m.m., er optaget i fortegnelsen over anvendt litteratur

A 2d	Atlantic Reporter (National Reporter System, United States), Second Series.
ABGB	Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch af 1. juni 1811, Østrig.
AC	Appeal Cases, English Law Reports.
AcP	Archiv für die zivilistische Praxis (tysk).
AfR	Archiv for Retsvidenskaben og dens Anvendelse.
AfS	Arkiv for Sjørett (norsk).
AG	Amtsgericht (tysk).
AGBG	Gesetz zur Regelung des Rechts der allgemeinen Geschäftsbedingungen (vesttysk lov af 1976).
All ER	All England Law Reports, Annotated.
A.L.R.	American Law Reports.
Am.J.	American Journal of Comparative Law.
AMC	American Maritime Cases (USA).
Arb.Ger.	Arbeitsgericht (tysk).
ARS	Arbeitsrechtssammlungen (Entscheidungen des Reichsarbeitsgerichtes, der Landesarbeitsgerichte und Arbeitsgerichte) (tysk).
Atl.	Atlantic Reporter (National Reporter System, United States).
Atl. 2d	Atlantic Reporter (National Reporter System, United States), Second Series.
AWD	Aussenwirtschaftsdienst des Betriebs-Beraters (tysk).
BAG	Bundesarbeitsgericht (tysk).
Bad.Rspr.	Badische Rechtspraxis (tysk).
BB	Der Betriebs-Berater (tysk).
BG	Bundesgericht (Schweiz).
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch (tysk).
BGE	Entscheidungen des Schweizerischen Bundesgerichtes, Amtliche Sammlung.

BGH	Bundesgerichtshof (tysk).
BGHZ	Entscheidungen des Bundesgerichtshofes in Zivilsachen (tysk).
Bing.	Bingham, English Common Pleas.
Bull.civ.	Bulletins des arrêts de la Cour de Cassation (fransk).
Burr.	Burrow, English King's Bench Reports.
BW	Burgerlijk Wetboek (nederlandsk civillovbog) af 1838.
CA	Court of Appeal (engelsk).
Cass (civ., req., comm., soc. réunie)	Cour de cassation, chambre civile, des Requêtes, commerciale, ré- unie sociale (fransk).
cc	Code civil (fransk og belgisk). Codice civile (italiensk).
cc it.	Italiensk codice civile af 1942.
c.com.	Code de Commerce af 1807 (fransk).
Ch.	Chancery Division, English Law Reports, 1891 -
Chl	Checklov.
Cir.	Circuit = Appelretskreds (USA).
CISG	Konvention af 11. april 1980 om aftaler vedrørende internationale løsørekøb.
CJS	Corpus juris secundum (USA).
Clunet	Journal du droit international. Fondé par Clunet (fransk).
Code Civil	(Hvor ikke andet er angivet) fransk code civil af 1804.
Conn.	Connecticut Reports.
Cour Fédéral	Bundesgericht (Schweiz).
D	Dalloz, Recueil périodique et critique de jurisprudence, de législation et de doctrine (fransk).
Dig.	Digestas (Romerretten).
Disp.prel.	Disposizioni preliminari. Indledningen til Codice Civile (italiensk).
DL	Christian den Femtes Danske Lov.
D.L.R.	Dominion Law Reports (Canada).
DMF	Le Droit Maritime Français.
Documents 1951	Conférence de la Haye. Droit Internationale Privé (1951), II Docu- ments.
EF	De europæiske Fællesskaber.
EF-konventionen	Konvention om hvilken lov der skal anvendes på kontraktlige for- pligtelser (se bilag 2).
EFT	De europæiske Fællesskabers Tidende.
EGBGB	Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuch (tysk).
EØFT	Traktaten om oprettelse af Det europæiske økonomiske Fællesskab af 25. marts 1957 med senere ændringer.
F	Federal Reporter (USA).
F 2d	Federal Reporter, Second Series.
F supp.	Federal supplement (USA).
Gaz.Pal.	La Gazette du Palais (fransk domssamling).
H	Højesteret, højesteretsdom.
Hans RZ	Hanseatische Rechtszeitschrift.

H St.	Hof- og Stadsretten i København.
HD	Højesteretsdom, Högsta Domstolen (svensk).
HGB	Handelsgesetzbuch (tysk).
HL	House of Lords (engelsk).
HRT	Højesteretstidende.
ICLQ	International and Comparative Law Quarterly (engelsk), har afløst ILQ (se denne).
Ill.	Illinois Reports.
Ill. App.	Illinois Appellate Court Reports.
ILQ	International Law Quarterly.
Iowa	Iowa Reports.
IPRspr	Die deutsche Rechtsprechung auf dem Gebiete des internationalen Privatrechts. Sonderveröffentlichung der Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht (RabelsZ).
IzRspr	Die deutsche Rechtsprechung auf dem Gebiete des interzonalen Rechts. Sonderveröffentlichung der RabelsZ (se ovenfor).
JBL	Journal of Business Law (engelsk).
J.O.	Journal officiel (fransk lovtidende).
JOCE	Journal officiel des communautés européennes.
JU	Juridisk Ugeskrift.
JW	Juristische Wochenschrift (tysk).
kap, kapt	Kapitel.
KB	King's Bench Division. English Law Reports.
Kbl	Skandinavisk købelov.
KG	Kammergericht (tysk).
Kmsl	Skandinavisk lov om kommission, handelsagentur og handelsrejsende (1915-1918).
LAG	Landesarbeitsgericht (tysk).
L.Ed.	Lawyer's Edition, United States Supreme Court Reports.
LG	Landesgericht (tysk).
LJ	Law Journal.
lkbl	Dansk lov nr. 122 af 15. april 1964 om hvilket lands retsregler, der skal anvendes på løsørekøb af international karakter (se bilag 1).
Ll.L.Rep.	Lloyd's List Law Reports (engelsk).
LNTS	League of Nations Treaty Series.
LOHSD	Landsover samt Hof- og Stadsretsdom.
LQR	Law Quarterly Review (engelsk).
L.R.Ch.	English Law Reports, Chancery Appeal Cases 1866-1875.
LTR	Law Times Reports (engelsk).
Mass.	Massachusetts Reports.
MDR	Monatschrift für deutsches Recht.
Mfl	Dansk markedsføringslov (lov nr. 297 af 14. juni 1974).
NAG	Bundesgesetz betreffend die zivilrechtlichen Verhältnisse der Niedergelassenen und Aufenthalter (Schweiz).

NDS	Nordiske domme i Sjøfartsanliggender (udkommer i Oslo).
NE	Northeastern Reporter (National Reporter System, United States).
NE 2d	Northeastern Reporter (National Reporter System, United States). Second Series.
NJA	Nytt juridisk Arkiv (svensk).
NJT	Nyt Juridisk Tidsskrift.
NJW	Neue juristische Wochenschrift (tysk).
NRT	Norsk Retts Tidende.
NTfIR	Nordisk Tidsskrift for international Ret.
NW	North Western Reporter (National Reporter System, United States).
NY	New York Court of Appeals Reports.
NY Supp.	New York Supplements Reports (National Reporter System, United States).
Obl	Schweizerisches Obligationenrecht af 30. marts 1911.
OER	Osteuropa-Recht (vesttysk tidsskrift).
OGH Brit. Zone	Oberster Gerichtshof für die britische Zone (tysk).
OLG	Oberlandesgericht (tysk).
OLGR	Rechtssprechung der Oberlandesgerichte (tysk).
OR	Schweizerisches Obligationenrecht af 30. marts 1911.
P	English Law Reports, Probate Division, Pacific Reporter (National Reporter System, USA).
Pa.	Pennsylvania Reports.
Pac.	Pacific Reporter (National Reporter System, United States).
Pac. 2d	Pacific Reporter (National Reporter System, United States). Second Series.
QB	Queen's Bench, English Law Reports, 1891-.
QBD	English Law Reports, Queen's Bench Division 1876-90.
RabelsZ	Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht.
RAG	Reichsarbeitsgericht (tysk).
RAGE	Entscheidungen des Reichsarbeitsgerichtes (tysk).
RB	Rättegångsbalk af 18. juli 1942 (svensk).
Recueil	Receuil des cours de l'Académie de droit international de la Haye.
Rev. arb.	Revue de l'Arbitrage (fransk).
Rev.crit. d.i.p.	Revue critique de droit international privé (fransk).
Rev.trim.dr.com.	Revue trimestrielle de droit commercial (fransk).
Req.	se Cass.
RG	Reichsgericht (tysk).
RGZ	Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen (tysk).
Rhein Arch	Rheinisches Archiv für Zivil- und Strafrecht (tysk).
ROHG	Reichsoberhandelsgericht (tysk).
ROLG	Die Rechtsprechung der Oberlandesgerichte auf dem Gebiete des Zivilrechts (tysk).
Rpl.	Retsplejeloven.

Rvgl.Hvb.	Rechtsvergleichendes Handwörterbuch für das Zivil- und Handelsrecht des Inlandes und Auslandes, Berlin 1929-38.
S	Sirey = Recueil général des lois et des arrêts (fransk).
S.C.	Session Cases (Skotland).
Scand.Stud.L.	Scandinavian Studies in Law.
Schl.	Schlegels Samling af Højesteretsdomme. I-III.
S.Ct.	Supreme Court Reporter (National Reporter System, United States).
SE	Southeastern Reporter (National Reporter System, United States).
SE 2d	Southeastern Reporter (National Reporter System, United States). Second Series.
sec, sect.	Section (paragraf).
Seuffert	Seufferts Archiv für Entscheidungen der obersten Gerichte in den deutschen Staaten.
SGA	Sale of Goods Act (engelsk).
SH	Sø- og Handelsrettsdom.
SHT	Sø- og Handelsretstidende.
Sirey,	se S.
smh.m.	sammenholdt med.
So.	Southern Reporter (National Reporter System, United States).
So. 2d	Southern Reporter (National Reporter System, United States). Second Series.
Sv.Jt.	Svensk Juristtidning.
SW	Southwestern Reporter (National Reporter System, United States).
SW 2d	Southwestern Reporter (National Reporter System, United States). Second Series.
TfR	Tidsskrift for Rettsvitenskap.
TLR	Times Law Reports (engelsk).
Trib.civ.	Tribunal civil (fransk).
U	Ugeskrift for Retsvæsen.
UCC	Uniform Commercial Code (USA).
ukaftl	Den uniforme lov om afslutning af aftaler om internationale løsørekøb (Haag 1964).
ukbl	Den uniforme lov om internationale løsørekøb (Haag 1964).
UNTS	United Nations Treaty Series.
US	United States Reports.
Warn el. Warneyer	Die Rechtssprechung des Reichsgerichts auf dem Gebiete des Zivilrechts, udgivet af O. Warneyer (tysk).
Viborg LOD	Viborg landsoverrettsdom.
WK	Nederlands Wetboek van Koophandel (Handelslovbog) af 1838.
VL	Vestre landsrettsdom.
W.L.R.	Weekly Law Reports (engelsk).
VLT	Vestre landsret Tidende.
VRP	Voyageurs, représentants, placiers.

Vxl	Veksellov.
Yale LJ	Yale Law Journal.
ZAUSL	Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht, siden 1961 kaldet Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht.
Zfd ges H	Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht (tysk).
ZGB	Schweizerisches Zivilgesetzbuch.
ZIR	Niemeyers Zeitschrift für internationales Recht (tysk).
ZPO	Zivilprozessordnung (tysk).
ØL	Østre landsretsdom.

Indhold

II. DEL

5.	INDLEDNING OM DEN INTERNATIONALE PRIVATRET	35
5.1.	BESKRIVELSE AF EMNET	35
5.101.	Den internationale privatret	35
5.102.	Den internationale formueret	37
5.103.	Hvorfor anvende fremmed ret?	37
5.2.	DEN INTERNATIONALE FORMUERETS HOVEDPROBLEMER	39
A.	Universalisme eller partikularisme	39
5.201.	Universalismen	39
5.202.	Partikularismen	39
5.203.	Vurdering	42
B.	Problemet om lovvalgsreglernes opbygning	42
5.204.	Den alsidede lovvalgsregel	42
5.205.	Sagled og henvisningsled. Tilknytningen	42
5.206.	Springet i det ukendte	44
5.207.	Den ensidede lovvalgsregel	45
5.208.	»The covert techniques«	45
5.209.	Renvoi	47
5.210.	Alsidede lovvalgsregler skaber retssikkerhed	48
5.3.	STATUTTERNE	52
5.301.	Personlige og reelle	52
5.302.	Statut i moderne sprogbrug	52
5.303.	Normalstatut og særstatut	53

5.4.	ORDRE PUBLIC, DIREKTE ANVENDELIGE LOVE OG TERRITORIALITET	54
5.401.	A. Ordre public	54
5.402.	Det er resultatet, ikke reglen, der rammes	55
5.403.	Det uhensigtsmæssige resultat	56
5.404.	B. »Direkte anvendelige love« i domslandet	56
5.405.	C. Fremmede love med særlig kompetence	58
5.406.	Eksempler	60
5.407.	D. Territorialitet	61
5.408.	Relativitet	62
5.409.	De folkeretlige reglers betydning	62
5.410.	»Public policy«	63
6.	DEN INTERNATIONALE KONTRAKTRETS ALMINDELIGE DEL	65
6.1.	DEN INTERNATIONALE KONTRAKTRETS HOVEDPROBLEMER	65
6.101.	Opdeling – opspaltning eller kontraktstatuttets enhed	65
6.102.	Kontraktstatuttet og partshenvisningen Den materielretlige partshenvisning Den kollisionsretlige partshenvisning Sondringens betydning	66
6.103.	Kontraktstatuttet, hvor ingen partshenvisning findes . A. Regel	67
	B. Skøn	68
	1°. Den individualiserende metode	68
	2°. Den resultatbestemte metode	68
6.104.	Internationale handelsvoldgiftsretters lovvalg	70
6.105.	Genèvekonventionen art. VII og ICC's voldgiftsregler	71
6.106.	Gælder art. VII også uden for sit anvendelsesområde?	73
6.2.	PARTERNES LOVVALG	74
6.201.	I. <i>Indledning</i>	74
6.202.	II. <i>Partsa autonomien i de enkelte lande</i>	75
6.203.	Frankrig	76
6.204.	Frankrig og Haager-konventionen af 1955 m. m.	78

INDHOLD

6.205.	Belgien	78
6.206.	Holland	79
6.207.	Italien	80
6.208.	Vesttyskland	80
6.209.	Kræves stedlig tilknytning?	81
6.210.	Forbrugerkontrakter	82
6.211.	Schweiz	83
6.212.	England	84
6.213.	Partsa autonomiens baggrund	84
6.214.	Vita-Food-dommen	85
6.215.	»Weak-party Contracts«	87
6.216.	Commonwealth-landene	88
6.217.	USA	88
6.218.	Begrænsninger i parternes aftalefrihed	90
	1. Manglende tilknytning	90
	2. Mangler ved partshenvisninger	91
	3. Regler med særlig kompetence	92
6.219.	Forbundsdomstolens holdning	92
6.220.	Uniform Commercial Code	93
6.221.	Restatement 1971	94
6.222.	De socialistiske lande	95
6.223.	Lande, der begrænser partsautonomien	97
6.224.	Andre lande uden for Skandinavien. EF-Konventionen af 19. juni 1980	98
	Partshenvisningen i Danmark, Norge og Sverige	99
6.225.	Dansk praksis, U 1946-262 H	99
6.226.	SHT 1955-148, U 1959-410	100
6.227.	U 1957-807	101
6.228.	ØLD 31-3-1960	102
6.229.	U 1977-518 H	103
6.230.	Lovvalg under retssag	103
6.231.	Svensk og norsk praksis	104
6.232.	Svensk HD 5-6-1941; Sagen om Akademisk Brevskole	105
6.233.	Hvor tydeligt viser dommene, at partshenvisningen anerkendes som kollisionsretlig?	107
	<i>III. Vurdering: A. Partsautonomien bør anerkendes i udenrigshandelen .....</i>	109
		21

6.234.	Forudseeligheden	109
6.235.	Handelens behov for frihed	111
6.236.	B. Betingelserne for, at en partshenvisning kan anerkendes som kollisionsretlig	112
6.237.	1. Kontrakten må være international	112
6.238.	2. Partsautonomi og kontraktkategori	113
	a. Kontraktkategorier	113
6.239.	1°. Frie og dirigerede kommercielle kontrakter og forbrugerkontrakter	113
6.240.	2°. Typiske internationale og typiske interne kontrakter	115
6.241.	3°. Kontrakter med fast og med spredt tilknytning	115
6.242.	b. Hensynene	115
6.243.	c. Hensynene og kategorierne	116
	d. De vejledende synspunkter anvendt	116
6.244.	Frie kontrakter	116
6.245.	Dirigerede kontrakter og forbrugeraftaler	117
6.246.	e. Bestemmelsen af kontraktens kategori	120
	IV. <i>Den stiltiende partshenvisning</i>	121
6.247.	A. Problemet	121
	B. Værnetings- eller voldgiftsaftaler	122
6.248.	Doktrin, konventioner og praksis	122
6.249.	Vurdering	126
6.250.	C. Andre stiltiende partshenvisninger	128
	V. <i>Parternes lovvalg i sager for internationale handelsvoldgiftsretter</i>	129
6.251.	Det udtrykkelige lovvalg	129
6.252.	Det stiltiende og det formodede lovvalg	130
6.253.	Parternes valg af et ikke-nationalt retssystem	131
6.3.	KONTRAKTSTATUTTET, HVOR INGEN PARTSHENVISNING FINDES	134
6.301.	Indledning	134
	I. <i>De faste regler</i>	135
	A. Indgåelsesstedets lov	135
6.302.	Lande, som anvender indgåelsesstedets lov; særligt om Sovjetunionen	135

6.303.	B.	Opfyldelsesstedet	138
6.304.	C.	Flere faste regler, Polen, Østtyskland, Ungarn	139
	<i>II.</i>	<i>Dommerens skøn</i>	140
	A.	»Ingen regler«	140
6.305.		Engelsk ret. Den hypotetiske vilje	140
6.306.		Den objektive metode	143
6.307.		Commonwealth	144
6.308.		Fransk ret	144
		Den kasuistiske metode. Batiffol	145
		Lokaliseringsteorien i praksis	146
6.309.		Den franske retsfamilie	147
6.310.		Belgien	147
6.311.		Andre systemer	148
	B.	Formodningsregler	148
6.312.		Rolins udkast fra 1906	148
6.313.		Tyskland	149
6.314.		Den hypotetiske vilje	149
		Den objektive version af »den hypotetiske vilje«	149
6.315.		Opfyldelsesstedet	150
6.316.		Schweiz	153
6.317.		Holland	155
6.318.		EF-Konventionen af 19. juni 1980	156
6.319.		Albanien, Tjekkoslovakiet, Østrig	158
	<i>III.</i>	<i>USA</i>	158
6.320.		Indledning	158
6.321.	A.	De gamle teorier	159
	B.	Afvigelserne	160
6.322.		Indledning	160
6.323.	1.	Tendensen til at opretholde kontrakten	160
6.324.	2.	Tendensen til at beskytte den svage part	161
6.325.	C.	De nye teorier	162
	1.	Cavers, Currie m.fl.	162
	2.	Restatement 1971	163
6.326.		Restatement § 6	163
6.327.		Restatement § 188	164
6.328.	D.	Retstilstanden 1981	167

6.329.	E. The Uniform Commercial Code § 1.105	169
6.330.	F. <i>Lex-foi</i> -tendensen i amerikansk praksis	170
	IV. <i>Skandinavisk ret</i>	172
6.331.	Dansk ret, U 1935-82 og 1939-296 H	172
6.332.	U 1940-652 H	173
6.333.	Senere praksis	174
6.334.	Er metoden subjektiv eller objektiv?	175
6.335.	<i>Lex-foi</i> -tendensen i dansk praksis	176
6.336.	Norsk ret	177
6.337.	Objektiv eller subjektiv metode	179
6.338.	<i>Lex-foi</i> -tendensen	180
6.339.	Svensk ret	180
6.340.	Subjektiv eller objektiv metode	182
6.341.	<i>Lex-foi</i> -tendensen	182
6.342.	Sammenfattende bemærkninger om skandinavisk praksis	183
	V. <i>Vurdering</i>	184
	A. Skøn eller regel	184
6.343.	Indledning	184
	1. Faste regler eller skøn	184
	A°. Én fast regel	184
	a. Indgåelsesstedet	184
6.344.	1°. Aftaler <i>inter præsentes</i>	184
6.345.	2°. Aftaler <i>inter absentes</i>	185
	3°. Sammenfatning	186
6.346.	b. Opfyldelsesstedet	186
	c. Domicilet	188
6.347.	1°. Bopæl og forretningssted	188
6.348.	2°. Den karakteristiske ydelse	188
6.349.	3°. Beskyttelseshensynet	192
6.350.	d. Sammenfatning	193
6.351.	B°. Flere faste regler	193
	2. Frit skøn eller bundet skøn	194
6.352.	A°. Den pragmatiske metode	194
6.353.	B°. Den individualiserende metode	196
	B. Subjektiv eller objektiv metode	197
6.354.	1. De »frie« kommercielle kontrakter	197

INDHOLD

6.355.	2. Konsumentkontrakterne og de dirigerede kontrakter .	199
	<i>VI. De internationale handelsvoldgiftretters lovvalg</i>	200
6.356.	Genèvekonventionen af 21. april 1961. De anvendte metoder	200
6.357.	Lovvalsregler i et nationalt retssystem	201
6.358.	Den internationale privatrets almindelige principper . .	201
6.359.	Lovvalsregler i konventioner	201
6.360.	Lovvalsregler uden angiven kilde	202
6.361.	Ingen lovvalsregler anvendt	202
6.362.	<i>Lex mercatoria</i> og »almindelige retsprincipper«	203
6.363.	Kontraktens bestemmelser	205
6.364.	Er voldgiftsmandens frihed ønskelig	205
6.4.	KONTRAKTSTATUTTETS RÆKKEVIDDE	206
	<i>I. Kontraktstatuttets enhed</i>	206
6.401.	A. Opdeling	206
6.402.	Vurdering	207
6.403.	B. Opspaltning	208
6.404.	Vurdering	208
	<i>II. Fysiske personers handleevne</i>	209
6.405.	De materielle regler	209
6.406.	De internationalprivatretlige regler	210
6.407.	Vurdering	213
	<i>III. Afslutning af aftaler</i>	214
6.408.	Hovedreglen: Kontraktens lov	214
6.409.	Undtagelser. Den personlige lov	215
	<i>IV. Form</i>	217
6.410.	De materielle regler	217
6.411.	De internationalprivatretlige regler	217
6.412.	Vurdering	219
6.413.	Retshandler indgået i samme retsområde	220
6.414.	Retshandler indgået mellem parter der opholder sig i to retsområder	220
6.415.	Formforskrifter til beskyttelse af den svagere part . . .	222
6.416.	Hvilke materielle regler bør omfattes af de internationalprivatretlige regler om form?	223
	<i>V. Mellemandens kompetence</i>	224

6.417.	A.	Problemet. De fire muligheder	224
6.418.	B.	Systemerne	225
6.419.		Haager-konventionen af 1978 og Restatement 2nd	227
	C.	Vurdering	228
	1.	Hovedreglen	228
6.420.		Hensynene	228
6.421.		Forhandlingssted, virkningssted eller forretningssted?	230
6.422.		Kritik af Haager-konventionen	231
6.423.		Formodningsregler bør opstilles	232
	2.	Særlige forhold	233
6.424.		Selskabsorganers kompetence	233
6.425.		Skibsførerens kompetence	234
6.426.		Advokatens kompetence	235
6.427.	D.	Hvilke spørgsmål afgøres af den lov, der gælder for mellemmandens kompetence?	235
	VI.	<i>Materiel ugyldighed; tvingende regulering</i>	237
	A.	Begreberne	237
6.428.		Materiel ugyldighed	237
	1.	Privatretlig ugyldighed	237
	2.	Indgreb i de enkelte kontrakter: Den »grå zone« mellem offentlig og privat ret	237
	3.	Den økonomiske lovgivning	237
	4.	Materiel ugyldighed og tvingende regulering	238
	B.	Objekt, causa og consideration	239
6.429.		Om objekt, causa og consideration	239
6.430.		Retspraksis	240
6.431.		Vurdering	242
	C.	Ugyldighed som følge af mangler ved aftalens indgåelse eller indhold. Privatretlige ugyldighedsregler. Indgreb i de enkelte kontrakter ved offentligretlige regler	242
6.432.	1.	Kontraktstatuttet	242
	2.	Lex fori	243
6.433.	a.	Ordre public	243
6.434.	b.	Regler i domslandet med særlig kompetence	244
6.435.		Særlig kompetence er foreskrevet	244
6.436.		Særlig kompetence følger af fortolkning	245
	3.	Fremmede reglers anvendelse	246

INDHOLD

6.437.	a. Kontraktstatuttet	246
6.438.	b. Fremmede regler med særlig kompetence	247
	4. Vurdering	247
6.439.	Kontraktstatuttet bør afgøre kontraktens materielle gyldighed	247
6.440.	Ordre public og de privatretlige ugyldighedsregler ...	248
6.441.	De dirigerede kontrakter	248
	<i>VII. Den økonomiske lovgivning</i>	251
6.442.	A. Hovedtræk af gældende ret	251
6.443.	Domslandets regler med særlig kompetence	251
6.444.	De fremmede økonomiske love er »territoriale«	252
	B. Vurdering	253
6.445.	Bør reglen om de fremmede økonomiske loves territorialitet opgives?	253
6.446.	Vejledende synspunkter for anvendelse af fremmede økonomiske love	254
	<i>VIII. Kontraktens fortolkning</i>	257
6.447.	A. De materielle regler	257
6.448.	B. Fortolkningen afgør, hvilken lov som gælder	257
6.449.	C. Hvilken lov afgør fortolkningen?	258
6.450.	Lovgivning og praksis	258
6.451.	Vurdering	259
	D. Særligt om sprogforklning	260
6.452.	Enslydende ord med forskellig betydning	260
6.453.	Fremmedsprogede kontrakter	260
6.454.	Internationale formularer	261
	<i>IX. Opfyldelse og opfyldelsesmåder. Misligholdelse</i>	261
6.455.	Indledning. Regeringsindgreb i bestående aftaler	261
6.456.	Opfyldelses- og undersøgelsesmodaliteterne	
	Opfyldelsesmåden	264
6.457.	Undersøgelsesmåden	265
6.458.	Misligholdelsesvirkningerne. Naturalopfyldelse	265
6.459.	Ophævelse af kontrakten	266
	<i>2X. Fordringers forældelse</i>	267
	A. Systemerne	267
6.460.	Common Law-landene	267
6.461.	Andre lande	268

B. Vurdering	269
6.462. Materiel ret eller procesret	269
6.463. Domicilloven eller kontraktens lov	269
6.464. Fremmede forældelsesregler og ordre public	271
XI. <i>Pengeforpligtelser</i>	271
6.465. A. Indledning	271
6.466. B. Hvilken mønt er værdimåler?	272
6.467. C. Betaling i anden mønt end den, forpligtelsen gælder .	274
6.468. D. Nominalitetsprincippet og afvigelserne derfra	275
6.469. 1. Forudgående aftaler	276
6.470. 2. Opskrivning	277
6.471. 3. Erstatning for værdiforringelse ved forsinket betaling	279
XII. <i>Modregning</i>	280
6.472. A. Forskelle i reglerne om modregning	280
6.473. B. Lovvalgsreglerne i retssystemerne	280
6.474. C. Vurdering	282
7. DE ENKELTE KONTRAKTER	283
7.000. En eller flere regler	283
7.1. KONTRAKTEN OM LEVERING AF LØSØRE	284
7.101. Anvendelse af de almindelige kollisionsnormer om	
kontrakter	284
7.101a. De uniforme Købelove	285
7.102. Planen for den følgende fremstilling	286
A. Handelskøbet	286
a. Partsautonomien	286
7.103. Den fælles kerne	286
b. Den for købeaftalen gældende lov, hvor parterne intet	
har aftalt herom	287
1°. Kasuistik og <i>lex fori</i> tendens. Vesttyskland, England og	
USA	287
7.104. Vesttyskland	287
7.105. England, Skotland og Commonwealth-landene	288
7.106. USA	289
2°. Reglen om anvendelse af sælgers lov.	
Haager-konventionen	290

INDHOLD

7.107.	Haager-konventionen af 1955: Belgien, Danmark, Finland, Frankrig, Italien, Norge, Schweiz, Sverige	290
7.108.	Partsautonomien	291
7.109.	Hovedreglen om anvendelse af sælgers lov	293
7.110.	Købers lov	293
7.111.	Auktions- og børstedets lov	294
7.112.	Art. 4. Undersøgelsesstedets lov	294
7.113.	Konventionens anvendelsesområde	295
7.114.	Art. 6. Ordre public (Dansk lovs § 6)	298
7.115.	Fleksibel regel om anvendelsen af sælgers lov. Nederlandene, Tjekkoslaviet, Albanien og Østrig	300
7.116.	Fast regel om anvendelse af sælgers lov. Polen, Spanien, Ungarn, DDR, og COMECON	301
	B. Forbrugerkøbet	301
7.117.	Indledning	301
7.118.	Særlige lovvalgsregler i Det forenede Kongerige og Vesttyskland. Unfair Contract Terms Act 1977	302
7.119.	Haager-konventionen af 1955	302
7.120.	Den 14. Haagerkonference i 1980	302
7.121.	C. Andre aftaler om løøsøretning	304
7.2.	AFTALER OM FAST EJENDOM	305
7.201.	Lex rei sitae	305
7.202.	Vurdering. Lex rei sitae som formodningsregel	307
7.203.	Lex rei sitae som fast regel	308
7.3.	OVERLADELSE AF IMMATERIALRETTIGHEDER	309
7.301.	Emnet	309
7.302.	A. Beskyttelseslandets lov	310
	B. Den for aftalen gældende lov	312
7.303.	1. Parternes lovvalg	312
7.304.	2. Kontraktstatuttet, hvor parterne ikke har truffet noget lovvalg	313
7.305.	De vejledende synspunkter	314
7.306.	Hovedreglen: Overladerens lov	314
7.307.	Tyngdepunktet hos erhververen	315

7.4.	FORHOLDET MELLEM HVERVGIVEREN OG DEN SELVSTÆNDIGE MELLEMMAND OG MELLEM LEVERANDØREN OG FORHANDLE- REN	317
7.401.	I. <i>Emnet</i>	317
	II. <i>Agenten</i>	319
	A. Parternes lovvalg	319
7.402.	Agentaftalen og arbejdsaftalen	319
7.403.	De direkte anvendelige love	320
7.404.	Vurdering	322
	B. Hvilket lands lov gælder i mangel af parternes lovvalg	323
7.405.	a. De almindelige lovvalgsregler for kontrakter fastsat ved lov	323
	b. De almindelige lovvalgsregler for kontrakter fastsat i retspraksis	324
7.406.	Indledning	324
7.407.	Det forenede Kongerige og Commonwealth	325
7.408.	Frankrig	325
7.409.	Belgien	326
7.410.	USA	327
	c. Særlige lovvalgsregler for agentkontrakter i lovgivning eller praksis	328
7.411.	Indledning	328
7.412.	Agenturgiverens forretningssted. Tjekkoslavakiet, Østtyskland	328
7.413.	Loven på agentens forretningssted: Polen, Østrig, Vesttyskland, Nederlandene, Skandinavien. Haager-konventionen af 1978	329
7.414.	Loven på agentens territorium (virkningsstedet). Schweiz	330
	d. Vurdering	331
7.415.	Formodning for loven på agentens forretningssted ...	331
	III. <i>Kommissionæren og mægleren. Speditøren</i>	333
7.416.	A. Kommissionæren og mægleren	333
	B. Speditøren	334
7.417.	Parternes lovvalg	334
7.418.	Hvornår gælder De almindelige betingelser?	335

7.419.	Hvilket lands retsregler gælder i mangel af parternes lovvalg?	336
	<i>IV. Forhandleren</i>	337
7.420.	Emnet	337
7.421.	Forhandlingsaftalen mellem løvsørekøbet og agentaftalen	338
7.422.	Parternes lovvalg	339
7.423.	Hvilken lov gælder, hvor ingen partshenvisning findes?	340
7.424.	Vurdering	341
7.5.	ARBEJDSFORHOLD	343
7.501.	<i>I. Indledning</i>	343
	<i>II. Kilderne</i>	343
7.502.	Lovgivning	343
7.503.	Retspraksis og litteratur	344
	<i>III. Privat og offentlig arbejdsret</i>	345
7.504.	Privat arbejdsret	345
7.505.	Offentlig arbejdsret. Det offentlige er part	345
7.506.	Offentlig arbejdsret i forholdet mellem private parter ..	346
7.507.	Anvendelsesområdet for den offentlige arbejdsret	346
7.508.	Nogle retssystemer forkaster sontringen	347
	<i>IV. Retstilstanden i en række lande</i>	348
7.509.	Vesttyskland. Østrig, Schweiz	348
7.510.	Frankrig	353
7.511.	Italien	355
7.512.	United Kingdom	356
7.513.	USA	359
7.514.	Danmark	363
7.515.	Norge	367
7.516.	Sverige	368
7.517.	Japan	370
	<i>V. De europæiske Fællesskaber (EF)</i>	371
7.518.	Lovvalsregler i EF-Konventionen og i udkast til forordning om lovvalsregler for arbejde i EF og forordning 1408/71 om social sikkerhed	371
7.519.	Konventionen	372
7.520.	Forordningsudkastet	372

VI.	Vurdering	374
7.521.	A. Vejledende synspunkter	374
	B. Reglerne om arbejdsstatuttet	375
7.522.	Den underordnede arbejdstager med fast arbejdssted	375
7.523.	Overordnede arbejdstagere og specialister	376
7.524.	Spredt eller ubestemt arbejdssted	377
7.525.	Den udsendte arbejder	378
7.526.	Tvingende regler og arbejde i udlandet	378
7.527.	Arbejde i udviklingslande m.m.	379
	C. I hvilket omfang må arbejdsstedets forskrifter anvendes, hvor arbejdsaftalen ikke er underkastet arbejdsstedets lov?	380
7.528.	Arbejde i udlandet	380
7.529.	Arbejde i domlandet	381
	D. Særligt om kollektive aftaler	381
7.530.	Kollektive aftalers tilhørsforhold	381
7.531.	Fremmede elementer i en kollektiv aftale	382
7.532.	Fremmed virksomhed på territoriet	382
7.6.	FORSIKRINGSAFTALEN	383
7.601.	A. De ledende synspunkter. Porteføljestedet og risikostedet	383
	B. Retstilstanden i en række lande	385
7.602.	USA	385
7.602a.	Sagen Allstate Ins. Co. v. Hague	388
7.603.	Canada og England	389
7.604.	Det europæiske kontinent uden for Skandinavien	389
7.605.	Skandinavien	392
7.606.	C. De europæiske Fællesskaber	395
	D. Vurdering	396
7.607.	Transport- og genforsikring	396
7.608.	Anden forsikring	397
7.609.	Risikostedets lov	397
7.610.	Partsautonomien i erhvervsforsikring og forbrugersforsikring	398

INDHOLD

Bilag 1.	Dansk lov nr. 122 af 15. april 1964 om, hvilket lands retsregler der skal anvendes på løsørekøb af international karakter	401
Bilag 2.	EF-Konvention om, hvilken lov der skal anvendes på kontraktlige forpligtelser, åbnet for undertegnelse i Rom den 19. juni 1980	403
Litteratur		413
Domsregister		419
Sagregister		421
Register over anvendt sprogbrug		434
Dansk-svensk ordliste		435

5. Indledning om den internationale privatret

5.1. Beskrivelse af emnet

5.101. Den internationale kontraktret er en del af den internationale privatret.¹ Ved international privatret forstås de nationale retsregler, som afgør, efter hvilket retssystem et internationalt eller fremmed internt, privat retsforhold skal afgøres.

Lad os først tage et eksempel på et *internationalt privat retsforhold*:

Et køb af et parti mejetærskere er indgået mellem dansk sælger og tysk køber. Varerne skal ifølge aftale leveres i løbet af marts. Sælger leverer varen den 15. maj. Efter dansk ret kan køber afvise varen, fordi den er leveret for sent, jfr. Købelovens § 21. Efter tysk ret kan køber ikke afvise varen. Han skulle, da varen ikke kom i marts, have givet sælger en rimelig frist, inden for hvilken han ønskede levering og herved have tilkendegivet, at han ville afvise varen, hvis den kom senere end denne frists udløb, jfr. den tyske BGB § 326 stk. 1 og ovenfor Bind I 4.101. Det har han ikke gjort, og han kan derfor efter tysk ret ikke hæve købet nu. Spørgsmålet om køber kan afvise varen, falder altså forskelligt ud, alt efter om danske eller tyske retsregler skal gælde.

Købeaftalen er indgået mellem en dansk sælger og en tysk køber og er et køb af international karakter ligesom udenrigshandelens andre køb. Her foreligger det spørgsmål, om tyske eller danske regler skal gælde eller, som det også kaldes, en lovkonflikt mellem tysk og dansk ret, og denne lovkonflikt løses af den internationale privatrets regler. Disse regler kaldes også for *lovvalgsregler* eller *kollisionsnormer*.

Lad os dernæst se på et *fremmed internt privat retsforhold*:

En schweizer, der bor i Schweiz, køber en bil på afbetaling og med ejendomsforbehold i en schweizisk automobilhandel. Schweizisk ret har

5.101. 1. Philip, Dansk 3.

ikke samme regel om mindste udbetaling ved afbetalingskøb som dansk ret. Køber erlægger derfor kun 10% i udbetaling og tager bilen med sig, da han nogle måneder senere flytter til Danmark. Da han ikke betaler sine afdrag, søger sælgeren gennem en herværende advokat at tage bilen tilbage. Køberen gør gældende i fogedretten, at den danske regel om minimumsudbetaling ikke er overholdt, hvorfor sælgeren ikke kan gøre ejendomsforbeholdet gældende.

International privatret gælder for internationale retsforhold, men er ikke international ret. International ret er det samme som folkeret, og den internationale privatret er *national ret*. Hvert retssystem har sin internationale privatret. Der er dansk, tysk, engelsk og californisk international privatret. Trods fælles træk i de enkelte systemers internationale privatret er der også store forskelle. Dette betyder, at samme retsforhold kan blive bedømt efter forskellige landes internationale privatret og derved også efter forskellige retsregler alt efter, hvor, d.v.s. i hvilket land, sagen kommer for en domstol eller anden myndighed.

Den internationale privatret bestemmer som regel kun, *hvilket retssystem*s regler, som kommer til anvendelse. Den afgør ikke sagens udfald. Det gør *den materielle ret*. Dansk international privatret henviser f.eks. en sag til afgørelse efter tysk ret. Når det er bestemt, at tysk ret skal gælde, bliver det parternes eller dommernes opgave at fastslå, hvad der gælder i tysk materiel ret.

Den internationale privatret beskæftiger sig fortrinsvis med *private retsforhold*. Spørgsmål om anvendelse af fremmed ret i et offentligretligt forhold mellem en myndighed og en privatperson, f.eks. i forholdet mellem en toldmyndighed og en importør eller i forholdet mellem en skattemyndighed og en skatteyder, henregnes til den internationale forvaltningsret. I retsforhold mellem to borgere (virksomheder) kan fremmede offentligretlige regler, f.eks. monopolregler eller regler om arbejderbeskyttelse regulere parternes indbyrdes forhold, og disse regler omfattes da af den internationale privatret, se nedenfor 5.4 og 6.441 om de økonomiske love og 7.504 om den offentlige arbejdsret.

I nogle lande, f.eks. i Frankrig, hører indfødsretten og fremmedretten til den internationale privatret.² Det gør de ikke efter skandinavisk, tysk og anglo-amerikansk sprogbrug. Indfødsretten og fremmedretten vil ikke blive medtaget i denne fremstilling.

2. Batiffol & Lagarde 1,1.

✓ 5.102. Denne fremstilling begrænses til den internationale *kontraktret*. Det er et emne inden for *den internationale formueret*. Den internationale formueret omfatter lovvalgsreglerne om kontrakter, skadegørende handlinger uden for kontraktforhold, om selskaber, om retten til ting og om retten til varemærker, patenter, know-how og andre immaterialrettigheder.¹ Alle disse regler vil ikke blive medtaget her. Hovedemnet for fremstillingen er kontrakterne, den internationale omsætning af varer og tjenesteydelser. Nogle af disse aftaler, f.eks. aftaler om løsøre køb rejser foruden kontraktretlige også tingsretlige spørgsmål, som kun vil blive berørt på enkelte steder. Der gives heller ikke nogen fuldstændig fremstilling af den internationale kontraktret. En mere indgående behandling får således kun løsøre køb, aftaler om fast ejendom, kontrakter om overladelse af immaterialrettigheder (licensaftaler), aftaler med mellemmand (agenter, speditører m.fl.), forhandlingsaftaler, arbejdsaftaler og forsikringsaftaler.² På den anden side er fremstillingen ikke som i Bind I begrænset til vesteuropæisk og amerikansk ret, men omfatter en række andre retssystemer, herunder de socialistiske. I dette kapitel skal kun omtales de hovedpunkter af den internationale privatret, som vil være nødvendige for tilegnelsen af de følgende kapitler om danske og fremmede lovvalgsregler om kontrakter (dansk og fremmed international kontraktret). En fyldigere fremstilling af den internationale privatrets almindelige del findes i Allan Philips bog, *Dansk international Privat- og Procesret*, 3. udg. 1976.³

5.103. Hvorfor anvender domstolene fremmed ret? Hvad er den retspolitiske baggrund for regler om anvendelse af fremmed ret?¹

Så vidt jeg ser, ligger der især to hensyn bag sådanne regler: Dels vil man beskytte parternes berettigede forventninger, og dels vil man skabe forudseelighed i de internationale retsforhold. Begge disse hensyn kan belyses ved eksempler.

I eksemplet om køb af den schweiziske bil foreligger der et schweizisk køb. Ingen af parterne regnede med, at sagen ville komme for dansk

- 5.102. 1. Nial, *Förmögenhetsrätt* har en anden systematik.
2. Enkelte andre kontrakter er omtalt kort under 6.348 og 7.121.
3. Se endvidere Neuhaus, *Die Grundbegriffe des internationalen Privatrechts*, 2. udg. 1976.
- 5.103. 1. Philip, *Dansk* 4.

domstol med den virkning, at dansk ret kunne komme på tale. Da købet blev afsluttet, var det et internt schweizisk forhold uden tilknytning til udlandet. Schweizisk ret, der ikke har samme regel om minimumsudbetaling som dansk ret, skal derfor finde anvendelse på denne kontrakt. Sælgeren forventede dette og med rette. Hans berettigede forventninger må beskyttes.

Det ovenfor nævnte eksempel på et køb af mejetærskere, der er indgået mellem dansk sælger og tysk køber, er et eksempel på en international handel. Det kan ikke siges, at dette køb er dansk eller tysk med samme sikkerhed, som at det ovennævnte bilkøb var et schweizisk køb. Parterne er bosatte i hver sit land, og er de uden kendskab til international privatret, vil hver af dem måske regne med, at hans lov skal gælde. Men to love kan ikke gælde for spørgsmålet om, hvorvidt køber kan hæve købet. Enten må dansk ret eller tysk ret anvendes. Her er det af hensyn til forudseeligheden af betydning, at parterne, når de indgår aftalen, ved hvilken lov, der skal gælde. Den internationale privatret kunne her give dem den forudseelighed, som de har brug for, ved f.eks. at bestemme, at sælgerens lov skal gælde i sådanne køb. Hvis både danske og tyske domstole fulgte denne regel, ville begge parter kunne forudse, efter hvilket lands ret en retstvist vil blive bedømt. Sagens udfald ville ikke komme til at afhænge af, om den anlægges i Danmark eller i Tyskland.

De internationalprivatretlige regler afviger imidlertid ofte fra land til land. I vort tysk-danske køb vil danske domstole anvende dansk ret og tyske domstole formentlig tysk ret. Danske domstole vil lægge vægt på, at sælgeren har forretningssted i Danmark, og tyske domstole vil antagelig lægge vægt på, at køberen skal opfylde sin betalingspligt i Tyskland. Her er der ingen forudseelighed. Da ingen af parterne ved, om en eventuel retssag bliver anlagt i Danmark eller i Tyskland, vil det på de områder, hvor tysk og dansk køberet ikke er ens, være usikkert, hvilket udfald en tvist vil få. Det vil afhænge af, hvor sag bliver anlagt. For at undgå denne uvished har otte lande i Europa, Danmark, Norge, Sverige, Finland, Belgien, Frankrig, Schweiz og Italien besluttet at anvende fælles lovalgsregler om løsøre køb.² Hvor sag anlægges i et af disse lande, vil en

2. Den danske lov nr. 122 af 15. april 1964 om hvilket lands retsregler, der skal anvendes på løsøre køb af international karakter = løsøre købsloven (også forkortet lkbl) findes som bilag 1 s. 401. Se om EF-Konventionen af 19. juni 1980, om hvilken lov der skal anvendes på kontraktlige forpligtelser, bilag 2 s. 403.

dansk sælger kunne forvente, at domstolene dér ligesom en dansk domstol vil anvende dansk ret på købet, se herom nedenfor 7.107 - 7.114.

Det er omtalt ovenfor 1.309, hvorvidt den internationale privatrets regler bidrager til at gøre udenrigshandelsretten ensartet.

5.2. Den internationale formuerets hovedproblemer

A. Universalisme eller partikularisme

5.201. Den internationale privatrets regler skabes både af lovgiveren og af domstolene, og litteraturen om emnet har haft en betydelig indflydelse på begge.

Både hos lovgivere, domstole og forfattere er der to skoler, en der vil gøre den internationale privatrets regler fælles for alle retssystemer (*universalismen*), og en som vil, at et lands internationale privatret skal udformes under hensyntagen til dette lands særlige behov, dets retstradition og dets økonomiske og politiske forhold (*partikularismen*).¹

Universalisterne hævder, at den internationale privatret kun kan opfylde sine formål, hvis reglerne er fælles for alle lande. Hvis reglerne ikke er ens, kan man – for at sætte sagen på spidsen – lige så godt opgive at have international privatret, thi den forudseelighed, som er denne disciplins fornemste mål, kan kun nås, hvis landene anvender samme lovvalgsregler, således at samme retsforhold bliver bedømt efter samme materielle retsregler, uanset i hvilket land det pådømmes. (Enhedsbedømmelsen).²

5.202. Heroverfor hævder partikularisterne, at den internationale privatret i hvert land må følge dette lands interesser og tradition og bør have nøje tilknytning til dets materielle ret. Har Danmark i person-, arve- og familieretlige forhold igennem lang tid anvendt loven i det land, hvor den pågældende har eller har haft sin faste bopæl (domicil), bør Danmark ikke forlade denne tradition og anvende loven i det land, hvor han er statsborger, fordi de fleste andre europæiske lande anvender statsborgerloven.

5.201. 1. Niboyet, Cours 336.

2. Philip, Dansk 27, Borum og Philip 35, og 1. udgavens § 2.

Endvidere bør Danmark som regel ikke uden særlig mellempkelig overenskomst anvende sine monopollove på eksporthandelen, uanset at større og mægtigere lande som USA undertiden lader sine monopollove gælde for eksporten. Vår monopollov er anderledes opbygget og forfølger andre interesser end USA's.

Partikularisterne har også hævdet, at der på mange felter ikke i dag findes nogen praktisk udsigt til at gennemføre universalismen. Problemerne er løst forskelligt i de enkelte landes ret. Der findes f.eks. adskillige svar på spørgsmålet om, hvilken lov der gælder for en kontrakt, hvor parterne ikke har valgt den anvendelige lov, se herom nedenfor 6.3. Ingen af disse svar kan endnu siges at have nogen klar majoritet blandt landene. Ved at forlade et system og gå over til et andet vil en enkelt stat ikke med sikkerhed bidrage til universalismen.

Efter partikularisternes opfattelse bør hvert land opstille sine lovvalgsregler. Dette betyder ikke, at domstolene i et land altid bør anvende sit eget lands ret (domslandets ret). Men man bør efter partikularisternes opfattelse *ofte* anvende domslandets lov. Dette har flere årsager:

Dommeren må kende et fremmed retssystem godt for at kunne anvende dets regler rigtigt, men retssager om anvendelse af fremmed ret er forholdsvis sjældne, og dommeren kan ikke indleve sig i et fremmed retssystem for en enkelt sags skyld. Udtalelser og responsa fra advokater eller eksperter giver ham ikke altid tilstrækkelig vejledning. Det kan også være uvist, hvad der gælder i det fremmede lands materielle ret¹, især hvor spørgsmålet er behandlet i en retspraksis, som forekommer modsigende, uklar eller tvivlsom. I nogle tilfælde vil afgørelsen da mere få karakter af en »retsdannelse« end af en retsanvendelse, og få dommere giver sig med lyst i lag med at skabe ret på fremmede områder.²

Endvidere er det ofte uheldigt at skulle anvende fremmed ret, fordi man kun kan anvende en del af den fremmede retsorden. Man kan ikke anvende fremmede procesregler, og store dele af den offentlige ret må holdes udenfor. Da både procesret, offentlig ret og privatret er afpasset efter hinanden, vil anvendelsen af fremmed ret blive fragmentarisk og derfor ufuldkommen. Den disharmoni, som herved kan komme frem, gør det svært at afgrænse de retsspørgsmål, som skal afgøres af loven i det

5.202. 1. Se ovenfor 1.309.

2. MPI Anwendung (-Lando) om Skandinavien 128.

fremmede land, som lovvalgsreglen henviser til (*lex causae*) fra de spørgsmål, som må afgøres af domslandets ret (*lex fori*).

Dertil kommer endelig, at de fleste dommere føler en almindelig for­kærlighed for deres egen ret. Den er jo, mener de, den mest hensigtsmæs­lige og retfærdige.

Som det siden skal ses, har domstolene i de fleste lande på forskellig måde gjort anvendelsen af domslandets ret til den altovervejende hoved­regel, og det uagtet den internationale privatrets regler er affattet således, at retsforhold med fremmed tilknytning ofte skulle blive bedømt efter fremmed ret. I de fleste lande, hvis ret kendes, svinger domstolene mel­lem en loyal anvendelse af de internationalprivatretlige regler, som de påberåber sig, og en – ofte camoufleret – *lex fori*-tendens. Denne *lex fori*-tendens har let kunnet påvises i fransk, tysk og engelsk retspraksis. De små lande i Europa, heriblandt de skandinaviske lande, har ikke en så udpræget tilbøjelighed for *lex fori* som de store, men den findes.³

Sammenfattende kan det siges, at domstolene har anvendt fremmed ret i de sager, der havde en meget stærk tilknytning til et fremmed land, som f.eks. i det oven for nævnte køb af en bil i Schweiz. I sager med ligelig tilknytning til domslandet og fremmed ret har de for det meste anvendt domslandets ret og undertiden fremmed ret. De lovvalgsregler, som de har påberåbt sig, har de ikke anvendt konsekvent. Dette har givet nogle partikularister stærke kort på hånden. Hvorfor så ikke opstille følgende to principper for dommerens lovvalg: I sager med ingen eller ringe til­knytning til domslandet anvendes fremmed ret. I sager med blot nogen tilknytning til domslandet anvendes domslandets ret.⁴

Universalisternes svar er, at hvis den sidste regel følges, vil parterne aldrig kunne opnå nogen forudseelighed om sagens udfald. Da retssag om et internationalt retsforhold ofte kan anlægges i flere lande, og da parter­ne ved retsforholdets stiftelse sjældent vil vide, hvor sag bliver anlagt, vil reglen føre til uvished. Den vil også give sagsøgeren mulighed for at anlægge sag i den stat, hvis retsregler er gunstigst for ham f.eks. giver ham den største erstatning ved misligholdelse (forum shopping).

3. Gamillscheg, Arbeitsrecht 141 roser de små landes retspraksis, som »sich an Güte mit der der grossen Ländern durchaus messen kann, sie an leidenschaftslo-ser Sachlichkeit sogar übertrifft«.

4. Uniform Commercial Code art 1-105, nedenfor 6.329.

5.203. De to skoler er udtryk for to politiske opfattelser, der hver har sine gode argumenter. Partikularismen vinder frem, når der hersker krigs- og krisetid i verden, når verdenshandelen synker og grænserne lukkes. Universalismen vinder frem, når forholdene landene imellem bedres, når verdenshandelen stiger og grænserne åbnes. Det viser sig da at være muligt for landene at blive enige om fælles løsninger. Med den vækst i udenrigshandelen, som foregik i 1950- og 1960'erne, var universalismen ved at vinde terræn. Med den politiske og økonomiske integration steg behovet for en enhedsbedømmelse. Fra slutningen af 1970'erne er tendensen blevet mere usikker.

Enhedsbedømmelsens ideal kan aldrig gennemføres fuldt ud. Men det kan få en større vægt i afvejelsen af de mange hensyn, der afgør en sag. I retsforhold, der hyppigt er internationale, og hvor forudseelighed om, hvilken lov der gælder, bliver stedse mere ønskelig for parterne, såsom i engroshandelens køb, agentur, befragtning og transportforsikring, må universalismen have større vægt end i retsforhold, hvor den internationale omsætnings behov for forudseelighed ikke gør sig gældende med samme styrke, f.eks. i aftaler med konsumenter.

B. Problemet om lovvalgsreglernes opbygning

5.204. I den internationale privatret, som gælder i de fleste lande (den klassiske internationale privatret) er kollisionsnormerne eller, som de også kaldes, lovvalgsreglerne oftest opbygget efter et bestemt mønster: På retsforhold af en vis art anvendes loven i det land, hvortil retsforholdet er knyttet ved en nærmere angiven tilknytning. Et eksempel på en norm, der følger dette mønster, er § 4, stk. 1, i den danske lov nr. 122 af 15. april 1964 om, hvilket lands retsregler der skal anvendes på løsøre-køb af international karakter (løsøre-købsloven).¹ Herefter gælder for løsøre-køb reglerne i det land, hvor sælger havde sin bopæl eller forretningssted, da han modtog købers bestilling, se herom 7.107.

5.205. Lovvalgsreglen har et sagled og et henvisningsled. *Sagledet*¹ er i dette tilfælde løsøre-køb med undtagelse af køb af registrerede skibe og luftfartøjer samt køb af værdipapirer. Med disse begrænsninger omfatter

5.204. 1. Se bilag 1 bagi side 401.

5.205. 1. Philip, Dansk 14 bruger udtrykket *referensled*.

den alle køb lige fra køb af en liter mælk til husholdningen til køb af en dieselmotor til en tankbåd.

*Henvisningsleddet*² er her sælgers bopæl eller forretningssted på det tidspunkt, da han modtog bestillingen. En persons bopæl spiller en betydelig rolle som *tilknytningsfaktor* i den internationale privatret. I Danmark og Norge afgøres bl.a. en persons retsevne, handleevne og hans ægteskabelige og arveretlige forhold efter loven på det sted, hvor han har sin faste bopæl (domicil). I andre lande f.eks. Tyskland og Frankrig er personens *nationalitet*, det land, hvor han er statsborger, den afgørende tilknytning for hans personlige forhold. I formueretten spiller loven på det sted, hvor personen har bopæl eller *forretningssted*, i de fleste retssystemer en større rolle end statsborgerloven. For så vidt angår selskaber har det sted, hvor selskabet anses for hjemmehørende, betydning som tilknytningsfaktor. I kontraktforhold, som selskabet er part i, lægger man i reglen mest vægt på, hvor selskabets administrative hovedsæde ligger; i selskabsretlige forhold lægger man i nogle lande tillige eller udelukkende vægt på, hvor selskabet er registreret.

Blandt de tilknytningsfaktorer, som kan indgå i lovvalgsreglernes henvisningsled, må tillige nævnes det sted, hvor en løsøreting eller en fast ejendom befinder sig. Anvendelsen af loven på tingens beliggenhed (*lex rei sitae*) spiller en stor rolle i den internationale tingsret. For så vidt angår registrerede køretøjer, skibe og luftfartøjer, kan det sted, hvor genstanden er registreret, have betydning som tilknytningsfaktor.

I den internationale kontraktret lægges der ofte vægt på det sted, hvor *aftalen er indgået* (*lex loci contractus*). Fra gammel tid har reglen om, at »stedet styrer handlingen« (*locus regit actum*) været anvendt. I dag gælder den især for en retshandels form, se nedenfor 6.411 ff. Endvidere har det stor betydning, hvor aftalen skal *opfyldes* (*lex loci solutionis*). For skadegørende handlinger uden for kontraktforhold vil det sted, hvor *handlingen er foretaget*, eller hvor *skaden er indtruffet*, ofte være den afgørende tilknytningsfaktor. Man taler da om anvendelse af *lex loci delicti*.

De ovennævnte momenter, der alle viser hen enten til stedet for en parts eller for en tings tilknytning eller en handling foretaget, kaldes i det følgende for stedlige tilknytningsmomenter.

2. Philip. Dansk 15 benytter udtrykket *tilknytningsmomentet*.

Det sted, hvor retssag foregår enten for domstolene eller for voldgiftsretter, har betydning som tilknytningsfaktor for spørgsmål om den fremgangsmåde, parterne må iagttage, når sag skal føres. Domslandets eller som man også kan kalde det, forumstatens lov vil altid spille en stor rolle for sagens afgørelse. Det samme gælder det sted, hvor offentlige myndigheder foretager handlinger af retlig betydning såsom registrering af varemærker og tildeling af patenter. Loven på dette sted, hvor sagen afgøres, eller som man siger dens *forum* er (*lex fori*), spiller også en rolle for sagens afgørelse i de tilfælde, hvor der ikke kan fremskaffes oplysninger om indholdet af den lovgivning, som ifølge den gældende kollisionsnorm skulle have været anvendt (*lex causae*).

I kontraktforhold spiller endelig parternes aftale om hvilken lov, der skal være den for kontrakten gældende lov, ofte en afgørende rolle. En sådan aftale kaldes en *partshenvisning*, se nedenfor 6.2.

5.206. Reglen i løsøre købslovens § 4 om anvendelse af sælgers lov gælder uden geografisk begrænsning. En dansk domstol vil anvende loven, uanset hvor bestilling modtages, og uanset om sælger er nordmand eller cambodier, israeler eller syrer. Den angiver ikke blot, når dansk, men også når fremmed ret skal gælde, og i sidste fald hvilket lands ret, der skal gælde. Dette viser, at den er en *alsidet* kollisionsnorm.¹

Reglen er også i saglig henseende *vidtrækkende*. Den gælder med nogle undtagelser for alle privatretlige aspekter af et løsøre køb. Er aftalen behørigt blevet til ved tilbud og svar? Er begge parter viljeserklæringer gyldige? Hvor og hvornår skal sælger levere varen og køber betale? Hvad gælder der, hvis levering forsinkes, eller hvis varen er mangelfuld? Hvornår taber køber sin ret til at påberåbe sig en forsinket levering eller en mangel ved en modtaget vare o.s.v.? Reglen i § 4 er en samlemappe for en lang række problemer, som her alle skal bedømmes efter samme lands lov.

Endelig er reglen i løsøre købslovens § 4 stk. 1 en *fast* lovvalgsregel. Sælgers lov er afgørende. Alle andre tilknytninger lades ude af betragtning, se nedenfor 6.343. ff.

Den alsidede lovvalgsregel er at sammenligne med oplysningen i et stormagasins indgang: den fortæller kunderne, hvor de skal gå hen for at

5.206. 1. Philip, Dansk 18 bruger en anden og mere differentieret sprogbrug, men se Neuhaus 51 (allseitige Kollisionsnormen).

få varen. Selve varen, indholdet af det pågældende lands ret, må de søge i vedkommende afdeling, d.v.s. i landets materielle ret. Oplysningen fortæller ikke kunden, om varen er god eller dårlig, og det gør lovvalgsreglen heller ikke. Den gør både den gode og den dårlige retsregel anvendelig.

5.207. Den alsidede lovvalgsregel fører altså til et spring ud i det ukendte. Det har ført til flere forsøg på at finde andre metoder til løsning af den internationale privatrets problemer.

En del forfattere, især blandt partikularisterne, har hævdet, at man ikke burde opstille alsidede, men kun *ensidede* lovvalgsregler.¹ Disse skulle fortælle dommeren, hvornår han skulle anvende domslandets ret, men lade spørgsmålet om, hvilket lands ret der i øvrigt skal finde anvendelse, stå åbent for domstolene. Hvis bestemmelsen i løssørekøbslovens § 4 blev gjort til en ensidet lovvalgsregel, ville den lyde: På løssørekøb gælder dansk ret, hvor sælger har sin bopæl eller sit forretningssted i Danmark, når han modtager køberens bestilling. En ensidet lovvalgsregel findes i den amerikanske UCC § 1-105.² Den siger at domstolen i mangel af parternes lovvalg skal anvende UCC på enhver retshandel, som har en reel tilknytning til den stat, hvor domstolen er (forumstaten). Reglen fører til, at forumstatens UCC bliver anvendt i de fleste af de handelssager, som den vedrører, og som forelægges for denne stats domstole. UCC § 1-105 bestemmer imidlertid ikke noget om, hvilket lands handelsret, der skal gælde, hvor den retshandel, sagen angår, ikke har nogen reel tilknytning til forumstaten. Her er man uden vejledning. Skal domstolene da afgøre hver enkelt sag »konkret« eller skal de søge at opstille regler for disse tilfælde og i bekræftende fald da hvilke regler?

5.208. Andre forfattere gør gældende, at lovvalgsreglen, der ikke ser på resultatet, dvs den anvendelige materielle ret, er ubrugelig. Lovgivere og domstole bør derfor helt afstå fra at arbejde med sådanne regler.¹

Disse forfattere har kunnet henvise til, at domstolene ofte har tilsidesat

5.207. 1. Philip, Dansk bruger udtrykket ensidige kollisionsnormer, se Neuhaus, 100 (einseitige Kollisionsnormen).

2. Se om UCC = Uniform Commercial Code, ovenfor 1.223 og 4.103. § 1.105 er omtalt nedenfor 6.329.

5.208. 1. Cavers, Critique og Currie *passim*.

lovvalgsreglerne. I enkelte tilfælde er det sket åbenlyst, f.eks. ved anvendelse af den såkaldte *ordre public* grundsætning, se nedenfor 5.401.

I mange tilfælde er det sket skjult. I flere lande har domstolene ladet som om de lod sagens stedlige tilknytning være afgørende for deres valg af det anvendelige retssystem. De har foregivet, at de anvendte veletablerede lovvalgsregler. I virkeligheden har den anvendte regel ikke været veletableret eller klart afgrænset i forhold til andre.

I den internationale kontraktret har lovvalgsreglerne ofte været usikre. Domstolene har da spillet på den bestående usikkerhed om, hvilken regel der gjaldt og har valgt den lov, hvis løsning de af politiske eller konkrete grunde syntes mest velegnet. Et eksempel skal nævnes:

I sagen *Scudder v. Union Bank of Chicago* (1875) havde sagsøgte Scudder lovet Union Bank of Chicago at acceptere en veksels, som banken agtede at trække på ham. Løftet var afgivet i Illinois, vekslen skulle betales i Missouri. I Missouris ret var dette mundtlige løfte ikke bindende for afgiveren; efter lovgivningen i Illinois var det bindende. Justice *Hunt*, hvis votum blev lagt til grund af Amerikas Højesteret, sagde da: »Spørgsmål, der vedrører en kontrakts oprettelse, fortolkning og gyldighed, skal afgøres af loven på det sted, hvor kontrakten er oprettet.«² Herefter blev Scudder dømt til at betale vekslen, eftersom løftet var afgivet i Illinois, hvor det var gyldigt.

16 år senere forelå samme spørgsmål til afgørelse for samme domstol i sagen *Hall v. Cordell* (1891). Forskellen var blot den, at her var løftet afgivet i Missouri, og vekslen skulle betales i Illinois. Også her blev Illinois' ret anvendt: Justice *Harlan*, hvis votum blev lagt til grund, sagde: »Opfyldelsesstedets lov bør anvendes, thi intet i kontrakten viser, at parterne, da de indgik deres aftale, havde nogen anden lov i tankerne end loven på opfyldelsesstedet.«³

Amerikas Højesteret undgik på denne måde i begge tilfælde at anvende loven i Missouri, hvis regler ikke godkendte det mundtlige løfte. Det var herved åbenbart, at de grunde, højesteret gav, ikke var de sande begrundelser for afgørelsen. Retten ønskede, at sådanne løfter skulle opretholdes, hvis dette kunne ske enten efter indgåelsesstedets eller opfyldelsesstedets lov.

2. 91 US. 406, 412-413 (1875).

3. 142 US. 116, 120 (1891).

Hver af dommerne gjorde brug af sin regel, som han tilsyneladende anvendte blindt. Dommer *Hunt* »anvendte« reglen om indgåelsesstedets lov. Dommer *Harlan* »anvendte« reglen om, at parternes hensigter var afgørende. Når to ens tilfælde foreligger, bør en domstol ikke anvende den ene regel på det ene og den anden regel på det andet tilfælde uden klart at gøre opmærksom på, at den fremover kun vil anvende den anden regel. I USA og i Europa har domstolene skabt usikkerhed og brugt den. Ved at have flere regler til sin rådighed kan dommeren påkalde den, der giver ham det resultat, som han af retspolitiske eller rent konkrete grunde vil nå til. Hans begrundelse, »reglens« anvendelse, er et påskud, et »præstebedrag«. I USA taler man om »skjulte metoder« (*covert techniques*).

Hvor reglerne ligger mere fast, har domstolene brugt andre midler. Også her kan man hente eksempler fra retspraksis i USA: Domstolene har i nogle stater følt sig nødsaget til at anvende loven i den stat, hvor en forsikringsaftale var indgået, på spørgsmål om forsikringsaftalens gyldighed og virkning. Men ved forskellige kunstgreb har de placeret kontraktens indgåelsessted i det land, hvis lov de foretrak.⁴ Denne praksis har afstedkommet en del forvirring.

Fra andre landes retspraksis kan hentes eksempler på andre skjulte lege.

5.209. I mange tilfælde har fremmede domstole således anvendt *renvoi*.¹ *Renvoi* betyder tilbagesendelse. Lad os tænke os, at en lovvalgsregel i landet A bestemmer, at en købeaftale skal afgøres efter loven i landet B, som er aftalens opfyldelsessted. B's lovvalgsregel om køb vil imidlertid anvende loven i A, fordi købet var blevet indgået i landet A. Domstolene i A vil da, hvis de bruger *renvoi*, godtage, at spørgsmålets afgørelse sendes tilbage til loven i A, som så afgør spørgsmålet. Flere lande, f.eks. Tyskland og Frankrig, bruger i et vist omfang *renvoi* i person-, familie- og arveretlige sager.

Argumenterne for at bruge *renvoi* er bl.a.: Hvorfor anvende en fremmed lov, som ikke selv vil anvendes? Hvis domstolene både i landet A og i landet B anvender loven i A på køb eller på ægteskabets retsvirkninger, opnår man den enhedsbedømmelse, som er den internationale privatrets fornemste mål.

4. Carnahan 205.

5.209. 1. Philip, Dansk 48-52. Neuhaus 180-194.

Den reelle grund for at anvende renvoi er dog den, at dommeren derved kommer til at anvende sit eget lands ret; denne grund ser man også undertiden anført i dommene.²

Anvendelse af renvoi er foreskrevet i den østrigske lov om international privatret af 15. juni 1978 § 5, og i § 4 i den ungarske forordning af 1979.³ Disse regler synes også at omfatte kontraktforhold, dog at den østrigske lov udelukker renvoi i de tilfælde, hvor parterne har valgt den anvendelige lov, se § 11.

Iøvrigt anvendes renvoi sjældent i kontraktforhold. Det er sket at tyske domstole har gjort det, se nedenfor under 6.315.⁴ Der kendes også ganske få amerikanske afgørelser. EF-Konventionen af 19. juni 1980 om, hvilken lov der skal anvendes på kontraktlige forpligtelser udelukker anvendelsen af renvoi, se art. 15.

I Skandinavien anvendes så godt som ikke renvoi.⁵ Man har indset, at renvoi kun vil føre til enhedsbedømmelse, hvis den ene stats domstole bruger renvoi og den andens ikke. Hvis domstolene i B også anvender renvoi på et køb eller på spørgsmålet om et ægteskabs retsvirkninger vil de, i de tilfælde, hvor domstolene i A ved hjælp af renvoi anvender loven i A, selv anvende loven i B, fordi lovvalgsreglerne i A sender spørgsmålets afgørelse tilbage til loven i B.

De mange skjulte og åbenlyse tilfælde, hvor domstolene undgår at anvende de almindelige lovvalgsregler og i stedet anvender domslandets ret, har som nævnt fået nogle moderne forfattere til at mene, at man bør afskaffe de bestående lovvalgsregler og forsøge at opstille nogle nye regler, som bl.a. tager hensyn til det resultat, som de forskellige retssystemer kan byde på, til de retspolitiske interesser, der ligger bag de materielle love i de forskellige lande, og til *lex fori*-tendensen.⁶

5.210. Dilemmaet er stort. Regler med et stort anvendelsesområde – generelle regler – gives for at undgå, at retstvister opstår, men de kan være

2. Se om den tyske BGH's dom af 14. feb. 1958 nedenfor 6.315 ved note 4.

3. Den østrigske lov er aftrykt i RabelsZ 43 (1979) 374; en tysk oversættelse af den ungarske forordning findes i Das Standesamt 1980, 78.

4. Eks. tysk BGH 14-2-1958, IPRspr 1958-59 no. 39.

5. Philip, Dansk 50 med henvisninger; Borum & Philip 77.

Sverige; NJA 1939-96 og 1969-163, se Bogdan 48 ff.

Norge: Gaarder, 79 og 81 og NRt 1958,38.

6. Ovenfor 5.208 note 1 og nedenfor 6.325 samt 6.352.

uegnede til at løse de tvister, som allerede er opstået. De mange tilfælde, hvor reglerne virker hensigtsmæssigt og godt, kommer sjældent for domstolene. De ser oftere »the hard cases«, hvor de eksisterende regler ikke slår til.

Efter min opfattelse bør man i princippet holde fast ved, at den internationale kontraktsrets regler bør være alsidede tilknytningsregler, der er formuleret generelt. Følgende betragtninger ligger bag denne opfattelse:

Lovgivere og domstole bør stræbe efter at nedbringe omkostninger og risici i den internationale udveksling af varer og tjenesteydelser, især ved at opnå sikkerhed og forudseelighed. Denne sikkerhed kan i reglen kun opnås, hvis domstolene tilstræber en enhedsbedømmelse og i tilslutning hertil opstiller regler, der i princippet giver fremmed ret samme plads som domslandets ret (lighedsgroundsætningen). De regler, der er søgt opstillet i denne bog tilstræber i vidt omfang en enhedsbedømmelse på dette grundlag.

Der er så vidt ses i de fleste internationale kontraktforhold ingen særlige statspolitiske interesser, der hindrer en gennemførelse af enhedsbedømmelsen. Det har næppe større politisk betydning, om domstolene anvender sælgers domicillov eller ingåelsesstedets lov på en aftale om et løsøre køb, på samme måde som det er og har været et politisk spørgsmål, om en stat burde anvende domicillogen eller den nationale lov i sager af ægteskabsretlig eller arveretlig karakter.¹

Adskillige forfattere har som nævnt hævdet, at kollisionsnormerne bør udformes under nøje hensyntagen til den materielle ret. Den internationale kontraktret er en del af den suveræne stats nationale ret og tjener dennes formål. Følgelig må den internationale privatret bestemmes af hvert lands særlige behov og under særlig hensyntagen til dens materielle regler.²

På den internationale kontraktret passer disse betragtninger i almindelighed dårligt, hvis tanken er, at kontraktrettens kollisionsnormer af den anførte grund må være forskellige. Der er visse afgørende forskelle imellem retssystemerne, som også indenfor kontraktretten vil vanskeliggøre, måske udelukke, en enhedsløsning. Men de synes at være undtagelser. Kontraktretten i Skandinavien og i de lande, som Skandinavien har sit

5.210. 1. Se herom Borum Personalstatuttet. København 1927 s. 557 ff.

2. Se Borum og Philip 31 og en kritik af disse teorier Yntema i *Canadian Bar Review* (1957) s. 730.

nærmeste handelssamkvem med, frembyder ikke grundlæggende forskelle. De materielle regler om løsørekøb, transport af gods og personer, forsikring, rembour, mandatforhold og pengelån er så ensartede, at fælles kollisionsnormer i reglen kan opstilles, uden at retsforskellene lægger afgørende hindringer i vejen.³

I de moderne retssystemer er det endvidere et af den materielle kontraktrets første mål at indføre sikkerhed og forudseelighed; flere af dens regler er i det væsentlige indrettet herpå. Da de hensyn, som bærer den materielle rets regler, til en vis grad også bør bære den internationale kontraktrets regler, må det være disse sidstes fornemste opgave at hidbringe sikkerhed og forudseelighed. De fleste internationale kontraktforhold rummer mulighed for sagsanlæg i flere lande; sagens forum er ikke kendt ved kontraktens afslutning. For sagens parter vil denne usikkerhed kunne fjernes, hvis enhedsbedømmelsen og lighedsgrundsætningen råder. De mere specielle hensyn, der kan tale for, at domslandet giver sine egne materielle regler en særlig kollisionsnorm, forskellig fra den, der gælder for fremmed materiel ret, er ofte af mindre vægt sammenlignet med det behov for sikkerhed, som enhedsbedømmelsen imødekommer.

Alligevel har det hidtil ikke været muligt at nå til international enighed om kontraktrettens kollisionsnormer. Årsagerne har tildels været, at retstilstanden i mange lande fra omkring år 1800 og til midten af 1960'erne er blevet påvirket af forskellige forfattere med forskellige opfattelser, og at den dernæst har udviklet sig i forskellige retninger i de tilfældige spring, som den dommerskabte ret så ofte foretager.

Denne retstilstand er blevet ændret noget siden midten af 1960'erne. Lovgivning i flere lande har klart nærmet lovvalgsreglerne om kontrakter til hinanden.⁴ Retspraksis i andre lande viser også tegn på en begyndende harmonisering af disse regler.⁵ Der er dog stadig mange og store forskelle.

I denne fremstilling forudsætter jeg, at det vil være muligt at fortsætte

3. Se Rabel, Conflict I (-Drobnig) 100 . . . types of contracts are the same everywhere . . .
4. Se nedenfor 6.304 og 6.319 om lovgivningen i Tjekkoslavakiet, Polen, Østtyskland, Østrig og Ungarn samt om EF-konventionen af 19. juni 1980 (endnu ikke i kraft) og 7.107-7.114 om Haagerkonventionen om internationalprivatretlige regler om løsørekøb, som nu gælder i 8 europæiske lande.
5. Se nedenfor 6.312-6.317 og 6.320-6.330 om retspraksis i Vesttyskland, Schweiz, Nederlandene og USA.

den påbegyndte harmonisering af den internationale kontraktret. Ved udformningen af de regler, som jeg opstiller som forslag til nordiske dommere, vil jeg, så vidt det er muligt, tage hensyn til, om andre landes domstole vil kunne anvende dem.⁶ I dette øjemed er der derfor i dette bind og i bind I om Udenrigshandelens Kontrakter foretaget retssammenlignende undersøgelser af den internationale og den materielle kontraktret.

Uden generelle lovvalgsregler er det vanskeligt at gennemføre den forudseelighed, som den internationale handel så stærkt behøver. Det må imidlertid erkendes, at disse regler ofte har bragt og vil bringe domstolene i vanskeligheder. De vidtfavnende og generelle lovvalgsregler har derfor haft mindre modstandskraft over for det pres, som konkret hensigtsmæssighed og retfærdighed udøver på domstolene, end mange andre retsregler.

Vanskelighederne kan dog formindskes noget, hvis man undgår at give stive regler som reglerne i løsrækøbsloven, men i stedet former dem som standarder. I flere lande har man i den internationale kontraktret benyttet en sådan standard: Den lov, som skal anvendes på en aftale, er loven i det land, hvortil kontrakten alle forhold taget i betragtning har sin nærmeste tilknytning. Standarden suppleres med formodningsregler (præsumptioner): I agentforhold gælder en formodning for anvendelse af loven på agentens faste forretningssted; i befragtningsforhold for anvendelsen af fragtførerens lov, o.s.v. Formodningen kan tilsidesættes, hvor aftalens konkrete tilknytning fører til et andet resultat. Selv om der i arbejdsforhold gælder en formodning for anvendelse af loven på arbejdsstedet, vil den f.eks. kunne tilsidesættes, hvor en arbejdsgiver og en arbejdstager, der begge hører hjemme i samme land, dér har truffet aftale om en kortvarig ansættelse af arbejdstageren i et fremmed land.

Sådanne formodningsregler tillader ikke dommeren at vælge den lov, hvis løsning han synes bedst om. Parterne kender kontraktens tilknytningsforhold og kan i reglen vide, hvor en domstol vil lokalisere den. Men de kan sjældent forudse, hvilken uenighed der vil opstå dem imellem, og de kan ikke forudse, hvilken af de løsninger, som de muligt anvendelige love byder på, dommeren ville foretrække. Ud fra den opfattelse, at en forudseelig løsning er bedre end en »retfærdig« løsning, bør kollisionsnormerne som regel kun tage sagens tilknytning i betragtning, se herom nedenfor kapitel 6. og 7.

6. Se også Lando i Int. Enc. no. 7

5.3. Statutterne

5.301. Et af de udtryk, der bruges i den internationale privatret, er ordet *statut*.¹ Ordet statut betyder egentlig vedtægt eller lov. I middelalderens Italien, hvor den internationale privatret opstod, gjaldt romerretten i alle de italienske stater. Ved siden af romerretten gjaldt i hver stat en række særlige love eller vedtægter (*statuta*), og disse love og vedtægter blev enten henregnet til de personlige (*statuta personalia*) eller til de tinglige (*statuta realia*). Regler vedrørende personernes handleevne, ægteskab og forholdet mellem børn og forældre hørte til personalstatuttet. Personen var i alle disse forhold underkastet de lokale love (*statuta*), som gjaldt der, hvor han havde sit domicil, og disse regler var derfor *statuta personalia*. Retsregler vedrørende fast ejendom, om dens erhvervelse ved køb, ægteskab og arv, var at søge i lovene på det sted, hvor ejendommen lå. Disse regler var *statuta realia*. Efter dette simple skema fandtes der ikke mere end to lovvalgsregler, en for tingene og en for personerne. Selv om man forlængst har opgivet at lægge de materielle regler i en af disse to store mapper, den personlige og den reelle, har lovvalgsreglerne som nævnt bevaret deres vidtrækkende karakter.

Statut kom herefter til at betyde det kompleks af regler, der regulerer et retsforhold. *Personalstatuttet* er det komplekt af materielle regler, der bestemmer en persons forhold, hans retsevne, hans handleevne og hans ægteskabelige og arveretlige forhold. Statut er altså en »samlemappe« for en række materielle regler. Vil man gøre mappen mindre, kan man tale om ægteskabsstatuttet eller arvestatuttet. *Kontraktstatuttet* er de normer, som regulerer et kontraktretligt mellemværende mellem to eller flere personer, *selskabsstatuttet* de regler, der bestemmer et selskabs forhold. *Tingsstatuttet* er de normer, der vedrører de tingsretlige forhold.

5.302. Man bruger på dansk også statut i en anden betydning:¹ Siger man f.eks., at denne kvinde A's personalstatut er tysk, mener man, at hun i sine personlige forhold er underkastet tysk ret. Men siger man, at reglerne om en persons handleevne i kontraktforhold hører under personalstatuttet, mener man, at reglerne om handleevnen må søges i vedkommen-

5.301. 1. Wolff, PIL 21.

5.302. 1. Borum & Philip 52.

des personlige lov – for kvindens vedkommende i tysk ret. Hos forfatterne vil man ofte se følgende fremstillingsmåde brugt: Først søger de at fastlægge vedkommende statut. I læren om personalstatuttet diskuterer de f.eks. om dette bestemmes af vedkommendes faste bopæl (domicilet) eller nationalitet. Hvorledes kontraktstatuttet bestemmes er mere indviklet og vil blive behandlet nedenfor under 6.2 og 6.3. Dernæst undersøger man, hvilke regler der henregnes til personalstatuttet eller kontraktstatuttet, jfr nedenfor under 6.4 om kontraktstatuttets rækkevidde. Det forudsættes, at hvert statut har en fast »kærne« af regler, som uden tvivl henregnes til dette statut. En persons evne til at oprette testamente anses f.eks. i Skandinavien for at høre til personalstatuttet. Det er alment anerkendt, at reglerne om hvad en part i et kontraktforhold skal gøre for at opfylde aftalen rigtigt, henregnes til kontraktstatuttet. I nogle tilfælde konkurrerer statutterne. Det er omtvistet, om en persons handleevne i kontraktforhold skal afgøres af personalstatuttet eller af kontraktstatuttet, se nedenfor 6.405-6.409.

5.303. I stedet for at spørge, om et problem henhører under personalstatuttet, kontraktstatuttet, selskabsstatuttet m.m. kan man spørge, om det afgøres efter *normalstatuttet*.¹ Normalstatuttet er det lands lov, der i almindelighed er bestemmende for et retsforhold. Er det f.eks. fastslået, at engelsk ret er kontraktstatut eller normalstatut, er det ikke hermed afgjort, om spørgsmålet om kontraktens form også er underkastet engelske regler. Det afhænger af, om formspørgsmål henhører under normalstatuttet.

Er et forhold ikke underkastet *normalstatuttet*, siger man, at det er undergivet en kollisionsretlig særbehandling, eller at det er underkastet et *særstatut*. Det sidste udtryk vil man dog kun bruge, hvor en gruppe af spørgsmål undergives særbehandling. F.eks. hævdes det, at detailspørgsmål vedrørende opfyldelsesmåden for en forpligtelse ikke er underkastet kontraktstatuttet, men handlingsstedets lov, og at denne lov derfor gælder som særstatut.

5.4. Ordre public, »direkte anvendelige« love og territorialitet

5.401. A. *Ordre public*.¹ – »En udenlandsk retsregel finder ikke anvendelse, dersom den er uforenelig med grundlæggende danske retsprinciper« står der i § 6 i lov nr. 122 af 15. april 1964² (løsørekøbsloven (lkbl)). Lignende regler findes andetsteds i dansk lovgivning, og det pågældende ordre public-forhold gælder også inden for de dele af dansk international privatret, som ikke er reguleret ved lov. I den tyske indførelseslov til BGB (EGBGB) art. 30 står helt alment: »Die Anwendung eines ausländischen Gesetzes ist ausgeschlossen, wenn die Anwendung gegen die guten Sitten oder gegen den Zweck eines deutschen Gesetzes vorstossen würde«. Ordre public-reglen gælder i alle lande. Den er en ventil, som benyttes, hvor den fremmede regel ville føre til et resultat, som forekommer retten åbenbart urimeligt eller uforeneligt med etiske eller grundlæggende politiske ideer i domslandet.

Ordre public-grundsætningen må som regel anvendes med forsigtighed. Den skal ikke bruges, hver gang fremmed rets regler vil føre til en tilsidesættelse af domslandets tvingende regler. De fremmede regler kan være udtryk for en retsopfattelse der hverken er uetisk eller forældet. Som oftest må det kræves at domslandets fundamentale retsprinciper krænkes. Selv om den længste forældelse af en fordringsret i Danmark er 20 år, og længere forældelse ikke kan aftales, har en dansk domstol anvendt den tyske 30-årige forældelse i et tilfælde, som var underkastet tysk ret.³ Hvis derimod den fremmede regel fører til, at fordringsretten slet ikke forældes, er problemet tvivlsomt. Tyske domme har antaget, at visse schweiziske regler om fordringers uforældelighed stred imod fundamentale tyske retsprinciper.

Som prototyper på regler, hvis anvendelse ville stride imod ordre public, nævnes regler om polygami og om nationalisering af ejendom uden erstatning. Danske domstole har også nægtet at anerkende et tjekkisk

5.401. 1. Philip, Dansk 64, Madsen-Mygdal *passim*.

2. Se om anvendelse af denne regel nedenfor 7.114.

3. Se U 1940-652 H. Danske domstole har endvidere anvendt fremmede regler om ferie med løn (U 1946-262 H), om funktionærers krav på opsigelsesvarsel (U 1959-410 SH), og om gyldigheden af et ejendomsforbehold (U 1977-507 H), uagtet de danske regler om disse spørgsmål var tvingende.

dekret om nationalisering af et selskabs tilgodehavender her i landet, jfr. U 1952-856. Rent faktisk havde det været umuligt for ejerne af selskabet at få nogen erstatning fra den tjekkiske stat.

Undertiden kan det være påkrævet at anvende ordre public-grundsætningen for at undgå omgåelse af loven, se herom nedenfor under 7.114.

5.402. *Ordre public rammer resultatet, ikke retsreglen.* Der kan ikke siges meget almindeligt om, hvilke fremmede regler der kan tænkes udelukket fra anvendelse. Ordre public-grundsætningen er en retsstandard, som må udfyldes af domstolene. Det er heller ikke den fremmede regel som sådan, der rammes af ordre public-grundsætningen, kun dens anvendelse på det konkrete tilfælde. Her vil sagens tilknytning til domlandet spille en rolle. Danske domstole vil nægte at anerkende en tjekkisk nationalisering uden erstatning for så vidt angår den del af det tjekkiske selskabs ejendom, der på tidspunktet for nationaliseringen befinder sig her i landet, men en stedfunden nationalisering i Tjekkoslaviet af ejendom, som ligger der, vil vi anerkende. Skulle det ske, at sådan ejendom blev solgt til en køber i Danmark, måtte køberens ret til godset respekteres her i landet. Den tidligere ejer ville ikke kunne vindicere det. Vi vil næppe tale, at hr. Sowa fra Ghana, der i forvejen har tre hustruer, kan indgå ægteskab her i landet med den fjerde kone. Men hvis han dør bosat i Ghana, og hvis dansk skifteret skal skifte arv efter ham her i landet, må arven efter hans hjemlands ret fordeles mellem alle hans hustruer, også hustru nr. 2, 3 og 4, se nedenfor under 5.408 om relativitet.

Hvis den fremmede regel i det konkrete tilfælde ikke fører til stødende resultater, må også den anvendes. Der er f.eks. intet til hinder for at anvende en fremmed regel, der fastsætter eller tolererer et urimeligt lavt maksimum som skadeserstatning i et tilfælde, hvor den skadelidende har lidt et lille tab, der ikke når op til erstatningens lave maksimum.

I amerikansk ret er de såkaldte aftaler om »contingency fee«¹ tilladt, hvad de ikke er i tysk ret.² De tyske domstole har anerkendt sådanne aftaler mellem en amerikansk advokat og hans tyske klient i et tilfælde, hvor forholdet mellem dem var underkastet amerikansk ret, og honoraret

5.402. 1. Aftale mellem en advokat og hans klient om, at dennes salær for at fore en sag beregnes som andel i det, som hans klient opnår.

2. Kegel 64. Om terminshandler se BGH 12. juni 1978, IPRspr 1978 no. 3.

var 1/5 af det tilkendte beløb.³ Men i et andet tilfælde, hvor advokaten havde betinget sig et honorar på 35% af det, der blev tilkendt hans tyske klient, har den tyske højesteret, Bundesgerichtshof, erklæret aftalen for at være i strid med tysk ordre public, og honoraret er blevet reduceret til 20%.⁴

5.403. Ordre public-grundsætningen gælder som nævnt kun, når resultatet støder an mod *domslandets* fundamentale retsprincipper, ikke når den strider imod andre landes retsprincipper.

Noget kunne tale for at opstille den almindelige regel, at en kollisionsnorm (lovvalgsregel) ikke bør anvendes, når dette ville føre til et groft uhensigtsmæssigt eller et særligt urimeligt resultat. Denne regel burde ikke som ordre public-grundsætningen være udelukkende etisk; også det meget uhensigtsmæssige resultat burde som nævnt kunne undgås ved hjælp af reglen. Den skulle også kunne anvendes, hvor en anvendelse af domslandets ret var åbenbart urimelig eller uhensigtsmæssig, f.eks. hvor en part søger at omgå en ellers anvendelig fremmed regel ved at anlægge sagen i domslandet vel vidende, at domstolene dér i sager af denne art anvender sit eget lands ret.¹ Reglen mod det urimelige og uhensigtsmæssige resultat burde ligesom ordre public-grundsætningen kun bruges i ekstreme tilfælde.²

B. *Domslandets »direkte anvendelige«* love.

5.404. En lov vil undertiden foreskrive, i hvilket omfang den skal anvendes. En sådan forskrift binder lovlandets egne domstole.

Et eksempel kan hentes fra den danske monopollov. Dens § 2 bestemmer, at loven finder anvendelse på private erhvervsvirksomheder m.m. indenfor erhvervsgræne, hvor konkurrencen i hele landet eller indenfor lokale markedsområder er begrænset på en nærmere angivet måde. Loven gælder altså for konkurrencebegrænsninger på det danske marked eller dele deraf uden hensyn til, om den aftale, som indeholder en begrænsning af konkurrencen, f.eks. en aftale om bindende mindstepriser, iøvrigt er underkastet dansk eller fremmed ret. Den gælder altså også for

3. OLG München 11-2-1965, IPRspr 1964/65 no. 43.

4. BGH 28.10.1965, IPRspr 1964/65 no. 49.

5.403. 1. Neuhaus bruger også her ordene ordre public se 364 f.

2. Se også Neuhaus 376 (Ausweichsklausel).

en konkurrencebegrænsende aftale, som findes i en kontrakt mellem en engelsk sælger og en dansk køber, der ellers er underkastet engelsk ret.

Vil man bruge et billedsprog, kan man sige, at for lovlandets egne domstole er monopolloven hustryran. Den skal anvendes, selv om den kontrakt, som indeholder den pågældende konkurrencebegrænsning i øvrigt er underkastet fremmed ret, selv om normalstatuttet er fremmed. I sager for lovlandets domstole er den derfor en lov med *særlig kompetence*. Fremmede forfattere taler om materielle lovregler, der er »direkte anvendelige« (regles d'application immédiate)¹. Denne sprogbrug bygger på den tanke, at der findes love, som har en så stor betydning, at de ikke kan konkurrere med fremmede love. Deres anvendelse i rummet (d.v.s. i eller uden for landet) er bestemt af deres formål; den er direkte i den forstand, at den sker uden formidling af en lovvalsregel.²

Selv om en lov i domslandet ikke selv foreskriver, i hvilket omfang den skal anvendes, sker det, at den alligevel må anvendes, uanset, at det pågældende retsforhold iøvrigt er underkastet fremmed ret. Dens anvendelse følger da af en fortolkning af loven.

Forfatterne i de romanske lande har længe forklaret denne »direkte« anvendelse af domslandets egne lovregler med, at de hørte til dets »ordre public«.³ Franske og italienske forfattere har da talt om den »positive« side af ordre public; de pågældende regler kræver sig anvendt med de offentlige hensyns nødvendighed; domstolene bruger stadig denne ældre sprogbrug.

Ofte er forskellen mellem domslandets ordre public og domslandets direkte anvendelige love ikke så stor. Om man nægter at anvende en fremmed lov, fordi den støder an mod domslandets grundlæggende retsprincipper, eller om man anvender domslandets direkte anvendelige love

5.404. 1. Se Enc. Dalloz I (-Francescakis), Conflits de lois nr 122-149 og nedenfor 7.507 note 3 og 4. Denne terminologi har også vundet indpas hos tyske, svenske og nederlandske skribenter, se for eks. Neumeyer i Festschrift Dölle II, Tübingen 1963, 179, Struycken i Rev.crit. d.i.p. 1967, 522 (domskommentar); Eek taler om »peremptory norms«, se Eek, Peremptory Norms and Private International Law, 139 Recueil des Cours de l'Académie internationale de la Haye (1973 II).

2. Se om EF-konventionens art. 7, stk. 2, nedenfor 5.406 og om den offentlige arbejdsret 7.507.

3. Se bl.a. Francescakis, Lois d'application immédiate en droit du travail, Rev.crit. d.i.p. 1974, 273 og idem, Conflits de lois, Enc. Dalloz I 480-481 nr. 122-146 samt nedenfor 6.434 f.

må komme ud på ét i de tilfælde, hvor den direkte anvendelige lov er udtryk for et grundlæggende retsprincip.

Der er dog forskel på de direkte anvendelige love og love, der alene hører til domslandets ordre public. Domslandets direkte anvendelige love, både dem der hører til dets ordre public og dem, der blot er udtryk for en (økonomisk) politik, må anvendes uden forudgående prøvelse af kontraktens lov. Således er den danske monopollov direkte anvendelig på alle retsforhold, der ifølge dens § 2 falder ind under dens herredømme. Den gælder også, hvor den for kontrakten anvendelige fremmede lov har monopolregler, der undtagelsesvis måtte føre til samme resultat som monopolloven. Den danske dommer behøver derfor ikke at undersøge, hvad der gælder i fremmed monopolret. De love, der ikke er direkte anvendelige, men som blot er udtryk for ordre public vil først blive anvendt efter en prøvelse af kontraktens lov. De danske forbrugerbeskyttelseslove hører formentlig til dansk ordre public.⁴ De skal anvendes, hvor det fremmede kontraktstatut ikke giver den danske forbruger en tilsvarende beskyttelse. Her er dommeren, når kontraktstatuttets regler kræves anvendt, nødsaget til at granske det fremmede kontraktstatuts regler, inden han eventuelt anvender de danske.

C. De fremmede love med særlig kompetence

5.405. I nogle lande har der også udviklet sig en lære om anvendelse af fremmede love med særlig kompetence. Det drejer sig her om love, der er båret af stærke regeringsinteresser. Spørgsmålet har været fremme, når tvingende bestemmelser med særlig kompetence i en anden lov end den, der ivotrigt gælder for aftalen, påstås anvendt. Den hollandske højesteret har i Alnati-sagen fra 1966 fastslået, at efterlevelsen af bestemmelser i en fremmed lov kan være så vigtig for den fremmede stats interesser, at en hollandsk domstol skal tage dem i betragtning og anvende dem, selv om parterne har valgt en anden lov for deres kontrakt.¹ De fleste lande har indtil for få år tilbage kun villet tilgodese sådanne regler i domslandets lov, men ikke i fremmed ret, medmindre fremmed ret er kontraktens lov. Den hollandske højesteret har derimod villet tage hensyn til fremmede love, der er båret af stærke regeringsinteresser, selv om de ikke fandtes i

4. Se om anvendelse af løse købslovens ordre public regel i § 6 for så vidt angår de danske forbrugerbeskyttende regler, nedenfor under 7.114.

5.405. 1. Hoge Raad 13. maj 1966. N.J. 1967 no. 3, se også N.T.I.R. 15 (1968) 86, men se Hoge Raad 12. jan. 1979, Rev.crit. d.i.p. 1980-68.

den for kontrakten iøvrigt gældende lov. Den hollandske højesterets udtalelse var dog kun vejledende. De belgiske konnossementsregler (Haag-reglerne), som der var tale om, blev ikke anvendt på den pågældende kontrakt, som efter parternes aftale var underkastet hollandsk ret, se nedenfor 6.206. Men muligheden for at anvende sådanne fremmede regler, blev nævnt.²

Art. 7 i EF-Konventionen om, hvilken lov der skal anvendes på kontraktlige forpligtelser af 19. juni 1980 har regler om love med særlig kompetence.

Art. 7 stk. 1 bestemmer, at ufravigelige regler i loven i et land, som forholdet har en nær tilknytning til, kan tillægges virkning, såfremt og i det omfang disse regler ifølge dette lands ret skal anvendes uden hensyn til, hvilket lands lov der iøvrigt skal anvendes på aftalen. Ved afgørelsen af om der bør tillægges sådanne ufravigelige regler virkning, skal der tages hensyn til deres art og formål og til følgerne af, at de anvendes eller ikke anvendes.

Det nye ved art. 7 er, at den giver domstolene en anvisning på, at de også kan anvende andre end domslandets love med særlig kompetence, og at de kan anvende dem også hvor de ikke findes i den for kontrakten iøvrigt gældende lov. De kan gøre det ikke blot, når parterne har valgt denne lov, men også når den er bestemt af konventionens andre lovvalgsregler. I modsætning til tidligere udkast er art 7 i sin nuværende formulering ikke noget påbud til domstolene. De *kan*, de skal ikke anvende de fremmede love, som kræver sig anvendt på en kontrakt. Det er altså helt overladt til domstolene i hvert land at afgøre, om de vil følge anvisningen i art. 7 stk. 1 og herved indføre en ny praksis.³

2. Se også om udkastet til en Benelux-konvention om international privatret (1969) art. 13(2), Secrétariat Général de l'Union Economique Benelux (ed.), *Traité Benelux portant loi uniforme relative au droit international privé signé à Bruxelles le 3 juillet 1969 avec exposé des motifs commun* (Bruxelles 1969) 15. Se endvidere den amerikanske Restatement on the Conflict of Laws Second (1971) § 187 Bind I side 561.

3. I kommentaren til art. 7 (EFT no C 282/26 af 31. okt. 1980) står der: »Som det blev fremhævet, senest på gruppens sidste møde, er artikel 7 blot en bekræftelse af principper, som allerede findes i EF-medlemsstaternes nationale lovgivning«. Bortset fra et *obiter dictum* i Alnati-dommen (omtalt smstds C 282/15), der er en enlig svale i nederlandsk praksis, har jeg ikke fundet bekræftelse i EF landenes retspraksis på, at art. 7 er i overensstemmelse med gældende ret. Den bør dog blive det, se nedenfor 6.445f.

Art. 16 i Haagerkonventionen af 14. marts 1978 om hvilken lov, der skal anvendes på kontrakter med mellemmand samt på fuldmagtsforhold har en lignende bestemmelse som art. 7 stk. 1.

I EF-konventionens art. 7 stk. 2 er det bestemt, at konventionen ikke medfører nogen begrænsning i anvendelsen af regler i domslandets lov i tilfælde, hvor disse er ufravigelige uden hensyn til hvilken lov der iøvrigt er anvendelig på aftalen.

Også de fremmede love med særlig kompetence kalder forfatterne »direkte anvendelige« love.

Mod at bruge udtrykket »direkte anvendelige« love er det blevet indvendt, at der altid må være en lovvalgsregel, som bestemmer en lovs anvendelse på retsforhold med fremmed tilknytning. De direkte anvendelige love indeholder i virkeligheden indbyggede ensidede lovvalgsregler, der bestemmer deres anvendelse i rummet, se ovenfor 5.207.⁴

Denne indvending forekommer mig kun delvis at være rigtig. Love, der alene hører til domslandets ordre public er ikke direkte anvendelige; her er en undersøgelse af reglen i lex causae nødvendig, før domslandets lov anvendes. Det samme gælder fremmede love med særlig kompetence. Her må domstolen også jævnføre en anvendelse af lex causae med en anvendelse af den fremmede lov, der gør krav på at gælde, inden han eventuelt anvender den sidstnævnte lov. De af domslandets love, der kræver sig anvendt uden en forudgående prøvelse af normalstatuttets regler, således som den danske monopollov, er derimod direkte anvendelige. Man kan naturligvis hævde, at der også her findes en ensidet dansk lovvalgsregel indbygget i loven, der bestemmer dens anvendelse i rummet, men denne betragtningsmåde har kun teoretisk interesse.

Som det ses, stiller art. 7 stk. 2 ikke krav om, at domslandets direkte anvendelige love skal have en væsentlig tilknytning til domslandet. Det kræves heller ikke at reglernes anvendelse skal være berettiget efter deres formål og natur. En til art. 7, stk. 2 svarende bestemmelse findes ikke i Haagerkonventionen, men må anses for at være forudsat, se herom ovenfor under 5.404.

5.406. Til illustration skal der gives et par eksempler på fremmede love, hvis »direkte anvendelse« kunne komme på tale når Danmark tiltræder EF-konventionen:

4. Neuhaus, 105.

1. En aftale om bindende mindstepriser er indgået i forbindelse med et salg af en vare fra en dansker til en tysker. Tyskeren skal videresælge varen i Tyskland. Bør en dansk domstol tillægge den tyske kartellovs forbud mod bindende mindstepriser virkning? Den danske monopollovs tilsvarende forbud gælder ikke for dette salg. Købeaftalen er iøvrigt underkastet dansk ret. Den tyske kartellov kræver sig anvendt, og forholdet har en væsentlig tilknytning til Tyskland. Den danske monopollov har en tilsvarende regel, som gælder for videresalg på dansk område. Den tyske kartellov bør formentlig anvendes, når Danmark tiltræder EF-konventionen.

2. Den arkadiske lov om erhvervelse af udenlandsk teknologi bestemmer, at dens regler om garanti for den købte teknologis anvendelighed skal gælde for alle aftaler om overførelse af teknologi til Arkadien. Loven kræver sig anvendt på forholdet, og aftalen har en væsentlig tilknytning til Arkadien.

De vestlige industrilande er næppe beredte til at anerkende udviklingslandenes krav om, at overførelse af teknologi altid skal være underkastet lovgivningen om teknologioverførelse i teknologimodtagerens land. En dansk domstol vil derfor næppe anvende den arkadiske lov på en aftale om overførelse af know-how fra en dansk virksomhed til en arkadisk erhverver. Se iøvrigt om problemet nedenfor 6.437-6.446, 7.403, 7.507 og 7.521.

D. Territorialitet

5.407. EF-konventionens art. 7 stk. 1 er en nydannelse og vil medføre en undtagelse fra reglen om at fremmede offentligretlige love ikke bliver anvendt. De anses ellers for *territoriale*.¹ Territorialiteten har et vist slægtskab med ordre public. Den fremmede lov nægtes anvendelse (reproberes). Men medens ordre public-grundsætningen anvendes, når resultatet er (etisk) stødende, afvises den fremmede territoriale lov generelt på grund af de interesser, den forfølger. De fremmede skattelove, valutalove, monopollove m.m. er ikke etisk stødende. Domslandet har selv tilsvarende love. Dets domstole vil normalt ikke fremme de offentlige interesser, som de fremmede love forfølger. Undertiden har de politiske eller økonomiske formål, som strider imod domslandets interesser. Den

5.407. 1. Madsen-Mygdal 71, 76.

danske monopollov tillader eksportkarteller. I udlandet vil de mange steder blive mødt med forbud og med regler, der gør dem ugyldige. Danske domstole vil næppe i dag anvende sådanne udenlandske regler, selv om den kontrakt, sagen drejer sig om, i øvrigt er underkastet loven i det pågældende land. Reglerne bliver, for at bruge et billedsprog, holdt tilbage ved grænsen. De slipper ikke ind.

I de romanske lande siger domstolene undertiden, at de pågældende fremmede regler strider imod domslandets »ordre public«, et udtryk som i Norden og Tyskland kun bruges for regler, der strider imod domslandets ufravigelige retsgrundsætninger. De franske og italienske forfattere taler her om ordre public's negative side, der holder fremmede regler ude.

5.408. Ved territorialitet forstår jeg altså det forhold, at fremmede offentligretlige love på grund af deres politiske eller økonomiske formål får en mindre anvendelse end de efter de almindelige kollisionsnormer skulle have.¹ For det meste anvendes de ikke. Nogle fremmede love kan dog blive anvendt, hvor sagen har en stærk tilknytning til lovlandet. Her skal nævnes et eksempel: To virksomheder, der begge er beliggende i et fremmed land, træffer aftale om fælles priser for varer, som sælges i landet. Denne aftale er i parternes hjemland ugyldig på grund af et dér gældende forbud mod prisaftaler af denne art. Ville da en dansk domstol, som fik sagen forelagt, se bort fra den fremmede monopollov og idømme den ene fabrikant erstatning til den anden, hvis den første havde overtrådt aftalen og solgt sine varer under den aftalte pris? Selv om danske domstole normalt ikke kan forventes at anvende fremmede monopol- og prislove, vil de på grund af sagens nære tilknytning til det fremmede lovland næppe se bort fra loven i dette tilfælde. Det forhold, at sagens tilknytning således kan have indflydelse på spørgsmålet om fremmede loves reprobering, kaldes relativitet.²

5.409. Den politiske ide, der ligger bag de offentligretlige loves territorialitet er følgende: Hver stat bør alene bekymre sig om sin egen økonomiske og sociale politik, ikke om andre staters. Fremmede private borgere kan beskyttes, ikke fremmede stater. Derfor bør domstolene anvende fremmed privatret, men ikke fremmed offentlig ret.

5.408. 1. Madsen-Mygdal, 71, 76.

2. *Idem* 377.

Denne ide har rod i fortidens individualisme; i dag har den ingen saglig begrundelse. De hensyn der bærer den internationale privatret, såsom ønsket om forudseelighed i kontraktforholdene og om at tilgodese skabe forventninger, taler for at understøtte både de fremmede offentlige og de fremmede private interesser. Det er kun få af de offentligretlige love, der er direkte vendt mod fremmede statsinteresser eller har en så statsegoistisk karakter, at andre landes domstole bør nægte at anvende dem.

Med det stigende økonomiske samarbejde landene imellem og den begyndende integration er der udsigt til at fremmede offentligretlige love vil kunne få en øget anvendelse. En del internationale overenskomster har allerede udelukket reprobering. Det mest kendte eksempel fra valutalogivningen er art. VIII (2) (b) i Bretton Woods-overenskomsten fra 1945 om den internationale valutafond.¹ Efter denne bestemmelse skal en aftale, der vedrører et medlemslands valuta, og som strider imod valutalove, som en medlemsstat indfører eller har indført, og som er i overensstemmelse med Bretton Woods-overenskomstens andre bestemmelser, ikke kunne gøres gældende på noget medlemslands område. De talrige overenskomster, som indgås mellem landene om gensidig bistand i skattesager, vil også til en vis grad hindre reprobering af fremmede skattelove. Med disse og andre overenskomster, f.eks. overenskomster om gensidig bistand i monopolsager, kan det forventes, at der også på områder, hvor ingen overenskomst findes, vil opstå en tendens hos domstolene til at respektere andre landes offentligretlige love.

En domstol ville da også undertiden anvende fremmede offentligretlige love såsom valuta- pris- og monopolløve, selv om de findes i en anden lov end kontraktens lov, se herom EF-konventionens art. 7 stk. 1 og nedenfor 6.432 ff. Det ser dog ud til at ville tage tid, inden denne imødekommehed over for fremmede love af den ovennævnte slags slår igennem.²

5.410. I anglo-amerikansk ret arbejder man med begrebet *public policy*, der nærmest må sidestilles med ordre public.¹ Da sondringen mellem offentlig ret og privatret ikke fandtes i the common law, har man i Eng-

5.409. 1. 27. dec. 1945, 2 UNTS 39. Om dens anvendelse, se bl.a. LG Hamburg 24. febr. 1978, IPRspr 1978 no 126 og OLG Bamberg 5. juli 1978 IPRspr 1978 no. 127.

2. Se f.eks. den nederlandske Hoge Raads dom af 12. jan. 1979. Rev.crit. d.i.p. 1980 p. 68.

5.410. 1. Dicey-Morris (-Mann) 83 (Rule 2); Weintraub 58; Wolff PIL 168-169.

land og USA ikke haft noget alment princip om, at fremmede offentligretlige love skulle reproberes. Men man har fastslået, at fremmede straffelove og fremmede skattelove ikke kunne anvendes.² Domstolen kan slet ikke behandle sager om deres anvendelse. Det samme skulle ifølge *Dicey-Morris* gælde i England for andre offentligretlige love.³ Undertiden ser man dog både i engelsk og amerikansk praksis, at der tages stilling til, om de kan anvendes, og at de også af og til følger normalstatuttet.⁴ Som regel har dog engelske og amerikanske domstole ligesom andre lande givet disse love et andet – og i hovedsagen mindre – anvendelsesområde end de privatretlige regler.

2. Wolff *ibidum*.

3. Dicey-Morris (-Mann) 89 (Rule 3).

4. Se herom nedenfor 6.444.

6. Den internationale kontraktrets almindelige del¹

6.1. Den internationale kontraktrets hovedspørgsmål

6.101. *Opdeling – opspaltning eller kontraktstatuttets enhed*

Det første hovedproblem er, om en og samme lov bør anvendes på hovedparten af de spørgsmål, som en kontrakt rejser, og om denne lov bør gælde for begge parter i kontrakten.

Bør en aftales kontraktretlige spørgsmål afgøres af et og samme retssystem, eller bør domstolen bedømme de mange spørgsmål om kontraktens indgåelse, indhold og ophør efter forskellige retssystemer alt efter den tilknytning, som hvert af disse spørgsmål har? Bør f.eks. spørgsmål om kontraktens indgåelse, herunder om parterne er blevet enige om at indgå en aftale, afgøres af loven på det sted, hvor de forhandlede, indgåelsesstedets lov, medens spørgsmålet om kontraktens opfyldelse, herunder om der skal gives sælger en »Nachfrist« i tilfælde af forsinket levering, afgøres af opfyldelsesstedets lov?

Endvidere er det et problem, om domstolene i kontrakter, hvor flere er forpligtet – typisk de gensidigt bebyrdende kontrakter såsom køb og salg, agentur og eneforhandling – bør bedømme hver parts forpligtelser efter sin lov. Dette kan forekomme, hvor skyldnerens lov eller opfyldelsesstedets lov skal anvendes. Er sælger dansk og køber tysk, vil en anvendelse af domicilloven på hver parts forpligtelser føre til, at hvers pligter bliver bedømt efter sin lov. Det samme sker, hvis opfyldelsesstedets lov skal anvendes på hver parts forpligtelse, og opfyldelsesstedets for sælgers forpligtelse er i Danmark og for købers forpligtelse er i Tyskland.

En anvendelse af flere love på kontraktens forskellige retsspørgsmål

6. 1. Litteratur i Skandinavien: Philip, Dansk, kap. 21, s. 292ff, Siesby, kap. VI, s. 267ff og kap. VII, s. 281 ff, Gaarder, kap. XI, s. 100ff, Nial, Förmögenhetsrätt kap. 1, s. 7, Eek: Exporträtt 4, s. 40-69, Bogdan, kap. 14, s. 202ff.

kaldes *opdeling*, en anvendelse af en særskilt lov på hver parts forpligtelser kaldes *opsplætning*.

Det er den overvejende opfattelse i teori og praksis, at samme retssystem bør anvendes på kontraktens spørgsmål, d.v.s. at princippet om *kontraktstatuttets enhed* bør gælde.

Spørgsmålet om kontraktstatuttets enhed behandles under 6.4.

6.102. Kontraktstatuttet og partshenvisningen

Den materielretlige partshenvisning

Et andet hovedproblem er, om parterne kan vælge den for kontrakten gældende lov.

Parternes valg af retssystem (partshenvisningen) kan blot være et valg af kontraktvilkår. I en intern dansk kontrakt kan parterne vedtage en række bestemmelser, som stemmer overens med reglerne i en fremmed lov. De kan også, hvis de vil udtrykke det kort, blot aftale, at den fremmede lovgivning skal gælde. Begge aftaler vil kunne tillades, blot intet i kontrakten derved kommer til at stride imod tvingende (præceptive) danske regler. Det forekommer også i en international kontrakt, at parterne *en bloc* inkorporerer dele af en lovgivning i en aftale, som i øvrigt er underkastet et andet retssystem. Også denne partshenvisning har kun virkning inden for de grænser, som dette andet retssystems materielle ret, især dets præceptive ret, sætter. Henvisningen er en *materielretlig partshenvisning*.¹

Den kollisionsretlige partshenvisning

Det er et andet problem, om parterne kan bestemme kontraktstatuttet. Kan de det, er det alene deres aftale, der udpeger den for kontrakten gældende lov. I så fald er den internationalprivatretlige regel en kollisionsnorm i domslandet, der giver parternes aftale den virkning, at den valgte lov bliver anvendt. Henvisningen bliver en kollisionsretlig partshenvisning.² Det har længe været et af den internationale privatrets om-

6.102. 1. Haudek 3: Materielrechtliche Parteiverweisung, se også Dicey-Morris (-Collins) 758, Cheshire og North (ed. 10) 202, 203, Borum & Philip 146; Philip, Dansk 293; Nial, Förmögenhetsrätt 11; Vischer, Vertragsrecht 21; Restatement Second (1971) § 187 (1) og (2); Deelen 302 og nederlandsk Hoge Raad 13-5-1966. N.J. 1967 no. 3.

2. Haudek 2: Kollisionsrechtliche Parteiverweisung, se også de i note 1 nævnte forfattere.

stridte problemer, om denne *kollisionsretlige aftalefrihed* eller *partsautonomi*, som den også kaldes, skal tillades.

Søndringens betydning

Søndring mellem den materielretlige og den kollisionsretlige partshenvisning har betydning i flere henseender:

Er partshenvisningen kollisionsretlig, vil kontrakten i princippet være underkastet den valgte lov i dens helhed. Præceptive regler i et andet retssystem end det valgte finder som regel ikke anvendelse, selv om kontrakten har en stærkere tilknytning til et andet retssystem. Den præceptive ret i det valgte retssystem og de ved sagens pådømmelse gældende regler anvendes, selv om dette kan medføre, at kontrakten eller enkelte af dens klausuler tilsidesættes som ugyldig.³

Er partshenvisningen materielretlig, er den blot en indlæmmelse i kontrakten af særlige fra kontraktstatuttets regler afvigende vilkår. Kontraktstatuttet er fastlagt i forvejen. Dets deklatoriske regler viger i det omfang, den valgte lovs regler er forskellige fra kontraktstatuttets regler, men kontraktstatuttets tvingende regler fortrænges ikke. Det afgøres endvidere af fortolkningsreglerne i kontraktens love, om retsregler i den valgte lov, der har tilbagevirkende kraft, og som er givet efter aftalens indgåelse, skal finde anvendelse på kontrakten.

Partshenvisningen behandles under 6.2.

Kontraktstatuttet, hvor ingen partshenvisning findes

6.103. Det mest omtvistede problem er, efter hvilke principper kontraktstatuttet fastlægges, hvor en partshenvisning ikke findes.

Regel eller skøn

Der er for det første strid om, hvorvidt faste regler bør foretrækkes fremfor *skønsregler*.

A. Nogle mener, at *én* fast regel bør opstilles. En og samme tilknytningsfaktor afgør da den for alle kontrakter gældende lov. I ældre tid var indgåelsesstedet det enerådende tilknytningsmoment, og er det stadig i nogle lande.

3. Se f.eks. *International Tank and Pipe S.A.K. v. Kuwait Aviation Fuelling Co.* [1975] 1 All E.R. 242 C.A. (England).

Andre mener, at *flere* faste regler bør opstilles, at man f.eks. som den østtyske lov af 5. december 1975 om international privatret¹ bør indføre en række faste regler gældende for de enkelte kontrakter. Et andet eksempel er Haager-konventionen om internationalprivatretlige regler om køb², der giver en hovedregel om anvendelse af loven på sælgers forretningssted og nogle undtagelser, dels gældende for køb indgået på købers forretningssted, dels for køb på børser og auktioner. Disse bestemmelser er alle tænkt anvendt uden andre afvigelser end dem, som følger af en partshenvisning.

B. Andre igen mener, at kontraktstatuttet bør vælges efter et skøn. Skønnets tilhængere deler sig i to skoler.

1°. Tilhængere af den ældre skole vil, at skønnet bindes til kontraktens tilknytning (*den individualiserende metode*). Nogle tilhængere af denne metode vil helt overlade afgørelsen til dommerens skøn i det enkelte tilfælde, ɔ: til en ren *kasustik*. Andre vil opstille formodningsregler (præsumtioner) af større eller mindre styrke, gældende for de enkelte kontrakter eller tilknytningskonstellationer, se ovenfor 5.208.

2°. En yngre skole vil følge en *resultatbestemt metode*. Afgørelsen træffes ikke alene på grundlag af aftalens tilknytning, men tillige på grundlag af de resultater, som hvert af de i betragtning kommende retssystemer vil byde på. Dommeren skal tage hensyn til, hvilken løsning der er den mest retfærdige i den foreliggende sag. Eller skal han tage i betragtning, hvilken politik lovgiverne i de lande, hvis regler er på tale, har villet forfølge med de materielle regler og vælge reglerne i den lov, som har mest krav på at blive anvendt. Efter denne metode får dommeren et endnu friere skøn, end hvor han følger den individualiserende metode; men det kan blive endnu vanskeligere for parterne at forudse, hvilket lands regel dommeren vil anvende, se herom nedenfor 6.320-6.330 og 6.351-6.352.

Objektiv og subjektiv metode. Stedlig tilknytning og interesse – indikerende faktorer

Uanset hvilken af disse metoder domstolene følger, træffes afgørelsen helt eller delvis på grundlag af kontraktens tilknytningsmomenter. Disse

6.103. 1. Østtysk GB 1.1 748 (1975); Makarov 1978, 76.

2. Nedenfor 7.107, se også bilag 1.

momenter har forskellig vægt i de forskellige kontrakter, og man spørger derfor, hvad der bestemmer deres vægt.

Igennem lang tid har det været diskuteret, om man skulle følge *parternes* konkrete eller abstrakte *interesser*, eller om man skulle følge *andre samfundshensyn*, f.eks. ønsket om at beskytte den svage part, når man skulle bestemme tilknytningsmomenternes vægt. Den første metode kaldes her den *subjektive*, den sidste den *objektive metode*.

En række tilknytningsmomenter har i domspraksis haft vægt, både hvor partsinteressen og de objektive retshensyn råder. Det gælder de momenter, der står i forbindelse med kontraktens *handlinger*, f.eks. kontraktens indgåelsessted, opfyldelsessted eller pådømmelsessted (værnetinget). De er blevet tillagt afgørende betydning, undertiden fordi det stemte med parternes interesser og undertiden – alene eller tillige – fordi objektive samfundshensyn krævede det. Det samme gælder de momenter, der især har tilknytning til kontraktens *genstand*, f.eks. tingens beliggenhed og dens indførelse i offentlige registre, samt de momenter, der har tilknytning til kontraktens *parter*, deres ophold, domicil eller statsborgerskab.

Nogle faktorer har kun betydning, hvor man lægger vægt på en vilje eller interesse hos parterne i, at et bestemt retssystem anvendes. Til dem hører partshenvisningen, parternes valg af pådømmelsessted (domstol eller voldgift) eller af opfyldelsessted, deres benyttelse af en kontraktformular, der er udarbejdet på baggrund af et bestemt retssystem, eller af retsudtryk fra en bestemt lovgivning.

De momenter, som kan have vægt både af objektive og af subjektive grunde, kaldes her *de stedlige momenter*; de faktorer, som alene har vægt, hvor en subjektiv metode følges, kaldes *de interesse-indicerende faktorer*.

Parternes udtrykkelige valg af indgåelsessted, opfyldelsessted og pådømmelsessted er faktorer, der med større eller mindre regelmæssighed vil føre til en stedlig tilknytning. Oftest vælger parterne en sådan tilknytning af praktiske, økonomiske grunde. En dansk eksportør rejser til England og opnår dér bestilling på varer, som skal sendes frit leveret til købers forretningssted i London. Kontrakten er blevet lokaliseret i England, fordi sælger fandt det belejligt at indgå og opfylde kontrakten på købers plads. Undertiden spiller retlige overvejelser ind. Et amerikansk firma, der vil påbegynde en fabrikation i Europa, lægger af hensyn til de kommende arbejdsaftaler virksomheden i et land, hvis arbejder- og funk-

tionærlovgivning tiltaler firmaets ledelse. Ved at fastlægge kontraktens stedlige tilknytning kan parterne i et vist omfang få indflydelse på kontraktens lov, også hvor denne bestemmes af objektive retshensyn.

Den metode og de regler, efter hvilke kontraktstatuttet vælges, behandles i afsnit 6.3.

6.104. *Internationale handelsvoldgiftsretters lovvalg.* Denne fremstilling tager sigte på de lovvalgsproblemer, som møder domstolene og de parter i kontraktforhold, som må forvente deres tvist afgjort ved domstol. Den omfatter også de problemer, som rejser sig for voldgiftsretter og for parter, som har vedtaget, at deres tvist skal afgøres ved frivillig voldgift.

De fleste voldgiftsretter er nationale og afgør tvister som ingen tilknytning har til andre lande end det, hvor retten sidder (forumlandet). Det sker dog, at de påkender internationale handelssager; i så fald bestemmer forumlandets lov, hvorvidt de er forpligtet til at følge de samme lovvalgsregler, som dem domstolene i det pågældende land dømmer efter. I sager mellem parter, der er hjemmehørende i de lande, som har tilsluttet sig Den europæiske Konvention om international Handelsvoldgift (Genèvekonventionen) af 21. april 1961 gælder lovvalgsreglerne i denne konventions art VII, se herom nedenfor 6.105 ff.

Nogle handelsvoldgiftsretter er internationale.¹ De er indrettet med henblik på at påkende tvistemål mellem parter med hjemsted i forskellige lande. Parterne kan have valgt en fast international voldgiftsinstitution, f.eks. Det internationale Handelskammers voldgift i Paris (ICC). ICC's voldgiftsinstitution vil som regel bestemme, at voldgiftsmanden eller, hvor der er tre voldgiftsmænd, opmanden skal udpeges fra et land, som ingen af parterne tilhører. Som oftest vil sagen da blive påkendt i voldgiftsmandens eller opmandens hjemland, som iøvrigt ikke har nogen forbindelse med sagen. Parterne kan også oprette en international voldgift *ad hoc*, d.v.s. alene med henblik på afgørelse af deres tvistemål. De kan f.eks. vælge at følge UNCITRAL-reglerne,² der regulerer international handelsvoldgift *ad hoc*. Disse regler bestemmer bl.a., at voldgiftsmanden kan udpeges af generalsekretæren for Den permanente Voldgiftsret i Haag.

Fremstillingen i det følgende om voldgiftsretternes lovvalg i de inter-

6.104. 1. Se ovenfor 1.308 (d).

2. *Ibidum* og nedenfor 6.105.

nationale handelssager tager sigte på sager, der afgøres af voldgiftsretter i de vestlige industrilande. Den omfatter ikke de lovvalgsregler, som de socialistiske handelskamres internationale voldgiftsretter anvender. Disse voldgiftsretter der i visse henseender ligner domstole i de vestlige lande, følger næsten uden undtagelse de lovvalgsregler, som gælder i det land, hvor de sidder.³

6.105. *Genévekonventionens art. VII. ICC's voldgiftsregler.* – Internationale handelssager afgøres ofte ved voldgift. Nogle mener at de handlende ser det som en fordel, at voldgiftsmændene ikke skal rette sig efter nogen af de eksisterende lovvalgsregler, og at de heller ikke gør det.¹ Dette sidste bekræftes dog kun tildels af den voldgiftspraksis som kendes.

En af de vigtigste lovvalgsregler er art. VII i Den europæiske Konvention om International Handelsvoldgift, 21. april 1961, som foreskriver:

1. Parterne kan aftale, hvilken lovgivning voldgiftsmændene skal anvende ved sagens afgørelse. Hvis parterne ikke har truffet aftale herom, skal voldgiftsmændene anvende den lovgivning, som bestemmes af de internationalprivatretnlige regler, som voldgiftsmændene finder anvendelige. I begge tilfælde skal voldgiftsmændene tage hensyn til kontraktens bestemmelser og til handelssædvaner.
2. Voldgiftsmændene skal afgøre sagen efter billighed, hvis parterne har truffet aftale herom og kan gøre det efter den lov, som finder anvendelse på voldgiften.

Art. VII, stk. 1, anden sætning, gør enhver voldgiftsmand til sin egen lovgiver. Denne artikel har ikke fremmet forudseeligheden.

Den europæiske Konvention er blevet ratificeret af mindst 18 lande i øst og vest. Art. VII har haft en betydelig indflydelse på senere tekster.²

Art. 33 i de voldgiftsregler, der i 1976 er udsendt af De forenede Nationers Kommission for international Handelsret (UNCITRAL Reglerne) foreskriver:

3. Se Lew no. 224f og Lando i Kontraktforhold, 31, disse lovvalgsregler er omtalt nedenfor 6.222, 6.248, 6.302, 6304 og 6.319.

- 6.105. 1. Rabbino, International Commercial Arbitration, 7 N Y U J. Int. L & Pol. 383 (1974), her citeret fra Lew no. 2.
2. Jayme/Hausmann (ed.), Internationales Privat- und Verfahrensrecht, München 1978, 256, og Hjejle (-Trolle) 157.

1. Voldgiftsretten skal anvende den lovgivning, som parterne har udpeget som anvendelig ved sagens afgørelse. Hvis parterne ikke har truffet aftale herom skal voldgiftsretten anvende den lovgivning, som bestemmes af de lovvalgsregler, som den finder anvendelige.
2. Voldgiftsretten skal afgøre sagen efter billighed, men kun hvis parterne udtrykkeligt har pålagt Retten at gøre det, og hvis den lovgivning, som gælder for voldgiften tillader en sådan afgørelsesmåde.
3. I alle tilfælde skal Voldgiftsretten afgøre sagen i overensstemmelse med kontraktens bestemmelser, og den skal tage hensyn til de handelssædvaner, som gælder for aftalen.

Art. VII i Den europæiske Konvention har haft indflydelse på Det Internationale Handelskammers (ICC) voldgiftsregler, som i art. 13 (3)-(5) bestemmer:

3. Parterne kan aftale, hvilken lovgivning voldgiftsmanden skal anvende ved sagens afgørelse. Hvis parterne ikke har truffet nogen aftale herom, skal voldgiftsmanden anvende den lovgivning, som bestemmes af de internationaleprivatretlige regler, som han finder anvendelige.
4. Voldgiftsmanden skal afgøre sagen efter billighed, hvis parterne har truffet aftale herom.
5. I alle tilfælde skal voldgiftsmanden tage hensyn til kontraktens bestemmelser og til handelssædvaner.

Art. VII (1) første punktum i Den europæiske Konvention og art. 13 (3) første punktum i ICC reglerne giver parterne adgang til at vælge den for deres tvist anvendelige lov. Parternes lovvalg i kontrakter, der er underkastet voldgift, vil blive omtalt nedenfor 6.251-6.253.

Art. VII (1) andet punktum i Den europæiske Konvention og art 13 andet punktum i ICC reglerne har stillet voldgiftsmændene meget frit i deres valg af lov i de tilfælde, hvor parterne ikke har vedtaget, hvilken lov de vil anvende. Voldgiftskendelser er i princippet hemmelige og har, selv når de er kendt, ingen præjudikatvirkning. Alligevel er de efterspurgt viden; de der har en voldgiftssag vil gerne erfare, hvad andre før dem har gjort i en tilsvarende sag.³ Det har derfor fundet almindeligt bifald, at flere voldgiftskendelser er blevet offentliggjort i den senere tid.⁴

3. Se ICC 2745 og 2762/1977 sag, som er omtalt af Derains, Clunet 1978-989, hvor voldgiftsmanden påberåbte sig en tidligere kendelse.

4. Se Rev Arb, og sager, som er omtalt især af Derains, i Clunet 1974, 876, 1975, 916, 1976, 968, 1977, 930, 1978, 976, 1979, 982 og 1980, 949.

De kendelser som er blevet offentliggjort, viser, at voldgiftsmændene har fulgt forskellige metoder og anvendt forskellige regler for, hvilken lov der gælder for en international kontrakt. Disse metoder og regler vil blive omtalt nedenfor 6.356-6.363.

6.106. *Gælder Genèvekonventionens art. VII også uden for sit anvendelsesområde?*

a. Genèvekonventionens art. VII gælder kun i de lande, som har ratificeret konventionen, og kun for voldgiftssager i international handel mellem personer eller selskaber, som var hjemmehørende i forskellige kontraherende stater, se art. I. Den gælder ikke direkte i sager mellem parter, der ikke hører hjemme i en konventionsstat.

Det synes dog at blive mere og mere alment anerkendt, at voldgiftsretter, de være sig nationale eller internationale, kan følge reglerne i Genèvekonventionens art VII.¹ De findes også i UNCITRAL-reglerne art. 33, som et stort antal lande stemte for i FN's generalforsamling.

b. Mange internationale voldgiftssager afgøres i London. England har ikke ratificeret Genèvekonventionen. Formelt set skal en voldgiftsret som sidder i England, anvende de engelske lovvalgsregler.² Hver af parterne kan forlange spørgsmålet om, hvilket lands lov der skal anvendes i en voldgiftssag, indbragt for en engelsk domstol ved en særlig forelæggelsesprocedure (statement of special case for the court) og retten skal da afgøre spørgsmålet efter de gældende engelske lovvalgsregler. Ved en ændring i 1979 af den engelske Arbitration Act 1950 er det imidlertid blevet muligt i visse sager at udelukke denne forelæggelsesadgang ved en skriftlig »exclusion agreement«.³ I visse søsager, forsikringsager og sager om køb af stabelvarer (commodities) såsom korn, olie, tømmer og metaller kan parterne, dersom begge eller den ene ikke er hjemmehørende i Det forenede Kongerige efter at tvisten er opstået, vedtage en »exclusion agreement«. Inden tvisten er opstået, kan de samme parter gøre det ved udtrykkeligt at vedtage, at et andet retssystem end det engelske skal gælde for kontrakten. Da der i sådanne sager ikke er mulighed for at indbringe voldgiftsmændenes lovvalg for en domstol, vil også voldgiftsmænd i England frit kunne bestemme, hvilke lovvalgsregler de vil anvende.

6.106. 1. Se Fouchard no. 543ff.

2. Se Russel 437, 473.

3. Se Russel, 484 og 551 med supplement, Dicey-Morris (-Morris) 1123, 1161ff.

de. Det har betydning for parter, der ikke selv har valgt den anvendelige lov, og som indgår en »exclusion agreement« efter at tvisten opstår.

c. Spørgsmålet om, hvorvidt andre voldgiftsretter er forpligtet til at anvende bestemte lovvalgsregler eller lovvalgsregler i det hele taget i sager, der ikke er omfattet af Genèvekonventionen, må afgøres af loven i det land, hvis internationale privatret gælder for sagen. Som det skal omtales nedenfor under 6.253, kan det være vanskeligt at bestemme, hvilket lands internationale privatret en international voldgiftsret er underkastet. Så vidt ses har problemet meget sjældent være forelagt en domstol, der skulle prøve en voldgiftskendelses gyldighed. Jeg kender ikke tilfælde, hvor en voldgiftskendelse er blevet tilsidesat som ugyldig, blot fordi voldgiftsretten ikke har anvendt den rette lovvalgsregel. Kendelser er kun blevet tilsidesat, hvor de stred mod domslandets direkte anvendelige love eller dets *ordre public*. Spørgsmålet er omtalt nedenfor under 6.356 ff.

6.2. Parternes lovvalg

I. INDLEDNING

6.201. Det var sandsynligvis domstolene, som lærte de handlende at indsætte lovvalgs klausuler, eller som de også kaldes, partshenvisninger i deres kontrakter. I mange århundreder var, så vidt vides, i de fleste lande indgåelsesstedet afgørende for domstolenes lovvalg. I mange tilfælde begrundede domstolene det med, at parterne havde haft indgåelsesstedets lov i tankerne, da de indgik aftalen.

Senere medførte den internationale handels udvikling, at indgåelsesstedet blev mindre egnet som tilknytningsfaktor, se herom nedenfor 6.302. Domstolene brugte da samme forklaring på, hvorfor indgåelsesstedets lov ikke mere kunne anvendes: Parterne havde haft en anden lov – f.eks. opfyldelsesstedets lov – i tankerne. Fra midten af det 19. århundrede var parternes vilje en hyppigt anvendt begrundelse for domstolenes lovvalg. Man fandt den i adskillige landes domme. Springet til at fastslå, at det var partsviljen, som var afgørende for, hvilken lov der skulle gælde, lå da nær. Det blev også gjort både i England, Tyskland, Schweiz, Frankrig og i nogle af USA's stater. I dommene var parternes vilje næ-

sten altid parternes formodede vilje, idet udtrykkelige partshenvisninger dengang sjældent forekom i kontrakterne. Den formodede vilje var ofte en fiktion: det var sjældent, at parterne havde tænkt på, hvilken lov som skulle gælde for kontrakten, og i mange tilfælde var det højst usikkert, om de ville have valgt den samme lov, som domstolene valgte.¹

Ideen om parternes kontraktfrihed var i god overensstemmelse med datidens liberale ideologi. Ved at sætte partsviljen i højsædet sikrede domstolene sig en stor frihed i deres valg af den for kontrakten gældende lov. At bruge partsviljen som begrundelse for lovvalget, havde den fordel, at det ikke skabte fortilfælde, som domstolene i senere sager blev bundet af. Parternes vilje kunne være forskellig fra gang til gang. Den formodede vilje anvendtes også i andre dele af formueretten både i *common law*-landene og på det europæiske kontinent.

Det varede længe, før parterne lærte at gøre partsviljen til en realitet ved at indsætte partshenvisninger i kontrakterne. Parterne og deres rådgivere tøvede, måske fordi parternes valgfrihed på dette felt mødte modstand hos forfattere både i *common law* landene og på det europæiske kontinent. Forfatterne mente ikke, at parternes vilje kunne bestemme, hvilken lov som skulle gælde. Loven, sagde de, må stå over viljen; den gælder, den vælges ikke. Alligevel blev domstolene ved med at påberåbe sig parternes vilje, og omsider slog domstolenes opfattelse igennem også hos de nyere forfattere;² i tiden mellem de to verdenskrige udtalte flere og flere forfattere sig for parternes adgang til at vælge den for kontrakten gældende lov. Efter anden verdenskrig er partshenvisningerne blevet almindelige både i standardkontrakter og i individuelle kontrakter.

II. PARTSAUTONOMIEN I DE ENKELTE LANDE

6.202. I det følgende vil partshenvisningens betydning for domstolenes lovvalg blive fremstillet land for land. Det vil blive undersøgt, om partsviljen anerkendes, om der gælder almene begrænsninger i parternes adgang til at vælge kontraktstatuttet, og om denne adgang er den samme i alle kontrakter (køb, arbejdsforhold m.m.). I slutningen af dette afsnit

6.201. 1. Lando, Int. Enc. no. 12-13 og no. 27.

2. Se om udviklingen i fransk, tysk, engelsk og amerikansk ret 1. udgaven kapitel 2, og i nordisk ret, kapitel 4, § 12.

omtales de stiltiende partshenvisninger og parternes lovvalg i handelsvoldgift.

6.203. *Frankrig.* – Indtil den nyeste tid ville de fleste franske forfattere ikke anerkende, at parterne kunne aftale den for kontrakten gældende lov.¹ For domstolene var partsviljen desuagtet hele tiden et vigtigt argument for deres valg af lov, men partsviljen var længe om at udvikle sig fra blot at være et argument for de stedlige tilknytningsmomenters vægt til at blive selve det afgørende moment. Udviklingen i praksis skete i tøvende og tilfældige spring.

Først i 1910 gav Cour de Cassation selv udtryk for, hvad der var gældende ret i spørgsmålet om kontraktens lov. Cour de Cassation sagde, at den lov, som gjaldt for kontrakterne, var den, som parterne havde valgt, både for så vidt angår aftalens indgåelse, dens virkninger og dens indhold.² Fra nu af blev princippet om partsautonomien anvendt regelmæssigt både af de underordnede domstole og af Cour de Cassation. Partsviljen, der var begyndt som argument, var blevet regel.

Da partshenvisningerne dukkede op i den internationale handel og i de internationale handelssager, var det naturligt, at den blev respekteret af domstolene. I dag anerkender også flertallet af forfatterne, at parterne kan vælge den for kontrakten gældende lov.³

I to domme, afsagt i 1930 og 1931, gav Cour de Cassation parterne adgang til at aftale anvendelsen af fremmed ret i en international kontrakt, med den følge at franske voldgiftsregler, der ellers var tvingende, blev gjort uanvendelige.⁴ I begge sager havde to franskmænd indgået en handel om korn på en L.C.T.A. kontrakt på et tidspunkt, da varen endnu var svømmende. Kontrakten henviste til engelsk voldgift og til engelsk værneting.

Sælgeren havde i den første af de to sager købt kornet af en udlænding. Det var i denne aftale bestemt, at checken for varen skulle være betalbar i London. Appelretten havde fundet, at kontrakten var en intern kontrakt

- 6.203. 1. Lando, *Int. Enc.* no. 34-37; Mailher de Chassat, *Traité des statuts* (Paris 1841) 54; Pillet, *Principes* 429.
 2. Cass.civ. 5-12-1910, S. 1911.1.129.
 3. E.g. *Donnedieu de Vabres* 267; *Lerebours-Pigeonnière* (ed. 9) no. 478, 653 og *Batiffol & Lagarde II* no. 566ff. (omend med visse forbehold).
 4. Cass.civ. 19-2-1930 og 27-1-1931, S. 1933.1.41.

og tilsidesat voldgiftsaftalen, men Cour de Cassation opretholdt den. Retten fremhævede, at det drejede sig om en vare af udenlandsk oprindelse, at checken var betalbar i London, og at sælgerselskabet selv om det havde sit hovedsæde i Strasbourg, dog tillige var en filial af et hollandsk selskab. Derfor, sagde retten, berører denne sag »den internationale handels interesser«, og derfor bør parterne kunne aftale, at engelsk ret gælder med den virkning, at voldgiftsaftalen opretholdes. I den anden sag savnedes nogle af den første sags tilknytninger til udlandet, men kornet var også her på vej fra udlandet til Frankrig. Den L.C.T.A. kontrakt, der her var anvendt, henviste endvidere til engelsk ret foruden til engelsk voldgift og havde en passus om, at den skulle anses for at være indgået i England. Retten kom til samme resultat som i den første dom, og begrundelsen, henvisningen til den internationale handels interesser, var den samme.

De to domme var skelsættende. Det blev tydeligt givet til kende, at partsautonomien havde en praktisk baggrund: hensynet til Frankrigs udenrigshandel, og at dette hensyn gav parterne lov til i en kontrakt med stærk tilknytning til Frankrig at vedtage anvendelsen af loven i et fremmed land, som kontrakten havde en svagere stedlig tilknytning til. Det blev fastslået, at man ved denne vedtagelse om anvendelse af fremmed ret kunne tilsidesætte en præceptiv bestemmelse i den franske civilproceslov. Man genfinder den samme tanke i samme formulering i senere domme.

I Cour de Cassations dom af 14. juni 1960 blev en engelsk voldgiftskendelse anerkendt, selv om den i strid med fransk ret ikke var ledsaget af en begrundelse.⁵ I en aftale om køb af sirup var der på den engelske købers begæring indsat en bestemmelse om voldgift i London i overensstemmelse med engelsk ret. Varen var mangelfuld, og på købers begæring var sagen blevet voldgivet i London; den franske sælger var her blevet dømt ved en umotiveret kendelse. Efter civilproceslovens art. 1020 skulle en voldgiftskendelse være ledsaget af en begrundelse, men denne regel blev ikke anvendt i denne internationale kontrakt, som var underkastet engelsk ret; art. 1020 blev ikke anset for at høre til fransk ordre public, se herom ovenfor 5.401. Afgørelsen synes at have været båret af ønsket om, at fremmede købere ikke skal vende sig fra franske sælgere af frygt for, at

5. Cass.civ. 14-6-1960, Rev.crit.d.i.p. 1960, 393.

Londons voldgiftskendelser skal blive tilsidesat i Frankrig. Også her stod »internationale handelsinteresser« på spil.

6.204. Frankrig har i 1964 ratificeret Haager-konventionen af 1955 om internationalprivatretnlige regler om løssørekøb. Efter denne konvention gælder der i internationale løssørekøb ingen begrænsninger med hensyn til parternes adgang til at vælge den for kontrakten gældende lov. Det kræves ikke, at parterne eller kontrakten skal have nogen stedlig tilknytning til det land, hvis lov de vælger. Dette i forbindelse med de før omtalte domme afsagt af Cour de Cassation i 1930 og 1931 lader formode, at Frankrig i andre internationale handelsforhold såsom eneforhandling, leasing eller transportforsikring vil stille ingen eller meget små krav til kontraktens stedlige tilknytning til den valgte lov. De franske forfattere Batiffol og Lagarde vil derimod kræve en vis tilknytning.¹ Forfatterne Loussouarn og Bredin deler denne opfattelse og hævder, at retspraksis ikke giver noget sikkert svar.²

På områder, hvor Frankrig har afsluttet internationale konventioner, f.eks. konventionen af 25. august 1924 om konnossementer (Haag-reglerne), der udtrykkeligt begrænser parternes kollisionsretlige aftalefrihed, gælder konventionernes begrænsninger. Endvidere er det tydeligt, at de franske domstole i sager om arbejdsforhold i Frankrig, i sager om de agenter, som kaldes VRP, se ovenfor 3.101 og nedenfor 7.402 og 7.510, i visse forsikringsforhold med tilknytning til Frankrig og i aftaler med forbrugere anser de tvingende franske regler til værn for en fransk arbejdstager, agent, forsikringstager og forbruger som værende direkte anvendelige, se herom ovenfor 5.404 og om den franske forbrugerlovgivning, 2.410. Parterne kan ikke ved aftaler om fremmed ret undgå, at franske domstole anvender disse beskyttelsesregler.³

6.205. *Belgien*.¹ – Den belgiske Cour de Cassation har ved dom af 24. februar 1938 anerkendt parternes adgang til at vælge den for kontrakten gældende lov. Den belgiske højesteret brugte her næsten de samme ud-

6.204. 1. Batiffol og Lagarde II no. 574.

2. Loussouarn og Bredin no. 512.

3. Batiffol & Lagarde II no. 576.

6.205. 1. Lando, Int.Enc. no. 38.

tryk, som den franske Cour de Cassation havde brugt i 1910.² Det antages ligesom i Frankrig, at partshenvisningen kan være kollisionsretlig. Dette støttes ikke blot på rettens udtalelse i den nævnte dom, men også på Belgiens tiltrædelse af løsosekøbskonventionen af 1955, som anerkender den kollisionsretlige aftalefrihed. I art. 13 stk. 1 i det seneste udkast fra 1969 til en Benelux-konvention om international privatret, som ikke er trådt i kraft, siges det også, at kontrakten er underkastet den lov, som parterne vælger, både for så vidt angår de fravigelige og de ufravigelige lovbestemmelser.³ Den særlige begrænsning i partsautonomien som ifølge lov gælder for forhandlingsaftaler, hvor forhandleren har sit marked i Belgien, er omtalt nedenfor under 7.422.

6.206. *Holland.* – En tidligere tvivl om stillingen i hollandsk ret er nu borte. Den hollandske højesteret (Hoge Raad) anerkender, at parterne i et internationalt kontraktforhold kan vælge loven i et land og derved tilsidesætte præceptive regler i et andet land, hvortil kontrakten har en stærkere stedlig tilknytning.¹

En dom afsagt af Hoge Raad den 13. maj 1966 tager stilling til dette spørgsmål.² Det kræves ikke, at kontrakten har stedlig tilknytning til den valgte lov. Et lovvalg kan imidlertid ikke føre til en tilsidesættelse af tvingende regler i et land, hvis disse regler efter deres særlige art og formål bør anvendes. Det er så vidt vides første gang, at en europæisk domstol har sagt, at den vil tage hensyn til fremmede regler, som er »direkte anvendelige«, se herom 5.405. I modsætning til udkastet fra 1969 til Benelux-konventionen om international privatret sagde Hoge Raad ikke, at disse regler skulle findes i det retssystem, hvor kontrakten efter sin stedlige tilknytning var klart lokaliseret. Regler i et andet retssystem skulle i princippet også kunne tages i betragtning. I det foreliggende tilfælde mente Hoge Raad dog, at de belgiske konnossementslovregler (Haag-reglerne) ikke havde en sådan vigtighed, at de burde anvendes.

De hollandske domstole ses kun sjældent at have taget stilling til spørgsmålet om, hvorvidt partsautonomien bør have samme udstrækning

2. Belg.Cass. 24 febr. 1938, Rev.crit.d.i.p. 1938, 661, 662.

3. Ovenfor 5.406 note 1.

6.206. 1. Se Hoge Raad (Nederlandenes højesteret) 12 dec. 1947, N.J. 1948 no. 608.

2. Hoge Raad 13. maj 1966, N.J. 1967 no. 3.

i dirigerede kontrakter og konsumentkontrakter som i udenrigshandelens frie kontrakter. Læren om de direkte anvendelige love vil dog kunne gøre visse vigtige beskyttelsesregler i en lov anvendelige, uanset om parterne måtte have aftalt anvendelse af en anden lov.

6.207. *Italien*. – Den italienske civillovbog fra 1942 fastslår i art. 25 stk. 1 i de indledende bestemmelser, at parterne frit kan vælge den for kontrakten gældende lov.¹ Art. 25 er anvendelig på alle kontrakter med undtagelse af løsøre køb, hvor Haager-løsøre købskonventionens regler gælder, og befragtning til søs, hvor søloven af 1942 art. 10 fastsætter samme regel om partsautonomien som civillovbogens art. 25.

Løsøre købskonventionen stiller ikke krav om nogen stedlig tilknytning mellem kontrakten og den valgte lov, og den italienske højesteret har i en sag om en befragtningsaftale fastslået, at hverken sølovens art. 10 eller civillovbogens art. 25 stiller krav om stedlig tilknytning.²

Den italienske højesteret har derimod i en vejledende udtalelse sagt, at parternes lovvalg er utilladeligt, »hvis det tilsigter at underkaste kontrakten en fremmed lov i strid med ordre public og gode sæder«.³ Dette opfattes således, at parterne ikke kan undgå italienske beskyttelsesregler i retsforhold med nær tilknytning til Italien. Den italienske arbejdsrets tvingende regler er også længe blevet anset for at høre til italiensk »ordre public« (direkte anvendelige), dersom arbejdet er blevet udført i Italien. De italienske domstole har anvendt disse regler, uanset at parterne har valgt en anden lov, se herom nedenfor 7.511. Denne beskyttelse omfatter også de italienske handelsagenter, se 7.402.

6.208. *Vesttyskland*. – De tyske forfattere var lige fra 1880'erne og indtil 1930'erne modstandere af parternes kollisionsretlige aftalefrihed.¹ Deres opfattelse havde imidlertid ingen indflydelse på domstolene. Den tyske højesteret formulerede selv lovvalgsreglen om kontraktlige skyldforhold i begyndelsen af dette århundrede: Den for skylden anvendelige lov be-

6.207. 1. Indledende bestemmelser til den borgerlige lovbog af 16. marts 1942 art. 25 og soloven af 30. marts 1942, se Statutory PIL 125 og 127.

2. Cass. 2. dec. 1960, Dir.Int. 1962. 685.

3. Cass. 12 sept. 1957, her citeret efter Vitta III 268.

6.208. 1. von Bar II, 4: Zitelmann II, 373-374. Frankenstein. Internationales Privatrecht II (Berlin 1928) 123.

stemmes i første række af parternes udtrykkelige vilje eller af deres stiltiende vilje, i anden række af parternes formodede vilje, og i sidste række – eller som det også blev sagt – i nødsfald, af opfyldelsesstedet.²

Som domstolene formulerede reglen, havde den udtrykkelige eller stiltiende partshenvisning førstepladsen. Man må deraf slutte, at partshenvisningen som regel var kollisionsretlig.

I lang tid var dette kun en vejledende udtalelse. Partshenvisningerne var sjældne. Først i den senere tid har retterne fået lejlighed til at prøve, om den regel, som de i adskillige årtier har hyldet, kunne stå sin prøve i praksis. Sagerne har vist, at det kunne den.

I en dom af 30. juni 1961 har Bundesgerichtshof således anerkendt en henvisning til hollandsk ret i en kontrakt mellem en hollandsk agentur giver og en fastboende tysk agent. Anvendelsen af hollandsk ret betød her, at retten måtte se bort fra tysk rets tvingende regler om agentens ret til »Ausgleich«. Hollandsk ret blev anvendt, uanset at aftalen havde sin nærmeste stedlige tilknytning til Vesttyskland.³

6.209. Efter de vejledende udtalelser i tidligere domme syntes retterne at stille krav om en stedlig tilknytning mellem kontrakten og den valgte lov.¹

Denne opfattelse må nu anses for at være forladt. I dom afsagt af Bundesgerichtshof den 29. nov. 1961 blev en partshenvisning til engelsk ret opretholdt i en købekontrakt, der var indgået mellem en hollandsk sælger og en tysk køber. Hollænderne havde købt varerne på en engelsk kontrakt hos en engelsk sælger.² I en dom fra 1964 har OLG Hamburg godkendt, at to tyskere kunne aftale, at deres købekontrakt, der var afsluttet på London Cattle Food Trade Associations formular, kunne underkastes engelsk ret og engelsk voldgift. Også her forelå der et videre salg på en kontrakt, som var indgået med engelsk sælger. Begge domme tyder på, at en partshenvisning vil blive anerkendt som kollisionsretlig i en købekontrakt, blot parterne kan vise en rimelig begrundet interesse i lovvalget.³

2. F.eks. RG 11. dec. 1917, LZ 1918, 612, 14. jan. 1931, IPRspr 1931 no. 30.

3. BGH 30 jan. 1961, IPRspr 1960/61 no. 39 (b).

6.209. 1. RG 28. maj 1936, RabelsZ 10 (1936) 385; KG 16. maj 1956, NJW 1957, 347.

2. BGH 29. nov. 1961, IPRspr 1960/61 no. 40.

3. OLG Hamburg 2. juni 1965, IPRspr 1964-65 no. 46.

6.210. Man finder ikke i vesttysk retspraksis mange eksempler på, at partsautonomien bliver underkastet begrænsninger i afbetalingskontrakter og andre konsumentkøb, i livsforsikring og skadesforsikring, i arbejdskontrakter og i andre kontrakter, hvor lovgiveren har grebet ind til beskyttelse af den svage part. I tysk international arbejdsret finder man dog domme, som fastslår, at tysk rets regler om kollektive aftaler og visse arbejderbeskyttelsesregler skal anvendes på arbejdsforhold, som afvikles i Tyskland, eller som på anden måde har stærk tilknytning til Tyskland, uanset hvad parterne har aftalt om den for arbejdsforholdet gældende ret, se herom nedenfor 7.509.

Den tyske lov fra 1976 om almindelige forretningsbetingelser (*Allgemeine Geschäftsbedingungen*), der trådte i kraft den 1. april 1977, beskytter den handlende og i endnu større omfang forbrugeren mod urimelige kontraktvilkår i standardkontrakter.¹ Ifølge lovens § 12 skal lovens bestemmelser »tages i betragtning«, selv om en kontrakt er underkastet fremmed ret, forudsat at kontrakten, hvori de findes, er kommet i stand som følge af et offentligt tilbud, offentlig reklamering eller lignende virksomhed fra stipulantens side i Vesttyskland og Vestberlin, og forudsat at den anden part, da han afgav sin »på afslutningen af aftalen rettede erklæring«, d.v.s. sin bestilling eller accept, havde sin bopæl eller sit sædvanlige opholdssted i Vesttyskland eller Vestberlin. Parterne kan ikke i disse tilfælde ved deres henvisning til et andet lands lov vedtage, at lovens bestemmelser ikke skal tages i betragtning. § 12 siger ikke, at loven skal anvendes; kun at den skal »tages i betragtning«; hvis den anvendelige fremmede ret giver kunden en lige så god beskyttelse som loven, er der således ingen grund til at anvende lovens bestemmelser. Ifølge lovens § 24 gælder § 12 ikke hvor adhærenten (den mod hvem aftalens vilkår søges gjort gældende) er handlende. I lovens § 10 nr. 8, der heller ikke gælder for aftaler med handlende, er det endvidere bestemt, at en bestemmelse om anvendelse af fremmed ret er uvirksom, hvis stipulanten ikke har nogen anerkendelsesværdig interesse heri. I disse tilfælde vil alle kon-

6.210. 1. Gesetz zur Regelung des Rechts der allgemeinen Geschäftsbedingungen (AGB-Gesetz) af 9. dec. 1976 (BGBl.I 3317).

traktens spørgsmål blive underkastet tysk ret og ikke som efter § 12 blot de, der er omhandlet i loven.²

6.211. *Schweiz.* – Schweizisk retspraksis har siden 1952 klart anerkendt, at parterne med kollisionsretlig virkning kan aftale den for deres kontrakt gældende lov, og at valget fører til anvendelse af den udpegede lov ikke blot for så vidt angår aftalens opfyldelse, men også for så vidt angår dens indhold og tilblivelse.¹ Dette foreslås lovfæstet i udkastet til schweizisk forbundslov om international privat- og civilprocesret (1977) § 117 stk. 1.

Parterne kan også frit vælge loven i et land, hvortil kontrakten ingen tilknytning har.

Dette er udtalt i 1965 i en sag om en aftale om forvaltning af værdipapirer. I denne sag, *Adès mod Internationale Filmvertriebsanstalt*, udtalte Bundesgericht, at parternes valg af lov må kunne anerkendes, hvis der ligger en fornuftig interesse til grund for anvendelsen af den valgte lov.² Som eksempel nævner retten, at den valgte lov indeholder en indgående behandling af det foreliggende problem, at parterne vil underkaste sig velprøvede handelssædvaner, som forudsætter anvendelsen af den valgte lov, at aftalen har sammenhæng med en anden aftale, som er underkastet den valgte lov, og at parterne under processen enes om at underkaste sig forumlandets lov.

Schweiziske domstole ses ikke at have taget stilling til, om en så vidtgående aftalefrihed også gælder i konsumentkontrakter og i de dirigerede kontrakter. Den schweiziske forfatter *Frank Vischer* udtaler sig imod en kollisionsretlig aftalefrihed i de dirigerede og entydigt lokaliserede kontrakter. Han vil f.eks. ikke godkende, at en partshenvisning i arbejdskontrakter og lejekontrakter kan føre til udelukkelse af arbejdsstedets eller beliggenhedsstedets beskyttelsesforskrifter.³ I udkastet til for-

2. Se om loven Palandt, Bürgerliches Gesetzbuch 36. udg. 1977 (-Heldrich og Heinrich) 2345 (2358 og 2367); Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, 1978 (-Kötz) I 1391-1647, specielt s. 1472 (til § 10 nr. 8) og s. 1542 (til § 12).

Den ensidede kollisionsnorm i AGBG § 12 ventes ophævet, når EF-konventionen af 19. juni 1980 indføres i Vesttyskland. Dennes art. 5 indeholder en alsidet kollisionsnorm af tilsvarende indhold, se nedenfor 6.224.

6.211. 1. BG 12. febr. 1952, BGE 78 II 74.

2. BG 23. marts 1965, BGE 91 II 44.

3. Vischer, Vertragsrecht 64-65, *idem* Internationales Privatrecht 671.

bundslov om international privat- og civilprocesret er det i § 117 stk. 2 bestemt, at parternes lovvalg ikke kan tillades, hvor en bestemt lovgivnings anvendelse er påkrævet til beskyttelse af den ene part.

6.212. *England.* – I tiden efter 1865 blev partsviljen gjort til det ledende princip i engelsk international kontraktret. Det skete i en række domme¹ om rederens ansvar for gods som var blevet befragtet til søs og som var gået tabt eller var kommet til skade under transporten. Her fandt de engelske domstole at parterne måtte formodes at have villet anvende engelsk ret. Dette havde den virkning at transportkontrakternes regler om at rederen var fri for ansvar for tabt eller beskadiget gods blev anset for at være gyldige. Det havde de ikke været efter de fremmede love, som godsets ejermænd påstod anvendt.

Bag engelsk praksis om godstransport til søs lå *politiske* interesser. England var verdens rederation og ville give rederne kontraktfrihed. Også på andre områder var engelsk ret mere liberal end fremmed ret. Domstolene i England ville opmuntre parterne til at vedtage engelsk ret, og de ville anvende den lov, der opretholdt kontrakten.

6.213. Partsautonomien havde tillige en *ideologisk* baggrund. *Jeremy Bentham* og *Blackstone* havde påvirket datidens engelske jurister, og i deres værker, især i *Blackstones*, var borgeren helten og staten skurken. Staten burde ikke blande sig i de privates virke. »If there is one thing which, more than another, public policy requires it is that men of full age and competent understanding shall have the utmost liberty of contracting«, blev det sagt i en dom fra 1875.¹ Partsviljen havde allerede i 1865 stor betydning i den materielle formueret. Den blev anvendt i læren om tilbud og accept, i læren om vildfarelse (mistake) og i læren om bristende forudsætninger (commercial frustration). Den blev også brugt til at løse visse spørgsmål om ejendomsrettens overgang. Kontrakten var et produkt af parternes viljer; de bestemte dens indhold, og det var naturligt, at de også bestemte dens lov. Denne lære var uforenelig med ideen om, at

6.212. 1. *P. & O. Steam Navigation Co. v. Shand*, (1865) 3 Moo.P.C. (N.S.) 272, 291, 16 E.R. 103, 110 og *Re Missouri Steamship Co.*, (1889) 42 Ch.D. 321 (C.A.).

6.213. 1. *Jessel M.R. i Prining & Numerical Registering Co. v. Sampson* (1875) L.R. 19 Eq. 462, 465.

loven stod over viljen, men de engelske dommere opfattede i vidt omfang viljen og ikke loven som forpligtelsens retsgrund.²

En yderligere årsag til, at partsautonomien vandt udbredelse, var den smidighed, som en regel om den hypotetiske vilje gav domstolene, jfr. nedenfor 6.305.

Også i England har der været forfattere, som udtalte sig imod, at parterne skulle have frihed til at vælge kontraktens lov.³ De er dog ikke blevet hørt, og ingen har undret sig over det. I England er det de juridiske forfatters opgave af følge domstolene, at vejlede *om* retspraksis, ikke at vejlede domstolene. Den kendteste forfatter, *Dicey*, der fulgte domstolene, hævdede, at parterne kunne vælge kontraktens lov, forudsat at lovvalget var »ærligt« (bona fide).⁴

6.214. I England lærte parterne tidligere end andre steder, at kontraktens lov kunne vælges, og at et lovvalg kunne føre til en tilsidesættelse af præceptive regler i andre lovgivninger, som kontrakten havde en nærmere stedlig tilknytning til. Henvisninger til engelsk ret begyndte at dukke op i kontraktformularerne. I konnossementer, i certepartier og i formularkontrakter om køb af råvarer blev henvisningerne til engelsk ret, til engelsk voldgift og til engelske domstole hyppigere og hyppigere. Disse kontraktformularer blev også benyttet af andre end englænderne. De engelske domstole accepterede de udtrykkelige henvisninger til engelsk ret og fortolkede i reglen klausuler om engelsk voldgift eller værneting som stiltiende henvisninger til engelsk ret.

I sagen *Vita Food Products Inc. v. Unus Shipping Co.* opstod spørgsmålet om, hvorvidt man burde stille krav om stedlig tilknytning mellem aftalen og det valgte lovland, eller om parternes loyale interesse i lovvalget var tilstrækkelig grund for at anerkende det.¹ I en sag om befragtning af gods, som ingen stedlig tilknytning havde til England, havde parterne i konnossementet henvist til engelsk ret, hvilket i dette tilfælde betød, at de tvingende Haag-konnossementsregler om rederens ansvar for gods, der blev beskadiget under rejsen, ikke kom til at gælde. »Det er nu fastslået i praksis«, sagde dommeren Lord Wright i Overhusets Privy

2. Se Atiyah, *The Rise and Fall of Freedom of Contract*, Oxford 1979, p. 405 ff.

3. Westlake (ed. 5, 1912) 301, 305.

4. Dicey 1. udgave, 762, 768.

6.214. 1. [1939] A.C. 277 (P.C.).

Council, »at kontraktens lov efter engelsk ret er den lov, som parterne havde til hensigt at anvende.«² Parterne havde ønsket engelsk ret anvendt, og dette måtte respekteres. At kontrakten ingen tilknytning havde til England var uden betydning. Man burde, sagde han, i princippet ikke kræve, at kontrakten havde tilknytning til England. En bestemmelse i en købekontrakt om engelsk voldgift var f.eks. ensbetydende med, at engelsk ret blev anvendt, og de, der var fortrolige med den internationale handel, vidste, hvor hyppig en sådan bestemmelse var, selv hvor handelen foregik helt uden for England. Den eneste, man måtte kræve, var, at parternes lovvalg var »bona fide and legal«,³ samt at det ikke ville stride mod engelsk »public policy«, d.v.s. stærke engelske regeringsinteresser, at opretholde kontrakten, se 5.410.

Det havde næppe været bydende nødvendigt for Privy Council at tage stilling til, om henvisningen til engelsk ret var gyldig i denne sag: rederen havde været ansvarsfri efter Haag-reglerne. Det var også påfaldende, at dommerne ville godkende et lovvalg for derved at tilsidesætte Haag-reglerne. Disse eller tilsvarende regler var vedtaget af alle de lande, hvis love her kunne komme på tale, og havde netop haft til formål at forhindre de ansvarsfraskrivelser i konnossementer, der blev brugt i fart mellem konventionens medlemslande. Overhuset så antagelig et andet formål med sine præmisser. Lord Wright fremhævede som nævnt den betydning, det havde for handelsfolk at kunne vedtage engelsk voldgift og engelsk ret. London var verdens mest søgte voldgiftssted. Londons voldgiftsretter blev benyttet i mange handelsmellemværender, der i øvrigt ikke berørte England.

Engelske domstole og voldgiftsretter havde som regel bedømt kontrakterne efter engelsk ret, uanset om de havde haft tilknytning til England. Denne handlemåde fik nu Privy Council's godkendelse.⁴

Det er, så vidt det kan ses, endnu ikke blevet afgjort, om engelske domstole vil give parterne en ligeså vid adgang til at følge fremmed som til at vælge engelsk ret; men på baggrund af dommen i Vita Food-sagen

2. *Ibidem* 290.

3. *Ibidum*.

4. Se også *Getreide Import Gesellschaft m.b.H. v. Contimar S.A.* [1953] 1 W.L.R. 793 (C.A.), se også *Hamlyn v. Talisher Distillery* [1894], A.C. 202 (H.L.); *Spurrer v. La Cloche* [1902], A.C. 446 (P.C.), *Tzortzis v. Monark Line A/B* [1968] 1. W.L.R. 406 samt nedenfor 6.248.

vil det blive vanskeligt for domstolene at nægte at godkende et valg af fremmed ret, som er »bona fide and legal«. ⁵

6.215. Engelske domstole har i princippet anerkendt partsautonomien i alle kontraktforhold. Den gælder i aftaler om køb såvel som i aftaler om tjenesteforhold.¹ Har de engelske domstole da ment, at der også i kontrakter, hvor parternes frihed til at bestemme aftalens indhold er stærkt begrænset, bør gælde den samme frihed til at vælge den lov, som skal gælde for aftalen som i andre kontrakter?

Engelsk retspraksis besvarer ikke dette spørgsmål klart. De domme fra nyere tid, som strejfer problemet, udtaler ikke noget om begrænsninger i den kollisionsretlige aftalefrihed på grund af kontraktens art. Dog blev allerede i sagen *South African Breweries v. King* (1899)² et forbud mod konkurrenceklausuler i sydafrikansk arbejdsret respekteret. En funktionær, der havde bundet sig til en konkurrenceklausul, blev derefter ikke forpligtet til at efterkomme den. Aftalens stedlige tilknytning til England var svag, men til Sydafrika stærk. Selskabet var registreret i England, men kontrakten var indgået og skulle fra begge parter side opfyldes i Sydafrika, hvor arbejdsgiveren drev et bryggeri. Formodningen for, at parterne ville have valgt engelsk ret, kunne have været bygget på, at engelsk ret i modsætning til sydafrikansk ret opretholdt konkurrenceklausulen som gyldig, en betragtning, som var blevet anset for afgørende i flere andre sager. Det blev imidlertid sagt, både at kontraktens stedlige tilknytning lokaliserede den i Sydafrika, og at det måtte have været parternes »inderste og virkelige mening« at anvende sydafrikansk ret, og en fiktion, som Dicey havde brugt om den »ærlige vilje« blev benyttet.

Det er endvidere fastslået i engelske domme, at en kontrakts gyldighed må afgøres efter engelsk ret, uanset hvilken fremmed lov den i øvrigt måtte være underkastet, hvis anvendelsen af fremmed ret ville stride imod engelsk ordre public (public policy, se 5.410) eller mod tvingende engelske lovbestemmelser, der udtrykkeligt eller ved en fortolkning fin-

5. Se Dicey og Morris, (-Collins) 757.

6.215. 1. Se *South African Breweries v. King* [1900] 1 Ch. 273; [1899] 2 Ch. 173; *Sayers v. International Drilling Co.* [1971], 1. W.L.R. 1176; men se skotsk dom i sagen *Brodin v. A/R Seljan* (1973 S.L.T. 198) og nedenfor 7.512.

2. Ovenfor note 1, se nu også *Brodin v. A/R Seljan* smst.

der anvendelse på kontrakten, de såkaldte direkte anvendelige love.³ Foruden *the Carriage of Goods by Sea Act 1924*, som indfører Haag-reglerne i England, kan nævnes den engelske afbetalingslovs bestemmelser til beskyttelse af køberen. Der findes en skotsk dom, hvor en tvingende bestemmelse i den skotske afbetalingslov blev anvendt til beskyttelse af en skotsk køber i tilfælde, hvor parterne havde aftalt anvendelse af engelsk lov.⁴ Den engelske Unfair Contract Terms Act (UCTA) 1977 indtager en dobbelt holdning til parternes lovvalg. På den ene side bestemmer section 27 (2), at UCTA skal gælde, hvor parterne har truffet aftale om at anvende fremmed ret alene eller væsentligst med det formål at omgå UCTA, eller hvor en forbruger, der bor i Det forenede Kongerige selv eller ved en anden, der handler på hans vegne, dér har taget de skridt der var nødvendige til at indgå aftalen, f.eks. afgivet bestillingen i England. P.d.a.s. gælder UCTA ikke, hvor retten i Det forenede Kongerige kun er blevet gjort til den for kontrakten gældende lov i kraft af parternes lovvalg og ikke ville have været det, hvis den ikke var blevet valgt af parterne, se lovens section 27 (1). UCTA skal altså ikke skræmme udenlandske købmænd fra at vælge engelsk ret for deres aftale. Om anvendelse af UCTA på internationale løsørekøb se ovenfor 2.415.

Parternes frihed til at aftale den for en arbejdsaftale gældende lov er omtalt nedenfor 7.512.

6.216. Domstolene i *Skotland*¹, *Australien*², *Canada*, *Indien*, *Israel* og *New Zealand*³ følger i hovedsagen de samme regler om partshenvvisningen som de engelske domstole anvender på de områder, hvor engelsk lovgivning ikke har givet særlige regler. Ved domstolene i disse lande påberåbes engelske domme og engelske forfattere side om side med de lokale autoriteter.

6.217. *USA*. – Partsviljen har spillet en rolle også i de amerikanske sager. For mange af de ellers modstridende afgørelser blev den formodede vilje

3. Se Dicey-Morris (-Morris) 19 og (-Collins) 801 samt de dér nævnte domme.

4. *English v. Donnelly* 1958 S.C. 494.

6.216. 1. Se Anton 184-192.

2. Se Nygh 297-300 og *Golden Acres v. Queensland Estates Ltd.* [1969] St. R. Qd 378; *Queensland Estates Ltd. v. Collas* [1971] St.R.Qd 75.

3. Om Canada og New Zealand se Dicey-Morris (-Morris) (ed. 9) 728 n. 41.

det forsonende fælles træk, og ved århundredeskiftet begyndte enkelte udtrykkelige partshenvisninger at dukke op. De blev anerkendt – herunder også i sager om spørgsmål, som var undergivet præceptive regler¹ – og domstolenes stilling blev i det store og hele ikke forandret, efter at Harvard-professoren Joseph Beale i en artikel fra 1909², i sit hovedværk fra 1934-35³ og i *Restatement of the Conflict of Laws* fra 1934 havde forsøgt at aflive partsautonomien. Partshenvisningens gyldighed er også i tiden efter 1950 – hvor henvisningerne er blevet hyppige – blevet anerkendt i princippet både af statsdomstolene og føderale domstole.

Den føderale højesteret, The Supreme Court of the United States, har udtalt sig til fordel for partshenvisningens tilladelighed i sagen *Lauritzen v. Larsen*⁴, der handlede om, hvorvidt Larsen, en dansk sømand, der var forhyret på et af rederiet Lauritzens skibe, havde ret til erstatning for personskade, der var tilføjet ham ombord i Havnas havn. Begge parter var enige om, at Larsen ville få erstatning efter reglerne i den danske ulykkesforsikringslov. Spørgsmålet var, om han havde et yderligere krav på rederiet efter de i den amerikanske Jones Act gældende regler. Justice Jackson, der talte på rettens vegne, opfattede sagen som et spørgsmål om erstatning uden for kontraktforhold (tort). Han påviste, at Jones Act ikke kunne anvendes i dette tilfælde på grund af sagens manglende tilknytning til USA. Men, tilføjede Jackson, selv om man vil opfatte sagen som et spørgsmål om erstatning i kontraktforhold, vil man se, at parterne i kontrakten havde vedtaget, at dansk ret skulle gælde, og dette bør anerkendes. »Except as forbidden by some public policy the tendency is to apply in contract matters the law which the parties intended to apply«.⁵ Justice Jacksons udtalelse var kun vejledende, men blev opfattet som en betydningsfuld programudtalelse.

Dommen i sagen *Siegelmann v. Cunard White Star Ltd.*, der blev afsagt af den føderale appelret i New York, tog direkte stilling til spørgsmålet. En amerikansk dame var rejst med et af det engelske rederi Cunard White Star's både til Europa. En bestemmelse på billetten inde-

- 6.217. 1. *Mittenthal v. Mascagni* 250 Mass. 19, 66 N.E. 425 (1903), *Boseman v. Connecticut General Life Ins. Co.* 301 U.S. 196 (1937).
 2. What Law Governs the Validity of a Contract? 27 Harvard Law Review (1909) 1.
 3. Beale, *The Conflict of Laws I-III*, New York 1935, se især II, 1042 ff.
 4. 345 U.S. 571 (1953).
 5. 345 U.S. 589 (1953).

holdt en étårs-frist for sagsanlæg, endvidere en bestemmelse om, at ændringer i aftalen kun kunne ske ved skriftlig aftale og en henvisning til engelsk ret, hvor disse bestemmelser alle var gyldige. Efter gældende ret i New York, hvor damen havde påbegyndt rejsen, og hvor sag blev anlagt, var en bestemmelse om, at ændringen i aftalen skulle ske skriftligt, ikke gyldig. Hun kom til skade ombord, men sag blev anlagt mere end ét år efter, at skaden var sket, fordi en af White Star Line's »Claim Agents« mundtligt havde udtalt, at det ikke var nødvendigt at overholde étårs-fristen. Retten anerkendte bestemmelsen om anvendelsen af engelsk ret og følgelig også bestemmelsen om nødvendigheden af skriftlig aftale om forlængelse af étårs-fristen. Rederiet blev derfor frikendt. *Harlan*, der dengang var *Circuit Judge*, omtalte Beale's angreb på parternes autonomi og nævnedes hans hovedargumenter: Parterne bør ikke kunne vælge den lov, der afgør kontraktens gyldighed, thi det vil give dem et middel til at omgå den lov, der bør gælde for kontrakten; det vil betyde, at de lovgiver for sig selv. Da domstolene ikke altid har rettet sig efter lovvalget, opnår man heller ikke nogen sikkerhed eller uniformitet ved at anerkende partsautonomien. Hertil sagde *Harlan*: »Det er mere realistisk at betragte parternes lovvalg som en lettelse for domstolene end som en uretmæssig tilraning af lovgivningsmagt; det befrier nemlig retterne for lovvalgets problem. Partshenvisningen må antages at virke procesbesparende og må anbefales, fordi den fritager domstolene for besværet med at skulle løse uklarheder om kontraktens indhold. Det er bagvendt at ville påstå, at partshenvisningerne ikke kan spare processer, fordi domstolene ikke vil rette sig efter lovvalget. Domstolene bør tværtimod støtte bestræbelser for at gøre samhandelen sikker«. ⁶

Begrænsninger i parternes aftalefrihed

6.218. Selv om partshenvisningen i princippet er anerkendt, har der dog været tilfælde, hvor en partshenvisning er blevet tilsidesat. Tilsidesættelsen er blevet begrundet på forskellig måde:

1. I nogle tilfælde har retten begrundet den med, at kontrakten har savnet tilstrækkelig stedlig tilknytning til den valgte lov. Adskillige vejledende udtalelser går også ud på, at partsviljen må respekteres, men at der bør sættes grænser for parternes valgfrihed. Parterne har, siges det i

6. 221 F_{2d} 189, 195 (2 Cir. 1955).

nogle afgørelser, kun adgang til at få deres rettigheder og forpligtelser bedømt efter en lovgivning, som har en »normal« eller »reel« tilknytning til kontrakten, hvorved de formentlig mener en reel stedlig tilknytning. I *Lauritzen v. Larsen* siges det, at man ikke havde anerkendt valget, hvis parterne ved deres aftale svigagtigt ville undgå den lov, »der burde anvendes« (applicable law),¹ f.eks. ved at anvende fremmed ret på et amerikansk skib, og lignende formuleringer anvendes i andre afgørelser.²

Det ses ikke, om der har ligget dybere overvejelser bag disse forskelle i formuleringen; det vides ikke, om de amerikanske domme har overvejet, om man bør følge en teori om, at kontrakten må have en stedlig tilknytning til den valgte lov, en teori om, at partshenvisninger ikke bør anerkendes, hvor der foreligger en omgåelseshensigt, eller en lære om, at partshenvisningen for at kunne godkendes skal være begrundet i en »loyal interesse«. Hvor henvisningen tilsidesættes, er det i reglen den manglende stedlige tilknytning, som påberåbes.

2. I andre tilfælde har der været noget misligt ved indgåelsen af partshenvisningsaftalen. Der har været tilfælde, hvor den stærke eller kyndige part har formået den svage eller ukyndige part til at vedtage en partshenvisning, der var til hans skade, og hvor denne part ikke har haft mulighed for eller tilstrækkelig viden til at modsætte sig aftalen. Et eksempel på dette finder man i sagen *Fricke v. Isbrandtsen Co.*³ En tysk dame havde i Tyskland købt en returbillet til USA hos et amerikansk rederi. Billetten var skrevet på engelsk, som hun ikke kunne læse, og indeholdt en henvisning til retten i New York. Partshenvisningen blev tilsidesat af en føderal domstol i New York, og tysk ret, som kontrakten fandtes at have nærmest stedlig tilknytning til, blev bragt til anvendelse. Dette førte til, at en étårs-frist for sagsanlæg imod selskabet, som også havde stået på billetten, og som ville have afskåret damen fra erstatning for personskade, ikke blev respekteret. Sagens fakta lignede Siegelmann-sagens. Det afvigende resultat må bl.a. kunne forklares med, at damen ikke havde kunnet forstå billettens tekst.⁴

Dommen, der har fået megen omtale, viser, at amerikanske domstole

6.218. 1. 345 U.S. 571, 589.

2. *Seeman v. Philadelphia Warehouse Co.* 274 U.S. 403; *Owens v. Hagenbeck-Wallace Shows Co.* 192 A 158, 164 (R.I. 1937).

3. 151 F.Supp. 465 (S.D.N.Y. 1957).

4. Se også *Scanlon v. Mutual Benefit Life Ins. Co.* 371 So. 2d 356 [La 1979].

har været på vagt over for partshenvisninger i konsumentkontrakter, især sådanne, hvor adhæsionskontrakter har været benyttet.

Den amerikanske forfatter *Albert Ehrenzweig* har hævdet, at de amerikanske domstole har brugt »covert techniques« eller, som Ehrenzweig selv udtrykker sig, »back-door methods« for at beskytte den adhæderende part i adhæsionskontrakter. Renvoi, ordre public, manglende stedlig tilknytning m.m. er blevet benyttet for at tilsidesætte partshenvisninger.⁵ Selv om der også kan nævnes eksempler på, at partshenvisningen er blevet opretholdt i adhæsionskontrakter med en svag part, bekræftes Ehrenzweigs tese af adskillige afgørelser.⁶

3. I nogle tilfælde har det ikke været den stærke parts misbrug af lovvalget, men ønsket om at anvende beskyttelsesregler i en stat med tilknytning til aftalen, som har fået domstolene til at tilsidesætte partshenvisningen. I de fleste af disse tilfælde har sagen været anlagt i den stat, hvis lov er blevet anvendt, med det resultat at en partshenvisning til en mere liberal lov er blevet anset for virkningsløs. I reglen har det også her været en adhæsionskontrakt, hvor kunden har været den svage part. Det er især sket i sager om forsikringskontrakter og arbejdsaftaler.⁷

6.219. Denne praksis har begunstiget forsikringstagerne og arbejderne på bekostning af forsikringsselskaberne og arbejdsgiverne. Forsikringstagerne og arbejderne har ofte anlagt sag i den af de stater, med tilknytning til kontrakten, som giver dem den bedste beskyttelse, (forum shopping). Forbundsdomstolene kan ifølge den amerikanske forfatnings regler gribe ind, hvis enkeltstaternes lovgivning eller domstole vil anvende domslandets lov i et urimeligt stort omfang.¹ I mange år har forbundsdomstolene imidlertid tålt, at enkeltstaternes domstole anvender deres egne love, blot sagen har haft en vis tilknytning til domsstaten. De har anerkendt, at lovvalgs klausuler i kontrakterne, der ofte har henvist til loven på arbejdsgiverens eller forsikringsselskabets hjemsted, er blevet tilsidesat af enkeltstaternes retter. Dette har ført til, at disse og visse andre »dirigerede« kontrakter er blevet behandlet anderledes end de kontrakter, der

5. Ehrenzweig, Treatise 454 og *idem*, Adhesion Contracts 1072.

6. Se om arbejdsaftaler nedenfor 7.513 og om forsikringsager nedenfor 7.602.

7. Se Lando, Int.Enc. no. 271.

6.219. 1. Se om »the Full Faith and Credit Clause« og »the Due Process Clause«, 1. udgaven s. 117 og Weintraub s. 378 ff.

giver parterne en større frihed til at aftale kontraktens vilkår. I sager om forsikring og arbejdsforhold gives der statsdomstolene en betydelig adgang til at anvende egne love. Regler, der er givet til den svage parts beskyttelse, gennemtvinges trods det, at den stærke part havde gennemført eller let havde kunnet få gennemført anvendelsen af andre og for ham gunstigere regler i en anden lov. I sagerne om handelskøb, lån,² søforsikring m.m. er der ikke samme tendens til at anvende enkeltstaternes beskyttende regler. Domstolene har her brugt parternes udtrykkelige eller formodede vilje eller en skiftende anvendelse af indgåelsesstedets eller opfyldelsesstedets lov for at gennemtvinge det, som er aftalt i kontrakterne.

Forskellen kan formentlig forklares. I de »dirigerede« kontrakter, især livsforsikringskontrakten og arbejdskontrakten er partsautonomien trængt tilbage i de interstatlige og internationale forhold. Det samme gælder for forbrugerkontrakter, især hvor de er adhæsionskontrakter. I de kommercielle og frie kontrakter er partsautonomien derimod blevet bevaret.

6.220. *Uniform Commercial Code*¹ – Section 1-105 subsection (1) indeholder lovbogens almindelige kollisionsnormer. Den gælder især for løse køb, omsætningspapirer, oplagsbeviser og konnossementer. Den lyder: »hvor andet ikke er bestemt i denne »section«, kan parterne aftale, at denne stats eller en anden stats eller nations lov skal være bestemmen- de for deres rettigheder og pligter, forudsat at retshandelen har en *vis rimelig tilknytning* til denne stat eller til den anden stat eller nation. I mangel af sådan aftale gælder »the Uniform Commercial Code« for alle retshandler, som har en *virkelig reel tilknytning* til denne stat.«^{1a}

Første punktum fastslår, at parterne har frihed til at vælge den lov, der skal gælde for deres kontrakt. Parternes frihed til at vælge loven må antages at gælde, selv om aftalen har nærmere stedlig tilknytning til en anden stat end den, hvis lov er valgt. Den må gælde, selv om dette medfører, at tvingende retsregler i denne anden stat derved ikke anvendes. Parterne kan dog kun vælge loven i en stat, til hvilken aftalen har en

2. Se f.eks. *Ferdie Sievers etc. v. Diversified Mortg.* 603 P 2d 270 (Nevada 1979).

6.220. 1. Gælder i alle stater med undtagelse af Louisiana, som kun har antaget UCC art 1, 3, 4 og 5.

1a. Fremhævelserne er mine.

vis rimelig tilknytning. Begrebet »en vis rimelig tilknytning« (reasonable relation) er vagt, og dette har måske også været meningen. Det er efter loven og den officielle kommentar ikke klart, om der kræves en stedlig tilknytning mellem kontrakten og den valgte lov, eller om valget blot skal være rimeligt begrundet.²

Loven indeholder tillige en række specielle kollisionsnormer. Disse regler er ufravigelige; hvor de gælder, kan parterne ikke vælge en anden stats regler end foreskrevet. Dette gælder Section 2-402 om sælgers kreditors rettigheder i solgte varer, 4-102 (2) om bankens ansvar for sine handlinger og undladelser, 6-102 (4) om overførelse til fyldestgørelse af store dele af en virksomheds ejendele (bulk transfer), 8-106 om værdipapirer (investment securities) og 9-102 samt 9-103 om stiftelse og overdragelse af sikkerhedsrettigheder (secured transactions).

Restatement Second

6.221. Restatement 1934 levnede ikke plads for parternes kollisionsretlige aftalefrihed. Kontraktens indgåelse, fortolkning og gyldighed skulle afgøres af indgåelsesstedets lov, kontraktens opfyldelse efter opfyldelsesstedets lov.¹

Forfatterne til Restatement Second 1971 foreslår, at partshenvisningen anerkendes. Dette bestemmes i § 187:

1) Den lov, som parterne har valgt til at gælde for deres rettigheder og pligter vil blive anvendt på det foreliggende spørgsmål, hvis parterne kunne have afgjort dette ved en udtrykkelig bestemmelse herom i kontrakten.

2) Den lov, som parterne har valgt til at gælde for deres rettigheder og pligter vil blive anvendt på det foreliggende spørgsmål, selv om det ikke kunne have været afgjort ved en udtrykkelig bestemmelse herom i kontrakten, medmindre enten

a) den stat, hvis lov er valgt, ingen virkelig forbindelse har med kontrakten, og der ingen anden rimelig grund er for parternes lovvalg eller

b) loven i den stat, som er valgt, ville stride mod en grundlæggende politik i en stat, som har en betydelig større interesse i at afgøre det

2. Uniform Commercial Code 1962. Official Text with Comments (Chicago og Philadelphia) 1962, S. 1-105 comment 1.

6.221. 1. American Law Institute, Restatement of the Law of Conflict of Laws, St. Paul 1934 §§ 332 og 358, se om de amerikanske Restatements ovenfor 1.223.

foreliggende spørgsmål end den stat, hvis lov er valgt, og hvis lov efter § 188 ville være den anvendelige lov, hvis parterne ikke havde truffet aftale om den anvendelige lov.

3) Hvor intet andet fremgår af parternes hensigter gælder partshenvisningen til den materielle ret i det retssystem, som er valgt.²

Reglerne i stk. 1 og stk. 2 skelner mellem den materielle og den kollisionsretlige partshenvisning, se herom 6.102. Den kollisionsretlige partshenvisning forudsætter en stedlig tilknytning til den valgte lov eller en rimeligt begrundet interesse i lovvalget. Visse bestemmelser i den ellers anvendelige lov skal dog respekteres.

De fleste af bestemmelserne om de enkelte kontrakter (§§ 189-197) gentager, at parternes lovvalg skal respekteres. Partsautonomien gælder således for salg af fast ejendom og løsøre, kaution, lån, arbejdsforhold og transportaftaler. I livsforsikring og skadesforsikring (bortset fra søforsikring) gives der dog ikke parterne den samme kollisionsretlige aftalefrihed. Dette begrundes bl.a. med, at forsikringskontrakter er adhæsionskontrakter, hvis vilkår er fastsat ensidigt af forsikreren, og at forsikringskontrakter er aftaler af stor offentlig interesse, som er underkastet en lovgivning, hvis væsentligste formål det er at beskytte den forsikrede.³ Som nævnt ovenfor⁴ har domstolene også tilsidesat parternes lovvalg i andre kontraktforhold for at beskytte den svage part.⁵ Det er ikke alene sket i de tilfælde, som er nævnt i Restatement 1971 § 187 stk. 2 a og b. Hvor retten har tilsidesat partshenvisningen for at følge en grundlæggende politik i en anden stat, har den ikke altid bekymret sig om, hvorvidt loven i denne anden stat ville have været den for kontrakten anvendelige lov i mangel af parternes lovvalg.

6.222. *De socialistiske lande.*¹ – De fleste af de afgørelser, som kendes om internationale kontraktforhold fra de socialistiske lande, har været truffet af Handelskamrenes voldgiftsretter. I de afgjorte sager har enten

2. Se Restatement 2nd, vol. 1, 561.

3. Se om §§ 192 og 193 *ibidem* s. 600 ff og 610 ff.

4. Se 6.218 nr 2 og 3.

5. Se *Nasco Inc. v. Gimbert*, 238 S.E. 2d 368 (Ga. 1977), og *Southern International Sales v. Potter & Brumfield Div.* 410 F. Supp. 1339 (1976).

6.222. 1. Fra Folkerepublikken Kina har jeg ikke kunnet fremskaffe oplysninger, om der dér gælder lovvalgsregler for kontrakter.

begge parter været monopoler for udenrigshandel fra socialistiske lande, eller den ene part har været et handelsmonopol for udenrigshandel og den anden part et erhvervsforetagende fra et ikke socialistisk land.²

I Sovjetunionen har partsautonomien længe været anerkendt. Både før og efter den anden verdenskrig har den sovjetrussiske søvoldgiftsret og den sovjetrussiske handelsvoldgiftsret anerkendt, at parterne ved at vælge loven i et land kunnet undgå præceptive regler i den ellers anvendelige lov. Tvingende sovjetrussiske regler om fuldmagt og om forældelse er herved blevet tilsidesat. Dog har parterne ikke ved aftale om anvendelse af et andet lands ret kunne undgå sovjetrussiske regler, der begrænser rederens adgang til at fraskrive sig ansvar for tabt eller beskadiget gods.³

Partsautonomien er anerkendt i Sovjetunionens handelstraktater med fremmede stater, heriblandt i traktaten med Danmark.⁴ Art. 126 i Principperne for Civillovgivningen af 8. december 1961 giver parterne adgang til at aftale den for kontrakten gældende lov, og en tilsvarende bestemmelse er nu optaget i flere unionsrepublikkers civillovbøger, se f.eks. art. 566 i civillovbogen for RSFSR af 11. juni 1964.

Parternes kollisionsretlige aftalefrihed er endvidere anerkendt ved lov i Tjekkoslaviet⁵, Polen⁶, Albanien⁷, Ungarn, Den tyske demokratiske Republik⁸ og Jugoslavien⁹, og i de lande, som ikke har lovbestemmelser herom, såsom Rumænien og Bulgarien, har handelsvoldgiftsretterne anerkendt partsautonomien.¹⁰

Den tjekkiske lov af 4. december 1963 om international privat- og procesret, den tilsvarende albanske lov af 21. november 1964, den ungariske forordning af 1979, og den østtyske retsanvendelseslov af 5. decem-

2. Se Industrirådet (Ole Wiberg red.), Eksportekspansion på de østeuropæiske markeder. Del 3, Kontraktforhold og de østeuropæiske markeder (-Lando) s. 25, København 1975 (Forlaget Samfundslitteratur).

3. Se Lando, Int.Enc. no. 56.

4. Se *op.cit.* note 2 s. 29-30.

5. Lov af 4. dec. 1965 § 9, Statutory PIL 261.

6. Lov af 12. nov. 1965 art 25 (1), Statutory PIL 295.

7. Lov af 12. nov. 1964 § 17 (1).

8. Ungarn: Forordning nr. 13/1979, Das Standesamt 1980, 78 Østtyskland: Lov af 5. dec. 1975, § 12 (Gbl I 748) Makarov 1978, 76, 77.

9. Sølov af 13. juni 1959 art 131, Statutory PIL 285.

10. Szászy 286, Lew no. 108.

ber 1975 stiller lige så lidt som de sovjetrussiske love krav om nogen stedlig tilknytning mellem kontrakten og den valgte lov.

Den polske lov om international privatret af 1965 stiller derimod krav om en forbindelse mellem kontrakten og den valgte lov, og dette må vistnok forstås som en stedlig tilknytning mellem kontrakten og det land, hvis lov vælges.

Den polske lov tillader ikke parterne at aftale den anvendelige lov for så vidt angår kontrakter om fast ejendom og den østtyske lov udelukker parterne fra at vælge andet end østtysk lov for kontrakter vedrørende fast ejendom i Østtyskland.¹¹ Efter den østtyske lov § 27, den ungarske forordning §§ 51-53, og de sovjetrussiske forfattere gælder der ingen partsautonomi i arbejdsforhold.¹² Den sovjetrussiske sølov af 17. september 1968 tillader parterne i en fragtaftale at vælge en anden lov »i sager, hvor de kan fravige denne lov«,¹³ men det er uvist, om dette betyder, at parterne kun kan vedtage anvendelsen af andre love, hvor de tvingende regler i den russiske sølov ikke tilsidesættes, eller om kun de af sølovens tvingende regler, som er tillagt særlig kompetence, f.eks. regler om redens ansvar for godset, skal anvendes.

I de socialistiske landes interne handel og i den handel, der foregår mellem de socialistiske lande, har erhvervsforetagender ikke nogen større materiel aftalefrihed; selv løsøre købet er underkastet tvingende regler. Sondringen mellem »frie og dirigerede kontrakter« kan næppe drages i disse lande. Der er derfor ingen forskel i parternes adgang til at vælge kontraktens lov inden for kontrakter af forskellig art. Spørgsmålet om partsautonomien i forbrugerkontrakter ses ikke at have været påkendt. De sager, som kendes, har alle været aftaler mellem erhvervsforetagender.

Lande, der begrænser partsautonomien

6.223. Bestemmelser, der begrænser parternes adgang til at aftale den for kontrakten gældende lov, findes i enkelte *latinamerikanske* stater.¹ Kon-

11. *Tjekkoslaviet ibidem* note 5 art 25 (2), *Østtyskland ibidem* note 8 § 12 (3) og *Polen ibidem* note 6 art. 25 stk. 2.

12. Lunz, IPR II 347.

13. Kodeks torgovoga moreplavaniia SSSR: VVS SSSR 1968 no. 39 pos. 351.

6.223. 1. *Chile*, Borgerlig lovbog af 14. dec. 1855 art 16; Makarov 1978 s. 67; *Mexico*, Borgerlig lovbog af 30. aug. 1928 art 13, se også Rabel (-Drobnig) Conflict II 372-374.

trakter, som er indgået i eller som skal opfyldes i domslandet, er underkastet domslandets tvingende regler. I flere lande hersker der dog usikkerhed om, hvor langt parternes kollisionsretlige aftalefrihed går. Den særlige bestemmelse i COMECON's almindelige leveringsbetingelser fra 1968 art. 110 § 1 er omtalt nedenfor 7.103.

Andre lande uden for Skandinavien. EF-konventionen af 19. juni 1980

6.224. I flere af de lande, som ikke er nævnt ovenfor, anerkendes partsautonomien. Dette gælder således Spanien.¹ Ifølge den spanske lov skal lovvalget være udtrykkeligt, og loven skal have en tilknytning (tenga alguna conexión) til den pågældende aftale. Disse krav stilles ikke i en række andre lande, hvis lovgivninger anerkender parternes valg af lov såsom Portugal², Italien³, Japan⁴, Thailand⁵, Taiwan⁶, Ægypten^{6a}, Syrien⁷, Marokko⁸, Zaire⁹ og Grækenland¹⁰.

Den internationale domstol i Haag har i 1929 anerkendt partsautonomien¹¹, og det samme har ikke-nationale handelsvoldgiftsretter gjort.¹² Partsautonomien er endvidere anerkendt i Genève-konventionen af 21. april 1961 om international handelsvoldgift art. VII.¹³ Det samme gælder EF-Konventionen af 19. juni 1980. Art. 3 stk. 1 bestemmer, at en aftale er underkastet den lov, som parterne har vedtaget.¹⁴ Konventionen sæt-

- 6.224. 1. Indførelsesbestemmelser til Borgerlig Lovbog [revideret 31 maj 1974] art 10 (5), se RabelsZ 39 (1975), 724 med tysk oversættelse, se også Makarov 1978, 259.
2. Borgerlig Lovbog art 41, se Makarov 1978, 197.
3. Indførelsesbestemmelser til Borgerlig Lovbog (Codice civile) art 25 og Søllov art 9 og 10, se Statutory PIL 125 og 128; om arbejdsaftaler se dog nedenfor 7.511.
4. Horei [lov om lovenes anvendelse] af 21. juni 1898 art 7, se Makarov 1978, 148.
5. Lov af 10 marts 1938 § 13, se Makarov I under Siam 6.
6. Retsanvendelseslov af 6 juni 1953 § 6, se Makarov 1978, 272.
- 6a. Indledningsbestemmelser til Borgerlig Lovbog af 1948 art 19, se Makarov I under Ægypten 6.
7. Indledningsbestemmelser til Borgerlig Lovbog af 16. maj 1949 art 20, se Makarov I Syrien 4.
8. Dahir af 12. aug. 1913 art 13, se Makarov I under Frankreich (Marokko) 37.
9. Civillovbog af 1891, Bog I art 11 stk 2, se Makarov I art 11 (2).
10. Civillovbog af 15. marts 1940 art 25, Statutory PIL 140.
11. Sagen om de serbiske og brasilianske lån I.C.J. 12. juli 1929, Clunet 1929, 977.
12. Lew 86 ff, se herom nedenfor 6.251 ff.
13. Hjejle (-Trolle) 183 og 212, Fouchard no. 536 ff.
14. Se EFT nr L 266/1 ff af 9. okt. 1980 og kommentaren i EFT nr C 282/1 ff af 31. okt. 1980. Konventionen er aftrykt nedenfor som bilag 2.

ter ingen grænser for parternes frihed til at vælge den lov, de ønsker. De kan vælge loven i et land, som ingen stedlig tilknytning har til aftalen. I art. 3, stk. 2, bestemmes det imidlertid, at parternes valg af loven i et fremmed land ikke kan føre til, at ufravigelige regler i det land, hvortil alle andre tilknytningsmomenter af betydning peger, tilsidesættes. En værnetingsaftale til et fremmed land er ikke i sig selv en tilstrækkelig tilknytning. Bestemmelsen er udtryk for det almindelig anerkendte princip, at parternes lovvalg kun har kollisionsretlig virkning, hvis aftalen er international, se herom ovenfor 6.102 og nedenfor 6.237.

Endvidere kræver art. 3, stk. 1, at lovvalget skal være udtrykkeligt eller fremgå med rimelig sikkerhed af kontraktens bestemmelser, se herom nedenfor 6.247 ff.

I aftaler med en erhvervsdrivende kan en forbruger under visse betingelser ikke berøves den beskyttelse, som ufravigelige regler i loven på hans bopæl giver ham. Det gælder i medfør af art. 5 i følgende situationer, hvor den erhvervsdrivende kan siges at have opsøgt forbrugeren i dennes land: den erhvervsdrivende har fremsat særlige tilbud overfor forbrugeren eller foretaget reklamering i dette land, og forbrugeren har der foretaget de handlinger, der fra hans side var nødvendige for aftalens indgåelse, f.eks. antaget den anden parts tilbud. Eller den anden part eller dennes repræsentant har modtaget forbrugeren bestilling i dennes land. Eller en erhvervsdrivende sælger har arrangeret en rejse for forbrugeren til et andet land for at få ham til at købe, og forbrugeren har afgivet sin bestilling i dette land.

I arbejdsaftaler kan arbejdstageren ifølge art. 6 ikke fratages den beskyttelse som ufravigelige regler ville give ham i den lov, som ellers ville gælde for arbejdsaftalen, i reglen arbejdsstedets lov.

Parternes lovvalg i Skandinavien.

6.225. *Dansk praksis.* – I nogle ældre danske domme lagde retten vægt på parternes stiltiende eller formodede vilje, når den skulle afgøre hvilken lov, der gjaldt for aftalen. Enkelte af disse domme tyder på, at parterne herved kunne tilsidesætte tvingende regler i den lov, der ville have været gældende for aftalen i mangel af et lovvalg;¹ nogle få andre domme tyder på det modsatte.²

6.225. 1. Se U 1899-995, 1925-839 H (flertallets udtalelser under voteringen).

2. Se U 1914-411, 1920-754, og 1.udgaven 197ff.

Også efter 1945 har det været vanskeligt at finde klare retsafgørelser om spørgsmålet.³ Højesterets præmisser i sagen *E. Merrild mod Jacob Kjærgaard Hansen*, U 1946-262 tyder på, at retten ikke tillagde parternes vilje nogen betydning i et arbejdsforhold.

En arbejdsmand havde under den anden verdenskrig taget arbejde hos sagsøgte, et dansk entreprenørfirma, der udførte arbejder i Tyskland. Efter hjemkomsten til Danmark krævede han feriegodtgørelse efter danske regler – dengang 4% – men fik ved Østre Landsret og ved Højesteret kun feriepenge efter de tyske regler – 2%. Landsretten begrundede det med, at feriegodtgørelse for danske arbejdere i Tyskland i lighed med de for tyske arbejdere gældende regler – efter det oplyste måtte *anses for vedtaget* med 2%. Denne begrundelse ændrede Højesteret: »De her i landet gældende Regler om Feriegodtgørelse findes ikke at kunne komme til Anvendelse på et Arbejdsforhold som det foreliggende, der var underkastet den i Tyskland gældende Arbejdsordning, og i hvilket Lønnen fastsattes efter tyske Regler«.

Højesteret så bort fra, hvad parterne »måtte anses« at have vedtaget. Deres forudsætninger, som landsretten havde lagt vægt på, blev denne gang erstattet af objektive hensyn. Fra denne dom om en tjenestekontrakt med en ufaglært arbejder kan man dog næppe slutte noget generelt om Højesterets holdning over for partshenvisningen.

6.226. Sø- og Handelsretten har i hvert fald ikke draget slutninger af dommen. Dette viser dommen i sagen *Kaj Hansen mod A/S Columbus Emballage*, SHT 1955-148. Sagsøgeren, en dansk værkfører, blev ved en aftale, der blev indgået her i landet med sagsøgte, ansat til at gøre tjeneste ved en fabrik i Kenya, tilhørende sagsøgtes datterselskab. Han arbejdede først 5 uger ved Columbus Emballages fabrik i Danmark for at sætte sig ind i maskineriet, og derefter 3 år i Kenya. Sø- og Handelsretten anvendte dansk ret ved afgørelsen af, med hvilket varsel sagsøgeren kunne opsiges fra stillingen. Retten lagde vægt på, at aftalen var indgået her i landet. »Når hertil føjes, at sagsøgeren med føje har antaget sig for engageret af et dansk selskab, og det ikke er præciseret over for ham, at det var hensigten at undergive arbejdsforholdet den i Kenya gældende lov, som sagsøgeren ikke kendte, og han således ikke havde anledning til at

3. Se dog om Højesterets dom i Langreuter-sagen U 1977-507 der anvender Ikbl § 3, nedenfor 7.113.

sikre opsigelsesvarsel, findes spørgsmålet om sagsøgerens retsstilling i anledning af forholdets ophævelse at burde afgøres efter dansk ret.«

Retten forudsatte herved, at parterne havde haft frihed til at vælge mellem dansk ret og Kenyas ret. Reglerne om opsigelsesvarsel i den danske funktionærlov var ufravigelige, og hvis parterne havde aftalt at anvende Kenyas ret, havde de – sådan kan dommen forstås – kunnet undgå de præceptive danske regler.

I dom af 6. august 1958 i sagen *Persson mod Brødrene Jørgensen*, U 1959-410, brugte Sø- og Handelsretten en lignende udtryksmåde som i Columbus-sagen. Det sagsøgte selskab havde ansat svenskeren Persson som bestyrer af dets datterselskab i Malmö. Først var han blevet oplært en måned her i landet, medens han dog blev boende i Malmö; derefter havde han ledet datterselskabet i Sverige og i nogle måneder været bestyrelsesmedlem i dette. I denne periode var det blevet meddelt ham, at han nu var fast ansat af det svenske selskab. Da han blev afskediget, gjorde han krav på opsigelsesvarsel og feriepenge efter danske funktionærregler. Sø- og Handelsretten fremhævede aftalens nære stedlige tilknytning til Sverige. Her var hovedarbejdsstedet, her havde han været bestyrelsesmedlem, og her havde han fået sit ansættelsesbrev. Herefter fandtes han »ikke med føje at have kunnet regne med, at han havde en sådan tilknytning til det sagsøgte selskab, at hans forhold skulle omfattes af den danske funktionærlovgivning«. Retten nævnede Perssons forudsætninger som begrundelse for afgørelsen, men kunne have begrænset sig til at anføre sagens stedlige tilknytning til Sverige. De danske regler er præceptive, og hvis retten har villet unddrage parterne afgørelsen af, hvilken lov der skulle gælde, ville det have været naturligt at se bort fra, hvad sagsøgeren havde forudsat. Præmisserne tyder på, at parternes vilje og forudsætninger også i et sådant tilfælde har haft betydning men det er tvivlsomt, om præmisserne i denne sag og i Columbus-sagen har så stor præjudikatvirkning for en anerkendelse af parternes frihed til at vælge den for en arbejdsaftale gældende lov. Det er ikke sikkert at Sø- og Handelsretten har set, hvilke konsekvenser præmisserne kunne have.¹

6.227. Sø- og Handelsretten har i dom af 12. febr. 1957, U 1957-807, i sagen *Assurancekompagniet Baltica mod M.J. Vermaas Scheepvaard Bedrijf* også vist, at den anerkender den udtrykkelige partshenvisning.

6.226. 1. Dommene omtales også nedenfor 7.514.

Sølovsændringen og konnossementsloven af 1937 indførte ensidede præceptive kollisionsnormer for regler om rederens ansvar for tabt eller beskadiget gods, og efter at disse regler er givet, har spørgsmålet om partsautonomien kun betydning i fragtaftaler, der ligger uden for disse reglers gyldighedsområde. Et sådant tilfælde forelå i den nævnte sag: Et hollandsk skib havde fragtet blikplader fra Rotterdam til København. Befragtning af gods fra Holland til Danmark omfattedes ikke af sølovens eller konnossementslovens præceptive regler om rederansvaret. Konnossementet henviste til de mellem bortfragteren og befragteren oprettede Gencon Certepartier og indeholdt endvidere en bestemmelse om, at certepartierne skulle være underkastet art. 470 i den nederlandske handelslovbog (*Wetboek van Koophandel*). I certepartierne fandtes bestemmelser, som fritog rederen for ansvaret for forkert stuvning, men det blev dog pålagt rederen at erstatte ladningsmodtageren den skade, der under rejsen var forårsaget af forkert stuvning. Retten gav ham medhold i, at hollandsk ret var anvendelig på grund af henvisningen i konnossementet til den hollandske lovbog, og den tilsidesatte ansvarsfrihedsklausulen, fordi rederen efter bestemmelsen i lovbogens art. 470 ikke kunne fraskrive sig ansvaret for forkert stuvning.

Som begrundelse for at anvende hollandsk ret anførte retten alene partshenvisningen, og ikke kontraktens stedlige tilknytning, som måske også ville have lokaliseret den i Holland, hvor skibet var hjemmehørende, og varen var blevet indlastet. Endvidere tilsidesatte retten certepartiets ansvarsfrihedsklausul, fordi den valgte lov foreskrev, at klausulen var ugyldig. Begge dele tyder på, at partshenvisningen her var kollisionsretlig, se ovenfor 6.102.

6.228. Østre Landsret har i en utrykt dom af 31. marts 1960 (*Preben Holm-sagen*) godkendt, at statsministeriet i en kontrakt med en dansk statsborger om leje af butikslokaler i Det danske Hus i Paris, som staten ejer, havde kunnet aftale, at danske domstole skulle pådømme tvistemål om lejemålet, og at »lejemålet skal være undergivet dansk privatrets almindelig regler om leje og brug af husrum«. Denne sidste passus var optaget i kontrakten, fordi den nuværende danske lejelovgivning måtte antages kun at gælde for lejemål vedrørende hus eller husrum på dansk territorium. Retten godkendte både værnetingsaftalen, partshenvisningen og en opsigelse af lejemålet, som statsministeriet havde givet lejeren,

fordi denne i strid med kontrakten havde solgt ikke-danske varer fra butikken. Retten tog dog ikke klart stilling til spørgsmålet om, hvilken lov der gjaldt for lejekontrakten. Dommen kan bedst forstås således, at fransk ret var kontraktens lov uanset henvisningen til dansk rets regler, men at det efter de ufyldstgørende og modstridende oplysninger om franske lejeregler ikke var godtgjort, at kontraktens indhold var stridende imod fransk præceptiv ret, og at dens henvisning til dansk ret derfor måtte godkendes som en materielretlig henvisning, se om dette begreb ovenfor 6.102.

6.229. I dommen i U 1977-518 har højesteret endvidere antaget forudsætningsvis, at det sagsøgte forsikringsselskab kunne have aftalt med forsikringstageren, at en lovpligtig ansvarsforsikring for en personbil, der skulle udlejes til kørsel i udlandet, kunne begrænses til at omfatte den dækningspligt, som gjaldt i udlandet. Da en sådan aftale ikke var truffet, gjaldt dansk rets regler om forsikringsselskabets dækningspligt, eftersom forsikringsaftalen var indgået her i landet mellem danske parter, se om dommen nedenfor 7.605.

6.230. Vore domstole har i meget lang tid anerkendt, at parterne under selve sagen kunne vælge, hvilken lov der skulle lægges til grund for dennes afgørelse.¹

Denne aftalefrihed er – i hvert fald for så vidt angår aftaler om anvendelse af dansk ret – blevet anerkendt også på familie- og arverettens område. Dette har i enkelte tilfælde ført til en tilsidesættelse af ufravigelige regler i retssystemer med nærmere stedlig tilknytning til aftalen end det danske. Man kan næppe fra disse domme slutte, at parterne har en lige så stor frihed til at aftale, hvilket lands lov der skal gælde for deres mellemværende *før* processen som under processen. Også i de interne kontrakter har parterne større aftalefrihed under processen end ved aftalens indgåelse. En part kan under sagen give afkald på en beskyttelse, som han ikke kunne fraskrive sig ved aftalens indgåelse. Dette hænger bl.a. sammen med, at parterne i vidt omfang råder over sagens genstand og oplysning.

6.230. 1. Philip, Dansk 53f; Lando, Fremmed ret for skandinaviske domstole, Juristen 1967, s. 1 ff.

6.231. *Svensk og norsk praksis.* – I svenske og norske domme finder man klare udtalelser om partshenvisningens betydning. De vigtigste afgørelser er i begge disse lande dommene i guldklausulsagerne fra 1937. I den svenske sag, *Försäkringsbolaget Skandia mod Riksgäldskontoret*¹ og i den norske sag *Stavanger Sparekasse m.fl. mod den norske stat*² var problemet, om indehaverne af statsobligationer, der var udstedt i USA i 20'erne, kunne kræve betaling i gulddollars (eller i papirdollars efter gulddollar'ens værdi) i overensstemmelse med et løfte herom i obligationernes tekst, eller om de måtte nøjes med betaling i papirdollars efter obligationernes pålydende. Efter svensk og norsk ret ville guldklausulerne have været gyldige, efter amerikansk ret var betaling i guld eller efter guldværdi blevet forbudt ved Joint Resolution af 30. juni 1933, der var blevet indført, efter at USA var gået fra guldmet. Flertallet i den Svenska Högsta Domstolen udtalte i Skandia-sagen, at man ved afgørelsen af, om svensk eller amerikansk ret skulle anvendes, først måtte søge vejledning i obligationernes tekst. Obligationerne indeholdt imidlertid ingen vejledning, og sagen måtte da afgøres ved en afvejelse af sagens »objektive« tilknytningsmomenter. Da retsforholdets tyngdepunkt fandtes at ligge i USA, blev amerikansk ret anvendt med den virkning, at guldklausulerne blev anset for ugyldige. Samme resultat nåede Norges Højesteret i Stavanger-sagen. Dommer Boye, som talte på rettens vegne, sagde: »Med hensyn til spørgsmålet, om rettsforholdet mellem obligasjonsinnehaverne og den norske stat blir å bedømme efter norsk rett eller efter staten New Yorks rett, skal jeg bemerke, at det i obligasjonens tekst ikke uttrykkelig er sagt noe om hvilket lands lov her skal få anvendelse. Det avgjørende synspunkt ved bedømmelsen av dette spørsmål må da bli, at rettsforholdet er undergitt loven i den stat som det har sin nærmeste tilknytning til, alle forhold tatt i betraktning.«

Man kan af disse præmisser slutte, at retten både i Sverige og Norge ville have respekteret henvisninger i obligationerne til svensk og norsk ret, og at de amerikanske regler om guldklausuler, der var ufravigelige, da heller ikke ville være blevet anvendt.

Den svenske Högsta Domstolen anvendte også Joint Resolutions bestemmelse i sagen *Bergstedt mod Kreuger og Toll*,³ der blev afsagt

6.231. 1. NJA 1937,1.
2. NRT 1937,888.
3. NJA 1937-17.

samtidig med dommen i Skandia-sagen. I 1929 havde Kreuger og Toll udstedt dollarobligationer, der blev forsynet med guldklausul, og som indeholdt en bestemmelse om, at amerikansk ret skulle gælde. Kapital og renter var betalbare i USA og i forskellige europæiske hovedstæder, bl.a. London og Stockholm. Efter at Kreuger og Toll var gået konkurs, anmeldte obligationsejeren Bergstedt et dividendekrav i boet. Problemet var, om amerikansk ret var anvendelig på Bergstedts dividendekrav, når henses til, at den amerikanske guldklausullovgivning først var blevet givet, efter at boet var blevet taget under konkursbehandling. I to tidligere instanser havde retterne ment, at omregningen til svensk mønt skulle ske efter gulddollarens værdi den dag, konkursen begyndte i 1932, og at de amerikanske regler ikke skulle finde anvendelse efter den dag. Högsta Domstolen gav boet medhold i, at dividenden skulle beregnes efter papirdollar'ens værdi på opførelsesdagen i 1935. Begrundelsen var, at det i obligationernes tekst var bestemt, at de skulle være underkastet amerikansk ret. Som følge heraf, sagde Högsta Domstolen, er det på obligationerne grundede retsforhold også underkastet de ændringer, som amerikansk ret er undergået efter obligationernes udstedelse. Denne begrundelse tyder på, at partshenvisningen i obligationernes tekst blev anset for en kollisionsretlig henvisning.

6.232. Högsta Domstolens dom af 5. juni 1941,¹ gik i samme retning. Sagen drejede sig om gyldigheden af en konkurrenceklausul. De svenske statsborgere Högstadius og Johansson, der var bosat henholdsvis i Sydafrika og England, havde i 1933 ansat svenskeren Hammarin som massør ved deres massage- og sygegymnastikinstitut i Transvaal. De to arbejdsgivere underskrev kontrakten i London og Hammarin i Sverige. Aftalen indeholdt en konkurrenceklausul, hvortil var knyttet en konventionalbod på 1.000 pund sterling, for hvis erlæggelse Hammarins slægtninge i Sverige kautionerede. Hammarin overtrådte forbudet, og han og kautionisterne blev sagsøgt i Sverige til betaling af boden. Efter en sydafrikansk unionslov var en konkurrenceklausul som den foreliggende ugyldig, efter svensk lov var den gyldig. Häradsrätten udtalte først, at parterne ikke havde aftalt noget om den anvendelige lov. Afgørelsen af spørgsmålet om svensk eller sydafrikansk ret gjaldt, måtte herefter træffes

6.232. 1. NJA 1941-350; dommen omtales også nedenfor 7.516.

udfra andre overvejelser. Selv om arbejdsstedets lov i visse tilfælde måtte anvendes, kunne dette ikke gælde i denne sag. Alle parter var svenske statsborgere, Hammarin var bosiddende i Sverige og havde dér underskrevet kontrakten. Hertil kom, at Högstadius og Johansson måtte antages at have haft en så stærk interesse i den konkurrenceklausul, som kontrakten indeholdt, og i den dertil knyttede bod, at de, hvis de ved aftalens indgåelse havde kendt den ufordelagtige stilling, som den sydafrikanske lov gav dem, ikke ville have indgået aftalen, medmindre svensk ret var blevet aftalt. For Hammarins vedkommende udtalte retten den formodning, at han måtte have anset sig forpligtet ved aftalen efter svensk rets regler, da han underskrev kontrakten. Dommen blev stadfæstet af de overordnede instanser i henhold til grundene. Den tyder på, at en formodet partsvilje – og derfor også en partshenvisning – kan føre til tilsidesættelse af præceptive regler i den ellers anvendelige lov, som her antagelig ville have været sydafrikansk ret, da Sydafrika var arbejdsstedet. Præmisserne er ikke udformet af en overordnet domstol, men underrettens vejledende udtalelser om betydningen af en udtrykkelig partshenvisning var i overensstemmelse med Högsta Domstolens i de to guld-klausuldomme.

Svensk og norsk praksis har også i senere sager anerkendt, at en partshenvisning er den afgørende tilknytningsfaktor.² Endvidere er den hypotetiske vilje blevet tillagt betydning i flere afgørelser side om side med de stedlige tilknytningsmomenter.

For så vidt angår forbrugerkontrakter sporer man dog nu en anden tendens.

I en sag, som blev afgjort af den svenske Marknadsdomstol i 1973 (nr. 11)³, havde Akademisk Brevskole i sin virksomhed i Sverige forsøgt at undgå den svenske lov om gadedørssalg (hemförsäljningslagen) ved i kontrakter om korrespondancekursus med svenske kunder at henvise til dansk lov som anvendelig for aftalen. Partshenvisningen blev af domstolen stemplet som et forsøg på at »kringgå hemförsäljningslagen«, og svensk ret blev lagt til grund. Partshenvisninger til fremmed ret i kontrakter med forbrugere, der er bosiddende i Sverige, vil formentlig også være omfattet af den svenske lov om utilbørlige aftalevilkår, i hvert fald

2. *Sverige*: NDS 1948-379, NDS 1950-12 og NDS 1950-626. *Norge*: HD 17. nov. 1956, NRt. 1956-1172, NDS 1949-409 og 1956-83, NRt. 1965-835.

3. Se Bernitz i SvJT 1974, 115f.

hvor den udenlandske virksomhed har søgt at markedsføre sine varer eller tjenesteydelser i Sverige. Det er tvivlsomt, om den svenske konsumentkøbelov kan anvendes i videre udstrækning end foreneligt med den svenske lov af 4. juni 1964 om »tillämplig lag beträffande lösa saker« (svensk lkbl), der indfører Haager-konventionen af 1955. Denne lov giver parterne fri adgang til at aftale den for kontrakten anvendelige lov og gælder også for forbruger køb. Det er dog muligt, at ordre public klausulen i lkbl § 6 kan anvendes, se herom 7.114.

Det udtales endvidere i forsikringskomitéens betænkning af 1977 (SOU 1977 84) s. 179 i forbindelse med forslaget til en konsumentforsikringslov, at stærke grunde taler for at gøre tvingende regler, som går ud på at beskytte forbrugerinteresser, anvendelige, så snart svenske forbrugeres ret berøres.

Med hvilken sikkerhed kan det forudsiges, at skandinaviske domstole vil anerkende en partshenvisning som kollisionsretlig?

6.233. I svenske og norske domme er det i vejledende udtalelser blevet sagt at svenske og norske domstole vil anerkende partshenvisningen som kollisionsretlig. Danske domstole har endnu ikke udtalt sig herom. Vore domstole såvel som de svenske og norske har ikke klart i *handling* vist, at de vil anerkende partshenvisningen. Fra nyere tid kender jeg ikke klare tilfælde i skandinavisk praksis, hvor domstolene med støtte i parternes henvisning har anvendt en anden lov end den, som kontraktens stedlige tilknytning ville have udpeget som anvendelig og herved tilsidesat præceptive regler i denne, den ellers anvendelige lov.

I de tilfælde, hvor partshenvisningen har været anerkendt, har reglerne i den ellers anvendelige lov været fravigelige, eller den af parterne valgte lov har tillige været den, som kontraktens stedlige tilknytning ville have udpeget som anvendelige. Den støtte, sådanne domme giver for partshenvisningens anerkendelse, er ikke stor, eftersom dommerne ikke i disse sager har været påtvunget problemet. Stor vægt kan heller ikke lægges på de domme, hvor retterne har påberåbt sig parternes formodede vilje eller interesser som begrundelse for lovkonfliktens løsning.¹ Fremmede domme har i stort tal vist, at partsviljen har været brugt som begrundelse, men at andre hensyn i virkeligheden har båret afgørelsen. Den tyske

6.233. 1. Se f.eks. NJA 1941-350.

Bundesgerichtshof og de engelske retter har frejdigt erkendt, at partsviljen ofte har været misbrugt af domstolene. Parternes formodede vilje har formentlig også ved vore domstole været tillagt større betydning end der rettelig tilkom den.

Derimod må det tillægges væsentlig betydning at den svenske og den norske højesteret i guldklusuldømmene har udtalt, at de ville have anerkendt parternes lovvalg. Selv om det kun var vejledende udtalelser – parterne havde ikke truffet noget lovvalg – var det ikke nogle tilfældigt henkastede bemærkninger, men nøje overvejede dele af præmisserne, hvor retten udtalte sig om et spørgsmål, som var blevet nævnt under proceduren.

Endvidere har det vægt, at de nordiske forfattere så godt som enstemmigt går ind for at anerkende den kollisionsretlige partshenvisning.²

Størst betydning har det dog, at de nordiske lande, Danmark, Norge, Sverige og Finland alle har tilsluttet sig Haag-konventionen af 1955 om internationalprivatretnlige regler om løsøre køb. Ifølge konventionen og de så godt som enslydende skandinaviske love, der gennemfører konventionens regler, kan køber og sælger vedtage, at købet skal være undergivet et bestemt lands regler, se også U 1977-507 H. Der stilles ingen krav til stedlig tilknytning mellem købet og den anvendelige lov. Det må da forventes, at skandinaviske domstole vil stille sig lige så liberalt til partshenvisninger i andre frie kontraktforhold, såsom kommission, agentur, eneforhandling, leasing og licensaftaler. Danmarks (og Finlands) ratifikation af Genève-konventionen om international handelsvoldgift af 21. april 1961, hvis art. VII udtrykkelig anerkender partsautonomien, må også tillægges betydning i disse lande.

Om de skandinaviske domstole vil indtage en lige så imødekomende holdning over for partshenvisninger i de dirigerede kontrakter og i forbrugerkontrakter, vides ikke med sikkerhed.³ Marknadsdomstolen har som nævnt ovenfor 6.232 nægtet at anerkende, at en partshenvisning i en konsumentkontrakt kunne føre til tilsidesættelse af den svenske »hem-

2. Borum og Philip 139, 145, Philip, Dansk 310, Nial, Förmögenhetsrätt 9, Eek, Swedish Conflict 266 og *idem*, Exporträtt 45, Gaarder 106f, Bogdan, 211, Blok i Juristen & Økonomen 1981, 119, men se Siesby i Juristen & Økonomen 1980 361-369, som i større omfang end andre danske forfattere vil begrænse parternes lovvalg.

3. Se om dette spørgsmål Philip, Dansk 316, Siesby § 44, Eek, Exporträtt 48 og nedenfor 6.238-6.246.

försäljningslag«. Den danske Højesterets præmisser i *Merrild mod Kjær-gaard Hansen* tyder på en vis tilbageholdenhed over for partsviljen i arbejdskontrakter, men Sø- og Handelsrettens holdning i funktionærsager viser, at partsviljen tillægges betydning. Østre Landsrets præmisser i Preben Holm-sagen bør antagelig læses på den måde, at man i huslejesager kun tolererer den materielretlige partshenvisning. Den svenske højesterets stilling i Högstadius mod Hammarin viser samme tendens til at følge partshenvisningen i funktionærsager som den danske Sø- og Handelsret, men det er et spørgsmål, om denne dom i dag har nogen præjudikatværdi, se herom nedenfor 7.521 ff, især 7.523. Man spørger sig, om en skandinavisk domstol i dag ville tillade to parter i et funktionærforhold at træffe aftale om anvendelse af deres fælles nationale lov med den virkning, at en konkurrenceklausul, som efter sit indhold skal gælde for arbejdsstedets territorium, og som er ugyldig efter arbejdsstedets lov, skal opretholdes? En sådan aftale ville sikkert ikke blive tålt, hvis arbejdsstedet var beliggende i domslandet, hvis lov forbød konkurrenceklausuler, og burde derfor heller ikke tillades, når arbejdsstedet ligger i udlandet.⁴

III. VURDERING

A. Partsautonomien bør anerkendes i udenrigshandelen

6.234. Den kollisionsretlige partshenvisning bør som regel anerkendes i de frie kommercielle kontrakter. Derfor taler især hensynet til forudseeligheden og til den internationale handels behov for aftalefrihed.

Forudseeligheden

Det kan være svært at frigøre sig fra den tanke, at præceptive regler altid bør være præceptive, og at man ikke uden at forskertse lovens formål kan give parterne i en kontrakt frihed til at vælge og vrage mellem retssystemer og dermed indirekte vrage præceptive regler. Vil parterne ikke, hvis de får denne frihed, altid vælge de liberale lovgivninger, vil omgæelserne da ikke florere?

Disse argumenter gjorde engang forfatterne på det europæiske kontinent til modstandere af parternes lovvalg. Loven, sagde de, må stå over

4. Se nedenfor 7.521. De problemer, som forbrugerkøb rejser, er omtalt nedenfor 7.119-7.120, se også 7.114.

den private vilje. Parterne kan ikke vælge den lov, der gælder for deres kontrakt. Tillod man parterne at vælge loven, ville den miste sin karakter af lov; partsviljen ville da »sluge loven med hele dennes majestæt og autoritet og gøre den offentlige interesse til et nul og intet«. ¹ Der var også forfattere i USA og England, som var overbevist af disse argumenter. ²

Det må erkendes, at en partshenvisning undertiden er blevet til for at undgå præceptive regler, og det er også forekommet, at den er blevet tilsidesat netop af denne grund. Amerikanske sager har vist nogle eksempler på dette. ³

Frygten for omgåelse kan have en baggrund, når parterne véd, hvilken lov de omgår, d.v.s. hvilken lov der gælder, når ingen partshenvisning er aftalt. Men meget ofte vil de ikke vide, hvilken lov der vil blive anvendt, idet de ikke ved, i hvilket land sag vil blive anlagt. Det er et ukendt domsland, hvis lovvalgsregler skal afgøre, hvilken lov der kommer til at gælde for kontrakten. Er domslandet uforudseeligt, er kollisionsnormerne det ofte også, eftersom landene i vidt omfang anvender forskellige lovvalgsregler for kontrakterne. Kender parterne domslandet, vil de i nogle tilfælde også vide, hvilken lov der kommer til at gælde for kontrakten. Men i mange tilfælde vil de ikke vide det, fordi kollisionsnormerne i mange lande ikke giver klare svar. Den ellers anvendelige lov kan ikke forudses med sikkerhed. Udenrigshandelens kontrakter har ofte en spredt og ligelig tilknytning til to eller flere retsområder. I de lande, som de skandinaviske lande har sit stærkeste handelsanknævn med, England, Vesttyskland, USA, Frankrig og Belgien følger domstolene i mange kontraktforhold stadig en kasuistisk metode. ⁴ De føler sig frem fra sag til sag. De har opstillet få lovvalgsregler om kontrakter, og – hvad der især har vægt i denne forbindelse – få udfra objektive retshensyn. Findes der ingen partshenvisning, anvender mange domstole den lov, som parterne formodes at ville have valgt, og selv om denne formel ikke altid dækker deres overvejelser, tager de i vidt omfang hensyn til parternes interesser.

Kontrakternes spredte tilknytningsforhold og den kasuistiske metode,

6.234. 1. Mailher de Chassat, 54, se I. udgaven, 37.

2. Se om ældre kontinental, engelsk og amerikansk teori, der var imod partsautonomien, 1. udgaven 37, 65, 72, 102, 135, 195, 196.

3. Ovenfor 6.218 (1) og (2).

4. Se nedenfor 6.305-6.306 (*England*), 6.308 (*Frankrig*), 6.312 (*Belgien og Holland*), 6.315-6.318 (*Vesttyskland*), 6.320-6.330 (*USA*).

som mange domstole anvender, fører en vis uforudseelighed med sig. Denne uforudseelighed fjerner partshenvisningen. Parterne udpeger som oftest en af de love, som kontrakten har stedlig tilknytning til og undgår herved den bestående tvivl om, hvilken lov der gælder. Partshenvisningen skyldes i reglen et ønske om sikkerhed, ikke en hensigt til omgåelse.

Den sikkerhed, som parterne opnår ved en partshenvisning, er betydelig. De har stor vished for, at den domstol, som de forventer sagen indbragt for, vil anvende den valgte lov, og at samme lov vil blive anvendt, hvis kontrakten mod forventning bliver pådømt i et andet land, thi partshenvisningerne anerkendes som påvist af domstolene i langt de fleste lande.

Handelens behov for frihed

6.235. I mange internationale kontraktforhold har parterne et særligt behov for frihed. Dette gælder især handelskøb, leasing, agenturforhold, eneforhandling, det kommercielle pengelån, genforsikring, transportforsikring, licensaftaler og andre aftaler om overførelse af teknologi.

Flere grunde kan her retfærdiggøre deres valg af en bestemt lov:

Der er inden for den pågældende branche en meget anvendt kontraktformular, som underkaster kontrakterne en bestemt lov.

Parterne ønsker kontrakten underkastet loven i et land, der behersker markedet for den pågældende vare.

Parterne vil vælge et retssystem i et tredje land, som hver af dem har mere tillid til end de har til hinandens lovgivninger, eller hvis domstole eller voldgiftsretter de vil benytte i tilfælde af tvistemål.

Et retssystem er særlig godt udarbejdet for den pågældende kontrakt.

Parterne ønsker at underkaste sig et retssystem, som de tidligere har brugt i deres kontrakter.

Kontrakten har nær økonomisk forbindelse med en anden kontrakt, som er underkastet et bestemt retssystem.

I den interne omsætning kan disse behov også findes, men *skal* ikke tilgodeses, fordi alle aftaler på det interne marked kan tvinges ind under samme retssystem og derfor under samme vilkår. I de internationale kontrakter består derimod frihedens nødvendighed. Hvis en dommer afskærer parterne fra at vælge den for kontrakten gældende lov, forringer han vilkårene for sit eget lands handel. Frygten for, at dette skulle ske, fandt udtryk i Cour de Cassation's domme, hvor de franske regler om

forbud mod visse voldgiftsaftaler blev tilsidesat, se ovenfor 6.203. Henvisningerne til engelsk ret blev godkendt med den begrundelse, at de pågældende kontrakter berørte den internationale handels interesser. Det kunne skade fransk import, hvis landets købmænd blev afskåret fra at afslutte kornkontrakter på lige vilkår med andre købere af korn.

Når man betænker, at franske domstole i andre forhold har anvendt fransk ret i internationale retsforhold i større omfang end domstole i mange andre lande, forstår man, hvilken grad af nødvendighed der her forelå. Også tysk¹ og engelsk² praksis har vist, at en partshenvisning er blevet anerkendt i kontrakter, som stedligt var lokaliseret i et andet land end det, hvis lov var valgt. Hensynet til parternes handlefrihed førte her retterne til at anerkende lovvalget.

Hermed falder det argument imod partsautonomien, at den lader hånt om de ufravigelige retsreglers ufravigelighed, og påstanden om, at »loven vil miste sin karakter af lov«³, hvis man lader parterne vælge mellem flere materielle retssystemer og derved mellem tvingende retsregler. De hensyn, der har gjort en regel tvingende i de interne forhold, må vige i de internationale forhold, hvis andre og mere påtrængende hensyn kræver, at den ikke er tvingende.

B. Betingelserne for, at en partshenvisning kan anerkendes som kollisionsretlig

6.236. Hvor stor frihed bør man give parterne i deres valg af lov, og med hvilke midler – krav om tilknytning, retlig interesse – bør man forhindre uønskede lovvalg?

1. Kontrakten må være international

6.237. Der er en udbredt enighed mellem domstole, lovgivere og forfattere om, at en partshenvisning kun bør anerkendes som kollisionsretlig, hvis kontrakten er international, d.v.s. hvis den har en direkte og reel

6.235. 1. Se om BGH 30-1-1961 ovenfor 6.208 ved note 3.

2. Se om Vita Food-sagen ovenfor 6.214 ved note 1.

3. Se om Mailher de Chassat og Beale, 1. udgaven 37 og 136.

stedlig tilknytning til mere end et retsområde.¹ De særlige behov for parternes aftalefrihed består som regel kun i internationale kontraktforhold.

Det må afgøres efter et skøn, om tilknytningen til flere lande er reel. De krav, som stilles i Konventionen af 11. april 1980 om aftaler vedrørende internationale løsøre køb (CISG) art. 1, se herom 1.315 ovenfor, kan ikke stilles her. Erfaringerne især fra fransk praksis viser, at skarpe regler herom ikke kan gives. En kontrakt er ikke international, fordi parterne har vedtaget værneting eller voldgift uden for kontraktens hjemland, se Haager-løsøre købskonventionen af 1955 art. 1, stk. 4,² men sker det samtidig med, at en part betinger sig betaling i udlandet, kan kontrakten være international. Vejledende vil det være, hvorvidt kontrakten berører betalingsbalancen mellem landene, om den flytter værdier fra land til land.

2. Partsautonomi og kontraktkategori

6.238. Efter min opfattelse bør et krav om en anerkendelsesværdig interesse og et tilknytningskrav kombineres således, at kravene til en anerkendelsesværdig interesse i valget af en bestemt lov skærpes, jo svagere kontraktens stedlige tilknytning til det valgte lovland er. Afgørelsen af hvor stor vægt man må tillægge det ene eller det andet kriterium, vil især afhænge af kontraktens art.

a. Kontraktkategorier

1°. »Frie« og »dirigerede« kontrakter; kommercielle kontrakter og forbrugerkontrakter.

6.239. I de kommercielle kontrakter, ɔ: de aftaler, som indgås mellem erhvervsdrivende i deres bedrift, er der ikke samme typiske forskel i

6.237. 1. Se bl.a. Danmark: Lkbl. § 1; Sovjetunionen: Principperne for Civillovgivningen art. 126; Frankrig: Udkast til lovbestemmelser i Civillovbogen om international privatret (Rev.crit. d.i.p. 1970, 832) art. 2313 og Cass.civ. 19-2-1930 og 27-1-1931 S. 1933-1-41, Cass.civ. 28-5-1963, Rev.crit. d.i.p. 1964, 513; Tyskland: BAG 20-7-1967, IPRspr 1966/67 no. 50 b, s. 167; USA: Restatement 2d (1971) § 187; EF-konventionen af 19. juni 1980 om hvilken lov der skal anvendes på kontraktlige forpligtelser art 3(3) smh med art 1(1). Nederlandene, Hoge Raad 13. maj 1966, N.J. 1967 no. 3. Litteratur: Philip, Dansk 314, Eek, Exporträtt 47, Batiffol og Lagarde II no. 575, Vischer, Vertragsrecht 64.

2. Den danske løsøre købslov indeholder ikke en tilsvarende bestemmelse, se nedenfor 7.107.

parternes forhandlingsstyrke som i forbrugerkontrakterne og i arbejds-kontrakterne. Ulighederne er ofte af individuel karakter. Det større foretagende er det mindre overlegent. I forbrugerkontrakterne og i arbejds-kontrakterne er der en typisk ulighed. Erhvervsforetagendet er i reglen økonomisk stærkere end kunden og arbejderen; det har større viden og forhandlingsdygtighed. I forbrugerkontrakterne viser det i reglen også en større interesse for udformningen af kontraktens vilkår end kunden. Forbruger- og arbejdskontrakterne vil ofte være adhæsionskontrakter, se herom ovenfor under 2.101. I disse kontrakter kan mange stipulanter indsætte vilkår, som er byrdefulde for adhærenten, uden at adhærenten er i stand til at værge sig herimod. De kommercielle kontrakter er også hyppigt adhæsionskontrakter. Adhærentens muligheder for at værge sig mod de byrdefulde vilkår er her som regel større, men i nogle kontraktforhold, f.eks. i erhvervslejemål, visse forsikringskontrakter og gods-transport til søs, har der vist sig at være en sådan ulighed mellem udlejeren, forsikringsgiveren og rederen på den ene side og lejeren, forsikringstageren og ladningsejeren på den anden side, at de sidstnævnte har måttet acceptere byrdefulde standardvilkår. Også her er der en typisk ulighed.

I det 19. århundrede byggede den vestlige verdens regler om kontrakter på den forestilling, at kontraktens parter var lige stærke. Man burde derfor overlade aftalens udformning til kræfternes frie spil. Denne forestilling er man efterhånden ved at opgive.¹ I flere kontrakter såsom forbruger køb, leje af husrum, livs- og skadesforsikring har lovgiveren indført tvingende regler til beskyttelse af den svage part. På arbejdsrettens område har lovgivningen eller kollektive overenskomster indført tvingende regler til beskyttelse af arbejdstageren. De pågældende kontrakter er ikke længere »frie« i den forstand, at parterne selv kan udforme aftalens indhold. De er blevet til »dirigerede« kontrakter, hvis indhold i vidt omfang er blevet bestemt af loven eller den kollektive overenskomst.

I den seneste tid har man tillige givet forbrugeren en almindelig beskyttelse, især ved at gribe ind over for urimelige vilkår i standardkontrakter, se ovenfor 2.402.

Flere af de kommercielle kontrakter er ikke blevet berørt af denne lovgivning. De er stadig »frie«. Det gælder handelskøbet, eneforhand-

6.239. 1. Se Atiyah, op. cit. 6.213 note 2, p. 399 ff.

lingsaftalen, transport og spedition, licensaftalen og genforsikring. Agentaftalen er i nogle lande stadig »fri« i andre lande er den blevet »dirigeret«, se ovenfor 3.103.

2°. *Typiske internationale og typiske interne kontrakter.*

6.240. Nogle kontrakter, især de, der spiller en vigtig rolle i den internationale udveksling af goder og tjenesteydelser, er underkastet en international konkurrences vilkår. Dette gælder fremfor alt handelskøbet og de aftaler, som knytter sig »accessorisk« til det, eneforhandlingsaftalen og agentkontrakten, der formidler dets afslutning, og remboursen, transportkontrakten og transportforsikringskontrakten, der formidler dets afvikling. Det samme gælder licensaftalen, aftalen om tjenesteydelse (rådgivende ingeniørvirksomhed, rationalisering af virksomheder), genforsikringsaftalen og pengelånet. Andre kontrakter såsom køb og leje af fast ejendom, livsforsikring og skadesforsikring af fast ejendom, afbetalingskøb, enkelte tjenestekontrakter, f.eks. lærlinge- og medhjælperkontrakter, har hidtil haft en mere beskedne rolle i udenrigsøkonomien og har i mindre grad været underkastet et internationalt markeds vilkår.

3°. *Kontrakter med fast og med spredt tilknytning*

6.241. Nogle kontrakter kan i reglen let lokaliseres. Dette gælder aftaler vedrørende fast ejendom og de fleste arbejdskontrakter, hvor ejendommens beliggenhed og arbejdspladsen er aftalens retlige og økonomiske centrum.

Andre kontrakter har ofte en spredt tilknytning. Køb, befragtning, transportforsikring og genforsikring afsluttes tit mellem parter, der driver forretning i forskellige lande, og med et forskelligt opfyldelsessted for hver parts forpligtelse. Disse kontraktors tilknytning er ligeligt balanceret mellem de to parter lande.

b. Hensynene

6.242. For at anerkende partshenvisningen taler behovet for handlefrihed. Denne frihed er mest påkrævet i de kontrakter, der spiller en stor rolle for landenes udenrigsøkonomi, og som især er underkastet udenrigshandelens konkurrencevilkår.

For partshenvisningens anerkendelse taler også parternes behov for sikkerhed; parterne bør ved kontraktens afslutning kunne vide, hvilket lands ret der skal finde anvendelse. Hvis de kan aftale dette, lettes kalkulen over risici, de løber, til deres beroligelse og besparelse. Dette behov er størst i de kontrakter, hvis stedlige tilknytning er spredt.

De hensyn, der taler imod at anerkende partsautonomien, er dem, der bærer de præceptive love, hyppigt ønsket om at beskytte den svageste part. Domslandet vil erfaringsmæssigt helst kun varetage disse hensyn, når dets egne præceptive love står på spil, men bør også gøre det, når fremmede præceptive love kan anvendes. Den bestående uensartede behandling af egne og fremmede præceptive regler virker stødende og kan medføre værnetingsmisbrug. (forum shopping)

c. Hensynene og kategorierne

6.243. Af disse betragtninger skulle følge, at jo mere en kontrakt er underkastet et internationalt markeds vilkår, jo mindre den er blevet underkastet lovgivningens dirigerende indgreb, og jo vanskeligere den kan være for domstolene at lokalisere, jo større bør parternes adgang til at vælge kontraktens lov være. Jo mindre betydning, kontrakten har for udenrigsomsætningen, jo mere den er »dirigeret«, og jo lettere den er at lokalisere, jo mindre bør parternes adgang til et lovvalg være. I kontrakter mellem handlende bør partsautonomien være større end i forbrugerkontrakterne.

d. De vejledende synspunkter anvendt

Den internationale omsætnings »frie« kontrakter.

6.244. I handelskøb bør parterne have en betydelig kollisionsretlig aftalefrihed. Denne kontrakt er udenrigsomsætningens vigtigste, dens parter er tit underkastet stærk konkurrence, den er omgærdet med få præceptive regler, og den er vanskelig at lokalisere, især når den indgås mellem parter, der er hjemmehørende i forskellige retsområder. Den kollisionsretlige aftalefrihed er her begrundet i hensynet til den internationale konkurrence og i ønsket om forudseelighed.

Samme frihed bør gælde i de kontrakter, der forbereder købet, f.eks. eneforhandlingsaftalen og agentkontrakten. For agentaftalens vedkommende er der ganske vist i nogle lande indført præceptive regler, der beskytter den faste agent, og disse aftaler er lettere at lokalisere end

løsosekøbet (ved forhandlerens eller agentens forretningssted). De har imidlertid stor betydning for udenrigsomsætningen, og parternes kollisionsretlige frihed bør formentlig være lige så stor som i køb. Det her sagte gælder dog ikke alle agenttyper, f.eks. næppe den agent, hvis status er at sidestille med en arbejdstagers, f.eks. V.R.P., se herom nedenfor 7.402-7.403.

Samme frihed som i handelskøbet bør også gælde i transportforsikringsaftalen og enkelte andre kontrakter såsom pengelånet i forretningsforhold, genforsikringsaftaler og aftalen om udnyttelse af en immaterialret, f.eks. licensaftalen, se nedenfor 7.303.

Har disse kontrakter en betydelig stedlig tilknytning til den valgte lov, bør lovvalget anerkendes, og retterne bør ikke undersøge, om parternes interesse er anerkendelsesværdig. Er den stedlige tilknytning til den valgte lov svag, eller der er ingen tilknytning, bør parthenvielsen accepteres som kollisionsretlig, såfremt parterne har en anerkendelsesværdig interesse heri. Eksempler på tilfælde, hvor en sådan interesse foreligger, er nævnt ovenfor under 6.235.

Det her sagte har dog kun gyldighed i kontrakter mellem foretagender fra lande, der står på nogenlunde samme kommercielle og industrielle udviklingsstrin. I handelen mellem industrilande og udviklingslande kan der være behov for beskyttelse af den part, der hører hjemme i et udviklingsland, og dette kunne føre til en begrænsning i partsautonomien. Spørgsmålet om en særlig international kontraktret for aftaler med parter i udviklingslandene kræver imidlertid nærmere undersøgelser.¹

Dirigerede kontrakter og forbrugerkontrakter

6.245. I de »dirigerede« kontrakter og i forbrugerkontrakterne, der ikke i særlig grad er underkastet udenrigshandelens konkurrencevilkår, bør partsautonomien begrænses. Det er ikke de internationale kontrakter om køb og leje af fast ejendom, afbetalingshandler, arbejdskontrakter og livsforsikringsaftaler, der endnu har påvirket landenes betalingsbalance i større grad. Det må dog erkendes, at den internationale omsætning i de seneste år har bredt sig ind på flere kontraktens område. Køb og leje af

6.244. 1. Om overførsel af teknologi, se Lando, *Unification of Commercial Law between Societies at Equal and Different Levels of Industrial and Social Development*, Legal Organization of Commerce, University of Aarhus 50th Anniversary, 25, 29.

fremmed fast ejendom er blevet mere almindelig og arbejdsaftaler har fået stigende betydning for udenrigsøkonomien. Dette bør dog næppe medføre, at en ubegrænset partsautonomi anerkendes i aftaler om køb og leje af fast ejendom eller i arbejdsaftaler. Disse kontrakter er i de fleste lande undergivet en social beskyttelseslovgivning – eller for arbejdsaftalernes vedkommende beskyttende kollektive aftaler – og flere af dem er klart lokaliseret på ét sted. En arbejdskontrakt har i reglen sit tyngdepunkt på det sted, hvor arbejdet udføres, og en aftale der angår fast ejendom, dér hvor ejendommen er beliggende. De tvingende regler, der gælder på disse steder kræver i reglen en ensartet regulering af alle kontrakter, de være sig interne eller internationale. Dette hensyn vejer oftest tungere end hensynet til den internationale omsætningsfrihed.

I nogle dirigerede kontrakter bør parternes frihed til at vælge kontraktens lov begrænses, også hvor kontrakten indgås mellem erhvervsdrivende. Tvingende regler om leje af fast ejendom, som findes i det land, hvor ejendommen ligger, bør gælde både for private lejemaal og erhvervslejemaal.

Skal loven på forbrugerens bopæl anvendes, bør den gælde uanset om den ikke giver forbrugeren nogen videre beskyttelse.

En partshenvisning, der udelukker en anvendelse af loven på forbrugers bopæl bør dog kun tilsidesættes i de tilfælde, hvor den fremmede virksomhed har opsøgt forbrugeren i dennes land ved direkte henvendelse. Har forbrugeren af egen drift indgået aftalen eller indgivet sin bestilling i det land, hvor den anden part har sit forretningssted uden at denne har søgt at hverve kunder i forbrugers land, bør en partshenvisning i kontrakten til en anden lov end forbrugers kunne anerkendes.¹

I de lande, som har tilsluttet sig Haager-løsrækøbskonventionen af 1955, må partshenvisningen anerkendes også i konsumentkøb. Konventionen blev ikke begrænset til handelskøb. Dette skete af hensyn til de afgrænsningsvanskeligheder, som kunne opstå, da ikke alle lande skelne- de mellem handelskøb og civile køb. Særlige lovvalgsregler for forbru-

6.245. 1. Se om EF-konventionens art. 5 ovenfor 6.224. Samme synspunkt findes også i den tyske AGBG af 1976 § 12 og i den seneste version (1978) af EF-konventionen af 27. sept. 1968 om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager, herunder handelssager, art. 13 (1) (nr. 3), se EF-Karnov 1978 (-Svenné Schmidt) 944-945.

gerkøb er imidlertid blevet udarbejdet på den 14. Haagerkonference i oktober 1980.²

I EF-konventionen af 19. juni 1980 er det i art. 5 bestemt, at parternes lovvalg under visse betingelser ikke kan medføre at forbrugeren berøves den beskyttelse, der tilkommer ham i medfør af ufravigelige bestemmelser i loven i det land, hvor han bor. Art. 5 gælder for aftaler om levering af løsørengstande eller tjenesteydelser til en person (forbrugeren), der sker til en anvendelse, der ligger uden for hans erhvervsmæssige virksomhed. Den kan f.eks. ikke anvendes på en læge, der køber apparatur til sin klinik.³

Endvidere er det i konventionens art. 6 stk. 1 bestemt, at parternes lovvalg ikke kan føre til, at arbejdstageren mister den beskyttelse, som han har i medfør af de ufravigelige regler i den lov, som ville finde anvendelse på arbejdsaftalen i mangel af et lovvalg. Dette er som regel arbejdsstedets lov, se art. 6 stk. 2. og ovenfor 6.224.

Vil disse regler tilgodese beskyttelsehensynet? Man må gå ud fra, at regler om aftalers indgåelse og form (f.eks. »de fede typers« regel i dansk ret, se 2.103) og om aftalers fortolkning (f.eks. reglen *in dubio contra stipulatorem*) også er ufravigelige i konventionens forstand. Spørgsmålet er imidlertid om ikke det giver en sikrere og derfor bedre beskyttelse helt at udelukke partshenvisningen og anvende både de fravigelige og de ufravigelige regler i den lov, som efter konventionen skal gælde i mangel af en partshenvisning altså forbrugers domicillov og – i reglen – arbejdsstedets lov. Forbrugeren og arbejdstageren har som oftest ingen mulighed for, når de indgår aftalen, at skaffe sig viden om, på hvilke punkter den aftalte fremmede lov stiller dem ringere eller bedre end den ellers anvendelige lovs fravigelige regler. Det schweiziske lovudkasts art. 117 stk. 2 gør det muligt helt at afskære en partshenvisning, idet den foreskriver at parternes lovvalg er udelukket, hvor beskyttelsen af en part gør anvendelse af en bestemt lov nødvendig.

Art. 5 og 6 omhandler kun forbrugere og arbejdstagere. Det er også dem, som nutidens lovgivninger især vil beskytte. Det er imidlertid sandsynligt, at man i fremtiden tillige vil beskytte grupper af erhvervsdrivende – f.eks. fiskere, landmænd og mindre detailhandlere – som ofte er i sam-

2. Se nedenfor 7.120. Visse forbrugerbeskyttelseslove kan måske anses for at høre til dansk ordre public, se 7.114.

3. Se betænkning om konventionen i EFT C 282 af 31. oktober 1980 s. 23.

me situation som aftalepartnere som forbrugerne.⁴ Det er de især, når de erhverver varer eller tjenesteydelser, som ligger uden for deres faglige område, f.eks. hvor en landmand køber en traktor eller en detailhandlende indgår en rationaliseringsaftale med en udenlandsk ekspert.⁵ Her giver det schweiziske lovudkast domstolene større muligheder. Det bestemmer blot, at parternes lovvalg ikke bør tillades, hvor en bestemt lovgivnings anvendelse er nødvendig til beskyttelse af den ene part, se art. 117 stk. 2. Det giver tillige mulighed for at udelukke partsautonomien i visse aftaler, uanset hvem de indgås med. Dette bør også kunne ske. Partsautonomien bør generelt kunne udelukkes i visse dirigerede kontrakter, f.eks. erhvervslejemål, hvor stedets tvingende regler beskytter lejerne, og forsikringsaftaler, hvor risikostedets præceptive bestemmelser omfatter dem, der forsikrer deres erhvervsrisici.⁶

Reglen i udkastets art. 117 stk. 2 er dog for vag. Af hensyn til handelens sikkerhed, bør man, som det er gjort i EF-konventionen, nøje bestemme de tilfælde, hvor den svage parts lov skal anvendes.

e. Sammenfatning

6.246. Parternes adgang til lovvalg bør overlades til dommeren, som bør se på, om de har haft en anerkendelsesværdig interesse i deres valg.

Er aftalen en »fri« kommerciel kontrakt, må en sådan interesse formodes at være til stede, blot aftalen er international, og særlige hensyn til beskyttelse af en svag part ikke har gjort sig gældende.

Er aftalen en »dirigeret« kontrakt, en forbrugeraftale eller en anden aftale, hvor særlige hensyn til beskyttelse af en svag part gør sig gældende, bør parternes lovvalg kun tillades, hvor det godtgøres, at de har haft en anerkendelsesværdig interesse i valget. Der er tilfælde, hvor aftalens tilknytningsforhold gør det usikkert, hvor den i mangel af parternes lovvalg ville høre hjemme¹ og der kan være aftaler som er typisk internationale, og hvor det af hensyn til den internationale konkurrence også kan

4. Se Lando, *Unfair Contract Clauses and a European Uniform Commercial Code, New Perspectives for a Common Law of Europe*, Leyden, Firenze 1978, 268, 276.

5. Se om dette problem, Ghestin, *Traité de droit civil, tome II, les obligations, le contrat*, 1980 no. 595.

6. Se nedenfor 7.610. og Lando *Int. Enc. no. 280*.

6.246. 1. Se om visse arbejdsaftaler nedenfor 7.524.

være i den svage parts interesse at tillade et lovvalg. Dette gælder f.eks. visse agentaftaler.² Ved afgørelse af, om en kontrakt er »fri« eller »dirigeret« bør der især tages hensyn til de materielle regler i den lov som efter domslandets lovvalgsregler ville være kontraktens lov i mangel af parternes lovvalg.³

Tilsidesætter dommeren parternes lovvalg, bør han som regel tilsidesætte det helt og ikke blot anvende de tvingende regler i den lov, som vil gælde, hvor ingen gyldig partshenvisning findes.

IV. DEN STILTIENDE PARTSHENVISNING

A. Problemet

6.247. Spørgsmålet om, hvorvidt parterne stiltiende har vedtaget at anvende en bestemt lov, afgøres af domslandets ret.

Det vigtigste spørgsmål er her, hvad der anses for en stiltiende partshenvisning. Er f.eks. en voldgifts- eller værnetingsaftale med henvisning til en voldgiftsret eller en domstol i et bestemt land en stiltiende henvisning? Kan valg af sprog, retsudtryk, citering af eller henvisning til lovtekster eller love opfattes på samme måde?

Overgangen fra tilfælde, hvor domstolen fastlægger kontraktens lov på grundlag af kontraktens stedlige tilknytning og partsviljeindicerende faktorer (parternes forudsætninger) og til de tilfælde, hvor der foreligger stiltiende lovvalg, er glidende. Om en interesseindicerende faktor (se 6.103) er bevis for en stiltiende aftale om anvendelse af et bestemt retssystem, eller om det blot er et blandt flere tilknytningsmomenter, har dog betydning i alle de lande, hvor en partshenvisning godkendes, selv om kontrakten i øvrigt ingen stedlig tilknytning har til den valgte lov. Hvis en værnetings- eller voldgiftsaftale opfattes som en sådan stiltiende henvisning, er den tilknytningsgrund. Dommeren kan da se bort fra, at sagens stedlige tilknytningsmomenter peger i anden retning. Anser man den blot for at være én blandt flere faktorer, bør kontraktens modstående stedlige tilknytning tages med i overvejelserne og vil da kunne føre til, at en anden lov anvendes.

2. Se nedenfor 7.404.

3. Se nedenfor 7.404 om den franske V.R.P. og den italienske agente.

B. Værnetings- eller voldgiftsaftaler

Doktrin, konventioner og praksis.

6.248. *Doktrinen* står delt; nogle forfattere hævder, at en værnetingsaftale eller en voldgiftsaftale ikke bør opfattes som en stiltiende henvisning til påkendelsesstedets lov.¹ De fleste forfattere, navnlig blandt dem, der er tilhængere af den kollisionsretlige partshenvisning, mener, at den undertiden bør være det,² nogle endog, at den i reglen bør være det.³

I *Haager-løvsørekøbskonventionen* af 1955 art. 2 stk. 2 er det foreskrevet, at partshenvisningen for at kunne anerkendes som sådan »skal ske som en udtrykkelig bestemmelse eller utvetydig fremgå af aftalen«. Herefter vil en værnetings- eller voldgiftsaftale næppe alene kunne anses som en partshenvisning. Den tyske importhandels organisationer har i den anledning kritiseret bestemmelsen. I handel med udviklingslandene er det vanskeligt at ændre de gældende formularer, som ofte kun indeholder en henvisning til tysk domstol eller tysk voldgift, til tillige at omfatte en partshenvisning. Nationale prestigehensyn vil ofte hindre det. De pågældende organisationer ønsker derfor optaget en bestemmelse om, at visse voldgiftsaftaler og værnetingsaftaler bør sidestilles med partshenvisninger.⁴

EF-konventionen af 19. juni 1980 art. 3 stk. 1 kræver, at lovvalget skal være udtrykkeligt eller fremgå med rimelig sikkerhed af kontraktens bestemmelser eller omstændighederne iøvrigt. Ligesom Haager-konventionen af 1955 vil EF-konventionen undgå anvendelsen af parternes hypotetiske vilje. Det fremgår dog af kommentaren til EF-konventionens art. 3^{4a}, at valg af værneting kan være en stiltiende partshenvisning til forumlandets lov, som konventionen vil anerkende i tilfælde, hvor det er foreneligt med aftalens øvrige bestemmelser. En aftale om, at voldgiftssag skal foregå på et bestemt sted, kan også anerkendes som en stiltiende partshenvisning til stedets lov, hvor parterne må forudse, at voldgiftsretten vil anvende stedets lov.

- 6.248. 1. Se f.eks. Siesby, *On Jurisdiction and Arbitration Clauses in Maritime Contracts*, Arkiv for Sjørett 4 (1960) 313, 319 og Søretlige Lovkonflikter.
 2. Nial, *Förmögenhetsrätt* 27, Borum & Philip 147, Philip, Dansk, 318.
 3. Batiffol, *Contrats* no. 149.
 4. Se *RabelsZ* 1959, 159.
 4a. Se EFT. nr. C 282/17 af 31. okt. 1980.

Engelske domme har fastslået, at en værnetingsaftale⁵ og en aftale om voldgift i et bestemt land er udtryk for parternes fælles hensigt om at anvende påkendelsesstedets lov. Dette gælder også for spørgsmålet om, hvorvidt voldgiftsaftalen som sådan er gyldig. Nogle domme tager andre momenter – interesseindicerende faktorer såvel som stedlige momenter – med for at vurdere, om det har været parternes hensigt at anvende voldgiftslandets lov. I så godt som alle sagerne havde parterne henvist til engelske domstole og engelsk voldgift. I en sag fra 1970 udtaler Overhuset dog, at en aftale om voldgift i England er et stærkt indicium for en hensigt hos parten til at vælge voldgiftsstedets lov, men at man fra en sådan aftale ikke kan drage en afgørende eller uafkræftelig følgeslutning om, at en sådan voldgiftsaftale er en partshenvisning.⁶

I *tysk* retspraksis har man hægtet afgørelsen af spørgsmålet på den gængse formel: I første række bestemmer parternes udtrykkelige eller stiltiende vilje kontraktens lov, i anden række deres formodede vilje. Flertallet af domme anser værnetings- eller voldgiftsaftalen som udtryk for en stiltiende vilje. Undertiden anføres værnetings- eller voldgiftsaftalen sammen med andre stedlige eller subjektive momenter til støtte for dette resultat.⁷

I *fransk* praksis fører en værnetings- og en voldgiftsaftale som regel

5. Værnetingsaftaler: *N.V. Kwik Hoo Tong Handel Maatschappij v. James Finlay & Co. Ltd.* [1927] A.C. 604 (H.L.).

Voldgiftsaftaler: *Hamlyn & Co. v. Tallisker Distillery* [1894] A.C. 202 (H.L.); *Spurrier v. La Cloche* [1902] A.C. 446 (P.C.); *Tzortzis v. Monark Line A/B* [1968] 1 W.L.R. 406 (C.A.), se også *Dacey-Morris* (-Collins) 761. Valg af en engelsk voldgiftsdomstol er samtidig valg af engelsk værneting, fordi en part kan indbringe retsspørgsmål for domstolene.

6. *Compagnie d'Armement Maritime S.A. v. Compagnie Tunisienne de Navigation S.A.* [1971] A.C. 572-609 (H.L.), 596, ved Lord Wilberforce.

7. BGH 5. dec. 1966, AWD 1967, 108, IPRspr 1966/67 no. 41b; BGH 1. juli 1964, IPRspr 1964/65 no. 38; KG 6. dec. 1955, IPRspr 1954/55 no. 186; OGHBZ 4. maj 1950, IPRspr 1950/51 no. 18; Se også Kegel, IPR 292 og Reithmann (-Martiny) 3. udg. no. 44 samt OLG Köln 16. nov. 1976, IPRspr 1976 no. 10 samt Deutsches Seeschiedsgerichts kendelse af 9. sept. 1976, IPRspr 1976 no. 26.

også til anvendelse af loven i det valgte domsland.⁸ I en afgørelse har Cour de Cassation endda udtalt, at voldgiftsaftalens gyldighed burde afgøres af den lov, der gælder på det valgte påkendelsessted, selv om aftalen efter fransk ret ville have været ugyldig, og selv om fransk ret ville have været gældende for kontrakten, hvis der ingen voldgiftsaftale havde været.⁹ I nogle afgørelser er en værnetingsaftale kun blevet anset som en af flere momenter, der førte til anvendelse af domslandets ret.

Flere *schweiziske* domme fastslår, at en værnetingsaftale – ofte sammen med andre momenter – er en stiltiende henvisning til *lex fori*.¹⁰ Enkelte *hollandske* domme har givet udtryk for samme opfattelse.¹¹

Amerikanske domstole har så vidt ses ikke klart taget stilling til, om værnetingsaftaler og aftaler om voldgift i et bestemt land bør opfattes som stiltiende henvisninger til pådømmelsesstedets ret,¹² men flere amerikanske forfattere tillægger en voldgiftsaftale betydning som et indicium for en hensigt til at ville anvende voldgiftslandets lov.¹³

Også *italiensk* rets stilling til problemet synes at være usikker. Den italienske Corte di Cassazione har fastslået, at henvisning til en fremmed voldgiftsret ikke burde opfattes som en stiltiende partshenvisning til på-

8. Værnetingsaftale: Cass.civ. 28. juni 1937, Rev.crit. d.i.p. 1938, 62; Cour Rouen 12. feb. 1953, D.M.F. 5 (1953) 677; Cass.civ. 1. juli 1964, Rev.crit. d.i.p. 1966, 47. Ældre afgørelser er anført af Batiffol, Contrats no. 152.

Voldgiftsaftaler: Cass.civ. 19. febr. 1930 (også en værnetingsaftale) og Cass.civ. 27. jan. 1931 (også en partshenvisning), S. 1933.1.41. I en senere sag sagde appelretten i Paris (26. okt. 1962, Rev.crit. d.i.p. 1965, 535) »at en bestemmelse i en aftale ved hvilken parterne har vedtaget, at tvistemål, som måtte opstå i forbindelse med deres kontrakt, skal være underkastet voldgift i et bestemt land, er et af de mest tungtvejende indicier for, at aftalen, sådan som den er oprettet, er lokaliseret i det udpegede land«.

9. Cass.civ. 19. febr. 1930, se ovenfor note 8.

10. Værnetingsaftale: BG 15. maj 1962, BGE 88 II 192, se Vischer, Die Bundesgerichtspraxis zum internationalen Obligationenrecht 1958-1964: Schw.Jb.Int.R. 21 (1964) 263; BG 12. nov. 1956, BGE 82 II 553 og BG 18. sep. 1934, BGE 60 II 294.

11. Appelretten i Haag 3. maj 1963, NJ 1964, 501, men se Hoge Raad 6. dec. 1963, NJ 1964, 43, der opretholder Appelretten i Amsterdam 7. feb. 1963.

12. *Applicationen of Doughboy Industries, Inc.*, 17. A. 2d 216, 233 N.Y.S. 2d 488, 494 n. 2 (1962). *Arison Shipping Co. v. Kloster's Rederi A/S*, 268 So. 2d 428 (Fla. App. 1972) giver ikke noget klart svar.

13. Se bl.a. kommentar b) til Restatement 2d (1971) § 218, Bd. 1, side 718.

dømmelsesstedets lov.¹⁴ Men en appelret har anset anvendelsen af en fransk standardkontrakt til et certeparti, hvor der var en henvisning til fransk handelsvoldgift, og hvor betalingen var fastsat i fransk mønt, for at være en stiltiende henvisning til fransk ret.¹⁵

Når i handelen mellem øst og vest en sag skal bringes for et *socialistisk* forum, sker det for Handelskamrenes voldgift, som i reglen kun bliver kompetente ifølge aftale mellem parterne.¹⁶ Sådant henvisningsaftale vil dog hverken i Sovjetunionen¹⁷, eller Ungarn¹⁸ blive anset som en tilknytningsfaktor, endsige en stiltiende partshenvisning. Det blev den tidligere i Østtyskland¹⁹ og i Tjekkoslaviet²⁰, men denne praksis synes nu at være forladt. Den jugoslaviske handelsvoldgifts retsstilling er uklar,²¹ og de bulgarske og rumænske voldgiftsretter synes at anse parternes henvisning til dem for at være et tungtvejende tilknytningsmoment.²² Det samme gør den fælles tjekkiske, østtyske og polske søvoldgiftsret i Gdynia.²³

Hvor der har været en værnetingsaftale eller voldgiftsaftale til en national voldgiftsret, har *skandinaviske domme* anvendt loven i det land, som aftalen henviste til.²⁴ I nogle domme er det sagt, at parternes værnetingsaftale må opfattes som en aftale om anvendelse af loven på det valgte forum. I andre afgørelser anføres voldgifts- eller værnetingsaftalen som et af de flere momenter, der har ført til anvendelse af påkendelsesstedets

14. Cass. 27. dec. 1948, no. 1937, Giur. Compl. Cass.civ. 27 (1948) III no. 1618.

15. Trib. Genova 13. maj 1964, Dir. maritt. 1965, 473.

16. Se Genkin (ed.) 333-341, og Lew 181-220.

17. Lunz, IPR II 138-139 og kendelse af 17. april 1964, Clunet 1967, 702, se også Lew 203.

18. Lunz, IPR II 138; Becker 56.

19. Østtyskland: Kendelser af 1. juli 1959 (SG Berlin 48/58), 8. nov. 1968 (SG Berlin 252/67) og 24. april 1969 (SG Berlin 213/67). Disse kendelser er venligst blevet meddelt mig af professor dr. Strohbach, Berlin. Den tyske lov om international privatret af 1975 har næppe taget stilling til spørgsmålet, se § 12, stk. 1.

20. Tjekkoslaviet: Lew 204, der bl.a. citerer ikke-offentliggjorte kendelser af 21. juni 1966 og 17. okt. 1968.

21. Se Lew 207.

22. Lew 206.

23. Lew 207.

24. DANMARK: Landsover- samt Hof- og Stadsretten 9. okt. 1899, U 1899 A 995; HD 11. okt. 1928, U 1928 A 1045. NORGE: Oslo Byrett 22. sep. 1949, NDS 1949, 409; HD 17. okt. 1896, NRt. 1897, 289; HD 26. maj 1934, NRt. 1934, 549. SVERIGE: HD 19. maj 1899, NJA 1899, 184.

lov. Medbestemmende var både partsviljeindicerende og stedlige momenter. I en sag fra 1959 har Sø- og Handelsretten imidlertid bedømt en eneforhandlingskontrakt med henvisning til schweizisk værneting efter dansk ret. Kontrakten var international, og både den schweiziske leverandør og den danske eneforhandler måtte i tilfælde af tvistemål have påregnet schweizisk værneting og dermed anvendelse af schweizisk ret.²⁵ Efter Sø- og Handelsrettens egen tidligere praksis i Columbus- og Personsagerne, se ovenfor 6.226 og nedenfor 7.514, spiller parternes forudsætninger en afgørende rolle for spørgsmålet om den anvendelige lov i kontrakter om arbejdsydelser. Rettens anvendelse af dansk ret i denne sag forekommer derfor ikke helt konsekvent.

I ingen af de nævnte skandinaviske lande går dommene klart i samme retning. I nogle er jurisdiktionsaftalen en stiltiende partshenvisning. Dette gælder især de domme, hvor voldgifts- eller værnetingsaftalen *ikke* har kunnet støttes af sagens stedlige tilknytning. I sager, hvor både de stedlige og de subjektive momenter har kunnet anføres, er det sket. Det har her ikke være påkrævet at tage stilling til, om værnetings- eller voldgiftsaftalen er en stiltiende henvisning, og principiel stillingtagen har været domstolene imod.

Vurdering

6.249. Som nævnt ovenfor er anvendelse af fremmed ret ofte besværlig og kostbar. Hvis reglerne om rettergangen og om sagens materielle afgørelse findes i samme lov, vil parterne og retten undgå de fortolknings- og afgrænsningsvanskeligheder, som anvendelse af fremmed ret kan føre med sig.¹ Det er derfor forståeligt, at domstolene i så mange lande har været ivrige efter at fastlå, at en *værnetingsaftale* er en stiltiende partshenvisning til domslandets lov. I adskillige tilfælde har der også været en fælles forventning hos parterne om, at domslandets lov skulle anvendes. Forretningsfolk vil ofte sætte lighedstegn mellem valg af domstol og valg af lov.

Med kendskab til mange domstoles tilbøjelighed til at anvende domslandets lov må parterne og deres advokater forudse, at en værnetingsaftale vil blive opfattet som en stiltiende partshenvisning. Hvis de ønsker en værnetingsaftale, der ikke skal indebære et lovvalg, bør de bestemme

25. SHD 25. nov. 1959, SHT 1960, 12.

6.249. 1. 1.309.

det udtrykkeligt i kontrakten. Herefter vil de domstole, som har vist tilbøjelighed til at opfatte en værnetingsaftale som en partshenvisning kunne fortsætte hermed i det omfang, lovgivningen, herunder Haager-løsøre købskonventionen, ikke hindrer dem deri.

Værnetingsaftalen kan dog ikke altid være en stiltiende aftale om anvendelse af forumlandets lov. Er værnetingsaftalen indgået, efter at tvisten er opstået, eller har aftalen givet parterne eller en af dem mulighed for at vælge mellem flere landes domstole, vil ingen af parterne i kontraktøjeblikket have haft forventninger om, at domslandets lov skulle gælde. Har parterne valgt en domstol, der er kendt for ikke at anse en værnetingsaftale for at være en afgørende faktor ved bestemmelsen af kontraktens lov, bør heller ikke en anden domstol opfatte værnetingsaftalen til en sådan domstol som en stiltiende henvisning. Der findes også andre tilfælde, hvor formodningen for anvendelse af domslandets lov ikke kan opretholdes.

Flere af de grunde, som er anført for at anse en værnetingsaftale som en stiltiende henvisning til forumlandets lov, gælder også for *en aftale om at underkaste sagen en national voldgift i et bestemt land*. Voldgiftsmænd, som ofte er ikke-jurister, vil være endnu mere interesserede i at undgå den internationale privatrets vanskelige problemer end jurister.

Der kan dog også her kun være tale om en formodning for anvendelsen af forumlandets lov; de samme forhold, som kan vælte formodningen for anvendelse af loven på det valgte værneting, kan også vælte formodningen for anvendelse af voldgiftsstedets lov. Valg af voldgift ved et socialistisk lands kammer for udenrigshandel vil ikke begrunde nogen formodning for anvendelse af voldgiftslandets lov, hvor dette ikke betragter voldgiftsklausulen som en stiltiende partshenvisning. Valg af en international voldgift er heller ikke en partshenvisning til voldgiftsstedets lov. Voldgift ved Det internationale Handelskammer er et eksempel på dette.² Voldgiftsinstitutionen har sæde i Paris. I sagerne udpeges ofte en voldgiftsmand eller voldgiftsmænd fra et land, som ingen af parterne tilhører. Voldgiftsstedet vil derfor i reglen være ukendt for parterne, når voldgiftsaftalen afsluttes.³

2. Se Lew 196ff og nedenfor 6.252.

3. Se Lew 192, der påviser, at ICC's egne voldgiftsmænd ikke følger nogen konsekvent praksis, se også nedenfor 6.252.

C. Andre stiltiende partshenvisninger

6.250. Også andre subjektive momenter end et jurisdiktionsvalg kan føre til at anse en partshenvisning for aftalt. Blandt momenter, der kan komme på tale, kan nævnes, at parterne har henvist til et bestemt steds kutymen, f.eks. til en bestemt børs' sædvaner,¹ at de har benyttet lovtjekter, som hidrører fra et bestemt lands lovgivning, eller har henvist til sådanne tekster eller til love. Dette sidste forekommer i certepartier, der ofte henviser til den engelske Carriage of Goods by Sea Act eller til den tilsvarende amerikanske lov. Udtryk som »The Queen's Enemies« kan lade formode, at parterne har kontraheret med engelsk ret i tankerne.² Det samme gælder, hvor parterne har benyttet en standardformular, hvis bestemmelser bygger på den antagelse at et bestemt lands lov gælder, f.eks. en national speditørforenings almindelige betingelser, se nedenfor 7.417, eller en formular, der som visse engelske formularer udtaler, at kontrakten skal »anses for at være indgået i London«.³ Endelig kan kontraktens sprog og den valgte møntsort undertiden tyde på et lovvalg.

Disse momenter forekommer i så forskellige sammenhænge og i så forskellige udformninger, at deres vægt som indicier for en stiltiende partsvilje mest må være et »faktisk« spørgsmål, for hvilket der ikke kan gives regler.⁴ Valg af sprog⁵ og møntsort⁶ er sjældent afgørende. Certepartier og konnossementer i international fart skrives ofte på engelsk, og det betyder ikke, at engelsk ret skal gælde.⁷ Henvisningen til lovtjekter kan betyde noget⁸, men de ovennævnte henvisninger til de engelske eller

6.250. 1. Se Rabel (-Drobnig), Conflict II. 387.

2. Dicey og Morris (-Collins) 765, og *Sayers v. International Drilling Co. N.V.*, [1971] 3 All E.R. 163, 1 W.L.R. 1141, 1196 (C.A.). Det at man i en arbejdskontrakt mellem en nederlandsk arbejdsgiver og en engelsk arbejder havde udelukket Det forenede Kongeriges »Workmen's Compensation Insurance« blev anset for en stiltiende vedtagelse af nederlandsk ret.

3. Soergel og Siebert (-Kegel) Bd VII no. 237 før art. 7 s. 116.

4. Et eksempel på, at tysk ret kan være vedtaget ved passivitet findes i OLG Köln 24. juni 1977, IPRspr 1979 no. 11, se også Reithmann (-Martiny) no. 16 og no. 49ff.

5. Ingen betydning: App. Firenze 31. juli 1958, omtalt i RabelsZ 31 (1967) 478 (af Jayme).

6. Sprog og møntsort kan være det, se BGH 10. feb. 1969, IPRspr 1968/69 no. 29.

7. Dicey og Morris (-Collins) 763 f. Se på den ene side *The Industrie*, [1894] P. 58 (C.A.) og på den anden side *The Njegos* [1936] P. 90.

8. Ingen betydning: App. Rom 5. juni 1961, Riv.dir.int. 1961, 681.

amerikanske love om ansvarsbegrænsninger i fragtaftaler bør ikke være afgørende. De har ofte kun relation til rederansvaret og er skrevet, for at konnossementerne eller certepartierne kan bruges i amerikansk fart, hvor amerikanske domstole *skal* anvende dem. Har parterne benyttet et retsinstitut, som kun findes i et af de retssystemer, som kan komme i betragtning, er det ofte et indicium, for at de har ønsket denne lov anvendt. Har en englænder og en dansker besluttet sammen at stifte en »trust«, hvor de kunne have stiftet et legat, er det sandsynligt, at de har ønsket engelsk ret anvendt.⁹

V. PARTERNES LOVVALG I SAGER FOR INTERNATIONALE HANDELSVOLDGIFTSRETTER

6.251. *Det udtrykkelige lovvalg.* Et forholdsvis stort antal af de kontrakter, som forelægges for internationale voldgiftsretter indeholder bestemmelser, som udtrykkeligt underkaster kontrakten et bestemt lands lov. De offentliggjorte sager synes at vise, at voldgiftsretten altid anvender den lov, som parterne har valgt. Nogle voldgiftsmænd gør det uden at påberåbe sig et bestemt lands internationale privatret.¹ Andre voldgiftsmænd har søgt hjemmelen for at anerkende parternes lovvalg i et bestemt lands internationale privatret.²

Der kendes intet tilfælde, hvor en voldgiftsmand har tilsidesat parternes lovvalg på grund af manglende tilknytning til det valgte retssystem.³ Adskillige kendelser anerkender valget af loven i et land, som ingen tilknytning har til kontrakten.⁴ Denne praksis er velbegrundet. Parterne kan have ønsket at underkaste sig et neutralt eller vel udviklet retssystem. Lovvalg, som har været truffet i omgåelseshensigt, hvor parterne har begået, hvad franskmændene kalder »fraude à la loi«, er ikke set i voldgiftssager.⁵

9. Se dog BG 26. maj 1936, BGE 62 II 140.

6.251. 1. E.g. ICC 3160/1978, 3349/1978, 3858/79 (ikke offentliggjort).

2. E.g. ICC 893/1955, omtalt af Lew no. 106.

3. Se om nogle forfatteres opfattelse Lando, Int. Enc. no. 31, 34, 41 og Lew nr. 122.

4. Lew no. 126 og 128.

5. Lew no. 128.

Så vidt ses har forbruger aftaler, arbejdsaftaler med underordnet arbejdskraft eller andre »dirigerede« kontrakter ikke været forelagt for Det internationale Handelskammers voldgift eller for andre internationale voldgiftsretter. De arbejdsaftaler, som har været indbragt for ICC's voldgiftsret har været aftaler med højt kvalificerede specialister eller med virksomhedsledere, som ikke har behøvet nogen beskyttelse. En sag, hvor der kan være behov for at beskytte en svag part, kan dog dukke op. I en sådan sag bør voldgiftsmanden have mulighed for at beskytte den svage part efter de regler som er nævnt ovenfor 6.245.⁶

Uanset hvilket lands lov parterne har valgt, vil både de og voldgiftsmanden undertiden være nødsaget til at tage hensyn til de økonomiske love, som gælder i et andet land, hvortil kontrakten har nær tilknytning, se nedenfor 6.253 og 6.446.

6.252. *Parternes stiltiende og formodede lovvalg.* – De offentliggjorte voldgiftssager om dette spørgsmål falder i to kategorier. I den ene var hensigten klar; fra det, som er oplyst i sagen, kan man se, at parterne, skønt de ikke sagde det udtrykkeligt, havde til hensigt at underkaste sig den valgte lov. Parterne havde f.eks. brugt en kontraktformular, som gjaldt i et bestemt land. De havde tilmed valgt en bestemt voldgiftsdomstol i dette land, som også var aftalens opfyldelsessted. Der forelå her et stiltiende lovvalg.

Den anden kategori er tilfælde, hvor sagens fakta ikke giver holdepunkter for et stiltiende lovvalg. Ældre domme afsagt af britiske, franske og tyske¹ domstole har i sådanne tilfælde alligevel talt om parternes formodede hensigt; de fandt som regel, at parterne havde haft til hensigt at anvende domslandets lov. Denne metode, som har forårsaget en del rets-usikkerhed, finder man også i voldgiftsretternes praksis. I voldgiftssager er parternes valg af en voldgiftsmand, der hører hjemme i et bestemt land eller af et bestemt land som voldgiftsrettens sæde, undertiden blevet betragtet som et formodet lovvalg.

I mange internationale voldgiftssager er sætningen »*qui eligit arbitrum*

6. Den arbejdsgruppe under ICC, som er omtalt ovenfor 6.105, har overvejet en regel svarende til bestemmelsen i art. 7, stk. 1 i EF-konventionen af 19. juni 1980, se herom Lando, Lovvalgsregler s. 184 og 191ff.

6.252. 1. Se nedenfor 6.305 (England), 6.308 (Frankrig) og 6.314 (Tyskland).

*elegit jus*² imidlertid ikke blevet anvendt.³ Voldgiftsmanden har set, at parterne som regel vælger et bestemt sted som voldgiftsrettens sæde på grund af dets beliggenhed, og ikke fordi de foretrækker domslandets lov.

Det bør kræves, at parternes lovvalg skal være udtrykkeligt eller fremgå på tydelig måde i kontrakten eller af parternes adfærd. Man bør anerkende det stiltiende, ikke det formodede lovvalg. Dette er i overensstemmelse med reglen i EF-konventionen, art. 3.

Parternes valg af voldgiftssted er dog en tilknytningsfaktor, som sammen med andre faktorer kan tillægges betydning, når voldgiftsmanden skal vælge den lov, til hvilken kontrakten har sin nærmeste tilknytning.⁴

6.253. *Parternes valg af et ikke-nationalt retssystem*

Sagerne viser, at parterne nu og da har bestemt i deres kontrakt, at »internationale handelssædvaner« (»usages of international trade«) og »almindelige retsprincipper« (»general principles of law«) skal finde anvendelse.¹ Dette er almindeligvis anvisninger til voldgiftsmanden om at anvende ikke-nationale retsnormer. Han skal følge de internationale handelssædvaner og, hvor de ikke giver noget svar, de almindelige retsprincipper, som retssystemerne har accepteret.

Det fremgår ikke klart af art. VII i Den europæiske Konvention, om henvisninger til ikke-nationale systemer er tilladt. Af sammenhængen synes det at fremgå at »den anvendelige lov« (»law to be applied«), som parterne ifølge art. VII (1) måtte vælge, er et nationalt retssystem.

På den anden side tillader art. VII (2) parterne at vedtage, at voldgiftsmanden skal dømme efter billighed, hvis dette er tilladt i den lov, der gælder for voldgiften. Man må tro, at når parterne har frihed til at give voldgiftsmanden adgang til at lægge ikke-retslige normer til grund for deres afgørelse, må de også kunne vedtage, at han skal anvende et ikke-nationalt retssystem, hvis dette er dem tilladt ifølge den lov, som gælder for voldgiften.

Hvilken lov er da »den lov der gælder for voldgiften«? Det hævdes, at

2. »Den som vælger voldgiftsmanden, vælger også loven«, dvs. vælger man en voldgiftsmand, der er hjemmehørende i et land, vælger man også dette lands lov.

3. Lew no. 167 og 179.

4. Se herom, Lando, Lovvalgsregler, 185.

6.253. 1. Lew no. 134. Lando Handelsvoldgift s. 301f.

det er den lov, som gælder for voldgiftsproceduren.² Dette er foreskrevet i art. 33 i UNCITRAL Reglerne og støttes endvidere af de tilgængelige oplysninger om tilblivelsen af art. VII³ i Den europæiske Konvention. Samme konventions art. IV (1) (b) (iii) tillader imidlertid parterne at vælge de rettergangsregler, som voldgiftsmændene skal følge. Parterne kan vælge procesregler, som ikke findes i noget retssystem. Hvad er det da for en lov, der gælder for voldgiften? Her hævder nogle forfattere at det er den lov, som ville gælde for rettergangen, hvis parterne ikke havde valgt deres egne regler, i de fleste tilfælde voldgiftsstedets lov (*lex loci arbitri*).⁴

Hvor det af parternes aftale eller adfærd iøvrigt kan ses, at de har villet underkaste rettergangen for voldgiftsretten et nationalt retssystems procesregler bør det antagelig også afgøres efter dette systems lovvalgsregler, om parterne havde frihed til at lade sagen afgøre af ikke-national ret.

Nogle internationale voldgiftsretter, såsom de der nedsættes af Det internationale Handelskammer (ICC), har dog ofte ikke noget forum og heller ingen lov, som gælder for rettergangen. En voldgiftsmand vælges af parterne på grund af hans kendskab til branchen og ikke på grund af hans tilhørsforhold til et bestemt land, eller fordi parterne ønsker at se dette lands lov som foruholdets lov. I mange tilfælde har parterne hverken valgt voldgiftsmanden eller voldgiftsrettens sæde. I tvister mellem parter fra forskellige lande vil ICC som regel vælge en voldgiftsmand fra et tredje land. Rettergangen kan da foregå i det land eller sommetider, hvis det er mere belejligt, i et fjerde land. Det land, hvor voldgiftsretten har sit sæde, har ingen forbindelse med sagen og sjældent nogen interesse i den. Det er ikke et *forum* i ordets egentlige betydning. Der er intet forum for sagen.⁵ Art. VII (2) vil imidlertid kunne hindre den voldgiftsmand, som efter parternes ønske skal dømme efter billighed (*amiable compositeur*) eller som afgør sagen på grundlag af ikke-nationale retssystemer, i at sætte retten i et land, som ikke tillader voldgiftsmænd at anvende disse

2. Lew no. 141.

3. Fouchard no. 522.

4. Lew no. 141, men se Kopelmanas 894, og Schlosser no. 621.

5. Se David 123, Goldman 366, Lew no. 119-21 og 226-33, Fouchard, no. 551 og Derains, Clunet 1977, 949, Neuhaus 63.

normer.⁶ Dette er ikke en tilfredsstillende løsning. Det er forståeligt, at ordene i Den europæiske Konventions art. VII (2) »hvis de kan gøre det efter den lov, som finder anvendelse på voldgiften« ikke findes i art. 13 (4) i ICC reglerne.

Større betydning end loven i det land, hvor retten var sat, har dog formentlig loven i det land, hvor kendelsen skal søges fuldbyrdet. Selv om der ikke kendes tilfælde, hvor en vestlig domstol har tilsidesat en kendelse, der efter parternes aftale derom var afsagt på grundlag af ikke-national ret, kan der være domstole, der vil gøre det. Det kan ikke udelukkes, at engelske domstole vil tilsidesætte den i de tilfælde, hvor en såkaldt »exclusion agreement« ikke var tilladt, se herom ovenfor 6.106.

En af voldgiftsrettens første pligter er at afsige en kendelse, som domstolene i det land, hvor kendelsen skal fuldbyrdes, vil anerkende.⁷ Indser voldgiftsmanden, at der vil blive begrundet tvivl om, hvorvidt en kendelse, der afsiges på grundlag af et ikke-nationalt retssystem, vil kunne tvangsfuldbyrdes, må han trods parternes aftale anvende et bestemt lands retssystem. Voldgiftsmanden må altså være opmærksom på, hvilken holdning domstolene har til dette spørgsmål i det land, hvor den part der skal dømmes til at betale, har sit forretningssted og sin formue.

Endvidere bør parterne ikke kunne vedtage, at deres kontrakt skal underkastes ikke-national ret, når deres frihed til at vælge et nationalt retssystem er begrænset, altså i forbrugerkontrakter, arbejdsaftaler og andre »dirigerede« kontrakter, se herom ovenfor 6.245 og 6.251.

Endelig må både parter og voldgiftsmænd tage den økonomiske lovgivning – prislove, valutalove, kartel- og monopollove m.m. og andre direkte anvendelige love i betragtning, som gælder i et land, hvortil aftalen har nær stedlig tilknytning, f.eks. loven på sagsøgtets forretningssted eller den lov som i mangel af parternes aftale ville have været kontraktens lov. Domstolene i dette land ville forlange loven respekteret, se herom ovenfor 5.404 og nedenfor 6.434-6.436. For voldgiftsmanden og især for den

6. England vil sandsynligvis nu tillade dette for så vidt angår nogle sager, se Marshall, *The Arbitration Act 1979*, J.B.L. 1979, 241 og ovenfor 6.106. Om Sverige se *Arbitration in Sweden* 47 og 121.

7. Se om spørgsmålet Lando: *Lovvalsregler 185f*, og ICCs voldgiftsregler art. 26: »In all matters not expressly provided for in these Rules, the Court of Arbitration and the arbitrator shall act in the spirit of these Rules and shall make every effort to make sure that the award is enforceable at law«.

»statsløse« voldgiftsmand er situationen ganske vist en anden end for dommeren. Voldgiftsmanden har intet domsland, hvis love han *skal* anvende. Han kan ikke anvende enhver national lov, som kræver sig anvendt på sagen. De nationale love kan være modstridende, idet et lands lov kan påbyde, hvad et andet lands lov forbyder. På den anden side bør han ikke se bort fra dem alle. Han bør anvende tvingende regler i et land med nær tilknytning til aftalen, selv om chancerne for, at domstole eller myndigheder i dette land kunne gribe ind, er små. Voldgiftsmanden bør ikke blot varetage parternes interesser. Han bør også bidrage til at bevare den internationale handelsvoldgift som institution. Handelsvoldgift nyder i dag stor anseelse. De fleste vestlige lande har derfor ladet den være i fred. Hvis det bliver kendt, at voldgift bruges som et middel til at omgå tvingende regler i lande, hvis økonomi er berørt af de kontrakter, som påkendes ved voldgift, kan voldgiftens anseelse lide skade. Voldgift kan kun trives, så længe regeringerne tolererer den. Det er i handelens interesse, at voldgift så vidt muligt bliver holdt udenfor regeringsindgriben.

Spørgsmålet er så: Hvilket lands økonomiske love og andre direkte anvendelige regler bør voldgiftsmanden da anvende. Dette må overlades til hans skøn. Han bør anvende loven i det land, hvortil kontrakten har en sådan tilknytning, at lovens anvendelse skønnes at være nødvendig, fordi hans kendelse ellers ikke ville kunne fuldbyrdes, eller rimelig i den forstand, at lovens anvendelse vil være i det internationale samarbejdes interesse, se nedenfor 6.446.

6.3. Kontraktstatuttet, hvor ingen partshenvisning findes

6.301. Dette afsnit handler om, efter hvilke regler kontraktens lov vælges, hvor parterne ikke udtrykkeligt har valgt kontraktens lov, og deres lovvalg heller ikke fremgår med rimelig sikkerhed af kontraktens bestemmelser eller omstændighederne iøvrigt. Det skal omtales, hvorvidt et dommerskøn er blevet foretrukket fremfor faste regler, og hvorvidt man har lagt vægt på parternes vilje og interesser eller på objektive samfunds-

hensyn ved valget af den lov, der gælder for kontrakten. Endvidere omtales enkelte tilknytningsmomenters vægt samt visse formodningsregler og deres styrke. I afsnit I-V omhandles især domstolenes og de socialistiske landes handelsvoldgiftsretters lovvalg. I afsnit IV omtales voldgiftsretterne i de vestlige industrilandes lovvalg.

Verdens retssystemer viser store forskelle i deres valg af metode.

I. DE FASTE REGLER

A. *Indgåelsesstedets lov*

6.302. Det er tidligere omtalt¹, at *indgåelsesstedet* mistede sin dominerende betydning i Vesteuropa i det 19. århundrede. Økonomiske og handelstekniske faktorer bidrog hertil. Tidligere havde købmændene selv ejet handelsskibene og selv købt og solgt på de steder, hvor de sejlede hen. Da verdenshandelen omkring 1840 tog et stort opsving og skibstonagen voksede stærkt, blev søtransport et erhverv, og købmændene eller deres fuldmægtige kom sjældnere med på skibene. Købet blev ikke mere så ofte indgået på det sted, hvor varen blev indladet eller losset. Omkring 1850 blev telegraf- og postvæsenet udviklet, bankernes lånevirkksomhed blev udvidet, og remboursen blev almindelig. Alt dette bidrog til at opløse stedets og tidens enhed for kontraktens indgåelse og opfyldelse. Nu skete begge dele fra hver parts side på forskellige tider og på forskellige steder.

Fra at være den afgørende tilknytningsfaktor blev indgåelsesstedet mange steder reduceret til at være den tilknytningsfaktor, som man i tvivlstilfælde faldt tilbage på. I nogle lande er den dog blevet bevaret som eneste tilknytningsmoment. De steder, hvor det er sket, er det fastslået ved lov, at indgåelsesstedets lov skal anvendes. I Europa gælder dette i *Italien*², *Portugal*³ og *Sovjetunionen*⁴, i Asien i *Taiwan*⁵, *Iran*⁶ og *Japan*⁷,

- 6.302. 1. Ovenfor 6.201.
2. Indledende bestemmelser til civillovbogen af 1942 art. 25, se Makarov 1978, 144.
3. Borgerlig lovbog (C.C.) art. 42, stk. 2, se Statutory PIL 165.
4. Grundsætningerne for civillovgivningen art. 126, se Makarov 1978, 242.
5. Lov om anvendelse af love på civile anliggender med fremmede elementer af 6. juni 1953, § 6, stk. 2, Makarov 1978, 272.
6. C.C. art. 968, se Rabel (-Drobnig), Conflict II 449.
7. Horei (Loven om lovenes anvendelse) af 21. juni 1898 art. 7 stk. 2, se Makarov 1978, 148.

i Afrika i *Zaire*⁸, i Latinamerika i *Brasilien*⁹, *Costa Rica*¹⁰ og *Peru*.¹¹ Forklaringen bag disse regler er formentlig traditionen. De blev indført ved lov eller af retspraksis på et tidspunkt, da så godt som alle lande anvendte indgåelsesstedets lov.

Hvor parterne har samme statsborgerskab, gælder i *Italien*, *Taiwan* og *Costa Rica* den fælles nationale lov. Hvor parterne har bopæl i samme stat, gælder i *portugisisk* ret den fælles domicillov.

Kontrakter indgået mellem statsborgere i forumlandet og kontrakter, som skal opfyldes i forumlandet, er efter *brasiliansk* ret underkastet *lex fori*. De andre lande anvender alene indgåelsesstedets lov.

Flere af de nævnte love foreskriver, hvor en kontrakt mellem personer, der på indgåelsestidspunktet opholdt sig i forskellige retsområder, skal anses for indgået. I *Brasilien*, *Taiwan* og *Japan* regnes kontrakten for indgået på det sted, hvorfra tilbud blev afsendt.^{11a} De andre lande har ikke givet særlige internationalprivatretnlige regler om indgåelsesstedet. Her vil man som regel følge domslandets materielle regler.

Den *italienske* højesteret har i en plenumafgørelse af 4. maj 1954 sagt: Dersom en kollisionsnorm indeholder tilknytningsmomenter, som bestemmes ved hjælp af retsregler, gælder det almindelige princip, at disse retsregler må søges i samme retsorden som kollisionsnormen. En kontrakt indgået mellem fraværende parter må derfor i overensstemmelse med princippet i den italienske codice civile art. 1326, par. 1, anses for indgået på det sted, hvor tilbudsgiver får meddelelse om den anden parts accept.¹²

Det bemærkes i øvrigt, at indgåelsesstedets lov ikke gælder i løse- og køb, hvor Italien har tilsluttet sig Haager-konventionen af 1955.

Sovjetunionen

I tilslutning til retstilstanden fra før Oktoberrevolutionen i 1917 foreskrev civilproceslovene i de sovjetrussiske republikker anvendelsen af indgæl-

8. Tidligere belgisk Congos C.C. art. 11, stk. 2 (Dekret af 20. feb. 1891).

9. Indledningen til C.C. af 4. sep. 1942 art. 9, Makarov 1978, 55.

10. C.C. af 1887 art. 7, Makarov 1978, 73.

11. C.C. af 1936 (Indledningskapitlet) art. VII, Makarov 1978, 181.

11a. Brasilien art. 9 (se note 9) § 2, Taiwan, loc cit (note 5) Japan, art. 9 (se note 7).

12. Cass.sez.un. 3. maj 1954 no. 1362, Foro it. 1954 I 734, og Vitta III 274.

sesstedets lov. I nogle republikker var reglen fast: indgåelsesstedets lov skulle altid anvendes. I RSFSR's civillov art. 7 stod der dog blot, at retterne skulle tage det fremmede indgåelsessteds regler i betragtning. Det var således overladt til domstolene og især til voldgiftsretterne for udenrigshandel, som havde sæde i RSFSR (Moskva og Leningrad), om de ville anvende det fremmede indgåelsessteds regler. Lå indgåelsesstedet i RSFSR, blev russisk ret uden undtagelse anvendt. Lå indgåelsesstedet i udlandet, blev indgåelsesstedets lov som altovervejende hovedregel anvendt. Her anførte retterne dog også andre tilknytningsmomenter til støtte for anvendelsen af fremmed ret.¹³ Der kendes dog to tilfælde fra før 1953, hvor handelsvoldgiftsretten i Moskva ikke anvendte indgåelsesstedets lov, men opfyldelsesstedets lov, som her lå i RSFSR.¹⁴

Efter 1953 synes voldgiftsretterne at have ændret praksis.¹⁵ Indgåelsesstedets lov blev nu anvendt uden vaklen, og andre tilknytningsmomenter blev ikke længere påberåbt til støtte herfor. Denne retstilstand er blevet videreført ved art. 126 stk. 1 i Principperne for Civillovgivningen af 8. december 1961. Her er det nu bestemt, at indgåelsesstedets lov skal anvendes i mangel af en partshenvisning til et andet lands ret.

Denne løsning er, som det siden skal omtales, ikke tidssvarende. Den er blevet forklaret ved sin enkelthed; de statslige udenrigshandelsmonopoler har skullet have en simpel regel, som ikke kunne give anledning til tvivl. Ifølge art. 126, stk. 4 skal indgåelsesstedet bestemmes efter russisk ret. Det betyder, at kontrakter, der er indgået pr. korrespondance mellem parter, der opholdt sig i forskellige retsområder på indgåelsestidspunktet, skal anses for indgået på det sted, hvor tilbudsmottagerens antagende svar nåede frem til tilbudsgiveren. Man har nået dette resultat ved en fortolkning af art. 162 og 163 stk. 2 i civillovbogen for RSFSR af 11. juni

13. Becker 53-54; se også Lunz, IPR II 135-150; Ramzaizew 43-62; Pisar, Soviet Conflict of Laws in International Commercial and Maritime Cases i 70 Harv.L.Rev. 593-656 (1956/57).

14. *Skembri (Tyrkiet) v. Baltiskoe Gosparochodstva et al.* (1940) og *V/O Exportles v. Lemailler Frères (Belgien)* (1952), se Ramsaizew 57.

15. Becker 55.

1964; herefter anses en kontrakt for indgået på det tidspunkt, hvor det antagende svar nåede tilbudsgiveren.¹⁶

Hvorvidt det er lykkedes for de sovjetrussiske handelsmonopoler, som afslutter aftalerne med vestlige erhvervsvirksomheder, at lægge indgåelsesstedet i Rusland, vides ikke med sikkerhed. Der kendes afgørelser fra tiden efter 1961, hvor handelsvoldgiftsretten i Moskva har anvendt loven på et fremmed indgåelsessted.^{16a} Det er også blevet oplyst, at kontrakter, der er indgået på handelsmonopolernes almindelige betingelser, ofte indeholder en bestemmelse om, at kontrakten skal anses for at have været indgået i Moskva. Dette fører voldgiftsretten til at anvende russisk ret, uanset hvor indgåelsen faktisk har fundet sted.¹⁷

B. Opfyldelsesstedet

6.303. En række latinamerikanske lande har indført en fast regel om anvendelse af *opfyldelsesstedets* lov,¹ en regel som også findes i Montevideotraktaterne fra 1889² og 1940.³ Traktaterne fra 1940 bestemmer dog i art. 40, at aftaler, hvis opfyldelsessted ikke kan påvises, er underkastet indgåelsesstedets lov.

Begge traktater giver regler om, hvor opfyldelsesstedet skal anses for at være; hovedreglen er, at det er på skyldnerens bopæl.⁴

16. Makarov, Kollisionsnormen i den »Grundlagen für die Zivilgesetzgebung der Sowjetunion und der Unionsrepublik« i OER 1969, 12-14. Det er tvivlsomt, om denne regel også gælder aftaler indgået mellem to ikke sovjetrussiske virksomheder, se Oscar Meyer (Schweiz) mod Coguis (Italien) 17. april 1964, Clunet 1967, 702, hvor italiensk ret blev anvendt, fordi den sagsøgte italiener var den, der sidst underskrev aftalen i Italien, se også Lunz, *Vneshnetorgovaia kuplia-prodazha* (Moskva 1972) 44; *idem*, International Sale 36, som ikke tager stilling til spørgsmålet.

16a. Se f.eks. *Romulus Films Ltd. v. Sovjetexportfilm* (1966), Clunet 1971, 378.

17. Se Waehler 111 som henviser til litteraturen og til en afgørelse af 15. feb. 1967 i sagen *Hewson, Chapman & Co., Ltd., v. Exportless*, Rev.Arb. 1970, 174. I denne sag anerkendte retten i en vejledende udtalelse parternes adgang til at vælge aftalens indgåelsessted.

6.303. 1. Flere mexikanske stater og Chile, se Rabel (-Drobnig), Conflict II 372-375, samt Chiles civillovbog af 1855, art. 16, stk. 3, Makarov 1978, 67.

2. Art. 32 og 33, se Makarov II no. 2.

3. Art. 36 og 37, se Makarov II no. 3.

4. Montevideo Traktaten 1889 art. 34 par. 4, Montevideo Traktaten 1940 art. 38 par. 4, se ovenfor note 2 og 3.

C. Flere faste regler

6.304. I 1908 blev der på foranledning af Institut de Droit International udarbejdet et udkast til internationalprivatretlige regler for kontraktens virkninger. I 1913 blev der lavet et *østrigsk* lovforslag om international privatret, hvis regler om kontrakter var udarbejdet på grundlag af det nævnte udkast. Dette forslag blev aldrig til lov, men dets regler om kontraktforhold blev forbillede for reglerne i den *polske* lov af 1926 om international privatret, og i denne lovs efterfølger, loven af 12. november 1965, for reglerne i den *tjekkoslovakiske* lov af 4. december 1963 om international privatret, i den *østtyske* retsanvendelseslov af 5. december 1975, i den *østrigske* lov af 15. juni 1978¹ og i den *ungarske* forordning af 1979.² Udkastet fra Institut de Droit International, det østrigske forslag og den tjekkoslovakiske lov indeholder formodningsregler, som domstolen kan fravige, hvis dette »åbenbart tjente en fornuftig ordening af om sætningen bedre«. Den polske og den østtyske lov og den ungarske forordning har imidlertid gjort udkastets regler til faste regler, som ikke kan fraviges af dommeren. Det samme gælder måske også den østrigske lovs bestemmelser om skyldforhold (§§ 36-49). Reglerne er formuleret som faste regler. Lovens § 1 stk. 1 fastslår imidlertid den grundregel, at et retsforhold skal underkastes loven i det land, hvortil det har sin nærmeste tilknytning. Ifølge § 1 stk. 2 skal alle lovens regler ses som udslag af denne grundsætning. Hvis § 1 stk. 2 har nogen selvstændig mening, må den være, at reglerne i loven, herunder også reglerne om skyldforhold, skal kunne fraviges, hvor grundsætningen om den stærkeste tilknytning kræver det. Efter de kommentarer der har været til loven kan man dog gå ud fra, at det vil ske sjældent.³

Alle disse love lægger hovedvægten på »den karakteristiske ydelses debtors lov«. De foreskriver anvendelsen af loven på det sted, hvor den af parterne, som skal erlægge den ydelse, som kendetegner kontrakten som et køb, en entrepriise, en forsikringsaftale etc. har sin bopæl eller sit

6.304. 1. Forbundslov af 15. juni 1978 om international privatret (IPR-Gesetz), se østrigsk Bundesgesetzblatt 1978 No. 304. Loven er trådt i kraft den 1. jan. 1979. (aftrykt i *RabelsZ* 43 (1979) 375).

2. Se forordning nr. 13 af 1979 om international privatret, *Magyar Közlöny* af 31. maj 1979 no. 33 s. 495ff, art. 24ff; tysk oversættelse i *Das Standesamt* 3/80 (1980) 78, 81; se også et *jugoslavisk* lovudkast i *Jahrbuch für Ostrecht* 16 (1975) 189-214, art. 20-26.

3. Se Beitzke, *Neues österreichisches Kollisionsrecht*, *RabelsZ* 43 (1979) 245, 248.

forretningssted. Den polske lov af 12. november 1965 foreskriver således anvendelsen af sælgerens, entreprenørens og forsikringsgiverens lov, se art. 27.⁴

Et *spansk* dekret af 31. maj 1974 har indført internationalprivatretlige regler i indledningen til den borgerlige lovbog (Codigo civil).⁵ Ifølge kapitel IV art. 10 nr. 5 skal i mangel af en udtrykkelig partshenvisning parternes fælles nationale lov anvendes. Er den ikke fælles, skal loven på deres fælles sædvanlige opholdssted gælde og i sidste ende loven på kontraktens indgåelsessted. Fra dette hierarki af faste regler gælder undtagelser: For aftaler om fast ejendom gælder loven på det sted, ejendommen er beliggende, for aftaler om køb af løsøre, som er foretaget i erhvervsvirksomheder (establecimientos mercantiles), loven på det sted, hvor de har deres sæde;⁶ for arbejdsaftaler gælder ifølge art. 10. nr. 6 arbejdsstedet lov og for gaver ifølge nr. 7 gavegiverens nationale lov.

Haager-konventionen af 1955 om internationalprivatretlige regler om løsørekøb giver også flere faste regler. Disse regler gælder i *Frankrig, Italien, Belgien, Danmark, Finland, Norge, Sverige og Schweiz*, samt i den afrikanske stat *Niger*, se herom nedenfor 7.107 ff.

II. DOMMERENS SKØN

PARTERNES FORMODEDE VILJE OG DEN INDIVIDUALISERENDE METODE

A. Systemer uden regler, med en standard om den nærmeste tilknytning

Engelsk ret

6.305. Som nævnt ovenfor under 6.212 har de engelske domstole fra 1865 og indtil de seneste år fremhævet, at parternes formodede vilje måtte lægges til grund for domstolens valg af lov i de tilfælde, hvor parterne ikke udtrykkeligt havde valgt kontraktens lov. Den formodede eller hy-

4. Se Statutory PIL 299, Makarov 1978, 193.

5. Se von Hoffmann og Ortiz-Arce, Das neue spanische internationale Privatrecht, RabelsZ 39 (1975), 647, 674-76, samt lovtæksten i RabelsZ 39 (1975) 728-730.

6. Bestemmelsen er uklar, se von Hoffmann og Ortiz-Arce (a.a. ovenfor note 4) s. 676.

potetiske vilje var det, som parterne ville have aftalt, hvis de havde truffet nogen overenskomst om et spørgsmål.

Begrundelsen for, at de engelske domstole så længe holdt fast ved den formodede vilje, må formentlig søges i flere forhold:

I nogle sager var parternes vilje påviselig, og de handlede om sager, hvor der den gang gjaldt få præceptive regler. Det var da naturligt at vælge den lov, som stemte med parternes interesser.

De engelske domstole var endvidere konservative. De fulgte formuleringen fra 1865, og den blev ikke tilsidesat uden tungtvejende grunde.¹

Sådanne grunde fandt de ikke; tværtimod har reglen om den formodede vilje givet domstolene den smidighed, som de ønskede sig. Den formodede vilje egnede sig for kontraktforholdenes uoverskuelige forskelligartethed. Den hidtil anvendte regel om indgåelsesstedets lov havde ikke kunnet bruges. Man havde set, hvor forskellige tilknytningskonstellationerne kunne være i internationale kontraktforhold.

I den materielle formueret var man i stigende grad begyndt at bruge den hypotetiske (formodede) vilje som et middel til kasuistik. Det strenge, næsten objektive ansvar, som engelske domstole oprindeligt havde pålagt den skyldner, der misligholdt sin forpligtelse, blev navnlig efter 1863 formildnet derved, at man tillagde parterne en »implied condition«, en formodet betingelse om ansvarsfrihed ved upåregnelige ekstraordinære hindringer (commercial frustration).² I England, hvor den strenge præjudikatlære netop i denne tid blev udviklet, var den hypotetiske (formodede) partsvilje en god ventil. Dommeren kunne i hver sag træffe en afgørelse, der fremtrådte, som var den baseret på et helt konkret indtryk af parternes vilje. I den internationale kontraktret havde domstolene det samme behov. Partsviljen kunne som nævnt være forskellig i hver sag. Den skabte ingen præjudikater.

Begrundelserne for afgørelserne var dog tit meget udførlige. Både stedlige momenter og interesseindicerende faktorer blev påberåbt. Mest almindeligt var det at fremhæve indgåelsesstedet som det afgørende moment. Undertiden blev det også tillagt vægt i kontrakter, indgået mellem parter, der opholdt sig i forskellige stater, *inter absentes*. I en afgørelse

6.305. 1. Se f.eks. henvisningerne til de ledende domme fra 1865 i »The Assunzione« (1954) P. 150.

2. *Taylor v. Caldwell* (1863) 3 B & S 826, se Atiyah, Rise & Fall, 405 ff og ovenfor 4.409.

fra 1924 blev således engelsk ret anvendt bl.a. med den begrundelse, at accepten var blevet afsendt fra England.³ I dommen i sagen om »*The Assunzione*« fra 1954 blev det imidlertid sagt, at indgåelsesstedet havde ringe betydning i en kontrakt, der var afsluttet pr. korrespondance mellem Paris og Genua.⁴

Retterne har også lagt vægt på kontraktens opfyldelsessted⁵, og i nogle sager har parternes domicil eller bopæl, et selskabs hovedsæde, eller registreringssted, tingens beliggenhed eller skibets registreringssted spillet en rolle. Som det kan ses af retternes begrundelse i flere sager, blev andre samfundshensyn end hensynet til parternes vilje og interesser også taget i betragtning, og det selv om retterne hævdede, at partsviljen alene var afgørende.⁶

Blandt partsviljeindicierne har anvendelsen af særlige formularer, kontraktens sprog, anvendelsen af lovudtryk og den omstændighed, at kontrakten er gyldig i ét land, men ugyldig i et andet, undertiden haft vægt.

I de fleste sager undgik man at opstille præsumtionsregler. Allerede i sagen *Re Missouri Steamship Co* (1889)⁷ advarede et af rettens medlemmer imod overhovedet at give regler. Kun i enkelte domme siges det, at der kan opstilles visse præsumtioner for, hvad der er parternes formodede vilje. Anvendelsen af indgåelsesstedets lov nævnes undertiden, undertiden også opfyldelsesstedets lov.

Hovedindtrykket er, at domstolene gerne undgik at opstille formodningsregler. Selv når der blev foretaget en indgående afvejelse af sagens forskellige tilknytningsmomenter, selv når man anlagde en vurdering af tilknytningsmomenternes indbyrdes styrke i almindelighed eller i visse typetilfælde var det, som om man samtidig ønskede at fjerne den præjudikatvirkning, som en sådan vurdering kunne have ved at fremhæve, at det i sidste ende altid var parternes vilje, som var afgørende.

3. *Benaim & Co. v. Debono* (1924) AC 514 (Lord Darlings votum).

4. [1954] P. 150.

5. E.g. *Norden Steam Co. v. Dempsey* [1876] 1 C.P.D. 654, *Chatenay v. Brazilian Submarine Telegraph Co.* [1891] 1 Q.B. 79, (82-83) (C.A.), *Kremezi v. Ridgway* (1949) 1. All E.R. 662.

6. Se opregningen hos Cheshire & North (10. udg.) 205.

7. (1889) 42 Ch. D 321 (C.A.), se også *Jacob Marcus & Co. v. The Crédit Lyonnais* (1884) 12 Q.B.D. 589 og *The Assunzione* [1954] P 150 (176).

Som en grov generalisering kan det siges, at fremmed ret er blevet anvendt i sager, der havde en kvalificeret tilknytning til udlandet, og at engelsk ret er blevet anvendt i andre sager, både i dem, hvor tilknytningen til England var stærkest og i dem, hvor den var nogenlunde ligeligt fordelt mellem England og udland. Denne *lex fori*-tendens er ikke særegen for engelsk praksis.

6.306. Siden 1950'erne er forfatterens angreb på den hypotetiske vilje begyndt at gøre indtryk.¹ I en dom fra 1961 rejses der i Court of Appeal tvivl om, hvorvidt partsviljen bør være afgørende for dommernes lovvalg i de tilfælde, hvor partsviljen ikke er udtrykt. Lord Denning sagde her, at det afgørende ved bestemmelsen af kontraktens lov var det land, aftalen var nærmest knyttet til.²

Det er dog flere gange både før og senere blevet fastslået, at kontraktens lov ikke er loven i det *land*³, hvortil kontrakten er nærmest knyttet, men det *retssystem*, hvortil kontrakten har sin nærmeste tilknytning.⁴ Denne formulering har gjort det muligt for de engelske domstole at anvende engelsk ret med den begrundelse, at parterne må anses at have haft det engelske retssystem i tankerne, da de indgik kontrakten. I flere sådanne tilfælde har kontrakten haft en nærmere stedlig tilknytning til et andet land.⁵ Det må antages, at den nye formulering af reglen om »the proper law« ikke har medført nogen større ændring i engelsk ret.

Dacey-Morris har udtrykt hovedreglen således: I mangel af en påviselig partsvilje er »the proper law . . . the system of law with which the transaction has its closest and most real connection«.⁶ Læren om den nærme-

- 6.306. 1. Cheshire (7.udg.) 188, *idem* og North (10.udg.) 206; se også Graveson 413-432; Morris, *Proper Law* 197-207.
2. E.g., *Tomkinson v. First Pennsylvania Banking and Trust Co.*, [1961] A.C. 1007, 1068 (H.L.), appel fra sagen *Re United Railways of the Havana and Regla Warehouses, Ltd.*, [1960] Ch. 62 (C.A.).
3. Se Lord Denning's dom i *Whitworth Street Estates (Manchester), Ltd. v. James Miller & Partners, Ltd.*, [1969] 1 W.L.R. 377, 381 (C.A.). Afgørelsen blev stadfæstet af Overhuset [1970] A.C. 583.
4. Se også *Rossano v. Manufacturers Life Ins. Co.*, [1963] 2 Q.B. 352 (C.A.) og *Bonython v. Commonwealth of Australia*, [1951] A.C. 201 (P.C.) og *Offshore International S.A. v. Banco Central S.A.* [1976] 3 All E.R. 749.
5. Se *Whitworth Street Estates (Manchester), Ltd. v. James Miller & Partners, Ltd.* og *Rossano v. Manufacturers Life Ins. Co.*, nævnt ovenfor i note 3 of 4.
6. Dacey og Morris [-Collins], Rule 145, Sub-Rule 3 s. 769.

ste tilknytning er en rummeligere formel end den hypotetiske vilje, idet den åbner vejen for en metode, der både tager hensyn til parternes interesser og til objektive samfundshensyn. Den er derfor et mere adækvat udtryk for domstolens metode. Den vurdering, som tilknytningsmomenterne herefter bliver underkastet, kunne få større præjudikatvirkning end en vurdering, der foregiver udelukkende at lægge vægt på parternes konkrete vilje. I det omfang, vurderingen bygger på objektive samfundshensyn, er den jo almenyldig. Herved kan præsumptionsregler dannes. De engelske domme synes imidlertid at ville undgå regelsdannelse. De domme, som i den nyeste tid lægger vægt på, hvilket retssystem kontrakten er nærmest knyttet til, er ligesom de tidligere domme meget konkret affattet.⁷ Noget system, endsige noget hierarki af formodningsregler finder man ikke, og sjældent finder man udtalelser om, at der gælder særlige formodninger for særlige kontraktforhold. I fragtaftaler tyder en række ensartede afgørelser på, at der gælder en formodning for anvendelse af flagets lov;⁸ i sager om aftaler vedrørende fast ejendom er der dannet en formodning for anvendelsen af loven på ejendommens sted (*lex situs*).⁹

6.307. En gennemgang af litteraturen og publicerede afgørelser fra Australien¹, Canada², Indien³, Israel, Skotland⁴ og Sydafrika⁵ synes at vise, at man dér følger de principper, som de engelske domme bygger på. I Australien, Canada og Skotland citeres de engelske afgørelser og den engelske litteratur som kilde.

Fransk ret

6.308. I den ovenfor 3.203 nævnte dom fra 1910 sagde Cour de Cassation, at kontraktens lov var den, parterne havde udpeget, og at man i aftaler mellem parter af forskellig nationalitet i princippet burde anvende loven

7. Se de domme, som er nævnt i note 5.

8. Se Dicey og Morris (-Collins) Rule 156 (2). s. 851 og de dér nævnte afgørelser.

9. Se *idem* Rule 153 s. 829 og de dér nævnte afgørelser, samt nedenfor 7.201, note 2.

6.307. 1. Nygh, Conflict of Laws in Australia, 3.udg. 1976, 217.

2. Castel, Canadian Conflict of Laws II, Toronto 1977, 511 ff.

3. Saharay, An Introduction to the Conflict of Laws, Calcutta 1969, 82 ff.

4. Anton 192.

5. van Rooyen, Die Kontrakt in die Suidafrikaanse Internasionale Privatregt, Kaapstad 1972, 235 ff.

på det sted, kontrakten var indgået; dog gjaldt dette kun, hvor parterne ikke havde vist, at de ville noget andet; deres vilje behøvede ikke være udtrykkelig, men kunne fremgå af sagens omstændigheder og kontraktens bestemmelser. Retten ville altså give parternes fælles nationalitet første plads og indgåelsesstedet anden plads.¹ I praksis bliver de fleste internationale kontrakter indgået mellem personer af forskellig nationalitet, og indgåelsesstedets lov blev derfor mest anvendt. Det spillede den vigtigste men ikke den eneste rolle i tiden indtil den anden verdenskrig.²

Siden den anden verdenskrig har Cour de Cassation ikke opstillet nogen formodningsregel. I 1950'erne og siden 1970'erne har Cour de Cassation og appelretterne til en vis grad fulgt den teori om kontraktens lokalisering, som den franske forfatter Henri Battifol har opstillet i sit værk, »Les conflits de lois en matière de contrats« fra 1938.³ Efter denne lære er det ikke parternes vilje – og især ikke deres formodede vilje – som er bestemmende for dommerens valg af kontraktens lov. Parterne lokaliserer kontrakten ved at vælge indgåelsessted, opfyldelsessted, værning, voldgiftssted og andre stedlige momenter. Derigennem bestemmer de det sted, hvor kontrakten efter sit økonomiske formål hører hjemme. Domstolens lovvalg træffes da på grundlag af denne lokalisering.⁴

Teorien om kontraktens lokalisering kunne, som Batiffol også ønskede det, have ført en vis regeldannelse med sig. Parternes formodede vilje, som retterne hidtil havde lagt vægt på, kunne være forskellig fra gang til gang. Men kontraktens økonomiske formål er oftest fælles for kontrakter af en bestemt art eller type. Det eller de tilknytningsmomenter, som retten tillægger afgørende vægt i én sag, vil den også måtte tillægge vægt i en anden sag. Herved kan formodningsregler opstå. Batiffol mente selv,

6.308. 1. Cass.civ. 5. dec. 1910, S. 1911.1.129.

2. Se f.eks. Cass.civ. 15. maj 1935, S. 1935-1-244 og Cass.req. 28. dec. 1936, Rev.crit.d.i.p. 1937, 682. Cour Paris 21. juli 1951, Rev.crit.d.i.p. 1952, 106, men se Cass.civ. 31. maj 1932, S. 1933-1-17 og Cour Paris 7. marts 1938, Rev.crit.d.i.p. 1939-121. Trib.Seine 5. juli 1939, Rev.crit.d.i.p. 1939, 450; og Cass.civ. 11. juli 1928, S. 1930.1.217; Cass.civ. 19. juli 1937, Rev.crit.d.i.p. 1938, 276.

3. Cass.civ. 24. april 1952, Rev.crit.d.i.p. 1952, 502; Cass.civ. 6. juli 1959, Clunet 1960, 476; 19. juni 1971, Clunet 1972, 51 og 15. feb. 1972, Rev.crit.d.i.p. 1973, 77; se også Cour Paris 27. jan. 1955, Rev.crit.d.i.p. 1955, 330; 26. okt. 1962, Rev.crit.d.i.p. 1965, 535 og 23. april 1971, Rev.crit.d.i.p. 1973, 58.

4. Battifol, Contrats 35-45.

at der burde gælde en almindelig formodningsregel for anvendelse af opfyldelsesstedets lov. I gensidigt bebyrdende kontrakter burde domstolene anvende loven i det land, hvor den for kontrakten karakteristiske ydelse, skulle opfyldes. Han mente at kunne støtte denne regel på fransk og udenlandsk, især amerikansk, engelsk og tysk retspraksis.

På dette sidste punkt har de franske domstole dog ikke fulgt Batiffol. Selv efter at den franske højesteret er begyndt at tale om kontraktens lokalisering, anser den det fortsat for at være et bevisspørgsmål, hvilken lov kontrakten er undergivet. Da Cour de Cassation ikke afgør bevisspørgsmål, er bestemmelsen om kontraktens lokalisering stadig overladt til de underordnede domstole. Tidligere sagde den franske højesteret:⁵ »Det er gennem en fortolkning af parternes vilje, som underinstansen er alene om at foretage, at denne har udledt af sagens omstændigheder, at parterne må anses at have underkastet sig fransk ret«. I en dom fra 1980 siger Cour de Cassation: »Medens det er parterne, der lokaliserer kontrakten, tilkommer det dommeren (i underinstansen) at afgøre, hvad der har været parternes fælles vilje m.h.t. denne lokalisering og deraf at udlede den for kontrakten gældende lov«. ⁶ Parternes vilje – herunder også deres formodede vilje – der tidligere bestemte loven, bestemmer nu kontraktens lokalisering. Resultatet er imidlertid det samme. Cour de Cassation vil ikke tilskynde underinstanserne til at opstille regler og derved gøre lokaliseringen til et retsspørgsmål, som den kan efterprøve. Underinstanserne ved, at de har det sidste ord, så længe de ikke opstiller regler.

Den gældende praksis har fremmet *lex fori*-tendensen, som altid har været meget mærkbar i fransk praksis.

I 1964 har Frankrig tilsluttet sig Haager-konventionen af 1955 om internationalprivatretnlige regler om køb af løsøre. Hvorvidt konventionens regler, som anvendes i Frankrig i dag, vil påvirke beslægtede kontraktforhold såsom leasing, værksleje og eneforhandling, vides ikke. Frankrig har endvidere undertegnet EF-konventionen af 19. juni 1980 om, hvilken lov der skal anvendes på kontraktlige forpligtelser.

5. F.eks. i Cass.civ. 15. maj 1935. S. 1935-1-244.

6. Cass.civ. 25. marts 1980, Rev.crit.d.i.p. 1980, 576, se også Cass. 29. juni 1971, Clunet 1972. 52.

6.309. Lovgivning og retspraksis i en række lande *udenfor* Europa, hvis retssystemer henregnes til den franske retsfamilie, har stort set valgt de samme principper, som fransk retspraksis fulgte i begyndelsen af dette århundrede. Flere love indeholder en formodningsregel om, at indgåelsesstedets lov skal anvendes. Hvis parterne har samme domicil eller nationalitet, gælder der dog en præsumtion for anvendelsen af den fælles nationale lov eller den fælles domicillov. Dette gælder *Thailand, Syrien, Egypten, Marokko* og *Tanger*.¹

Belgien

6.310. Tidligere anså de *belgiske* domstole loven på indgåelsesstedet som den lov, parterne som regel måtte formodes at have valgt.¹ I de nyere afgørelser synes domstolene at lægge vægt på kontraktens nærmeste tilknytning. De underordnede domstole har i den senere tid talt om kontraktens lokalisering; den belgiske højesteret foretrækker at sige, at det er parternes stiltiende eller formodede vilje, der afgør den for kontrakten gældende lov.² Det er dog ligesom i Frankrig de underordnede domstole og ikke højesteret, Cour de Cassation, som afgør dette spørgsmål. Selv om indgåelsesstedet har mistet sin hidtidige dominerende rolle er det stadig et moment, der tages i betragtning. De belgiske domstole har ikke opstillet almindelige formodningsregler gældende for alle eller en flerhed af kontrakter eller specielle formodningsregler gældende for enkelte

6.309. 1. *Ægypten*: CC (29. juli 1948) Indledningskapitlet art. 19 par. 1; se Makarov 1978 s. 18-19; *Syrien*: CC (16. maj 1949) Indledningskapitlet art. 20 par. 1, der bruger samme formel; se Makarov I under Syrien s. 4. *Marokko*: i det tidligere franske territorium: *Dahir* 13. aug. 1913 (se Makarov I under La France (Maroc) 37/Frankreich (Marokko) 38) art. 13; i det tidligere spanske territorium: *Dahir* 1. juni 1914 art. 20 ; i det tidligere tangerske territorium: *Dahir* 15. jan. 1925 (se Makarov I under La Zone de Tanger 3/Tanger 4) art. 15, der alle bruger samme formel; *Thailand*: Lov af 10 marts 1939 (Makarov 1978, 283 art. 13).

6.310. 1. Se Rigaux D.I.P. II no. 1116 ff samt Cour Gand 3. marts 1949, J.T. 1951, 434 og Cour Bruxelles 28. juni 1957, J.T. 1958, 253, Trib.com. Bruxelles 28. nov. 1969, Clunet 1971, 885.

2. Se Rigaux D.I.P. II no. 1133 ff, der citerer belgisk Cass.civ. 29. oktober 1974, Clunet, 1975, 314.

kontrakter.³ Dog har Belgien som det eneste Benelux-land tilsluttet sig Haager-konventionen af 1955 og dermed indført dens regler om køb af løsøre. Belgien har endvidere undertegnet EF-konventionen, om hvilken lov der skal anvendes på kontraktlige forpligtelser af 19. juni 1980.

6.311. *Andre systemer.* Art. 25 i den græske civillovbog bestemmer, at i mangel af parternes lovvalg skal man anvende loven i det land som i betragtning af alle omstændigheder stemmer bedst med kontrakten.¹ Dette er blevet fortolket som en standard om den nærmeste tilknytning.

Også de *skandinaviske domstole* synes at anvende loven i det land, hvortil kontrakten i hvert enkelt tilfælde har sin nærmeste tilknytning. De har heller ikke opstillet formodningsregler, se herom nedenfor 6.331-6.342.

B. Systemer, der har formodningsregler

6.312. På grundlag af nogle tidligere udkast, som var blevet behandlet i Institut de Droit International, udarbejdede belgieren A. Rolin i 1906 udkast til internationalprivatretlige regler om kontraktens retsvirkninger. Udkastet blev næsten uændret antaget af Institut de Droit International i 1908.¹ Det danner grundlaget for afsnittet om kontrakter i et østrigsk lovforslag fra 1913, der som nævnt var forbilledet for de polske love af 1926 og 1965, for den østtyske lov af 1975 og den østrigske lov af 1978,² og den ungarske forordning af 1979.

Rolins udkast byggede på en individualiserende metode. I princippet skulle den lov anvendes, som i hvert tilfælde svarer bedst til en fornuftig ordning af retsforholdet. I tilknytning til dette princip opstilles imidlertid en række specielle præsumtioner for en række enkelte kontrakter og

3. For arbejdskontrakter gælder antagelig en formodning for anvendelse af arbejdsstedets lov, se Cour Bruxelles 9. feb. 1935, Clunet 1936, 195 og Cons. Prud'hommes de Liège 14. sep. 1964, J.T. 1965, 179, men se Cass. 27. marts 1968, J.T. 1968, 360 og Clunet 1971, 888, og Gamillscheg, Int.Enc. kap. 28 sec. 25. Se om lovvalgsreglerne i loven om ensidig ophævelse af eneforhandlingsaftaler nedenfor 7.419.

6.311. 1. Se Makarov 1978, 129, Statutory PIL. 140.

6.312. 1. Ann.Inst.Dr.Int. 22 (1908) 206 og 289-292, se Makarov, Die Resolution des »Institut de droit international« über das internationale Obligationenrecht von 1908 und deren Einfluss auf die internationalen Kodifikationen des Kollisionsrechts, i Festschrift Lewald (Basel 1953) 299.

2. Se 6.304 note 1.

nogle generelle formodningsregler for andre forhold. Disse præsumtioner blev til faste regler i den polske og i den østtyske lov, samt i den ungarske forordning. I de nedennævnte tjekkoslovakiske og albanske love og i schweizisk og tysk praksis er reglernes karakter af præsumtionsregler blevet bevaret.

6.313. *Vesttyskland*. Den tyske højesteret, før 1945 kaldet Reichsgericht, og fra 1949 Bundesgerichtshof, formulerede i begyndelsen af dette århundrede følgende regler om de kontraktretlige skyldforhold: Den lov, der skal anvendes, bestemmes i første række af parternes udtrykkelige vilje i anden række af deres stiltiende vilje, dernæst af deres formodede vilje og i sidste række af opfyldelsesstedets lov. Reichsgericht gik ud fra, at der var visse tilfælde, hvor parternes formodede vilje kunne udledes af kontrakten eller af omstændighederne ved kontraktens tilblivelse, og at der var visse andre tilfælde, hvor en partsvilje ikke kunne påvises, og hvor opfyldelsesstedets lov derfor skulle gælde.¹

a. Den hypotetiske vilje

6.314. Fra omkring 1880 har de tyske domstole anvendt den formodede vilje i et stort antal sager.

I begyndelsen blev den hypotetiske vilje formuleret konkret: Man ville på grundlag af sagens omstændigheder finde den lov, som parterne ville have aftalt, hvis de havde forhandlet om spørgsmålet. Om domstolene virkelig gjorde forsøg på at indleve sig i parternes konkrete forestillingsverden, kunne man ikke fastslå med sikkerhed. Hertil var de trykte domsreferater for kortfattede.

I dette århundredes begyndelse blev begrebet gjort mere abstrakt. Kunne en konkret vilje ikke påvises, burde dommeren undersøge, hvad parterne ved en *billig* og *fornuftig* hensyntagen til tilfældets omstændigheder ville have bestemt. I tiden efter 1950 har retterne givet den formodede vilje en ny betydning. Den formodede vilje er ikke udtryk for et gætteri om visse forestillinger hos parterne, men en fornuftig interesseafvejning på »objektivt« grundlag. Domstolene bør prøve, om skyldforholdets tyngdepunkt ligger i et bestemt land, og herved bør ikke blot parternes, men også *samfundets* interesser tages i betragtning.¹ Ved denne

6.313. 1. Se nærmere 1. udgave 82 ff.

6.314. 1. BGH I. feb. 1952, IzRspr. 1945/53 no. 402 b (bd. 2. 125).

sidste tilføjelse er princippet gjort objektivt i den betydning af ordet, som anvendes her.^{1a} Udtrykket formodet partsvilje har mistet sit oprindelige meningsindhold. Vesttysklands højesteret, taler nu om den »såkaldte hypotetiske vilje«, og det kan forudses, at udtrykket forsvinder. I virkeligheden er det blevet til det, man nu kalder en individualiserende metode.

Men har den hypotetiske vilje kunnet føre formodningsregler med sig?

Så længe man mente, at den formodede vilje gav sig konkrete og derfor forskellige udslag i hver sag, undgik man at formulere regler. Før den anden verdenskrig førte den formodede partsvilje derfor kun få formodningsregler med sig. Domstolene formulerede dem sjældent, men enkelte kunne læses ud af sagerne.

I den nyeste tid, hvor den hypotetiske vilje har fået en ny betydning, har nogle domstole opstillet formodningsregler.² Adhæsiionskontrakter bør i reglen være underkastet loven på det sted, hvor foretagendet driver sin virksomhed; de aftaler, som banker og forsikringsselskaber afslutter med enkeltpersoner bør derfor være underkastet bankens eller selskabets love.³ Aftalen mellem en advokat og hans klient bør være underkastet loven i den stat, hvor advokaten udøver sin virksomhed.⁴ En fragtførers kontrakter bør undergives loven på det sted, hvorfra han udøver sin transportvirksomhed.⁵ I forholdet mellem en handelsagent og hans agenturgiver gælder loven på det sted, hvor agenten udøver sin virksomhed.⁶ Endvidere har den øverste arbejdsdomstol, Bundesarbeitsgericht, opstillet en almindelig formodningsregel for anvendelse af arbejdsstedets lov i arbejdskontrakter.⁷

b. Opfyldelsesstedet; von Savignys lære

6.315. Den tyske forfatter von Savigny opstillede det princip, at man for hvert retsforhold må opsøge det retsområde, som forholdet efter sin særlige natur tilhører eller er underkastet, hvor det har sit sæde.¹ von Savig-

1a. Se ovenfor 6.109.

2. Drobnig 232-240.

3. Reithmann (-Martiny no. 69) og de dér citerede domme.

4. Drobnig 236 og BGH 24 jan. 1957, IPRspr 56/57 no. 4.

5. BGH 30. april 1959, IPRspr 1958/59 no. 75, der stadfæster OLG Düsseldorf 28. nov. 1956, IPRspr 1956/57 no. 53.

6. BGH 15. marts 1962, IPRspr 1962/63 no. 41.

7. Se nedenfor 7.509.

6.315. 1. von Savigny 27, 108 og 202, se også von Bar II 15.

ny hævdede, at skyldforholdets natur førte til, at det måtte have sit sæde på opfyldelsesstedet. Hans argumentation var meget abstrakt. Skyldforholdet, sagde han, består i en usynlig forbindelse mellem to personer, hos den ene som en udvidelse af hans frihed, hos den anden som en begrænsning i hans frihed. Hos fordringshaveren betyder skylden herskermagt, hos skyldneren afhængighed. Man bør lægge hovedvægten på skyldnerens situation, thi skyldens egentlige væsen er nødvendigheden af at foretage en handling. Denne handling, der før skyldforholdets stiftelse er frivillig og uvis, bliver i det øjeblik forholdet stiftes tvungen og vis. Begge parter forventning er nu rettet mod dette visse og nødvendige, handlingens foretagelse, skyldens opfyldelse. Der, hvor skyldneren skal opfylde, er skyldforholdets sæde. von Savigny mente, at alle skyldforhold havde samme natur, og at opfyldelsesstedets lov burde anvendes på dem alle. Han kan derfor ikke tages til indtægt for den individualiserende metode, der for hver kontrakt vil anvende loven i det land, hvor den nærmest hører hjemme.

Hans lære fik stor indflydelse på tysk ret. Indtil 1950'erne anvendte de tyske domstole opfyldelsesstedets lov på alle de skyldforhold, som udsprang af en aftale, og hvor retterne ikke havde fundet nogen formodet vilje hos parterne til at anvende en anden lov. Senere har domstolene som nævnt trængt opfyldelsesstedet stærkt tilbage i en række kontraktforhold ved at anvende den såkaldte hypotetiske partsvilje til at opstille formodningsregler. I sager om køb af løsøre er opfyldelsesstedets lov stadig blevet anvendt som »nødløsning« også efter 1950.² Forklaringen er antagelig den, at opfyldelsesstedet som oftest ligger i domslandet.³

Dette følger af værnetingsreglerne i ZPO og af BGB's regler om opfyldelsesstedet. Efter §§ 12 og 13 i ZPO er sagsøgtens bopæl eller forretningssted hovedværneting for sagsøgte. Sag bliver derfor i reglen anlagt mod sagsøgte på hans bopæl eller forretningssted. Sagsøgte er i reglen skyldneren, og ifølge §§ 269 og 270 i BGB er opfyldelsesstedet for hans forpligtelse hans bopæl eller forretningssted, når andet ikke er aftalt eller følger af omstændighederne. Skyldners bopæl eller forretningssted er da på én gang hans opfyldelsessted og sagens forum. Opfyldelsesstedets lov bliver domslandets lov.

Endvidere kan sag ifølge § 29 i ZPO anlægges på opfyldelsesstedet som

2. Reithmann (-Martiny) no. 330 ff.

3. Se Drobnig 233.

undtagelsesværnning. Er det f.eks. fastsat i aftalen, at opfyldelsesstedet for begge parter er en tysk by, kan også en udlænding sagsøges i Tyskland; aftalen om tysk opfyldelsessted fortolkes dog ofte som en stiltiende vedtagelse om anvendelse af tysk ret, se ovenfor 6.208 og 6.248.

Hvor opfyldelsesstedets lov anvendes som nødløsning, bedømmes alene de spørgsmål som henregnes til en parts pligt og ikke til hans rettighe-der, efter loven på hans opfyldelsessted; men det har voldt tvivl, om et problem henregnes til den ene eller til den anden parts pligter. Der er vokset en righoldig og ejendommelig praksis frem. De fleste og mest illustrerende sager har angået køb, hvor domstolene har søgt at afgrænse, hvad der henregnes til sælgers, og hvad der henregnes til købers pligter. Spørgsmålet om, hvorvidt en vare er mangelfuld, er blevet afgjort af loven på sælgers opfyldelsessted, thi varens kontraktmæssighed vedrører sælgers pligter. Om manglen medfører ret for køber til at træde helt tilbage fra købet eller til at kræve afslag i købesummen, afgøres af loven på købers opfyldelsessted, thi dette problem berører købers betalingspligt. Om køber kan kræve skadeserstatning på grund af mangelen, afgøres af loven på sælgers opfyldelsessted; det angår sælgers pligter. På den anden side afgør loven på købers opfyldelsessted, om køber har forspildt sin ret til at hæve kontrakten eller at kræve erstatning på grund af en for sen reklamation, thi dette er et spørgsmål om opfyldelsen af købers »reklamationspligt«. Det er vanskeligt at finde den ledende tråd bag denne praksis.^{3a}

I tiden 1956-1974 har man set nogle tyske domme, der har anvendt renvoi i kontraktforhold, idet de har godtaget, at spørgsmålets afgørelse er blevet »sendt tilbage« til tysk ret af lovvalgsreglerne på det fremmede opfyldelsessted.⁴ En af sagerne drejede sig om, hvorvidt den italienske købers ret til at afvise en mangelfuld vare var forældet. Opfyldelsesstedet for købers pligt til at betale var i Italien, og italiensk ret var derfor anvendelig. I italiensk international privatret skulle indgåelsesstedets lov anvendes på spørgsmålet, og indgåelsesstedet lå i Tyskland, fordi købers

3a. Se nærmere 1. udgave 87.

4. BGH 10. jan. 1958 IPRspr 1958/59 no. 37; BGH 14. feb. 1958, IPRspr 1958/59 no. 39; OLG Frankfurt 13. nov. 1956, IPRspr 1956/57 no. 24; BGH 9. juni 1960, IPRspr 1960/61 no. 23; OLG Frankfurt 27. okt. 1966, IPRspr 1966/67 no. 33; LG Hamburg 10. juni 1974; IPRspr 1974 no. 154, se Reithmann (-Martiny) 3. udg. s. 68.

accept af den tyske sælgers tilbud havde nået sælger i Tyskland. Bundesgerichtshof fandt derfor, at tysk ret var anvendelig og nåede da, som den selv sagde, »den helt igennem tilfredsstillende løsning, at tyske domstole anvender hjemlandets love, som de kender.«⁵ Køber kunne derefter ikke afvise varen, fordi han havde anlagt sag for sent, se § 477 BGB og ovenfor 4.509.

Fra tiden efter 1974 kender jeg ikke sager, hvor renvoi er blevet brugt.⁶

I tiden efter 1970 ser man afgørelser, hvor domstolene fremhæver loven på sælgers forretningssted som et vigtigt tilknytningsmoment ved køb af løsøre.⁷ Fortsætter denne praksis, som er i overensstemmelse med EF-konventionen om, hvilken lov der skal anvendes på kontraktlige forpligtelser, vil opfyldelsesstedet miste sin rolle som subsidiær løsning. Forbundsrepublikken Tyskland har den 19. juni 1980 undertegnet ovennævnte konvention.

6.316. *Schweiz*. I sagen *Chevalley mod Genimport* fastslog den schweiziske højesteret Bundesgericht, at kontrakten i mangel af en udtrykt eller stiltiende partsvilje skulle være underkastet loven i det land, hvortil den havde sin nærmeste stedlige tilknytning.¹ Denne individualiserende metode er blevet anvendt i senere afgørelser, og den er blevet fulgt op af formodningsregler. Læren om den for kontrakten karakteristiske ydelse, som blev formuleret af den schweiziske forfatter *Adolf Schnitzer*, har spillet en betydelig rolle i schweizisk praksis.² Schnitzer opstiller en formodning for anvendelse af loven på skyldnerens domicil eller forretningssted. I gensidigt bebyrdende kontraktforhold vil han anvende loven hos den af parterne, der skal opfylde den ydelse, der karakteriserer retsforholdet. Den karakteristiske ydelse er den, som kendetegner kontrakten, og som betegner kontraktens økonomiske formål. Efter denne formodningsregel har de schweiziske domme anvendt sælgers lov i løsøre-

5. BGH 14 feb. 1958, citeret i note 4.

6. Renvoi er desuden blevet anerkendt i en vejledende udtalelse i BAG 20. juli 1967, se IPRspr 1966/67 no. 50 b, se s. 169-170; denne afgørelse kritiseres i BAG 10. april 1975, IPRspr 1975 no. 30 b.

7. BGH 19. sep. 1973, IPRspr 1973 no. 11; OLG Karlsruhe 12. feb. 1975, IPRspr 1975 no. 9; BGH 26. marts 1976, IPRspr 1976 no. 6 B, men se OLG Hamburg 22. sept. 1978, no 189.

6.316. 1. BG 12. feb. 1952, BGE 78 II 74, 79.

2. Schnitzer II 639.

køb, udlejerens lov i sager om leje af løsøre, mellemmandens lov i agentkontrakter og andre kontrakter med mellemmand, forsikringsselskabets lov i forsikringsforhold o.s.v. Formodningsreglen om den karakteristiske ydelse gælder dog ikke for alle kontraktforhold. Kontrakter vedrørende fast ejendom bør i reglen være underkastet loven på ejendommens beliggenhed og kontrakter vedrørende arbejdsydelse loven på det sted, hvor arbejderen udfører arbejdet.³

I modsætning til de tyske domstole taler de schweiziske ikke længere om parternes formodede vilje. De har også opgivet at anvende opfyldelsesstedets lov som nødløsning. Deres *lex fori* tendens er svagere end de store landes. Schweiz er et af de få lande i verden, der under den øverste domstols vejledning har formet regler, der både har givet domstolene en vis smidighed og parterne en vis forudseelighed.

I 1972 har Schweiz tiltrådt Haager-konventionen om internationalprivatretlige regler for løsørekøb.

I 1977 er et *udkast til en forbundslov* om den internationale privat- og procesret blevet offentliggjort.⁴

Art. 120 stk. 1 bestemmer her, at i mangel af parternes lovvalg er kontrakten underkastet den lov, som den under hensyn til alle kendelige omstændigheder har den nærmeste forbindelse med. Art. 120 stk. 2 foreskriver, at den nærmeste forbindelse især kan være bestemt ved den karakteristiske ydelse, en parts særlige behov for beskyttelse eller en entydig tilknytning, der skyldes aftalens egenart.

I overensstemmelse med gældende retspraksis nævner art. 121 stk. 1 en række kontrakter, hvor den karakteristiske ydelse i reglen bestemmer den nærmeste tilknytning. Dette gælder køb og leje af løsøre, opbevaring, aftaler om erlæggelse af en arbejdsydelse samt sikringsaftaler (sikkerhedsstillelse og kaution); stk. 2 og stk. 3 bestemmer, at loven på det sted, hvor sælger, udlejer, opbevarer og kautionist har sit forretningssted eller i mangel heraf sin bopæl, i reglen skal gælde.

3. Se om sagerne Vischer, Vertragsrecht 114 og IPR 672.

4. Se Schweizer Studien zum internationalen Recht herausgegeben von der schweizerischen Vereinigung für internationales Recht, bd. 12 og 13; Bundesgesetz über das internationale Privatrecht, Gesetzesentwurf der Expertenkommission und Begleitbericht (bd. 12); Schlussbericht der Expertenkommission zum Gesetzesentwurf (bd. 13) og von Overbeck, Der schweizerische Entwurf eines Bundesgesetzes über das internationale Privatrecht, RabelsZ 42 (1978) 601. Udkastet findes *ibidem* 716. Det er for tiden (foråret 1981) under revision.

Art. 122 stk. 1 nævner som noget nyt en række aftaler, hvor en parts beskyttelsesbehov i reglen skal bestemme den nærmeste tilknytning. Det gælder afbetalingsaftaler (Teilzahlungsverträge), små lån, kaution uden for erhvervsforhold og arbejdsaftaler. I stk. 2 og 3 bestemmes det, at loven på det sted, hvor køber, låntager, kautionist og arbejdstager udøver deres hovedvirksomhed, i reglen skal gælde, hvis aftalen forpligter dem til en virksomhed, og ellers loven på deres bopæl.

Endelig angiver art. 123 stk. 1 i tilslutning til gældende retspraksis tilfælde, hvor kontraktens egenart betinger en entydig tilknytning som i reglen bestemmer den anvendelige lov. Det gælder aftaler om tinglige eller obligatoriske rettigheder over fast ejendom, hvor loven på ejendommens beliggenhed i reglen skal gælde, aftaler indgået på børser, hvor børsstedets lov som regel skal gælde, og aftaler om optagelse af lån, hvor loven på det sted, hvor lånet optages, i reglen skal anvendes.

En række kontrakter, såsom aftaler om licenser, forsikring og eneforhandling samt aftaler om oprettelse af selskaber er ikke omfattet af specialreglerne i art. 121-123. For dem gælder alene reglen om den nærmeste tilknytning i art. 120 stk. 1.

Lovens regler skal ikke gælde, hvor internationale aftaler såsom Haager-Konventionen om løsrækøb indeholder andre regler, se art. 1 stk. 2.

6.317. *Holland*. Ligesom de franske og belgiske lagde de hollandske domstole tidligere vægt på parternes formodede vilje og anså loven på aftalens indgåelsessted som den lov, parterne som regel måtte formodes at have valgt.¹ Her er der ligesom i Frankrig og Belgien sket en ændring. De hollandske domstole anvender i dag loven i det land, hvortil kontrakten objektivt set har sin nærmeste tilknytning. Der gælder i dag ikke længere nogen almindelig formodning for anvendelse af indgåelsesstedets lov. Domicilloven og forretningsstedets lov tillægges nu ofte afgørende betydning; domstolene har i stigende grad anvendt loven på det sted, hvor den af parterne, der skal opfylde den for kontrakten karakteristiske ydelse, har sit forretningssted.² Nederlandene har ikke ratificeret

6.317. 1. Se om Deelens kritik af den hypotetiske partsvilje, Deelen 281-282.

2. Czapski, *Niederländische Rechtsprechung zum internationalen Privat- und Prozessrecht* [1959-1964] i *RabelsZ* 30 (1966) 701, der bl.a. citerer Hof's-Hertogenbosch 19. nov. 1963, N.J. 1964 no. 178, og *idem* [1965-1968] i *RabelsZ* 34 (1970) 86, der citerer Rb. Breda 19. dec. 1967, N.J. 1968 no. 390; Rb. Leeuwarden 4. juni 1964, N.J. 1966 no. 12 og 30. nov. 1967, N.J. 1968 no. 44.

Haagerkonventionen af 1955 om løssørekøb; den er alligevel blevet påberåbt til støtte for anvendelse af sælgers lov.³ Hollands højesteret (Hoge Raad) har fastslået at der i mangel af en partshenvisning er en formodning for at anvende loven på bankens forretningssted i forholdet mellem kunde og bank⁴ og loven på agentens forretningssted i forholdet mellem agenturgiver og agent.⁵ Andre domstole har i arbejdsforhold lagt hovedvægten på det sted, hvor arbejdet udføres.⁶ I 1970'erne er de tidligere udkast til EF-konventionen, som Nederlandene nu har undertegnet, blevet påberåbt i flere afgørelser.⁷

6.318. *EF-Konventionen*. Den 19. juni 1980 har EF's daværende ni medlemslande med undtagelse af Danmark og Det forenede Kongerige undertegnet konventionen om, hvilken lov, der skal anvendes på kontraktlige forpligtelser.¹ Konventionen er senere blevet undertegnet af Danmark. Den træder i kraft, når syv lande har ratificeret den.

Konventionens art. 4 stk. 1 bestemmer, at aftalen er underkastet loven i det land, som den har sin nærmeste tilknytning til. Hvis en del af aftalen, som kan adskilles fra resten af aftalen har nærmere tilknytning til et andet land, kan loven i dette land dog undtagelsesvis bringes i anvendelse på denne del af aftalen.² Art. 4 stk. 2 opstiller en formodning for, at aftalen har sin nærmeste tilknytning til det land, hvor den part, som skal præstere den for aftalen karakteristiske ydelse, på tidspunktet for aftalens indgåelse har sin bopæl, eller hvis det drejer sig om et selskab, en forening eller en anden juridisk person, sit hovedsæde. Indgås aftalen som led i denne parts erhvervsvirksomhed gælder formodningen dog det land, hvor hovedforretningsstedet er beliggende, eller, hvis ydelsen efter aftalen skal erlægges fra et andet forretningssted end hovedforretningsstedet, det

3. Se bl.a. Rb. Leeuwarden 4. juni 1964 og 30. nov. 1967, citeret ovenfor i note 2, og Sauveplanne 43, 45.

4. Hoge Raad 17. april 1964, N.J. 1965 no. 22.

5. Hoge Raad 6. april 1973 N.J. 1973 no. 371.

6. KG's-Hertogenbosch 10. aug. 1954, N.J. 1954, 544 og måske også KG Amsterdam 8. juli 1966, N.J. 1968 no. 240.

7. Se Jessurun d'Oliveira, Die Freiheit des niederländischen Richters bei der Entwicklung des internationalen Privatrechts, RabelsZ 39 (1975) 224, 240.

6.318. 1. EFT L 266/1 af 9. okt. 1980, se nedenfor bilag 2 s. 403; om de tidligere udkast se Lando, von Hoffmann og Siehr, *passim*.

2. Se om opdeling nedenfor 6.401.

land, hvor dette andet forretningssted er beliggende. Reglen i art. 4 stk. 2 er en almindelig formodningsregel. Den præciserer ikke, for hvilke kontrakter den gælder³ og heller ikke, hvilken af en kontrakts to parter, der erlægger den karakteristiske ydelse. Det fremgår imidlertid af art. 4 stk. 5, at reglen i stk. 2 ikke skal gælde, hvis det ikke kan afgøres, hvad der er den for aftalen karakteristiske ydelse. Det fremgår endvidere af art. 4 stk. 3, at stk. 2 ikke gælder for aftaler om fast ejendom⁴ og af stk. 4, at stk. 2 ikke gælder for aftaler om transport af gods. Her gælder andre formodningsregler. Det samme gør der ifølge art. 6 for individuelle arbejdsaftaler.⁵ For visse forbrugeraftaler er der endvidere i art. 5 stk. 3 givet en fast regel om anvendelse af loven i det land, hvor forbrugeren har sin bopæl.⁶

Art. 4 stk. 5 og art. 6 stk. 2 præciserer at konventionens andre regler om kontraktens lov end reglen art. 5 stk. 3 er formodningsregler. Der skal ses bort både fra reglen om den karakteristiske ydelse i stk. 2 og fra de andre formodningsregler, hvis det efter omstændighederne som helhed fremgår, at aftalen har en nærmere tilknytning til et andet land. De formodninger, der er opstillet i art. 4 stk. 2-4 og art. 6 stk. 2 er simple formodninger. De gælder ikke med nogen særlig styrke, der gør, at de kun undtagelsesvis kan fraviges.⁷

Hverken konventionen eller den offentliggjorte betænkning til konventionen nævner udtrykkeligt, hvilke tilknytningsmomenter dommeren skal tillægge vægt ved afgørelsen af, hvor kontrakten har sin nærmeste tilknytning. Det fremgår dog af sammenhængen at dommeren skal gøre som dommerne har gjort i de lande, som har anvendt en individualiserende metode.⁸ Det indebærer, at de stedlige momenter, kontraktens forhandlingssted, opfyldelsessted m.m. skal tillægges vægt. Det indebærer også, at de interesseindicerende faktorer skal tillægges betydning. I en adhæsionskontrakt skal dommeren efter omstændighederne kunne anvende loven på stipulantens forretningssted og han skal kunne tillægge det afgørende betydning, at en af de i betragtning kommende love opretholder kontrakten som gyldig.

3. Se Betænkningen til Konventionen i EFT (282/1 af 31. okt. 1980 s. 20-22).

4. Se nedenfor 7.2.

5. Se nedenfor 7.519.

6. Se nedenfor 6.349.

7. Se Betænkningen (note 3 ovenfor) s. 22 punkt 9 ad art. 4.

8. Se samme s. 18 ff.

6.319. *Albanien, Tjekkoslaviet, Østrig*. Albanien¹ og Tjekkoslaviet² har i 1960'erne indført lovregler, der bygger på det østrigske lovudkast fra 1913.

Den *østrigske* lov af 15. juni 1978 § 36 følger også en regel om den nærmeste tilknytning med en almindelig regel om anvendelse af »den karakteristiske ydelses lov.«³ Ligesom i EF-konventionen og det schweiziske lovforslag gælder der undtagelser fra denne hovedregel bl.a. ved forbrugeraftaler.

Den østrigske lovs regler om kontrakter er som nævnt ikke udformet som formodningsregler. Lovens § 1 foreskriver imidlertid som almindeligt princip, at sagforhold med tilknytning til udlandet skal bedømmes efter den retsorden, som de har den nærmeste tilknytning til; lovens regler skal anses som udtryk for denne grundsætning. I bemærkningerne til lovforslaget siges det, at bestemmelsen giver mulighed for at udvikle reglerne og der henvises til formodningsreglen i EF-konventionens art. 4.⁴

Man må dog antage, at den østrigske lovs regler om kontrakter har en fastere karakter end reglerne i den schweiziske lov og i EF-konventionen.

Det bemærkes, at den østrigske lov anerkender renvoi, også i kontraktforhold.⁵

III. USA

6.320. I USA brydes gamle og nye teorier om den internationale privatrets metode og regler. De gamle teorier var dominerende indtil begyndelsen af 1970'erne. Domstolene i de fleste stater anvendte enten indgåelsesstedets eller opfyldelsesstedets lov. Mange domstole fulgte dog de nye teorier. Det skete både åbenlyst og skjult.

- 6.319. 1. Se om de socialistiske landes ret Pfaff, Probleme der Anerkennung und Vollstreckung jugoslawischer Schiedssprüche i AWD 1970, 55; *idem*, Die Aussenhandels-Schiedsgerichtsbarkeit in der Volksrepublik Albanien i AWD 1970, 261; *idem*, Die Aussenhandels-Schiedsgerichtsbarkeit in der Volksrepublik China i AWD 1970, 456.
2. Tjekkisk lov om international privatret af 4. dec. 1963 (Statutory PIL 261).
3. Østrigsk Bundesgesetzblatt 1978 nr. 304 aftrykt i 43 RabelsZ (1979) 375 ff.
4. Se Beitzke, Neues österreichisches Kollisionsrecht, 43 RabelsZ 245, 248.
5. Se § 5 og Beitzke a.a. 251. Renvoi anerkendes ikke, hvor parterne har valgt loven.

Efter den tid er de nye teorier slået igennem i et flertal af staterne og ved de føderale domstole. De har så vidt ses ikke fundet et fælles og endeligt leje. Oftest anvender domstolene loven i den stat eller det land, hvortil kontrakten har sin nærmeste stedlige tilknytning. I nogle afgørelser tager de dog hensyn til, hvilken stat der har den stærkeste og mest berettigede interesse i at regulere det forelagte spørgsmål, og hvilken stats lov der fører til det mest hensigtsmæssige og retfærdige resultat.

De nye teorier følges i flere af de store industristater såsom New York, Pennsylvania og Californien. I 1980 fulgte domstolene i Michigan og Texas endnu de gamle teorier. I nogle stater f.eks. Illinois og Massachusetts er praksis ikke afklaret.

A. De gamle teorier. Hovedlinien indtil 1970'erne

6.321. Joseph Beale, som var hovedforfatter til Restatement 1934,¹ hævdede, at det fulgte af »almindelige principper«, at indgåelsesstedets lov skulle gælde for de ord og handlinger, som skabte en aftale. Han henviste til *common law*, hvorefter staten kun kunne knytte ret og pligt til de aftaler, der blev indgået på dens territorium. Spørgsmål, der vedrørte skyldnerens pligt til at opfylde aftalen, skulle derimod afgøres af opfyldelsesstedets lov. Også denne regel fulgte af det princip, at det må være loven på det sted, hvor en handling foretages, der bestemmer hvilke retsvirkninger denne handling skal have. Beale fandt støtte for sin opfat-

6.321. 1. Restatement (1934) § 332: »Law Governing Validity of Contract. The law of the place of contracting determines the validity and effect of a promise with respect to (a) capacity to make the contract; (b) the necessary form, if any, in which the promise must be made; (c) the mutual assent or consideration, if any, required to make a promise binding; (d) any other requirements for making a promise binding; (e) fraud, illegality, or any other circumstances which make a promise void or voidable; (f) except as stated in § 358, the nature and extent of the duty for the performance of which a party becomes bound; (g) the time when and the place where the promise is by its terms to be performed; (h) the absolute or conditional character of the promise.«

§ 358: »Law Governing Performance. The duty for the performance of which a party to a contract is bound will be discharged by compliance with the law of the place of performance of the promise with respect to (a) the manner of performance; (b) the time and locality of performance; (c) the person or persons by whom or to whom performance shall be made or rendered; (d) the sufficiency of performance; (e) excuse for non-performance.«

telse i flere ledende sager, især i sagen *Scudder v. Union National Bank of Chicago*, se herom ovenfor 5.208.

I aftaler mellem parter, som opholdt sig i forskellige stater på tidspunktet for kontraktafslutningen, anså domstolene kontrakten for at være indgået i den stat, hvor accepten var blevet afsendt. Dette var i overensstemmelse med *common law's* regel om, at aftalen er afsluttet, når accepten afsendes, se ovenfor 2.108.

Sondringen mellem det, som hørte til kontraktens fortolkning og udfyldning og som skulle afgøres af loven på indgåelsesstedet, og det som hørte til kontraktens opfyldelse og som skulle afgøres af loven på opfyldelsesstedet, var uklar og gav anledning til kritik.² Alligevel var de domme, som fulgte Restatement 1934, i flertal så sent som i slutningen af 1960'erne.

B. Afvigelserne

6.322. På visse områder har domstolene indtil 1971 i næsten alle stater fraveget de i øvrigt gældende regler. Dette er sket tildels ved hjælp af den formodede partsvilje. Endvidere har der været domme, som, selv om de udadtil bekendte sig til de gældende regler om indgåelsesstedets og opfyldelsesstedets lov, i det skjulte brød med dem. Endelig gjorde domstolene i et stigende antal stater åbenlyst oprør mod de hidtil gældende regler. Disse skjulte og åbenlyse afvigelser fra hovedlinien skal nu omtales:

1. Tendensen til at opretholde kontrakten

6.323. Det er nævnt ovenfor under 5.208, hvorledes Amerikas højesteret i to sager opretholdt et mundtligt løfte om at ville acceptere en veksler ved i den ene sag at hævde, at indgåelsesstedets lov måtte gælde for spørgsmålet, og ved i den anden sag at hævde, at opfyldelsesstedets lov skulle anvendes.

»Spørgsmål, der vedrører kontraktens oprettelse, bør afgøres af loven på det sted, hvor kontrakten er indgået,« sagde Justice Hunt i *Scudder v. Union Bank of Chicago*.¹ »Opfyldelsesstedets lov bør anvendes«, sagde Justice Harlan 16 år senere i *Hall v. Cordell*², »thi intet i kontrakten

2. Se Cook 347 ff, Lorenzen Selected Articles 261 (316) og *Swift v. Bankers Trust Co.* 19 NE 2d 992 (N.Y.) (1939).

6.323. 1. 91 U.S. 406, 412-413 (1875).

2. 142 U.S. 116, 120 (1891); se også *Pritchard v. Norton*, 106 U.S. 124 (1882).

viser, at parterne, da de indgik deres aftale, havde nogen anden lov i tankerne end loven på opfyldelsesstedet«. Således undgik The Supreme Court i begge sager at anvende loven i Missouri, hvis regler ikke godkendte det mundtlige løfte.³ Sådanne »råbende modsigelser« var ikke almindelige⁴, men i sager om, hvorvidt en kontrakt var gyldig på grund af manglende consideration (se herom ovenfor 2.108) og i sager, hvor en kontrakt kunne være blevet ugyldig som følge af, at en stats regler om rentemaxima var overtrådt, brugte unionsdomstolene enten indgåelsesstedets lov eller opfyldelsesstedets lov eller andre love for derved at redde kontrakten.⁵ Den formodede partsvilje blev også tit anført til støtte for resultatet. Den glattede de modsigelser ud, som bestod mellem afgørelserne, der så vidt ses indtil 1927 ikke nævnede, at det var ønsket om at opretholde kontrakten, der begrundede de skiftende valg af tilknytningsmomenter. Partsviljen fik dog aldrig samme dominerende rolle som i England.

2. Tendensen til at beskytte den svage part

6.324. Den tendens hos de amerikanske domstole til at beskytte den svage part i en forbrugerkontrakt, en arbejdsaftale o.l. som er omtalt ovenfor under 6.218, sporedes også i de tilfælde, hvor der ingen partshenvisning fandtes i kontrakten. Også her anvendtes undertiden kunstgreb for at hjælpe konsumenten, arbejdstageren og andre svage parter. F.eks. sørgede domstolene for, at forsikringstageren i en livsforsikringsaftale blev underkastet loven i den stat, hvor han var bosat, hvor denne lov gav ham en bedre beskyttelse end indgåelsesstedets lov, som ofte var loven på selskabets hovedsæde.¹ Sagerne blev i reglen anlagt af forsikringstageren i den stat, hvor han boede, og domstolene dér indførte da en ny regel, hvorved forsikringstagernes bopæl i domslandet blev gjort til indgåelsesstedet.² Forsikringsagerne viste de omgælder, som de stive regler førte

3. Se Ehrenzweig, *The Statute of Frauds in the Conflict of Laws* i 59 *Colum.L. Rev.* 874 (1959).

4. Beale II 1079 (»glaring contradiction«).

5. Beale II § 332.2; Nussbaum, *PIL* 182; Rabel (-Drobnig), *Conflict* II 410.

6.324. 1. Se de nævnte sager *Batiffol*, *Contrats* 295 og 305 og *Rabel* (-Bernstein), *Conflict* III 319-335.

2. Beale II § 314.1-§ 319.1 og *Restatement* (1934) § 314-319; se nu *Restatement* 2d (1971) § 192-193.

med sig. De viste også, at en kontrakt, der i materiel henseende blev underkastet lovgivningens indgreb, også i kollisionsretlig henseende fik præg heraf. For at enkeltstaternes love kunne realisere deres formål, blev forsikringstagernes domicillov anvendt.³

C. De nye teorier

1. Cavers og Currie m.fl.

6.325. Åbenlyse fravigelser fra Restatement 1934's regler begyndte at dukke op i begyndelsen af 1950'erne. De føderale domstole og domstolene i New York gik da over til at anvende den såkaldte »centre-of-gravity«-metode.¹ De søgte her efter den stat eller det land, hvortil kontrakten eller det foreliggende problem² havde sin nærmeste tilknytning (den individualiserende metode). I nogle domme lagde retterne tillige vægt på, hvilken af de love, som kunne anvendes, der førte til det bedste resultat og på, hvilken stat eller hvilket land, der havde den stærkeste interesse i at regulere det pågældende problem.³ Et stigende antal sager begyndte at vise påvirkning af *Cavers'* og især *Curries'* teorier. *Cavers'*⁴ mente, at domstolene længe rent faktisk havde truffet deres lovvalg efter en konkret vurdering af sagens omstændigheder og det retfærdige og praktiske resultat. Han ønskede, at domstolene åbenlyst skulle bekende sig til denne metode. *Currie'*⁵ interesserede sig kun for det, han kaldte de sande lovkonflikter; hertil krævede han for det første, at to eller flere staters lovgivning kunne anvendes på sagen og de alle var interesserede i at blive anvendt. Om de var interesserede, måtte afgøres efter en fortolkning af

3. Se nedenfor 7.602.

- 6.325. 1. *Auten v. Auten*, 124 N.E. 2d 99 (N.Y. 1954); *Rubin v. Irving Trust*, 113 N.E. 2d 424 (N.Y. 1953); *Hicks and Son v. I.T. Baker Chemical Co.*, 307 F. 2d 950 (2 Cir. 1962).
2. Se f.eks. *Jansson v. Swedish American Line*, 185 F. 2d 212 (1 Cir. 1950) 218: »the centre of gravity of the contract or of that aspect of the contract immediately before the court«.
3. *Auten v. Auten* (ovenfor note 1); se også *Swift & Co. v. Bankers Trust Co.*, 19 N.E. 2d 992 (N.Y. 1939) og *Bernkrant v. Fowler*, 55 Cal. 2d 588, 366 P. 2d 906 (1961); *Intercontinental Planning, Ltd. v. Daystrom, Inc.*, 24 N.Y. 2d 372, 300 N.Y.S. 2d 817, 248 N.E. 2d 576 (1969).
4. *Cavers*, Critique og *idem*, Choice-of-Law Process, se herom Lando, Int.Enc. no. 138 og 1. udgaven 147-149.
5. *Currie*, *passim*, se også Reese og Rosenberg 523 og Lando, Int.Enc. no. 138.

de pågældende staters materielle regler. Viste det sig, at kun den ene stats regler forlangte sig anvendt, skulle dens regler anvendes. Endvidere krævede Currie, at de interesserede staters love førte til forskellige resultater. Var der da en sand lovkonflikt mellem domsstaten og en anden stat, skulle domsstatens regler anvendes. Domsstatens lov skulle også anvendes, hvis der var en sand lovkonflikt mellem to eller flere fremmede stater, men domsstatens lov var uinteresseret.

2. Restatement 1971

6.326. I et udkast til en ny Restatement fra 1960 blev en individualiserende metode anbefalet af The American Law Institute, og det så en tid ud, som om flere og flere af de amerikanske domstole ville følge denne metode.¹

Restatement of Law, Second, Conflict of Laws 1971, går dog delvis nye veje. Den giver i § 6 almindelige principper gældende for alle retsforhold, uanset om det er et kontraktforhold, et ægteskab, et arvefald m.m.²

En stat skal først følge de internationalprivatretnlige regler, som findes i dens egen lovgivning, dog under forudsætning af, at de er i overensstemmelse med forfatningen. En vigtig lovregel er her UCC § 1-105, som omtales nedenfor.

Hvor ingen sådan lovgivning findes i staten, bør retten lægge vægt på følgende faktorer:

- a. de interstatslige og de internationale »systemers« særlige behov,
- b. forumstatens politiske interesser i, at dens love anvendes,

6.326. 1. Restatement 2d, Draft 1960, § 332, 332 b, § 346 e-346 n og *W.H. Barber Co. v. Hughes*, 63 N.E. 2d 417, 423 (Ind. 1945). *Re Knipple's Estate*, 96 N.W. 2d 514 (Wis. 1959) og *Bowles v. Zimmer Mfg.Co.*, 277 F. 2d 868 (7 Cir. 1960).

2. Restatement 2d (1971) § 6: »Choice-of-Law Principles.

(1) A court, subject to constitutional restrictions, will follow a statutory directive of its own state on choice of law.

(2) When there is no such directive, the factors relevant to the choice of the applicable rule of law include (a) the needs of the interstate and international systems, (b) the relevant policies of the forum, (c) the relevant policies of other interested states and the relative interests of those states in the determination of the particular issue, (d) the protection of justified expectations, (e) the basic policies underlying the particular field of law, (f) certainty, predictability and uniformity of result, and (g) ease in the determination and application of the law to be applied.«

- c. andre staters politiske interesse i, at deres love bliver anvendt,
- d. beskyttelse af parternes berettigede forventninger,
- e. den særlige politik, som måtte ligge bag de materielle regler inden for et vist område,
- f. sikkerhed, forudseelighed og enhedsbedømmelse,
- g. den lethed, hvormed de materielle regler i den anvendelige lov kan bestemmes og anvendes.

I kommentaren til reglen i § 6 (2) (a) nævnes de interstatslige og internationale »systemers« behov som et af de vigtigste principper. Hvad der egentlig menes ved systemer, er mig ikke helt klart. Det man vil sige er, at det interstatslige og det internationale samkvem skal kunne fungere. Det nævnes i denne forbindelse, at »systemerne« bør kunne arbejde godt, at harmoniske forhold bør bestå mellem staterne, og at samkvemmet mellem dem bør lettes. Der skal tages hensyn til andre staters politik og til verdenssamfundets særlige interesser. Der ligger bag ordene en advarsel mod en *lex fori* tendens,³ se også § 6 (2) (f). I visse internationale forhold er der endvidere visse behov og en særlig politik, som kan ligge bag reglerne, se § 6 (2) (e). Som eksempel på en sådan politik nævner kommentaren tendensen til at opretholde aftalen i sager om rentemaksima.⁴

6.327. § 188¹, der alene handler om kontraktforhold, fastslår i stk. 1, at kontraktens *problemer* (issues in contract) afgøres efter loven i den stat, hvortil kontrakten og parterne efter reglerne i § 6 har den vigtigste forbindelse. De tilknytningsmomenter, som ifølge § 188 stk. 2 skal tages i betragtning ved bestemmelse af den lov, der gælder for kontraktens problemer er:

3. Restatement 2d (1971) § 6 Vol. 1 s. 13, se også Reese a.a. nedenfor 6.330 note 5.

4. *Idem* s. 15.

- 6.327. 1. Restatement 2d (1971) § 188: »Law Governing in Absence of Effective Choice by the Parties,
- (1) The rights and duties of the parties with respect to an issue in contract are determined by the local law of the state which, with respect to that issue, has the most significant relationship to the transaction and the parties under the principles stated in § 6.
  - (2) In the absence of an effective choice of law by the parties (see § 187), the contacts to be taken into account in applying the principles of § 6 to determine the law applicable to an issue include: (a) the place of contracting, (b) the place

indgåelsesstedet,
 stedet, hvor kontrakten blev forhandlet,
 opfyldelsesstedet,
 kontraktgenstandens beliggenhed,
 parternes opholdssted, domicil, nationalitet og forretningssted og for
 selskaber tillige selskabets registreringssted.

I stk. 3 siges det, at hvis der ikke fremgår andet af de følgende regler for de enkelte kontraktforhold, skal retten anvende loven på stedet hvor kontrakten blev forhandlet, og hvor den blev opfyldt, hvis de to steder ligger i samme stat. Det fremgår af kommentaren, at forhandlingsstedet er det sted, hvor parter, der opholdt sig i samme stat, indgik aftalen (kontrakter indgået *inter praesentes*), medens indgåelsesstedet er det sted, hvor det antagende svar blev afsendt i aftaler, der blev indgået mellem parter, som opholdt sig i forskellige stater, (kontrakter, indgået *inter absentes*²).

Det fremhæves i kommentaren³, at beskyttelse af parternes berettigede forventninger i kontraktforhold tilgodeses bedst ved regler, som giver sikkerhed og forudseelighed, og at også enhedsbedømmelsen derfor må spille en vigtig rolle i de kontraktretlige lovkonflikter. Den spiller den største rolle ved spørgsmål, der berører kontraktens gyldighed. Parterne ventes i reglen at have sluttet en gyldig kontrakt. Hensynet til enhedsbedømmelsen spiller en mindre rolle ved fastlæggelsen af parternes forpligtelser, hvor en gyldig kontrakt foreligger. Hvor disse forpligtelser ikke er nedskrevet i kontrakten, hævdes det, normalt ikke gjort sig nogen forventninger om omfanget af deres pligter. Her kan andre hensyn såsom de politiske interesser bag de materielle regler spille en større rolle. Det siges også, at det er kontraktens *problem*, som retten skal se

of negotiation of the contract, (c) the place of performance, (d) the location of the subject matter of the contract, and, (e) the domicil, residence, nationality, place of incorporation and place of business of the parties. These contacts are to be evaluated according to their relative importance with respect to the particular issue.

(3) If the place of negotiating the contract and the place of performance are in the same state, the local law of this state will usually be applied, except as otherwise provided in §§ 189-199 and 203.

2. Restatement 2d (1971) Vol. I 579-581.

3. *Idem* 576-78.

på. Den er ikke bundet til at anvende samme lov på alle en kontrakts problemer, se herom nedenfor 6.401.

Ikke desto mindre opstiller Restatement i de følgende paragraffer en række formodningsregler for en række vigtige kontraktforhold.^{3a} Disse regler gælder både for kontraktens indgåelse og gyldighed og for parternes forpligtelser. I kontrakter vedrørende salg af løsøre gælder der en formodning for at anvende loven på sælgers leveringssted, i livsforsikring loven på den forsikredes bopæl, i transportforsikring loven på det sted, hvorfra passageren begynder rejsen eller hvorfra tingen sendes o.s.v. I alle disse bestemmelser tages det forbehold, at loven i en anden stat skal gælde, hvis denne anden stat med henblik på det foreliggende problem har en vigtigere forbindelse til kontrakten eller til parterne efter de principper, som er nedfældet i § 6. Restatement 1971 opstiller altså en tilknytningsregel, der gælder både for kontraktens gyldighed og retsvirkninger. Denne formodning kan væltes, ikke blot når kontraktens tilknytningsforhold tilsiger det, men også når andre af de i § 6 nævnte grunde, herunder en stats retspolitiske interesser, taler herfor.

I afsnittet om, hvilke regler kontraktens forskellige spørgsmål er underkastet⁴, opdager man også, at kontraktens form, indgåelse, gyldighed, fortolkning m.m. i hovedreglen er underkastet samme lov. For spørgsmål om myndighed⁵, form⁶, og rentemaxima⁷ opstilles dog nogle særregler: Uanset om den ellers anvendelige lov erklærer kontrakten for ugyldig på grund af umyndighed, formmangler og en for høj rentesats, opretholdes den som gyldig, hvis parten er myndig efter sin domicillov, hvis formreglerne på det sted, kontrakten er affattet, er iagttaget, og hvis bestemmelserne om rentemaximum er iagttaget i en af de love, som kontrakten har en rimelig tilknytning til.

Reglerne om de enkelte kontrakter er altså fortsat tilknytningsregler. Den individualiserende metode, som foreskrives i § 188 stk. 2 og præsumptionsreglerne i § 188 stk. 3 og i §§ 189-197 udgør hovedparten af de regler, som udkastet opstiller.

3a. Se §§ 189-197.

4. Afsnit C. §§ 197-207.

5. § 198.

6. § 199.

7. § 203.

D Retstilstanden 1981

6.328. I 1981 er retstilstanden i de 50 stater, så vidt den kan overskues, således:

Californien¹ og New York² og et stadig stigende antal af de andre stater³ har opgivet at anvende reglerne i Restatement 1934 og de andre ældre regler. De fleste stater følger nu de nye teorier, herunder de regler som Restatement 1971 foreslår. Dette gælder også de føderale domstole i

- 6.328. 1. *Ury v. Jeweler's Acceptance Corp.*, 38 Cal.Rptr. 376 (D.C. App. 1964); *Cochran v. Ellsworth*, 126 Cal. App. 2d 429, 272 P. 2d 904 (1954).
2. *Intercontinental Planning, Ltd. v. Daystrom, Inc.*, 24 N.Y. 2d 372, 300 N.Y.S. 2d 817, 248 N.E. 2d (576 (1969)).
3. Se højesteretsafgørelser i følgende stater: CONNECTICUT: *Jenkins v. Indemnity Ins. Co. of North America*, 204 A. 2d 780 (1964); INDIANA: *W.H. Barber Co. v. Hughes*, 63 N.W. 2d 417 (1945); NEW HAMPSHIRE: *Consolidated Mutual Ins. Co. v. Radio Foods Corp.* 240 A. 2d 47 (1968); NEW JERSEY: *Oxford Consumer Discount Co. v. Stefanelli*, 246 A.2d 460 (1968); OREGON: *Lilienthal v. Kaufman*, 395 P. 2d 543 (1964); WASHINGTON: *Baffin Land Corp. v. Monticello Motor Ins., Inc.*, 425 P. 2d 633 (1967); WISCONSIN: *Urhammer v. Olson*, 159 N.W. 2d 688 (1968); VERMONT: *Boston Law Book Co. v. Hathorn*, 127 A. 2d 120 (1956). Se endvidere følgende afgørelser: COLORADO: *Walker Adjustment Bureau v. Wood Bros. Homes*, 582 P. 2d 1054 (Colo. App. 1978); KENTUCKY: *Lewis v. American Family Ins. Group*, 555 S.W. 2d 579 (Ky. 1977); MISSISSIPPI: *Craig v. Columbus Compress and Warehouse*, 210 So. 2d 645 (Miss. 1968); MINNESOTA: *Hague v. Allstate Ins. Co.* 289 N.W. 2d 43 (1979); COLORADO: *Wood Bros. Homes Inc. v. Walker Adj. Bureau* 601 P 2d 1369 (1979); IDAHO: *Unigard Ins. Group v. Royal Globe, Etc.* 594 P 2d 633 (1979). I PENNSYLVANIA er situationen blevet beskrevet som uklar, se *Melville v. American Home Assurance Comp.*, 443 F.supp. 1064 (1977). Det må forventes, at flere stater vil følge denne metode. De har allerede fulgt den i sagen om erstatning uden for kontraktforhold, og de vil derfor sandsynligvis anvende den, når en sag om en kontrakt bliver forelagt dem. Dette har fået de føderale domstole til at anvende de nævnte regler i sager om kontrakter, hvor de skal anvende den pågældende stats lovvalgsregler, se f.eks. om MISSOURI, *Moss v. National Life and Accident Insurance Co.*, 385 F.supp. 1291 (1974). For HAWAI's vedkommende er det blevet fastslået, at Restatement 1971's regler må anvendes, fordi »Hawaiian law does not provide an appropriate conflict rule«, se *Commercial Ins. Co. of Newark v. Pacific-Peru-Construction Corp.*, 558 F. 2d 948 (9 Cir. 1977).

sager, hvor de ikke anvender lovvalgsreglerne i den delstat, hvori de sidder.⁴

Adskillige stater følger endnu de ældre regler,⁵ først og fremmest Restatement fra 1934. Der er også blandt dem visse indbyrdes afvigelser.⁶

Forsikringsagerne og sagerne om rentemaxima m.m. afgøres på samme måde som før.⁷ I de stater, som er gået over til nye regler, har domstolene nu fået mulighed for at give den praksis, de faktisk længe har fulgt, en mere ærlig forklaring end tidligere.⁸ De har f.eks. kunnet sige, at de for at beskytte forbrugeren anvender loven på det sted, hvor han er bosiddende.⁹

Alt i alt ser man nu konturerne af den kommende udvikling: Hvad der er sket i en række stater, vil antagelig også ske i resten. De ældre regler vil blive forladt. De nye teorier, herunder Restatement 1971, der giver domstolene ret frie hænder i deres valg af metode, vil blive fulgt.

I januar 1981 undersøgte jeg ca. 50 afgørelser fra årene 1978-1980. Nogle statsdomstole fulgte stadig de gamle teorier og metoder som Beale havde støttet. I de fleste sager fulgte domstolene dog de nye teorier. I et flertal af disse havde domstolene alene lagt vægt på aftalens tilknytning ved afgørelsen af hvilken lov, der skulle gælde. Retten havde alene undersøgt til hvilken stat eller hvilket land, kontrakten havde haft sin nær-

4. Om District of Columbia se *Maloney v. E.I. Dupont de Nemours & Co.*, 352 F. 2d 936 (D.C. Cir. 1965).

Om Puerto Rico se *Lummus Co. v. Commonwealth Oil Refining Co.*, 289 F. 2d 915 (1 Cir. 1960).

5. Se f.eks. MICHIGAN, *Wells v. 10-X MFG Co* 609 F 2d 248 (6 cir. 1979); NEW JERSEY, *Jaclyn, Inc. v. Edison Bros. Stores, Inc.* 406 A 2d 474 (1979); NORTH CAROLINA, *Land Co. v. Byrd* 261 S.E 2d 655 (1980); LOUISIANA, Civil Code art. 10 og *Deane v. McGee* 260 So 2d 669 (1976), *Sprow v. Hartford Ins. Co.* 594 F 2d 418 (1979); ARKANSAS, *Ladd v. Ladd* 580 SW 2d 696 (1979), TEXAS, *Austin Building Co v. National Union Free Ins. Co.* 432 SW 2d 697 (1968). Domstolene i nogle stater synes at vakle, se om MASSACHUSETTS, *Choate, Hall & Stewart v. Sea Serv., Inc.* 392 NE 2d 1045 (Mass. 1979).

6. Se f.eks. om anvendelse af opfyldelsesstedets lov i Illinois, *Ziegler v. Houghton-Mifflin Co.*, 224 N.E. 2d 12 (Ill.Ct.App. 1967); *Hurt v. Steven*, 77 N.E. 2d 204 (Ill.Ct.App. 1948). I Mississippi anvendes parternes hypotetiske vilje, se *English v. Insurance Co. of North America*, 2780 F.Supp. 713 (N.D.Miss. 1967).

7. Se *US Mangolese Corp. v. Merrill Lynch etc.* 576 F 2d 153 (6 Cir. 1978, Tenn.).

8. Eks.: *Nelson v. Kaanapali Properties* 578 P 2d 1319 (Wash.App. 1978).

9. F.eks. *Mutual Life Ins. Co. v. Simon*, 151 F.Supp. 408 (S.D.N.Y. 1957).

meste stedlige tilknytning. Andet havde retten ifølge de offentliggjorte referater ikke undersøgt.¹⁰ I et lille mindretal af sagerne havde den tillige set på de materielle regler i de stater, hvis love kunne komme på tale; den havde fundet, at de stred imod hinanden og derefter i overensstemmelse med de nye teorier og Restatement 1971 § 6 undersøgt de politiske interesser bag de konkurrerende materielle regler.¹¹ I enkelte tilfælde havde den også vurderet, hvilken regel der ville føre til det bedste resultat. I de fleste af disse ret få sager havde retten dog også her anvendt loven i den stat, som kontrakten var nærmest stedligt knyttet til. Kun i en sag havde en domstol i Minnesota anvendt loven i Minnesota, fordi den fandt, at det var den »bedste lov«.¹² Her ville retten antagelig have måttet vælge loven i Wisconsin, hvis den alene havde set på aftalens stedlige tilknytning.¹³

E. *Uniform Commercial Code* § 1.105

6.329. Særlige lovvalgsregler er optaget i *The Uniform Commercial Code*. Hovedbestemmelsen i *Section 1-105* går ud på, at i mangel af en partshenvisning gælder loven for alle retshandler, som har reel tilknytning til forumstaten. Denne regel gælder alene for de kontrakter, der er omhandlet i UCC, herunder løspørebøb.

Reglen overlader det til domstolene at afgøre, hvor nær tilknytningen

10. Se e.g. *Schoenkopf v. Brown & Williamson Tobacco Corp.* 483 F. Supp 1185 (Penn. 1980); *Healy Tiblits Const. Co v. Foremost Ins. Co* 482 F. Supp 830; *Pacific Gamble Robinson Co. v. Lapp* 604 P 2d 1300 (Wash. 1979) *Petrik v. New Hampshire Ins. Co.* 379 So. 2d 1287 (Fla. 1979), *Ehrmann Cook Elec. Co* 468 F. Supp 98 (Ill. 1979); *P.S. & E. Inc. v. Selastomer Detroit Inc.* 470 F. 2d 125 (7 Cir. 1972); *Transatlantic Cement v. Lambert Freres et Cie* 462 F. Supp 363 (1978). *J. Ray Mc. Dermott & Co., Inc. v. Fidelity & Cas. Co* 466 F. Supp 353 (1979); *FMC Finance Corp. v. Reed*, 592 F. 2d 238 (5. Cir. 1979); *Claw Corp. v. Ross T P School Corp.* 384 N.E. 2d 1077 (Ind. 1979).

11. *Hague v. Allstate Ins. Co.* 289 N.W. 2d 43 (Minn. 1979) stadfæstet af USA's højesteret d. 13. jan. 1981 (United States Law Week Extra Ed. No. 1, Vol. 49 No. 27 p 72), se herom nedenfor 7.602 a. *Wood Bros. Homes Inc. v. Walker Adj. Bureau*, 601 P. 2d 1369 (Colo. 1979). *Southern Int. Sales v. Potter & Brumfield Division*, 410 F. Supp 1339 (N.Y.S.D. 1976); *Kristinus v. H. Stern Lom. E. Ind. S.A.*, 463 F. Supp. 1263 (S.D.N.Y. 1979).

12. *Hague v. Allstate*, se forrige note.

13. Sagen havde nogen tilknytning til Minnesota og bl.a. med denne begrundelse opretholdt USA's højesteret Minnesotas højesterets dom, som ikke fandtes at være i strid med forfatningens Due Process Clause, se nedenfor 7.602 a.

skal være for at være reel (appropriate). Kommentaren antyder, at »appropriate relation« er mere end rimelig tilknytning (»reasonable relation«), som nævnes i første punktum om parternes lovvalg. Det siges, at det ikke er tilstrækkelig tilknytning, at sagen anlægges ved statens domstole. Der mangler også reel tilknytning, hvis sagens omstændigheder klart viser, at parterne har handlet med en anden lov end domsstatens lov som baggrund, som f.eks. hvor både indgåelsesstedet og opfyldelsesstedet ligger i en anden stat.¹ Men i øvrigt råder kommentaren domstolene til ikke at være tilbageholdende med at anvende Loven. En tidligere dom, som undlod at anvende domsstatens regler, skal ikke være et bindende fortilfælde, der fører til, at Loven nægtes anvendelse i en ny lignende situation. Man kan anvende Loven på grund af den ensartethed, som den tilstræber, fordi den jo i meget vidt omfang nedskriver allerede gældende ret, og fordi Lovens forfattere har haft for øje, at den skal gælde både i et interstatsligt og internationalt handelssamkvem.²

Denne anbefaling er en åben bekendelse til den lære, som går ind for at anvende den lov, der fører til det bedste resultat i praksis. Denne appel, skulle man synes, ville næppe blive overhørt.

Selv om Loven siden 1964 har været gældende i de fleste og største stater og nu gælder i alle stater med undtagelse af Louisiana, er der endnu ikke mange af de offentliggjorte afgørelser, der henviser til Loven. De, som findes, viser ikke nogen afgørende ændring i forhold til tidligere praksis.

F. *Lex fori-tendensen i amerikansk praksis*

6.330 Renvoi (se 5.208) har fået en meget beskedent plads i de amerikanske sager om kontrakter. I sagen *Sieglmann v. Cunard White Star Line Ltd.* (Federal Court of Appeal 3. Circ. 1955)¹ blev renvoi afvist.

Forfatningens bestemmelser lægger endvidere bånd på enkeltstaternes *lex fori-tendens*. »Det er en krænkelse af reglen om *Due Process of Law*, hvis en stat inddrager fremmede tvistemål under sin egen lovs herre-

6.329. 1. UCC s. 1-105 Official Comment (1962) nr. 2. Se om parternes lovvalg ovenfor 6.220.

2. UCC s. 1-105 Official Comment (1962) nr. 3.

6.330. 1. 221 F 2d 189 (2 Cir. 1955).

dømme på grundlag af ringe tilknytning, blot fordi denne lov er *lex fori*«, sagde dommer Jackson i *Lauritzen v. Larsen* (US Supreme Court 1953).²

I *interstatslige mellemværender* eksisterer der dog en *lex fori*-tendens. I sager om arbejdsgiverens erstatningspligt over for tilskadekomne arbejdere og i forsikringsager anlægger arbejderen og den forsikrede ofte sag i de stater, hvis lov giver dem den bedste beskyttelse; har sagen tilknytning til denne stat, anvender dens domstole *lex fori*, og denne praksis tolereres af USA's højesteret, se nedenfor 7.513 og 7.602-7.602a. Også i andre sager har man kunnet påvise *lex fori*-tendensen, men den har ikke været så påfaldende i USA som i England, Tyskland og Frankrig. Dette kan hænge sammen med, at det har været lettere for de amerikanske domstole at få oplysninger om søsterstaternes ret end det har været for de europæiske domstole at få oplyst fremmed ret. Flere af staternes love har forskrifter om, at retterne af egen drift kan eller skal skaffe sig denne viden.

Heller ikke i de *internationale forhold* synes *lex fori*-tendensen at være så stærk som i de europæiske lande. The Supreme Court har også her givet udtryk for et ønske om at sikre enhedsbedømmelsen: »Formålet med en international privatret er at sikre, at en sag bliver behandlet på samme måde og af samme lov, uanset hvor det mere eller mindre tilfældige forum er beliggende.«³ I Europa kender man også disse smukke programudtalelser. Men sagerne taler dem ofte imod. I USA har man ikke det samme tungtvejende indiciemateriale for *lex fori*-tendensen som i de europæiske lande. En undtagelse er dog sagerne om *hyre- og fragtåftaler* i søfartsforhold.⁴

Forfatningen tvinger staterne til en vis enhedsbedømmelse,⁵ og doktrinen og Restatement opfordrer dem til den. Vigtigere er dog den materielle retsenhed, som *The Uniform Codes*, herunder The Uniform Commercial Code, gennemfører. Hidtil har The Uniform Commercial Code og dens materielle regler betydet mere for retsenheden i handelsforhold end Restatement 1971. I de vesteuropæiske lande, hvor man er ved at opbygge et økonomisk og retligt fællesskab, bør udviklingen i USA følges med opmærksomhed.

2. 97 L.Ed. 1254; 345 U.S. 571.

3. *Lauritzen v. Larsen*, note 2 ovenfor.

4. Se 1. udgaven s. 169.

5. Reese, Legislative Jurisdiction, 78 Columbia Law Review 1587 (1978).

IV. SKANDINAVISK RET

6.331. *Dansk ret.*¹ Dansk ret har aldrig fulgt en fast regel, hvor ét tilknytningsmoment var afgørende. Indtil slutningen af forrige århundrede var indgåelsesstedet den dominerende faktor. Efter den tid blev skyldnerens domicil tillagt størst vægt. Siden midten af 1930'erne har domstolene anvendt en individualiserende metode, hvor intet enkelt tilknytningsmoment har haft dominerende betydning. Denne individualiserende metode blev indledt med de to guldklusuldomme fra 1934 og 1939.

Begge guldklusulsager angik obligationer, lydende på betaling i gulddollars, som ifølge deres tekst var bestemt til indfrielse i USA, hvor lånene var sendt ud på markedet i henhold til lånekontrakter, der var indgået med *The Guaranty Trust Co.* i New York. Debitor i den første sag var Københavns Telefon Aktieselskab (KTAS), og i den anden den danske stat. Problemet i begge sager var, om retten skulle anvende den amerikanske Joint Resolution af 5. juni 1933, der forbød debitor at betale dollargæld i guld og i stedet påbød betaling af gældens pålydende i papirdollars, eller om den ifølge dansk ret skulle tilpligte debitor at betale gælden tilbage med gulddollars eller med papirdollars, der var beregnet efter guldets værdi.

I den første sag, *Søderberg mod KTAS*, U 1935–82, udtalte Østre Landsret, at den i De forenede Stater gældende lovgivning måtte komme til anvendelse ved sagens afgørelse, særlig under hensyn til, at det pågældende lån alene var udbudt til offentlig tegning i De forenede Stater, at betaling af såvel hovedstol som renter kun skulle ske på betalingsagenten, Guaranty Trust Co.'s hovedkontor i New York, og at obligationerne lød på betaling alene i betalingsstedets mønt. Herefter blev den amerikanske guldklusullovgivning anvendt og KTAS frifundet for et krav om betaling i guld eller efter guldværdi. Højesteret stadfæstede dommen i henhold til grundene.

I sagen *Vereniging voor den Effectenhandel te Amsterdam mod Finansministeriet*, U 1939–296, udtalte Højesteret, at det efter indholdet af de i overensstemmelse med de to lånekontrakter udstedte obligationer, navnlig bestemmelserne om betalbarhed alene på betalingsagentens hovedkontor i New York og alene i De forenede Staters guldmønt måtte

6.331. 1. Se Philip, Dansk 292.

antages, at den danske stats forpligtelse efter obligationerne blev undergivet den i De forenede Stater gældende lovgivning, og at således også bestemmelserne i Joint Resolution af 3. juni 1933 måtte komme til anvendelse på obligationerne.

Præmisserne i begge domme viste, at retten foretog en konkret afvejelse af obligationernes tilknytning. I ingen af dommene blev det nævnt, at debitor var dansk, eller at der gjaldt en almindelig formodningsregel for anvendelse af debtors domicillov. Heller ikke andre formodningsregler blev opstillet.

I begge domme var voteringen i Højesteret enstemmig. I KTAS-dommen sagde førstvoterende, at hovedsynspunktet efter dansk international privatret må være enten – subjektivt udtrykt – hvad parterne må antages at have villet eller – objektivt udtrykt – til hvilket land det foreliggende retsforhold har mest tilknytning. I den anden dom anførte flere af dommerne, at man i fremmede domme var nået til samme resultat, og førstvoterende fremhævede, at der i disse domme var lagt vægt på, at tilknytningsmomenterne pegede mod amerikansk ret, et princip, der undertiden blev formuleret som »parternes formodede vilje«. I samme sag nævnede nogle af dommerne, at debitor var den suveræne danske stat, men de dommere, som kom ind på en afvejelse af sagens tilknytningsmomenter, var enige om, at denne omstændighed ikke skulle være afgørende. Begge dommes præmisser blev så konkret affattede, at der ikke vil kunne udledes præsumptionsregler af dem.

6.332. Sagsøgte i sagen *Weiss mod Nicolajsen*, U 1940–652, havde i 1913, medens han var bosiddende i Altona, kautioneret for en fordring, der yderligere var sikret ved pant i tysk ejendom. Parterne var da bosiddende i Tyskland. Kreditor havde i 1915 i Tyskland opnået dom over debitor og kautionisten in solidum. I 1916-17 flyttede kautionisten til Danmark. Efter debtors død blev han i 1937 påny sagsøgt og dømt til betaling af gælden ved tysk domstol. Gælden blev opskrevet i henhold til tysk rets regler om »Aufwertung« af gæld, stiftet før Markens sammenbrud i 1923. Denne dom havde dengang ikke retskraft i Danmark, og kreditor måtte herefter påny sagsøge kautionisten her. Højesterets flertal (7 dommere) fandt, at spørgsmålet om opskrivning og om fordringens forældelse begge måtte være undergivet tysk ret, fordi aftalen var indgået i Tyskland på et tidspunkt, da begge parter havde domicil dér, og fordi betaling i henhold

til aftalen og den på grundlag heraf afsagte dom af 1915 måtte påregnes at skulle ske i Tyskland, jfr. BGB § 269, og uanset at debitor havde haft bopæl her i landet siden 1916-17. Tre dommere ville dog have anvendt dansk rets forældelsesregler. Fordringen ville da have været forældet efter 20 år.

Dommen fastslog, at en aftale, indgået mellem nærværende parter på deres fælles domicil og bestemt til opfyldelse sammesteds, bør være underkastet dette steds love. Denne regel var ikke til stor vejledning for fremtidige mere tvivlsomme tilfælde.

Af voteringen kan man se, at teorien om anvendelse af skyldnerens domicillov som almindelig regel var forladt. Det blev nævnt af førstvoterende, at den ældre opfattelse i det hele ved fordringers behandling havde lagt vægt på skyldnerens domicil og, tilføjede han, »det forekommer mig, at man ikke har Lov til at tage mere Hensyn til Debitor end til Kreditor«. Denne udtalelse fik så vidt ses flertallets tilslutning.

6.333. Senere domme afsagt af Sø- og Handelsretten og af landsretterne følger samme principløshedens princip. At domicilet ikke længere spiller en afgørende rolle, blev bekræftet af Østre Landsret i sagen *Nordiska Kompagniet mod Rosenberg*, U 1954-359. Gæld, som danskeren Rosenberg havde påtaget sig som kunde i stormagasinet Nordiska Kompagniet i Stockholm under sin flygtningstid i 1943-45, blev bedømt efter svensk ret, uanset at Rosenberg under sit Sveriges-ophold havde bevaret sit danske domicil. Også her blev en række momenter opregnet til støtte for anvendelsen af svensk ret, men en regel blev ikke søgt formuleret.

I vore domstoles præmisser, især fra tiden efter 1934, kan læses en uvilje mod at opstille regler. Udtryksmåden varierer fra dom til dom, og man får således heller ikke ved at sammenholde flere afgørelser med hinanden noget indtryk af en regeldannelse. På nogle områder er dommene ikke i indbyrdes harmoni. Dommene om fordringernes forældelse giver således et uensartet billede.

Denne praksis kunne være udtryk for, at vore domstole lagde vægt på at anvende den af de flere mulige regler, der gav det mest rimelige eller hensigtsmæssige resultat (den pragmatiske metode), men det viser dommene i reglen intet tegn på. Det synes at have været kontraktens tilknytning og ikke sagens udfald, som har bestemt den anvendelige lov. Bortset

fra *lex fori*-tendensen finder man ikke sikre tegn på pragmatismen i dansk praksis.

Østre Landsret har i sin dom af 17. febr. 1966, U 1967–405 selv ønsket at give udtryk for, at det er tilknytningen, som er afgørende: En person, som ifølge aftale skulle følge med som passager på en lastbil, som kørte til Polen, hvor den pågældende ville tilbringe nogle feriedage, kom til skade ved en færdselsulykke i Polen og døde kort efter som følge af ulykken. Hans efterladte krævede erstatning af motorkøretøjets ejer, idet lastbilens chauffør hævdedes at have kørt uforsvarligt i ulykkesøjeblikket.

Retten fandt, »at spørgsmålet om, hvorvidt og i hvilket omfang erstatningsansvar påhviler en dansk og her i landet bosiddende ejer af et dansk motorkøretøj, for hvilket der er tegnet lovpligtig ansvarsforsikring i Danmark, over for en ligeledes her bosat dansk person, som ifølge en her i landet indgået aftale med ejeren skulle befordres med dette køretøj fra Danmark til udlandet og tilbage her til landet . . .«, måtte bedømmes efter dansk ret. Retten fandt nemlig, at spørgsmålet – bortset fra, at det var den på ulykkesstedet gældende færdselsregulering, som måtte lægges til grund ved bedømmelsen af, om føreren i den givne situation havde handlet forsvarligt – »på afgørende punkter har tilknytning til den danske retsorden«.

Dommen er også et eksempel på, hvorledes retten uden at skelne mellem væsentlige og uvæsentlige tilknytningsmomenter opregner alle dem, der taler for anvendelsen af loven i et bestemt land. Man kan ikke af denne dom, som man kan af tilsvarende tyske og schweiziske domme, slutte, at der eventuelt gælder en formodning for anvendelsen af transportørens lov. Denne måde at argumentere på finder man også i senere domme, se således Vestre Landsrets begrundelse i dommen i U 1973–583 og i Østre Landsrets præmisser til dommen i U 1977–518 H, se s. 524.

Er metoden subjektiv eller objektiv?

6.334. Lige fra år 1800 og til dato synes afgørelserne at være blevet truffet dels efter en vurdering af parternes forudsætninger og interesser, dels efter objektive retshensyn.

a. Eksemplerne på anvendelse af en subjektiv metode er de talrigeste. I *Columbus-sagen* (U 1957–727) lagde retten vægt på, hvad der var sagt under de af parterne førte forhandlinger og fandt, at arbejderen med føje

var gået ud fra, at dansk ret skulle gælde for arbejdsforholdet i det fremmede, se herom nedenfor 7.514. I nogle sager er det især sagens stedlige momenter, der viser, hvad parternes forudsætninger har været. Allerede i en dom fra 1842 (Juridisk Ugeskrift 1842-43 s. 166) siges det, at lovgivningen i det land må komme i betragtning, hvor kontrakten er oprettet af to af dette lands indvånere, der således ved kontraktens indgåelse måtte antages nærmest at have taget hensyn til deres egen lovgivning, og i 1959 har Sø- og Handelsretten udtalt sig omtrent på samme måde. En funktionæraftales stedlige tilknytning til Sverige viste, at en svensk funktionær ikke kunne regne med, at dansk ret skulle gælde. Det er dog tvivlsomt, om retten altid har ment, at parternes interesser og vilje var udslagsgivende, om man ikke som i udlandet har camoufleret objektive hensyn bag talen om en partsvilje, se U 1959-410. og nedenfor 7.514.

b. Objektive retshensyn har været afgørende i nogle sager. I en Sø- og Handelsretsdom i U 1920-754 anvendte Sø- og Handelsretten Harter Act'en på trods af en noget uklar henvisning til *lex fori*. Sagens stedlige tilknytning til USA førte her til, at man gav befragteren den samme beskyttelse mod ansvarsfraskrivelse, som de amerikanske domstole ville have givet ham.

Sagen *Kjergaard Hansen mod E. Merrild & Co.*, U 1946-262, drejede sig, som tidligere omtalt, om, hvorvidt danske eller tyske ferieregler skulle gælde for arbejde udført i Tyskland af en dansk arbejder for et dansk firma. Sagsøgerens påstand om feriepenge efter den dagældende danske sats, 4% af lønnen, afviste Højesteret med den begrundelse, at de her i landet gældende regler om feriegodtgørelse ikke fandtes at kunne komme til anvendelse på et arbejdsforhold, der var underkastet den i Tyskland gældende arbejdsordning, og i hvilke arbejdslønnen fastsattes efter tyske regler. Hvad der mellem parterne måtte anses vedtaget, tillagde Højesteret i modsætning til Landsretten ingen betydning, se også nedenfor 7.514. Der er heller næppe tvivl om, at danske domstole i dag vil tage objektive hensyn i betragtning ved fastlæggelsen af den for en kontrakt gældende lov.

Lex fori-tendensen i dansk praksis

6.335. Der findes næppe noget land, der kan sige sine domstole fri for en *lex fori*-tendens. Den findes også i Danmark.

Ligesom i andre lande anvender domstolene i Danmark fremmed ret i

fremmede interne kontrakter og i de internationale kontrakter, som har en altovervejende stedlig tilknytning til fremmede lande. Lex fori-tenden har alene vist sig i de kontrakter, der har haft en næsten ligelig tilknytning til Danmark og til udlandet.

I højesteretsdommene er det dog vanskeligt at påvise lex fori-tenden. Den findes formentlig i U 1922–1041, hvor berettigelsen af en tysk sælgers standsning af et vareparti her i landet uden nærmere begrundelse af Sø- og Handelsretten var blevet afgjort efter dansk ret. Højesteret stadfæstede dommen uden kommentarer, og under voteringen synes man at være gået let hen over spørgsmålet om anvendelse af fremmed ret. Men i øvrigt må det bemærkes, at Højesteret i de få tilfælde, hvor den har ændret en underordnet domstols afgørelse af en lovkonflikt i kontraktforhold, har bestemt, at fremmed ret skulle gælde, jfr. således U 1901–31 H., 1925–839 H, og 1977–507 H.

Enkelte domme afsagt af landsretterne og Sø- og Handelsretten kaster en mistanke om en lex fori-tendens på sig.¹

6.336. *Norsk ret.*¹ Den samme kasuistik, som findes i dansk praksis, har også været rådende i norsk praksis fra midten af 1930'erne. Forløberer for den kasuistiske praksis på kontraktrettens område er en dom i et spørgsmål om erstatning uden for kontraktforhold.

Irma-Mignon-sagen (NRt 1923-II-58) drejede sig om ansvar for skibssammenstød mellem to norske skibe i engelsk territorialfarvand. Dommer Hanssen sagde, at det i en sag som den foreliggende var naturligt at tage udgangspunkt i den betragtning, at et forhold fortrinsvis bør bedømmes efter loven i det land, hvortil det har sin stærkeste tilknytning, eller hvor det nærmest hører hjemme. Rederen for det skadevoldende skib blev herefter pålagt ansvar for den engelske tvangslods' fejlnavigation i overensstemmelse med norsk ret, og man anvendte ikke, som flere forfattere havde ønsket det, og som man havde gjort i en tidligere afgørelse, deliktstedets ret. Dommer Hanssen afslørede ikke, hvorfra han havde sit princip, om det var kommet til ham som en åbenbaring ved læsning af

6.335. 1. Se f.eks. SHT 1960-12 og U 1953-1096.

6.336. 1. Se Gaarder 108.

norsk og dansk praksis, om han havde lært det af den engelske forfatter Westlake eller havde ment at finde det hos tyskeren C. F. v. Savigny.²

I sagen *Selmer mod Thams* (NRt 1931 1185) blev princippet fra Irma-Mignon-sagen igen brugt. Nordmanden Selmer havde bedt sin landsmand og fætter Thams, der var bosiddende i Paris, reservere sig aktier – billigst muligt – i Société du Madal, et selskab, der stod under Fyrsten af Monacos ledelse, som havde hovedsæde i Monaco, og som drev handel, landbrug og industri i fransk Afrika. Thams havde udført opdraget og derved taget sig en fortjeneste på 100% uden at meddele fætteren noget herom. Afgørende for, om Selmer kunne kræve Thams tilpligtet at tilbagebetale pengene, var formentlig, om norsk eller fransk ret burde gælde. Dommer Schelderup sagde, at man overensstemmende med, hvad der blev antaget af Højesteret i Irma-Mignon-sagen, burde tage som udgangspunkt, at et forhold fortrinsvis bør bedømmes efter loven i det land, hvortil det har sin stærkeste tilknytning, eller hvor det nærmest hører hjemme. Da sagen også her var en sag mellem norske statsborgere, anvendte retten norsk ret, og aftalen blev anset for ugyldig i medfør af aftalelovens regler om svig. Retten undgik herved at komme ind på spørgsmålet om at anvende fransk ret.

Fra og med den norske guldklausulsag, NRt 1937 888, opgav de norske domstole at gå ud fra en formodning for anvendelse af skyldnerens domicillov. Den norske sag havde stor lighed med den danske sag om statsobligationerne. Lånene var optaget i USA gennem en amerikansk bank, obligationerne var »gold bonds«, der lød på dollars og var betalbare i New York, og spørgsmålet var, om den amerikanske lovgivning, der med tilbagevirkende kraft ophævede guldklausuler, kunne finde anvendelse. Højesteret kom som de danske og svenske domstole til det resultat, at amerikansk ret måtte anvendes. Dommer Boye, der talte for rettens plenum, sagde, at det afgørende synspunkt ved bedømmelsen af det internationalprivatretlige spørgsmål måtte blive, at retsforholdet var undergivet loven i den stat, som det havde sin nærmeste tilknytning til, alle forhold taget i betragtning. Vel var debitor den norske stat, men dette var ikke afgørende i et privatrethligt mellemværende som dette, og sagens andre tilknytningsmomenter pegede imod USA. Retten fremhævede, at obliga-

2. Westlake, *Privat International Law* 5 ed. 1912 § 212 p. 305; v. Savigny § 348, p. 27, se dog om v. Savigny ovenfor 6.315.

tionerne betegnede sig som tilhørende en udstedelse af et udenlandsk lån; de var undertegnet af den norske gesandt i USA, de skulle bekræftes (legaliseres) af en amerikansk Fiscal Agent, de var betalbare i USA i dollars, og deres tekst var engelsk og udstyret amerikansk. Alt dette synes at have været anført for at vise, at det måtte have været parternes mening, at lånet skulle være amerikansk og underkastet amerikansk ret. Retten fastslog ikke, at der gjaldt en almindelig formodning for at anvende loven på skyldnerens bopæl, som her måtte vige på grund af en stærk tilknytning til et andet lands lov. Den gik til opgaven uden at være forudindtaget, uden at nævne nogen formodningsregel. At Højesteret fra og med denne dom forkastede den almindelige formodningsregel for skyldnerens domicillov betyder næppe, at retten siden har været modstander af at danne regler. Det blev sagt i dommen NRt 1957 246, *Hoverud* m.fl. mod *Kari Thon* m.fl., der handlede om en kontrakt om befordring af passagerer i en bus, at man også her måtte følge det almindelige princip om den nærmeste tilknytnings lov, fordi man i retspraksis ikke fandt vejledning til løsning af, hvilken lov der gjaldt for et tilfælde som det foreliggende. Retten synes nærmest at beklage denne mangel på regler, men undlod selv i dommen at opstille nogen regel til vejledning for fremtiden.

6.337. *Objektiv eller subjektiv metode.* Dommer Hanssens ord om, at erhvert retsforhold skal bedømmes efter loven i det land, hvortil det har sin nærmeste tilknytning, alle forhold taget i betragtning, er som Ragnar Knoph bemærker, lidet sigende.¹ Man spørger sig, hvad det er, der bestemmer tilknytningen. Ordene faldt i en sag om et skibssammenstød. Det har her ikke været partsviljen eller parternes forudsætninger under kontraktforhandlingerne, der har bestemt dette retsforholds lokalisering. Princippet om den stærkeste tilknytning har også senere været anført af den dommer blandt et mindretal på 2 af 5, der i en faderskabssag ville anvende tysk ret, fordi den norske fader havde besvangret en tysk kvinde i Tyskland, se NRt 1953 1132 (1134). Guldklausuldommene tyder dog på, at partsviljen eller partsinteressen har været vejledende for domstolene ved bestemmelsen af en kontrakts nærmeste tilknytning, og andre domme giver samme indtryk. De norske domme har dog alt i alt ikke kastet

6.337. 1. Knoph; *Rettslige standarder*, Oslo, 1939, s. 11.

lys over, hvad der egentlig ligger i talen om den stærkeste tilknytning andet end en forestilling om, at alle retsforhold må have et »sæde«, et sted, hvor de nærmest hører hjemme, og hvis lov de er underkastet. Hvor meget det i kontraktsforhold er partsinteresse, og hvor meget det er andre almene samfundsinteresser, der skaber tilknytningens vægt, får man ikke at vide. Norske domstole vil dog sikkert ligesom de danske tage objektive retshensyn i betragtning ved deres valg af den for kontrakten gældende lov.

6.338. *Lex fori-tendensen*. – De norske domstole hverken kan eller vil frikendes for en *lex fori*-tendens i behandlingen af internationale kontrakter, der har en nogenlunde ligelig tilknytningsfordeling mellem Norge og udlandet.

I den forømtalte faderskabssag, der er refereret i NRt 1953–1132, sagde den dommer der talte for flertallet, at fremmed ret kun bør anvendes, når det er naturligere og mere hensigtsmæssigt, at forholdet bedømmes efter en fremmed retsorden end efter en norsk ret; man bør herved ikke blot se på sagens tilknytning, men også på de formål, den norske ret på området er udslag af; hvis man da når det grundsyn, at den norske rets formål kræver, at norsk ret anvendes, bør norsk ret gælde. Disse udtalelser blev især møntet på en norsk lov om børns retsstilling, men de blev fremsat i bred almindelighed og vil i påkommende tilfælde også kunne bruges i kontraktretten.

6.339. *Svensk ret*.¹ – Indtil 1937 havde de svenske domstole ikke udtrykkeligt sagt, hvilken metode de fulgte. I guldklusulddommen, *Skandia* mod *Riksgäldskontoret* (NJA 1937 1) tog Högsta Domstolen imidlertid stilling til dette spørgsmål. Sagens problem var det samme som i de norske og danske guldklusulsager. Lånene var optaget i Amerika i 1923 af den svenske stat, obligationerne var »five and half per cent gold bonds« betalbare i USA i amerikansk mønt. Hittidig praksis kunne lade formode, at domstolen ville anse svensk ret for anvendelig, idet domstolen havde vist tilbøjelighed til at anvende skyldnerens lov.

Dette skete ikke igen. Högsta Domstolen udtalte, at afgørelsen af, om amerikansk eller svensk ret skulle gælde, måtte træffes »genom en av-

6.339. 1. Se Eek, *Exporträtt* 54 og Nial, *Förmögenhetsrätt* 31.

vægning mot varandre av de objektiva moment i rättsförhållandet som äro ägnade at giva udslag i den ena eller andra riktningen«. Til fordel for den opfattelse, at svensk ret måtte gælde – sagde Högsta Domstolen – talte med betydelig styrke, at spørgsmålet angik et skyldforhold, hvor skyldneren var den suveræne svenske stat, og at denne suveræne stat ikke i obligationerne havde givet udtryk for nogen hensigt til at underkaste sig fremmed ret, en hensigt, som de lånsøgende på det amerikanske marked ikke sjældent tilkendegav i klare ord. Medens skyldneren var svensk, kunne fordringshaverne på den anden side have skiftende nationalitet og domicil, når det som her gjaldt ihændehaverpapirer. Dette var også forudsat i obligationernes tekst, og specielt var det forudsat, at de kunne overgå til en svensk ejer.

For den modsatte opfattelse, anvendelsen af loven i staten New York, sagde Högsta Domstolen videre, talte først og fremmest, at obligationerne var blevet gjort betalbare i New York, og at de alene lød på amerikanske dollars. Også andre bestemmelser, som nærmest kun var en konsekvens af de nævnte og i sig selv af mindre betydning, var egnede til at forstærke det indtryk, at obligationerne hørte hjemme på det amerikanske marked. Således var lånet emitteret i New York gennem et derværende finansieringsinstitut. De savnede oplysninger om udstedelsessted, men var affattet på engelsk og havde en for amerikanske obligationer karakteristisk stilisering og udstyr. De skulle kun være gyldige, hvis de var forsynede med godkendelser af en i staten New York domicileret Fiscal Agent. Kun hos ham kunne notering af obligationernes ejerforhold ske. Bekendtgørelse af udtrækning og indløsning skulle ske alene i New Yorks aviser. Siden 1927 havde sagsøgte, den svenske stat, af imødekommenhed over for de obligationsejere, som ønskede det, også indløst rentekuponer i Stockholm, men nogen ændring i den retlig bindende bestemmelse om betalingsstedet var ikke sket derved. Under hensyn til, at obligationerne således udelukkende var indrettet på det amerikanske marked, hvad de selv bar vidne om, fandt retten, at skyldforholdet ikke blot for så vidt angik betalingsmodaliteterne, men også for så vidt angik de mere væsentlige dele af forpligtelsernes indhold, havde en nærmere tilknytning til betalingsstedets end til skyldnerens lov, selv om skyldneren var en set fra betalingsstedet fremmed suveræn stat. Herefter blev amerikansk ret og dermed den amerikanske Joint Resolution anvendt.

Nogen regeldannelse fulgte ikke af guldklauselsagerne. I præmisserne

blev spørgsmålet om opstilling af formodningsregler ikke omtalt, og heller ikke senere trykte domme synes at komme nærmere ind på spørgsmålet.

6.340. *Subjektiv eller objektiv metode.* – Högsta Domstolen havde i guld-klausulsagen beskrevet den metode, som skulle følges, og vist, hvordan den skulle bringes til udførelse. Senere domme har også fulgt den, jfr. NJA 1941, 350, 1942, 389 og 1956, 150. Man spørger sig imidlertid, hvad retten mente med sin udtalelse om, at de »objektive« tilknytningsmomenter skulle fælde afgørelsen.

Det er sandsynligt, at Högsta Domstolen har villet give tilkende, at andet end partsinteressen bør kunne bestemme tilknytningsfaktorernes indbyrdes vægt. Det forhold, at debitor var svensk – tilmed den svenske stat – blev fremhævet som en faktor af betydelig styrke. I dommen blev de »objektive« momenter understreget og herved tog den måske afstand fra teorien om den hypotetiske partsvilje og sluttede sig til de teorier om aftalers fortolkning og udfyldning, hvori objektive retshensyn spiller ind. I den foreliggende sag var det dog parterne, især den svenske stats ønske om at gøre obligationerne til amerikanske obligationer, der gjorde udslaget. Deres indretning på det amerikanske marked gjorde det til en forudsætning hos kreditor og debitor, at amerikansk ret måtte gælde. De almene hensyn, der kunne have ført til at anvende debtors – den suveræne svenske stats – lov, slog ikke igennem. Partsinteressen kom endnu tydeligere frem som begrundelse for dommen i sagen *Högstadius mod Hammarin*, se herom ovenfor 6.232. Her ville objektive retshensyn snarest have talt for at respektere arbejdsstedets forbud imod konkurrenceklausuler. Dommen har i dag næppe nogen større præjudikatværdi. Der er næppe tvivl om, at svenske domstole vil tage objektive retshensyn i betragtning, når de fastlægger den for kontrakten gældende lov.¹

6.341. *Lex fori-tendensen.* – Praksis fra tiden før 1937, da de svenske domme ofte lagde skyldnerens lov til grund, viser en *lex fori*-tendens. Sagsøgte var i reglen en i Sverige bosat svensk statsborger, og retterne fandt følgelig knap anledning til at værdige spørgsmålet om anvendelse af fremmed ret en kommentar.

Fra de ganske få trykte domme om kontraktforhold som findes fra 6.340. 1. Se om Marknadsdomstolens afgørelse nr. 11 af 1973 ovenfor 6.232.

tiden efter 1937, da Högsta Domstolen havde opgivet sin tilbøjelighed til at anvende skyldnerens lov, kan man intet sikkert slutte om en svensk *lex fori-tendens*. De svenske højesteretsdomme efter guldklusulsagen når alle til anvendelse af svensk ret, men ingen af sagerne kaster i særlig grad mistanken om en *lex fori-tendens* på sig. Materialet er for lille til at vise, om svenske domstole har haft en mindre *lex fori-tendens* end før 1937.

6.342. *Sammenfattende bemærkninger om skandinavisk praksis.* Den, der venter, at en doms præmisser både skal angive de retsregler, som afgørelsen bygger på, og de faktiske omstændigheder, som gør disse regler anvendelige, vil finde, at skandinaviske domstole i sager om anvendelse af fremmed ret i kontraktforhold oftest kun oplyser om de faktiske omstændigheder, de tilknytningsmomenter, som er afgørende eller medvirkende til afgørelsen; reglerne må læseren i reglen gætte sig til. De danske dommere har næsten helt undladt at give regler. De svenske og norske har kun nævnt partsviljens betydning og princippet om den nærmeste tilknytning. Formodningsregler endsige faste regler er yderst sjældent blevet opstillet.

Man får af domme inden for alle kontraktscategorier det indtryk, at parternes forudsætninger og interesser ofte har spillet en afgørende rolle for bestemmelsen af kontraktens lov. Om præmisserne her virkelig har dækket rettens opfattelse kan ikke siges med sikkerhed. Det må antages, at nordiske domstole også tager beskyttelseshensyn, især overfor forbrugere og arbejdstagere, i betragtning ved afgørelsen af den for kontrakten gældende lov.

De nordiske lande har tilsluttet sig Haagerkonventionen om løsørekøb. Dens hovedregel i art. 3 stk. 1 om anvendelse af sælgers lov følger princippet om den karakteristiske ydelses lov. Domstolene har ikke støttet dette princip i nogen udtalelse. Det kan ikke ses i dommenes præmisser, at det følges i andre kontrakter end i køb. Flere danske domme, f.eks. dommene i U 1959-202 (agentur), SHT 1960-12 (forhandling), 1965-83 H (landevejstransport), og 1977-518 H (skadesforsikring) er forenelige med anvendelsen af formodningsreglen om den karakteristiske ydelse. Danmark har endvidere undertegnet EF-konventionen af 19. juni 1980.

De skandinaviske domstole anerkender ikke *renvoi*,¹ heller ikke i kontraktforhold. Dette er i overensstemmelse med de fleste andre landes ret.

6.342. 1. Se NJA 1969 163, 171.

V. VURDERING

A. *Skøn eller regel?*

6.343. I hvilket omfang bør alsidede kollisionsnormer formuleres som faste regler, og i hvilket omfang bør de overlade afgørelsen til et skøn?

1. Faste regler eller skøn

A°. En fast regel

Indgåelsesstedet, opfyldelsesstedet og parternes forretningssted og domicil

Indgåelsesstedet, opfyldelsesstedet og parternes domicil har været på tale som led i en fast regel, hvor et af disse tilknytningsmomenter var afgørende for alle kontraktforhold. I det følgende skal det omtales, hvorvidt disse tilknytningsmomenter er egnede til at anvendes som led i en fast regel og hvilken vægt de har for afgørelsen af, hvilket lands lov der skal gælde for en kontrakt, hvis man i stedet for en fast regel vil anvende en individualiserende metode.

a. Indgåelsesstedet

1°. *Aftaler inter praesentes*, d.v.s. hvor parterne på aftaletidspunktet opholder sig i samme retsområde.

6.344. Hvor parterne ikke har samme forretningssted eller domicil, og hvor opfyldelsen af deres forpligtelser skal ske i forskellige lande, kan kontraktens lokalisering ofte være tvivlsom; har parterne da indgået kontrakten på den ene parts forretningssted, kan dette forhold tyde på en fælles forudsætning om anvendelse af indgåelsesstedets lov. Forhandlingerne vil da ofte være sket i den forståelse, at den ene part eller hans agent var kommet til den anden part for at handle på hans marked og på hans vilkår. Også objektive hensyn taler for denne løsning. Den »indfødte« ved ikke altid, at han handler med en udlænding eller forstår ikke følgerne heraf. Disse betragtninger førte f.eks. ved udarbejdelsen af Haagerkonventionen af 1955 om internationalprivatretnlige regler for løsøre-køb til enighed om at anvende købers domicillov i de tilfælde, hvor hans bestilling er modtaget i det land, hvor han har bopæl eller forretningssted, af sælger eller hans repræsentant, se nu løsøre-købslovens § 4

stk. 2. I aftaler, der afsluttes, medens parterne befinder sig i samme retsområde, bør indgåelsesstedet derfor have vægt, når det falder sammen med andre tilknytningsmomenter, især med opfyldelsesstedet og en af parternes bopæl eller forretningssted.

Står indgåelsesstedet alene, bør det sjældent have nogen vægt som tilknytningsmoment. En kontrakt, der indgås mellem en schweizer og en argentiner i Kastrup lufthavn, og hvis opfyldelse ikke berører danske interesser, har ingen reel stedlig tilknytning til Danmark.¹

I handler, der indgås på markeder, børser og auktioner, har indgåelsesstedet stor vægt som tilknytningsmoment, se løsosekøbslovens § 4 stk. 3 (børser og auktioner). Markedets lov gælder her efter de fleste landes internationale privatret uanset parternes personlige tilhørsforhold. Går man på børser m.m., søger man i reglen et marked mere end en bestemt handelspartner. Man giver sig ind under markedets regler i den erkendelse, at de bedst tjener til at afvikle handelen på den ønskede hurtige og sikre måde.

2°. Aftaler *inter absentes* d.v.s. hvor parterne på aftaletidspunktet opholder sig i forskellige retsområder

6.345. Indgås kontrakten af personer, der opholder sig i forskellige retsområder på indgåelsestidspunktet, sker indgåelse i virkeligheden i to lande. Af dem må man da vælge det ene som indgåelsessted. I nogle lande er de materielle retsregler om afslutning af aftaler afgørende. I England og USA er indgåelsesstedet det sted, hvorfra tilbudsmottager *afsender* det antagende svar, i Italien er det det sted, hvor tilbudsgiver *modtager* meddelelse om tilbudsmottagerens antagende svar. I andre lande er indgåelsesstedet fastlagt med henblik på den internationale privatret. I nogle kodifikationer er det stedet, hvorfra tilbudet udgår eller stedet, hvor accepten bliver modtaget. En international enighed om, hvor indgåelsesstedet skal være, vil ikke blive let at opnå. I aftaler indgået *inter absentes* har indgåelsesstedet derfor ringe vægt som tilknytningsmoment.¹

6.344. 1. Se Cour Paris 26. marts 1966, Rev.crit.d.i.p. 1968, 58; schweizisk BG 25. aug. 1961, BGE 87 II 194.

6.345. 1. Dets betydning er også i aftagende. Restatement 2d (1971) § 188 skelner mellem indgåelsesstedet, *o*: det sted, hvor den handling blev foretaget, der var den seneste for at aftalen skulle blive bindende for begge parter (comment e) og forhandlingsstedet, hvor parterne forhandlede og blev enige om kontraktens vilkår. Det sidste har større vægt end det første, se § 188 (comment e p. 580).

3°. Sammenfattende kan det siges, at indgåelsesstedet ingen vægt har i aftaler indgået *inter absentes*. Det er derfor uegnet som led i en fast regel. I aftaler indgået *inter presentes* har det især vægt, hvor aftalen indgås på den ene parts forretningssted samt i aftaler, som indgås på markeder, børser eller auktioner.

b. Opfyldelsesstedet

6.346. Den tyske forfatter v. Savignys begrundelse for anvendelsen af *opfyldelsesstedets* lov var, at parternes hele forventning var rettet på skyldens opfyldelse.¹ Det var på opfyldelsesstedet, den skete, og det var myndighederne på opfyldelsesstedet, man skyldte lydighed. *Henri Batiffols* argumentation for anvendelsen af loven på opfyldelsesstedet for den karakteristiske ydelse er beslægtet hermed, se om Batiffol ovenfor 6.310. Det er på dette sted, kontrakten viser sig udadtil, det er dér, den har sit økonomiske hjemsted. I de fleste af de handlinger, der tager sigte på kontraktens opfyldelse, vil skyldneren under alle omstændigheder være bundet af de på opfyldelsesstedet gældende love.²

Disse betragtninger har vægt i mange kontraktforhold. De har især gyldighed i arbejdsretten. Kontrakten om arbejde hører i reglen hjemme dér, hvor arbejdet udføres, bl.a. fordi det af økonomiske og sociale grunde er ønskeligt, at alt arbejde, der udføres i et land, er underkastet samme retlige regulering, se herom nedenfor 7.522. Anvendelsen af arbejdsstedets lov bevirker endvidere, at den offentlige og den private arbejdsret kan virke sammen. Entreprisekontrakter er i mindre grad præget af disse hensyn, men arbejdets udførelse i et bestemt retsområde bringer dog også disse kontrakter i en nær kontakt med det derværende samfund og dets retsorden.

Men opfyldelsesstedet har mangler, der i mange andre kontraktforhold svækker dets vægt, og gør det uegnet som led i en fast regel.

I nogle kontrakter har lovgivningerne ikke placeret det på det sted, hvor de reelle opfyldeshandlinger foretages: Opfyldelsesstedet for → pengeskyld er f.eks. i skandinavisk og engelsk³ ret fordringshaverens bopæl eller forretningssted. Opfyldelsen sker i reglen ved, at skyldneren

6.346. 1. von Savigny § 369 p. 201, se ovenfor 6.315.

2. Batiffol, Contrats 78-85, Batiffol og Lagarde II no. 580-581.

3. Dicey-Morris (-Morris) 772.

sender fordringshaveren pengene, og opfyldelseshandlingen er derfor reelt tilendebragt på skyldnerens sted. At skyldneren bærer faren for pengeforsendelsen, spiller næppe nogen større rolle for skyldforholdets lokalisering. I køb anser flere lovgivninger opfyldelsesstedet for at være leveringsstedet; det er der risikoen går over, men det er ikke altid der, hvor sælgeren fremstiller eller fremskaffer, pakker og afsender varen. En tysker som sælger varer f.o.b. Rotterdam til en udenlandsk køber leverer varen i Rotterdam i ordets tekniske betydning men i virkeligheden opfylder han det meste af sin leveringspligt, når han på sit forretningssted i Rhinlandet overgiver varen til en fragtfører.

Opfyldelsesstedet er endvidere både for så vidt angår pengeydelse og vareydelse blevet bestemt på forskellig måde i de forskellige lande: For pengeskyld er opfyldelsesstedet i Skandinavien og England som nævnt fordringshaverens bopæl eller forretningssted, i Tyskland er det skyldnerens bopæl. De skandinaviske købelove anser sælgers plads for opfyldelsesstedet i cif-køb, men i oversøisk handel har man anset afskibningsstedet for leveringssted, og der findes enkelte amerikanske afgørelser, der har gjort ankomsthavnen til opfyldelsessted.

Opfyldelsesstedet er blevet et teknisk begreb i den internationale privatret, også fordi opfyldelseshandlingerne kan være spredt over flere retsområder: Dette viser anvendelsen af opfyldelsesstedet i *søtransportaftaler*. De tyske domstole har anset ankomsthavnen for at være opfyldelsesstedet.⁴ Der er imidlertid ingen grund til at anse ankomsthavnen for nærmere knyttet til kontrakten end afsendelseshavnen. Ifølge Restatement 2d (1971) skal loven på afsendelsesstedet som regel anvendes, se § 197.

Endelig er opfyldelsesstedet ikke altid kendt på aftalens tidspunkt. Den, der køber hvede f.o.b. sydamerikansk havn, ved ikke, i hvilket land varen indlastes, og en bortfragter ved ikke altid, hvor et chartret skib skal laste eller losse.

Opfyldelsesstedets vægt som tilknytningsfaktor vil afhænge af, hvor vidt og i hvilket omfang opfyldelseshandlingerne reelt skal ske på det sted, som er bestemt som opfyldelsessted. Ligger opfyldelsen samlet på ét sted, og har dette kunnet forudses, da kontrakten blev indgået, har opfyldelsesstedet vægt. Parternes ønsker og forudsætninger vil normalt

4. 1. udgave s. 91.

gå ud på, at loven på det reelle opfyldelsessted gælder, og samfundshensyn vil føre til samme resultat.

c. Domicilet (bopælen)

1°. Bopæl og forretningssted

6.347. Bl.a. under påvirkning af den tyske forfatter v. Bar¹, der skrev sine bøger i slutningen af forrige århundrede, kom domicilet i forgrunden i dansk og norsk praksis omkring århundredets begyndelse. Fra den tid og indtil midten af trediverne gjaldt der i Danmark og Norge en almindelig formodning for anvendelsen af loven på debtors bopæl. I samme periode spillede den personlige lov også en stor rolle i svensk praksis, men domene viste ikke klart, om man foretrak den nationale lov eller domicilloven. Selv efter at den almindelige formodningsregel for anvendelse af domicilloven var faldet bort, har domicilet i alle tre lande haft en betydelig rolle.

I den angelsaksiske og romanske verden havde domicilet oprindelig ikke større vægt. Det savnede den støtte i traditionen, som indgåelsesstedet og opfyldelsesstedet havde, og flere forfattere mente, at det var uændeligt i USA med dette lands mobile befolkning. I *Restatement Second* (1971) er det dog blevet tillagt en vis vægt, se § 188 (2) (e).

I handelsforhold er det ikke bopælen, men forretningsstedet, der har betydning som tilknytningmoment. Hvor en person eller et selskab har flere forretningssteder, er det i reglen hovedforretningsstedet (hovedsædet) eller det forretningssted, som fører forhandlingerne og opfylder handelen, som tillægges betydning.

2°. Den karakteristiske ydelse

6.348. Hvor kontrakten er indgået mellem erhvervsforetagender, som har deres forretningssted i forskellige retsområder, opstår det spørgsmål, hvilket af de to foretagenders forretningssteder, der bør tillægges størst vægt.

Da det bør undgås, at to love anvendes på kontrakten, må der gøres et valg. Den lov bør da foretrakkes, som gælder på det sted, hvor den part, der skal opfylde den karakteristiske ydelse har sit forretningssted. De fleste kontrakter har en funktion i det økonomiske liv som en af parterne

6.347. 1. von Bar II, 13.

udfører og som den anden part som regel betaler for.¹ I køb er den karakteristiske ydelse varen, i agentur er det arbejdet med at sælge en vare, i forsikring er det overtagelsen af en risiko. Opfyldelsen af den karakteristiske ydelse kræver i reglen flere og mere komplicerede handlinger end vederlagets erlæggelse. Den er derfor også underkastet en mere detaljeret og indgribende regulering fra retsordenens side.

Det foretagende, som skal levere den karakteristiske ydelse, er i hele den virksomhed som går forud for selve opfyldeshandlingen undergivet loven på sit forretningssted. Det er underkastet denne lovs forskrifter for erhvervsvirksomhed; de interne kontrakter, som det afslutter med andre virksomheder i landet for at kunne opfylde sine internationale kontrakter – f.eks. de køb, som sælger indgår med eksport for øje – er i reglen underkastet denne lov.²

Kalkulen over kontraktens omkostninger og risici er da lettest for skyldneren, hvis han ved, at alle de kontrakter, som han venter at indgå, f.eks. alle aftaler om salg af hans varer, er underkastet loven på hans hjemsted, uanset om de er interne eller internationale, og uanset om de indgås med kunder i det ene eller det andet land. Denne fælles planlægning kan nedbringe hans omkostninger og under frie forhold indvirke gunstigt på ydelsens pris og kvalitet. Beregningerne over omkostninger og risici må forventes med nutidens masseproduktion, storhandel og de dermed forbundne operationsanalyser at kunne foretages med stedse større sikkerhed. Den retlige faktor er så vidt vides ikke den dominerende i disse analyser og kalkuler, men beregningerne må antages at blive sikrere, hvis alle kontrakterne er underkastet samme lov.

I reglen er det endvidere på skyldnerens plads, at kontraktens reelle opfyldelse sker. I køb og i andre kontrakter om løsøre fremstilles, fremskaffes eller bearbejdes tingen eller varen på »sælgers« forretningssted,

6.348. 1. Se EFT Nr. C 282/20 af 31. okt. 1980.

2. Se til illustration BGH 27. april 1977, IPRspr 1977 no. 17. Sælger var tyrk; køber bosat i Tyskland. »Besonderes Gewicht durfte das Berufungsgericht auf die von beiden Parteien vorgetragene Tatsache legen, dass Anlass und Massstab für den Vertragsabschluss der Inhalt türkischer Aussenwirtschaftsbestimmungen war. Wenn diese eine bestimmte Art der Vertragsbeziehungen und der -abwicklung forderten, wäre es widersinnig gewesen, die Erfüllung den Anforderungen durch Anwendung deutscher mit dem türkischen Recht möglicherweise nicht übereinstimmenden Rechtsformen zu gefährden.« (p. 47).

og det er herfra, den afsendes. De handlinger, som her foretages, sker også under iagttagelse af stedets forskrifter.

At forretningsstedet i reglen er opfyldelsessted, taler imidlertid ikke i sig selv for at foretrække domicilloven fremfor opfyldelsesstedets lov. Men loven på forretningsstedet bør foretrækkes, fordi det sjældent vil volde større vanskeligheder og sjældent give anledning til uenighed mellem landene at bestemme, hvor en virksomheds forretningssted er.

Det er således økonomiske hensyn, der fører til anvendelsen af den karakteristiske ydelses lov, især ønsket om at nedbringe handelens omkostninger. Disse hensyn er dog ikke eneafgørende, og de viger, når andre hensyn, f.eks. parternes forudsætninger, fører til anvendelsen af andre love. Dette vil ikke sjældent være tilfældet, når det foretagende, der skal levere den karakteristiske ydelse, har henvendt sig til den anden part på dennes forretningssted for dér at optage bestilling.

Den karakteristiske ydelses lov har vundet udbredelse i en del nyere love, se ovenfor 6.304 om Polen, Østtyskland og Ungarn og 6.319 om Albanien, Tjekkoslaviet og Østrig. Den har fået en vis tilslutning i vesttysk, schweizisk og nederlandsk retspraksis, se 6.313-6.317. I EF-konventionen er der i art. 4, stk. 2 opstillet en almindelig formodning for, at en kontrakt har sin nærmeste tilknytning til loven i det land, hvor den part, som skal præstere den for aftalen karakteristiske ydelse har sin bopæl, eller, hvis det drejer sig om et selskab eller en anden juridisk person, sit hovedsæde, se 6.318.

Hvor den karakteristiske ydelse skal erlægges fra et andet sted end hovedforretningsstedet, for eks. fra en filial, gælder der en formodning for anvendelse af loven på det sted, hvor dette andet forretningssted er beliggende, se EF-konventionen art. 4, stk. 2 in fine.

Nedenfor i kapitel 7 foreslår jeg, at formodningen for at anvende den karakteristiske ydelses lov skal gælde for licensaftaler, agentur, kommission, mægleraftaler, spedition og forhandlingsaftaler.³ Formodningen bør desuden gælde for aftaler, som personer, der tilhører de liberale erhverv, indgår med deres klienter. Disse aftaler bør som regel være underkastet

3. Se om licensaftaler 7.3., agentaftaler, 7.401-7.415, kommission, mægleraftaler, spedition 7.416., 7.419., forhandlingsaftaler 7.420-7.424. For køb af løsøre gælder der i Skandinavien og en række andre lande faste regler, se 7.107. ff.

loven på det sted, hvor advokaten, arkitekten, den rådgivende ingeniør, lægen, revisoren m.m. udøver sit erhverv.⁴

Banker og sparekasser bør i deres forhold til kunderne være undergivet den lov, der gælder på det sted, hvor de driver virksomhed⁵, og det samme bør gælde for vekselere. Hvor advokat-, revisions- og rådgivende ingeniørfirmaer samt banker har etableret sig i udlandet må forholdet til de kunder, der betjenes fra den udenlandske afdeling, som regel være underkastet loven på det sted, hvor afdelingen ligger.

Reglen om den karakteristiske ydelse bør også gælde for de hverv og forretninger, som en virksomhed udfører for en anden virksomhed inden for samme erhverv. Hvor en agent antager en underagent i et andet land, gælder der i dette forhold en formodning for anvendelse af loven på underagentens forretningssted. Hvor bank A stiller garanti, formidler eller yder lån eller foretager inkasso for bank B, bør loven på bank A's forretningssted som regel gælde i forholdet mellem A og B.

Reglen kan dog ikke anvendes på alle kontrakter.

For nogle af dem findes der ikke nogen karakteristisk ydelse. Det vil der ikke være, hvor begge parter skal bidrage til aftalens opfyldelse med deres arbejde eller med andet end penge. Formodningsreglen kan derfor ikke anvendes på et varebytte, på en interessentskabsaftale, et »joint venture«, en kartelaftale eller en forlagskontrakt.

For nogle kontrakter kræver sociale hensyn en anden formodningsregel. Aftaler vedrørende fast ejendom bør som regel underkastes loven på det sted, ejendommen er beliggende, se herom nedenfor under 7.202. De samme hensyn vil føre til, at entreprisaftaler normalt bør undergives arbejdsstedets lov. De fleste ansættelsesforhold bør som regel også være underkastet loven på det sted, hvor arbejdet skal udføres, se nedenfor under 7.5. Endelig bør en række forsikringsaftaler underkastes risikostedets lov, se herom nedenfor under 7.608.

Der er endvidere en række kontrakter, hvor den karakteristiske ydelse ikke spiller den afgørende rolle, fordi en række sociale hensyn kræver andre løsninger, jfr. herom straks nedenfor.

4. Se Lando, Int. Enc. no. 281-284.

5. Således tysk retspraksis, se Reithmann, (-Martiny) 3. udg. no. 384 (lån). 405 (garanti), se også amerikansk UCC § 4.201 (2).

3°. Beskyttelseshensynet

6.349. De hensyn, som fører til anvendelse af loven på det sted, hvor den, der skal opfylde kontraktens karakteristiske ydelse, har sit forretningssted, kunne også tale for at anvende denne lov på forbrugerkontrakter, arbejdsaftaler og andre ikke kommercielle kontrakter. Forretningsstedets lov er også blevet anvendt i mange sådanne tilfælde.

I forbrugerkontrakterne og de såkaldte »dirigerede« forbrugerkontrakter brydes de hensyn, der taler for anvendelsen af forretningsstedets lov, med det beskyttelseshensyn, som kræver, at kundens domicillov skal gælde. I USA har man set talrige eksempler på, at domstolene har anvendt loven på forsikringstagerens bopæl i sager om personforsikring og flere tilfælde, hvor kundens lov er blevet anvendt i forbrugerkontrakter. I Europa finder man både i lovgivningen og i praksis eksempler på samme tendens. Domstolene indser, at kunden, der oftest er værgeløs over for foretagendets kontraktvilkår, bør have den beskyttelse, som loven i hans eget land giver ham. De samme grunde, som i lang tid har ført til anvendelse af kundens personlige lov på spørgsmålet om hans kontraktretlige handleevne, fører nu til anvendelse af domicillogen på andre spørgsmål vedrørende hans kontraktretlige »status«.

Det er imidlertid svært at fastslå, hvor langt dette beskyttelseshensyn bør række. Det har vægt i de aftaler, der indgås i kundens land, eller som bliver til efter henvendelse til kunden i hans land. Det har mindre vægt i de aftaler, der bliver til, fordi kunden har opsøgt foretagendet på dets forretningssted.

I EF-konventionen af 19. juni 1980 om hvilken lov der skal anvendes på kontraktlige forpligtelser, har man fastsat betingelserne for at loven på forbrugerens bopæl skal anvendes. Art. 5 stk. 3 bestemmer, at kontrakter, som angår levering af varer eller tjenesteydelser til en forbruger i mangel af parternes lovvalg, skal være underkastet loven på forbrugerens bopæl. Det kræves dog, at forbrugeren skal være blevet opsøgt af den anden part på bestemte måder, som er nærmere beskrevet i art. 5 stk. 2. Har forbrugeren opsøgt leverandøreren, f.eks. på en tilfældig rejse i udlandet, gælder der en formodning for anvendelse af leverandørens lov, se art. 4 stk. 2. Reglen i art. 5 er nærmere omtalt ovenfor 6.224 og 6.245, hvor det også er nævnt, at den beskyttelse, der er givet forbrugeren, i visse tilfælde bør udstrækkes til at omfatte visse grupper af mindre næ-

ringsdrivende. For dem bør der også gælde en regel om anvendelse af loven på deres bopæl.

d. Sammenfatning

6.350. Af det foran anførte fremgår, at både indgåelsesstedet, opfyldelsesstedet og domicilet (forretningsstedet) hver kan være det afgørende tilknytningsmoment i visse situationer. Men ingen af dem kan råde ene. Deres vægt vil afhænge af kontraktens art og af dens tilknytningskonstellation.

Erfaringen fra flere landes praksis bekræfter dette.

Amerikansk praksis har vist de vanskeligheder, som en regel om indgåelsesstedet fører med sig, og tysk praksis har vist, hvor uegnet opfyldelsesstedet ville være som eneste tilknytningsfaktor. Dansk og norsk doktrin og domstole har gjort forsøg på at indføre en almindelig formodning om anvendelsen af skyldnerens domicillov, men domstolene opgav det efter nogle årtiers vakkende praksis. Domicilloven egnede sig ikke til en almindelig formodningsregel, og dens uegnehed som fast regel er derved også godtgjort.

B.° Flere faste regler

6.351. Det har været foreslået, at doktrin og praksis i fællesskab udarbejder *en række faste specialregler*. Herved vil forudseelighed og sikkerhed kunne opnås, og det vil formindske parternes risiko og omkostninger. Faste regler vil eliminere den vilkårlighed, som i dag præger den internationale kontraktret.

Denne idé støder på praktiske vanskeligheder. Et system af faste regler bør på forhånd være gennemarbejdet. Det kan næppe skabes af retspraksis, hvor reglerne bliver til, efterhånden som problemerne dukker op. De forsøg, som enkelte forfattere har gjort på at skabe en sådan »lovbog«, er aldrig blevet anerkendt af praksis i Europa.

Skal faste regler opstilles, må man gå lovgivningsvejen. De polske love af 1925 og 1965 og den østtyske fra 1975 er eksempler på denne metode. En betydelig forudseelighed kan da nås, forudsat at lovgivningen bliver international.

I øvrigt taler kontraktforholdenes uoverskueligt vekslende karakter og tilknytning imod at give faste regler. Tilknytningskonstellationerne er

mangfoldige, og hver konstellation har forskellig betydning i de forskellige kontrakter. Partsviljens betydning i mange kontraktforhold gør kombinationerne endnu talrigere og en fast regelsdannelse endnu mere betænkelig. I de kontrakter, hvor partsviljen ikke spiller nogen afgørende rolle, er det dog heller ikke tilrådeligt at opstille faste regler. De internationale arbejdsforhold, har f.eks. meget vekslende tilknytningsforhold, se nedenfor under 7.522-7.527. Måske kan der opstilles en fast regel om anvendelse af *lex rei sitae* på kontrakter om leje af husrum, se nedenfor under 7.203. I øvrigt bør faste regler næppe opstilles.

Skønnet bør derfor foretrækkes fremfor den faste regel. Det medfører en vis retsusikkerhed, og det har, som det hidtil er blevet praktiseret, befordret *lex fori*-tendensen. Hvor alvorlige disse skavanker er, vil dog afhænge af, hvor stærkt man binder skønnet. Det skal nu omtales.

2. Frit skøn eller bundet skøn?

A°. Den pragmatiske metode

6.352. En amerikansk teori forkaster den metode, der bygger på kontraktens tilknytning alene, se herom ovenfor 6.325. *Cavers* ønsker, at domstolene skal anerkende, at resultaterne bør tages med i overvejelserne om den anvendelige lov. Afgørelserne bør træffes ud fra, hvad der er hensigtsmæssigt og retfærdigt. *Cavers'* opfattelse har i nyere tid fået åben tilslutning i nogle amerikanske domme.¹

Et antal sager især i USA, støtter *Cavers'* opfattelse. Retterne har i langt videre omfang, end de har villet åbenbare det i præmisserne, taget hensyn til det materielle resultat anvendelsen af den ene eller den anden stats love ville føre til. Dette viser, at de tilknytningsregler, som domstolene i USA havde hyldet på papiret, ikke kunne slå til i praksis. De var for grove. Også i andre landes retspraksis har man set, at de alsidede lovvalgsregler måtte vige, når retfærdigheden eller hensigtsmæssigheden krævede det.

Visse »covert techniques« er omtalt ovenfor 5.208. Andre eksempler end de der nævnte kan også anføres. Jeg har mødt tre sager fra forskellige lande og forskellige tider med et særegent fælles træk. En domstol stod over for valget mellem to retssystemer. I det ene gjaldt en moderne lov,

6.352. 1. Se f.eks. *Hague v. Allstate Ins. Co.*, ovenfor 6.328., note 11.

som var anvendelig på sagens fakta. I det andet system var samme lov eller en lignende for nylig blevet indført, men sagens fakta lå forud for lovens ikrafttræden, og loven var derfor uanvendelig. I alle tre sager nåede retten til det resultat, at kontrakten var undergivet loven i det land, hvis moderne lov var anvendelig.²

Den klassiske internationale privatrets system af alsidede lovvalgsregler brydes også i mange andre tilfælde. Det sættes ud af spil, når fremmed ret reprobere, se ovenfor 5.4. om ordre public og territorialitet, og når domslandets direkte anvendelige love kræver sig anvendt. Det er sket også i sager om kontrakter, at renvoi er blevet anvendt, se 5.209. Man kan heller ikke helt undgå lovvalgsregler, der tager hensyn til resultatet. Et eksempel er den alternativt validerende anvendelse af indgåelsesstedets eller kontraktens lov på formspørgsmål, se herom nedenfor 6.411.³

Alt i alt udsættes de alsidede lovvalgsregler ofte for et så stort pres, at de tilsidesættes. De anvendes derfor næppe med samme regelmæssighed som andre retsregler. Det frister til at kaste dem overbord og i stedet følge en pragmatisk metode.

Den metode, som *Cavers* og andre forfattere ønsker gennemført, kommer den »konkrete retfærdighed« nærmere end de hidtil anviste metoder. Han og andre nyere forfattere har vist, at de gode principper og regler ikke altid kan dække livets virkelighed, at de ofte kommer i konflikt med en række behov – tit meget specielle, men også tit meget påtrængende – som ikke straks kan fikseres i regler.

Spørgsmålet er imidlertid, om ikke *Cavers'* metode vil medføre en endnu større retsuvidhed end den, som den klassiske internationale kontraktret fører med sig.

Skal man forsøge at opstille mere detaljerede regler om det retfærdige resultat, vil de blive så mange og så uoverskuelige, at den ønskede forudseelighed ikke vil blive opnået. Det er vanskeligt at vise, hvordan det skal gøres, og om der kan opnås enighed mellem landene om sådanne løsninger. Skal domstolene i stedet træffe afgørelsen om den anvendelige lov ud

2. *Milliken v. Pratt*, 125 Mass. 374 (USA); *Irma Mignon-sagen* NRt 1925 II 58 og Cour de Cassations dom af 19. feb. 1930 S 1933-1-41, se I. udg. 334 note 14.

3. Se endvidere nedenfor 6.407. om fysiske personers myndighed, 6.424. om selskabsorganers kompetence og 6.409. om anvendelse af en parts personlige lov på aftalens indgåelse, hvor det ville være urimeligt at bestemme virkningerne af hans adfærd efter kontraktens lov.

fra en undersøgelse af, hvad der i hvert enkelt tilfælde er hensigtsmæssigt eller retfærdigt, vil parternes behov for forudseelighed blive endnu mere forsømt.

Den pragmatiske metode vil slå kontraktstatuttet i stykker. Der bliver, hvis den gennemføres, ikke spørgsmål om, hvilken lov der gælder for kontrakten, kun spørgsmål om, hvilken lov der skal anvendes på det foreliggende problem.

Mod *Currie's* »Governmental Interest Analysis«, som har påvirket *Restatement 1971*, kan rettes de samme indvendinger. Efter *Currie* skal sagens afgørelse bero på den retspolitiske interesse (governmental interest), som landene har i anvendelsen af deres love. I en konflikt mellem domslandets og et andet lands interesser skal domslandets have forrang. Sagens resultat vil altså afhænge af, hvilke lande som er »interesserede« i det foreliggende spørgsmål, og af hvor sag anlægges.

I en agentkontrakt, der kommer for domstolene i landet A, hvor agentgiveren bor, vil loven i B, hvor agenten driver virksomhed, finde anvendelse på spørgsmålet om gyldigheden af en konkurrenceklausul, for her er B interesseret og A ikke interesseret. Er der i samme kontrakt spørgsmål om erstatning for tabt kundekreds og opsigelsesvarslets længde, vil begge lande være interesserede, og her må efter *Currie's* opfattelse loven i A anvendes, thi sagen er anlagt i A, hvis lov derfor skal have forrang. Da kontrakten blev indgået, vidste ingen af parterne, hvilke spørgsmål der kunne give anledning til konflikt, og de vidste ikke, hvilket lands domstole sagen kom for. Ofte ved parterne heller ikke, hvordan en domstol vil vurdere de »interesser«, som findes, fordi begrebet »governmental interest« også er uklart. Det har næppe større klarhed end *Cavers'* stræben efter »det bedste praktiske resultat«.

B°. Den individualiserende metode udbygget med formodningsregler 6.353. I USA viste de få og faste regler, som *Beale* og *Restatement 1934* anbefalede domstolene, sig uanvendelige i praksis. De førte til et oprør blandt forfatterne, der anviste domstolene en modsat metode, som ville føre til kasuistik. I flere af Vesteuropas lande har kasuistikken længe rådet. Domstolene har mere eller mindre bevidst undgået at opstille regler. Dette har ført til retsikkerhed.

Den bedste metode er efter min opfattelse en vej mellem skøn og regel. En individualiserende metode, som er udbygget med formodningsregler,

vil kunne give smidigheden noget og forudseeligheden noget. For de mere almindelige kontraktstyper bør der opstilles en eller flere formodningsregler. Disse regler bør følges, hvor aftalens tilknytningsforhold ikke gør en anden løsning påkrævet. Formodningsreglerne bør være alsidede lovvalgsregler, der i princippet gør alle materielle regler i alle retssystemer lige anvendelige. Der vil lettere kunne opnås enighed om sådanne lovvalgsregler end om regler, der bygger på det hensigtsmæssige og retfærdige resultat.

Denne individualiserende metode er blevet fulgt af domstolene i Schweiz og tildels også i Vesttyskland og Nederlandene. Den er blevet antaget af EF-konventionen af 19. juni 1980 og af det schweiziske lovudkast fra 1977. De har alle fulgt stort set de samme formodningsregler.

Den amerikanske Restatement 1971 anviser domstolene flere veje at gå. De kan anvende de metoder som de nye forfattere går ind for. De kan vælge at se på kontraktens tilknytningsforhold alene og herved følge de formodningsregler, som Restatement selv opstiller, og som er formuleret som alsidede lovvalgsregler, der er baseret på kontraktens tilknytning. Så vidt jeg ser, har domstolene i USA i de senere år fulgt denne metode i et stort antal sager.

Fortsætter denne tendens i USA, og bliver EF-konventionen til lov i de europæiske Fællesskabers medlemslande vil den babyloniske forvirring, som hidtil har rådet i Verden blive formindsket.

B. *Subjektiv eller objektiv metode?*

6.354. Hvorvidt bør de retsfastsættende myndigheder – lovgivere og domstole – tage parternes ønsker og interesser i betragtning, når de opstiller formodningsregler, eller når de i det konkrete tilfælde vælger den for kontrakten anvendelige lov? Hvorvidt bør de tage objektive retshensyn i betragtning, f.eks. ønsket om at beskytte den svage part?

Den ovenfor under 6.239 omtalte sondring mellem udenrigshandelens frie kontrakter på den ene side og forbrugerkontrakterne og de dirigerede kontrakter på den anden side gør sig også gældende her.

1. De »frie« kommercielle kontrakter

I de kommercielle løsøre køb, licenskontrakter, leasing, værksleje, transportforsikring, genforsikring, lån til eje og repræsentation (mandatkontrakterne) m.fl., bør domstolene som regel følge parternes vilje, så langt

de med sikkerhed kan fastslå den. Hvor de ikke kan fastslå nogen fælles vilje i det foreliggende tilfælde, bør de se på, hvad der ville stemme med parternes gennemsnitlige interesser eller i en flerhed af tilfælde blive resultatet af en forhandling mellem parterne om, hvilken lov der skal gælde. Kontrakter, der er indgået på den ene parts »almindelige forretningsbetingelser« bør f.eks. underkastes denne parts lov, også hvor de almindelige betingelser ikke indeholder henvisninger til hans lov eller giver andre særlige holdepunkter for, at denne lov skal gælde.¹ Der kan også opstilles en formodning for anvendelsen af den lov, der opretholder aftalen som gyldig fremfor den, som vil tilsidesætte den helt eller delvis som ugyldig. Det vil ofte volde forstyrrelse og tab at tilsidesætte en kontrakt, og man må i reglen gå ud fra, at parterne ville have valgt den lov, der erklærer deres kontrakt for gyldig. Den validerende lov bør derfor i reglen anvendes i de kontrakter, hvor parterne kunne have aftalt, at denne lov skulle gælde.

Den subjektive metode strækker dog ikke til, end ikke i de frie kontrakter. For det første er det ikke alle de påviselige interesser hos parterne som kan tillægges vægt. Det kan således ikke tillægges betydning, at hver part forudsatte, at hans pligter skulle bedømmes efter hans lov. Selv hvor den kunne gennemføres, bør en sådan opspaltning af kontrakten ikke tillades. For det andet er den subjektive metode uanvendelig i alle de kontraktforhold, hvor gisningerne om en fælles vilje eller interesse hos parterne er usikre. Eksportører vil være interesserede i, at sælgers lov anvendes, importører i, at købers lov anvendes. Begge grupper ønsker kan ikke følges, og man kan næppe sige noget almenlydigt om, hvilken af de to der ville kunne sætte deres vilje igennem. Det vil afhænge af konjunkturer og tit være så tvivlsomt, at regler ikke bør opstilles på subjektivt grundlag. Andre overvejelser bør da træde til. Der bør lægges vægt på, at sælgers pligter er underkastet den mest indgribende regulering fra retsordenens side, at han er den af de to parter, der i sin opfyldelse er mest bundet af den på hans forretningssted gældende retsorden, og derfor har den mest anerkendelsesværdige interesse i en ensartet retlig behandling af alle sine kontrakter. Disse hensyn er objektive.

Den individualiserende metode tager også i betragtning, hvilken stat

6.354. 1. Se om adhæsiionskontrakter ovenfor 6.250. og om almindelige speditiionsvilkår nedenfor 7.418.

der har den største interesse i kontraktens pådømmelse. Det lægges her ved klart for dagen, at objektive hensyn vejer med i kontraktens lokalisering. Tyske domstole har sagt det i deres udlægning af det, de kalder »den såkaldte hypotetiske partsvilje«.

2. Forbrugerkontrakterne og de dirigerede kontrakter

6.355. I forbrugerkontrakterne og i de dirigerede kontrakter, hvor retsordenen har reguleret forholdet mellem parterne ved indgribende præceptive regler, bør de objektive retshensyn tillægges større vægt end i handels frie kontrakter. Dette gælder huslejekontrakter, livsforsikringsaftaler, afbetalingskøb og andre forbrugerkøb samt tjenestekontrakter med underordnet arbejdskraft. Her bør partsautonomien begrænses; det betyder, at den kollisionsretlige aftalefrihed såvel som den subjektive metode må vige til fordel for objektive retshensyn. De interesseindicerende momenter, såsom kontraktens sprog og benyttelsen af en standardkontrakt, eller af særlige lovudtryk, som bruges i et bestemt land, bør derfor tillægges mindre vægt, og de stedlige momenter, især dem, hvormed loven kan varetage de hensyn, der ligger bag dens indgreb i kontraktfriheden, bør træde i forgrunden. I huslejeforhold har ønsket om en retfærdig fordeling af boligmassen, kontrol med husleje- og grundpriser eller med landets prisniveau ført til, at alle ejendomme, der er beliggende på territoriet, bør følge samme regler. I arbejdsforhold varetages hensynet til arbejdstageren og andre af de hensyn, der bærer arbejderlovgivningen og den kollektive arbejdsret bedst, dersom arbejde, der varigt udføres på territoriet, underkastes dets arbejdsret. I begge tilfælde er det behovet for ensartethed og regelmæssighed, der udelukker, at man i større omfang bør lægge vægt på parternes vilje og interesser. I forbrugerkontrakter bør loven på forbrugerens bopæl tillægges betydelig vægt. Dette er for så vidt angår arbejdsaftaler og forbrugerkontrakter blevet akcepteret i den østrigske lov af 1978, i det schweiziske lovudkast af 1977 og i EF-konventionen af 19. juni 1980, se herom ovenfor 6.349 og 6.245.

Disse lovvalgsregler giver kun den svage part den beskyttelse, han kan opnå efter den anvendelige lov. Selv om en anden lov, som sagen har tilknytning til, skulle give ham en bedre beskyttelse, kan han ikke kræve den anvendt. I USA kan en forbruger eller en anden »svag part« ofte anlægge sag i den af de flere stater, hvis lovgivning giver ham den bedste stilling, og domstolen vil da anvende sin egen lovgivning. På denne måde

bruges værnetingsreglerne og domstolenes anvendelse af *lex fori* i det sociale fremskridts tjeneste, se nedenfor 7.513 om *Workmens Compensation* og 7.602a om forsikringsaftaler.

Når EF-konventionen træder i kraft i EF's medlemslande, vil en sådan mulighed for *forum shopping* blive noget begrænset. Domstolene vil næppe i samme omfang som i USA kunne anvende *lex fori* i kontraktforhold. Det er også et spørgsmål, om den omstændighed, at en kontrakt har tilknytning til flere retsområder, bør give sagsøger den særlige fordel, at han kan få gjort den lov anvendelig, som giver ham det gunstigste resultat.

VI. DE INTERNATIONALE HANDELSVOLDGIFTSRETTERS LOVVALG

6.356. *Indledning.* – Hvilke regler skal voldgiftsmanden anvende, når parterne ikke har valgt den lov, som skal gælde for kontrakten? Er han pligtig at anvende et bestemt lands lovvalgsregler? Kan han følge lovvalgsregler i konventioner, som ikke er trådt i kraft, i konventionsudkast, i lovudkast eller lignende? Er han overhovedet pligtig at anvende nogen lovvalgsregel og – derefter – de materielle retsregler i noget bestemt retssystem? Kan han ikke blot afgøre sagen ud fra »almindelige retsprincipper« eller på grundlag af internationale handelssædvaner eller kontraktens bestemmelser?

Genèvekonventionens art. VII bestemmer, at hvis parterne ikke har truffet aftale herom, skal voldgiftsmanden anvende den lovgivning som han finder anvendelig (»applicable«). I ICC-reglernes art. 13 står der »appropriate« (passende), i stedet for »applicable«. Dette indebærer næppe nogen meningsforskel.

Reglen giver voldgiftsmanden stor frihed. Hvor stor hans frihed er, er omdiskuteret.¹ Spørgsmålet kan bedst søges besvaret ved en gennemgang af de metoder og regler, som har været anvendt i de sager, som jeg kender. De fleste af disse har været afgjort af ICC's voldgiftsret.

Følgende metoder har så vidt ses været anvendt.

6.356. 1. Se Lew, Kapitel V og VI, Lando i Festskrift for Alf Ross, 1969, 295, Fouchard, no. 556 ff, Goldman 351.

6.357. (a) Der findes adskillige sager, hvor voldgiftsmanden har anvendt lovvalgsregler i et nationalt retssystem. Voldgiftsmanden har ofte anvendt reglerne i det land, hvor han påkendte sagen.¹

Der findes også talrige kendelser, hvor voldgiftsmanden kumulativt har anvendt samstemmende lovvalgsregler i de lande, som har tilknytning til tvisten.²

6.358. (b) I nogle kendelser har voldgiftsmændene påberåbt sig den internationale kontraktrets almindelige principper.¹ De har fundet, at spørgsmålet er løst ved samme lovvalgsregler i alverdens retssystemer eller i det mindste i alle de vigtigere systemer. Voldgiftsretternes undersøgelser har ikke altid været grundige. I en sag fra 1967² har en voldgiftsret således fastslået, at det er »i overensstemmelse med den fremherskende lære og tidligere afgørelser om lovvalget . . . at . . . vælge loven på det sted, hvor kontrakten var indgået, subsidiært loven på opfyldelsesstedet«. Dette gjaldt måske dengang for enkelte retssystemer.³

6.359. (c) I de ovenfor nævnte sager har voldgiftsmændene påberåbt sig nationale lovvalgsregler. I andre tilfælde har de henvist til internationale konventioner. Haager-konventionen om hvilket lands retsregler der gælder for internationale løsørekøb fra 1955 er blevet anvendt. Dette er sket også hvor ingen af de lande, som havde tilknytning til sagen, havde tilsluttet sig konventionen.¹ Det er dog også sket, at domstole i lande, som ikke var medlemmer af konventionen², har påberåbt sig denne konvention.

Det er hændt, at domstolene har anvendt lovvalgsregler i tekster, som ingen forbindende karakter har, f.eks. konventionsudkast og lovudkast.³

6.357. 1. Lew no. 234.

2. Se Derains i Rev Arb 1972, 99; ICC 1422/1966, 1990/1972 og 3043/1978 omtalt af Derains, Clunet 1974, 884 og 897 samt i Clunet 1979, 1000; Lew no. 287, se også Schlosser no. 614.

6.358. 1. Lew no. 238 s. 264.

2. ICC 1404/1967, omtalt af Lew no. 285 s. 332.

3. Se ovenfor 6.302.-6.342.

6.359. 1. E.g. ICC 1717/1972 omtalt af Derains, Clunet 1974, 890.

2. Ovenfor 6.317. (om Holland).

3. E.g. Tysk BGH 19. sept. 1973, IPRspr 1973 no. 11.

Art. VII i den europæiske Konvention om handelsvoldgift synes klart at give voldgiftsmanden frihed til at påberåbe sig sådanne tekster.

6.360. (d) I adskillige sager har voldgiftsmanden anført en lovvalgsregel uden at afsløre, fra hvilket retssystem eller anden kilde den stammede.¹ Voldgiftsmanden har f.eks. fastslået, at han vælger loven i det land, hvortil tvisten eller kontrakten har sin nærmeste tilknytning, eller det land, hvori kontrakten var indgået eller skulle opfyldes. I de fleste tilfælde vil det være let at finde nationale retskilder, som støtter den regel, voldgiftsmanden har valgt.

6.361. (e) I et antal sager har voldgiftsmanden taget en genvej til den anvendelige lov. Herved har han helt undgået den internationale privatret.¹

1. I nogle sager har voldgiftsmanden sammenholdt de materielle regler i de lande, som har tilknytning til tvisten, og har da fundet en lykkelig overensstemmelse. Reglerne førte ham til samme resultat.² I de fleste sager har denne genvej ikke kunnet kritiseres. Enhver tænkelig lovvalgsregel ville have ført ham til en af de samstemmende materielle regler.

2. I andre sager har voldgiftsmanden uden at give nogen grund blot fastslået, at han anvender loven i et bestemt land.³ Han har ikke afsløret om lovene i andre lande, som sagen har tilknytning til, ville have ført ham til samme resultat. Det må være underforstået, at voldgiftsmanden da har valgt den lov, som han finder mest egnet til at afgøre tvisten.

Denne metode, hvis den kaldes en sådan, er beslægtet med den »resultatbestemte metode«, som Cavers, Currie og andre amerikanske forfattere har gjort sig til talsmænd for.⁴ Voldgiftsmænd har imidlertid meget sjældent vist, at de fulgte denne »resultatbestemte metode«. Den forud-

6.360. 1. ICC 2735/1976 omtalt af Derains, Clunet 1977, 947, se også to sager citeret på s. 949, og ICC 2870/1978 (ikke offentliggjort).

6.361. 1. Lew no. 302 f.

2. ICC 2886/1977 omtalt af Derains, Clunet 1978, 996. Se også Derains i Rev Arb 1972 *passim*.

3. E.g. ICC 1422/1966 omtalt af Lew no. 270.

4. Cavers, Choice-of-Law Process, *passim*; se om Currie, Reese og Rosenberg 523, ovenfor 6.325.

sætter en omhyggelig sammenligning af de resultater, som de forskellige retssystemer ville føre til. For det meste ser det ud til, at voldgiftsmændene har valgt den anvendelige lov uden at have foretaget sådanne sammenligninger.

Denne metode er, hvad enten den er fulgt med overlæg eller ikke, ikke forenelig med art. VII (1) i Den europæiske Konvention eller med ICC voldgiftsreglerne, art. 13 (3). Begge regler anviser voldgiftsmanden at anvende en lovvalgsregel.

6.362. (f) I nogle sager har voldgiftsmanden, foruden en national retsregel, påberåbt sig *lex mercatoria* eller »almindelige retsprincipper«. ¹ I andre sager har han alene støttet sig til de sidstnævnte kilder.

1. I de fleste tilfælde har dette ikke-nationale system været handelssædvaner eller gældende skik og brug i den internationale handel (*lex mercatoria*). ² Dette er i overensstemmelse med art. VII i Den europæiske Konvention og med art. 13 (5) i ICC voldgiftsreglerne, der begge henviser til handelssædvaner (*trade usages*). I disse situationer behøver voldgiftsmanden ikke lede efter en national lov for kontrakten.

2. Nogle få voldgiftsmænd har anvendt »almindelige retsprincipper« (*»general principles of law«*) uden at parterne har henvist dem til at gøre det. ³ De har bl.a. gjort dette, når handelssædvanerne ikke gav nogen løsning. ⁴

»De almindelige retsprincipper« betyder efter ordene de regler, som er fælles for alle retssystemer i verden. Dette er tydeligvis ikke meningen med dette og lignende udtryk. ⁵ En mere rimelig forståelse er, at et retsprincip er »almindeligt«, når det er antaget af de retssystemer, som har tilknytning til sagen. Hvis voldgiftsmanden har anvendt begrebet i denne betydning, kan der ikke rejses indvendinger imod hans fremgangsmåde, se ovenfor under (e) (1).

En anden forståelse af et almindeligt retsprincip er, at det gælder i

- 6.362. 1. ICC 1675/1969 omtalt af Thompson, Clunet 1974, 895.
2. Lew no. 367-372, ICC 2583/1976, omtalt af Derains, Clunet 1977, 950; ICC 2375/1975, omtalt af Derains, Clunet 1976, 973.
3. Lew no. 307 og Derains, Clunet 1974, 889.
4. Om anvendelse af folkeret, se Lew no. 323-328.
5. Fouchard no. 605, Neuhaus 15.

nogle lande; voldgiftsmanden finder, at det er det mest egnede til løsning af tvisten, og at det også egner sig som internationalt handelsbrug; det behøver ikke at være antaget af alle de love, som sagen har tilknytning til.

Nogle voldgiftsmænd lader til mere eller mindre bevidst at have brugt dette sidstnævnte begreb. Det er imidlertid tvivlsomt om dette er tilladeligt.

En dommer eller en voldgiftsmand, som står overfor reglerne i et nationalt retssystem »anvender« ikke lovens regler på samme måde som en matematiker anvender sine læresætninger. I mange tilfælde må han føje noget til den lovregel, han anvender. Den får herved en ny mening, nogle gange kun for den foreliggende sag, andre gange også for fremtidige sager. I nogle tilfælde er den nationale lovregel ikke egnet for en international aftale, og dette kan føre til, at dommeren begrænser anvendelsen af den nationale regel. Når han gør dette, kan han være påvirket af lovene i fremmede lande. I de fleste situationer er den ændring, som gøres i det nationale regelsystem beskeden. Der er i det nationale system et retsstof, som er tilstrækkelig righoldigt og fuldstændigt til at retfærdiggøre påstanden om, at det er »anvendt«.

En voldgiftsmand, som alene påberåber sig de almindelige retsprincipper som sin kilde, vil imidlertid i meget højere grad blive nødt til at bruge sine skabende evner, og han vil ofte handle som en »social engineer«.

Hvis parterne udtrykkeligt pålægger voldgiftsmanden at anvende de almindelige retsprincipper, vil de kende til den mangel på autoritative kilder, hvorpå voldgiftsmanden baserer sin kendelse. De vil vide, at voldgiftsmanden ikke kan foretage videnskabelige undersøgelser for at konstatere, om der findes en »fælles kerne« i de fleste retssystemer, og at han ligesom en »amiable compositeur« vil bruge sin sunde fornuft.

Hvis parterne imidlertid ikke var enige om, at voldgiftsmanden udelukkende skulle støtte sig til et ikke-nationalt retssystem, har han ingen fuldmagt til at gøre det.⁶ Dette følger bl.a. af art. VII (1) i Den europæiske Konvention, som i første omgang henviser voldgiftsmanden til et nationalt retssystem.⁷

6. Denne opfattelse støttes af Batiffol & Lagarde, *Droit international privé* 1976 II no. 726, note 36 og Schlosser no. 614. Imod er Goldman 474, og Enc Dalloz no. 226-268 (arbitrage) og Fouchard no. 718 (forudsætningsvis), von Hoffmann 39.

7. Se også om art. VII's forfatteres hensigter, Kopelmanas 895.

6.363. (g) Art. VII, stk. 1 andet punktum, i Den europæiske Konvention og art. 13 (5) i ICC's voldgiftsregler foreskriver, at voldgiftsmanden skal tage hensyn til kontraktens bestemmelser.

Det er almindeligt anerkendt, at kontraktens bestemmelser skal overholdes. Fra dette princip gælder imidlertid mange undtagelser, navnlig hvor tvingende regler må anvendes. Og når kontrakten tier om et spørgsmål, bliver voldgiftsmanden nødt til at søge efter andre kilder end kontrakten. Henvisningen til kontraktens bestemmelser i art. VII kan derfor kun forstås som en påmindelse til voldgiftsmanden: Glem ikke kontraktens bestemmelser! Spekuler ikke over hvilket lands lov, der gælder, når kontraktens bestemmelser klart løser problemet, og deres gyldighed ikke er anfægtet! Adskillige voldgiftsmænd har fulgt denne anvisning.¹ De har først set på kontraktens bestemmelser, dernæst på handels-sædvaner, og til sidst, om nødvendigt, på den anvendelige lov.²

6.364. *Er voldgiftsmandens frihed retspolitisk ønskelig?*

De kendelser, som kendes fra ICC's voldgift og enkelte andre voldgiftsretter viser, at den frihed, som Genèvekonventionen art. VII har givet voldgiftsmanden til at følge »de internationalprivatretnlige regler, som han finder anvendelige«, er blevet brugt. Voldgiftsretterne har her anvendt de metoder og regler som de fandt passende med det resultat at vidt forskellige metoder og regler er blevet fulgt. Herved er ICC's voldgift kommet til at adskille sig fra en række andre voldgiftsretter. I de socialistiske lande, som også har ratificeret Genèvekonventionen, har handelskamrenes voldgiftsretter været henvist til at anvende de lovvalgsregler, som findes i *lex fori*. Flere andre vestlige voldgiftsretter anvender også forumlandets lovvalgsregler. Det gør f.eks. Stockholms Handelskammers Voldgiftsret¹ og – så vidt ses – The London Court of Arbitration.²

Den frihed som ICC's voldgift har haft og benyttet har i visse særlige tilfælde været nyttig. Den har imidlertid i det store og hele ført til uforudseelighed. Efter at ICC's voldgift er blevet mere udbredt, har denne usikkerhed undertiden voldt parterne bekymring. De føler sig næppe til-

6.363. 1. Lew no. 379.

2. Se e.g. Derains, Clunet 1977, 943, om ICC 2708/1976, og *idem* 1978, 995, om ICC 2745 og 2762/1977.

6.364. 1. Se Arbitration in Sweden 47.

2. Russell, 63 ff.

trukket af manglen på lovvalgsregler. De har behov for en vis sikkerhed m.h.t. hvilken lovgivning, der skal anvendes, når de opretter deres kontrakter, når de søger en fredelig bilæggelse af deres tvistemål, og når de bruger voldgift. De frygter et arbitrært lovvalg, især når de ved, at voldgiftsmænd i lignende situationer har anvendt visse bestemte lovvalgsregler. Også voldgiftsmænd har beklaget den eksisterende usikkerhed.³

I sit forsøg på at etablere en vis forudseelighed har Det internationale Handelskammers (ICC) »Commission on Law and Commercial Practices« oprettet en arbejdsgruppe med det hverv at opstille vejledende regler, for derved at skabe en større ensartethed m.h.t. hvilken lov, voldgiftsmænd anvender på kontrakter.⁴

Uanset hvilke lovvalgsregler voldgiftsmanden vil følge bør han tage de økonomiske love, der gælder i et land hvortil kontrakten har nær tilknytning, i betragtning. Det bør han gøre ikke blot, hvor det er nødvendigt af hensyn til kendelsens fuldbyrdelse, men også når det er rimeligt af hensyn til det internationale handelssamkvem, se nedenfor 6.444-6.446.

6.4. Kontraktstatuttets rækkevidde

1. KONTRAKTSTATUTTETS ENHED

6.401. Problemet om kontraktstatuttets enhed og den sprogbrug, som anvendes i forbindelse dermed, er omtalt ovenfor 6.101.

A. Opdeling

Amerikanske domstole delte længe kontraktens retlige problemer op i spørgsmål, der vedrører dens indgåelse, gyldighed og fortolkning, og som blev afgjort af indgåelsesstedets lov, og spørgsmål om kontraktens opfyldelse og ophør, som blev afgjort af opfyldelsesstedets lov. Denne opdeling praktiserer domstolene endnu i de stater, som følger *Joseph Beale* og *Restatement 1934*, se herom ovenfor 6.328. De schweiziske domstole benyttede fra 1906 en opdeling efter lignende retningslinier, men opgav den i 1952, se 6.317.

3. Se ICC 1455/1967, omtalt hos Lew no. 235.

4. Se Lando. Lovvalgsregler.

I nogle af staterne i USA er en ny opdeling blevet indført under påvirkning af *Currie, Cavers* og andre forfattere, som har gjort sig til talsmænd for en »policy orientated« metode, se herom ovenfor 6.325.

Restatement 1971 har i princippet fulgt deres lære. Ifølge § 188 skal kontraktens *problemer* (issues) afgøres efter loven i den stat, hvortil aftalen og parterne efter reglen i § 6 har den vigtigste forbindelse. Dette skal ifølge Kommentaren kunne føre til en opdeling af kontrakten, især for så vidt angår de spørgsmål, som fastlægger omfanget af parternes forpligtelser under kontrakten, se herom ovenfor 6.327.

Andre lande afviser opdelingen enten i deres lovgivning eller i deres retspraksis,¹ eller de går – uden at omtale problemet – ud fra, at hovedparten af de spørgsmål, en kontrakt rejser, skal afgøres af samme lov. Dette gælder både lande i Vesteuropa og i Østeuropa.

Det bestemmes i art. 4 stk. 1, 2. pkt i EF-Konventionen af 19. juni 1980, at hvis en del af aftalen, som kan udskilles fra resten af aftalen har nærmere tilknytning til et andet land end det, hvortil aftalen som helhed er nærmest knyttet, kan loven i dette andet land dog undtagelsesvis bringes i anvendelse på denne del af aftalen. Det fremgår både af reglen og af Kommentaren² til den, at man ikke har ønsket at fremme opdeling, men at man har villet give domstolene mulighed for undtagelsesvis at udskille en selvstændig og adskillelig del af aftalen, som – set i forhold til kontrakten og ikke til tvisten – har nærmere tilknytning til et andet land (f.eks. ved »joint ventures« og andre sammensatte aftaler).

6.402. *Vurdering.* – Den opdeling, som praktiseres i de stater, der følger Restatement 1934, er blevet angrebet for at føre til uklarhed. Man har ikke kunnet finde en tilfredsstillende afgrænsning mellem kontraktens tilblivelse, gyldighed og indhold, der skulle afgøres af indgåelsesstedets lov, og kontraktens opfyldelse og ophør, der skulle afgøres af opfyldelsesstedets lov.¹ Disse vanskeligheder førte den schweiziske højesteret til at opgive opdelingen i 1952, for, som den sagde, »afgrænsningen er vanskelig og kan forblive uvis, indtil afgørelsen træffes i sidste instans, hvad der i høj grad kan skade retssikkerheden«², se herom 1. udgave 182 ff.

6.401. 1. Se om England Dicey-Morris (-Collins) 748.

2. Se EFT C 282/1 af 31. okt. 1980 s. 22 punkt 8 ad art. 4.

6.402. 1. Se Lando, Int. Enc. no. 17.

2. BG 12. febr. 1952, BGE 78 II 74, se Lando, Inc. Enc. no. 18.

Den opdeling, som de ovennævnte moderne amerikanske forfattere går ind for, og som også findes i Restatement 1971, er kritiseret ovenfor 6.352., se også Lando, Int.Enc. no. 21. Den vægtigste indvending mod denne metode er også, at den medfører retsikkerhed.

Kontraktens enhed må altså foretrækkes som en hovedregel. Enkelte velafgrænsede spørgsmål kan dog afgøres af en anden lov end kontraktstatuttet, se herom nedenfor 6.405. ff.

B. Opspaltning

6.403. Tysk retspraxis' anvendelse af loven på skyldnerens opfyldelsessted, som er omtalt ovenfor 6.315., må føre til anvendelse af to love i gensidigt bebyrdende kontraktforhold, hvor opfyldelsesstedet for de to parter forpligtelser ligger i to forskellige lande. Det er dog sjældent, at de tyske domstole har anvendt to love på samme kontrakt. Nyere vesttysk praksis synes endvidere at være på vej bort fra anvendelsen af opfyldelsesstedets lov som den »mest subsidiære tilknytning«¹. Den såkaldte hypotetiske vilje, $\circ$: en individualiserende metode, anvendes i stigende omfang og er måske også på vej til at blive anvendt i købekontrakter, hvor reglen om anvendelse af opfyldelsesstedet har holdt sig længere end i andre kontraktforhold.

I Skandinavien blev opspaltning anbefalet af forfattere², som omkring århundredeskiftet var under indflydelse af tysk teori. Opspaltning har været foretaget i en dansk dom fra 1915³ og anerkendt i en vejledende udtalelse i en anden dom fra samme periode.⁴ Siden har man i Skandinavien ikke hørt meget til denne lære, der er afgang ved en stille død.⁵

6.404. *Vurdering.* – Opspaltningen har mødt mange modstandere i Tyskland.¹ Deres indvendinger er tungtvejende. I visse tilfælde lader opspaltningen sig ikke praktisere. Dette gælder f.eks. ved spørgsmålet om risikoovergangen. I Schweiz går risikoen for en individuelt bestemt ting som

6.403. 1. Se også Lando, Inc. Enc. no. 23.

2. Se I. udg., s. 186.

3. U 1915-9 (SH).

4. U 1918-587 (SH).

5. Se Philip, Dansk, 293.

6.404. 1. Se f.eks. Drobnig 240, 241 og Soergel & Siebert (-Kegel) no. 292 Vorbem. zu EGBGB art. 7.

regel over på køberen ved kontraktens afslutning, i Danmark som regel ved leveringen. Hvis et schweizisk firma sælger en ting til en dansk køber, skal den schweiziske sælgers forpligtelser bedømmes efter schweizisk ret, og den danske købers pligter efter dansk ret. Hvis tingen går hædeligt til grunde efter aftalen, men inden leveringen, vil den danske køber kunne hævde, at hans risiko for tingen først indtræder, når den leveres, og den schweiziske sælger vil kunne påstå, at hans risiko er ophørt ved køkets afslutning. I tiden mellem aftale og levering vil der være en periode, hvor ingen har risikoen.

Opspaltningens tilhængere hævder, at hver part har forudsat, at hans lov gælder for hans pligter, men forretningsfolk har ikke forestillinger om, at kun deres pligter og ikke deres rettigheder skal bedømmes efter deres egen lov.

En opspaltning fører endvidere til en uharmonisk bedømmelse af kontrakten. I den materielle ret om kontrakterne, hvor reglerne om kontraktens misligholdelse i hvert retssystem er afpasset efter hinanden, bør man ikke lade nogle misligholdelsesvirkninger afgøre af én og andre af en anden lov. To lovgivninger bør her ikke samtidig anvendes på én kontrakt; deres regler er ikke afpassede til hinanden i deres fastlæggelse af parternes rettigheder og pligter. Har parternes forudsætninger om den anvendelige lov været forskellige, bør der træffes et valg. Der bør her gælde det samme, som gælder i den materielle ret, når parterne har haft forskellige forestillinger om, hvad der skulle gælde. En retsregel bør træffe afgørelsen.²

II. FYSISKE PERSONERS HANDLEEVNE

De materielle regler

6.405. Forskelle mellem landenes regler om myndighedsalder og om gifte kvinders myndighed giver i dag anledning til meget få lovkonflikter. I de fleste lande er myndighedsalderen nu 18 år og den gifte kvinde er myndig.

Der består og har længe bestået betydelige forskelle i lovenes behandling af umyndighedens virkninger i kontraktforhold. Alligevel har der været meget få offentliggjorte retssager om lovkonflikter i disse spørgsmål. Problemet opstår formentlig mest i arbejds- og forbrugerkontrakter,

2. Se om engelsk ret Dicey-Morris (-Collins) 749.

og de giver som nævnt ovenfor 2.402. sjældent anledning til retssag. Rets-sagernes antal er dog ikke altid nogen målestok for et problems praktiske betydning. Det problem, som fremmede medkontrahenters umyndighed rejser, kan forekomme i områder med stor grænsetrafik eller megen turisme. Det kan forekomme, hvor arbejdsaftaler og andre aftaler indgås med gæstearbejdere.

De internationalprivatretlige regler

6.406. I de fleste lande afgør den lov, som en person er knyttet til ved sit statsborgerskab, om han er myndig og de virkninger, som umyndighed har på de kontrakter, han afslutter. Dette er fastslået ved lov i *Belgien, Tjekkoslaviet, Frankrig, Grækenland, Ungarn, Italien, Japan, Nederlandene, Polen, Portugal, Spanien, Schweiz, Østrig, Østtyskland og Vesttyskland*.¹ I en række andre lande, herunder nogle østeuropæiske lande, i *Finland* og i *Sverige*² følger reglen af retspraksis eller en forudsat i lovgivningen.

I *Danmark*³, *Norge*⁴, *Island* samt i en række *sydamerikanske*⁵ lande er domicilloven afgørende.

I *USSR* anvendes den nationale lov på spørgsmålet om udlændinges handleevne. Hvis aftalen afsluttes i *USSR*, gælder loven i *USSR*. Aftaler afsluttet af sovjetrussiske statsborgere uden for Sovjetunionen er underkastet sovjetrussisk ret.^{6a}

I *USA* anvendes den lov, der iøvrigt gælder for kontraktens gyldighed. I tidligere afgørelser var dette i de fleste stater indgåelsesstedets lov, jfr.

- 6.406. 1. *Belgien*: cc art. 3 par. 3; *Tjekkoslaviet*: Lov af 4. dec. 1963 § 3; *Frankrig*: cc art. 3 par. 3; *Grækenland*: cc art. 7; *Ungarn*: Forordning no. 19/1980, § 15; *Italien*: Indledningen til cc art. 17; *Japan*: Horei art. 3; *Nederlandene*: Lov af 15. maj 1829 (Algemene Bepalingen) art. 6; *Polen*: Lov af 12. nov. 1965 art. 9; *Portugal*: cc art. 25; *Spanien*: cc art. 9; *Schweiz*: Forbundslov af 25. juni 1891 art. 7b modsætningsvis, se Statutory PIL 109; *Østrig*: Lov af 15. juni 1978, § 12; *Østtyskland*: Lov af 5. dec. 1975 om lovenes anvendelse § 6; *Vesttyskland*: Ikrafttrædelsesloven til BGB art. 7.
2. Eek, *Swedish Conflict* 266, *Bogdan*, 126.
3. *Borum og Philip* 86.
4. Se HD 14. sept. 1926, NRt 1926-725.
5. Se *Lando*, Int. Ec. no. 177 note 723.
6. *Principperne for civillovgivningen*, (som ændret i loven af 16. maj 1977) art. 123 (1) og (3).
- 6a. Se *Lunz*, IPR I 144.

også Restatement 1934 § 333. Nyere domme anvender for det meste den lov, som kontrakten er nærmest knyttet til.^{6b} Restatement 1971 foreskriver anvendelsen af den lov, som iøvrigt gælder for kontraktens problemer. En kontrakt, indgået af en person, der er myndig efter loven på hans domicil, vil dog i reglen blive opretholdt, se Restatement 1971 § 198.

Domstolene i *Skotland*⁷, *Canada*⁸ og *Transvaal*⁹ har i nogle sager anvendt indgåelsesstedets lov. I de pågældende sager, hvor kontrakten var indgået *inter praesentes*, var indgåelsesstedet lov også den lov, hvortil aftalen havde sin nærmeste tilknytning.

Engelske retsafgørelser kendes ikke. *Dicey-Morris* foreslår en regel, hvorefter en persons handleevne skal afgøres efter det retssystem, som kontrakten stedligt er nærmest knyttet til, eller efter loven på det sted, hvor han har »domicile« og fast bopæl og går ind for, at disse to retssystemer anvendes validerende alternativt. Derimod skal den lov, parterne har valgt for kontrakten, ikke gælde for spørgsmål om handleevnen.¹⁰

Sammenholder man de amerikanske regler med reglerne på det europæiske kontinent, ser man, at det ene sted gælder som regel kontraktens lov, det andet sted som regel den personlige lov. Forskellen har flere mulige forklaringer: De fleste lovkonflikter i USA er interstatlige. De materielle regler er i hovedtræk ens i de forskellige stater. Derfor er det som regel ubetænkeligt at anvende den lov, som iøvrigt gælder for kontrakten gyldighed. Befolkningen er desuden mobil og den interstatlige omsætning meget betydelig; en anvendelse af domiciloven ville kunne hæmme omsætningen. I Europa, hvor retsforskellene, da reglerne blev givet, var større end i USA, mente man, at habilitetsreglernes formål ikke kunne nås, hvis en umyndig kunne undgå sit hjemlands regler blot ved at indgå aftaler uden for landets grænser. Den internationale omsætning i

6b. *Teas v. Kimball*, 257 F. 2d 817 (5. cir. 1958); *Pacific Finance Corp. v. J. Ed. Raymer Co.*, 412 P. 2d 120 (1960), men se *Lilienthal v. Kaufman*, 395 P. 2d 543 (1964).

7. *McFeeridge v. Stewards & Lloyds, Ltd.*, 1913 S.C. 773, se Anton 201.

8. *Bondholders Securities Corp. v. Manville*, [1933] 4 D.L.R. 699 (Sask. C.A.), men se *Charron v. Montreal Trust Co.* (1959), 15 D.L.R. 2d 240 (Ont. C.A.), der anvender kontraktstatuttet.

9. *Kent v. Salmon*, [1910] T.D.P. 637.

10. *Dicey og Morris (-Collins) Rule 147*, p. 778; *Cheshire & North* (ed. 10) 222, se om »domicile« *idem* (-MacLean) 100 ff, se også *Schmitthoff. Conflict 112*; men se *Wolff, PIL 283 og Graveson 402*.

Europa var mindre, end den interstatlige omsætning var i USA, og en regel om den personlige lov kunne ikke have så alvorlige ulemper som i USA.

Trods disse forskelle finder man tendenser til en tilnærmelse mellem de amerikanske og de kontinentale regler. I *Tyskland*, *Schweiz*, *Italien*, *Japan* og *Tjekkoslavakiet* er det ved lov bestemt, at en umyndig udlænding, som har afsluttet en kontrakt i indlandet, ikke kan påberåbe sig sin manglende handleevne, hvis han efter domslandets ret havde været myndig, da han indgik aftalen.¹¹ I *Frankrig* har man siden den berømte Lizardi-sag fulgt den praksis, at kontrakter indgået i Frankrig af personer, der er umyndige i deres hjemland, men myndige i Frankrig, er bindende for dem, dersom medkontrahenten har handlet i god tro, »sans légèreté, sans imprudence et avec bonne foi«. ¹² En tilsvarende regel finder man i den svenske lov af 8. juli 1904 kapitel 4 § 5 stk. 2, og den må antages også at gælde i *Danmark* og *Norge*.¹³ EF-konventionen, som iøvrigt ikke tager stilling til myndighedsspørgsmål, indeholder i art. 11 den regel, at en person ikke kan påberåbe sig umyndighed over for en anden, hvis denne anden ved aftalens indgåelse i god tro og efter reglerne på aftalens indgælsessted antog, at personen var myndig. Samme regel finder man i det schweiziske lovudkasts art. 34.

Der findes på den anden side amerikanske afgørelser, der har anvendt domicilloven. Den mest kendte af disse er dommen i sagen *Union Trust Company v. Grosman* (1918). Mrs. Grosman, der var bosat i Texas, rejste med sin mand til Chicago, hvor han udstedte et gælds-brev, for hvilket hun kautionerede. Efter Texas' ret var hun inhabil til at kautionere for sin mand; efter Illinois' lov var kautionserklæringen bindende for hende, men medkontrahenten vidste, at hun kom fra Texas. Justice *Holmes* fandt det urimeligt at fordre, at domstolene i hendes domicilstat Texas, hvor sag i første instans var blevet anlagt, skulle hjælpe hende til at behæfte sine derværende ejendele ved en aftale, som Texas' love ikke ville anerkende, »simply by stepping across the state line long enough to

11. Vesttyskland: Ikrafttrædelsesloven til BGB art. 7 par 3; Schweiz: Forbundslov af 25. juni 1891 art. 7b; Italien: Indledningen til cc art. 17 par 2; Japan: Horei § 3 par 2; Tjekkoslavakiet: Lov af 4. dec. 1963 § 3 par 2, se også ungarsk forordning no. 13/1980 § 15.

12. Cass. req. 16. jan. 1861, D.P. 1861.1.193, S. 1861.1.305.

13. Se Philip, Dansk 178, Gjelsvik 153; Gaarder 93.

contract«. Retten anvendte domicilloven med det resultat, at hun blev frifundet.¹⁴ Senere afgørelser i samme retning findes også.¹⁵

Særlige lovvalgsregler findes i veksel- og checkkonventionerne om international privatret. Art. 2 i vekselkonventionen af 7. juni 1930¹⁶ lyder således: »En persons evne til at indgå vekselforpligtelse bedømmes efter loven i det land, hvor han er statsborger. Hvis denne lov erklærer loven i et andet land for bestemmende, skal sidstnævnte lov komme til anvendelse.

En person som i medfør af den i det foregående stykke angivne lov måtte mangle evne til at forpligte sig, er ikke desto mindre gyldigt forpligtet, hvis hans underskrift er givet i et land, efter hvis lovgivning han ville have haft evne til at forpligte sig«.

En lignende bestemmelse findes i checkkonventionen om international privatret af 19. marts 1931 art. 2.¹⁷

Konventionerne har givet staterne den mulighed at begrænse disse reglers anvendelse til udlændinge. Dette har de nordiske lande gjort, se for Danmarks vedkommende vekselovens § 79 og checklovens § 58.

Det forenede Kongerige, USA og de andre Common Law-lande er ikke medlemmer af disse konventioner.

6.407. *Vurdering.* – I det 19. århundrede var umyndighedsreglerne blandt de vigtigste regler til beskyttelse af den svage part i kontraktforhold. I det 20. århundrede har man indset, at svage parter også forekommer uden for de unges og de utilregneliges kreds. Derfor indfører adskillige lande beskyttelsesregler til værn for den svage i kontraktforhold. Beskyttelsen af arbejdere og funktionærer mod urimelige ansættelsesvilkår har været gældende før forbrugerbeskyttelsen, der længe har været sporadisk og svag, men som nu er begyndt at sætte sig stærkere og flere spor i lovgivningen i Europa og USA.¹

14. *Union Trust Co. v. Grossman*, 245 U.S. 412, 38 S.Ct. 147 (1918).

15. Se *Freeman's Appeal*, 37 A. 420 (Conn. 1897), *University of Chicago v. Dater*, 170 N.W. 175 (Mich. 1936) og *Lilienthal v. Kaufmann* 395 P. 2d 543 (1964).

16. 143 LNTS, 317. Konventionen gælder i Østrig, Belgien, Brasilien, Danmark, Finland, Frankrig, Øst- og Vesttyskland, Grækenland, Italien, Japan, Monaco, Nederlandene, Norge, Polen, Portugal, Sovjetunionen, Sverige og Schweiz.

17. 143 LNTS, 407. Konventionen gælder i Brasilien, Danmark, Finland, Frankrig, Øst- og Vesttyskland, Grækenland, Italien, Japan, Monaco, Nederlandene, Nicaragua, Norge, Polen, Portugal, Sverige og Schweiz.

6.407. 1. Se ovenfor 2.4.

Det er nævnt ovenfor 6.245. og 6.349., at den lov, der gælder for de typisk svage parter forpligtelser og rettigheder i kontraktforhold, bør bestemmes ud fra et beskyttelsessynspunkt. Loven i den stat, som har den stærkeste interesse i at beskytte arbejdstagere, forbrugere og andre typisk »svage« kontrahenter, bør være kontraktens lov. For arbejdskontrakter vil denne lov i reglen være loven på arbejdsstedet, for forbrugeren loven på hans faste bopæl. I forbrugerkontrakter, arbejdskontrakter m.m. bør partsautonomien som regel udelukkes.

Antages disse regler, vil det i vidt omfang være overflødigt at opstille særlige kollisionsnormer for umyndighed. Den umyndige vil i tilbørligt omfang være beskyttet af reglerne i kontraktens lov.

I handelsforhold, hvor beskyttelseshensynet ikke gør sig gældende, bør myndighedsreglerne anvendes efter samme principper som gælder for andre tvingende regler. Kontraktens lov – også den som parterne har valgt – bør gælde.

Fra denne regel bør dog gøres følgende undtagelser: En person, der er myndig efter loven på det sted, hvor han har fast bopæl, vil være myndig overalt. En person, der er blevet myndig på det sted, hvor han havde fast bopæl, bevarer denne myndighed, når han skifter bopæl.

III. AFSLUTNING AF AFTALER

6.408. *Hovedreglen: Kontraktens lov.* – I dette afsnit omtales, hvilken lov der afgør, om parterne har indgået en bindende aftale. Det er de problemer om tilbud og svar, der omhandles i de skandinaviske aftaleloves kapitel 1.

De materielle regler om afslutningen af aftaler i de vestlige retssystemer er omtalt ovenfor 2.1. De regler, der gælder i flere af de østlige statshandelslande i Europa, har stor lighed med de tyske og derfor også lighed med de skandinaviske.

I de fleste lande afgøres aftalens indgåelse af den lov, som ville være kontraktens lov, hvis aftalen var bindende. Reglen findes i den *tjekkosllovakiske* lov af 1963 art. 4, i *Montevideo Traktaten* af 1940 art. 37 og i den *portugisiske* lov af 1966 art. 35 stk. 1. Reglen er antaget at gælde i mange landes retspraksis, herunder praksis i *England, Frankrig, Vesttyskland,*

*Nederlandene og USA.*¹ Den støttes af en række forfattere, herunder de *skandinaviske*.² Reglen har den fordel, at den kan fastlægge, hvad der er kontraktens lov, medens parterne forhandler. Det er i reglen ikke vanskeligere at fastslå, hvad der vil blive kontraktens lov, før kontrakten er indgået end efter, i hvert fald ikke i de tilfælde, hvor tilbudsmotageren har vist interesse for tilbudet.

Undtagelser. Den personlige lov

6.409. a. Reglen bør måske fraviges i aftaler, som ikke afsluttes mellem handlende, og hvor anvendelse af kontraktens lov vil medføre urimelige overraskelser for en af parterne. Dette kan illustreres af den norske *Nitedal-sag*.¹ Louise Hermansen, en amerikansk dame af norsk oprindelse, ejede en landejendom i Nitedal og tilbød sin norske forpagter Markus Aas at købe den. Denne antog tilbudet skriftligt, og det fremgik af Aas' akcept, at han mente at have svaret i rette tid. Men på grund af forhold, som ikke kunne lægges ham til last, kom akcepten for sent frem. Herefter foretog Louise Hermansen sig ingenting. I amerikansk ret er der ingen pligt til at reklamere over for en for sent fremkommet akcept, men efter norsk ret skal – som efter dansk ret – under forhold som disse tilbudsgiveren reklamere over for den for sene akcept straks efter modtagelsen, idet aftalen ellers anses for afsluttet. Den norske højesteretsdom fastslog, at tilbudsgiveren måtte være bundet ved retshandelen. Et mindretal på to af dommerne mente dog, at hun ikke skulle været bundet, eftersom hun ikke var forpligtet efter amerikansk ret.

Det er tvivlsomt, om flertallet direkte afgjorde spørgsmålet om, hvilken lov der gjaldt for afslutningen af aftalen. Parternes argumentation byggede på norsk ret alene, og dommernes flertal anvendte antagelig norsk ret, fordi fremmed ret ikke var påstået anvendt. Mindretallet ville have an-

6.408. 1. England: *Albeko Schuhmaschinen A.G. v. Kamborian Shoe Machine Co. Ltd.*, 111 L.J. 519 (1961) (Q.B.); Frankrig: Cass.civ. 23. feb. 1864. S. 1864.1.385; Batiffol & Lagarde II 247; Vesttyskland: BGH 9. dec. 1964. IPRspr. 1964/65 no. 33; Nederlandene: Rb. Breda 2. jan. 1962. N.J. 1962 no. 381; USA: *Mulvihill v. Furness, Withy & Co.*, 136 F. Supp. 201 (S.D.N.Y. 1955); *Newspapers Readers Service v. Canonsburg Pottery Co.*, 146 F. 2d 963 (3 Cir. 1945); *Norse Petroleum A/S v. LVO International*, (Ohio Super) 389 A. 2d 771 (1978).

2. Se Philip, Dansk, 302. Bogdan 203, Nial, Förmögenhetsrätt, 46. Gaarder 104. Den støttes af vejledende udtalelser i U 1939-595, 1940-1082 og 1948-1220.

6.409. 1. HD 11. nov. 1924. NRt. 1924, 1181.

vendt amerikansk ret *ex officio*, dvs. af egen drift, uden at en af parterne havde påstået det. I dette tilfælde kunne man uden at det havde haft alvorlige konsekvenser for samhandelens sikkerhed have taget hensyn til kravene til aftalens indgåelse både i Norge og i North Dakota, hvor Louise Hermansen boede.

b. I aftaler mellem handlende kan der også forekomme tilfælde, hvor en parts personlige lov bør anvendes sammen med kontraktens lov. I tysk ret bliver en handlende, som har fast forretningsforbindelse med en mægler, og som ikke udtrykkelig afslår et tilbud fra mægleren, bundet af tilbudet. Denne regel kendes ikke i Belgien. Hvis en tysk mægler tilbyder sin belgiske handelsforbindelse en kontrakt, som er undergivet tysk ret, bør belgieren ikke blive bundet af tilbudet, hvis han forholder sig passiv. En part, som ikke har reageret på eller på anden måde vist interesse for et tilbud, bør kun bindes, hvor dette er i overensstemmelse med reglerne i kontraktens lov og hans personlige lov.²

Hvis derimod belgieren beder den tyske mægler fremkomme med et tilbud, og han herefter modtager et tilbud om en aftale, som er undergivet tysk ret, bør han blive bundet, hvis han ikke afslår tilbudet. Den, der »opsøger« en anden, må bindes på dennes vilkår.

c. I EF-konventionen af 19. juni 1980 art. 8, smh. med art. 3 stk. 4, er det bestemt, at eksistensen og gyldigheden af en aftale eller en bestemmelse i en aftale skal afgøres efter den lov, som efter konventionens regler ville være anvendelig, hvis aftalen eller bestemmelsen var gyldig.

Efter art. 8 stk. 2 skal en part dog kunne påberåbe sig loven i det land, hvor han bor, for at godtgøre, at han ikke har samtykket i aftalen eller bestemmelsen, såfremt det efter omstændighederne fremgår, at det ikke ville være rimeligt at bestemme virkningerne af hans adfærd efter den i art. 8 stk. 1 nævnte lov. Reglen i art. 8 stk. 2 omfatter både virkningerne af tavshed og anden adfærd, f.eks. en uoverensstemmende akcept. Reglen er vagt formuleret; efter min opfattelse kan den dog næppe gives en mere præcis formulering.³

Det schweiziske lovudkast har en skarpere og en snævrere formulering. Art. 124 bestemmer, at en parts tavshed på et tilbud om indgåelse af en aftale er underkastet loven på hans forretningssted, og hvor sådant

2. Se Reithmann (-Martiny) 3. udg. no. 89 ff især 94-108 og OLG Hamburg 1. juni 1979 IPRspr 1979 no. 15.

3. Se Lando, Int. Enc. no. 193 smh. med no. 85.

ikke findes, loven på hans bopæl. Denne regel omfatter kun virkningerne af tavshed og den gælder formentlig ikke virkningerne af tavshed på et uoverensstemmende eller for sent fremkommet svar på tilbud. Af disse grunde er EF-konventionens regel at foretrække.

IV. FORM

6.410. *De materielle regler.* – De vestlige retssystemers materielle regler om form er omtalt ovenfor 2.2.

En række østeuropæiske lande, herunder *USSR, Rumænien* og *Bulgarien*, kræver, at kontrakter indgås skriftlig, medens andre østlande, herunder *DDR, Tjekkoslaviet* og *Polen*, ikke kræver skriftlig form.¹

For alle de østlige statshandelslande stilles der derudover særlige krav til udenrigshandelens kontrakter. De russiske regler går ud på, at kontrakten altid skal underskrives af to personer. Hvor den sovjetiske part underskriver i Moskva, skal den ene underskriver være handelsmonopolens chef eller hans stedfortræder, den anden en person, som chefen ved særlig fuldmagt har bemyndiget til at slutte kontrakter med udlandet. Underskrives aftalen uden for Moskva, i provinsen eller i udlandet, skal den altid underskrives af chefen selv. Lister over de befuldmægtigede skal offentliggøres i tidsskriftet »Udenrigshandel«, som er Ministeriet for Udenrigshandels særlige organ.² Kun det, som står i kontrakten, gælder. Mundtlige løfter, der ændrer eller supplerer det skriftligt aftalte, er uden virkning, selv om de er afgivet af den eller de kompetente personer.³

De internationalprivatretlige regler

6.411. Lige siden middelalderen har anvendelsen af indgåelsesstedets lov været almindelig. Reglen, *locus regit actum*, gælder for ægteskaber, testamenter, kontrakter og andre retshandler.¹ For kontrakter gælder i nutiden indgåelsesstedets lov alternativt validerende med kontraktstatuttet, d.v.s. at kontrakten ikke kan tilsidesættes på grund af formmangel, hvis

6.410. 1. Enderlein (ed.): *Handbuch der Aussenhandelsverträge*, Bd. 1, Berlin 1971, 181; Lunz, IPR II 153.

2. Se Waehler, 120.

3. Se *op.cit.* ovenfor 6.227 note 2.

6.411. 1. Se ovenfor 5.205. og Lando, *Contacts* 383, 386.

den opfylder enten indgåelsesstedets eller kontraktstatuttets formkrav. Denne regel gælder i næsten alle Europas lande uden for USSR², og den er optaget i EF-konventionen af 19. juni 1980, art. 9.

Der findes så vidt vides ikke *skandinaviske* domme, som klart går ind for en validerende anvendelse af kontraktens lov. Den støttes imidlertid af de nordiske forfattere³, og det må antages, at de nordiske domstole vil vælge samme regel som den, der gælder i de andre europæiske lande.

Den *amerikanske* Restatement 1934 § 334 foreskrev anvendelse af indgåelsesstedets lov alene, og det samme er antaget i *visse sydamerikanske stater*.⁴ I Restatement 1971 er det nu bestemt, at de formkrav, som stilles for at kontrakten skal være gyldig, må afgøres af den lov, som gælder efter de almindelige regler for kontraktretlige spørgsmål (issues in contract). Dog vil de former, som opfylder kravene på det sted, hvor kontrakten er udstedt, i reglen kunne godkendes. I praksis vil denne regel føre til næsten samme resultater som de regler, der gælder i Europa.⁵

Ifølge art. 125 stk. 1 i De almindelige Principper for Civillovgivningen i USSR skal formen vedrørende en retshandel, der er indgået i udlandet, afgøres efter indgåelsesstedets lov. Opfylder kontrakten de sovjet-russiske formkrav, vil den dog altid være formgyldig. Kontraktstatuttets formregler vil altså ikke kunne føre til kontraktens opretholdelse, hvilket kan

2. Tjekkoslovakiet: Lov om International Privatret af 4. dec. 1963 § 4; Frankrig: Cass. civ. 28. maj 1963, Rev.crit. d.i.p. 1964, 513; Cour Paris 29. april 1959, Rev.crit. d.i.p. 1959, 484; Batiffol & Lagarde II no. 599; Vesttyskland: Indførelsesloven til BGB art. 11 par. 1; Østtyskland: Retsanvendelseslovens § 16; Grækenland: cc art. 11; Italien: Indledningen til cc art. 26; Japan: Horei, art. 8 par. 2; Nederlandene: Hoge Raad 2. april 1942, N.J. 1942 no. 468 og Sauveplanne 55; Polen: Lov om international Privatret af 12. nov. 1965 art. 12; Portugal: cc art. 36 (med visse modifikationer); Østrig: Lov af 15. juni 1978 § 8; Schweiz: Vischer. Vertragsrecht 152 se også lovudkast 1977, art. 125; England: Dicey & Morris (-Collins) 784, Cheshire & North, 219 og *Van Grutten v. Digby* (1862) 31 Beav. 561; den ungarske forordning af 1979 § 30, stk. 3, har en endnu mere liberal regel. Aftalen er gyldig, hvis den opfylder formkravene i kontraktstatuttet, på indgåelsesstedet, i domslandet og i det land, hvor de tilsigtede retsfølger skal indtræde.
3. Se 1. udgaven 353-355, Philip, Dansk 299, Eek, Exporträtt 60, Bogdan 205, Gaarder 51.
4. Se Montevideo Traktaten af 19. marts 1940 (Makarov II no. 3) art. 36 og Rabel (-Drobnig) Conflict II 488 n. 5.
5. Restatement 2d (1971) § 199; se også *Bernkrant v. Fowler* 360 P. 2d 906 (Cal. 1961).

have betydning, hvor parterne har valgt en anden lov end indgåelsesstedets lov.

Ifølge art. 125 stk. 4 skal formerne for udenrigshandelens kontrakter, som indgås af USSR's handelsorganisationer, og den måde, hvorpå de skal underskrives, altid opfylde de krav, som unionens lovgivning stiller.⁶ Denne regel findes også i andre østlandes lovgivning.⁷

Vurdering

6.412. Anvendelsen af kontraktens lov på spørgsmålet om kontraktens form kræver næppe nogen særlig begrundelse udover den, der i almindelighed kan anføres for at anvende kontraktens lov på kontraktens spørgsmål. Det gør derimod reglen om, at en aftale ikke kan tilsidesættes p.g.a. formmangler, hvis aftalen opfylder formforskrifterne i loven på dens indgåelsessted: den alternativt validerende anvendelse af *lex loci contractus*. I ældre tid skulle indgåelsen af en retshandel ofte ske for domstole, notarer eller andre offentlige myndigheder, og det var da praktisk at anvende indgåelsesstedets lov på formen. Disse særlige former er med tiden blevet sjældne; formernes formål varetages nu af andre regler om kontraktens ugyldighed, og en vigtig grund til at anvende indgåelsesstedets lov på spørgsmål om kontraktens form er derfor faldet bort. Det anføres dog stadig til støtte for denne regel, at parterne, når de ønsker juridisk bistand til kontraktens oprettelse, er henvist til indgåelsesstedets jurister, og at de derfor bør kunne benytte de former, som stedets jurister kender. Denne begrundelse vejer dog næppe tungt. Vil man anerkende den, må det føre til, at også andre spørgsmål end form, såsom gyldighed og indhold bør bedømmes af indgåelsesstedets lov.

Man finder heller ikke begrundelser for anvendelsen af indgåelsesstedets lov i de materielle formreglers formål:

Formreglerne sikrer bevis for, at der er handlet og for, hvad der er aftalt og sparer herved processer. Visse franske og engelske formregler afskærer endog bevisførelse eller retssag om andet end det skriftligt aftalte. Men formregler bør ikke derfor behandles som procesregler og følge domslandets lov. Parterne bør kende dem, når de handler, og dette taler alene for anvendelse af kontraktens lov, især hvor parterne har valgt denne lov.

6. Makarov 1978, 247 og Lunz, IPR I 160, II 153.

7. Szászy 297; Lunz, IPR II 153.

Formernes funktion er endvidere advarende. De forhindrer, at overilede løfter får virkning, idet deres fæstnen til papirer eller andre solenniteter maner til eftertanke. Her ligner formreglerne bestemmelserne om ugyldige viljeserklæringer, som i de fleste lande følger kontraktens lov.

Endelig kan form være foreskrevet for at lette domstoles og andre myndigheders adgang til at kontrollere kontraktens indhold.

Ingen af disse formål taler afgørende for at anvende indgåelsesstedets lov ved siden af kontraktens lov. Reglen om den alternativt validerende anvendelse af indgåelsesstedets lov og kontraktens lov har formentlig alene den baggrund, at *locus regit actum* har gammel tradition, og at formregler i nutiden er lidet yndede og derfor lidet modstandsdygtige. I internationale forhold har de haft ringe kraft. Den alternative regel har kunnet opretholde aftalen, og den har fået vid udbredelse. Af disse grunde bør den anvendes.

Retshandler indgået i samme retsområde

6.413. Reglen om den validerende alternative anvendelse af indgåelsesstedets lov og kontraktens lov bør ikke blot gælde, hvor aftaler indgås mellem parter, der forhandler i hinandens nærværelse, men også hvor kontrakter er indgået mellem to personer, der – omend de forhandler pr. brev, telegram, telex eller telefon – opholder sig i samme retsområde, når aftalen indgås.

Retshandler indgået mellem parter, der opholder sig i to retsområder

6.414. Særlige problemer volder den alternative anvendelse af indgåelsesstedets lov i kontrakter, der indgås mellem personer, der på aftalens tidspunkt opholder sig i to retsområder, her kaldet aftaler *inter absentes*.

Man kunne her tænke sig en validerende alternativ anvendelse af kontraktstatuttets regler og reglerne enten i den lov, hvorfra tilbudet, eller i den lov, hvorfra svaret er givet, således at den ene men ikke den anden af disse to love kunne redde aftalen fra ugyldighed. Spørgsmålet er, hvilken af de to sidstnævnte love det da skulle være. Der er ikke nogen reel grund til at vælge den ene og udelukke den anden. I nogle lande anser man aftalen for at være indgået på et af disse steder men i flere andre lande, herunder de skandinaviske, har man af gode grunde ikke villet udpege et af disse steder som aftalens indgåelsessted. I en svensk dom er det blevet fastslået, at en kontrakt, der var indgået pr. telefon mellem Sverige

og Polen, ikke var indgået i Sverige, formentlig ud fra den opfattelse, at der i svensk ret ikke findes noget indgåelsessted for aftaler *inter absentes*. Svensk domstol var følgelig ikke kompetent i medfør af *Rättegångsbalkens* bestemmelse om indgåelsesstedets værneting.¹

En anden mulighed er at anvende loven på det sted, hvor erklæringen blev afgivet på denne erklæring. Denne løsning har støtte i tysk teori.² I en ensidet skylderklæring såsom kautionsløftet skal kausionsisten alene observere formreglerne enten i kontraktstatuttet eller i loven på det sted, hvorfra han afgav sit løfte. I tosidede skyldforhold skal hver part iagttage enten kontraktstatuttets formregler eller de formregler for hans løfte, som gælder på det sted, hvorfra han afgav det. Visse kontrakter kræver i tysk ret et notarialiter-oprettet dokument;³ i dansk ret stilles dette krav ikke. Indgås en sådan aftale af en tysker i Tyskland og en dansker i Danmark, skal altså, hvor kontraktstatuttet er tysk, tyskerens underskrift i Tyskland bekræftes af en notar, medens danskerens underskrift i Danmark ikke kræver notarens bekræftelse. EF-konventionens art. 9 bygger delvis på denne lære.⁴

Den støttes på den betragtning, at hver part bør advares og beskyttes af de formregler, der findes på det sted, hvor han afgiver sin erklæring. Dette synspunkt forklarer imidlertid ikke den validerende anvendelse af kontraktstatuttets regler på spørgsmålet om form. Hvis i det ovennævnte

6.414. 1. NJA 1940, 354, se Dennemark, 188.

2. Zweigert, *Distanzverträge* 636; Raape, IPR 220; Soergel & Siebert (-Kegel), *Ikrafttrædelsesloven til BGB art. 11 no. 8.*

3. Se Palandt 26, *Einf.v. § 305 4d* p. 256.

4. Efter konventionens art. 9 stk. 2 er en aftale gyldig, hvis den opfylder formkravene i kontraktens lov eller i et af de lande, hvor parterne befinder sig. En viljeserklæring, der angår en bestående eller blivende aftale, er derimod efter art. 9 stk. 4 kun gyldig, hvis den opfylder formkravene i kontraktens lov eller i loven i det land, hvor erklæringen blev afgivet.

Hvor loven i A, som er kontraktens lov og tillige loven i det land, hvor den ene part afgav sin erklæring, kræver aftalen i sin helhed notarialiter bekræftet, for eks. ved oprettelse af et interessentskab, er efter stk. 2 dette krav unødvendigt, hvis loven i B, som er loven på det sted, hvor den anden part afgav sin erklæring, ikke kræver en notars bekræftelse. Hvor, derimod loven i A kræver notarens bekræftelse af en parts løfte, for eks. et kautionsløfte, må efter udkastets art. 9 stk. 4 loven i A formentlig iagttages, uanset at loven i B, hvor løftet blev modtaget, ikke stiller dette krav. Se EFT Nr. C 282/28 af 31. okt. 1980 (-Lagarde).

eksempel kontraktens lov var dansk, ville tyskerens erklæring ikke behøve notarialbekræftelse.

Reglen om den validerende alternative anvendelse synes at bygge på det synspunkt, at man hellere vil opretholde end tilsidesætte en retshandel (*favor negotii*). Det er derfor ikke nødvendigt, at hver erklæring opfylder enten kontraktstatuttets eller erklæringsstedets formkrav.

Det må være tilstrækkeligt, at handelen opfylder formkravene på det ene af stederne. Denne løsning vil give en vis sikkerhed for virksomhederne, der driver forretninger fra lande, hvor retshandler kan indgås formløst. Kontraktstatuttets formregler bør altså anvendes alternativt validerende med lovene på hver af de to steder, hvorfra de erklæringer er afgivet, som bragte aftalen i stand. Den er formgyldig, hvis den opfylder formkravene i en af disse flere love, og det uanset om formkravet retter sig til aftalen eller til erklæringen alene.⁵ Ved ensidige erklæringer, der går ud på at ændre en aftale eller på at bringe den til ophør, må det være tilstrækkeligt, at erklæringen opfylder aftalestatuttets (kontraktstatuttets) formkrav eller formkravene på stedet, hvor erklæringen blev afgivet eller på stedet, hvor erklæringen blev modtaget.

Formforskrifter til beskyttelse af den svagere part

6.415. En række lande har formregler der beskytter forbrugeren¹, den adhærende part i en standardkontrakt² eller den, der normalt er den svage part i et bestemt kontraktforhold, såsom lejeren i en aftale om leje af husrum.³ Disse beskyttelsesformer er i reglen indeholdt i love, der også indeholder tvingende regler om aftalens indhold.

Disse regler om form bør ikke være omfattet af lovvalgsreglen om den alternative validerende anvendelse. Her bør som regel kontraktens lov gælde alene, se herom nærmere ovenfor 6.245., 6.349. og 6.355. Reglen i EF-konventionens art. 9 stk. 5 er i overensstemmelse hermed for så vidt angår de i art. 5 stk. 1 nævnte forbrugeraftaler, se ovenfor 6.245.

5. Se derimod om EF-konventionen ovenfor note 4. En særlig regel om form ved aftaler om fast ejendom er givet i art. 9 stk. 6.

6.415. 1. Eks. art. 5 i fransk lov nr. 78-22 af 10. jan. 1978 om oplysning og beskyttelse af forbrugere i visse kreditaftaler (Loi relative à l'information et à la protection des consommateurs dans le domaine de certaines opérations de crédit).

2. Eks. italiensk codice civile af 1942 art. 1341, stk. 2.

3. Eks. dansk lejelov, nr. 237 af 8. juni 1979 §§ 4-5.

Hvilke materielle regler bør omfattes af de internationalprivatretlige regler om form?

6.416. Udgangspunktet bør tages i reglernes formål. De regler bør anses som formregler, som i parternes egen interesse har krævet skriftlighed eller andre solenniteter iagttaget i det øjemed at sikre bevis for det aftalte og/eller at mane til eftertanke.

Til formregler bør dog også regnes en regel, der som Danske Lovs 5-5-1 tillader formløse løfter.

Regler, hvis formål det er at skabe publicitet af hensyn til tredjemand, f.eks. regler om tinglysning eller anden indførelse i registre af salg eller pantsætning, bør falde uden for de her fremstillede regler om form. Men er tinglysningen også en betingelse for handelens gyldighed mellem parterne, bør den alternative regel gælde i forholdet mellem dem.

Regler, der tjener fiskale formål, for eks. ugyldighed på grund af manglende stempel, bør falde uden for lovvalgsreglerne om form.

En regel bør anses som en formregel, selv om mangel af den foreskrevne form ikke gør aftalen ugyldig, men alene udelukker sagsanlæg eller bevis om aftalen eller om den del af den, som ikke er skriftligt fikseret. At reglerne, således som den engelske Statute of Fraud og The Parol Evidence Rule, i lovlandet anses som procesregler¹, bør heller ikke være afgørende.² De bør anvendes alligevel. Ifølge Restatement 1971 skal både Statutes of Fraud og the Parol Evidence Rule anses for formregler. Dette har også støtte i en række domme.³

Er de ovenfor 6.411. nævnte krav til medlemmerne af USSR's handelsorganisationer formregler? Ifølge USSR's civillovs art. 125 stk. 2 gælder disse formforskrifter for alle kontrakter, hvor et handelsmonopol er part. De gælder uanset, i hvilket land aftalen er indgået, og uanset hvilken lov der i øvrigt måtte gælde for kontraktens indhold og gyldighed. Sovjetrussiske forfattere gør gældende, at reglerne også bør respekteres af fremmede domstole, uanset hvilken lov der i øvrigt gælder for kontrakten.⁴ Det bemærkes, at flere lande, herunder Danmark, ifølge traktat

6.416. 1. Rabel (-Drobnig), Conflict II 501-505; Dicey & Morris (-Collins) 788; *idem* (-McClellan) 1182, 1184.

2. Se tysk dom afsagt af Kammergericht i Berlin 25. okt. 1927, J.W. 1929, 488, se om forældelsesregler nedenfor 6.463.

3. Se *Berntkant v. Fowler*, 360 P. 2d 906 (1961, Cal. Supr. Court) og Restatement 1971, § 199, (s. 637).

4. Lunz IPR II 153.

har forpligtet sig til at respektere disse forskrifter, for så vidt angår kontrakter, som afsluttes med handelsdelegationernes medvirken. Aftaler, som indgås direkte med et monopolforetagende, afsluttes i reglen i Sovjetunionen og skal ifølge den dansk-russiske Handels- og Skibsfartstraktat⁵ pådømmes ved russiske domstole. Også herved bliver disse formforskrifter gjort anvendelige.

Reglerne må ses i sammenhæng med den russiske handels organisation, der er planøkonomisk og centraliseret. Det kan være nærliggende at sammenligne forskrifterne med reglerne om forvaltningsmyndighedernes kompetence, og det følger af almindelige grundsætninger, at domstolene må respektere de regler, som herom findes i organernes hjemland. I internationalprivatretlig henseende bør de derfor næppe henregnes til formregler.

Regler, som foreskriver myndighedernes godkendelse af en privat aftale, bør i det hele taget falde uden for de internationalprivatretlige regler om form.

V. MELLEMMANDENS KOMPETENCE

A. Problemet. De fire muligheder

6.417. Ved en mellemmand forstås her en person, som af en anden (hovedmanden eller hvervgiveren) har fået i opdrag at indhente tilbud fra tredjemand, eller som hovedmanden har givet magt til at afslutte aftaler med tredjemand, således at aftalen umiddelbart skaber ret og pligt for hovedmanden. Mellemmænd omfatter bl.a. agenter, mæglere, speditører og kommissionærer.¹

Mellemmandens virksomhed kan afføde tre retsforhold, et mellem mellemmanden og hovedmanden, et mellem mellemmanden og tredjemand og et mellem hovedmanden og tredjemand. Det er det sidste forhold, som her skal omtales.² Det er spørgsmålet, om og i hvilket omfang mellemmanden har haft magt eller kompetence til at skabe pligter og

5. Traktat af 17. august 1946 art. 4 (8 UNTS 201).

6.417. 1. Se Ussing, *Aftaler*, 279 ff, 350 ff.

2. Litteratur: Rigaux, *Le Statut*; *idem* *Int. Enc. no. 8-29*; Philip, *dansk 304*; Blok, 165 ff; Spellenberg, *Geschäftsstatut und Vollmacht im internationalen Privatrecht*, München 1979.

rettigheder for hovedmanden i forholdet til tredjemand. Dette spørgsmål henregnes i skandinavisk og tysk lovgivning til læren om aftaler.³ Hvor en mellemmand har handlet for hovedmanden, er det en betingelse, for at en aftale mellem hovedmanden og tredjemand er kommet i stand, at mellemmanden havde kompetence til at afslutte aftalen for hovedmanden.

Forholdet mellem mellemmanden og hovedmanden er fremstillet nedenfor under 7.4. Et forhold mellem mellemmanden og tredjemand opstår normalt kun, når mellemmanden har savnet kompetence. Det vil ikke blive behandlet her.⁴

Der har været megen debat om, hvilket lands lov der gælder for mellemmandens kompetence. Diskussionen har især stået om fire muligheder: Anvendelse af loven på hovedmandens forretningssted eller bopæl, af den lov, som gælder for kontrakten mellem mellemmanden og hovedmanden, af den lov som gælder for kontrakten mellem hovedmanden og tredjemand (kontraktstatuttet), og endelig af den lov som gælder på det sted, hvor mellemmanden handler. Hver af disse løsninger har tilhængere i teori og praksis.

B. Systemerne: Hovedmandens lov

6.418. Art. 126¹ i de sovjetrussiske principper for civillovgivningen af 1961 som ændret i 1977 bestemmer at en fuldmagts form og varighed skal bedømmes efter loven i det land hvor fuldmagten er udstedt.

Hovedmandens domicillov anvendes i en række *socialistiske* statshandelslande for aftaler, indgået af mellemmande for de udenrigshandelselskaber og andre statsforetagender, der handler med udlandet. Reglen er fastslået i en tjekisk udenrigshandelsvoldgiftskendelse af 1957¹ og er antaget af flere østlige forfattere.² Den har sammenhæng med de særlige regler, der gælder for indgåelse af disse aftaler.³

3. Se *skandinaviske* aftalelove kapitel II og *tysk* BGB, Bog 1 Alm. Del afsnit III, retshandler, titel V, »Vertretung, Vollmacht«, se også *schweizisk* OR art. 32-40.

4. Se Rigaux, Int. Enc. no. 30-31, Haager-konventionen art. 15 og Blok 169.

6.418. 1. Journal de droit international (Clunet) 1962, 450.

2. Lutz, II, 158 og Rigaux, Int. Enc. no. 9 note 36.

3. Lando, Retsproblemer, 30 og ovenfor 6.416. Art. 126¹ i Sovjetunionens principper for civillovgivningen bestemmer, at en fuldmagts form og varighed skal bedømmes af loven i det land, hvor fuldmagten er givet, se nedenfor 6.427 n. 4.

Den lov, som gælder for kontrakten mellem mellemmanden og hovedmanden – I de lande, som er under indflydelse af fransk ret, har det været den almindelige opfattelse, at man bør anvende den lov, der gælder for forholdet mellem mellemmanden og hovedmanden. Flere *franske* og *italienske* forfattere går ind for denne opfattelse⁴, som har fået støtte i en *luxembourgsk* dom fra 1920.⁵

Den lov, der gælder for kontrakten mellem hovedmanden og tredjemand
Med støtte i visse udtalelser i engelske domme gør *Dacey-Morris* s. 911 ff gældende, at den lov, der gælder for kontraktforholdet mellem hovedmanden og tredjemand, også skal gælde for spørgsmålet om mellemmandens kompetence. De *engelske* og *skotske* domme er forenelige med denne opfattelse, men med en enkelt undtagelse⁶ er de engelske domme også forenelige med den regel, at mellemmandens kompetence bestemmes af loven på det sted, hvor bemyndigelsen skal udøves (where the power is to operate), som det er udtrykt i en senere dom.⁷

Amerikansk praksis viser heller ikke noget klart billede. Der synes at være en tendens til at anse hovedmanden for bundet ved den aftale, som mellemmanden har indgået på hans vegne, hvis hovedmanden ville være forpligtet enten efter kontraktens lov eller efter loven på det sted, hvor mellemmanden handlede.^{7a}

4. Se Rigaux, Statut 121-122 og 125-129 og dér nævnte forfattere, Spellenberg 79.

5. Luxembourgs højesteret 30. juli 1920, Pasicrisie luxembourgoise 11 (1920) 1.

6. *Masprons v. Mildred* (1882) 9 Q.B.D. 530 (CA), se også Spellenberg, 47.

7. *Sinfra AG v. Sinfra Ltd.* [1939] 2 All E.R. 675 (682) (K.B.). Samme opfattelse hævdes af Spellenberg, 275 ff og 271 f.

7a. Se Spellenberg 66 ff. *Den amerikanske Restatement* 1971 § 292 (1) bestemmer, at spørgsmålet om en hvervgiver er bundet af mellemmandens handlinger skal afgøres af loven i den stat, som med hensyn til det foreliggende spørgsmål har den nærmeste forbindelse med parterne og retshandelen efter de principper, som er omhandlet i § 6, se herom ovenfor 6.326.

§ 292 (2) foreskriver derimod, at hvervgiveren bliver bundet af mellemmandens handling, hvis han ville blive forpligtet efter loven på det sted, hvor mellemmanden forhandlede med tredjemand, forudsat at hvervgiveren havde bemyndiget ham til at handle på hans vegne i den pågældende stat eller havde givet tredjemand den berettigede opfattelse, at mellemmanden havde bemyndigelse hertil.

Restatement 1971 kan måske herefter opfattes således, at hovedmanden bliver forpligtet, hvis mellemmanden havde kompetence hertil, enten efter den lov, der

Loven på det sted, hvor mellemmanden handlede.

Anvendelsen af loven på det sted, hvor mellemmanden handlede, har støtte i retspraksis i *Vesttyskland*,⁸ *Schweiz*,⁹ *Nederlandene*¹⁰ og måske også *England*¹¹ og *Danmark*.¹² Reglen er blevet indført i *Spanien* ved lovdekret af 31. maj 1974 art 10 no. 11¹³ og i *Østrig* ved loven af 15. juni 1978 § 49.

Den er foreslået i flere konventionsudkast,¹⁴ således i et som er udarbejdet i International Law Association og i et forslag fra Unidroit til uniform lov om mellemmand ved afslutning af aftaler om løssørekøb.¹⁵ Reglen støttes også af de fleste forfattere på den vesteuropæiske del af kontinentet.¹⁶

6.419. *Haager-konventionen* af 14. marts 1978 om hvilken lov, der skal anvendes på kontrakter med mellemmand og på fuldmagtsforhold,¹ indeholder i kap. III faste regler om mellemmandens kompetence. Den foreskriver i art. 11 stk. 1, at eksistensen og omfanget af mellemmandens kompetence og virkningerne af, at mellemmanden har benyttet eller har foregivet at benytte en fuldmagt, skal være undergivet loven i den stat, hvor mellemmanden på handlingstidspunktet havde sit forretningssted.

Dog skal forhandlingsstedets lov gælde i de tilfælde, hvor hvervgiveren har forretningssted eller i mangel heraf bopæl i dette land, og mellemmanden har handlet i hans navn.² Forhandlingsstedets lov skal endvidere

gælder for sagens problem efter § 6, eller efter handlingsstedets lov. Reglerne i § 292 og kommentarerne til dem synes dog at indeholde flere uklarheder og synes ikke at have haft større indflydelse på praksis.

8. BGH 5. feb. 1958, IPRspr 1958/59 no. 38 BGH 16. april 1975, IPRspr 1975 no. 118.

9. BG 15. maj 1962, BGE 88 II 191 (193) og 26. juni 1962, BGE 88 II 195 (199).

10. Hof s'Gravenhage 8. juni 1917. Weekblad van het Recht 1918 no. 10208.

11. Se note 7 ovenfor.

12. SHT 1923, 209., se Lando, *Mellemandens Kompetence*, 16.

13. Se RabelsZ, 39 (1975) 724.

14. Se herom Rigaux, *Int. Enc.* no. 12, som også nævner art. 18 i Beneluxudkastet af 1969.

15. Rigaux, *ibid.*

16. Rigaux, *idem*, no. 14, men se Spellenberg 215 ff og 271 f.

6.419. 1. Blok 165 ff. Se om konventionen nedenfor 7.401. Konventionen er pr. 1. juli 1981 endnu ikke trådt i kraft. (3 ratifikationer kræves).

2. Art. 11, stk. 2(a)

gælder hvor den tredjemand, med hvem mellemmanden har forhandlet har forretningssted, eller i mangel heraf, bopæl på dette sted³, hvor mellemmanden har forhandlet på en børs eller på en auktion⁴, og hvor mellemmanden ikke har noget forretningssted⁵. Som påvist af *Blok*⁶ kunne art. 11 også have været affattet som en regel om, at loven på det sted, hvor mellemmanden har forhandlet, skal gælde, hvor enten hvervgiveren, tredjemand eller mellemmanden har forretningssted dér, eller hvor mellemmanden intet forretningssted har.

Har en part mere end et forretningssted, lægges der vægt på det sted, som har den nærmeste tilknytning til mellemmandens handlinger (art. 11 stk. 3).

Den mellemmand, som er ansat hos hvervgiveren ved en arbejdsaftale, og som ikke har noget eget forretningssted, anses i forhold til art. 11 stk. 1 at have sit forretningssted hos hvervgiveren, hvor han er ansat (art. 12).

Ved anvendelsen af art. 11 stk. 2, der lægger vægt på stedet for mellemmandens handlinger, skal en mellemmand, som fra et land har kommunikeret med en tredjemand i et andet land ved brev, telegram, telex, telefon eller lignende meddelelsesmiddel ifølge art. 13 anses at have forhandlet på det sted, hvor han havde sit forretningssted eller, i mangel heraf, sin bopæl.

Har hvervgiveren eller tredjemand skriftligt angivet, at et bestemt lands lov skal anvendes på de spørgsmål vedrørende mellemmandens kompetence, som er nævnt i art. 11 stk. 1, og har den anden part udtrykkeligt godkendt dette, skal den således angivne lov anvendes på disse spørgsmål, se art. 14.

C. Vurdering

1. Hovedreglen

6.420. *Hensynene* – Lovvalgsreglerne om mellemmandens kompetence bør udformes ud fra de samme hensyn, som bærer de materielle regler. På den ene side må reglerne give hovedmanden nogen kontrol med, om og i hvor vidt et omfang han forpligtes. Dette hensyn spiller en rolle overalt og især for øststaterne, hvor statshandelsselskabernes mellemmand er

3. Art. 11, stk. 2(b).

4. Art. 11, stk. 2(c).

5. Art. 11, stk. 2(d).

6. Blok 167.

undergivet særlige kompetenceregler. På den anden side må den tredjemand, som handler med mellemmanden uden større vanskelighed kunne skaffe sig oplyst, hvor vidt kompetencen rækker. »Das mit dem Agenten verkehrende Publikum muss den Umfang der Vollmacht leicht prüfen und feststellen können«, er det engang blevet sagt i en tysk rigsretsdømme.¹

a. Dette hensyn fører til som hovedregel at foretrække loven på handlingsstedet fremfor loven på hovedmandens forretningssted. Reglen vil som oftest give hovedmanden tilstrækkelig beskyttelse. De fleste fuldmagter er geografisk begrænsede: fuldmagtsgiveren ved da, hvor eller med hvilket område fuldmægtigen handler og vil kunne skaffe sig kendskab til de der gældende regler. Den, som har mellemmand, der handler med udlandet, er snarere end den tredjemand, som de handler med, opfordret til at kende fremmede regler om deres kompetence.

b. Det kunne dog hævdes, at loven på hovedmandens forretningssted eller den for forholdet hvervgiver – mellemmand gældende lov skulle anvendes i tilfælde, hvor en fuldmagt ikke er geografisk afgrænset, men mellemmanden er kompetent til at handle i eller med et område, der omfatter så mange forskellige retssystemer, at det for hvervgiveren må blive uoverskueligt, hvilken kompetence mandataren har i den enkelte handel. Det må således antages, at en amerikaner, der sender sin fuldmægtig på rejse i Vesteuropa, ikke kan have megen kontrol med dennes kompetence, der teoretisk kan skifte omfang i hver stat, som repræsentanten besøger.

Efter min opfattelse må den, der sender en repræsentant ud, være nærmere til at bære risikoen for en uoverensstemmelse mellem hans egne og handlingsstedets kompetenceregler end den, der handler med en repræsentant på en fremmed plads. Frygter hovedmanden for, at fuldmagsregler skal gælde, som han ikke kan overse, kan han tage sine forholdsregler, enten ved at begrænse fuldmægtigens virksomhedsområde eller ved at tilkendegive over for tredjemand, hvilken lov der gælder for mellemmandens kompetence, se herom nedenfor 6.422. og 6.423.

c. Det har været foreslået at anvende kontraktstatuttet for aftalen mellem hovedmand og tredjemand på spørgsmålet om mellemmandens kompetence.² Herfor kan det anføres, at kontrakten er en enhed og så vidt

6.420. 1. RG 14. januar 1910, NiemeyersZ 1911, 72.

2. Se Spellenberg 215 ff og 271 og Philip (om Haager-konventionen af 1955 om køb) Dansk 327 f, men herimod Blok 166.

muligt bør være underkastet en og samme lov, uanset om det er dens stiftelse, indhold eller ophør, der skal påkendes. Mellemandens kompetence er en af betingelserne for aftalens stiftelse og burde herefter også behandles sammen med de andre spørgsmål. Der skal stærke grunde til at udskille et spørgsmål fra kontraktstatuttet, men sådanne grunde må antages at foreligge her. Det kan ikke forventes, at hovedmanden har kontrol med, hvilke love de aftaler, som mellemanden afslutter, bliver underkastet. En kontrakt, der indgås af en fuldmægtig, kan indeholde en parts-henvisning til en for hvergiveren helt uforudseelig lov. Den kan endvidere have en så betydelig tilknytning til et ukendt land, at dette lands lov bliver kontraktens lov. Omfanget af fuldmagten kan herved blive ukontrollabelt for hvergiveren, idet mellemanden skifter kompetence som kamæleon skifter farve, alt efter hvilken lov han og medkontrahenten fastlægger for aftalen. Hensynet til hvergiveren taler derfor mod at anvende kontraktens lov. Endvidere er de retshandlinger, mellemanden indgår, ikke altid kontrakter, men også andre erklæringer som for eks. afkald på erstatningskrav eller andre fordringer.³

6.421. *Forhandlingssted, virkningssted eller forretningssted?* – Bortset fra særlige tilfælde bør man altså anvende loven på det sted, hvor mellemanden handler.

Handlingsstedet er imidlertid et flertydigt begreb. Det kan nemlig enten være 1) det sted, hvor mellemanden rent faktisk var, da han foretog den handling, som hævdes at have skabt pligter eller rettigheder for hovedmanden (forhandlingsstedet), eller 2) det sted, hvor mellemanden har sit forretningssted, eller 3) området for hans virksomhed (territoriet eller virkningsstedet).

Mellemanden har i reglen sit forretningssted i det land, som er området for hans aktivitet (virkningsstedet). Der vil han også have udfoldet den adfærd – sendt eller modtaget de breve eller telegrammer, afgivet eller modtaget de mundtlige erklæringer – som hævdes at have skabt pligter eller rettigheder for hvergiveren.

Det kan dog ske, at 1), 2) og 3) ikke ligger i samme land. En mellemand kan have sit forretningssted i et af de flere lande, som er hans territorium. Når han handler fra sit forretningssted, falder forhandlings-

3. Se Blok 166.

stedet og forretningsstedet sammen, men fører han herfra forhandlinger med kunder i et af de andre lande, falder territoriet (virkningsstedet) ikke sammen med forhandlingsstedet og forretningsstedet. Hvor han forhandler, når han er på besøg i et af disse andre lande, vil kun forhandlingsstedet og virkningsstedet falde sammen. Det forekommer også, at en mellemmand har forretningssted i et andet land end det, som hans virksomhed dækker. Af forskellige grunde har visse agenter, som udelukkende betjener Italien, deres forretningssted i Schweiz.

Domstolene har ikke altid præciseret, hvilke af disse flere steder, de vil foretrække.¹ Vejledende udtalelser i de engelske domme støtter ligesom flere konventionsudkast den antagelse, at det er forhandlingslandets lov, som skal gælde.² Det tyske og schweiziske udtryk »Wirkungsort« eller »Wirkungsland«, som anvendes i nogle domme fra disse lande, kunne fortolkes som ensbetydende med virkningsstedet. Dommene er dog ikke klare.

6.422. *Kritik af Haager-konventionen.* – Haager-konventionen af 14. marts 1978 giver som nævnt faste regler om hvilket lands lov, der skal gælde for mellemmandens fuldmagt.¹

1. Selv om der er behov for forudseelige lovvalgsregler om mellemmandens kompetence, gør forholdenes forskelligartethed det betænkeligt at opstille faste regler. Mellemmænd er speditører, mæglere, rederiagenter, handelsagenter, vekselerere, banker, advokater, rejsebureauer, handelsrejsende, pladsagenter, prokurister og andre ansatte. Lovvalgsreglerne for deres kompetence kan ikke være de samme i alle situationer. De regler, som opstilles, bør være formodningsregler.

2. Den mellemmand, der handler i tredjemands land, vil ifølge art. 11 stk. 2 b få sin kompetence bedømt efter tredjemands lov. I de fleste andre situationer vil fuldmagten ikke være underkastet virkningsstedets lov, men loven på mellemmandens forretningssted. Som begrundelse for ikke at tillægge virkningsstedet (tredjemands forretningssted) afgørende betydning, er det blevet anført, at dette ikke altid vil være forudseeligt for

6.421. 1. Rigaux, Int. Enc. no. 15, Spellenberg, 12.

2. Lord Esher i *Chatenay v. Brazilien Submarine Telegraph Co. Ltd.*, [1891] 1 Q.B. 79 (C.A.) 84. Lewis J. i *Sinfra AG Ltd. v. Sinfra Ltd.* (ovenfor 6.418. note 7) s. 682.

6.422. 1. Se Blok 165 ff.

hvervgiveren.² Konventionen synes især at have taget hensyn til de tilfælde, hvor hvervgiveren ikke på forhånd kan vide, med hvilke nationaliteter mellemanden vil handle, men ikke til de tilfælde, hvor en varigt antaget mellemands territorium er fastlagt ved aftale mellem parterne.

3. Den belgiske »agent commercial«, der repræsenterer en fransk hvervgiver i hele EF, vil efter art. 11 stk. 2 b have kompetence efter reglerne i dansk ret, når han rejser i Danmark og modtager bestillinger fra sine danske kunder; forhandler han med kunderne i Danmark pr. brev, telex, telefon m.m. fra Belgien eller fra et andet land, bedømmes hans kompetence efter belgisk ret, se art. 11 stk. 1 og art. 13; kontraherer han med en dansk kunde, medens de begge besøger agenturgiveren i Frankrig, skal fransk ret gælde for kompetencen, se art. 11 stk. 2 a. Efter min opfattelse burde dansk ret gælde i alle tre situationer.

4. Det er ønskeligt, især i handelsforhold, at hvervgiveren og tredjemand kan bestemme, at en anden lov end den, som ellers gælder, skal anvendes på kompetencen. Bestemmelsen i art. 14, om at den anden part skal godkende hvervgiverens eller tredjemands erklæring herom udtrykkeligt, er derimod næppe heldig. Erfaringerne viser, at krav om udtrykkelig anerkendelse af den anden parts erklæringer eller tilbud ofte er u hensigtsmæssige i handelsforhold.³ Forudsætter vi, at en hvervgiver i en skriftlig fuldmagt bestemt til forevisning for tredjemand har erklæret, at mellemanden har kompetence efter reglerne i hvervgiverens lov, og at tredjemand uden udtrykkeligt at have anerkendt dette, handler i tillid til denne kompetence, bør han kunne binde hvervgiveren, selv om mellemanden efter reglerne i art. 11-13 ikke ville have kompetence.

6.423. *Formodningsregler bør opstilles.* – Faste regler lader sig som nævnt næppe opstille.

a. Loven på det sted, hvor mellemanden har handlet (*forhandlingsstedet*) bør som hovedregel anvendes. Den bør gælde, hvor mellemanden har handlet på sit forretningssted, hvor han har forhandlet med tre-

2. Se Blok 166.

3. Se om et tilsvarende problem med hensyn til værnetingsaftaler og EF-konventionen om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager og handelssager af 27. september 1968, art. 17, Lando NTfIR 1977, 77 (90 ff). En ændring til art. 17 er siden blevet vedtaget, se nu Svenné Schmidt i EF-Karnov, 2. udg. 1978, 946.

djemand på dennes forretningssted, eller på en børs, en messe eller en auktion.

b. Loven på *virkningsstedet* bør som regel anvendes i de tilfælde, hvor en mellemmand har fået til varig opgave at dække et bestemt eller flere bestemte retsområder. En handelsagent, som har forretningssted i Bruxelles, og som skal dække hele EF-området, bør være underkastet fuld-magtsreglerne i det EF-land, hvor kunden er bosat, uanset hvor agenten har forhandlet. En agent, der har forretningssted i Schweiz, og hvis virksomhed alene dækker Italien, bør være underkastet italiensk ret, både når han forhandler med kunderne fra Schweiz, og når han besøger Italien.

c. Loven på *mellemandens* forretningssted bør kun undtagelsesvis anvendes. Den bør dog gælde, hvor en mellemmand, hvis virksomhed ikke er geografisk begrænset, har ført forhandlinger på et sted, hvor hverken han eller tredjemand har forretningssted.

d. Har hvervgiveren tydeligt tilkendegivet over for tredjemand, at mellemmandens kompetence vil være underkastet en bestemt lov, bør denne anvendes. Det samme bør gælde, hvor tredjemands krav om, at en anden lov skal gælde, må anses for godkendt af hvervgiveren.

2. Særlige forhold

6.424. *Selskabsorganers kompetence. De østlige statshandels-selskabers repræsentanter.* – Som nævnt ovenfor 6.417. antager teori og praksis i nogle østeuropæiske statshandelslande, at monopolselskabernes repræsentanters kompetence i internationale kontraktforhold må bedømmes af monopolselskabernes egen lov. Reglen gælder alle, som repræsenterer selskabet. Under hensyn til øst-vesthandelens særlige karakter bør denne regel også anvendes af de vestlige landes domstole og voldgiftsretter.

Haager-konventionen har ikke taget specielt hensyn til disse særlige forhold, men reglen i art. 16 vil her kunne anvendes, se herom nedenfor 7.403.

*Selskabsorganernes kompetence i de vestlige lande*¹. – I de vestlige lande er lovvalgsreglerne for selskabsorganernes kompetence omtvistede. Spørgsmålet om, *hvorvidt* en person har magt til som organ at repræsentere selskabet, må formentlig afgøres af den lov, der gælder for selskabets interne forhold (selskabsstatuttet). Hvor det i overensstemmelse

6.424. 1. Se Blok 152 om Haager-konventionen af 1978 art. 3 a) og Philip, Dansk 358 f.

med selskabsstatuttets regler er fastsat i et selskabs vedtægter, at der for at bestyrelsen kan forpligte selskabet udadtil kræves to eller flere bestyrelsesmedlemmers underskrift, må denne regel også gælde, når bestyrelsen handler med udlandet eller i udlandet.

Hvilken lov bestemmer *omfanget* af selskabsorganernes kompetence, d.v.s. hvilke retshandler, det ellers kompetente organ kan afslutte på selskabets vegne? Det må antages, at organerne, f.eks. bestyrelsen eller direktionen, i hvert fald har den kompetence, som selskabsstatuttet tillægger dem. En direktør for et dansk selskab, som afslutter en aftale i New York, må kunne handle efter de regler, som gælder for hans kompetence i Danmark. Særlige begrænsninger i et selskabsorgans kompetence efter loven i New York bør ikke kunne begrænse hans handlefrihed. Det er mere tvivlsomt, om bestyrelsen for en »corporation« fra Delaware, som handler i København, er underkastet begrænsninger i dens kompetence, som loven i Delaware sætter, men som ikke findes i dansk ret. Det forekommer her rimeligt, at bestyrelsen har den kompetence, som de danske regler tillægger den. Man kan måske opstille den regel, at for spørgsmålet om omfanget af organernes kompetence bør forhandlingsstedets lov gælde validerende alternativt med selskabets lov, således at et organs handlinger forpligter selskabet, hvis det er bundet enten efter reglerne i selskabsstatuttet eller efter reglerne på forhandlingsstedet.²

6.425. *Skibsførerens kompetence*. – I de fleste fremmede lande anerkendes det endeligt, at en skibsførers kompetence bestemmes af loven i det land, hvor skibet er hjemmehørende, flagets lov.¹ Dette blev antaget i den engelske sag *The Gaetano and Maria* i 1882.² Her havde kaptajnen for et italiensk skib, der efter en storm havde måttet lade reparationer foretage i portugisisk havn, behæftet ladningen med en såkaldt »Bottomry Bond«, der pantsatte skib og ladning. Hertil var han befuldmægtiget efter italiensk ret, der var flagets lov, men ikke efter retten i England, hvor certepartiet var indgået mellem repræsentanter for ladningsejeren og rederiet, og hvortil varerne skulle bringes. Retten udtalte, at den der bringer en

2. Se dansk U 1901-124 om engelsk direktørs fuldmagt og svensk NJA 1924-4 om prokurist.

6.425. 1. Rigaux, Int Enc. no. 25.
2. (1882) 7 P.D. 137 (C.A.).

ladning ombord på et skib, må anses at have befuldmægtiget kaptajnen til at disponere over ladningen efter reglerne i det land, hvor skibet hører hjemme. Herefter blev italiensk ret anvendt og pantsætningen anerkendt over for ladningsejeren.

Samme regel om anvendelse af flagets lov er anerkendt af domstolene i USA,³ England, Belgien,⁴ Norge⁵ og formentlig også i Tyskland⁶ og Frankrig.⁷

6.426. *Advokatens kompetence.* – For en advokats kompetence til at binde sin klient bør de ovenfor 6.423. a, c og d nævnte regler gælde i de tilfælde, hvor advokaten medvirker ved indgåelsen af retshandler. Der bør næppe være nogen forskel på, om man til afslutning af en kontrakt bruger en advokat eller en anden mellemmand. Samme regler bør formentlig gælde, hvor advokaten benyttes til udenretlig bilæggelse af retstvister.¹

Optræder advokaten for en voldgiftsret eller en domstol, bør hans kompetence dog bestemmes af den lov eller de rettergangsregler, som gælder for processen: ved domstole er det altid og ved voldgiftsretter som oftest rettergangsreglerne i pådømmelsesstedets lov.²

D. Hvilke spørgsmål afgøres af den lov, der gælder for mellemmandens kompetence?

6.427. Vejledende udtalelser i nogle domme fastslår, at spørgsmålet om hvorvidt en person har gjort en anden til mellemmand, må afgøres efter loven på hvergiverens forretningssted.¹ Herved undgår man, at en person bliver fuldmagtsgiver, hvis han efter sin egen lov ikke ville blive det. Har en brasilianer givet en anden et dokument, som er affattet på portugis-

3. *Pope v. Nicherson*, Fed. Cas. no. 11, 274 (1844).

4. Trib.Comm. Antwerpen 5. feb. 1903. *Jurisprudence de Port d'Anvers* 1903, I 296.

5. NRt 1969, 821.

6. Se Kegel 278.

7. Cass. req. 27. juli 1903, *Journal de Droit international (Clunet)* 1904, 354 og *Rigaux*, Int. Enc. no. 25 note 107.

6.426. 1. Se *Rigaux*, Int. Enc. no. 26.

2. Se BGH 5. februar 1958, IPRspr 1958/59 no. 38.

6.427. 1. Se bl.a. dom afsagt af den schweiziske højesteret, Bundesgericht, den 15. maj 1962, 88 BGE II 195 (198).

sisk, må dette dokument udlægges efter brasiliansk sprogbrug og findes der heri juridiske udtryk, må disse fortolkes efter brasiliansk ret. Dokumentet bliver kun en fuldmagt for dets modtager, hvis det efter denne fortolkning gælder som en fuldmagt.²

Har en fremmed hvergiver overfor tredjemand givet det udseende af, at en person var kompetent til at handle med bindende virkning for ham i eller med det land, hvis lov gælder for mellemmandens kompetence, må denne lov bestemme om og i hvilket omfang, hvergiveren har givet mellemmanden kompetence.³ Hvis derfor det brasilianske dokument var en fuldmagt, der skulle anvendes i England, må omfanget af denne fuldmagt bedømmes efter engelsk ret.

Det bør endvidere antages, at en fuldmagt er *formgyldig*, hvis den enten opfylder formkravet i den lov, som gælder for kompetencen eller i den lov, som gælder for kontrakten med tredjemand. Måske kan man også anvende den lov, som gælder i forholdet mellem mandat og mandatar, således at opfyldelsen af denne lovs formkrav også vil være tilstrækkeligt.⁴

Spørgsmålet om fuldmagtens *ophør* bør afgøres af den for kompetencen i øvrigt gældende lov. Herfor gælder de samme grunde som dem, der gjaldt for at anvende denne lov på spørgsmålet om fuldmagtens omfang. Hensynet til tredjemand taler lige så stærkt for, at fuldmagten bringes til ophør efter reglerne i handlingsstedets lov som for, at fuldmagten har den rækkevidde, som denne lov giver den.⁵

2. Se Chatenay-sagen (ovenfor 6.421. note 2), Lando, Mellemandens Kompetence 19 og Rigaux, Int. Enc. no. 23 og 17 med note 74 og de dér nævnte forfattere.

3. Se Chatenay-sagen og tysk LG Hamburg 3. marts 1976, IPRspr 1976 no. 5.

4. Rigaux, *idem* note 2 no. 19. Det er bestemt i art. 126¹, 2. sætning i Sovjetunionens Principper for Civillovgivningen, at en fuldmagt ikke kan erklæres for uvirksom på grund af formmangel, hvis den opfylder de sovjetrussiske krav til form.

5. Lando, Mellemandens Kompetence 22.

VI. MATERIEL UGYLDIGHED; TVINGENDE REGULERING

A. Begreberne

6.428. *Materiel ugyldighed.* – Materiel ugyldighed bruges her som betegnelse for den ugyldighed, der ikke skyldes mangler ved formen. Den omfatter de nedenfor under 1, 2 og 3 omtalte ugyldighedsregler.¹

1. Privatretlig ugyldighed

Privatretlig ugyldighed kan følge af regler om *objekt, causa og consideration*, om ugyldige viljeserklæringer (skandinaviske aftaleloves §§ 28-34) og om ugyldighed på grund af aftalens indhold (strid mod redelig handlemåde eller mod tvingende love). Disse regler tjener i hovedsagen det formål at modvirke ubillige aftaler og aftalevilkår. De regler, som tages i anvendelse over for samme misbrug, varierer fra land til land. Et groft misforhold mellem ydelse og modydelse vil i et land kunne omfattes af reglerne om udnyttelse, som er en *viljesmangel*,² i et andet land af regler om *lesio enormis*, som hører til aftalens *causa*,³ og i et tredje land til ugyldighed på grund af aftalens ubillige indhold.⁴

Causa, objekt og consideration, som ikke kendes i Skandinavien, vil blive omtalt nedenfor under B. Reglerne om ugyldige viljeserklæringer og om ugyldighed på grund af aftalens indhold vil blive fremstillet nedenfor under C.

2. Indgreb i de enkelte kontrakter: Den »grå zone« mellem offentlig og privat ret

Derudover findes der i alle lande en lovgivning, som tvingende fastsætter den enkelte kontrakts forhold. I arbejdsforhold fastsætter den f.eks. arbejdstidens varighed og arbejdstagerens krav på opsigelsesvarsel, på ferie-løn, på betalt syge- og barselorlov, og i leje-forhold regulerer den kravene til det lejedes indretning og ejerens adgang til at opsigte lejeren. Det er ikke blot parternes, det kan også være tredjemands interesser, der

6.428. 1. Se om begrebet, Die materielle Gültigkeit von Kaufverträgen, Materialien zum ausländischen und internationalen Privatrecht 9, Berlin, Tübingen 1968, Bind I, I.

2. Se dansk aftalelov § 31.

3. Se om fransk ret Ferid I E 261 og 2 F 212.

4. Se Restatement 1971 § 203 og Die materielle Gültigkeit 149 og 163.

tilgodeses. Dette gælder f.eks. regler, der giver ægtefællen krav på erstatning ved en arbejdsulykke, der har ramt en arbejdstager. Andre regler igen tjener overvejende alment økonomiske interesser. Det gælder de regler, som regulerer huslejens størrelse, og de, som fastsætter en mindeudbetaling ved afbetalingskøb.

De fleste af disse lovregler gælder kun for et enkelt kontraktforhold. Det er bestemmelser som disse, der gør visse kontrakter såsom arbejdskontrakter, huslejekontrakter, forbrugerkøb og afbetalingskontrakter til dirigerede kontrakter. De er både givet af hensyn til den svage kontraktpart eller hans pårørende og af hensyn til almenvellet. De ligger i en »grå zone« mellem privatret og offentlig ret og henregnes snart til den ene og snart til den anden af disse to kategorier.⁵ Disse regler vil også blive omtalt i afsnit C.

3. Den økonomiske lovgivning

Foruden disse regler findes der en gruppe af tvingende regler, som griber ind i kontraktforholdene, og som i større eller mindre grad er båret af almene interesser. Det er den økonomiske lovgivning, f.eks. den generelle prislovgivning, valutalogivningen og kartellovgivningen, der pålægger borgerne en vis handle- eller unkladelsespligt. I reglen sanktioneres overtrædelser med straf, men det kan tillige være foreskrevet, at kontrakter indgået i strid med reglerne er ugyldige eller uvirksomme. Disse regler, der oftest dækker en flerhed af kontrakter, herunder udenrigshandelens frie kontrakter, opfattes i reglen som offentligretlige. De vil blive omtalt i afsnit VII.

4. Materiel ugyldighed og tvingende regulering

Materiel ugyldighed omfatter både de tilfælde, hvor hele aftalen erklæres ugyldig, og de tilfælde, hvor den opretholdes, men hvor en eller flere bestemmelser tilsidesættes, idet de enten slettes eller erstattes af lovens tvingende regler.

Ugyldighed forudsætter, at parterne har truffet en aftale eller vedtaget en bestemmelse i en aftale, der strider mod loven. Adskillige tvingende regler fastsætter imidlertid aftalens indhold også i de tilfælde, hvor parterne intet har aftalt. F.eks. gælder reglerne om opsigelsesvarsel i et

5. Madsen-Mygdal I 58.

løbende mellemværende som f.eks. en arbejdsaftale også for de tilfælde, hvor parterne intet har aftalt om opsigelse. Denne tvingende regulering af aftaler bør i kollisionsretlig henseende behandles på samme måde som materiel ugyldighed.

B. Objekt, causa og consideration

6.429. *Om objekt, causa og consideration.* – I flere af retssystemerne under den franske familie stilles der krav om, at aftalen for at være gyldig må have en genstand (objekt) og en retsgrund (causa).¹ I anglo-amerikansk ret kræves det, at et løfte for at være gyldigt skal være betinget af en modydelse (consideration).² Regler om objekt, causa og consideration er ukendte i skandinavisk ret. De funktioner, som disse regler udfylder tilgødeses ved andre regler.³

I fransk ret skal en aftale for at være gyldig have en genstand (objekt). Det skal være en forpligtelse til at levere en ting eller til at foretage eller undlade en handling. Aftaler, der går ud på at levere ydelser, som det er umuligt eller forbudt at præstere, savner objekt og er derfor ugyldige, og det samme hævdes af flere forfattere at gælde for aftaler, der går ud på at præstere fiktive ydelser eller andre præstationer, som er unyttige for modtageren. Tilsvarende regler findes i en række andre lande, især blandt dem, som hører til den franske retsfamilie.⁴

Causa er løftets »retsgrund«. Efter fransk ret skal et løfte have en grund (cause), som retsordenen anerkender, f.eks. et tilsagn om en modydelse, eller en naturlig forpligtelse (*obligatio naturalis*). Denne grund skal umiddelbart have fremkaldt løftet. Er løftegiverens antagelse om denne retsgrund urigtig (cause fausse), eller foreligger der en ulovlig retsgrund (cause illicite), f.eks. en ulovlig modydelse, er kontrakten ugyldig. Andre romanske landes causa-begreb er beslægtet med det franske.⁵

Anglo-amerikansk rets consideration ligner causa.⁶ Kravet om consideration går ud på, at et løfte, som ikke er indgået i en særlig form,

6.429. 1. Se fransk cc art. 1108 og Ferid I E 233 (causa) I E 232 (objekt).

2. Treitel, 49 ff.

3. Se Ussing Aftaler 3. udg. 1950, 113.

4. Se Die materielle Gültigkeit, 184.

5. E.g. italiensk codice civile, art. 1325 og 1343-1349, og Die materielle Gültigkeit, 188.

6. Se ovenfor 2.108.

»under seal« skal betinges af en modydelse. Modydelsen skal ikke ækvi- valere den ydelse, som lovens, den kan have en langt ringere værdi, men modydelsen skal være lovlig. Den skal være en fremtidig ydelse eller erlægges samtidig med løftet, men den må ikke være en ydelse, der tidligere er givet eller lovet.

Objekt, causa og consideration kan være vanskelige at bestemme. Hører de til indgåelsen, til formen eller til indholdet? Oprindeligt har en af deres funktioner været at hindre, at letsindigt afgivne eller på uredelig vis opnåede løfter blev gennemtvunget, og heri ligner reglerne om objekt, causa og consideration vore regler om viljeserklæringers ugyldighed, jfr. også om anvendelse af consideration, NRt 1936-900. Consideration og til en vis grad også causa kan dog erstattes af former. Ved at betinge sig en nominel modydelse kan enhver love en gave og herved bliver kravet om consideration nærmest at ligestille med et formkrav. Reglerne om objekt, causa og consideration har også lighedstræk med reglerne om kontraktens indholdsmæssige gyldighed. En modydelse, der strider imod lov og ærbarhed, vil i Common Law og fransk ret gøre løftet om ydelsen ugyldigt, fordi modydelsen er »unlawful consideration« eller »cause illicite« eller – i fransk ret – fordi aftalens genstand er ulovlig.

Spørgsmålet om, hvorvidt manglende objekt, causa eller consideration er en indgåelsesmangel eller en indholdsmangel, har ikke megen betydning i den internationale kontraktret, når det som her hævdes, at spørgsmålet om viljeserklæringers gyldighed og aftalers indholdsmæssige gyldighed begge bør afgøres af kontraktstatuttets regler.

6.430. *Retspraksis.* – Domstolene i Frankrig har anvendt kontraktstatuttets regler på spørgsmålet om kravene til objekt og causa.¹

Det samme har de *engelske domstole* gjort i sager om aftalers gyldighed på grund af manglende consideration. *In re Bonacina*² opretholdt den *engelske Court of Appeal* et løfte, der var afgivet uden tilsagn om modydelse, fordi aftalen var underkastet italiensk ret. Den italienske købmand Bonacina gik konkurs i England og blev efter *The Bankruptcy Act 1883* frigjort for sine ikke-dækkede forpligtelser. Herefter afgav han i Italien en erklæring om, at han anerkendte sin gæld til sagsøgeren, som ikke havde anmeldt sit krav i boet. Dette løfte, der ikke var betinget af

6.430. 1. Batiffol & Lagarde II no. 598.

2. [1912] 2 Ch. 394 (C.A.)

nogen modydelse, blev anset for undergivet italiensk ret, der ikke kræver consideration. Her forelå en *obligatio naturalis*, der efter italiensk ret var tilstrækkelig retsgrund (*causa*).³

I amerikansk retspraksis har ønsket om at opretholde kontrakterne i sager om manglende consideration påvirket afgørelsen af spørgsmålet om, hvilken lov der skulle anvendes. De fleste tidligere domme lagde her vægt på indgåelsesstedets lov. Men man så undertiden retterne anvende opfyldelsesstedets lov eller en anden af de i betragtning kommende love, dersom dette kunne føre til kontraktens opretholdelse. Restatement 1971 indtager en tvetydig holdning til spørgsmålet. § 200 henviser disse spørgsmål til afgørelse efter de almindelige regler om »*issues in contract*«, se om § 187 og § 188 ovenfor 6.221. og 6.326. Der er ikke som i reglerne om kontraktens form i § 199 foreskrevet en validerende alternativ anvendelse af flere love. Alligevel indeholder kommentaren til § 200 bemærkninger, der lader formode, at Restatement i visse tilfælde vil opretholde den tidligere praksis, som gik ud på at anvende den lov, der opretholdt kontrakten, fordi dette i reglen ville imødekomme parternes berettigede forventninger.⁴

En norsk byretsdom af 27. marts 1935⁵ har taget stilling til et spørgsmål om mangler ved indgåelse. Nogle norske fiskere og motorbådsførere (»dorybaser«) var ved kontrakter, der var affattet på norsk, og som var blevet oprettet i Norge, blevet hyret til at jage hvaler på engelske skibe. Da fangsten faldt dårligt ud, truede fiskerne og dorybaserne med strejke, hvis ikke lønnen blev sat op. Dette blev lovet dem af skibets norske kaptajn. Da fiskerne gjorde deres krav gældende ved Oslo Byrett, blev de afvist. Strejketruslen var ikke ulovlig tvang efter engelsk ret, som her måtte komme til anvendelse. Ugyldighedsgrunden var manglende consideration. Kaptajnens løfte havde ikke været betinget af noget løfte fra fiskernes side, der gik udover at gøre, hvad de i forvejen var kontraktligt forpligtet til, og kaptajnens løfte var derfor ikke bindende.

3. Den tyske højesteret har ladet spørgsmålet om, hvorvidt consideration hører til kontraktens form eller indhold, stå åbent, se BGH 10. juni 1968, IPRspr 1968/69 no 160.

4. Restatement 1971 I s. 638 f.

5. Refereret i NRT 1936 900.

6.431. *Vurdering.* – Selv om kravet om consideration i flere henseender kan minde om et formkrav, bør consideration dog ligesom kravene om causa og objekt behandles som andre spørgsmål om kontraktens gyldige tilblivelse og afgøres efter kontraktstatuttets regler. Dette er også den overvejende opfattelse i engelsk og kontinental retspraksis og teori.¹ Der synes her at være lagt afgørende vægt på, at objekt, causa og consideration ligesom de skandinaviske og tyske regler om ugyldige aftaler i det væsentlige bruges til at sikre, at løfter og aftaler ikke får et umoralsk eller ubilligt indhold.

C. Ugyldighed som følge af mangler ved aftalens indgåelse eller indhold. Privatretlige ugyldighedsregler. Indgreb i de enkelte kontrakter ved offentligtretlige regler

6.432. 1. *Kontraktstatuttet.* – I dette afsnit skal omtales de privatretlige ugyldighedsregler, som ikke henregnes til causa, consideration og objekt. Fremstillingen omfatter både ugyldighed som følge af mangler ved aftalens indgåelse, og ugyldighed og tvingende regulering, som skyldes aftalens indhold. Endvidere omtales den lovgivning af delvis offentligtretlig karakter, som griber ind i de enkelte kontraktforhold.

Det er en udbredt opfattelse, at disse spørgsmål om materiel ugyldighed som regel bør afgøres og er blevet afgjort efter kontraktstatuttets regler.¹ Dette gælder selv om kontraktens lov er udpeget af parterne, medmindre selve partshenvisningen lider af en mangel ved sin tilblivelse, f.eks. udnyttelse eller fejltagelse², eller hvor den har været urimelig byrdefuld for den ene part.

Fra hovedreglen om, at kontraktstatuttet gælder, og der dog i praksis blev gjort mange undtagelser. *Lex fori*-tendensen har her sat sine spor. Domslandets regler om materiel gyldighed er undertiden blevet anvendt

6.431. 1. Se Reithmann 3. udg. 234.

6.432. 1. De materielle regler i en række vestlige lande om urimelige kontraktvilkår er omtalt ovenfor 3.4. Om lovvalget se om *tysk* ret Reithmann 3. udg. no. 113 (ugyldige viljeserklæringer); *engelsk* ret Dicey & Morris (-Collins) Rule 146 (formation), Rule 149 (essential validity); *amerikansk* ret, Restatement 1971 § 200 (validity), 201 (misrepresentation, duress, undue influence, and mistake) 202 (illegality), men se § 203 om usury (renteåger); *fransk* ret, Batiffol & Lagarde II no. 595 ff; *dansk* ret, Philip, Dansk 299 ff dog med visse modifikationer, *svensk* ret, Eek, Exporträtt 4, 60.

2. Se om *Fricke v. Isbrandtsen* ovenfor 6.218.

som hørende til *ordre public*, se nedenfor 6.433. *Lex fori* er også blevet anvendt, hvor nationale regler om materiel ugyldighed har været direkte anvendelige på det pågældende forhold, se ovenfor 5.404. og nedenfor 6.434. og 6.435.

Fremmede tvingende regler har undertiden gjort krav på anvendelse, se om særlig kompetence ovenfor 5.405. og nedenfor 6.437. Dette krav er i reglen ikke blevet fulgt, medmindre den fremmede lov var kontraktens lov. Hvor den tvingende regel hørte til lovlandets offentlige ret, er den også blevet nægtet anvendelse, selv om den fandtes i kontraktens lov.

2. Anvendelse af domslandets regler

6.433. a. *Ordre public*. – Hvor en domstol har stået over for fremmede regler, der viste større tålsomhed over for svig, tvang, udnyttelse eller indholdsmæssig ubillighed end domslandets regler, er *ordre public*-grundsætningen blevet anvendt, se herom ovenfor 5.401 f.

Den tyske Reichsgericht har engang pådømt en sag, hvor ejeren af en tyrkisk lystyacht havde afskediget sine sømænd i en lilleasiatisk havn og ved trusler fået dem til at give afkald på hyre. Dette afkald var formentlig gyldigt efter tyrkisk ret, som hyreaftalen var undergivet. Reichsgericht fandt imidlertid, at de tyske regler om ugyldighed p.g.a. ulovlig tvang i BGB § 123 hørte til *ordre public* og dømte ejeren til at betale hyren.¹

Også engelsk retspraksis viser eksempler på anvendelse af domslandets etiske grundsætninger. I *Kaufman v. Gerson*² havde en engelsk kvinde lovet sin mands besvegne kreditorer at dække hans underslæb, hvis de ville undlade at rejse straffesag imod ham. Løftet var afgivet i Frankrig og skulle opfyldes i Frankrig, hvor alle parter da var bosat. Fransk ret, som var kontraktens lov, ville have opretholdt aftalen. Retten anvendte dog engelsk ret, hvorefter kravet mod hustruen var »in equity«. En sagsøger »in equity« »must come into court with clean hands«, og kreditorernes hænder var ikke rene; det var retstridigt at undertrykke en straffesag, og det var ulovligt at opnå løfter som betingelse for at undlade anmeldelse. Hustruens løfte var derfor ikke gyldigt.

Den norske højesteret har i en vejledende udtalelse berørt spørgsmålet om, hvilken lov der gælder for ugyldighed p.g.a. svig. Dette skete i sagen

6.433. 1. RG 30. okt. 1926, IPRspr 1928 no. 10.

2. [1904] 1 K.B. 591 (CA).

*Selmer mod Thams.*³ Den i Paris bosatte nordmand Thams havde som en vennetjeneste solgt aktier i Société de Madal til sin fætter, men havde uden fætterens vidende taget sig en stor fortjeneste derved. Under sagen gjorde Thams gældende, at fransk ret måtte gælde, og at transaktionen efter fransk ret var gyldig. Selmer påstod norsk ret anvendt. Dommer Schelderup, som talte på flertallets vegne, mente, at sagen havde nærmest tilknytning til Norge, og at norsk ret allerede derfor måtte anvendes. I hvert fald – tilføjede han – måtte norsk ret også gælde af den selvstændige grund, at der her var spørgsmål om kontraktens gyldighed på grund af svig fra den ene parts side. Deraf fulgte, at dersom svig efter vedkommende fremmede retsordning ikke ville gøre en aftale ugyldig i samme omfang som efter norsk ret, var en norsk domstol afskåret fra at lægge de fremmede retsregler til grund. Herefter blev Thams dømt til at tilbagebetale fortjenesten.

6.434. b. *Regler i domslandet med særlig kompetence.* – Domslandets lov er også blevet anvendt, hvor nationale regler om materiel ugyldighed og tvingende regulering har krævet sig anvendt på forholdet. Det er sket, selv om aftalen iøvrigt har været underkastet fremmed ret. I reglen har den særlige kompetence været foreskrevet, men det er sket at domstolen har tillagt domslandets regler særlig kompetence ved en fortolkning af disse regler.¹

6.435. *Særlig kompetence er foreskrevet.* – Love, der selv indeholder forskrifter om deres anvendelse i rummet, binder domstolene i det land, hvor de er givet. Den ovenfor 3.208. nævnte belgiske lov om ensidig ophævelse af forhandlingsaftaler af ubestemt varighed bestemmer i art. 4, at loven altid finder anvendelse på forhandlingsaftaler, der helt eller delvis udfolder deres virkninger på belgisk område. Den danske konnossementslov nr. 150 af 7. maj 1937 med senere ændringer foreskriver i § 8, på hvilke godstransporter lovens bestemmelser kommer til anvendelse. Tilsvarende bestemmelser findes i en række fremmede love, som også er blevet til på grundlag af konventionen om konnossementsansvaret. Disse regler går ofte ud på, at loven om konnossementsansvaret finder anvendelse

3. NRt 1931, 1185.

6.434. 1. Se ovenfor 5.404 og Lando, Int. Enc. no. 200.

delse på transporter til og fra lovlandet, uanset hvilken lov konnossementet iøvrigt måtte være undergivet.

Den amerikanske Uniform Commercial Code har forskrifter om lovens geografiske anvendelse, se §§ 2-402, 4-102, 6-102 og 8-106. Lovregler, der tager sigte på at beskytte forsikringstageren og den sikrede i forsikringsaftaler er desuden i flere amerikanske enkeltstater blevet suppleret med forskrifter om deres anvendelse i rummet.¹

Dicey-Morris opstiller den regel, at en kontrakts gyldighed må bestemmes af engelsk ret, uanset hvilken fremmed lovgivning som i øvrigt måtte gælde for den, hvis en anvendelse af den fremmede lov ville stride mod engelsk »public policy«.² Endvidere skal en engelsk lov anvendes på kontrakten, hvor dette følger af lovens egne bestemmelser. Som eksempel nævner Dicey & Morris the Unfair Contract Terms Act section 27 (2), der bestemmer at loven også gælder, hvor det i kontrakten bestemmes, at fremmed ret skal gælde, dersom visse betingelser, som angives i loven er opfyldt.³

6.436. *Særlig kompetence følger af fortolkning.* – Domstolene vil undertiden tillægge domslandets tvingende lovregler særlig kompetence ved en fortolkning af disse regler.

Der findes i mange lande en lovgivning om arbejdsforhold, der har en »halvvejs offentligretlig« karakter og som lovlandets domstole ved en fortolkning har givet en særlig kompetence, se herom nedenfor under 7.403. om agenter og 7.5. om arbejdsaftaler, især 7.507. og 7.528.-7.529.

Endvidere har man i lande, hvor der endnu ikke gælder brugbare alsidige lovvalgsregler om anvendelse af visse forbrugerbeskyttelseslove givet disse love en særlig kompetence, se om den svenske »hemförsäljningslag« ovenfor 6.232. På samme måde bør man formentlig fortolke den danske lov nr. 139 af 29. marts 1978 om visse forbrugerftaler (dørsalg, postordresalg og løbende tjenesteydelser). De civilretlige regler i denne lov må antagelig finde anvendelse på henvendelser, som sker til forbrugere, der har bopæl her i landet (se kapitel 2 om uanmodet henvendelse og kapitel 4 om fortrydelsesret ved postordresalg), ved møder der har fundet

6.435. 1. Rabel III (-Bernstein) 325.

2. Dicey-Morris (-Collins) Rule 149, exception 2 p. 801.

3. Dicey-Morris (-Morris) p. 19; se om loven ovenfor 2.415.

sted her i landet med forbrugere, der bor her (se kapitel 3 om fortrydelsesret ved aftaler indgået uden for fast forretningssted) og – antagelig også – med danske forbrugere der »lokkes« til udlandet for at købe under de omstændigheder, der er beskrevet i EF-konventionens art. 5 stk. 2, sidste led.

De problemer, som Haager-konventionen af 1955 om hvilket lands retsregler, der skal anvendes på internationale løsøre-køb, giver anledning til, er omtalt nedenfor 7.114.

Hvor der er tale om handelskøb og andre af udenrigshandelens frie kontraktforhold viser retspraksis ikke stor tilbøjelighed til at give de tvingende regler i domslandet særlig kompetence.

Vesttysk retspraksis er her forsigtig. EGBGB art. 30 bestemmer, at anvendelse af en fremmed lov er udelukket, når anvendelsen strider mod ærbarhed eller mod en tysk lovs formål. Udtrykket »en tysk lovs formål« forstås imidlertid således, at tyske love kun skal anvendes i strid med den ellers anvendelige fremmede ret, hvis resultatet af at anvende den fremmede regel ville komme i så stærk modstrid med grundideerne i den tyske retsorden og de retfærdighedsforestillinger, som ligger i disse ideer, at en tysk domstol vil anse den for utålelig (untragbar).¹

Der er meget få eksempler fra tysk praksis på, at formålet med en tysk lov, som gør indgreb i kontrakter, er blevet tillagt særlig kompetence.

Også i andre lande har domstolene kun undtagelsesvis tillagt domslandets lovforskrifter en særlig kompetence. Fransk retspraksis viser derimod eksempler på, at domstolene har afstået fra at gøre det, selv om tvingende franske regler derved er blevet tilsidesat.² Enkelte skandinaviske domme går i samme regning, se f.eks. U 1946-262 H.³

3. Fremmede reglers anvendelse

6.437. a. *Kontraktstatuttet*. – Som nævnt foran anvendes fremmede love om materiel ugyldighed og andre tvingende regler om aftalens indhold, når de hører til kontraktstatuttet. Dette er foreskrevet i enkelte kodifikationer, f.eks. i Montevideo traktaterne (1940: art. 37, 1889: art. 33) og

6.436. 1. Se BGH Beschl. 17. sept. 1968, BGHZ, 50, 370, 375, IPRspr 1968/69 no. 127b, se dog ovenfor 6.210. og AGBG § 12.

2. Se 6.203. ovenfor.

3. Se ovenfor 6.225.

følger i andre lande af retspraksis, se for dansk rets vedkommende U 1935-82 H, 1939-296 H, 1946-262 H, 1957-807 og 1963-642.

Dog ser man især i kontinental ret, at fremmede regler ikke anvendes under henvisning til, at de er offentligretlige. Kontinental retspraksis er ikke entydig m.h.t. hvilke regler der er offentligretlige. Arbejdernes krav på opsigelsesvarsel, på feriepenge og sygeløn behandles f.eks. snart som privatretlig og snart som offentligretlig, se herom nedenfor under 7.504. ff.

6.438. b. *Fremmede regler med særlig kompetence*.¹ – Det er så vidt vides sjældent forekommet, at en domstol har anvendt en fremmed tvingende regel, der ikke hørte til kontraktens lov, og det uagtet den fremmede regel krævede sig anvendt.

Ideen om, at sådanne fremmede love bør kunne anvendes, har dog været nævnt i en nederlandsk dom som tegn på et ønske om øget internationalt samarbejde.²

EF-konventionen af 19. juni 1980 om hvilken lov, der skal anvendes på kontraktlige forpligtelser, har i art. 7 stk. 1 en regel om særlig kompetence, se herom ovenfor 5.406. Art. 7 stk. 1 har ikke endnu vundet megen genklang i europæisk retspraksis.³

4. Vurdering

6.439. *Kontraktstatuttet*. – Bør kontraktstatuttet som regel afgøre spørgsmål om materiel ugyldighed og tvingende regulering?

Svaret må blive bekræftende.

Lad os først se på *udenrigshandelens frie kontrakter*. Disse kontrakter styres af få eller ingen offentligretlige regler om gyldighed bortset fra den økonomiske lovgivning, som omtales nedenfor. De reguleres derimod af en del privatretlige ugyldighedsregler. Kan man da lade disse kontrakter

6.438. 1. Se om dette begreb ovenfor 5.405. og 5.406.

2. Se ovenfor 5.406. om *Alnati-sagen*, Hoge Raad 13. maj 1966, N.J. 1967 no. 3, men se om *Kharagjtsingh-sagen*, Hoge Raad 12. jan. 1979, Rev.crit. d.i.p. 1980, 68.

3. Om engelske og amerikanske domstoles anvendelse af opfyldelsesstedets lov se Dicey-Morris (-Collins) Rule 149, (Exception 1), Restatement 1971 § 202. (2) og Lando, Int.Enc. no. 202.

være underkastet kontraktstatuttets og alene kontraktstatuttets regler om privatretlig ugyldighed? Kan det ikke give anledning til omgåelser?

De forfattere, som har angrebet partsautonomien, har netop påberåbt sig reglerne om materiel gyldighed. Det bør ikke tillades, siger de, at parterne skal kunne omgå tvingende ugyldighedsregler i den ellers anvendelige lov ved at vælge en anden lov, som opretholder kontrakten. Denne diskussion er omtalt ovenfor 6.234., 6.244. og 6.245.¹

For så vidt angår udenrigshandelens frie og kommercielle kontrakter har frygten for omgåelser meget sjældent vist sig berettiget. Udenrigshandelens behov for forudseelighed og frihed har hidtil talt mere overbevisende for partsautonomien, end omgåelsesfaren har talt imod den.

6.440. *Ordre public og de privatretlige ugyldighedsregler.* – Nogle landes domstole har imidlertid ment, at de værnede om domslandets handelsmoral ved at anvende *ordre public*-grundsætningen. Her bør der dog vises forsigtighed. At anvende *ordre public*-grundsætningen overalt, hvor kontraktstatuttets regel strider mod domslandets handelsmoral er betænkeligt i de internationale kommercielle kontrakter. Forskellene mellem reglerne i *lex fori* og i fremmed ret er normalt ikke så betydelige at det kan føre til, at kontraktstatuttets regler nægtes anvendelse. Det kan give usikkerhed ved kontraktens indgåelse og opfyldelse. I sager om arbejdsforhold og i andre ikke-kommercielle forhold som i den norske sag *Selmer mod Thams* kan anvendelsen af domslandets *ordre public* være berettiget, især hvor domslandets lov tillige er den krænkede parts domicillov. I kommercielle forhold, som i sagen *Kaufman v. Gerson* er anvendelsen af *lex fori* betænkelig.¹

6.441. *De dirigerede kontrakter.* – For de dirigerede kontrakter og forbrugerkontraktens vedkommende bør beskyttelseshensynet som nævnt ovenfor 6.245. og 6.355. ofte veje tungere end hensynet til handelens behov for frihed.

Spørgsmålet er her, hvilken vej man vil gå.

EF-konventionen vil respektere partshenvisningen i de fleste kontraktforhold; den vil i et vist omfang lade parternes interesser bestemme

6.439. 1. Se også nedenfor 7.404. om agenten.

6.440. 1. Dicey, 5. udg. 828-830, se Cheshire & North 148, der omtaler *Kaufman v. Gerson* som »a striking example of insularity«.

kontraktstatuttet i de tilfælde, hvor ingen partshenvisning findes.¹ Til gengæld skal dommeren ifølge art. 7 kunne tillægge ufravigelige regler i et andet land virkning, hvor disse regler kræver sig anvendt på kontrakten. Han skal med andre ord kunne give regler om materiel ugyldighed i andre lovgivninger end den, der iøvrigt gælder for kontrakten, en særlig kompetence.

En anden mulighed er at fastlægge kontraktstatuttet for de dirigerede kontrakter ved anvendelse af en objektiv metode, at begrænse – i visse tilfælde helt udelukke – partsautonomien for disse kontrakter og at lade kontraktstatuttets regler og kun dets regler om materiel ugyldighed finde anvendelse.

Imod den første og for den sidste løsning taler de grunde, som kan anføres imod kontraktens opdeling, se ovenfor 6.352. og 6.420., og de grunde, som taler for at henføre forbrugerkontrakten og den dirigerede kontrakt under én lovs tvingende beskyttelsesregler. Vælger domstolene for disse kontrakter loven på det sted, hvor kontrakten objektivt set hører hjemme, vil der sjældent være noget behov for at anvende andre loves beskyttende regler. Det vil normalt være tilstrækkeligt, at arbejdstageren beskyttes af loven på det sted, hvor han varigt arbejder, at lejeren er underkastet huslejelovgivningen på det sted, hvor ejendommen ligger, og at forbrugeren værnes af loven på det sted, hvor han bor fast og bruger de købte varer.

Denne metode vil også gøre det muligt at anvende regler i kontraktstatuttet, selv om disse måtte have et »offentligretligt præg«.

I mange kontinentale lande har man holdt de fremmede offentligretlige regler ude. Denne deling af den dirigerede kontrakt i et privatretligt og et offentligretligt statut har ulemper. Grænsen mellem den offentlige og den private ret er vanskelig at drage og drages ofte vilkårligt. Et vist »Gleichlauf« mellem den offentlige og den private ret er endvidere ønskeligt, idet man da opnår den mest harmoniske bedømmelse af kontraktforholdet. Det er ikke uigennemførligt. De regler, der gør det offentlige til part i sagen, bør ikke anvendes. Man bør ikke anvende fremmede forvaltningsforskrifter eller straffebestemmelser (tilsyn og tvang); men en stor del af de regler, der i kontinental ret henregnes til den offentlige ret, regulerer forholdet mellem parterne. Denne offentlige ret kan en frem-

6.441. 1. Se ovenfor 6.318.

med domstol anvende uden større vanskelighed. Dette gælder i arbejdsforhold regler om privat pensionering af funktionærer, om ferie med løn, om barselhjælp og om opsigelsesvarsel for tillidsmænd og gravide kvinder, i huslejeforhold bestemmelser om uopsigelighed (selv om de er krisebestemmelser) og om maksimalleje eller huslejestop. Den lovgivning, som har gjort indgreb i arbejdsforhold, i lejeforhold og i livsforsikring, er tildels båret af statsøkonomiske hensyn, som domstole udenfor lovlandet hidtil ikke har villet tilgodese, se herom ovenfor 5.406.-5.409.

I stedet for at se på de fremmede loves mere eller mindre offentligretlige karakter bør man i de kontraktforhold, der er dirigerede, se på om det støder på praktiske vanskeligheder at anvende de fremmede regler. Er dette ikke tilfældet, bør de som regel følge kontraktstatuttet. Eksempler på sådanne anvendelige regler er nævnt ovenfor. Uanvendelige er regler, der pålægger arbejdsgiveren at holde arbejderen ulykkeforsikret i forsikringsinstitutioner, som modtager offentlig støtte, eller til at yde en erstatning i sygdoms- eller ulykkestilfælde, der fastsættes af særlige lokale nævne, der arbejder i nær kontakt med stedlige medicinske og sociale myndigheder.

Det her sagte tager ikke sigte på den økonomiske lovgivning, som også gælder for de »frie« kontrakter, se herom nedenfor 6.442 ff. Det tager sigte på de offentligretlige regler, som er givet specielt for hver af de »dirigerede« kontrakter, den særlige lovgivning om arbejdsforhold, huslejeforhold m.m. Her bør de fremmede loves praktiske anvendelighed være afgørende for, om de skal finde anvendelse og ikke mere eller mindre ubestemte fornemmelser om, hvorvidt reglerne er offentligretlige eller privatretlige.

Vil man inddrage så mange præceptive regler som her foreslået under kontraktstatuttet, bør man også begrænse partsautonomien. De objektive samfundshensyn får da en så betydelig vægt ved afgørelsen af kontraktforholdets lokalisering, at hensynet til parternes vilje og interesser bør træde i baggrunden.

Denne metode gør det endvidere muligt at begrænse anvendelsen af andre end kontraktstatuttets direkte anvendelige love. Hvis man underkaster kontrakten loven i det land, hvortil den objektivt har sin nærmeste tilknytning, vil der sjældnere være et andet land, hvortil kontrakten også har en væsentlig tilknytning. Et sådant lands regler vil da ikke så ofte komme på tale og en opdeling bliver ikke så hyppig.

VII. DEN ØKONOMISKE LOVGIVNING

A. Hovedtræk af gældende ret

6.442. Fremstillingen i det følgende tager især sigte på valutalove, kartellove og prislove, eksport- og importforbud, guldklausullove og andre pengelove, moratorielove og opskrivningslove, som her kaldes økonomisk lovgivning. Sanktionen for overtrædelse af forbudsreglerne i denne lovgivning er meget ofte straf og konfiskation. En fremmed statsmyndigheds krav om straf og konfiskation har domstolene ikke villet imødekomme, medmindre der har været traktat herom. Dette spørgsmål skal iøvrigt ikke omtales her.

Ofte er det tillige foreskrevet i disse love, at aftaler eller aftalebestemmelser, der strider imod lovenes regler er ugyldige eller uvirksomme. Det er spørgsmålet om anvendelse af disse regler om kontraktens gyldighed og indhold som her skal omtales.

6.443. *Domslandets regler med særlig kompetence.* – Domslandet anvender sine egne love, når disse kræver sig anvendt. Et eksempel på en lov, der foreskriver sit eget anvendelsesområde, er den tyske kartellov, Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkung, af 1957, der i § 98 II bestemmer:

»Denne lov gælder for alle konkurrenceindskrænkninger, der har virkning på denne lovs gyldighedsområde, også når de iværksættes uden for lovens gyldighedsområde.«¹

Ideen bag denne regel, som også ligger bag § 2 i den danske lov nr. 102 af 31. marts 1955 om tilsyn med monopoler og konkurrencebegrænsninger, er at loven i første række skal gælde for den interne omsætning og importen.² Denne idé vil også kunne anvendes ved visse andre økonomiske love såsom prislove.

Den danske bekendtgørelse nr. 148 af 18. marts 1981 om valutaforhold indeholder en række forskrifter, der regulerer betalingstransaktioner mellem valutaindlændinge og valutaudlændinge og giver hermed og ved definitionen af disse begreber nøje anvisninger på bekendtgørelsens anvendelsesområde. Overtrædelse af bekendtgørelsen medfører straf og

6.443. 1. Se Kegel, 524.

2. Philip, Dansk, 72 f.

konfiskation, men danske domstole har antaget, at den ikke uden videre medfører civilretlig ugyldighed af aftaler, der indgås i strid med bekendtgørelsen. Flere fremmede valutalove, der afgrænser deres anvendelsesområde på lignende måde, indeholder derimod regler om, at transaktioner, der er indgået i strid med de i loven indeholdte bestemmelser, er ugyldige. Det gælder f.eks. i Vesttyskland³, Frankrig⁴, Nederlandene og for visse transaktioners vedkommende også i Det forenede Kongerige.⁵

6.444. *De fremmede økonomiske love er »territoriale«*. – Domstolene anvender deres egne love, når disse kræver sig anvendt, men normalt ikke fremmede økonomiske love, selv om de kræver sig anvendt, og selv om de findes i den for kontrakten gældende lov (kontraktstatuttet). Det er forestillingen om disse loves »territoriale karakter«, som her gør sig gældende.

En vigtig undtagelse følger af bestemmelsen i art. VIII 2 (b) 1. punktum i konventionen om den internationale valutafond, hvor medlemsstaterne, hvortil Danmark hører, har forpligtet sig til at gøre aftaler, som angår et medlemslands valuta og som er i strid med de bestemmelser om valuta-kontrol, som dette medlem har bibeholdt eller indført i overensstemmelse med konventionen, uigennemsættelige på medlemslandenes territorium.¹

Endvidere har domstole i Common Law-landene undertiden anvendt fremmede økonomiske love, når disse hørte til det fremmede kontraktstatut² eller var gældende på opfyldelsesstedet.³ Endvidere har de i nogle sager nægtet at anvende en fremmed økonomisk lov med den begrundelse, at den lovgivning, som den fandtes i, ikke hørte til kontraktstatuttet.⁴

3. Reithmann no. 216 ff.

4. Enc. Dalloz, *Mise à jour* 1979, *Change* (-Eck) no. 177 ff.

5. Mann, 381 ff.

6.444. 1. 27. dec. 1945, 2 UNTS 39, se van Hecke i *Int. Enc.* Vol. III ch. 36 no. 17.

2. *England: Rossano v. Manufacturers Life Insurance Co.*, [1963] 2 Q.B. 352, [1962] All E.R. 214, 225; *Kahler v. Midland Bank*, [1950] A.C. 24 (H.L.); *Zivnostenska Bank National Corp. v. Frankman*, [1950] A.C. 57 (H.L.); *Canada: Imperial Life Assurance Co. of Canada v. Colmenares*, (1967), 62 D.L.R. 2d 138 (S.Ct.Can.); *USA: In re Sik's Estate*, 205 Misc. 715, 129 N.Y.S. 2d 134 (1954); *In re De Gheest's Estate*, 243 S.W. 2d 83 (Mo. 1951) og sagen *Regazzoni v. K. C. Sethia Ltd.*, [1958] A.C. 301 (H.L.), se også om valutalove, Mann 399 ff.

3. *Dicey & Morris* (-Collins) Rule 149 exception 1, *Ralli Bros v. Compania Naviera Sota y Aznar*, 1920 2 KB 287 (CA).

4. Se note 2 ovenfor.

Restatement 1971 anbefaler de amerikanske domstole at anvende fremmede økonomiske love i tilfælde, hvor lovlandet må antages at have den overvejende interesse i at regulere forholdet, se Restatement § 202, og en lignende forskrift findes i EF-konventionens art. 7 stk. 1, se ovenfor 5.406. og 6.438.

Engelske⁵ og tyske domstole og den tjekkiske voldgiftsret⁶ for udenrigshandel har i visse tilfælde anset fremmede lovgivningsindgreb, der forbød opfyldelse, i betragtning som fakta, der efter kontraktens lov hindrede opfyldelse af en aftale. I disse sager er kontraktstatuttets regler om *vis major* blevet anvendt med det resultat, at skyldneren er blevet frifundet, se herom nedenfor 6.455.

B. Vurdering

6.445. *Bør reglen om de fremmede økonomiske loves territorialitet opgives?* – Tilskyndelsen til at nægte anvendelsen af fremmed offentlig ret har været stærkere, hvor det drejede sig om den økonomiske lovgivning, end hvor det drejede sig om de ovenfor 6.428. under 2 nævnte regler om de enkelte kontraktforhold, der også lå i den »grå zone« mellem offentlig og privat ret. Begrundelserne for afvisningen er imidlertid lige så spinkle her som der.

Nogle begrundelser er mere eller mindre tomme. Det gælder dem, som går ud på, at »disse love er territoriale« eller at »det strider mod forumstatens suverænitet at anvende fremmede offentligretlige love«.¹

En mere reel betragtning er den, at staterne ikke ønsker at varetage andre staters interesser. De har ingen politisk interesse i at hjælpe, se herom ovenfor 5.406.-5.409. De fremmede love strider tværtimod mod privatøkonomiske interesser i domslandet, som domstolene hellere vil varetage. Dette gælder valutalove, eksportforbud og importforbud, som i flere tilfælde er blevet opfattet som direkte vendt mod fremmede interesser. Det har ikke gjort indtryk på dommerne, at domslandet har lignende regler med de samme formål.

Mange økonomiske love ville imidlertid få større effektivitet, hvis staterne hjalp hinanden med at gennemsatte dem. Regeringerne har også

5. Cheshire-North, 228.

6. Reithmann 3. udg. no. 289.

6.445. 1. Se Schultze, 45, Mann, Public Law 185, samt Lando, Int. Enc. no. 202 note 847.

vist interesse for et samarbejde, og engelske og amerikanske domstole har som nævnt taget hensyn til fremmede offentlige interesser.

Hertil kommer, at domstolene ved at yde hinanden gensidig hjælp i sager om ugyldighed og om andre tvingende bestemmelser i kontraktforhold også vil hjælpe private i sager, hvor disse har hjælp behov. Flere af de økonomiske love tilgodeser private interesser. En lov, der fastsætter maksimalpriser, varetager private såvel som offentlige interesser. Det samme gælder adskillige bestemmelser i kartellovgivningen. Grænsen mellem private og offentlige interesser er iøvrigt lige så vanskelig at drage som grænsen mellem privat og offentlig ret.

6.446. *Vejledende synspunkter for anvendelse af fremmede økonomiske love.* – Hvilke internationalprivatretlige regler bør da gælde for anvendelse af fremmede økonomiske love?

De her nævnte meget forskelligartede love kan ikke alle behandles efter samme regler. En nøje internationalprivatretlig regulering af deres anvendelsesområde kræver indgående retssammenlignende studier. Her skal kun visse almindelige principper for deres anvendelse søges opstillet.

1) For det første vil en fremmed økonomisk lovregel kun blive anvendt, hvor den kræver sig anvendt på sagen. Herom synes der at være enighed.

2) Endvidere bør en fremmed økonomisk lov anvendes, når den hører til kontraktstatuttet. Denne regel vil normalt give parterne den forudseelighed, de behøver, og den stemmer med retspraksis i Common Law-landene samt med guld klausuldommene i Norden, se ovenfor 6.332. og 6.337.

3) Her kan man imidlertid ikke blive stående. Domstolene bør også kunne anvende en økonomisk lov, der ikke hører til den for kontrakten gældende lov. Ellers kunne parterne i de »frie« kontrakter ved deres valg af kontraktens lov indirekte bestemme, at en økonomisk lovregel i et bestemt land, som kontrakten havde nær tilknytning til, ikke skulle finde anvendelse.

Skal man herefter søge at fastsætte vejledende synspunkter for, hvornår regler i fremmede økonomiske love, der fastsætter ugyldighed eller uigennemtvangelighed for kontrakter eller kontraktsbestemmelser, der er i strid med disse loves andre regler, vil det være disse loves stedlige tilknytning til kontrakten og dens parter som bør bestemme, om de skal anvendes.

a. En afgørende tilknytning vil foreligge i tilfælde, hvor regeringsmyndighederne i lovlandet faktisk er i stand til at sætte bestemmelserne igennem over for parterne. Her vil det ofte være en tom demonstration at nægte at anvende disse regler, som lovlandets myndigheder dernæst vil gennemsætte. I disse tilfælde er anvendelse af den fremmede lov *nødvendig*.¹

b. En væsentlig tilknytning vil også foreligge i tilfælde, hvor lovlandets økonomi er direkte berørt af aftalen, og hvor tilsvarende bestemmelser i andre landes love i almindelighed vil kræve sig anvendt på et tilfælde som det foreliggende. I disse tilfælde vil anvendelse af fremmede love være i det internationale samarbejdes interesse og derfor være *rimelig*.²

Fremmede kartelloves ugyldighedsbestemmelser bør f.eks. tages i betragtning, hvor kontrakten har direkte virkning i det fremmede lovland, selv om den måtte være afsluttet uden for lovlandet mellem parter, som ikke var bosiddende i lovlandet. Det vil være rimeligt at anvende en valutalog, hvor aftalen direkte berører lovlandets betalingsbalance, idet den f.eks. vedrører dets valuta eller er indgået af en person, der er valuta-indlænder i landet. En prislov vil det være rimeligt at anvende, hvor aftalen angår en vare, som skal anvendes eller forbruges i eller en tjensteydelse, som skal ydes til eller i lovlandet.

I mange tilfælde vil anvendelse af en fremmed økonomisk lov være både rimelig og nødvendig:

Eksempel (1). En række købere lover sælger at overholde bindende mindstepriser for grammofonplader, når de videresælger dem i lovlandet, hvor deres virksomheder ligger. I lovlandet er klausuler om bindende mindstepriser ulovlige og ugyldige. I domslandet, hvor sælger driver virksomhed, bør man ikke gennemtvinge aftalen, selv om den var gyldig i domslandet. Myndighederne i lovlandet vil sandsynligvis have det i deres magt at hindre, at klausulen gennemtvinges, og det vil være i det internationale samarbejdes interesse, at lovlandets forbud opretholdes i aftaler, som direkte tager sigte på markedet i lovlandet, se ovenfor 5.406.

Undertiden vil det være nødvendigt at anvende fremmede forbudsregler, selv om deres anvendelse ikke synes rimelig. Det kan være nødven-

6.446. 1. Se Kegel, 64 og tysk BGH 17. dec. 1959, BGHZ 31, 367; 9. april 1962, Clunet 1963. 1124 samt fransk Cass.civ. 16. okt. 1967, D. 1968, 445.
2. Zweigert, Leistungsverbote 288, 291 og samme, Öffentliches Recht 128, 131, 140.

dig at tage hensyn til en krigs- eller kriselovgivning i lovlandet, når det har det i sin magt at gennemtvinge sine regler i sagen.

Eksempel (2). Låntager bor i lovlandet og udsteder obligationer i domslandet, som han lover at tilbagebetale i domslandets mønt. En senere lov i lovlandet foreskriver, at lån skal tilbagebetales i lovlandets mønt. En fordringshaver, som bor i lovlandet, bør ikke ved en domstol i det andet land kunne fordrer tilbagebetaling i domslandets mønt. Retten må her tage hensyn til, at både långiver og låntager er underkastet lovlandets tvangsmyndighed.

Der er imidlertid sager, hvor det vil være i det internationale samarbejdes interesse at tage hensyn til et andet lands lovregler, hvor myndighederne i lovlandet sandsynligvis ikke har magt til at gennemtvinge reglerne.

Eksempel (3). Nogle virksomheder i domslandet, som behersker markedet for linoleum, nægter at sælge linoleum til brugsforeninger i lovlandet. En sådan aftale er ikke ugyldig efter loven i domslandet, men forbudt og ugyldig i lovlandet. Domslandet bør respektere forbudsreglen i lovlandet og nægte at gennemtvinge aftalen over for en af dens parter, som har overtrådt den. Hvis en lignende aftale blev indgået i udlandet og den berørte markedet i domslandet, ville domslandets myndigheder søge at hindre den, hvis de kunne, men de ville måske ikke kunne gøre det uden hjælp fra myndighederne eller domstolene i det fremmede land, hvor aftalen blev indgået.

Sammenfatningsvis kan det siges:

En fremmed økonomisk lov bør en domstol kun anvende, hvor den kræver sig anvendt på sagen. I så fald bør den anvendes, hvor den hører til kontraktstatuttet, eller hvor loven har en sådan tilknytning til lovlandet, at lovens anvendelse skønnes at være nødvendig eller rimelig i den forstand, at lovens anvendelse er i det internationale samarbejdes interesse.

Disse principper bør også gælde for voldgiftsmænd, se 6.251., 6.253. og 6.364.

Reglen i EF-konventionens art. 7 stk. 1 er som nævnt i overensstemmelse med denne opfattelse. Den anvisning til domstolene i EF, som art. 7 stk. 1 giver, er imidlertid meget svag og forsigtig. De *kan*, de skal ikke tillægge de fremmede love virkning. Der er fare for, at domstolene ikke vil følge anvisningen. Kommentaren til konventionen hævder, at art. 7

stk. 1 er en bekræftelse af principper, som allerede findes i EF-staternes nationale ret.³ Det har jeg ikke kunnet finde bekræftelse på i EF-landenes retspraksis. Hvis domstolene i EF med støtte i kommentaren vil anvende art. 7 stk. 1 i samme omfang, som de hidtil har gjort, vil den næppe blive brugt efter sin hensigt.

VIII. KONTRAKTERS FORTOLKNING

A. De materielle regler

6.447. De forskelle, som findes i principper for fortolkning af en aftale mellem de *vestlige* retssystemer, er omtalt ovenfor under 2.3. I retstvi-ster, som har været forelagt de *østlige* handelsvoldgiftsretter, der påken-der udenrigshandelens retsforhold, er der også forekommet fortolknings-problemer. Det har ikke kunnet konstateres, at disse voldgiftsretter føl-ger fortolkningsprincipper, der er væsensforskellige fra dem, som de vestlige kontinentale domstole lægger til grund.¹ *Ramsaizev* nævner dog, at kravet om, at udenrigshandelens kontrakter skal være skriftlige, har medført, at mundtlige forhandlinger mellem parterne ikke har kunnet påberåbes for de sovjetiske handelsvoldgiftsretter som bidrag til fortolk-ningen af en kontrakt.² De særlige vilkår, som de østlige udenrigshan-delsmonopoler handler under, kan endvidere få indflydelse på fortolknin-gen af de forpligtelser, de påtager sig over for vestlige foretagender.

B. Fortolkningen afgør, hvilken lov som gælder

6.448. Det kan afhænge af en fortolkning, hvilken lov som gælder for kontrakten. Den tyske højesteret har engang pådømt en søforsikringspo-lice, hvis trykte tekst indeholdt en henvisning til italiensk ret, men hvis håndskrevne tekst henviste til fransk ret. Retten fastslog, at dette for-tolkningsspørgsmål måtte afgøres af domslandets lov. Da en skreven bestemmelse i tysk ret har forrang fremfor en trykt, blev fransk ret anset for anvendelig.¹

3. Se om EFT no C 282/26 af 31. okt. 1980 ovenfor 5.405., note 3.

6.447. 1. Se f.eks. *Handbuch der Aussenhandelsverträge*, Band 1. *Der Aussenhandels-kaufvertrag*, Berlin 1971 s. 187 ff.

2. Se *Ramsaizev* 76 f.

6.448. 1. Se RG 20. februar 1929, IPRspr 1929 no. 15.

Der kan rejses indvendinger mod denne løsning. Domslandet kan forblive uvist, indtil sag er anlagt og skal afgøres af domstolen. Derfor burde man måske lade den ellers anvendelige lov, d.v.s. den lov, der gjaldt, hvis ingen partshenvisning fandtes, være afgørende. Denne opfattelse har jeg tidligere gjort gældende.² Hvor kontrakten må fortolkes for at finde den anvendelige lov, er denne løsning dog ikke velegnet. Hvor det f.eks. ved fortolkning skal afgøres, om der foreligger en eneforhandlingsaftale, som skal bedømmes af eneforhandlerens lov eller en købeaftale, som skal bedømmes af leverandørens lov, kender man ikke den ellers anvendelige lov, før man har fortolket aftalen. Af denne grund er anvendelse af domslandets lov at foretrække.

C. Hvilken lov afgør fortolkningen?

6.449. Der er enighed i doktrin og praksis om, at kontraktstatuttet bestemmer kontraktens *udfyldning*, se nedenfor 6.455.

Bør det samme gælde kontraktens *fortolkning*? Gælder kontraktstatuttet for reglerne for kontraktens fortolkning, den ånd, hvori den foretages, f.eks. om domstolene bør fortolke efter parternes hensigter eller efter kontraktens bogstav, eller om en erklæring bør fortolkes imod eller med sin affatter? Gælder kontraktens lov også for anvendelsen af mere specielle fortolkningsregler?

Særlige problemer kan opstå inden for den del af fortolkningsvirksomheden, som er overvejende sproglig. Det sker, at ord har forskellig betydning i lande, hvis sprog ligger i farlig nærhed af hinanden, og at samme ord og udtryk har forskellig betydning i retsområder inden for større områder med fælles sprog. Endvidere kan fremmedsprogede kontrakter rejse problemer i tilfælde, hvor sprogets lov ikke er kontraktens lov. Skandinaviske certepartier, konnossementer og søforsikringspolicer er ofte affattede på engelsk. Skal man her fortolke ordene som engelske domstole, eller som skandinaviske domstole ville fortolke »tilsvarende ord« i parternes eller en af parternes hjemland?

6.450. *Lovgivning og praksis.* – Det er en udbredt opfattelse blandt forfatterne, at den for kontrakten gældende lov bestemmer kontraktens

2. Se Lando, *The Interpretation of Contracts in the Conflict of Laws*, *RabelsZ* 38 (1974) 388, 391.

fortolkning.¹ Den afgør ikke blot principperne for fortolkning, se herom ovenfor 2.3., men også fortolkningen af de enkelte kontraktbestemmelser. I en kontrakt om et f.o.b.-køb, som er undergivet dansk ret, skal det således afgøres af købelovens § 62, hvad udtrykket f.o.b. betyder.

Denne opfattelse har støtte ikke blot i visse landes lovgivning, se f.eks. den portugisiske civillovbog (1966) art. 35², men også i flere landes praksis.³ I nogle amerikanske stater, f.eks. i Illinois, gælder den specielle regel, at kontrakter, der begrænser den frie og ubegrænsede udveksling af varer og tjenesteydelser, skal underkastes en streng ordfortolkning. De kan kun begrænse konkurrencefriheden, hvor de giver det klart til kende. En domstol i Pennsylvania, som anså Illinois' ret for anvendelig på en kontrakt, anvendte også denne Illinois' fortolkningsregel.⁴

6.451. *Vurdering.* – Kontraktstatuttet bør være »fortolkningsstatut«, men inden for rammen af kontraktstatuttets tvingende regler bør parterne kunne aftale, at en anden lov skal anvendes på fortolkningen. Dette gælder både fortolkningens principper og de specielle fortolkningsregler.

Det kan være vanskeligt for et lands dommere at anvende fremmede fortolkningsprincipper i den rette ånd. Hvert land har en tradition, som jurister fra andre lande ikke kan indleve sig i. Endvidere er fortolkningen ofte en del af sagens oplysning. Retterne vil søge parternes mening, og hvor den ikke kan oplyses, vil fortolkningen tit ske ud fra overvejelser over, hvad der opfattes som almindelig sund fornuft snarere end ud fra retlige overvejelser. Det er ikke altid muligt at standse op ved enhver fortolkning af en kontrakt, der er underkastet fremmed ret, og spørge sig: Er de tanker om den rette fortolkning, som nu gøres, af »retlig« eller »faktisk« art?¹ Den uensartethed i fortolkningen fra land til land, som

6.450. 1. Se Batiffol, *Contrats* 400; Dicey & Morris (-Collins) 808, Rule 150; Rabel (-Drobnig), *Conflict* II 533; Wolff, *PIL* 451; Reithmann 3. udg. no. 118.

2. Se også Montevideo-traktaten 1940 art. 37.

3. *Vesttyskland*: BGH 16. juni 1969, IRPspr 1968/69 no. 3; *England*: *St. Pierre and Others v. South American Stores etc. Ltd.*, [1937] 3 All E.R. 349 (C.A.).

4. *Parkway Baking Co. v. Freithofer Baking Co.*, 255 F. 2d 641, at 646 (3 Cir. 1958).

6.451. 1. En amerikansk domstol har sagt, at »de regler, hvorefter man når frem til, hvad ordene i en aftale betyder, giver ikke anledning til lovvalgsproblemer«, se *Republic of China v. National Union Fire Ins. Co.*, 151 F.Supp. 211, 225 (Md. 1957).

disse omstændigheder kan føre til, må man formentlig affinde sig med på samme måde, som man affinder sig med forskelle i bevisbedømmelsen.

De specielle fortolkningsregler er lettere at anvende, og i nogle situationer vil de mere almindelige fortolkningsregler også kunne anvendes. I et tvivlsomt valg mellem en fortolkning efter ånd eller efter bogstav af en engelsk kontrakt, vil en dansk dommer således kunne foretrække bogstavfortolkningen, selv om han i en dansk kontrakt ville have fortolket kontrakten i parternes ånd.

D. Særligt om sprogfortolkning

6.452. *Enslydende ord med forskellig betydning.* – I kontrakter, der indgås mellem borgere i lande med fælles eller næsten fælles sprog, kan enslydende retsudtryk eller andre ord have forskellig betydning. Ordet »shipment« betød i England tidligere kun afsendelse med skib, i USA tillige afsendelse med jernbane eller andet befordringsmiddel. I den engelske sag *Mowbray, Robinson & Co. v. Rossor*¹ havde den amerikanske sælger lovet den engelske køber »shipment before 30th november«. Kontrakten var indgået med sælgers agent i Liverpool, og betalingsstedet var i England. Skønt sælgeren kunne godtgøre, at indladningen på jernbanevognene i hans by var sket før den angivne dato, blev han alligevel anset for at have leveret for sent, eftersom indskibning i New Orleans først var sket efter 30. november. Appelretten holdt på, at kontrakten skulle fortolkes efter den engelske forståelse, fordi den efter rettens opfattelse var en engelsk kontrakt.

Også i situationer som denne forekommer det rimeligt at fortolke kontrakter i overensstemmelse med deres betydning i det land, hvis lov gælder for kontrakten. Det land, hvis lov bestemmer fortolkningens principper, bør i reglen også være det land, hvis sprog bestemmer ordenes betydning.

6.453. *Fremmedsprogede kontrakter.* – Hvor kontrakten er skrevet på et andet sprog end det sprog, som gælder i kontraktens hjemland, har domstolen undertiden lagt den betydning af kontraktens ord til grund, som de tilsvarende udtryk havde i kontraktstatuttet, som i disse sager også har været domslandets lov. Den svenske højesteret har anvendt ordet »peril of war« i en søforsikringspolice i overensstemmelse med den svenske

6.452. 1. Se (1922) 91 L.J. K.B. 524.

betydning af ordene, som ikke var identisk med den engelske, se NJA 1917-87. Der findes også danske¹ og tyske² afgørelser, der går i denne retning, men praksis er ikke ens. Der findes senere svenske³, engelske, tyske, danske og norske afgørelser, der lægger den betydning til grund, som gælder efter loven i det land, hvorfra formularen stammer.⁴ Denne løsning giver parterne større sikkerhed og må som regel foretrækkes.

6.454. *Internationale formularer.* – Sprogets lov bør som regel også bestemme fortolkningen af de formularer, som er blevet til ved internationalt samarbejde, det være sig handelsorganisationers eller regeringsmyndigheders samarbejde. Dette gælder f.eks., hvor en engelsksproget formular bruges af parterne. Her bør man dog også kunne lægge vægt på, hvad formularens ophavsmænd har tilsigtet. Ved fortolkningen af en sådan formular bør disse hensigter samt betragtninger over, hvad der er hensigtsmæssigt og rimeligt, tillægges større betydning end en speciel juridisk-teknisk betydning af ordene i engelsk ret.

IX. OPFYLDDELSE OG OPFYLDELSESMÅDER. MISLIGHOLDELSE

6.455. *Indledning. Regeringsindgreb i bestående aftaler.* Normalt vil kontraktstatuttet bestemme, hvilke retsvirkninger kontrakten har i forholdet mellem parterne,¹ også i de tilfælde, hvor dette ikke fremgår af

- 6.453. 1. Se U 1904 B 267, jfr. 1904 A 86 (despatch money).
 2. OLG Hamburg 28. dec. 1954, IPRspr 1954/55 no. 34b.
 3. HD 15. dec. 1954, NJA 1954, 573.
 4. Rabel (-Drobniç), Conflict II 534, der henviser til *engelske* og *tyske* sager, f.eks. *Chatenay v. Brazilian Submarine Telegraph Co.*, [1891] 1 Q.B. 79, 82 (C.A.); *Tysk* RG 22. maj 1897, RGZ 39, 65 og RG 7. nov. 1928, RGZ 122, 233, men se OLG Hamburg; *Dansk* Sø- og Handelsretten, København 16. juli 1873. U 1873 A 1012; *Norsk* HD: 17. oktober 1896, NRt. 1897-289; 25. juli 1922. NRt. 1922, 635; 26. januar 1926, NRt. 1926-35.
- 6.455. 1. *Tjekkoslavakiet*: Lov af 4. dec. 1963 art. 10 og 11; *Portugal*: cc art. 41 par. 1. *Montevideo* traktaten art. 37 (d) og (e); *Frankrig*: Batiffol & Lagarde II 259, se også *Projet de loi complétant le Code civil* (1967) art. 2313; *Italien*: Indledningen til cc art. 25; *England*: Dicey & Morris (-Collins) 812, Rule 151 (1); *Kahler v. Midland Bank Ltd.* [1950] A.C. 24, 35, 56; *Vesttyskland*: Raape, IPR 289, og (forudsætningsvis) BGH 9. dec. 1964, IPRspr. 1964/65 no. 33; *Schweiz*: BG 12. feb. 1952, BGE 78 II 74; *USA*: Restatement 2d (1971) § 205.

selve aftalen og dens fortolkning. Kontraktstatuttet bestemmer altså, hvad der kræves til aftalens rigtige opfyldelse.² Det afgør, hvornår der foreligger en ikke-opfyldelse af aftalen, hvornår denne ikke-opfyldelse er misligholdelse, der berettiger den anden part til at gøre misligholdelsesbeføjelser gældende, samt hvilke beføjelser han har,³ se 6.458.-6.459.

Det er således kontraktstatuttet, som afgør om en ikke-opfyldelse skyldes omstændigheder, der fritager skyldneren fra at opfylde aftalen og svare skadeserstatning, om der, for at misligholdelse skal indtræde, skal gives påkrav (Mahnung, Sommation), se herom ovenfor 4.401.-4.402. Hvor der kræves skyld (culpa) for at en misligholdelsesvirkning skal indtræde – f.eks. ophævelse af kontrakten eller skadeserstatning – er det også kontraktstatuttet som bestemmer, hvem der har bevisbyrden for skyld.

Det spørgsmål har foreligget, om en parts ikke-opfyldelse af en kontrakt, der skyldes regeringsindgreb, som er foretaget efter kontraktens indgåelse, er en misligholdelse, der giver den anden part ret til at kræve opfyldelse eller skadeserstatning.

Stammer indgrebene fra det land, hvis lov er kontraktens lov, vil også denne lov som regel bestemme, om forbudet fritager skyldneren for at svare skadeserstatning.

Stammer indgrebene fra et andet land, som har nær stedlig tilknytning til aftalen, f.eks. fra det land, hvor kontrakten skal opfyldes, opstår det problem, om det er kontraktens lov eller dette andet lands lov der skal afgøre, hvilke virkninger indgrebet har på skyldnerens pligt til at opfylde. Spørgsmålet har været fremme i engelsk retspraksis.

Sagen *Ralli Bros. v. Compania Naviera Sota y Aznar*⁴ handlede om virkningen af en spansk forordning som foreskrev maksimale fragtrater for jute, der gik til spansk havn. Denne forordning var blevet givet, efter at en aftale om betaling af højere fragt var blevet indgået i Calcutta for transport af jute til Barcelona. Kontraktens lov var engelsk. Court of Appeal fritog ladningsmodtageren for at betale mere end den maksimale fragt, fordi dette var ulovligt på betalingsstedet. Lord Scrutton citerede

2. Se f.eks. om betydningen af c.i.f., f.o.b., o.l. ovenfor 4.211.

3. Se for dansk rets vedkommende U 1977-507 H (manglende betaling), 1957- 807 (beskadigelse af ladning), 1954-891 (mangler ved varen) 1927-516 (antedatering af konnossement) 1918-250 (erstatning i anledning af selvhjælpsalg).

4. [1920] 2 KB 287 (C.A.).

Dicey, som i 2. udgaven fra 1908 havde fastslået, at en kontrakt som regel er ugyldig, hvis dens opfyldelse er ulovlig på opfyldelsesstedet. Dicey havde ment, at loven på opfyldelsesstedet skulle afgøre, om kontrakten bestod. Men sådan opfattede Lord Scrutton ham ikke. Han sagde også, at det var en forudsætning for en kontrakts beståen, at den handling som den pålagde skyldneren, ikke var ulovlig på det sted, hvor den skulle foretages. Dette var en udtalelse om engelsk ret, som var kontraktens lov. Dommen har fået Dicey-Morris⁵ til at fastholde Diceys regel. Cheshire-North⁶ mener derimod, at denne og andre engelske domme blot giver udtryk for, at det efter engelsk ret er en forudsætning for en aftales beståen, at dens opfyldelse ikke er ulovlig efter loven på opfyldelsesstedet, og at det altså er kontraktens lov der afgør, hvilken virkning et regeringsindgreb skal have.

Denne sidste regel har støtte i flere engelske domme. I sagen *Czarnikow Ltd. v. Rolimpex*⁷ havde et engelsk firma i 1974 købt sukker af det polske monopol for sukkerhandel, Rolimpex. Kontrakten indeholdt en *force majeure* klausul. Sælger var bl.a. fri for at levere, hvis »governmental intervention... beyond sellers' control« hindrede opfyldelse. Kontrakten, der var underkastet engelsk ret, indeholdt også en klausul, der pålagde sælger at skaffe den nødvendige udførselstilladelse, og det gjorde sælger. P.g.a. store regnskyl i august 1974 blev Polens sukkerproduktion delvis ødelagt. I november 1974 forbød den polske regering eksport af sukker og annullerede alle tidligere meddelte, men endnu ikke udnyttede eksporttilladelser. Det blev også forbudt Rolimpex at købe sukker på verdensmarkedet; sukker var blevet dyrt, og de polske valuta-reserver var små. Flertallet i House of Lords mente, at der forelå *force majeure*. Regeringens dekret havde fritaget Rolimpex fra at levere sukker til køberen.

En tilsvarende materiel regel, hvorefter fremmede regeringsindgreb, der udstedes efter aftalens indgåelse, og som forbyder opfyldelse af en aftale, i visse tilfælde kan anses for leveringshindringer, som fritager skyldneren for at levere og for at svare skadeserstatning, kendes også i andre lande, se f.eks. UCC § 2.615.⁸

5. Dicey-Morris (-Collins) Rule 149, exception 1, p. 794.

6. Cheshire-North, 228.

7. [1978] 3 W.L.R. 274.

8. Se om tysk ret RG 28. juni 1918, RGZ 93 182 og Reithmann no. 289.

Når både kontraktstatuttet og den fremmede lov vil fritage skyldneren, er det uden praktisk betydning, om hans fritagelse følger af en anvendelse af et særstatut – f.eks. opfyldelsesstedets lov – eller om den følger af kontraktens lov.

Spørgsmålet om, hvilken lov der gælder, har betydning i de tilfælde, hvor den fremmede lov vil fritage skyldneren og hvor kontraktens lov vil dømme ham.

I disse tilfælde bør den fremmede lovs regler anvendes, når det er nødvendigt – det fremmede lands myndigheder ville alligevel kunne hindre skyldneren i at opfylde og betale erstatning – eller når det er rimeligt, se herom ovenfor 6.446. Er disse betingelser ikke opfyldt, bør skyldneren dømmes efter kontraktens lov. Denne situation kan opstå, hvor den fremmede lovs regler kræver sig anvendt på en aftale, som ikke har en tilstrækkelig nær tilknytning til det pågældende lovland. Den kan også forekomme, hvor den fremmede lovs regler er urimelige, idet de f.eks. har karakter af et konfiskatorisk indgreb i en bestående aftale.⁹ I det sidstnævnte tilfælde vil reglerne blive nægtet anvendelse, også hvor de findes i kontraktens lov. Det vil da stride imod domslandets *ordre public* at anvende dem.

6.456. *Opfyldelses- og undersøgelsesmodaliteterne. Opfyldelsesmåden.* – Det antages, at spørgsmål om opfyldelsesmåden afgøres af opfyldelsesstedets lov.¹ Opfyldelsesstedets lov kan f.eks. foreskrive, at skyldneren kan erlægge i betalingsstedets mønt, og at skyldneren har adgang til at betale med andet end kontante penge, f.eks. med veksel eller check. Det er reglerne på opfyldelsesstedet, som afgør, hvilke dage som er helligdage, på hvilke ydelsen ikke kan erlægges. I befragtningsaftaler bestemmer reglerne i ladnings- eller lossehavnen, hvornår liggedagene begynder osv.²

Som det ses er det de formaliteter omkring opfyldelsen, som har en nøje tilknytning til opfyldelsesstedets tekniske og kommercielle forhold,

9. Se Lando, Renegotiation 38 (om den libyske sag).

6.456. 1. Nussbaum, PIL 241; Batiffol, Contrats 441; Wolff, PIL 454; Dicey & Morris (-Collins) 812, Rule 151 (2); Restatement 2d (1971) § 206; Vischer, Vertragsrecht 161. Om EF-konventionen art. 10 (2), i et tidligere udkast art. 15, se Lando, EC Draft 44-46. Se også Philip, Dansk 309.

2. Dicey & Morris (-Collins) 814.

som hører til opfyldelsesstedets »klima«, der bestemmes af opfyldelsesstedets lov. Spørgsmål, som har betydning for forpligtelsens indhold, afgøres af kontraktens lov.

Flere spørgsmål ligger på grænsen mellem det, som hører til opfyldelsens indhold og det, som hører til opfyldelsesmåden. Engelsk praksis har antaget, at det hører til opfyldelsesmåden, *the mode of performance*, og derfor skal afgøres af opfyldelsesstedets lov, om en pengeskyld er berettiget til løbedage efter fordringens forfaldstid, og om der for at kunne udføre en vare kræves eksporttilladelse.³ Spørgsmålet om løbedage vil man næppe i Skandinavien betragte som et spørgsmål om opfyldelsesmåden. Det vedrører forpligtelsens indhold. Spørgsmålet om nødvendigheden af en eksporttilladelse er ikke af kontraktretlig karakter. Det er et krav fra myndighedernes side, som det kan være nødvendigt eller rimeligt at tage hensyn til som en betingelse for, at kontrakten kan opfyldes, se herom ovenfor 6.442. ff. Spørgsmålet om, hvorvidt det er sælger eller køber der har ansvaret for, at eksporttilladelsen fremskaffes, er derimod, som også Dicey-Morris antager, et kontraktretligt spørgsmål, som må afgøres af kontraktstatuttet.

6.457. *Undersøgelsesmåden*. – Ifølge løse købelovens § 5 gælder om fremgangsmåden ved undersøgelse af salgsgenstanden, frister for undersøgelser og meddelelser vedrørende denne samt om forholdsregler, der skal træffes, hvis genstanden afvises, reglerne i det land, hvor undersøgelse skal foretages, medmindre andet udtrykkeligt er aftalt.

Bestemmelsen er udtryk for et alment anerkendt princip, som ikke blot bør gælde i køb, men også i andre kontrakter om ting, såsom leje (leasing) og befragtning.

Reglen gælder undersøgelsens formaliteter. Den gælder ikke om undersøgelsen skal foretages, *hvor* den skal foretages og om *virkningerne* af, at undersøgelsen ikke foretages. Her gælder kontraktstatuttet. Reglen omfatter heller ikke fristerne for reklamation i anledning af konstaterede mangler ved genstanden. Disse regler må også søges i kontraktstatuttet.¹

6.458. *Misligholdelsesvirkningerne*. *Naturalopfyldelse*. – Adgangen til at få opfyldelse *in natura* er som nævnt ovenfor 4.405. ikke så vid i Common

3. Se *idem* 813 f.

6.457. 1. Se nedenfor under 7.112.

Law-landene som i retssystemerne på det europæiske kontinent. I Common Law er den et retsmiddel, et »remedy«, hvis natur og fuldbyrdesmåde som andre processpørgsmål er underkastet domslandets lov.¹ Dette betyder, at en domstol i et Common Law-land vil give adgang til naturalopfyldelse, hvor betingelserne herfor er til stede efter domslandets lov, og at den vil nægte at gøre det, hvor betingelserne i denne lov ikke er opfyldt. Reglerne herom i kontraktstatuttet er uden betydning.²

På det vesteuropæiske kontinent, i Skandinavien og i Østeuropa er kravet om naturalopfyldelse ligesom andre misligholdelsesbeføjelser undergivet kontraktens lov.

En engelsk kontrakt, der indbringes for en domstol i Vesteuropa eller i Skandinavien bør, selv om naturalopfyldelse er et »remedy« i England, være undergivet engelsk ret også for så vidt angår misligholdelsesbeføjelserne. Naturalopfyldelse bør gives i de tilfælde, hvor det må antages, at en engelsk domstol ville have gjort det,³ se herom ovenfor 4.405.

De særlige problemer, som CISG rejser, er omtalt ovenfor 4.405.

6.459. *Ophævelse af kontrakten.* – Spørgsmål om adgangen for en part til at ophæve kontrakten i tilfælde af den anden parts misligholdelse er ligesom de andre misligholdelsesbeføjelser underkastet kontraktens lov. I de fleste retssystemer sker denne ophævelse ved partens blotte erklæring herom. I fransk ret og i nogle andre retssystemer under den franske retsfamilie kræves det som regel, at en domstol ophæver kontrakten.¹ De franske domstole har dog ikke anset hæveadgangen for at høre til processretten. De har anerkendt, at en kontrakt, som var underkastet fremmed ret, var blevet ophævet ved partens erklæring herom.²

Domstole i andre lande, som får en fransk kontrakt til pådømmelse, bør kunne erklære kontrakten for ophævet, når dette kan ske efter fransk ret. En domstol kan være utilbøjelig til at give skyldneren henstand »un délai de grâce« efter fransk ret, se herom 4.401. Det skulle dog ikke kunne

6.458. 1. Se om den *engelske* Sale of Goods Act, sect. 52; Benjamin, A Treatise on the Law of Sale of Personal Property (ed. 9 London 1974) 1346-1350 og Rabel, Warenkauf I 269, 375.

2. Se Rabel (-Bernstein), Conflict III 102; Dicey & Morris (-McClellan) 1177 og (-Collins), 817.

3. Se Lando, Int.Enc. nr. 217.

6.459. 1. Se cc art. 1148 stk. 3 og ovenfor 4.401.

2. Se Cour Amiens 9. april 1968, Rev.crit.d.i.p. 1970, 448.

volde retten større ulempe at give denne henstand og, hvis rigtig opfyldelse ikke sker inden for den af retten fastsatte frist, da at erklære kontrakten for ophævet.³

X. FORDRINGERS FORÆLDELSE

A. Systemerne

6.460. *Common Law-landene*. I Bind I, kapitel 3, afsnit 5, er de materielle regler om forældelse i en række vesteuropæiske lande omtalt. Det er her nævnt, at forældelsesregler i England hører til procesretten. Det samme gælder i USA og i Commonwealth-landene.¹ Hvor forældelsesfristen er udløbet efter domslandets regler, kan sagen ikke føres ved domstolen, uanset om kontrakten er undergivet fremmed ret. De engelske domstole har heller ikke hidtil anvendt fremmede forældelsesregler, selv om de i lovlandet er materielle regler, der udslukker fordringer og ikke som i England blot søgsmålshindringer.

Der findes dog vejledende udtalelser i skotske og engelske domme gående ud på, at fremmede forældelsesregler, der udslukker retten »the right«, skal anvendes ved siden af de engelske, således at den korteste forældelsesfrist skal gælde.²

Nugældende amerikansk ret er beskrevet i Restatement 1971. Den går ud på, at en sag ikke vil blive tilladt ført, hvis den er forældet efter loven i domslandet inklusive domslandets »Borrowing Statute«, se § 142.

»Borrowing Statutes«, der er udbredte i de amerikanske delstater, foreskriver, at forældelsesregler i fremmede stater skal kunne anvendes som søgsmålshindring. Nogle stater »låner« lovreglerne på det sted, hvor søgsmålsgrunden opstod, andre lovreglerne på det sted, hvor sagsøgte boede, da søgsmålsgrunden opstod.

3. Dette forudsættes af Batiffol, Contrats 418, se også vestyisk dom afsagt af LG Freiburg 6. dec. 1966 IPRspr. 1966/67 no. 34a (*obiter dictum* s. 119).

6.460. 1. Se ovenfor 2.520 og Dicey & Morris (-McClellan) 1179; Anton 223.

2. *McElroy v. McAllister*, 1949 S.C. 110; *Harris v. Quine* (1869) L.R. 4 Q.B. 653, 658 *ibidem*, (note 1) og The English Law Commission Working Paper No 75, Classification of Limitation in Private International Law, London 1980; Anton 223; Dicey & Morris 1179 f.

»Borrowing Statutes« anvendes kumulativt med forældelsesreglen i domslandets lov, således at den korteste forældelse kommer til at gælde.

Endelig fastslår Restatement i § 143, at fremmede forældelsesregler skal anvendes, hvis de som de kontinentaleuropæiske »udslukker retten« og altså ikke blot er søgsmålshindringer.

6.461. *Andre lande*.¹ – Både i de socialistiske og de ikke-socialistiske lande på det europæiske kontinent anses forældelsesregler som hørende til de materielle regler og ikke til procesretten. Hovedreglen er, at kontraktstatuttet gælder. Dette har lovhjemmel i *Sovjetunionen*,² *Polen*,³ *Østtyskland*,⁴ *Tjekkoslaviet*,⁵ *Østrig*,⁶ og *Portugal*⁷ og er antaget i retspraksis i *Frankrig*,⁸ *Vesttyskland*,⁹ *Schweiz*,¹⁰ *Benelux-landene*,¹¹ *Skandinavien*¹² og *Italien*.¹³ Domstolene i flere af disse lande, herunder den

- 6.461. 1. Se Batiffol, *Contrats* 453-460; Rabel (-Bernstein), *Conflict* III 507-516.
2. Principperne for civillovgivningen af 8. dec. 1961 som ændret ved lov af 16. maj 1978, art. 126² stk. 1. En sovjetrussisk fordringshaver vil dog iflg. stk. 2 altid kunne kræve en fordring betalt, som ikke er forældet efter sovjetrussisk lov.
3. Lov af 12. nov. 1965 art. 13.
4. Lov af 5. dec. 1975 § 28.
5. Lov af 4. dec. 1963 art. 13.
6. Forbundslov af 15. juni 1978 § 35 og forudsætningsvis OGH 26. feb. 1958 ZfRV 3 (1962) 117.
7. *Borgerlig lovbog* art. 40.
8. Cass.civ. 28. marts 1960, *Rev.crit.d.i.p.* 1960, 202; Cass.civ. 21. april 1971 (to beslutninger), *Rev.crit.d.i.p.* 1972, 74.
9. BGH 9. juni 1960, *IPRspr.* 1960/61 no. 23.
10. Vischer, *Vertragsrecht* 256 m. note 1, se også udkast til forbundslov om international privatret art. 147 stk. 1.
11. *Belgien*: Cass. 14. juli 1898, *Pas.* 1898.I.274; *Nederlandene*: Rb. Middelburg 19. dec. 1957, *Sch.* 1958 no. 22.
12. *Danmark*: ØLD 5. nov. 1935, U 1936-186 i HD 22. maj 1940, U 1940 A 652; VLD 28. feb. 1973, U 1973-583; *Sverige*: HD 29. dec. 1930, *NJA* 1930-692; se også Philip Dansk 306.
13. Cass. 17. feb. 1966, *Riv.dir.int.proc.* 1966, 519; se Jayme, *Die italienische Rechtsprechung zum internationalen Privat- und Prozessrecht 1945-1966*: *RabelsZ* 31 (1967) 446-536, 477 og *Vitta* III, 305.

tyske, svenske og danske højesteret har anvendt forældelsesregler fra Common Law-landene, selv om de dér henregnes til procesretten.¹⁴

Kontraktens lov gælder også, hvor der ikke er tale om egentlige forældelsesregler, men om regler som opstiller en bevisformodning for, at fordringen er betalt, se om den franske code civil art. 2271-73¹⁵ ovenfor 2.517.

De fleste domstole anvender det fremmede kontraktstatuts regler, selv om forældelsesfristen er betydeligt længere end den tilsvarende frist i domslandets ret. Den danske højesteret har således i U 1940-652 anvendt den 30-årige tyske forældelse.¹⁶

B. Vurdering

6.462. *Materiel ret eller procesret.* – Der er i dag enighed i kontinental praksis og doktrin om, at forældelsesregler ikke er procesret, og at de bør henregnes til skyldstatuttet. Forældelsesregler har nok et procesbesparende formål, men det bør ikke gøre dem processuelle. Det vides aldrig, hvor sag bliver anlagt, og skyldner og fordringshaver bør kunne vide, efter hvilke regler fordringen forældes, allerede fra tidspunktet for dens stiftelse. Begge parter ved da, hvor længe de skal gemme deres bevisligheder om kontrakten.¹

6.463. *Domicilloven eller kontraktens lov.* – I det danske og det tidligere svenske udkast til lov om forældelse af gældsfordringer (1957) § 32¹ er det bestemt, at en fordring, der i øvrigt er underkastet fremmed ret og efter lovens regler ikke er forældet, desuagtet forældes efter lovens regler, når skyldneren i hele forældelsestiden har haft bopæl her i riget.

Bestemmelsen begrundes i det danske udkast med, at forældelsesreglerne i et land påvirker folks handlemåde. De kasserer deres kvitteringer

14. Se dansk HD 19. juni 1925, U 1925 A 839; svensk dom ovenfor note 12 og tysk BGH 9. juni 1960 ovenfor note 9. Se også Müller-Freienfels, Die Verjährung englischer Wechsel vor deutschen Gerichten: Xenion, Festschrift Zepos II (Athen, Freiburg og Köln 1973) 491-534.

15. Se Batiffol, Contrats 457.

16. Se også Rabel (-Bernstein) Conflict III 528.

6.462. 1. Se også Cook, Substance and Procedure in the Conflict of Laws: 42 Yale L.J. 333 (1933); Lorenzen, 352-359. Ailes, Limitation of Actions and the Conflict of Laws, 31 Mich. L. Rev. 474-502 (1932/33) og Weintraub 48.

6.463. 1. Dansk betænkning nr. 174/1957 s. 39.

efter forløbet af den i loven fastsatte frist og regner ikke med gamle forpligtelser. En fordring, som forlængst ville være forældet efter dansk ret, bør ikke kunne gøres gældende her i landet imod en person, der har været bosat her under hele forældelsesperioden. Endvidere henvises til, at forældelsesfristerne – »skønt henregnede til den materielle ret – står på grænsen af de processuelle regler, for hvilke man anvender *lex fori*«; de har et procesbesparende formål. Samme betragtninger findes i den svenske betænkning.

Henvisningen til forældelsesreglernes halvvejs processuelle karakter forekommer mig at have ringe vægt. Der findes adskillige materielle regler, som har et procesbesparende formål, men som man alligevel ikke henregner til procesret.

Udkastet vil afskære, at meget lange forældelsesfrister gøres gældende imod en dansk skyldner i et internationalt mellemværende, hvor den danske frist er kort. Det tager her efter min opfattelse for lidt hensyn til den fremmede fordringshaver, der indretter sin inkassovirksomhed efter andre regler. Problemet illustreres af den danske dom i U 1954-359 Ø, der angik en dansk redaktør, som i efteråret 1943 var flygtet til Stockholm med sin familie, og som i april 1944 havde åbnet en konto i stormagasinet Nordiska Kompaniet til indkøb af familiens fornødenheder. Da han vendte tilbage til Danmark i 1945, skyldte han Nordiska Kompaniet over 3.000 kr., og i august 1952 sagsøgte selskabet ham for beløbet. Han påstod frifindelse, bl.a. under henvisning til, at gælden var forældet efter dansk ret. Han havde kun haft midlertidigt ophold i Sverige og havde ikke under sin flygtningetid opgivet sit danske domicil. Nordiska Kompaniet påstod svensk ret anvendt; efter svensk ret var fordringen ikke forældet.

Østre Landsret udtalte »Uanset om sagsøgte under sit ophold i Sverige må antages at have bevaret sit domicil i Danmark, finder retten, at forholdet mellem parterne, da det drejer sig om en i Stockholm truffet aftale om indkøb i et svensk stormagasin af ting, der var nødvendige til familiens fornødenheder under dens ophold i Sverige og skulle betales dersteds og i svensk mønt, må bedømmes efter svensk ret, hvorefter sagsøgerens krav ikke kan anses for forældet«. Rettens opregning af de momenter, der peger imod Sverige, har antagelig skullet forklare, hvorfor den ikke har villet anvende en eventuel formodning for debtors domicillov.

Størst sikkerhed opnås derfor, hvis man anvender kontraktens lov.

6.464. *Fremmede forældelsesregler og ordre public.* – I *Weiss-sagen* U 1940-652 udtalte et mindretal blandt den danske højesterets dommere, at man i et tilfælde som det foreliggende, hvor skyldneren, som var dansk statsborger, i over 20 år før sagen blev rejst havde haft bopæl her i landet, burde anse den danske forældelsesfrist på 20 år for anvendelig, idet det er »den længste efter dansk ret tilladte forældelsesfrist«. *Borum* støtter den opfattelse og gør gældende, at man ikke bør anvende fremmede regler, hvor de enten indeholder frister, der er længere end de længste danske, eller hvor de foreskriver uforældelighed.¹

Denne opfattelse fik ikke støtte blandt flertallet i højesteret i den ovennævnte dom og må vistnok forkastes. Den er i hvert fald for bredt affattet. Det kan ikke udelukkes, at fremmede forældelsesregler i visse situationer kan være så stødende for retsbevidstheden, at de bør nægtes anvendelse. Domstolene bør dog her være meget tilbageholdende. At forældelse efter kontraktstatuttets regler er længere end den længste danske, eller at fordringer efter disse regler slet ikke kan forældes, er ikke i sig selv nogen grund til at nægte at anvende de fremmede regler.

XI. PENGEFORPLIGTELSER

A. Indledning¹

6.465. Penge har den dobbelte funktion at være værdimåler og betalingsmiddel, og i begge egenskaber rejser penge problemer i den internationale privatret. I dette afsnit skal nogle hovedpunkter omtales: Hvilken lov afgør, hvilken mønt der er betalingsmiddel (money of payment) og værdimåler (money of account) for en pengeforpligtelse? Hvilken lov bestemmer, om der kan betales i anden mønt end denne mønt? Efter hvilken lov afgøres det, om værdiændringer i den mønt, hvori betaling skal ske, påvirker betalingen?

6.464. 1. Se herom *Borum* og *Philip*, 174; 1. udgaven 400, men se *Philip*, *Dansk* 307.

6.465. 1. Litteratur: *Mann*, *Nussbaum*, *Money*; *van Hecke* *Int. Enc. og Problèmes juridiques des emprunts internationaux*, 2. udg. Leyden 1964; *Dacey & Morris* (-*Morris*) *Chapter* 32 p. 983; *Enc. Dalloz* II, *Paiement*, (-*Eck*).

B. Hvilken mønt er værdimåler?

6.466. I reglen fremgår det klart af aftalen, hvilken mønt en betalingspligt skal fastsættes i, men tvivl kan i internationale kontrakter opstå, hvor ingen mønt er aftalt – der er f.eks. blot aftalt betaling »efter gældende markedspris«¹ – og hvor den anførte møntbetegnelse dækker over flere valutaer såsom kroner, der kan være danske eller norske, og pund, der kan være engelske eller irske.

Flere forfattere² mener, at det bør afgøres efter kontraktens lov, hvilken mønt forpligtelsen gælder. Det er et spørgsmål om fortolkning eller udfyldning af kontrakten og som sådant underkastet kontraktstatuttet. Denne regel har fundet støtte i franske domme³ og i en ledende engelsk dom⁴ og formentlig også i den danske dom i U 1926-23 H, hvor spørgsmålet var, om en forsikring, som en dansker havde tegnet i et svensk selskab, skulle udbetales i dansk eller svensk mønt. Tegningen og betalingen af præmierne var sket på en tid, da dansk og svensk mønt stod i pari, men da forsikringssummen skulle udbetales, var svenske kroner mere værd end danske. Højesteret fastslog, at forsikringen skulle udbetales i svenske kroner, eftersom policen var udstedt i Stockholm og på svensk, og eftersom selskabet havde modtaget alle præmierne i kroner til pari kurs. I noten til dommen blev det endvidere fremhævet, at der intet var, som tydede på, at selskabet selv skulle have regnet med forsikring i dansk mønt som en særskilt risiko, jfr. også dommen i NRt 1926-35.

At kontraktstatuttets regler afgør, hvilken mønt forpligtelsen gælder, er ikke ensbetydende med, at forpligtelsen skal fastsættes efter kontraktstatuttets mønt. Efter dansk materiel ret skal dog, hvor andet ikke er aftalt eller forudsat, betaling formentlig erlægges i den mønt, som gælder i det land, hvortil kontrakten har sin nærmeste tilknytning, og det betyder, at pengeskyld ifølge en dansk kontrakt i reglen skal betales i danske

6.466. 1. Jfr. Mann 217.

2. Mann 228; Nussbaum, Money 376 ff; v. Hecke; Int. Enc. No 1 og 2; Philip, Dansk, 308, Batiffol & Lagarde II 297, No 613.

3. Cass. civ. 18. dec. 1951, D 1952. 357; 24. april 1952, Rev.Crit. d.i.p. 1952, 502.

4. *Bonython v. Commonwealth of Australia* [1951] A.C. 201 (P.C.) se Dicey-Morris (-Morris) Rule 176, p. 1000.

kroner.⁵ Er et fremmed betalingssted angivet i aftalen, gælder der dog formentlig en formodning for, at der skal erlægges i betalingsstedets mønt. Denne regel har støtte i de norske motiver til gældsbrevslovens § 7, stk. 1.⁶

I udlandet har problemet om, i hvilken mønt en skyld skal fastsættes, været fremme i tilfælde, hvor et valutaområde er blevet delt. Det er sket i nyere tid ved en omorganisering af Fransk Ækvatorialafrikas møntforhold og ved delingen af Tysklands valuta i »Østmark« og »Vestmark« i 1948. Begge delinger har givet anledning til »interzonale« problemer om betaling af ældre gæld, og begge steder har man løst problemet ved en individualiserende metode, der var beslægtet med den, domstolene har fulgt i kontraktretlige lovkonflikter.⁷ Cour de Cassation søgte efter kontraktens lokalisering og fastsatte gælden i det landområdes valuta, som kontrakten stedligt havde sin nærmeste tilknytning til.⁸ Bundesgerichtshof erkendte, at det her var vanskeligt at benytte den formodede partsvilje. Der måtte da lægges vægt på »en fornuftig interesseafvejning på objektivt grundlag«. Nogle af de tyske domme lagde da afgørende vægt på debtors domicil på valutadelingens tidspunkt.⁹

Reglerne om, hvilken mønt der er den for kontrakten gældende mønt, kan sammenfattes således: Det bestemmes af kontraktens lov, efter hvil-

5. Dette er også antaget i Frankrig, Tyskland og England, jfr. f.eks. Cass. civ. 19. juli 1937, Rev. crit.d.i.p. 1938-276, RG 25. sept. 1919 RGZ 96-262 og om engelsk ret. Dicey-Morris; (-Morris) Rule 176 p 999; se endvidere v. Eyben i TFR 1954-231.
6. Jfr. Ussing Alm. Del s. 29 og Ussing i U 1926 B s. 173 (176), jfr. U 1926-23 og for tysk rets vedkommende RG 25. sept. 1919 RGZ 96-262. I den danske veksellovs § 41, sidste stk., og i checklovens § 36, sidste stk., er det bestemt: Er veksell eller checkbeløbet angivet i en møntsort, der har den samme benævnelse, men en forskellig værdi i det land, hvor vekslen eller checken skal betales, er formodningen for, at det er betalingsstedets mønt, som er ment. I gældsbrevsloven er der ikke taget stilling til spørgsmålet, men § 7, stk. 1, går dog ud fra, at erlæggelse i betalingsstedets mønt er hovedreglen.
7. Nussbaum; Money 354: The legal approach is analogous to the Conflict of Laws doctrine determining the law governing the contract; jfr. også Dicey-Morris (-Morris) Rule 176 og de dér nævnte domme (s. 1000 ff).
8. Cass. civ. 24. april 1952, Rev. crit. d.i.p. 1952-502, se Batiffol & Lagarde II 298, No 613.
9. Se BGH 1. feb. 1952, IZRspr. 1945-53 no. 402 b. BGH 26. jan. 1951, IZRspr. 1945-53 no 232, BGH 30. sept. 1952, IZRspr. 1945-53 no. 213 b.

ke regler mønten vælges som værdimåler. Er dansk materiel ret anvendelig, bør den mønt som regel vælges, som gælder på det sted, kontrakten stedligt er nærmest knyttet til;¹⁰ dog gælder der her en formodning for, at betalingsstedets mønt skal være værdimåler og betalingsmiddel, hvor aftalen angiver et bestemt betalingssted.

C. Betaling i anden mønt end den, forpligtelsen går ud på

6.467. Det synes at være flere forfatteres opfattelse, at kontraktens lov afgør, hvorvidt en skyldner kan eller skal erlægge i anden mønt end den, som gælder som værdimåler.¹ Denne løsning er formentlig den rigtige.

Er dansk ret kontraktens lov, kan skyldneren efter gældsbrevslovens § 7, stk. 1, erlægge en fremmedmøntet forpligtelse i betalingsstedets mønt efter kursen på betalingsdagen. Er tysk ret kontraktens lov, gælder en tilsvarende regel for betaling efter fremmed mønt, forudsat at betaling sker i Tyskland, jfr. BGB § 244, stk. 2. Også efter engelsk² og amerikansk³ materiel ret gælder det, at skyldneren kan betale med betalingsstedets mønt efter kursen på betalingsdagen. Både i »Common Law« og »Civil Law«-landene kan en klausul om »effektiv betaling« dog udelukke debitor fra at betale med betalingsstedets mønt, men herfra gælder der i amerikansk⁴ ret den undtagelse, at en dom på penge altid skal lyde på domslandets mønt, i reglen⁵ efter kursen på den dag, dommen afsiges. Denne – meget kritiserede⁶ – regel anser de amerikanske domstole for at være af processuel karakter,⁷ og det bør den – også efter et skandinavisk synspunkt – forblive. Den bør således ikke anvendes i amerikanske kontrakter, der pådømmes i Skandinavien.

Det er også antaget, at kontraktens lov afgør, hvorvidt debitor i tilfælde

10. Se om engelsk ret Dicey & Morris (-Morris) Rule 176 (2) p. 1000; Mann s. 219.

6.467. 1. Wolff s. 461, Graveson i »The Conflict of Laws and International Contracts« (Ann Arbor 1951) s. 118, men se Mann s. 328, Nussbaum Money s. 361 (opfyldelsesstedets lov).

2. Dicey & Morris (-Morris) Rule 177, p. 1011.

3. Restatement 2d § 144.

4. Nussbaum; Money s. 364 og Restatement 2d § 144. Om tidligere engelsk ret se Dicey & Morris (-Morris) 1015.

5. Se *Deutsche Bank Filiale Nürnberg v. Humphrey* 71 L.Ed. 383. 272 U.S. 517 (1926) og Restatement 1971 § 144.

6. Mann s. 361, Nussbaum, Money 370 ff.

7. Restatement 1971 § 144.

af mora skal erstatte kreditor det kurstab, denne måtte have lidt ved, at den mønt, hvori betaling skal erlægges, er faldet i værdi, jfr. NRT 1948-329, hvor det udtrykkeligt er sagt, at spørgsmålet om erstatning for kurstab ved en forsinket betaling til den schweiziske sælger i Schweiz skulle afgøres efter norsk ret, fordi det var aftalt mellem parterne, at tvistemål skulle afgøres efter norsk ret.

Vælger skyldneren i henhold til kontraktens lov at betale i anden mønt end den aftalte, f.eks. i betalingsstedets mønt, bør skylden som regel omregnes efter den officielle kurs. Franske, engelske og tyske domstole har dog fastslået, at dersom der på betalingsstedet findes et »frit« lovligt marked for den fremmede mønt, bør omregning kunne ske efter kursen på det frie marked. Denne regel bør også gælde for pengeskyld ifølge kontrakt, for hvilken dansk ret er kontraktstatut.⁸

D. Nominalitetsprincippet og afvigelserne derfra

6.468. Er betaling fastsat i en bestemt mønt enten ifølge aftale eller efter kontraktstatuttets udfyldende retsregler, er det møntlandets lov der bestemmer, hvilke sedler og pengestykker, der er lovligt betalingsmiddel¹, og den bestemmer omregningsforholdet mellem ny og ældre mønt, når ny møntenhed indføres.²

Det gælder endvidere overalt, at pengeskyld skal betales i den skyldige mængde pengeenheder, uanset om der, efter at aftalen er indgået, er sket ændringer i møntens interne eller eksterne købekraft (kurs).³ Møntens lov bestemmer i reglen møntens værdi.

Princippet om, at pengeforpligtelsen uændret går ud på samme antal pengeenheder (nominalitetsprincippet), kan fraviges. Parterne kan fravige det ved forudgående aftale, hvorefter pengeenhedernes mængde bestemmes efter deres guldværdi ved aftalens indgåelse, efter pristal eller på anden måde. Lovgivningen eller retspraksis kan i tilfælde, hvor kraftige

8. Mann 461 ff og Dicey & Morris (-Morris) Rule 177 stk. 2 p. 1011 og Kommentarer p. 1013; Enc. Dalloz II, Paiement, (-Eck) no 61-63, Kegel 524 (om BGB § 244 stk. 2); se også Ussing Alm. Del s. 34.

6.468. 1. Nussbaum; Money 348 ff.

2. Se Østre Landsrets dom i Ocean-sagen U 1933-703 (710).

3. Nussbaum; Money s. 351. . . . the triumph of the nominalist rule in regard to foreign currency may be called universal. Mann s. 198, Dicey & Morris (-Morris) Rule 173 (1) 983, se for dansk rets vedkommende U 1928-697, 1932-917 (Grosserer-Societetets responsa) og 1951-952 (Borsvoldgiftskendelse).

fald i pengeværdien er indtruffet, opskrive ældre gæld i den værdiforringede mønt. Dette er sket efter første verdenskrig. Der kan endelig opstå spørgsmål om erstatning for værdiforringelsen ved forsinket betaling.

I alle disse forhold opstår det problem, om møntens lov eller kontraktens lov bør anvendes.

1. Forudgående aftaler

6.469. Aftaler om betaling af gæld i guld eller efter guldværdi, som tidligere forekom hyppigt, er i dag ikke så almindelige. Pristalsklausuler er blevet mere almindelige. I låneforhold forekommer – og forekom navnlig tidligere – flermøntede obligationer, hvorefter fordringshaveren kan vælge mellem opfyldelse i flere valutaer i bestemte omregningsforhold.¹

Der opstår her det spørgsmål, hvilken lov der afgør, om disse klausuler er gyldige ved deres oprettelse, og om de kan ophæves ved senere lovgivningsindgreb.

I fransk materiel ret har aftaler om betaling efter guldværdi, efter værdien af fremmed mønt og i et vist omfang også efter pristallets udvikling længe været forbudt i interne franske forhold.² Dette forbud gælder ikke længere. Derimod er klausuler om effektiv betaling i anden end fransk mønt stadig ikke tilladt i de interne franske kontrakter. I kontrakter, der påvirker Frankrigs betalingsbalance har det længe været tilladt at vedtage, at guld og fremmed mønt m.m. skal være værdimåler for betalingen (*monnai de compte*) og betalingsmiddel (*monnai de paiement*). Det strider endog mod fransk ordre public, hvis det fremmede kontraktstatut ophæver guldklausuler.³

I flere andre landes internationale privatret afgøres gyldigheden og fortolkningen af guldklausuler m.v. af kontraktens lov.⁴ Denne løsning er akcepteret af de skandinaviske domstole i sagerne om anvendelsen af den

6.469. 1. Se om valutaværdiklausuler Ussing Alm. Del § 5 VIII A, s. 35.

2. Se herom bl.a. Nussbaum; Money s. 262 ff og nu Enc. Dalloz, Paiement, no. 52 (-Eck), med *Mise à Jour* 1979, Ferid I, 2 B 44, og Cass. comm. 30. april 1969, Bull. civ. IV no. 149.

3. Cass. civ. 21. juni 1950. Rev. crit. d.i.p. 1950-609.

4. *Danmark*: Jfr. U 1933-703 (Ocean-sagen) og Ussing i U 1933 B s. 269 og de nedenfor note 5 nævnte domme. *England*: Dicey & Morris (-Morris) Rule 175, p. 991 og *Rex v. International Trustee* [1937] A.C. 500. *Schweiz*: Vischer, Vertragsrecht 222. Om *Belgien*, *Nederlandene* og *Østrig* se van Hecke i Int. Enc. no 10 med note 60.

amerikanske Joint Resolution, der ophævede virkningen af guldklausuler for dollars. Det skete i tilfælde, hvor deres ophævelse ikke stod i forbindelse med nogen forringelse af dollar'ens kurs eller interne købekraft.⁵ Det bør også i princippet afgøres af kontraktens lov, om en fordringshaver kan benytte sig af sin ret til at kræve betaling i guld efter guldværdi og efter pristol eller til at vælge møntsort i flermøntede obligationer.⁶ Hvor kontraktens lov har frataget fordringshaveren en ved aftalen lovet valgret og tvunget ham til at modtage betaling i kontraktstatuttets mønt, har fremmede domstole dog undertiden søgt at undgå bestemmelserne herom enten ved at fastslå, at disse forskrifter ikke havde ekstraterritorial gyldighed – de var fra lovgivningens side kun ment at skulle gælde, når betaling blev forlangt i lovlandet⁷ – eller ved at reprobere dem. Det er især sket, hvor lovlandets bestemmelser om ophævelse af denne valgret stod i forbindelse med en betydelig kursforringelse i kontraktstatuttets mønt og en stærk intern forringelse af møntens købeevne. I disse tilfælde bør reprobering ske. Det er netop denne situation, som løftet om valgret skulle sikre fordringshaveren imod, og det bør sidestilles med ekspropriation uden erstatning at fratage ham valgretten.

2. Opskrivning

6.470. Nominalitetsprincippet fraviges som nævnt sjældent.¹ Forudsætningslæren og beslægtede principper vil kun undtagelsesvis afhjælpe de smertelige følger for fordringshaverne, som fald i pengenes værdi fører til. Dette gælder så vidt vides i alle landes ret. De små og de jævne fald i pengenes købekraft er et led i en økonomisk politik og kalder ikke på foranstaltninger. Kun hurtige og voldsomme fald har medført forholdsregler. Hovedeksemplet er markens fald i begyndelsen af 1920'erne.² Marken blev i løbet af få år værdiløs, og i 1924 fastsattes den gamle mark til en billiontedel af den nye. Samme begivenhed indtraf samtidig i andre lande, således i Ungarn og Østrig. For at råde bod på de tab, fordringsha-

5. Se herom U 1935-82 H, 1939-296 H, NJA 1937 s. 1 og NRt 1937-888. ovenfor 6.331 ff.

6. Se om aftaler om anvendelse af internationale montenheder, van Hecke Int. Enc. no 12.

7. RG 14. nov. 1926, RGZ 126-196.

6.470. 1. Jfr. Mann 265 ff.

2. Se herom Nussbaum; Money 206 ff.

verne i Tyskland havde lidt ved inflationen, begyndte Reichsgericht allerede i 1923 en almindelig opskrivning af markgæld med »hjemmel« i BGB § 242, hvorefter skyldneren er forpligtet til »die Leistung so zu bewirken, wie Treu und Glauben mit Rücksicht auf die Verkehrssitte es erfordert«. ³ Senere indførtes på bestemte områder, f.eks. for pantefordringer i fast ejendom, særlige lovregler om faste opskrivningsrater, men den almindelige regel, der overlod afgørelsen til dommerens skøn, anvendtes stadig ved siden af lovene.

Tysk praksis lod som regel opskrivningen følge kontraktens lov og ikke møntens lov. Markgæld, der skyldtes i medfør af fremmed lov, blev som regel ikke opskrevet, ⁴ dersom kontraktens lov ikke anerkendte opskrivning. Gæld i østrigsk og ungarsk mønt blev opskrevet efter de tyske opskrivningsregler, hvis skylden var undergivet tysk ret. ⁵ I Frankrig blev opskrivningslovene derimod reprobere, og det samme skete i Holland, men ikke i England, hvor man ligesom i Tyskland fulgte kontraktens lov. ⁶

Norsk praksis stod delt. Alten gav udtryk for den norske Højesterets opfattelse, da han i dommen i NRt 1934-152 fastslog, at de tyske opskrivningslove stred imod norsk ordre public. En af grundene til denne reprobation var, at de tyske love havde tilbagevirkende kraft og derfor stred imod reglen i den norske grundlovs § 97, der forbød, at love blev givet tilbagevirkende kraft. Det samme kunne siges om de amerikanske guld-klausullove, men det lykkedes her Norges Højesteret at se bort fra denne hindring, se NRt 1937-888. Man henviste til, at grundlovens § 97 ikke gjaldt for fremmede love, ⁷ og denne begrundelse lader formode, at man heller ikke i dag ville reprobere fremmede opskrivningslove med støtte i

3. RG 28. nov. 1923, RGZ 107-78, se ovenfor 1.210.

4. Se RG 14. dec. 1927, RGZ 119, 259, RG 5. marts 1931, RGZ 132, 193, men se RG 5. marts 1928 RGZ 120, 207 og van Hecke i Int. Enc. no. 7.

5. RG 27. jan. 1928, RGZ 120-70.

6. *Anderson v. Equitable Assurance Society of the United States* (1926) 134 L.T. 557 (CA), *Re Schnapper* (1936) 1. All E.R. 322 og *Kornatzki v. Oppenheimer* (1937) 4 All E.R. 133, jfr. Mann 278.

7. Dommer Boye: »Det har under prosedyren specielt været hevdet at den norske grunnlovs § 97 er til hinder for, at bestemmelserne i Joint Resolution anvendes her i landet. Jeg finner det nødvendig å drøfte, om en norsk lov av tilsvarende innhold ville måtte tilsidesettes som stridende mot grunnlovens § 97. Selv om så var tilfelle, kan dette ikke i og for sig være afgjørende for, at norske domstoler skal sette ut av betraktning en lov, som er gitt i et annet land.«

grundlovens § 97. Men det vides ikke, om man af andre grunde vil reprobere fremmede opskrivningsregler.

Svenske domme giver ingen vejledning, idet de svenske domstole i de sager, hvor spørgsmålet om anvendelse af de tyske regler har været berørt, har anvendt svensk ret, formentlig fordi kontraktstatuttet var svensk, se således NJA 1928-252, 1930-507 og 513. Håkan Nial⁸ mener, at det fremmede kontraktstatuts opskrivningslove i princippet bør kunne anvendes af svenske domstole. Danske domstole har i de retsforhold, der var lokaliseret udenfor Sønderjylland, anvendt de tyske regler om opskrivning, hvor tysk ret var kontraktens lov,⁹ jfr. herved U 1928-1045 og 1940-652. Det må efter præmisserne og Højesterets voteringer i de to sager antages, at opskrivning anerkendes, både hvor den er hjemlet i særlige love, og hvor den udledes af princippet i BGB § 242.

Efter min opfattelse er denne løsning den rigtigste. Opskrivningslove tager i samme grad som guldklausullove sigte på en regulering af skyldforholdene mellem borgerne indbyrdes og er ikke præget af statsegoistiske interesser, som andre landes domstole må værgе sig imod. De fleste opskrivningslove har desuden kun givet kreditor en beskeden godtgørelse for hans tab ved møntens devaluering.

6.471. Spørgsmålet om, hvorvidt fordringshaveren ved *forsinket betaling* har krav på erstatning for den forringelse af møntens interne værdi, som er indtruffet efter forsinkelsen, vil opstå ved langvarige forsinkelser og ved pludselige og stærke fald i møntens værdi. Det har lighed med problemet om opskrivning af værdiforringet mønt og bør formentlig afgøres efter kontraktens og ikke efter møntens lov.¹

8. Nial, Formögenhetsrätt, 153.

9. Jfr. Nussbaum; Money s. 357, og Madsen-Mygdal s. 159 og s. 307.

6.471. 1. Ussing mener (Alm. Del s. 77), at der efter dansk ret gør kunne gives erstatning for en sådan værdiforringelse, hvis der er tale om forpligtelser i indenlandsk mønt. Der er dog næppe nogen særlig grund til at begrænse reglen til forpligtelser i indenlandsk mønt, se om kurstab ovenfor 6.467.

XII. MODREGNING

A. Forskelle i reglerne om modregning

6.472. De bestående forskelle i lovvalgsregler om tvungen modregning afspejler forskelle i de materielle regler om modregning.¹

I Common Law-landene hører reglerne om tvungen modregning til procesretten. Udenretlig tvungen modregning kendes ikke. Den indenretlige modregning sker først, når den er fastslået af retten.²

I Civil Law-landene hører reglerne om tvungen modregning ikke til procesretten, men til den materielle ret. Betingelserne for og virkningerne af denne modregning er dog forskellige.

I Østrig, Frankrig, Italien og andre lande i den franske retsfamilie ophæver de to fordringer hinanden, så snart de står over for hinanden som egnede til modregning. En erklæring er unødvendig.³ I Tyskland, Schweiz og Norden får modregning først virkning, når en af parterne har erklæret modregning. I Tyskland og Schweiz har erklæringen som regel tilbagevirkende kraft. Fordringerne anses for at have ophævet hinanden fra det øjeblik, de stod over for hinanden som egnede til modregning. I Norden har modregningserklæringen ikke tilbagevirkende kraft. Den har først virkning fra det øjeblik, den kom frem til den anden part.⁴

I Tyskland, Schweiz og Norden stilles der ikke krav om, at de to fordringer skal have en særlig klarhed (likviditet) for at modregning kan tillades. Dette krav stilles i fransk ret og i andre retssystemer under den franske retsfamilie.⁵

B. Lovvalgsreglerne i de forskellige retssystemer¹

6.473. I Common Law-landene fører reglernes procesretlige karakter til at spørgsmål om modregning som regel afgøres efter domslandets lov.

- 6.472. 1. Se Brinkmann. Die nichtvertragliche Aufrechnung in rechtsvergleichen der Darstellung und im schweizischen Kollisionsrecht (Disp. Genève 1970).
 2. Kegel, Aufrechnung 11.
 3. Østrigsk ABGB § 1438; fransk Code civil art. 1290; italiensk Codice civile, art. 1241.
 4. Tyskland BGB § 388, Svejs OR art. 124 (1); Ussing Alm. Del 343; Rodhe, Lärobok i obligationsrätt, 2. udg., 1969, 33; Arnholm, Streiftog i obligationsretten (Oslo 1939) 111.
 5. Kegel, Aufrechnung 158; fransk Code civil art. 1291 (1); italiensk Codice civile art. 1243, se Kegel, *ibidem*, 160.
- 6.473. 1. Litteratur: se Kegel, Aufrechnung; Lando, Int. Enc. no. 223-228.

Retten vil altid og – som regel – kun erklære modregning, hvis betingelserne herfor i domslandets lov er opfyldt.²

Under indflydelse af tyske og schweiziske forfattere har de tyske og schweiziske domstole antaget, at det er hovedfordringens lov der bestemmer, om tvungen modregning kan ske, og hvilke virkninger den gennemførte modregning skal have.³ Den tjekkoslovakiske⁴ og den østtyske⁵ lov om international privatret giver den samme regel. Flere skandinaviske forfattere går ind for, at modregning skal bestemmes af hovedfordringens lov,⁶ men retspraksis om spørgsmålet findes så vidt vides ikke i Skandinavien. Denne lære har fundet støtte også i andre lande, hvor en erklæring fra en af parterne er nødvendig for at hidføre modregning. Argumentet er, at en fordringshaver kun skal tåle denne opfyldelsesmåde fra skyldnerens side, hvis den lov, som gælder for hans tilgodehavende tillader det. Modfordringens lov behøver man ikke tage i betragtning. Den vil jo i reglen tillade, at en fordringshaver »opgiver« sin fordring ved modregning.

Franske⁷ og italienske⁸ forfattere, den sovjetrussiske forfatter *Lunz*⁹ og den ungarske forfatter *Szàzy*¹⁰ mener, at tvungen modregning kun bør tillades, hvor den kan ske både efter hovedfordringens lov og modfordringens lov. Denne regel harmonerer med princippet om, at modregning indtræder i det øjeblik, de to fordringer kan modregnes, uden at en erklæring herom er nødvendig. Når modregning indtræder uden videre, bør dette kun kunne ske, når begge love tillader denne ophørsmåde. Enkelte

2. England, Dicey & Morris (-Mc.Clean) 1194, om Skotland se Anton 548; USA, Restatement 1971 § 128.

3. Kegel IPR 323, Drobnig 246 og BGH 22. nov. 1962 IPRspr 1962/63 no. 35; Vischer, Vertragsrecht 252 og BGE 26. juni 1951, BGE 81 II 175.

4. Lov af 4. dec. 1963 § 13 (2).

5. Lov af 5. dec. 1975 § 14.

6. Nial, Förmögenhetsrätt 50, Bogdan 204.

7. Batiffol, Contrats no. 567, Batiffol & Lagarde II no. 614, Enc. Dalloz I Compensation (-Bédin) 423.

8. Vitta 304-305 og de Nova, L'estinzione delle obbligazioni convenzionali nel diritto internazionale privato, Studi Pavia 9 (1931) 233, 234.

9. Lunz IPR II 152.

10. Szàzy 299.

kendelser afsagt af de sovjetrussiske handelsvoldgiftsretter er forenelige med denne lære;¹¹ den har også en vis støtte i fransk retspraksis.¹²

C. Vurdering

6.474. Efter min opfattelse bør man anvende hovedfordringens lov til afgørelse af, om den kan bringes til ophør helt eller delvis ved modregning. Modfordringens lov bør endvidere anvendes til afgørelse af, om den kan benyttes til modregning, hvad der kan få betydning i de – formentlig få – tilfælde, hvor den hindrer tvungen modregning. Hvor det efter den lov, som gælder for modfordringen, er forbudt fordringshaveren at benytte den til modregning – hvad det kan være ved visse erstatningskrav og løntilgodehavender – bør modregning ikke tillades.

Der findes så vidt ses heller ikke noget hensyn, der afgørende taler for at anvende hovedfordringens lov alene på spørgsmålet om modregningens gennemførelse. Også her synes det rigtigst at kræve betingelserne i begge fordringers love opfyldt. Hvis således en af lovene kræver modregningserklæring, bør en sådan erklæring være en betingelse for modregningens gennemførelse. Modregning med tilbagevirkende kraft – hvadenten erklæring er fornøden eller ej – bør formentlig også kun ske, hvor begge fordringers love hjemler det.

Modregning er i anglo-amerikansk ret procesret. Spørgsmålet afgøres som regel efter *lex fori*. Danske domstole bør næppe akceptere denne kvalifikation.¹ Common Law's regler bør kunne anvendes af vore domstole. Som ved anvendelsen af de anglo-amerikanske forældelsesregler, der også er procesret, vil man kunne uddrage et »materielt« indhold af reglerne i Common Law ved en undersøgelse af den anglo-amerikanske retspraksis om modregning.²

11. Ramsaizev 143.

12. Cour Paris 29. marts 1938, Clunet, 1938, 749; se også belgisk dom afsagt af Cour de Gand 7. marts 1966. Clunet 1967, 147.

6.474. 1. Rabel III (-Bernstein) s. 462, Nial s. 50.

2. Dette er påvist af Kegel, Aufrechnung, s. 48 ff.

7. De enkelte kontrakter

En eller flere regler?

7.000. Flere love og lovudkast om international privatret indeholder fælles regler for alle kontrakter. Dette gælder bl.a. lovene i *Italien*¹, *Grækenland*², *Portugal*³, *Sovjetunionen*⁴ og *Japan*⁵ samt Benelux-lovudkastet fra 1969⁶ og et fransk udkast til en ændring af code civil fra 1967.⁷ I flere af de lande, som ikke har lovfæstet den internationale kontraktret, har domstolene givet det indtryk af, at de anvender samme regler for alle kontrakter. Domstolene i *Belgien*, *England*, *Frankrig* og *Skandinavien* har udtalt, at de anvender den lov eller det retssystem, som har den nærmeste tilknytning til kontrakten. De har, så vidt ses, endnu hverken sagt eller tydeligt vist, at dette princip om den nærmeste tilknytning kan føre til, at der opstilles særlige regler for hver af de enkelte kontrakter. Princippet udelukker dog ikke, at der med tiden kan opstilles formodningsregler, og at disse formodningsregler tager hensyn til hver enkelt kontrakttypes særpræg.⁸

Flere forfattere fra disse lande har også søgt at påvise, at domstolene mere eller mindre skjult har fulgt forskellige formodningsregler i de forskellige kontraktforhold.⁹

Andre lande har åbenlyst opstillet specielle regler for enkelte kontrakter. *Østrig*, *Tjekkoslaviet* og *Albanien* har ved lov givet specielle for-

7.000. 1. Codice civile disp.prel. art. 25 stk. 1.

2. Borgerlig lovbog art. 25.

3. Borgerlig lovbog art. 41 og 42.

4. Principperne for civillovgivningen art. 126.

5. Horei, art. 7.

6. Art. 13.

7. Art. 2213.

8. Se om *Belgien* ovenfor 6.310., *England*, 6.305.-6.306, *Frankrig*, 6.308., *Skandinavien*, 6.330.-6.342.

9. Se f.eks. Batiffol, Contrats 161-324; Dicey & Morris (-Morris) 835; 862.

modningsregler for de vigtigste kontrakttyper.¹⁰ I *Vesttyskland*, *Nederlandene* og *Schweiz* har domstolene og forfatterne skabt en række formodningsregler¹¹, og i *USA* har forfatterne til *Restatement 1971* gjort det samme. EF-konventionen af 19. juni 1980 opstiller en formodningsregel for kontrakter i almindelighed, en fast regel for forbrugeraftaler, og særlige præsumptionsregler for arbejdskontrakter og kontrakter vedrørende fast ejendom.¹² *Spanien* har i sit lovdekret af 1974 opstillet faste regler for kontraktforhold i almindelighed og undtagelsesregler for kontrakter vedrørende fast ejendom, løsøre, køb, arbejdsforhold og gaver.¹³ *Polen*, *Østtyskland* og *Ungarn* har ved lov indført en række faste regler for de enkelte kontrakter.¹⁴

I de følgende afsnit vil hver af de enkelte kontrakter blive behandlet. Der vil dels blive redegjort for de gældende regler og dels for de regler, nærværende forfatter ville opstille.

7.1. Kontrakten om levering af løsøre

7.101. *Anvendelse af de almindelige kollisionsnormer om kontrakter.* – I en række lande er de internationalprivatretlige regler om levering af løsøre de samme regler som dem, der gælder for kontraktforhold i almindelighed. Det gælder for de lande, som i deres lovgivning har gjort anvendelsen af indgåelsesstedets lov til en fast regel for alle kontrakter, *Sovjetunionen*, *Japan*, *Brasilien* og *Portugal*. Det gælder lande, som anvender en individualiserende metode, såsom *Storbritannien* og *Commonwealthlandene*, se ovenfor 7.000.

Andre lande har derimod givet specielle regler for hver af de enkelte kontrakter og dermed også for køb af løsøre. Dette gælder *Østtyskland*, *Nederlandene*, *Tjekkoslavakiet* og *Polen*. Endvidere har *Belgien*, *Danmark*, *Finland*, *Frankrig*, *Italien*, *Norge*, *Schweiz* og *Sverige* tilsluttet sig de særlige regler om løsørekøb, som er givet i Haagerkonventionen af

10. Se ovenfor 6.319.

11. Se 6.313.-6.317.

12. Se 6.318.

13. Se 6.304.

14. *Ibidum*.

1955 om, hvilket lands retsregler der skal gælde for løsørekøb af international karakter. Endelig har *Spanien* i et lovdekret af 1974 indført en speciel regel for løsørekøb.

Alle *USA*'s stater med undtagelse af Louisiana har antaget the Uniform Commercial Code og med den de internationalprivatretilige regler i Section 1-105, se herom 6.220. og 6.329. Disse regler gælder bl.a. for løsørekøb. Endvidere indeholder Restatement 1971 § 191 en bestemmelse om løsørekøb.

7.101.a. *De uniforme købelove*. En række lande, *Belgien, Gambia, Italien, Nederlandene, San Marino, Det forenede Kongerige* og *Vesttyskland* har tilsluttet sig de i Haag den 1. juli 1964 vedtagne Konventioner om indførelse af uniforme love om internationale løsørekøb (ukbl) og om indgåelse af internationale løsørekøb (ukaftl) som trådte i kraft i 1972. *Israel* har kun tilsluttet sig konventionen om ukbl. Hvor de to love gælder stedligt og sagligt, er de pågældende landes lovvalgsregler om køb sat ud af kraft, se ukbl art. 2 og ukaftl art. 1 no. 9. Parterne kan udelukke lovene fra at gælde helt eller delvist se ukbl § 3 og ukaftl art. 2.

Nederlandene, Vesttyskland, Gambia og *Det forenede Kongerige (UK)* har i medfør af konventionernes art III erklæret, at konventionerne kun skal gælde for internationale køb, hvor parterne har forretningssted eller bopæl i to forskellige medlemsstater.¹ *Det forenede Kongerige* (og *Gambia*) har endvidere i medfør af konventionen om ukbl erklæret, at ukbl kun skal anvendes, når parterne har aftalt at den skal gælde. En skandinavisk domstol vil derfor meget sjældent komme til at anvende lovene, hvor tysk eller britisk ret måtte gælde for købet.²

Belgien og *Italien* har i overensstemmelse med konventionernes art. IV erklæret, at de kun vil anvende lovene, hvor de skal gælde i medfør af lovvalgsreglerne i Haager-konventionen om løsørekøb af 1955, se herom nedenfor 7.107. ff. Uagtet *Nederlandene* har taget forbehold i henhold til art. III, er det i den nederlandske lov, som indfører ukbl. bestemt, at

7.101 a. 1. Se Dölle (-Huber) 4 og Drobnig i *RabelsZ* 36 (1972) 355 f.

2. Det britiske medlemskab har den betydning, at nederlandske og vesttyske domstole anvender ukbl på køb som er afsluttet mellem personer, der har forretningssted eller bopæl i medlemsstater, herunder også hvor en af parterne er hjemmehørende i UK, se f.eks. OLG Karlsruhe 14. april 1978 IPRspr 1978 no. 12.

denne også skal gælde hvor nederlandsk international privatret fører til, at nederlandske retsregler skal gælde.³ Hvor en skandinavisk domstol skal anvende belgisk og italiensk ret på et internationalt løsøre køb må den anvende reglerne i ukbl og ukaftl. Da de nederlandske domstole stort set følger reglerne i Haager-konventionen af 1955, bør skandinaviske domstole formentlig også anvende ukbl og ukaftl, når de underkaster et køb nederlandsk ret.

Konventionen om kontrakter vedrørende internationale løsørekøb af 11. april 1980 (CISG) er endnu (sommeren 1981) ikke trådt i kraft i noget land. Denne konventions anvendelsesområde er omtalt ovenfor 1.316.

7.102. *Planen for den følgende fremstilling.* – I det kommende afsnit vil handelskøbet og forbrugerkøbet blive fremstillet hver for sig. Dette er i overensstemmelse med det almindelige princip om, at den kommercielle kontrakt og forbrugerkontrakten underkastes særskilt behandling, se ovenfor 6.239., 6.245., 6.354. og 6.355. Til sidst omtales andre aftaler om løsøreting.

De materielle regler om køb i en række vestlige lande er fremstillet ovenfor i Bind I, afsnit 4.

A. Handelskøbet

a. Partsautonomien

7.103. *Den fælles kerne.* – Næsten alle lande giver parterne i et handelskøb en vid adgang til at vælge den for kontrakten gældende lov, se ovenfor 6.202.-6.223.¹ og om Haager-konventionen af 1955 nedenfor 7.108.

En undtagelse findes i COMECON's almindelige leveringsbetingelser fra 1968. Adskillige forfattere i COMECON-landene hævder, at reglerne i disse Almindelige Betingelser, som gælder aftaler om vareleverancer mellem COMECON-landene, er tvingende. Disse regler dækker en lang række, men ikke alle køberettens spørgsmål. I fortalen til reglerne er det dog udtalt, at de kan fraviges, hvor dette er »en nødvendig følge af varens særlige natur eller leveringens særlige karakter«. I art. 110 § 1 findes en internationalprivatretlig regel, der foreskriver, at sælgers lov skal gælde for de materielle spørgsmål, som de Almindelige Betingelser ikke dæk-

3. Se Dölle ovenfor note 1.

7.103. 1. Om parternes vedtagelse af De uniforme Købelove se Lando i Int. Enc. no. 237.

ker.² *Sovjetiske og tjekkiske* forfattere hævder, at denne regel efter omstændighederne kan fraviges, når de omtalte særlige forhold foreligger. De *østtyske* forfattere gør gældende, at sådanne forhold aldrig vil foreligge, og at sælgers lov ubetinget bør gælde.³ En østtysk voldgiftskendelse fra 1958 synes at have lagt denne opfattelse til grund.⁴

b. Den for købeaftalen gældende lov, hvor parterne intet har aftalt herom

1°. Kasuistik og *lex fori* tendens. Vesttyskland, England og USA

7.104. *Vesttyskland*.¹ – Udviklingen i den internationale kontraktret i almindelighed i tysk ret og i vesttysk ret efter 1945 er blevet omtalt ovenfor 6.313.-6.315.

Den formodede partsvilje bestemmes nu som »en objektiv søgen efter kontraktens tyngdepunkt«. Domstolene har udbygget reglen med forudningsregler for en række andre kontrakter. Flere af disse regler går ud på, at der bør lægges afgørende vægt på loven i det land, hvor den part bor, der skal erlægge den for kontrakten karakteristiske ydelse. En tilsvarende forudningsregel, der ville føre til anvendelse af sælgers lov, er ikke blevet opstillet for køb af løsøre. Her har domstolene ofte anvendt »nødløsningen«, opfyldelsesstedets lov, der skal gælde i de tilfælde, »hvor den konkrete sags tilknytningsmomenter ikke har en så ulige vægt, at et moment klart gør udslaget«.² Praksis er dog ikke afklaret.

Den tyske forfatter *Drobnig* har påvist, at anvendelse af opfyldelsesstedets lov har ført til, at de tyske domstole næsten altid lægger tysk ret til grund.³ De fleste retstvister angår importkøb, hvor sagen drejer sig om den tyske købers betalingsforpligtelser, hvis opfyldelsessted efter tysk ret ligger i Tyskland.

Det er beklageligt, at domstolene i et af verdens største import- og

2. Tresproget tekst (engelsk, tysk og fransk) i Zweigert & Köppler (ed.), *Sources of International Uniform Law/Sources du Droit Uniforme International/Quellen des internationalen Einheitsrechts I* (Leyden 1971) E 155, F 155, T 155.

3. Se Lando, *Int.Enc.* no. 58.

4. Omtalt hos Lunz *IPR II* 113-114.

7.104. 1. Litteratur: Kreuzer, Reithmann (-Martiny) 3. udg. no. 314 ff; Drobnig 233.

2. BGH 22. sept. 1971, BGHZ 57, 72, 76, IPRspr. 1971 no. 133 s. 407. Se også BGH 10. jan. 1958, IPRspr. 1958/59 no. 37.

3. Se Drobnig, 233.

eksportlande ikke har givet en klar og tilfredsstillende løsning på, hvilket lands retsregler, der skal gælde for løsøre køb. Tyske forfattere har udtalt sig til fordel for en formodningsregel om anvendelse af sælgers lov⁴, og EF-konventionen har i art. 4 samme regel.

Under indtryk af dette er der måske ved at ske en ændring i den tyske højesterets, Bundesgerichtshof's, holdning. En dom af 19. september 1973 har henvist til et udkast til EF-konventionen fra 1972 og udtalt, at sælgers lov »ikke har en ringe vægt« som tilknytningsmoment.⁵

7.105. *England, Skotland og Commonwealth-landene.* – De offentliggjorte engelske sager om køb af løsøre adskiller sig ikke fra sagerne om andre kontrakter, se herom ovenfor 6.305. I de ældre domme blev det fremhævet, at det er den formodede partsvilje¹, i de senere domme, at det er det retssystem, som kontrakten har sin nærmeste tilknytning til, der er afgørende for domstolenes valg af købekontraktens lov. Næsten alle sager er blevet afgjort efter engelsk ret, blot de har haft en vis reel tilknytning til England.² En almindelig formodningsregel for køb er ikke blevet opstillet. Forhandlingsstedet og opfyldelsesstedet er oftest blevet tillagt betydning, men det har været vanskeligt at forene nogle af afgørelserne fra nyere tid med hinanden.

Hvor uvis retstilstanden er, illustreres af forfatteren *Morris*, der i *Dicey & Morris, The Conflict of Laws*, Rule 154, skriver: »A contract for the sale ... of a movable, is, in general, governed by its proper law«. I kommentaren til denne næsten intetsigende regel søger forfatteren at opstille nogle få formodningsregler, der skulle kunne støttes på dommene. Er aftalen indgået mellem parter, der driver virksomhed i samme land, gælder der en formodning for, at dette lands lov skal anvendes. Driver de virksomhed i forskellige lande, vil der være en formodning for

4. Soergel & Siebert (-Kegel) no. 261 indled. bem. til EGBGB art. 7; Neuhaus 124; Kreuzer 98; Gamillscheg, Rechtswahl 333; Reithmann 3. udg. no. 315 ff.

5. Se IPRspr 1973 no. 11; se også Gutachten zum internationalen und ausländischen Privatrecht 1967/68 no. 1.; BGH 27. april 1977, IPRspr 1977 no. 17, og 19. sept. 1969, IPRspr 1968/69 no. 31.

7.105. 1. *Benaim v. Debono* [1927] A.C. 514 (P.C.); *Jacobs v. Crédit Lyonnais* (1884) 12 Q.B.D. 589.

2. I *Benaim v. Debono* [1927] A.C. 514 (P.C.) blev Gibraltars ret, som dengang var Privy Council's *lex fori*, anvendt.

anvendelse af leveringsstedets lov.³ Der er dog tvivlsomt, om disse regler gælder. Det må konstateres, at England, som også er et af verdens handels- og voldgiftscentre, ikke har klare og tilfredsstillende regler for, hvilket lands retsregler, der gælder for løsøre køb.⁴

Skotland og Commonwealth-landene synes i hovedsagen at have fulgt samme metode som de engelske domstole. Derfor er også her uvisheden stor.⁵

7.106. *USA*. – Medens der i Vesttyskland og England findes en forfulgt *lex fori* tendens, har *lex fori* tendensen, siden the Uniform Commercial Code blev lov, været åbenbar. Efter UCC section 1-105 skal – som der står i hver stats version af loven – »denne Lov gælde for alle kontrakter, som har en reel tilknytning (appropriate relation) til denne Stat«, se herom ovenfor 6.329. Reglen har ikke ført til nogen større ændring i amerikansk praksis, men den tvetydighed, som de tidligere domme viste med hensyn til, hvilke regler man faktisk fulgte, er nu blevet erstattet af lovens tydelige anvisning.

Men det er kun anvisningen, der er blevet tydelig. Noget utvetydigt direktiv giver UCC section 1-105 ikke. Det henstår stadig som uvist, hvorledes ordenen »appropriate relation« skal udlægges.

Efter reglen i Restatement § 191 gælder der i løsøre køb en formodning for anvendelse af loven på sælgers leveringssted. Denne regel er forenelig med en række domme, men er så vidt ses ikke klart fulgt i praksis, som er meget uensartet.

UCC binder domstolene i de 49 stater, som har antaget loven.¹ Restatement er kun en vejledning og kan derfor kun bruges, hvor UCC ikke giver nogen løsning. Restatement § 191 kan vejlede domstolene i Louisiana, som ikke har antaget reglerne om køb i UCC. Den kan også hjælpe domstolene i de 49 andre stater, dels når det foreliggende problem ikke er løst i UCC, der ikke har reguleret alle køberetlige spørgsmål, dels når en

3. Se Dicey-Morris (-Morris) 835 f.

4. Se nærmere Lando, Int. Enc. no. 239.

5. Se Lando, *ibidum* (note 4).

7.106. 1. Det sker dog, at retterne overser reglen i UCC § 1.105 og stadig følger de regler, som gjaldt tidligere, se f.eks. *S.C. Loveland Inc. v. East West Towing Inc.* 608 F.2d 160 (5. Circ. 1979) og *Wellmore Coal Corp. v. Gates Learjet Corp.* 475 F. Supp. 1140 (Virg. 1979).

manglende »reel tilknytning« til domslandet gør domslandets lov uanvendelig, og loven i en anden af de 49 stater heller ikke kan anvendes. Denne situation kan opstå i internationale køb.

2°. Reglen om anvendelse af sælgers lov. Haagerkonventionen

7.107. *Haagerkonventionen af 1955: Belgien, Danmark, Finland, Frankrig, Italien, Norge, Schweiz, Sverige.*¹ – Konventionen om, hvilket lands retsregler, der gælder for løsøre køb af international karakter blev forhandlet i Haag i 1951 og undertegnet i 1955. Den trådte i kraft den 1. september 1964, da den var blevet ratificeret af *Belgien, Danmark, Finland, Frankrig, Italien, Norge* og *Sverige*. Siden har *Schweiz* ratificeret og den afrikanske stat *Niger* tiltrådt konventionen. Konventionen er i Skandinavien gennemført ved lov, i *Danmark* ved Lov nr. 122 af 15. april 1964, i det følgende kaldet løsørekøbsloven (lkbl).

I *Sverige* er den indført ved lov af 4. juni 1964 (nr. 528), i *Norge* ved lov af 3. april 1964 (nr. 1) og i *Finland* ved lov af 26. juni 1964.

Konventionen gælder for løsørekøb, se art. 1 og lkbl § 1. Den gælder både for handelskøb og civilt køb og – indtil videre – også for forbrugerkøb, se dog nedenfor 7.114. og 7.120. Konventionen gælder ikke for handlingsaftaler, se herom nedenfor 7.421. De køberetlige aspekter af en handlingsaftale vil dog være omfattet af konventionen.

Køb af registrerede skibe og luftfartøjer samt værdipapirer og fordringer² er ikke omfattet af konventionen. Køb af immaterielrettigheder er ikke løsøre i konventionens forstand og derfor heller ikke omfattet af den.³

Med køb ligestiller konventionen aftale om levering af løsøregenstande, som først skal tilvirkes, hvis de nødvendige materialer skal ydes af den, der skal levere genstandene.

En aftale med et skibsværft eller en flyvemaskinefabrik om levering af et skib eller et luftfartøj vil altså være omfattet af konventionen. Dersom

7.107. 1. Litteratur: Julliot de la Morandiere i Documents 1951 5 ff; Borum i Festskrift for Nial 111 ff; Due i Juristen 1964 401; Philip, Dansk 321 ff; Karnov (-Siesby) 2214; Lando i Erhvervsøkonomisk Tidsskrift 1965 47 ff, Eek i Exporträtt, 72, Lousouarn & Bredin no. 571 ff.

2. Philip, Dansk 326.

3. *Idem* 327.

skibet registreres foreløbigt, medens det er under bygning, vil et efterfølgende salg ikke være omfattet af konventionen.

Selv om konventionen ikke gælder for salg af værdipapirer, finder den dog anvendelse på køb, der sker på grundlag af dokumenter. For et køb af en vare, der sker ved overgivelse af konnossement, gælder konventionen. Dette fremgår af art. 1 stk. 2 sidste pkt., som ikke er medtaget i lkbl.⁴

Køb af en virksomhed, selv om det ikke sker ved aktiekøb, er ikke omfattet af konventionen.⁵

Konventionen gælder kun for løsørekøb af international karakter, se art. 1, stk. 1 og lkbl § 1 stk. 1. Den giver ingen definition af, hvad man forstår ved et internationalt køb. Det fremgår dog af konventionens art. 1 stk. 4, – som ikke er medtaget i lkbl – at parternes blotte erklæring om, at en bestemt lov skal gælde, eller at en bestemt domstol eller voldgiftsret skal være kompetent til at afgøre tvister, ikke gør kontrakten international. Det er næppe muligt at definere, hvad en international kontrakt er. Der kan kun gives vejledende kriterier, se ovenfor 6.237.

Konventionen anvendes i de lande, som har tiltrådt den, uanset om det land, hvis regler om køb skal anvendes, har tiltrådt konventionen eller ikke. Bor sælger i Forbundsrepublikken Tyskland, skal en dansk domstol efter reglen i den danske lkbl § 4 stk. 1 anvende tysk ret, uanset at Tyskland ikke har tiltrådt konventionen.

7.108. *Partsautonomen*. – Konventionens art. 2 stk. 1 og lkbl's § 3 stk. 1 bestemmer, at køber og sælger kan vedtage, at købet skal være underkastet et bestemt lands retsregler. I et internationalt køb er parterne derfor ikke tvunget til at vælge retsreglerne i et land, hvortil kontrakten har stedlig tilknytning. En argentiner og en dansker kan aftale, at engelsk ret skal gælde, selv om aftalen ingen stedlig tilknytning har til England.

Parterne må derimod henvise til ét lands retsregler. De kan ikke henvise til flere landes regler for samme kontrakt. Opdeling og opspaltning tillades altså ikke, se herom 6.401.-6.404.

Konventionen tillader parterne at vedtage, at købet skal være underkastet et bestemt lands retsregler. Den giver dem ikke adgang til at vedtage, at de »almindelige retsgrundsætninger«, der er fælles for nogle lande eller

4. Se også Julliot de la Morandière, Documents 1952, 10.

5. Philip, Dansk 327.

for alle »civiliserede nationer« skal gælde for kontrakten. Henvisninger til ikke-national ret skulle herefter ikke være mulig.¹ Har parterne ikke aftalt voldgift vil de være afskåret fra at vedtage anvendelse af ikke-national ret. Har de vedtaget at lade deres tvister i anledning af kontrakten afgøre af en voldgiftsret, som kan anvende ikke-national ret, må deres vedtagelse om at underkaste aftalen ikke-national ret formentlig respekteres, se ovenfor 6.253.

Parternes lovvalg skal ifølge art. 2 stk. 2 (Ikbl § 3 stk. 1) ske ved en udtrykkelig bestemmelse eller utvetydigt fremgå af aftalen. Bestemmelsen udelukker den *hypotetiske* eller *formodede* partsvilje, som ikke sjældent har været brugt af domstolene som skinbegrundelse for at anvende domslandets lov, se ovenfor 6.305. og 6.309. Den hindrer i et vist omfang domstolene i at tillægge parternes *stiltiende* vilje betydning, se om voldgifts- og værnetingsaftaler ovenfor 6.248.²

Spørgsmålet om gyldigheden af selve aftalen om lovvalget skal ifølge art. 2 stk. 3 (Ikbl § 3, stk. 1) afgøres af den valgte lov. Den valgte lov gælder, hvor parterne tilsyneladende er blevet enige om lovvalget, men hvor en af dem siden gør gældende, at hans samtykke er ugyldigt, f.eks. på grund af svig eller fejltagelse. Men gælder den også i de tilfælde, hvor det er omtvistet, om der har foreligget nogen som helst enighed om lovvalget, f.eks. hvor tilbudsmotageren ikke har svaret på tilbudet?

Der er som nævnt ovenfor 6.409. uoverensstemmelse mellem tysk og belgisk ret om, hvorvidt et tilbud afgivet til en mægler kræver et antagende svar. Han er bundet efter tysk, men ikke efter belgisk ret. Kan en tysk handlende efter art. 2 stk. 3 binde en belgisk mægler, uden at denne svarer, blot ved at henvise til tysk ret? Hvis partshenvisningen i tilbudet til mægleren er klar og utvetydig, må man vistnok antage, at spørgsmålet om, hvorvidt lovvalget er bindende for en mægler, som ikke har svaret på tilbudet, må afgøres af den valgte lov.³ Derimod må art. 2 stk. 3 være uanvendelig i de tilfælde, hvor hver part i sit tilbud eller svar har henvist til sin lov. Her er der intet lovvalg.

7.108. 1. Se Lando i Festskrift til Alf Ross 1969, 295.

2. Se også Philip. Dansk, 332.

3. EF-konventionens art. 8 stk. 2 giver en mere rimelig løsning på problemet, se 6.409. ovenfor, se endvidere om forbrugerkøb 7.120.

7.109. *Hovedreglen om anvendelse af sælgers lov.* – Har parterne ikke vedtaget, at et bestemt lands retsregler skal anvendes, er ifølge art. 3 stk. 1 (Ikbl § 4 stk. 1) købet underkastet loven i det land, hvor sælgeren havde bopæl, da han modtog bestillingen. Hvis bestillingen modtages på et forretningssted, som tilhører sælgeren, skal loven på forretningsstedet anvendes. Har et selskab kun et forretningssted, skal dettes lov gælde. Har det flere forretningssteder, er det loven på det forretningssted, som modtager bestillingen, som skal anvendes. Dette gælder også, hvor hovedforretningsstedet har modtaget en bestilling fra køber, som forretningsstedet i et andet land, f.eks. købers land, skal udføre.

Det er loven på det forretningssted, som modtager bestillingen, som gælder, uanset om det er hovedsædet eller en filial, blot det er et forretningssted, som tilhører sælgeren. Modtages bestillingen af en agent for sælgeren, som har forretningssted i et andet land end sælger og køber, gælder loven på sælgers forretningssted. Dette kan have betydning, hvor sælgerens udenlandske agent dækker flere lande.

7.110. *Købers lov.* – Loven i det land, hvor køber har bopæl, eller hvor det forretningssted ligger, hvorfra bestillingen er afgivet, skal dog ifølge art. 3 stk. 2 gælde, hvis sælgeren eller hans repræsentant, agent eller handelsrejsende har modtaget bestillingen i dette land. Reglen gælder i alle de tilfælde, hvor sælgeren har handlet ved en mellemmand.

Den danske lov bruger alene ordet repræsentant, se Ikbl § 4 stk. 2. Det leder tanken hen på repræsentation, der forudsætter, at mellemmanden har fuldmagt til at afslutte aftaler for hovedmanden, se herom ovenfor 6.417. Det er imidlertid som konventionsteksten klart angiver¹ uden betydning om mellemmanden har haft fuldmagt til at afslutte handelen, eller om aftalen siden har skullet bekræftes af sælgeren. Hvis sælgeren eller en mellemmand har modtaget bestillingen i købers land, er det også uden betydning, om de har akcepteret bestillingen på stedet, eller om de har afgivet akcepten efter at have forladt købers land. Reglen i art. 3 stk. 2 gælder kun, hvor bestillingen faktisk er blevet modtaget i købers land af sælgeren eller hans mellemmand. Er den blevet stilet til sælger, medens han var der, men har den først nået ham i et andet land, gælder sælgers lov.

7.110. 1. Se også Julliot de la Morandière i Documents 1951. 27.

Sælgers lov gælder også, hvor en agent, der har forretningssted i et land, tillige dækker et eller flere andre lande, og på sit forretningssted modtager bestillingen fra en køber i et af de andre lande. Hvor han på en rejse i købers land modtager bestilling fra køber, gælder købers lov. De overraskelser, konventionen her kan give, kan man bedst undgå ved at indsætte en partshenvisning i købekontrakten.

7.111. *Auktions- og børsstedets lov.* – Køb indgået på varebørser eller på auktion er ifølge art. 3 stk. 3 (lkbl § 4 stk. 3) undergivet loven på henholdsvis børsstedet og auktionsstedet. Reglen om stedets lov gælder ikke for køb indgået på markeder, messer og udstillinger. Her gælder lovens almindelige regler. Auktionskøb omfatter kun frivillige auktioner. Salg på tvangsauktioner og andre salg, som sker ved en domstol, er udelukket fra konventionens anvendelsesområde, se art. 1 stk 2 (lkbl § 1 stk. 2).

7.112. *Art. 4. Undersøgelsesstedets lov. Spørgsmål om reklamation.* – Om fremgangsmåden ved undersøgelsen af salgsgenstanden, frister for undersøgelsen og meddelelser vedrørende denne samt om forholdsregler, der skal træffes, hvis genstanden afvises, gælder reglerne i det land, hvor undersøgelsen skal foretages, medmindre andet er udtrykkeligt aftalt. Reglerne er for så vidt angår undersøgelsen omtalt ovenfor 6.457. Den er udtryk for et almindeligt anerkendt princip.

Der stilles særlige krav til de parter, der vil fravige art. 4. Reglen fraviges kun, hvor parterne *udtrykkeligt* har aftalt det, se til sammenligning reglen i art. 2 stk 2 (lkbl § 3 stk. 1) om partshenvisningen.

Parterne kan enten henvise til den lov, som skal gælde for de i art. 4 omhandlede spørgsmål, eller de kan – mere udførligt – vedtage de materielle regler, som skal gælde.

Selve spørgsmålet, om og hvor en undersøgelse skal finde sted, afgøres efter kontraktens lov. Det samme gælder spørgsmål om nødvendigheden af reklamation over mangler og fremgangsmåden og fristen for denne reklamation.

I lande som de nordiske, hvor man stiller krav om hurtig reklamation overfor mangler, opstår der undertiden problemer, hvor varer sælges til købere i lande, der ikke stiller samme krav. Er købers lov ikke kontraktstatut, kan det være uhensigtsmæssigt at stille krav til køber, som han

ikke kender. Danske domstole har i nogle tilfælde, hvor dansk ret gjaldt, vist større tolerance overfor udenlandske end overfor danskere købere, se U 1952-969 og 1957-358 H. Hvor den fremmede køber har videresolgt varen til en indenlandsk køber, vil det være urimeligt at gøre køber 1 ansvarlig for køber 2's sene reklamation, hvor den anerkendes i købers land. Dette kan illustreres af en svensk sag, som er afgjort af Högsta Domstolen i 1956.¹ Sagsøgte, et svensk charcuteriefirma, havde solgt et parti skinkekonserves til sagsøgeren, en engelsk køber, som havde videresolgt det til en anden engelsk køber (køber 2). Denne konstaterede, at dåserne var bomberede på grund af gæring. Han reklamerede i tide efter engelsk ret, men ikke så hurtigt som foreskrevet i købelovens § 52. Sagsøgeren reklamerede imidlertid, så snart han fra køber 2 havde fået meddelelse om manglen. Parterne var under sagen enige om, at svensk ret skulle gælde for købet. Sagsøgte gjorde gældende, at sagsøgeren måtte indestå for køber 2's sene reklamation. Högsta Domstolen fandt imidlertid, at sagsøgeren havde bevaret sin ret til erstatning, fordi køber 2 ifølge engelsk ret, som gjaldt i forholdet mellem ham og sagsøgeren, havde bevaret sit krav.

7.113. *Konventionens anvendelsesområde.* – Ifølge art. 5 (lkbl § 2) gælder konventionen ikke for *parternes handleevne* og *kontraktens form*. Den gælder heller ikke for *ejendomsrettens overgang* og for ethvert spørgsmål om køkets virkninger overfor andre end parterne.

Med hensyn til *ejendomsrettens overgang* er det i konventionen bestemt, at spørgsmål om parternes gensidige forpligtelser, især risikoovergangen er underkastet konventionens regler. Som omtalt ovenfor 4.203. anser man i nogle lande risikoovergangen for et spørgsmål om ejendomsrettens overgang. Det gør man ikke i Skandinavien, og det er derfor blot blevet bestemt i de skandinaviske love, således i lkbl § 2, at loven ikke skal gælde for køkets retsvirkninger for andre end parterne. Herved har man gjort den undtagelse, som konventionen tilsigter.

I Langreuter-sagen, U 1977-507 har den danske højesteret antaget, at gyldigheden af et ejendomsforbehold omfattes af lkbl's regler. En dansk virksomhed, Langreuters Efterfølgere A/S, havde købt en bulldozer bestemt til videresalg i Danmark af et tysk firma. Kontrakten om salget

7.112. 1. NJA 1956 343.

bestemte, at ejendomsretten til bulldozeren først gik over til Langreuter, når maskinen var betalt, og at tysk ret skulle gælde for aftalen. Da Langreuter ikke kunne videresælge maskinen og heller ikke betale købesummen, enedes parterne om, at sælgeren skulle tage maskinen tilbage til Tyskland, hvilket skete. Senere trådte Langreuter i likvidation som insolvent og boet forlange maskinen udleveret, idet det gjorde gældende, at ejendomsforbeholdet ikke havde været gyldigt efter dansk ret. Højesteret fandt, at gyldigheden af ejendomsforbeholdet og den efterfølgende tilbagetagelse måtte afgøres efter tysk ret og henviste til lkbl § 3.

Højesterets begrundelse havde været lettere at forså, hvis sagen alene havde været en sag mellem køber og sælger. Parterne i sagen var imidlertid sælger og købers likvidationsbo. Det som her forelå til prøvelse var gyldigheden og virkningerne af en aftale i forhold til andre end aftalens parter, se lovens § 2.

Dommens resultat er imidlertid mere akseptabelt end dens begrundelse. Omstødelse af aftalen om tingens tilbagetagelse var efter dansk ret ikke mulig i dette tilfælde. Virkningen af en aftale om levering af løsøre må i forholdet mellem sælger og købers kreditorer som regel bedømmes efter loven på tingens bestemmelsessted. Da parterne i sin tid aftalte, at bulldozeren skulle leveres til en køber i Danmark, var dens tingsretlige virkninger at afgøre efter dansk ret. Da de så senere indgik en ny aftale om at føre tingen tilbage til den tyske sælger, måtte de tingsretlige virkninger af denne nye aftale bedømmes efter loven på det nye bestemmelsessted, tysk ret.¹

Det er omstridt, om det har været meningen at medtage spørgsmål om *mellemandens kompetence* under konventionen. Den norske lovs § 2 undtager udtrykkeligt dette spørgsmål fra konventionens anvendelsesområde. Den samme opfattelse synes at gælde i Sverige², hvorimod Allan Philip³ i 1976 gik ind for at medtage spørgsmål om fuldmagt. Haager-konventionen af 1955 løser ikke problemet. Ved forhandlingerne

7.113. 1. Se om dommen, Lando; *The Application by Danish Courts of Foreign Non-Possessory Security Interests*, NTfiR 1978 11; Siesby, *Om lovkonflikter vedrørende tingligt beskyttede rettigheder over løsøre* U 1979 B 345 og Ørgaard, *En højesteretsdom om et internationalt køb under ejendomsforbehold*, *Juristen og Økonomen* 1978 358.

2. N.J.A. 1964 II 452.

3. Philip, *Dansk* 328, der tilføjede »resultatet er dog ingenlunde sikkert«.

om Haager-konventionen af 1978 om hvilken lov, der skal anvendes på kontrakter med mellemmand og på fuldmagtsspørgsmål er man imidlertid gået ud fra, at Haager-konventionen af 1955 ikke omfatter fuldmagtsspørgsmål. Denne løsning synes også at være den rimeligste, se ovenfor 6.420.-6.421.⁴

Endelig må *offentligretlige regler* være undtaget fra konventionens anvendelsesområde, se herom ovenfor 6.441.-6.446. Dette gælder f.eks. bestemmelserne i monopollove, prislove og valutaloove.

Et eksempel er forbudet mod bindende mindstepriser i § 10 i lov nr. 102 af 31. marts 1955 om tilsyn med monopoler og konkurrencebegrænsninger. Det synes at fremgå af lovens § 2 og med dens motiver, at den kun gælder for vareomsætningen her i landet. Den må anvendes på varer, som bringes ind i landet og sælges her. Den er ikke anvendelig på varer, som udføres fra Danmark. Det er her uden betydning, om købet ifølge lkbll ville være underkastet dansk eller fremmed ret. Det er et princip, som følges i flere lande, at deres monopolregler kun gælder for konkurrencebegrænsninger, som har virkning indenfor landets område. Den svenske monopollov af 25. september 1953 må forstås på samme måde.

Begrundelsen for dette resultat må især søges i økonomiske overvejelser. Bindende mindstepriser kan være tilladt i importlandet, og det vil kunne skade dansk eller svensk eksport, hvis deres varer på grund af et forbud mod mindstepriser får ringere konkurrencevilkår i importlandet end varer fra andre lande.

Men gælder løsøre-købsloven for fremmede monopolregler? Vil en dansk forhandler, der dækker hele Skandinavien, ved dansk domstol overfor sin tyske leverandør kunne påberåbe sig reglen i den svenske monopollov om, at aftaler om bindende mindstepriser ikke forpligter for så vidt angår de varer, han forhandler i Sverige?

Også her vil det efter min opfattelse være rimeligt at se bort fra løsøre-købsloven og anvende den svenske monopollov på varer, der sælges i Sverige, altså anvende virkningslandets monopolregler, uanset at svenske retsregler iøvrigt ikke er anvendelige på købet, se ovenfor 6.445. og 6.446.

For så vidt angår *pris- og valutaforskrifter* findes der udtalelser i den norske proposition, hvorefter sådanne bestemmelser eventuelt vil kunne

4. Se også Blok 166.

falde ind under den norske Ikbl., hvis de regulerer forholdet mellem parterne.⁶ Problemet behandles dog ikke mere indgående. Det forekommer mig mere rimeligt at behandle prislove som monopollove og anvende virkningslandets regler.

Konventionens lovvalgsregler kan naturligvis ikke anvendes analogt på *de køb, som den udtrykkelig undtager*, d.v.s. køb af registreret skib eller luftfartøj, køb af værdipapirer samt salg som led i en tvangsfuldbyrdelse eller iøvrigt ved rettens foranstaltning.

For salg ved rettens foranstaltning vil *lex fori* finde anvendelse.

For køb af registreret skib og luftfartøj bør man respektere parternes lovvalg. De forskrifter i registreringsstedets lov, som skal iagttages for at salget kan registreres, må parterne dog altid rette sig efter. Hvor parterne ikke har valgt den for købet gældende lov, bør der gælde en formodning for anvendelse af registreringsstedets lov.⁷

Hvor en professionel værdipapirhandler (bank, sparekasse, vekselerer m.m.) køber eller sælger værdipapirer vil der, hvor parterne ikke har aftalt andet, gælde en formodning for anvendelse af loven på værdipapirhandlerens forretningssted.⁸ Hvor værdipapirhandlerne køber eller sælger til hinanden vil der, for så vidt angår papirer som købes på en børs, gælde en formodning for anvendelse af børsstedets lov, og, hvor købet ikke sker på en børs, for loven i det land, hvor papiret er udstedt.⁹

7.114. *Art. 6. Ordre public (Dansk lovs § 6)*. – En fremmed retsregel, som ellers ville være anvendelig ifølge konventionens regel, skal ikke anvendes, hvis det strider imod grundlæggende retsprincipper i domslandet, se om ordre public-grundsætningen ovenfor 5.401.

Her rejser forbrugerlovgivningen problemer. Konventionen omfatter også de tvingende beskyttelsesregler. Forbrugerlovgivningen på købers bopæl skulle efter konventionen finde anvendelse, hvis sælger eller hans mellemmand har modtaget købers bestilling i det land, hvor køber bor, eller hvis auktionen holdes eller børsen ligger i købers land, se konventionens art. 3 stk. 2 og 3, men ikke hvis sælgers lov gælder, for eks. som følge af reglen i art. 3, stk. 1 eller i kraft af en partshenvisning.

6. Ot. proposisjon nr. 15, 1963-64, 4, se Philip, Dansk 330.

7. Reithmann (-Martiny) 3. udg. no. 72.

8. Se Kegel i *Gedächtnisschrift für Rudolf Schmidt* (1966) 215 ff.

9. En vis støtte herfor finder man i dommen i U 1939-296 H.

Kan man da henregne forbrugerlovgivningens beskyttelsesregler til domslandets *ordre public*? For danske domstole har det især betydning for anvendelsen af reglerne i afbetalingsloven, i købelovens kapitel om forbruger køb (§§ 72 ff) og i loven om visse forbruger aftaler (dørsalg m.v.) se ovenfor 6.436.

Imod en anvendelse af domslandets forbrugerregler i medfør af art. 6 taler, at ordre public-grundsætningen som regel bør anvendes med forsigtighed. En ændring af Haager-konventionen forberedes, og man bør derfor vente, til den har givet nye alsidede lovvalgsregler, se nedenfor 7.120.

For en anvendelse kan anføres, at en sælger der etablerer sig i udlandet, ellers ofte vil kunne undgå køberlandets forbrugerlovgivning og tilmed skaffe sig en bedre stilling i forhold til køberlandets forbrugerkunder, end han har overfor forbrugerkunder i det land, hvor han er etableret. En sælger, der har forretningssted i England, ville hvor engelsk ret gælder for hans salg til kunder i Danmark, ikke være bundet af den danske forbrugerlovgivning. Han vil heller ikke være underkastet de forbrugerbeskyttende regler i den engelske Unfair Contract Terms Act, som ikke gælder for internationale køb.¹ En sælger med forretningssted i Tyskland vil, hvor tysk ret gælder, være bundet af de forbrugerbeskyttende regler i tysk ret, herunder reglerne i den tyske AGBG,² men han kan sørge for at få vedtaget, at loven i et tredje land, f.eks. England, skal gælde for salg til danske forbrugere.³ Derved kan han undgå både de danske og de tyske beskyttelsesregler.

I disse situationer bør *ordre public*-reglen i Haager-konventionens art. 6 (Ikbl § 6) kunne anvendes. Konventionens fædre har selv anvist art. 6 som et middel mod omgåelse af den »lov som i virkeligheden gælder«.⁴ Det er efter min opfattelse et argument for anvendelsen af *ordre public* reglen, at Haager-konventionen netop for så vidt angår forbruger køb erkendes at være utidssvarende, og at man på den 14. Haagerkonference har vedtaget lovvalgsregler for forbruger køb.

Ordre public-reglen bør dog efter min opfattelse kun anvendes, hvor

7.114. 1. Se lovens art. 26.

2. Se Palandt (-Heinrichs) BGB, 36. udg. 1977, Kommentar til AGBG § 12, anm. 1) (p. 2367).

3. Se ovenfor 7.108.

4. Se Documents 1951 (-J. de la Morandière) 22, jfr. 15.

det er sælgeren, der har opsøgt køberen, se om art. 5 i de nye Haager-regler nedenfor 7.120. Den bør også kun anvendes, hvor den lov, der efter Haager-konventionen af 1955 er anvendelig på købet, ikke giver køber en rimelig beskyttelse. Er f.eks. tysk ret anvendelig, vil AGBG og tysk rets regler iøvrigt som regel give forbrugerkøberen en passende beskyttelse, og art. 6 vil ikke kunne bruges, hver gang de tyske regler ikke giver køber samme beskyttelse som de danske.

7.115. *Fleksibel regel om anvendelsen af sælgers lov. Nederlandene, Tjekkoslavakiet, Albanien og Østrig.* – *Nederlandske domstole har anerkendt en formodningsregel om anvendelse af sælgers lov og har ved flere lejligheder henvist til Haager-konventionen.*¹ Det må herefter antages, at de nederlandske domstole også vil følge konventionens undtagelsesregler om køb, der er forhandlet i købers land, og køb indgået på børser og auktioner.

Den *tjekkoslaviske* lov af 4. december 1963 har opstillet en almindelig regel om, at det lands lov skal anvendes, som bedst giver en rimelig ordening af deres indbyrdes forhold. Til dette princip om anvendelse af en individualiserende metode er der i samme artikel knyttet en række formodningsregler. En af disse går ud på, at løsørekøb skal være underkastet loven på det sted, hvor sælger har sit forretningssted eller sin bopæl på tidspunktet for kontraktens indgåelse. Loven opstiller ikke andre formodningsregler for køb, og man har hidtil ikke fra praksis set sager, der har anvendt andre formodningsregler.

Den *albanske* lov om international privatret af 21. november 1964 har en regel, der nøje svarer til den *tjekkoslaviske*.

Reglen i § 36 i den *østrigske* forbundslov om international privatret om at gensidigt bebyrdende kontrakter, hvor den ene part overvejende skal erlægge penge, skal bedømmes efter loven i det land, hvor den anden part har sin bopæl, i forretningsforhold sit forretningssted, gælder også for løsørekøb. Reglen er affattet som en fast regel. Den er dog ligesom lovens andre bestemmelser underkastet den almindelige regel i paragraf 1 stk. 1, hvorefter sagsforhold med tilknytning til udlandet er underkastet loven i det land, hvortil de har deres nærmeste tilknytning, se ovenfor 6.317.

Det samme gælder reglen i § 39, hvorefter børshandler og aftaler, som

7.115. 1. Se Rb Leeuwarden 4. juni 1964, N.J. 1966 no. 12 og 30. november 1967, N.J. 1967 no. 44, Sauveplanne 43, 45 og Gotzen, 248.

er indgået på markeder og messer, skal bedømmes efter loven i det land, hvor børsen eller markedet befinder sig, og hvor messen finder sted.

7.116. *Fast regel om anvendelse af sælgers lov. Polen, Østtyskland, Ungarn, Spanien og COMECON.* – Både den *polske* lov om international privatret af 12. november 1965 art. 27 no. 1, den *østtyske* lov af 5. december 1975 § 12 stk. 1 lit. a, den *ungarske* forordning af 1979¹ og det *spanske* lovdekret af 31. maj 1974 bestemmer, at i mangel af en partshenvisning (efter det spanske dekret, en *udtrykkelig* partshenvisning) gælder sælgers lov. Den polske lov vil anvende sælgers domicillov, det spanske dekret loven på sælgers forretningssted. Den østtyske og den polske lov gælder både for salg fra erhvervsvirksomheder og for andre salg, medens den spanske lov kun gælder for salg foretaget i erhvervsvirksomheder (establecimientos mercantiles). I andre køb gælder lovdekretets hovedregel om anvendelse af loven på aftalens indgåelsessted.

Den polske lov har i modsætning til den østtyske en undtagelse til fordel for køb indgået på børser og offentlige markeder. Her gælder loven på det sted, hvor børsen ligger eller markedet afholdes.

Det spanske lovdekret fører antagelig til samme resultat som den polske lov. Hovedreglen er, at indgåelsesstedets lov skal gælde i kontraktforhold; herfra gælder den ovennævnte undtagelse om salg foretaget fra en erhvervsvirksomhed. Salg indgået på børser og på offentlige markeder kan næppe siges at være foretaget fra en erhvervsvirksomhed og omfattes formentlig af hovedreglen om indgåelsesstedets, $\circ$: børsens eller markedets, lov.

Hverken den polske, østtyske og spanske lov eller den ungarske forordning har en regel om anvendelse af købers lov på bestillinger afgivet til sælger i købers land. Da lovenes regler er faste, vil anvendelse af købers lov ikke kunne komme på tale.

Reglerne om anvendelse af sælgers lov i de af COMECON udarbejdede og vedtagne regler om vareleverancer og montage er omtalt ovenfor 7.103.

B. Forbrugerkøbet

7.117. *Indledning.* – Køb og salg af løsøre indgået mellem private finder så vidt vides sjældent sted over landegrænserne. Større praktisk betyd-

7.116. 1. Se ovenfor 6.304 om de omtalte love og forordninger.

ning har forbrugerkøbet, d.v.s. køb indgået mellem en professionel sælger og en køber, som erhverver tingen til sit private forbrug. Det er dette køb, som her skal omtales.

Siden 1960'erne har flere lande indført lovgivning til beskyttelse af forbrugeren, se ovenfor 2.4. Nogle af disse lande har beskyttet forbrugeren imod urimelige vilkår i alle kontrakter eller alle standardkontrakter. Dette gælder f.eks. *Danmark, Sverige, Israel, United Kingdom* (Unfair Contract Terms Act 1977) og *Vesttyskland* (AGBG 1976), se herom ovenfor 2.403.-2.415. Andre lande har (tillige) givet specielle regler for forbrugerkøb, således *United Kingdom, Danmark, Norge og Sverige*.

7.118. *Særlige lovvalgsregler*. Enkelte af de ovenfor nævnte love indeholder regler om deres anvendelse i rummet, se f.eks. om § 12 i den tyske AGBG og sec. 26 og 27 i den engelske Unfair Contract Terms Act ovenfor 6.209. og 6.224. Art. 5 i EF-Konventionen vil gøre de tvingende regler i loven på købers bopæl anvendelige i tilfælde, hvor sælger på en nærmere beskrevet måde har opsøgt køberen i dennes land, se ovenfor 6.224. Lignende regler er blevet vedtaget på den 14. Haager-konference i 1980, se nedenfor 7.120.

7.119. *Haager-konventionen af 1955* om hvilket lands retsregler, der skal gælde for løsørekøb af international karakter, gælder både for handelens køb og for forbrugerkøb.

De lande, der har tiltrådt denne konvention, er så vidt ses afskåret fra at give særlige kollisionsnormer, der beskytter forbrugeren. *Ordre public* reglen i konventionens art. 7 (den danske løsørekøbslovs § 6) kan kun anvendes til beskyttelse af en forbruger efter domslandets lov, se herom ovenfor 7.114., men ikke til at bringe en fremmed beskyttende lov til anvendelse.

7.120. På den 14. Haagerkonference vedrørende International Privatret i oktober 1980 blev der vedtaget særlige lovvalgsregler for forbrugerkøb.¹ Samtidig blev det bestemt, at det ved den fremtidige revision af

7.118. 1. Se om section 26 og 27, Halsbury's Statutes of England, Third Edition, Volume 47, London 1978 s. 99-100.

7.120. 1. Se Hague Conference on Private International Law, 14th Session, Final Act, 25th October 1980, p. 34.

Haager-konventionen af 1955 skal afgøres, om disse regler skal føjes ind i en revideret version af konventionen fra 1955 eller om de skal udgøre en særlig konvention om forbruger køb.

De vedtagne regler går i hovedtræk ud på følgende:

Konventionen gælder for forbruger køb. Det er køb, hvor en professionel sælger ved køkets afslutning ved eller bør vide, at de købte genstande i hovedsagen er erhvervet til privat brug, d.v.s. til brug for køber personlig, hans familie eller husholdning.² Det er sælger, der i tvivlstilfælde skal godtgøre, at han ikke vidste eller burde vide, at der forelå et forbruger køb.³

Konventionen gælder kun i visse tilfælde, hvor der er sælger, der har opsøgt forbrugeren. Den gælder

- hvor forhandlingerne i det væsentlige fandt sted i det land, hvor forbrugeren havde sin bopæl, og hvor forbrugeren foretog de handlinger der fra hans side var nødvendige for aftalens indgåelse,
- hvor sælgeren, hans fuldmægtig, agent eller handelsrejsende modtog køberens bestilling i det land, hvor forbrugeren havde sin bopæl,
- hvor der forud for køberens bestilling var fremsat særligt tilbud til køber i det land, hvor han boede, eller er foretaget reklamering eller anden markedsføring i dette land eller rettet mod dette land, og forbrugeren dér har foretaget de handlinger, der fra hans side er nødvendige for aftalens indgåelse, samt
- hvor forbrugeren er rejst fra det land, hvor han boede, til et andet land og har afgivet sin bestilling dér, under forudsætning af at forbrugeren rejse var arrangeret direkte eller indirekte af sælgeren med det formål at formå køberen til at købe.⁴

Parterne har i princippet frihed til at vælge kontraktens lov. Dog kan et lovvalg aldrig berøve forbrugeren den beskyttelse som tvingende regler i loven på hans bopæl giver ham. Det kræves også, at parternes lovvalg er udtrykkeligt og skriftligt.⁵ Spørgsmål om, hvorvidt en parts tilbud eller svar er bindende, gyldigt afgivet, d.v.s. ikke fremkaldt af svig, tvang, udnyttelse m.m., og formgyldigt, afgøres altid af loven på forbrugeren bopæl.⁶

2. Art. 1 (1).

3. Art. 3.

4. Art. 5.

5. Art. 6 (1).

6. Art. 6 (2).

Har parterne ikke valgt loven, gælder loven på forbrugerens bopæl.⁷

Den for kontrakten gældende lov afgør bl.a. spørgsmål om kontraktens form, dens beståen og gyldighed, dens fortolkning, følgerne af, at kontrakten ikke er gyldig og af dens ikke-opfyldelse, herunder også skadeserstatningens beregning; en domstol behøver dog ikke at indrømme en part en beføjelse, som den ikke ville give ham efter domslandets lov i en tilsvarende situation,⁸ se herom ovenfor under 6.458. om naturalopfyldelse m.m.

Lovens bestemmelser om parternes og dommerens lovvalg gælder ikke for spørgsmål om parternes handleevne og om aftalens virkninger i forhold til andre end parterne.⁹

Ligesom Haager-konventionen indeholder konventionen også en *ordre public*-regel.¹⁰

C. Andre aftaler om løsøreting

7.121. Lovvalgsreglerne i Haager-konventionen af 1955 kan ikke anvendes analogt på andre aftaler om løsøreting, såsom aftaler om fremstilling og reparation (værksleje) samt om leje og opbevaring af løsøre.

I disse aftaler vil parternes lovvalg formentlig blive respekteret af domstolene i de fleste lande.

Har parterne ikke valgt loven, bør formodningen for anvendelsen af loven i det land, hvor den part, der skal erlægge den karakteristiske ydelse, har sit forretningssted også gælde for disse kontrakter. Det betyder, at værkmeesterens, udlejerens og opbevarerens lov vil blive anvendt. For leje af registreret skib og luftfartøj vil dog registreringsstedets (flaggets) lov som regel finde anvendelse.

Reglen om den karakteristiske ydelses lov gælder også for leasing.¹

Her bør udlejerens lov som regel gælde både ved »financial leasing«, hvor et finansieringsselskab køber tingen og overlader den til sælger, samt »operating« eller »full service« leasing, hvor udlejeren selv har fremstillet eller fremskaffet tingen og sørger for tingens vedligeholdelse.

Har sælgeren af tingen gjort sig skyldig i forsinket levering, vanhjem-

7. Art. 7.

8. Art. 8.

9. Art. 9.

10. Art. 10.

7.121. 1. Se Lando Int.Enc. no. 258-262 og den dér nævnte litteratur.

mel eller levering af mangelfulde genstande, kan det ved »financial leasing« være omtvistet, om lejeren indtræder i udlejerens ret mod sælger, og hvis det sker, om udlejerens derved bliver frigjort overfor lejeren. Disse spørgsmål må formentlig afgøres af den lov, der gælder for leasingaftalen. Det må derimod afgøres af den for købeaftalen mellem sælger og udlejer gældende lov, hvilke beføjelser en lejer, som er indtrådt i udlejerens ret, har mod sælgeren.

7.2. Aftaler om fast ejendom¹

7.201. *Lex rei sitae*. – Det er en almindelig opfattelse, at det sted, hvor ejendommen ligger, er den vigtigste tilknytning i aftaler vedrørende fast ejendom, se ovenfor 5.205. Det gælder for køb, for leje, for pantsætning og for aftaler om stiftelse af andre tinglige rettigheder. Den *polske* lov om international privatret af 12. november 1965 art. 25 (2) indeholder en fast og ufravigelig regel om anvendelse af loven på det sted, hvor ejendommen er beliggende (*lex rei sitae*)². Den *østrigske* lov af 15. juni 1978 bestemmer i § 42, at aftaler om benyttelse af fast ejendom eller af bygninger på fremmed ejendom skal bedømmes efter loven i det land hvor ejendommen befinder sig. Tvingende regler i denne lov til fordel for benytteren kan ikke fraviges gennem valg af en anden lov. De *sydamerikanske* Montevideo-traktater af 12. feb. 1889 art. 32-34 og 19. marts 1940 art. 36-38 indeholder en fast regel om anvendelse af *lex rei sitae*. Den *østtyske* lov om international privatret af 5. dec. 1975 bestemmer, at aftaler om rettigheden til fast ejendom, der ligger i Østtyskland, alene skal bedømmes af østtysk ret, se lovens § 12 (3).

I mange lande er anvendelse af *lex rei sitae* kun en formodningsregel. Parterne kan vælge en anden lov, og en stærkere tilknytning til et andet land vil også føre til anvendelse af loven i dette land. Denne løsning har den tjekkoslovakiske lov af 4. dec. 1963 valgt, se art. 10 § 2 lit. b, og den

7.201. 1. Litteratur: Reithmann 3. udg. no. 357 ff; Dicey-Morris (-Morris) Rule 153 829; Restatement 1971 §§ 189 og 190; Rabel III (-Bernstein) 105-124.

2. Den samme opfattelse gøres gældende af den svenske forfatter Nial, *Förmögenhetsrätt*, 81.

følges af domstolene i adskillige lande,^{2a} herunder de *engelske, franske, vesttyske* og formentlig de *skandinaviske*. EF-Konventionen af 1980 art. 4, stk. 3, indeholder også en sådan formodningsregel.³

Nogle få lande, der har valgt indgåelsesstedet som fast regel, gør ikke

- 2a. *Tyskland: Lex rei sitae*: RG 3. marts 1906, RGZ 63, 18, RG 25. april 1932, IPRspr. 1932 no 1 (køb). Anden løsning: OLG Braunschweig 7. febr. 1908, OLGE 16, 362 (køb). *Vesttyskland: Lex rei sitae*: LG Hamburg 18. jan. 1952, IPRspr. 1952/53 no. 27 (køb). BGH 30. juli 1954, IPRspr. 1954/55 no. 1 (leje). BGH 23. juni 1967, IPRspr 1967/68 no 28; BGH 4. maj 1976, IPRspr 1976 no. 16. Anden løsning: BGH 23. juni 1967, IPRspr. 1967 no. 28 (køb, såkaldt »Vorvertrag«); BGH 4. juli 1969, IPRspr. 1968/69 no. 24 (køb, partsautonomi); BGH 6. febr. 1970, IPRspr. 1970 no. 10 (køb, såkaldt »Vorvertrag«, 29. april 1970, IPRspr. 1970 no. 11 (køb). LG Hamburg 14. juni 1978, IPRspr. 1978 no. 14; BGH 9. marts 1979, NJW 1979-1773. Se også Reithmann, 3. udgave no. 357 ff. *Frankrig*: Cass. 31. maj 1932, Rev. crit. d.i.p. 1934, 909 (leje), Cass. 24. april 1952, Rev.crit.d.i.p. 1952, 502, Cass. 28. marts 1960, Rev.crit.d.i.p. 1960, 202. Stærk tilknytning til andet land: Cass. 28. juni 1966, Clunet 1967, 376 (forretningsoverdragelse); Trib. Seine 23. febr. 1966, Rev.crit.d.i.p. 1967, 130 (leje). Paris 10. juni 1967, Clunet 1968, 100 (leje). Se også Batiffol & Lagarde II, no. 586. *England*: Reglen er kommet til udtryk i adskillige sager, af hvilke dog flere har gjort undtagelser fra reglen og har anvendt engelsk ret, se Dicey-Morris (-Morris) rule 153 p. 829 f. Reglen er anvendt i: *Mount Albert Borough Council v. Australasian etc. Life Assurance Society Ltd.* [1938] A.C. 224 (Privy Council). Undtagelser: *Cood v. Cood* (1863) 33 L.J.Ch. (N.S.) 273, 278; *British Controlled Oilfields v. Stagg* [1921] 127 L.T. 209 (partsautonomi). *British South Africa Co. v. De Beers Consolidated Gold Mines* [1910] 2 Ch. 502 (C.A.) [1921] C.A. 52. *Nederlandene*: Centrale Grondkamer 10. dec. 1956, N.J. 1958 no. 9, Clunet 1961, 890 (forpagtning). Hof s'-Hertogenbosch 19. nov. 1963, N.J. 1964 no. 178 (fuldmagtsforbund i forbindelse med fast ejendom), Hoge Raad 12. jan. 1979, Rev.crit.d.i.p. 1980, 68 (køb) *Schweiz*: BG 12. nov. 1956, BGE 82 II 554, se Vischer 115-116. *Danmark*: HD 2. nov. 1893, U 1894-4. VLD 12. marts 1943, VLT 1943-162, men se ØL utrykt dom af 31. marts 1960, refereret i 1. udgaven, 204. *Norge*: HD 11. nov. 1924, NRT. 1924-1181 (køb). HD 23. okt. 1936, NRT. 1936-777 (pant, *lex rei sitae*), HD 3. febr. 1934, NRT. 1934-152 (vejledende udtalelse til fordel for *lex rei sitae*). *Sverige*: Nial 81 (fast regel), Karlgren 111, Eek, Swedish Conflict 269.
3. Art. 4 stk. 3: »Uanset stk. 2 er der i det omfang, aftalen angår fast ejendom, en formodning for, at aftalen har sin stærkeste tilknytning til det land, hvor den faste ejendom er beliggende«. En særlig formregel for aftaler vedr. fast ejendom findes i art. 9 stk. 5.

undtagelser for så vidt angår aftaler om fast ejendom. Dette gælder bl.a. *Portugal* (se c.c. art. 42) og *Japan*.⁴

I *USA* er praksis skiftende. Story's⁵ opfattelse var, at loven på ejendommens beliggenhed altid skulle gælde. Beale⁶ og Restatement 1934⁷ ville anvende indgåelsesstedets lov for så vidt angår gyldigheden af et løfte om at overdrage en ret til fast ejendom, medens opfyldelsesstedets lov (= *lex rei sitae*) skulle gælde for løftets opfyldelse. Nogle domstole fulgte Story⁸, andre Beale.⁹ I Restatement 1971 foreslås det, at loven på ejendommens beliggenhed skal gælde alle spørgsmål i forbindelse med overdragelse af en rettighed over fast ejendom, medmindre en anden stat m.h.t. det foreliggende spørgsmål har en stærkere tilknytning til aftalen eller parterne.¹⁰

7.202. *Vurdering. Lex rei sitae som formodningsregel.* – Der bør som regel gælde en stærk formodning for anvendelse af loven på ejendommens beliggenhed. Staten har en betydelig interesse i at regulere aftaler om rettigheder over faste ejendomme, som ligger på dens territorium. Loven på ejendommens beliggenhed finder anvendelse på de tingsretlige sider af transaktionen. Der er en nær forbindelse mellem de obligationsretlige og de tingsretlige sider af en aftale om fast ejendom, og også det gør det ønskeligt at anvende denne lov på de obligationsretlige. Derved undgår man de afgrænsningsvanskeligheder, der kan opstå derved, at sondringen mellem de obligationsretlige og de tingsretlige aspekter ikke

4. Horei art. 7. Italien skulle også høre til disse lande, eftersom Codice Civile ikke gør undtagelser, se Disp.prel. art. 25, men se Cass. 16. marts 1926, Riv.dir.int. 1927, 396, hvor *lex rei sitae* blev anvendt, se også Vitta III 378.
5. Story § 372.
6. Beale II 1190, 1216.
7. Restatement 1934 § 340 og § 358.
8. Story: *Fowler v. Equitable Trust Co.* 141 US 384 (1891).
9. Beale: *Standard Agencies Inc. v. Russel* 135 N.E. 2d 896 (Ohio App. 1954) (ågerrenter, indgåelsesstedets lov var også den validerende lov), *Callwood v. Virgin Islands National Bank* 121 F.Supp. 379 (Virgin Islands, 1954). *Finnes v. Selover* (1907) 102 Minn., 334, 113 N.W. 883, kritiseret af Rabel, Conflict III, 111.
10. Restatement 1971 § 189 og § 190, se også *Oxford Consumer Discount Co. of North Philadelphia v. E. Stefanelli* 246 A 2d 460 (NJ 1968), men se *National Surety Corporation v. Inland Properties Inc.* 286 F.Supp. 173 (Ark. 1968), (den validerende lov).

er den samme i alle lande.¹ Endelig er formodningsreglen for anvendelsen af *lex rei sitae* så udbredt, at dens anvendelse vil give parterne en betydelig sikkerhed og forudseelighed.²

Dommen viser dog, at der er tilfælde, hvor formodningen ikke har kunnet opretholdes. Parterne har i visse tilfælde vedtaget at anvende en anden lov; i andre tilfælde har tilknytningen til et andet land været stærkere.³ Dette gælder f.eks. visse tilfælde, hvor to parter med bopæl i samme land i dette land har indgået aftale om salg eller leje af et sommerhus i et andet land.

7.203. *Lex rei sitae som fast regel.* – Der er visse tilfælde, hvor *lex rei sitae* bør gælde uden undtagelse og uden at parterne bør kunne aftale andet. I nogle lande er lejemål samt salg og pantsætning af husrum til beboelse eller erhverv underkastet vidtgående indgreb, hvis formål det er dels at regulere ejendoms- og kapitalmarkedet, dels at beskytte lejeren, køberen eller pantsætteren. Her har staten en meget stærk interesse i at alle ejendomme, som er beliggende på dens område, bliver underkastet dens regler. Anvendelsen af stedets lov bør i disse tilfælde være en fast regel, og *lex rei sitae* bør gælde, uanset om dens regler er tvingende eller fravigelige. Aftaler om anvendelse af en anden lov bør derfor ikke kunne føre til en tilsidesættelse af de tvingende regler i *lex rei sitae*.¹ Dette bør gælde, uanset om der købes, lejes eller pantsættes til privat behov eller i erhvervsøjemed.²

7.202. 1. Se Rabel, Conflict IV 3.

2. Se Restatement 1971 § 189 vol. I 588.

3. Se OLG Stuttgart 7. maj 1965, IPRspr. 1964/65 no. 45. BGH 4. juli 1969, IPRspr. 1968/69 no. 24. I disse sager var tysk ret blevet aftalt. Se også OLG Köln 2. juli 1969, IPRspr. 1968/69 no. 22.

7.203. 1. Se Nial, 81.

2. Se herom Reithmann 3. udgave no. 375 og den nederlandske Centrale Grondkammers afgørelse af 10. dec. 1956, ovenfor 7.201. note 2.

7.3. Overladelse af immaterialrettigheder (varemærker, mønstre, patenter, know-how og ophavsrettigheder)¹

7.301. *Emnet.* – Dette afsnit handler om, hvilken lov der gælder for aftaler om overladelser af rettigheder til varemærker, mønstre, patenter og know-how samt af ophavsrettigheder og beslægtede rettigheder (*droits voisins*). Den overladelser, der her er tale om, er både den fuldstændige overdragelse og overladelser til brug.

Overladelser af retten til patenter, know-how, varemærker og mønstre er ofte led i en større kontrakt. Et patent eller et varemærke overdrages f.eks. sammen med en erhvervsvirksomhed. Eller retten til at bruge et varemærke overlades en eneforhandler i forbindelse med en forhandlingsaftale. I disse tilfælde vil overladelser af vedkommende immaterialret være en mindre del af en kontrakt, der underkastes én og samme lov. De mere betydelige bestanddele af kontrakten, f.eks. forretningsoverdragelsen, kan i så fald være dem, der bestemmer hele kontraktens lokalisering i et bestemt land. En sådan situation lades her ude af betragtning.²

De monopol- og kartelretlige aspekter af en overladelser af en immateri-

- 7.301. 1. Litteratur. *Skandinavien*: Godenhielm. Utländsk och internationell patenträtt og NIR 1956-53-71; Lando, Dansk international varemærke-, mønster- og patentret. NIR 1974, 371-383; Koktvedgaard. Om købelovgivningens anvendelse på overdragelse af immaterialrettigheder, TfR 1965, 571; Philip Dansk, 418.
Tyskland: Reithmann, (-Merz) no. 482 ff; Ulmer Die Immaterialgüterrechte im internationalen Privatrecht, Köln 1975 cit. Ulmer; Drobnig, v. Hoffmann, Neuhäus, Martiny, Die Immaterialgüterrechte im künftigen internationalen Privatrecht der Europäischen Gemeinschaften, 40 RabelsZ (1976) 189-232.
Schweiz: Troller Das internationale Privat- und Zivilprozessrecht im gewerblichen Rechtsschutz und Urheberrecht (1952) 159.
Frankrig: Batiffol Contrats 183; Vida, Les contrats de license en droit international privé, Rev.crit. 1964, 209; Enc.Dalloz dr.int. II, Propriété industrielle (Deruppé), Propriété littéraire et artistique (Desbois).
UK: Dicey-Morris (-Morris) 569 ff; Jansky, Choice of Law and Trademark License Agreements, I.C.L.Q. 16 (1967) 393.
Retssammenlignende: Rabel III (-Bernstein) 75-77.
2. Se v. Hoffmann i RabelsZ (note 1) 212.

alret er ikke medtaget i nærværende afsnit, se herom 3.216.-3.217. og 6.442.-6.446.³

7.302. A. *Beskyttelseslandets lov*. – Indehaverens beskyttelse mod tredjemands udnyttelse af det pågældende »åndsprodukt« eller kendetegn er immaterialrettens indhold¹, som indehaveren kan overlade til en anden, enten ved at overdrage eneretten eller ved at give den anden adgang til, eventuelt sammen med andre, at udnytte retten.

Det er en regel, som vinder stigende udbredelse, at loven i det land, hvor en påstået krænkelse af en immaterialret har fundet sted eller kan finde sted, er afgørende for, om og i hvilket omfang en person, som hævder at være rettens indehaver, kan gøre retten gældende over for en tredjemand, som menes at have krænket retten.² Det land, for hvilket en person således søger beskyttelse for en immaterialret, kaldes her beskyttelseslandet.³ Findes der i en gruppe af lande eller stater en beskyttelse, som omfatter dem alle efter ensartede regler, må man anvende den fælles ret, der gælder for det område, som beskyttelsen omfatter. Dette gælder i USA, og det vil komme til at gælde for EF-landene, når et patent gældende i EF eller i nogle af EF-landene kan udstedes i henhold til konventionen om et europæisk patent for Fællesmarkedet af 15. dec. 1975.⁴

Loven i beskyttelseslandet er bl.a. afgørende for, om en immaterialret består, for rettens indhold og for rettens varighed og ophør. Det antages imidlertid, at den lov, der gælder for rettighedens eksistens og indhold ikke er den samme som den, der gælder for den aftale, hvorved rettighe- den overlades jfr. herom nedenfor 7.303.-7.307.

Der kan herved opstå afgrænsningsproblemer. Hvilke spørgsmål skal afgøres af beskyttelseslandets lov, og hvilke af den for aftalen gældende lov (kontraktstuttet)?

Beskyttelseslandets lov må formentlig afgøre, hvilket indhold og omfang den ophavsret har som overdrages, samt under hvilke betingelser overdragelse kan ske.

3. Se Reithmann (-Mertz) 3. udg. no. 491 ff; om licensaftaler i EF-retten, se Fejø, Konkurrenceret og EF, København 1980, 188 ff.

7.302. 1. Se Kockvedgaard, Immaterialretspositioner, København 1965, 44 f., 276 f.

2. Ulmer, 12; Drobnig i *RabelsZ* (se 7.301., note 1) 203.

3. Ulmer, *ibidem*.

4. Se Mølgaard i EF-Karnov 2. udg. 1978, 966.

Eksempel 1: En dansk komponist overdrager retten til en kendt melodi for USA til en dansk musikforlægger. For så vidt angår rettighedens stiftelse, omfang og varighed i USA må amerikansk ret gælde. Det er således amerikansk ret der bestemmer, at retten kun gælder for 28 år fra værkets første offentliggørelse, og at den kan fornyes for yderligere 28 år, hvis komponisten lever, når den første 28-årige periode er udløbet. Det er også amerikansk ret der bestemmer, at det ved rettens første overdragelse kan aftales, at retten uden ny aftale skal fortsætte med at bestå i 28 år til, hvis komponisten lever ved den første periodes udløb.⁵

Parternes indbyrdes aftale vil derimod være underkastet dansk ret. Om aftalen mellem komponist og forlægger skal fortolkes som et tilsagn om fornyelse for den anden 28-årige periode, bør derfor afgøres efter dansk ret, som er kontraktens lov.⁶

Beskyttelseslandets lov bestemmer også, om og i hvilket omfang en immaterialret kan overdrages.

Eksempel 2: En dansk virksomhed overdrager et tysk varemærke, der er registreret i Tyskland, til en anden dansk virksomhed. En sådan overdragelse vil efter tysk ret normalt ikke kunne ske uden en samtidig overdragelse af den virksomhed eller den »goodwill«, hvortil mærket er knyttet. Hvis erhververen vil opnå retten i Tyskland, må denne regel respekteres. Skulle parterne have overset reglen, er det derimod dansk ret, som er aftalens lov, der bestemmer, hvem af parterne der skal bære det tab, som måtte følge af at overdragelsen af retten ikke kan registreres i Tyskland.

Hvilke former der er nødvendige for at en overladelse skal opnå beskyttelse over for tredjemand, bestemmes også af beskyttelseslandets lov. Dette gælder især spørgsmål om overdragelsens indførelse i de særlige registre for varemærker, patenter og mønstre og – hvor det findes – for filmrettigheder. Derimod bestemmer kontraktens lov – og eventuelt indgåelsesstedets lov – hvilke formkrav der er nødvendige, for at overladelsen skal have gyldighed mellem parterne, se 6.415.

Beskyttelseslandets lov gælder præceptivt for rettens eksistens og indhold. Parterne kan ikke aftale, at en anden lov skal gælde for spørgsmålet.

5. Se Ulmer, 49, og den engelske sag *Campbell Connelly & Co. Ltd. v. Noble* (1963) 1 WLR 252.

6. Ulmer *ibidem*.

B. Den for aftalen gældende lov

7.303. 1. *Parternes lovvalg*. – De få sager, som kendes om spørgsmålet, anerkender parternes frie lovvalg for så vidt angår aftalen om overladelse af en immaterialret.¹ Dette er også foreskrevet eller forudsat i de få nationale love, som findes om den for aftalen om overladelse af en immaterialret gældende lov, se således den østtyske retsændelseslov af 5. dec. 1975 § 12 l) og m) og den polske lov af 12. nov. 1965 om international privatret art. 27 (1) no. 4 (om forlagskontrakter). Parternes frie lovvalg støttes af flere vestlige forfattere.²

I nogle latinamerikanske stater, f.eks. *Argentina* og *Mexico*, er det endvidere i lovgivningen bestemt, at aftaler om indførsel til disse lande af teknologi, d.v.s. patenter, know-how, teknisk bistand m.m., altid er underkastet de pågældende landes love, og at vedtagelser om at underkaste aftalen fremmede love ikke vil blive godkendt, se art. 2 i den argentinske lov nr. 20.794 af 28. oktober 1974 og art. 7 stk. 1 nr. XIV og stk. 2 i den mexicanske lov af 28. december 1972 om registrering af overførelse af teknologi og om brug m.v. af patenter og varemærker.³ Det synes i det hele taget at være opfattelsen i flere latinamerikanske lande, at aftaler om, at en overførelse af teknologi skal være underkastet andre love end modtagerlandets, ikke vil blive anerkendt. Denne opfattelse vil muligvis brede sig til udviklingslande i andre verdensdele.

I de industrialiserede lande i Vest og Øst er der så vidt vides ikke særlige hensyn, der taler imod partsautonomien. Licenskontrakter indgået mellem en part i et socialistisk land i Østeuropa og en part i et vestligt land indeholder undertiden bestemmelser om, at schweizisk ret skal gælde. En sådan bestemmelse vil som regel skyldes et velbegrundet ønske om at underkaste kontrakten en »neutral« retsorden, som begge parter kender og som indeholder et udviklet regelsæt om licenskontrakter, se herom ovenfor 6.235.

En undtagelse må dog her gælde for så vidt angår arbejdstageres opfindelser og kunstværker. Her bør den for arbejdskontrakten gældende lov, i

7.303. 1. *USA: Whitman Co. v. Universal Oil Products Co.* 125 F.supp. 137 (Del. 1954); *Frankrig: Cour Paris* 21. april 1950, *Rev.crit.d.i.p.* 1952, 706; *Cour Amiens* 9. april 1968, *Rev.crit.d.i.p.* 1970, 448.

2. Se Troller, 184, Reithmann, (-Merz) no. 483 og Ulmer, 52, 94.

3. *Legislación sobre propiedad industrial, transferencia de tecnología e inversiones extranjeras*, 4. udg. Mexico 1979 p. 268 og Lando, *Renegotiation*, 40.

reglen arbejdsstedets lov, bestemme, om arbejdsgiveren har ret til arbejdstagerens åndsprodukt – det være sig et værk, der nyder ophavsretlig beskyttelse eller en opfindelse, der kan patenteres. Det er også den for arbejdsforholdet gældende lov, der regulerer specielle aftaler mellem arbejdstager og arbejdsgiver vedrørende åndsproduktets udnyttelse. Parterne bør i disse tilfælde som regel ikke kunne træffe aftale om anvendelse af en anden lov end den, der gælder for arbejdsaftalen, se herom ovenfor 6.245.⁴ og nedenfor 7.5.

7.304. 2. *Kontraktstatuttet, hvor parterne ikke har truffet noget lovvalg.* – I mange lande har domstolene anvendt de almindelige principper eller regler, som de har fulgt ved fastlæggelse af den for en kontrakt gældende lov, på aftalen om overladelse af en immaterialret.¹ Retspraksis er dog sparsom, og lovregler findes kun i få lande. Den østtyske retsanvendelseslov af 5. dec. 1975 bestemmer i § 12, 1, at overladerens lov skal gælde for licensaftaler, og i § 12, m, at benytterens (erhververens) lov skal gælde ved aftale om udnyttelse af ophavsretligt beskyttede værker. Samme regel som den sidstnævnte er fastslået om forlagsaftaler i den polske lov om international privatret af 12. nov. 1965 art. 27 stk. 1 no. 4.

Den østrigske lov af 15. juni 1978 bestemmer i § 43, at aftaler om overladelse af immaterialrettigheder skal bedømmes af loven i den stat, for hvilken retten overlades. Overlades retten for flere stater, gælder loven i den stat, hvor erhververen (licenstageren) bor eller driver virksomhed. For aftaler om immaterialrettigheder, der har forbindelse med en persons virksomhed som arbejdstager, gælder den for arbejdsaftalen anvendelige lov.

Litteraturen om emnet er righoldig.² På det europæiske kontinent har valget stået mellem at anvende loven på overladerens forretningssted,

4. Se Drobnig i RabelsZ 1976, 202, 206.

7.304. 1. Se Rabel III (-Bernstein) 75.

2. Se 7.301., note 1.

loven på erhververens forretningssted og beskyttelseslandets (udnyttelseslandets) lov.³

7.305. *De vejledende synspunkter.* – Vanskeligheden ved at opstille alment gældende formodningsregler for aftaler om overladelser af immaterialrettigheder ligger ikke blot i disse rettigheders forskelligartethed, men også deri, at aftalerne varierer meget m.h.t. hvilke pligter, de indeholder, og hvorledes disse pligter er fordelt mellem parterne.

En aftale om overladelser af en immaterialret vil ofte indeholde bestemmelser om, hvem der skal have pligt til at vedligeholde retten ved betaling af (års)afgifter til offentlig myndighed og til at forsvare retten mod krænkelse. Den kan indeholde forskrifter om pligt til at yde teknisk eller videnskabelig assistance, til at videreudvikle en opfindelse og give modparten oplysninger om gjorte forbedringer. Pligten til at markedsføre produktet og til at betale omkostningerne herved kan ligge hos erhververen eller hos overdrageren. Erhververen kan være frit stillet m.h.t., om han vil udnytte retten, eller han kan være pålagt pligt til at udnytte retten ved fremstilling og salg af en bestemt mængde af det pågældende produkt.

Udgangspunktet bør som anført ovenfor 6.348. være, at loven på overladerens forretningssted gælder.¹ Denne formodning væltes kun, hvor en så væsentlig pligt eller en så stor del af de pligter, aftalen indeholder, lægges på erhververen, at aftalens tyngdepunkt flyttes til denne.

7.306. *Hovedreglen: Overladerens lov.* – Loven på overladerens forretningssted bør som regel gælde i de tilfælde, hvor overladeren selv skal vedligeholde sin ret og selv må forsvare retten mod krænkelse i beskyt-

3. For overladerens lov som formodningsregel: v. Hoffmann i *RabelsZ* 40 (1976) 212f. Ulmer 101, men se om ophavsrettigheder 52 (forlæggerens lov). For beskyttelseslandets lov: *Batiffol Contrats* 183, *Troller* 193, *Reithmann (-Merz)* 3. udg. no. 486. Fra retspraksis se vesttysk BGH 21. okt. 1964, IPRspr. 1964/65 no. 180, der nærmest støtter anvendelsen af beskyttelseslandets lov, og mere tydeligt OLG Düsseldorf 4. aug. 1961, IPRspr. 1960/61 no. 152 og LG Stuttgart 14. marts 1957, IPRspr. 1956/57 no. 29; men se schweizisk Obergericht des Kanton Zürich 29. nov. 1968, AWD 1969, 329, BG 22. april 1975, BGE II 293 (overladerens lov); se endvidere hollandsk Rb Haarlem 10. juni 1969, Asser kort nr. 5090 (25. juni 1969); fransk Cour Paris 21. juli 1950, *Rev.crit.d.i.p.* 1952, 706.

7.305. 1. Se *Koktvedgaard* (ovenfor 7.301., note 1) 586, Ulmer, 94, v. Hoffmann i *RabelsZ* 40 (1976) 211, *Troller* 193.

telseslandet, og hvor erhververen ikke får nogen pligt, men kun en adgang til produktion og/eller salg af varen. Der er licensaftaler, hvor licensmodtagerens eneste pligt er at betale afgift af de varer, han fremstiller eller sælger, eller at erlægge en afgift en gang for alle ved rettens erhvervelse.

Endvidere bør overladerens lov gælde for de licensaftaler, hvor licensgiveren foruden det patent og den know-how, han overlader, også skal yde erhververen teknisk og videnskabelig assistance, f.eks. modtage erhververens teknikere til instruktion og træning på sin virksomhed.

I disse tilfælde ligger aftalens tyngdepunkt hos overladeren. En væsentlig del af aftalens planlægning og opfyldelse sker på hans forretningssted.¹

7.307. *Tyngdepunktet hos erhververen.* – Der er tilfælde, hvor overladeren lægger hele den tekniske og forretningsmæssige udnyttelse af retten på erhververen. Dette gælder forlagsaftalen, hvor forfatteren pålægger forlæggeren at fremstille, markedsføre og sælge eksemplarer af et litterært værk.¹ Det sker, at den, der erhverver retten til at udnytte et patent, en know-how, et mønster eller et varemærke, påtager sig et vidtgående ansvar for produktets fremstilling og afsætning. Han har ikke blot ret, men også pligt til at udnytte immaterialretten, til at vedligeholde den, forsvare den mod krænkelse og til at iværksætte og betale for varens markedsføring. I sådanne tilfælde vil aftalens tyngdepunkt som regel ligge hos erhververen.

Det samme gælder, hvor erhververen får tildelt en enelicens (eksklusiv licens). De fleste kontinentaleuropæiske lande pålægger indehaveren af en enelicens pligt til at udnytte den pågældende rettighed.²

I de tilfælde, hvor tyngdepunktet ligger hos erhververen og denne har sit forretningssted i beskyttelseslandet, bør forretningsstedets lov gælde. Tvivl er der derimod i de tilfælde, hvor den beskyttelse og ret til udnyttelse, erhververen får, omfatter flere lande, eller hvor hans forretningssted ikke ligger i beskyttelseslandet. Her er opfattelserne delte. Nogle forfat-

7.306. 1. Ulmer, 101 f; v. Hoffmann i RabelsZ 40 (1976) 212 ff.

7.307. 1. Ulmer, 103.

2. Ulmer, 104.

tere lægger hovedvægten på beskyttelseslandet³ og andre på erhververens hovedforretningssted.⁴

Tilhængere af at anvende *beskyttelseslandets lov* gør følgende betragtninger gældende: Beskyttelseslandet er aftalens reelle opfyldelsessted. Dette viser sig især, hvor erhververen har pligt til at udnytte retten til at iværksætte en produktion og afsætning af en mærkevare eller et patenteret produkt eller fremstille og sælge eksemplarer af et litterært værk. Det er også beskyttelseslandets økonomiske lovgivning, som regulerer denne fremstilling og omsætning. Anvender man beskyttelseslandets lov på kontraktforholdet mellem overlader og erhverver, opnår parterne den fordel, at de obligationsretlige og de »tingsretlige« aspekter (beskyttelsen over for tredjemand) af overladelsen underkastes samme lov. Beskyttelseslandets vægt som tilknytning viser sig især i de tilfælde, hvor erhververen ikke har sit forretningssted i dette land. Dette gælder f.eks. hvor en virksomhed med administrativt hovedsæde i Schweiz og fabrikker i Frankrig får licens på at fremstille og sælge et patenteret produkt i Frankrig.

Tilhængerne af at anvende loven på erhververens *forretningssted* henviser til, at det er på forretningsstedet at erhververen planlægger og opfylder store dele af sine forpligtelser. I dette land må han i reglen sagsøges, hvis han ikke overholder sine pligter, idet han f.eks. ikke udnytter eller vedligeholder retten eller ikke betaler sine licensafgifter. Hvor erhververen opnår adgang til at udnytte retten i flere lande, er det ikke praktisk muligt at anvende flere love på aftalen, og en anvendelse af beskyttelseslandets lov er derfor udelukket.

Hvor retten overlades til udnyttelse i flere lande, f.eks. til Benelux-landene, og erhververen, hvad der tit er tilfældet, har forretningssted i et af disse lande, vil det være hensigtsmæssigt at anvende forretningsstedets lov.

Har erhververen forretningssted i flere lande, vil tilhængere af forretningsstedets lov anvende loven på hans hovedforretningssted.

De argumenter, som taler for anvendelse af hovedforretningsstedets lov, synes at veje tungest i de tilfælde, hvor hovedforretningsstedet ligger

3. Godenhillem i NIR 1956, 53-71, Troller (se ovenfor 7.301., note 1) 193, Batiffol Contrats 183.

4. Ulmer, 103 f; v. Hoffmann i RabelsZ 40 (1976) 212. Se også den østrigske lov, ovenfor 7.304.

i et af flere beskyttelseslande. De har også mest vægt i de tilfælde, hvor det ikke ligger i noget af de flere beskyttelseslande, f.eks. hvor en virksomhed med hovedsæde i Schweiz har fået licens til produktion og salg af et patenteret produkt fra sine virksomheder i EF-landene.

Derimod vil hovedforretningsstedet næppe kunne veje beskyttelsesstedet op i de tilfælde, hvor retten kun skal udnyttes i ét land, og dette er et andet land end forretningsstedets land, jfr. det ovennævnte eksempel om et schweizisk selskab, der får retten til et fransk patent til fremstilling og salg af en vare fra sine fabrikker i Frankrig. Her bør fransk ret gælde.

7.4. Forholdet mellem hvervgiveren og den selvstændige mellemmand og mellem leverandøren og forhandleren

1. EMNET

7.401. De materielle regler om agenter og forhandlere i Norden, i en række vesteuropæiske lande og i USA er fremstillet ovenfor i bind I, afsnit 3.1. og 3.2.¹ Lovvalgsreglerne om mellemmandens kompetence er omtalt ovenfor under 6.417.-6.427. Her skal det omtales, hvilken lov der gælder for kontraktforholdet mellem hvervgiveren og den selvstændige mellemmand. Selvstændige mellemænd er handelsagenten, kommissionæren, mægleren, speditøren og enhver anden erhvervsdrivende, som hvervgiveren har udpeget til at afslutte aftaler for sig eller til at fremskaffe tilbud fra tredjemand.

Personer, der som den handelsrejsende står i et egentligt tjenesteforhold til hvervgiveren, vil blive omtalt nedenfor under 7.5 om arbejdsaftalen.

7.401. 1. Se endvidere Maier, Meyer-Marsilius & Regul, *Der Handelsvertreter in den Ländern der EWG und der EFTA*, Baden-Baden, 1976; Stumpf/Detzer/Immesberger, *Internationales Handelsvertreterrecht*, 3. udg. Heidelberg 1977; Union Internationale des Avocats, *La Représentation Commerciale Internationale*, Bruxelles 1971.

Handelsagentens forhold til agenturgiveren har flere lighedstræk med arbejdstagerens forhold til arbejdsgiveren. Den agent, der står i et varigt kontraktforhold til agenturgiveren, er i nogle retssystemer beskyttet af arbejdsretlige regler, se herom 3.101.-3.122. og 3.124.-3.132. Dette gælder især den franske VRP, for hvem flere af de franske regler om arbejdsforhold er anvendelige. Da VRP'ens stilling dog er mere fri og uafhængig end den almindelige arbejdstagers, vil han her blive behandlet som agent.

Forhandleren er ikke mellemmand. Han køber leverandørens varer og sælger dem for egen regning. Hans opgave er imidlertid nært beslægtet med salgsagentens, idet også han skal virke for salg af en andens varer, og som mange handelsagenter står også han i et varigt kontraktforhold til den, hvis varer han afsætter. I Belgien er han beskyttet af særlig lovgivning,² og i andre lande gælder der for forholdet mellem forhandlere og deres leverandører regler, der har lighedstræk med dem, der gælder for agenten, se herom afsnit 3.201.-3.208.

I afsnittet 7.402.-7.415. vil handelsagenten blive omtalt, i afsnit 7.416. kommissionæren og mægleren og i 7.417.-7.419. speditøren. Forhandleren vil blive behandlet i afsnittene 7.420.-7.424.

Efter den 13. Haager-konference for international privatret i 1976 har en arbejdsgruppe under konferencen udarbejdet en konvention om hvilket lands retsregler, der skal anvendes på kontrakter med mellemmand samt på fuldmagtsspørgsmål. Konventionen, der bærer datoen den 14. marts 1978, skal gælde for forholdet mellem selvstændige mellemmand og deres hvervgivere og endvidere for alle mellemmands kompetence. Den træder i kraft, når tre stater har ratificeret den. Det var pr. 1. juli 1981 endnu ikke sket.

EF-Konventionen, som heller ikke var trådt i kraft, indeholder endvidere almindelige lovvalgsregler om kontrakter.³ Disse regler omfatter mellemmand og forhandlere.

Begge konventioner skal lægges til grund ved medlemslandenes domstole, uanset om det lands retsregler, som skal anvendes, er et medlemslands eller ikke.

2. Se ovenfor 3.209., og Lando, Int.Enc. no. 253-257 samt Rigaux D.I.P. I no. 302.

3. Se ovenfor 6.224. og 6.318.

II. AGENTEN

A. Parternes lovvalg

7.402. *Agenturaftalen og arbejdsaftalen.* – En aftale mellem parterne om, at retsreglerne i et bestemt land skal gælde for aftalen, vil blive anerkendt som bindende i de fleste lande.¹

I *Frankrig, Italien og Nederlandene*² har domstolene dog for at beskytte agenter – i Frankrig VRP'en – med fast forretningssted i domslandet anvendt regler i domslandet, som ikke kan fraviges til ugunst for agenten. Dette gælder, uanset om parterne havde aftalt, at fremmed ret skulle gælde. I nogle sager er dette blevet begrundet med, at reglerne hører til de regler, som aldrig fraviges, domslandets *ordre public*.

Den vesttyske højesteret (Bundesgerichtshof) har derimod fastslået, at en tysk agent og en nederlandsk agenturgiver kunne aftale, at nederlandske retsregler skulle gælde med den virkning, at den tyske agent ikke kunne gøre krav på kundetabsgodtgørelse, »Ausgleich« efter tysk rets regler.³ Dommen angår kun reglerne om *Ausgleich*. Den afviser, at de henregnes til de ufravigelige retsgrundsætninger, *o*: tysk *ordre public*. Man kan måske af dommen slutte, at en agent med forretningssted i Vesttyskland også må kunne give afkald på andre tyske beskyttelsesregler end reglerne om *Ausgleich* ved med sin udenlandske agenturgiver at aftale en anden lov. Det er dog tvivlsomt, om dette også gælder konkurrenceklausuler, se § 90 a i Handelsgesetzbuch (HGB).

Det bemærkes, at agenturgiveren ifølge den tyske HGB § 92 c (1) altid vil kunne aftale med en agent, der ikke har forretningssted i Vesttyskland, at de tvingende beskyttelsesregler for agenten i HGB ikke skal gælde.

- 7.402. 1. Se tysk BGH 30. jan. 1961, IPRspr. 1960/61 no. 39b; fransk Cour de Cassation 24. jan. 1978, Rev.crit. d.i.p. 1978, 689 (agent commercial); nederlandsk Hof Amsterdam 15. febr. 1957 N.J. 1957 230. USA (Washington), *Alghanim v. Boeing Co.* 477 F2d 143 (9. Cir. 1973).
2. *Frankrig*: Cass.soc. 9. dec. 1960, J.C.P. 1961 II 12029 (VRP); *Italien*: se Maier, Meyer-Marsilius und Regul, *Der Handelsvertreter in den Ländern der EWG und EFTA*, Baden-Baden 1976, 243; *Nederlandene*: Rechtsbank Amsterdam 6. jan. 1960, N.J. 1960, 498.
3. BGH 30. jan. 1961, ovenfor note 1 om *Ausgleich*, se herom ovenfor 3.132. Reithmann, 3. udg. (-Martiny) anser, at dette stadig er »den herskende opfattelse«, se no. 554.

Den *schweiziske* obligationsret (OR) bestemmer i § 418 (c), at retsforholdet mellem en agenturgiver og en agent, hvis virksomhedsområde ligger i Schweiz, skal bedømmes efter schweizisk ret. Flere schweiziske forfattere mener, at der trods denne bestemmelse kan indgås aftaler mellem en udenlandsk agenturgiver og en agent med virksomhedsområde i Schweiz om, at fremmed ret skal gælde med den virkning, at de schweiziske beskyttelsesregler ikke anvendes.⁴

Forholdet mellem principalen og mellemmanden, herunder også agenten, er omhandlet i kapitel II (art. 5-10) i *Haager-konventionen af 14. marts 1978*. Ifølge art. 5 gælder den lov for forholdet mellem principalen (hvervgiveren) og den selvstændige mellemmand, som parterne har valgt. Parternes lovvalg skal være udtrykkeligt eller fremgå med rimelig sikkerhed af aftalens bestemmelser eller af sagens omstændigheder. *EF-konventionen af 19. juni 1980* indeholder i art. 3 en næsten enslydende bestemmelse.

Er agentaftalen en ansættelseskontrakt gælder ifølge Haager-konventionens art. 10 reglerne i art. 5-9 ikke og derfor heller ikke bestemmelsen i art. 5 om parternes lovvalg. Art. 6 stk. 1 i EF-konventionen har også begrænset parternes adgang til at fravige tvingende bestemmelser i den lov, som efter art. 6, stk. 2 gælder for en arbejdsaftale. Dette vil i reglen være loven på arbejdsstedet.⁵

Den italienske *agente* er underkastet arbejdsretlige regler i et vist omfang.⁶ Han vil formentlig alligevel være omfattet af reglerne i Haager-konventionen og i art. 3 i EF-konventionen. Derimod bliver den franske *voyageur, représentant et placier*, VRP, anset som arbejdstager ved de franske domstole. Han er både underkastet de arbejdsretlige bestemmelser, som henregnes til *Code de Travail*, og de særlige arbejdsdomstole (*les conseils de prud'hommes*). Haager-konventionen vil, medmindre andet bestemmes i fransk lovgivning, derfor næppe komme til at gælde for VRP'en.

7.403. *De direkte anvendelige love*. – Parternes frihed til ved at vælge den lovgivning, der skal anvendes, også at vælge de retsregler, der skal gælde

4. Reithmann 3. udg. (-Martiny) no. 555 og den dér anførte litteratur.

5. Se nedenfor 7.519.

6. Se La Villa and Cartella, *The Italian Law of Agency and Distributorship Agreements*, London 1977, 59, om VRP'en se ovenfor 3.101.

er som nævnt ovenfor 7.402. i flere lande underkastet begrænsninger. Både der, hvor agentaftalen bliver og der, hvor den ikke bliver betragtet som en arbejdsaftale, vil domstolene endvidere anvende regler, som hører til, hvad man kan kalde domslandets »direkte anvendelige love«.¹

Ideen om de direkte anvendelige love har også fundet vej til Haager-konventionen af 1978. Art. 16 bestemmer, at domstolene kan anvende de ufravigelige regler i enhver stat, med hvilken forholdet har en væsentlig tilknytning, dersom og for så vidt disse tvingende regler efter loven i denne stat skal anvendes, uanset hvad statens lovvalgsregler ellers måtte bestemme. Domstolene i alle lande har altid anvendt domslandets egne »direkte anvendelige love«. Det nye ved art. 16 er, at den ligesom sit forbillede, EF-konventionens art. 7 stk. 1, retter en forsigtig opfordring til domstolene om, at de også kan anvende andre end domslandets »direkte anvendelige love«, og at de kan anvende dem, hvor disse regler ikke findes i den for agentforholdet i øvrigt gældende lovgivning. De kan gøre det, ikke blot når parterne har valgt denne lovgivning, men også når den er bestemt af konventionens andre lovvalgsregler.

Domstolene får stor frihed: de *kan* anvende de fremmede retsfor skrifter. De har ingen pligt til det, selv hvor betingelserne i art. 16 er opfyldt. Danske domstole vil altså kunne tage hensyn til tvingende regler på en italiensk »agente«s hovedforretningssted, selv om parterne har vedtaget at anvende dansk ret på agentaftalen. De ville også kunne tage hensyn til tyske tvingende regler, hvor en tysk agents forhold til hvervgiveren skal afgøres. Da de tyske domstole som nævnt har anerkendt, at aftale om anvendelse af agenturgiverens lov har den virkning, at den tyske agent ikke kan kræve good-will erstatning, »Ausgleich«, efter tysk ret, vil konventionens krav om, at beskyttelsesreglerne selv skal kræve sig anvendt, ikke være opfyldt, for så vidt angår reglerne i tysk ret om »Ausgleich«.²

7.403. 1. Se endvidere ovenfor 5.404.-5.406. og nedenfor 7.507. og 7.521.

2. Se dog Blok 157, der ikke synes at ville anerkende, at dommen i BGH 30. januar 1961 (se 7.402., note 1) stadig har præjudikatsvirkning i Tyskland; art. 35 i EF-Kommissionens forslag af 17. december 1976 til direktiv om samordning af medlemsstaternes regler om den selvstændige handelsagent bestemmer, at en række af dets regler, herunder reglerne om »Ausgleich« ikke kan fraviges for så vidt angår en agent, der udover sin virksomhed i EF, se EFT 1977 C 13/1-10, og Lando i RabelsZ. 44 (1980) 1,15.

7.404. *Vurdering.* – Konventionernes stilling til parternes lovvalg kan måske sammenfattes således:

Bortset fra arbejdsaftaler anerkendes parternes lovvalg uden begrænsning m.h.t., hvilken lov der kan vælges. Domslandets »direkte anvendelige« love vil dog altid blive anvendt, og der er mulighed for at tage hensyn til andre landes »direkte anvendelige« love; dette gælder i øvrigt også, hvor parterne ikke har truffet noget lovvalg.

De direkte anvendelige love kan være både den økonomiske lovgivning, f.eks. pris- og monopollove samt valutaforskrifter, og de tvingende regler, der beskytter agenten imod urimelige og byrdefulde kontraktvilkår. For så vidt angår den økonomiske lovgivning, kan der næppe rettes indvendinger imod den idé, der ligger bag Haager-konventionens art. 16 og EF-konventionens art. 7, stk. 1. Der er et stort behov for, at domstolene respekterer ikke blot domslandets, men også andre landes økonomiske lovgivning under de i konventionerne angivne betingelser. Hvor sådanne regler regulerer forholdet mellem agent og agenturgiver, burde der gælde en pligt og ikke, som konventionerne foreskriver, en adgang til at anvende de fremmede økonomiske love, se herom 6.442.-6.446.¹

Med hensyn til de regler der beskytter agenten mod urimelige kontraktvilkår, er sagen en anden. Konventionerne gør det muligt at anvende tvingende regler i andre love end den, parterne har valgt, eller som i øvrigt gælder for agentaftalen.² Domstolene vil f.eks. kunne anvende reglerne om kundetabsgodtgørelse eller om ugyldigheden af visse konkurrenceklausuler i domslandet, i loven på det territorium, agenten skal dække, eller i loven i et andet land, som ikke er den lov, der ellers gælder for kontrakten.

Det er imidlertid tvivlsomt, om agenterne vil være tjent med en så vidtgående beskyttelse.

De agenter, som ikke har en arbejdsretlig status, bør formentlig have frihed til at aftale den for kontrakten anvendelige lov med den følge, at andre landes tvingende regler om kundetabsgodtgørelse, konkurrenceklausuler m.m. ikke kommer til anvendelse.

Flere grunde taler for at give handelsagenten og hans hvervgiver denne adgang. Mange handelsagenter har en stærk position over for deres udenlandske agenturgiver. De behøver ikke den beskyttelse, som loven

7.404. 1. Se også Lando, Int.Enc. no. 205-209.

2. Blok 155 ff.

på deres forretningssted giver dem. Heller ikke andre agenter kan henregnes til de grupper af mindre erhvervsdrivende, som bør sidestilles med forbrugere og underordnede arbejdstagere.³

Endvidere konkurrerer agenterne med andre sælgere. Eksportøren kan vælge at sælge gennem forhandlere. De har i de fleste lande en ringere beskyttelse over for leverandøren end agenten har over for hans hvervgiver. Eksportøren kan også oprette en filial eller et datterselskab i importlandet, og han kan benytte handelsrejsende. De folk, som han ansætter som handelsrejsende eller som funktionærer i filialen eller i datterselskabet, nyder som regel arbejdsrettens mere beskyttende forskrifter, men eksportøren kan til gengæld styre deres virksomhed bedre, end han kan dirigere handelsagentens arbejde. Agentens frihed til at aftale den for agenturforholdet gældende lov giver ham altså konkurrencemæssige fordele.

Som regel bør man dog anerkende, at de agenter, som på deres forretningssted har en arbejdstagers status, må være underkastet dette steds regler, når agentens lov ville være kontraktens lov, hvis parterne ikke havde truffet noget lovvalg. De kan da ikke ved aftale give afkald på denne lovs beskyttelsesregler, de være sig »stærkt« tvingende (direkte anvendelige) eller blot tvingende. Dette gælder den franske VRP og formentlig også den italienske *agente*.

B. Hvilket lands lov gælder i mangel af parternes lovvalg

a. De almindelige lovvalgsregler for kontrakter fastsat ved lov 7.405. Har parterne ikke valgt det lands retsregler, der skal gælde for agentkontrakten, vil man i en række lande følge de almindelige lovvalgsregler for kontrakter. Lovregler, der er fælles for alle eller for en flerhed af kontrakter, og som derfor omfatter forholdet mellem agent og agenturgiver, findes i *Italien*¹, *Spanien*², *Portugal*³, *Østrig*⁴, *Japan*⁵, *Brasilien*⁶

3. Se nedenfor 6.245.

- 7.405. 1. Codice civile af 16. marts 1942, art. 25 (disp. prel.).
 2. Código civil, Título preliminar af 31. maj 1974, art. 10 nr. 5. For arbejdsforhold gælder dog ifølge nr. 6 loven på det sted, hvor tjenesten udføres.
 3. Borgerlig lovbog af 25. november 1966 art. 42 foreskriver anvendelse af indgåelsesstedets lov, hvor parterne har forskelligt domicil.
 4. Lov af 15. juni 1978 § 36 (Den karakteristiske ydelse).
 5. Horei (lov af 21. juni 1898 om lovenes anvendelse) art. 7.
 6. Indførelsesloven til civillovbogen af 4. september 1942 art. 9 § 1.

samt i *Sovjetunionen*.⁷ I disse lande gælder indgåelsesstedets lov, dog i Portugal kun, hvis ikke begge parter har bopæl, i Spanien kun, hvis de ikke har fælles bopæl eller fast opholdssted, og i Italien, kun hvis de ikke har fælles statsborgerskab i et andet land.

Flere af disse lovgivninger er nye. Alligevel bygger reglen om anvendelse af indgåelsesstedets lov på en tradition, der stammer fra middelalderen, da kontrakterne som oftest blev indgået og opfyldt på samme tid og sted. Reglen er utidssvarende og i flere af landene har domstolene fraveget den enten åbenlyst eller skjult.⁸

b. De almindelige lovvalgsregler for kontrakter fastsat i retspraksis

7.406. *Indledning.* – I en række lande, hvor ingen lovregler findes, følger domstolene samme metode, når de fastlægger den for agentkontrakten anvendelige lov, som når de vælger den for andre kontraktforhold gældende lov.¹ De udtaler da, at de vælger loven i det *land*, hvortil kontrakten har sin nærmeste tilknytning. Dette gælder f.eks. *Frankrig*² og *Belgien*.³ Eller de siger, at de anvender det *retssystem*, hvortil kontrakten har sin nærmeste tilknytning. Dette gælder *England*, *Skotland* og andre *Commonwealth-lande*.⁴

I *USA* bliver de metoder og regler, som domstolene anvender ved valget af den lov, der gælder for kontrakten eller for det foreliggende problem (issue in contract), også brugt, når agentkontraktens lov skal vælges.⁵

De her nævnte landes praksis efterlader en betydelig usikkerhed om, hvilken lov en domstol vil anvende på en agentkontrakt. I domme afsagt i UK, Frankrig og Belgien er *lex fori*-tendensen tydelig. Alligevel kan man ikke forudsige med stor sandsynlighed, at domslandets lov vil blive anvendt på kontrakter med tilknytning til domslandet.

7. Principperne for civillovgivningen af 8. dec. 1961 art. 125 stk. 1.

8. Se herom Lando, Int. Enc. no. 13, og nedenfor 7.511. og 7.517.

7.406. 1. Lando, Int. Enc. no. 115-124.

2. Cass. soc. 5. marts 1969, Rev. crit. d. i. p. 1970-279; Cour Lyon 21. marts 1973, Clunet 1975-345.

3. Trib. Com. Bruxelles 28. november 1969, Clunet 1971, 885, Jur. Comm. Brux IV 782.

4. Dicey-Morris (-Morris) 910, se herom 6.306.

5. Se Restatement 1971 § 291 (Bd. II, s. 267).

7.407. *Det forenede Kongerige og Commonwealth.* – For Englands vedkommende er uvisheden stor. *Dacey-Morris* antager, at »the contract of agency« er underkastet loven i det land, under henvisning til hvilken kontrakten er oprettet, (» . . . the law with reference to which the agency is constituted . . .«). Dette, siges det, er i reglen loven i det land, hvor kontrakten mellem agent og agenturgiver blev oprettet.¹ »Agency« er i Common Law et mere omfattende begreb end handelsagentur. Det omfatter bl.a. kommissionærer, mæglere og andre, som antages til at udføre enkelte forretninger, og det omfatter en arbejdstager, der virker som fuldmægtig for sin arbejdsgiver.

Er »the agent« en selvstændig erhvervsdrivende, som kun virker i ét land, har nogle domme antaget, at der er en formodning for anvendelse af loven i dette land.²

De afgørelser, som kendes fra *Skotland*³, *Canada*⁴ og andre *Commonwealth-lande*⁵, som bygger på Common Law, afviger ikke i metode eller resultat fra de engelske.

7.408. *Frankrig.* – De nyere domme i Frankrig taler deres utydelige sprog.¹ Hvor en fransk *VRP*² har repræsenteret en fransk hvervgiver i flere fremmede stater, har både den franske højesteret (Cour de Cassation)³ i 1959 og appelretten i Paris i 1971⁴ anvendt fransk ret på aftalen. I begge tilfælde blev det anført, at loven på agentens virksomhedsområde ikke kan gælde, hvor agenten arbejder i flere lande. I sådanne tilfælde måtte loven på agenturgiverens hovedsæde gælde.

Hvor et tjekkoslovakisk statselskab havde engageret en fransk *VRP* til at repræsentere sig i Frankrig, anvendte Cour de Cassations sociale

7.407. 1. Se loc.cit. 7.406. note 4.

2. *Prager v. Blatspiel etc. Ltd.* [1924] 1 KB 566; *Albeko Schuhmaschinen AG v. Kamborian Shoe Machine Co. Ltd.* [1961] 111 L.J. 519. *Mauroux v. Pereira* [1972] 1 WLR 962, 968, er også forenelig med dette resultat.

3. *Skotland: Dudley Bros. v. Barnet*, (1937), S.C. 632, se Anton. 232.

4. *Canada: Ross v. McMullen* (1971) 21 D.L.R. (3d) 228.

5. Om Australien se Nygh, *Conflict of Laws in Australia*, 3. udg. Sydney 1976. 219.

7.408. 1. Se Loussouarn-Bredin 718-724, og Enc. Dalloz. Représentant de Commerce. (-Guinand) no. 11. Om ældre ret se Batiffol, *Contrats* no. 293 og 304-320.

2. Se ovenfor 3.101.

3. Cass.com. 9. nov. 1959, Rev.crit.d.i.p. 1960. 566.

4. Cour Paris 17. febr. 1971, D. 1971, 733.

kammer i 1960 beskyttelsesreglerne i loven om arbejdsforhold (Code de Travail), som her ansås for at høre til fransk *ordre public*. Parternes henvisning i deres aftale til tjekkoslovakisk ret og til den tjekkoslovakiske handelsvoldgift blev tilsidesat.⁵

I en sag fra 1964 har Cour de Cassations sociale kammer anvendt fransk ret på en aftale mellem en fransk VRP og hans franske hvervgiver.⁶ Agenten havde sit forretningssted i Vesttyskland, som var hans territorium. I denne sag fandt retten, at det havde været parternes hensigt at anvende fransk ret. Der forelå ikke nogen udtrykkelig aftale mellem dem.

Derimod har appelretten i Limoges og handelsretten i Paris i to afgørelser fra 1970 anvendt loven på den fremmede handelsagents forretningssted (Belgien og Vesttyskland), som tillige var hans virksomhedsområde.⁷

Sagerne viser, at der er *lex fori*-tendens og ellers en betydelig uklarhed om, hvilken lov domstolene vil vælge.

Nogle forfattere foreslår at anvende loven på agenturgiverens forretningssted som formodningsregel.⁸ Denne opfattelse har dog ikke støtte i praksis. Cour de Cassation har i 1980 stadfæstet en appelretsdom, der havde anvendt fransk ret på en aftale mellem et belgisk firma og en fransk *agent commercial*. Det havde den virkning, at agenten blev tilkendt kundetabsgodtgørelse. Appelretten havde til støtte for anvendelsen af fransk ret bl.a. fremhævet, at agenten havde udfoldet sin virksomhed i Frankrig.⁹

7.409. *Belgien*. – Loven af 1961 om forhandlere art. 4 foreskriver anvendelse af belgisk lov, når forhandlingsaftalen har virkning på belgisk område.¹ Arbejdsaftaler er i belgisk international privatret underkastet ar-

5. Cass.soc. 9. dec. 1960, J.C.P. 1961-81- 12029.

6. Cass.soc. 1. juli 1964, Rev.crit.d.i.p. 1966, 48.

7. Cour d'appel de Limoges 10. dec. 1970, Tribunal de commerce de Paris, 4. dec. 1970, Rev.crit.d.i.p. 1971, 703. Afgørelserne anses for forbilledlige i Betænkningen til EF-Konventionen, se EFT nr. C282/20 af 31. okt. 1980 med note 39.

8. Loussouarn-Bredin, no. 649, s. 722-724 og Enc. Dalloz, Représentant de commerce (-Guinand) no. 10, hvor andre forfattere nævnes; men se Batiffols kommentar til Cass.civ. 25. marts 1980 i Rev.crit.d.i.p. 1980, 577.

9. Cass.civ. 25. marts 1980 Rev.crit.d.i.p. 1980, 576.

7.409. 1. Se 7.401. note 1.

bejdsstedets lov. Denne regel er blevet anvendt på en aftale med en person, som stod i et tjenesteforhold til hvervgiveren (représentant de commerce).² For handelsagenter giver praksis intet klart billede. I et tilfælde, hvor et fransk selskab skulle repræsentere en belgisk industri-virksomhed i Portugal og Spanien, anvendte handelsretten i Bruxelles – »udfra en vurdering af alle kontraktforholdets omstændigheder« – belgisk ret på aftalen med den virkning, at det franske selskab ikke opnåede nogen kundetabsgodtgørelse.³

7.410. *USA*. – Ligesom i de andre Common Law-lande gælder de opstillede regler for »agents«, dvs. for alle mellemænd, og ikke specielt for handelsagenter.

Restatement of the Conflict of Laws 1934 § 342 foreskrev anvendelse af loven på det sted, hvor agentaftalen mellem »principal« og »agent« blev indgået. Nogle domme har i tilslutning til denne første Restatement anvendt indgåelsesstedets lov.¹ Det er dog tvivlsomt, om disse afgørelser stadig vil blive anset for retningsgivende, se ovenfor 6.328. De kan stadig have autoritet i de stater, der følger de ældre lovvalgsregler, men næppe nogen større vægt i de stater, der anvender de nye regler.

Det siges i Restatement 1971 § 291² i kapitlet om »agency«, at parternes gensidige rettigheder og pligter afgøres af loven i den stat, hvortil sagens særlige problem (the issue) har den nærmeste tilknytning til parterne og til aftalen efter reglerne i § 6. Principperne i § 188 skal finde anvendelse ved valg af denne lov, se herom 6.326. og 6.327.

I kommentaren til § 291 udtales det, at den agent, der er antaget til at handle for hvervgiveren i en tidsperiode, normalt bør være undergivet loven i den stat, hvor han handler. Dette gælder især, hvor han kun skal handle i én stat. Skal han handle i flere, vil man lægge vægt på den stat, hvor de fleste handlinger foretages. Handlingsstedets lov, siges det vide-

2. Conseil de Prud'hommes de Liège 14. september 1964, J.T. 1965, 179; se også Rigaux, Int.Enc. no. 6.

3. Tribunal de commerce de Bruxelles 28. november 1969, Journal de droit international (Clunet) 1971, 885.

7.410. 1. E.g. *Transit Bus Sales v. Kalamazoo, Inc.* (6th CCA 1944) 145 F (2d) 804; *Smith v. Compania Litogr. de la Habana* (1926) 127 Misc. 508, 217 N.Y. Supp. 39; Se Rabel, Conflict III (-Bernstein) 202.

2. Restatement 1971 Bd. II, s. 267, 270.

re, er dog uegnet som afgørende tilknytningsmoment, hvor agents virksomhed er nogenlunde ligeligt fordelt mellem flere stater. Hvis den materielle regel for det foreliggende problem er ens i disse flere stater, vil den dog kunne anvendes.

Handlingsstedet (the place where the agent is to do a number of acts) er ikke nærmere defineret i kommentaren. Det er ikke klart, om det er det sted, hvorfra agenten sædvanligvis handler, altså for den fastboende agents vedkommende hans forretningssted³, eller om det er det område, han dækker, som i tvivl bør være afgørende. *Reese*, der var »reporter« for Restatement 1971, har gjort den sidste opfattelse gældende.⁴

c. Særlige lovvalgsregler for agentkontrakter i lovgivning eller praksis
7.411. *Indledning.* – Flere lande har opstillet særlige lovvalgsregler for agentkontrakterne enten i lovgivningen eller i praksis. I flere af de lande, hvor reglerne findes i retspraksis, er de opstillet som formodningsregler.

7.412. *Agenturgiverens forretningssted. Tjekkoslavakiet, Østtyskland.* – Den tjekkoslovakiske lov af 4. december 1963 art. 10 f¹ opstiller en formodning for anvendelse af loven på det sted, hvor den for hvem handelsagenten udfører hvervet har sit hovedsæde. Den østtyske lov om international privatret (den såkaldte Rechtsanwendungsgesetz) af 5. december 1975 har en fast regel om, at loven på agenturgiverens hovedsæde skal anvendes på handelsagenter.

Efter disse regler skal man anvende agenturgiverens lov på forholdet mellem deres statslige udenrigshandelsselskaber og disses handelsagenter i de vestlige lande. Hvis vestlige virksomheder, som eksporterer til østlandene, har tjekkoslovakiske eller østtyske handelsagenter, skal de vestlige agentlovgivninger gælde. Hidtil har de vestlige virksomheder dog så vidt vides ikke haft egentlige handelsagenter i de nævnte østlande.

3. Dette blev antaget i *P.S. & E. Inc. v. Selastomer Detroit Inc.* 470 F 2d 125 (7 Cir. 1972).

4. Se *Reese*, Agency in Conflict of Laws. Twentieth Century Comparative and Conflicts Law (Legal Essays in Honour of Hessel E. Yntema), Leiden 1961, 409-418.

7.412. 1. *Tjekkoslavakiet*: se Statutory PIL, 261; *Østtyskland*: Gesetzblatt der Deutschen Demokratischen Republik, 1975, Teil I nr. 46, 748.

7.413. *Loven på agentens forretningssted: Polen, Ungarn, Østrig, Vesttyskland, Nederlandene, Skandinavien. Haager-Konventionen af 1978.* – Den polske lov af 1965 art. 27 no. 2 og den ungarske forordning af 1979 § 25 h, har en fast regel om anvendelse af loven på mellemandens forretningssted.¹ Denne regel gælder også for agenter. Jeg kender ikke grunden til, at der gælder en anden lovvalgsregel i Polen end i Tjekkoslaviet og Østtyskland.

En formodningsregel for anvendelse af loven på det sted, hvor agenten varigt udøver sit erhverv, er opstillet i den østrigske lov af 1978² og i vesttysk og nederlandsk³ retspraksis. Den vesttyske Bundesgerichtshof har således anvendt vesttysk ret på et kontraktforhold mellem en vesttysk agent med forretningssted i Vest-Berlin og en engelsk agenturgiver.⁴ Kontrakten var indgået i England og agentens område skulle alene være østtysk territorium. Der er flere andre domme, der støtter den opstillede formodningsregel.⁵

I Danmark har Sø- og Handelsretten i en dom af 11. juli 1958 skullet afgøre spørgsmålet om, hvorvidt en aftale mellem en dansk agenturgiver og en fransk agent med virksomhedsområde i Frankrig skulle afgøres efter dansk eller fransk ret. Agenten havde krævet kundetabsgodtgørelse efter fransk ret. Retten udtalte: »Under hensyn til, at forretningsforholdet mellem de to parter er etableret ved direktør B's besøg hos sagsøgeren (den franske agent) i Paris og ved korrespondance mellem parterne, og navnlig til at det drejede sig om et repræsentationsforhold, som sagsøgeren skulle udføre for sagsøgte i Frankrig, finder retten, at forholdet må bedømmes efter fransk ret«. ⁶ Retten nævnede forhandlingsstedet, men

- 7.413. 1. Statutory PIL, 295. (Polen); Das Standesamt 1980, 81 (Ungarn).
2. Se 7.405., note 4.
3. Se Rechtsbank Den Haag 18. januar 1966, N.J. 1966 nr. 470 og Rechtsbank Amsterdam 26. juni 1968, N.J. 1968 no. 271, her citeret efter Czapski, Niederländische Rechtsprechung zum internationalen Privat- und Prozessrecht, RabelsZ 34 (1970) 86, 112, samt Kantongerecht Amsterdam 13. februar 1957, N.J. 1957, no. 416, Rechtsbank Amsterdam 6. januar 1960, N.J. 1960, no. 498, samt Hoge Raad 6. april 1973, N.J. 1973 no. 371.
4. BGH 15. marts 1962, IPRspr. 1962/63 no. 41.
5. Se Reithmann (-Martiny) no. 549 og de dér nævnte afgørelser herunder OLG Hamburg 12. oktober 1972, IPRspr. no. 12; BGH 16. marts 1970, IPRspr. 1970, 121 b, OLG Hamm 29. maj 1978, IPRspr. 1978 no. 13.
6. U 1959-202.

lagde mest vægt på, hvor repræsentationsforholdet skulle udføres. Den svenske forfatter *Nial* antager, at agenturforholdet, der er knyttet varigt til et vist land, bør være undergivet loven i dette land⁷, og *Philip* ligestiller agentkontrakten med andre arbejdskontrakter og vil som regel anvende arbejdsstedets lov.⁸ På grundlag af dommen og disse udtalelser kan man måske i *dansk* og *svensk* ret opstille en formodning for, at aftalen mellem agenturgiver og en agent, som har sit forretningssted i det land, som hans virksomhed dækker, er underkastet loven i dette land. Der findes ikke afgørelser om, hvad der gælder i de tilfælde, hvor agenten har sit forretningssted i et andet end det eller de lande, som hans virksomhed dækker.

Efter *Haager-konventionen af 14. marts 1978* art. 6 stk. 1 skal loven på det sted, hvor mellemmanden ved kontraktforholdets stiftelse havde sit forretningssted eller i mangel af sådant sin faste bopæl, finde anvendelse på forholdet. Dog skal ifølge art. 6 stk. 2 loven i det land, hvor mellemmanden i hovedsagen skal udøve sin virksomhed, gælde, hvis hvervgiveren har sit forretningssted eller, i mangel heraf, sin faste bopæl i dette land.

Har hvervgiveren eller mellemmanden flere forretningssteder, gælder de ovennævnte regler for det forretningssted, med hvilket mellemmandsforholdet har sin nærmeste tilknytning.

Art. 7 bestemmer, at hvor stiftelsen af et mellemmandsforhold ikke er det eneste formål med en kontrakt, gælder reglerne i art. 5 og 6 kun, hvis stiftelse af dette forhold er aftalens hovedformål, eller dette forhold kan udskilles fra kontrakten i øvrigt. Dette har bl.a. betydning for de talrige aftaler, hvorefter en mellemmand tillige skal kunne optræde som forhandler, der selv sælger hvervgiverens produkter. Da det her kan være vanskeligt at adskille de dele af aftalen, der vedrører mellemmandsforholdet fra dem, der vedrører forhandlerforholdet, vil art. 5 og 6 altså kun gælde, hvor mellemmandshvervet er det væsentligste formål med aftalen. Det har dog været nævnt, at *Haager-konventionens* regler skulle kunne anvendes analogt på forhandlerforhold⁹, se herom nedenfor 7.424.

7.414. *Loven på agents territorium (virkningsstedet). Schweiz.* – Den schweiziske OR art. 418 stk. 2 foreskriver anvendelse af schweizisk ret,

7. *Nial*, *Förmögenhetsrätt*, 65.

8. *Philip Dansk* 343.

9. Se Blok 151.

hvor agentens virksomhedsområde (Tätigkeitsgebiet) ligger i Schweiz. I praksis synes reglen at være gjort til en alsidet kollisionsnorm, således at forholdet mellem agenturgiver og agent bedømmes af territoriets lov, også hvor dette er beliggende i udlandet.¹ Hvor agenten dækker flere territorier, er det den almindelige opfattelse i litteraturen, at loven på agentens forretningssted skal gælde.²

d. Vurdering

7.415. *Indgåelsesstedet* bør for agentaftalen som for andre kontraktforhold tillægges ringe vægt som tilknytningsmoment,¹ se ovenfor under 7.405.

Anvendelse af loven på *agenturgiverens forretningssted* er foreskrevet i den tjekkoslovakiske og den østtyske lov. Som omtalt ovenfor 6.348. bør hovedvægt dog lægges på agentens ydelse, som er den for aftalen karakteristiske ydelse.

Anvendelse af loven på *det sted, hvor agentens forretningssted* er beliggende, har støtte i de *polske, ungarske og østrigske* love og i *vesttysk og nederlandsk* retspraksis. I de kommercielle kontraktforhold er det ikke det personlige domicil (bopælen), men forretningsstedet, der har betydning.

I *Schweiz* gælder loven på *agentens territorium* (agentaftalens virksomhedssted).

Problemet er da, om hovedvægten bør lægges på forretningsstedet eller territoriet, hvor disse ikke falder sammen. Valget er vanskeligt, fordi en agent opfylder sin pligt til at hverve og betjene kunder både på sit forretningssted og på sit territorium.

Territoriet er genstanden for agentens virksomhed. Hans markedsføring er undergivet dette lands regler. Dette gælder den private konkurrenceret (reglerne om god forretningsskik og om immaterialrettigheder) og konkurrencebegrænsningsretten (monopoler og karteller), og det gælder forskrifterne om den ydelse, agenten tilbyder (konsument- og miljøværn).

Hovedparten af det planlæggende arbejde, herunder hans forbindelse

7.414. 1. BGE 65 II 169; 76 II 45; 78 II 74, se Vischer. Vertragsrecht 124, der foretrækker loven på agentens forretningssted.

2. Vischer i Schweizerisches Privatrecht I, 676.

7.415. 1. I. udgaven, 293.

med agenturgiveren, udfører agenten imidlertid på sit forretningssted. Han er som nævnt underkastet dette lands lovgivning om forretningsvirksomhed (etablerings- og selskabsret) og dets sociale lovgivning. Agenturforholdet er ikke en arbejdskontrakt, men har lighed med arbejdskontrakten.² Endelig ligger agentens faste forretningssted normalt i ét land, medens hans territorium kan dække flere retsområder. Gode grunde taler derfor for at anvende loven på det sted, hvor agenten udfører hovedparten af sit arbejde.

Ud fra disse overvejelser mener jeg, at der kan opstilles en formodning for anvendelse af loven på det sted, hvor agenten har sit faste forretningssted. Denne formodning er stærk, hvor agent og agenturgiver har forretningssted i samme land, og hvor agenten har forretningssted i det land, hvori hele hans territorium ligger.³ Den har også styrke i de tilfælde, hvor agenten har forretningssted i et af de flere lande, som er hans territorium.⁴ Formodningen for anvendelse af loven på agentens forretningssted er svagere i de tilfælde, hvor agenten har forretningssted i et andet end det eller de lande, som hans territorium dækker. Hvor en agent, der har forretningssted i Schweiz, dækker Tyskland, Frankrig og Italien, men ikke Schweiz, bør schweizisk lov dog i reglen anvendes. Det samme bør formentlig gælde, hvor en sådan schweizisk agent kun dækker Italien. Formodningen kan dog her væltes. En agent for et dansk firma var italiensk statsborger og havde bopæl i Italien og forretningssted i Schweiz (Chiasso). Hans territorium var udelukkende Italien. I et sådant tilfælde burde formentlig italiensk ret gælde for agenturforholdet.

Haager-konventionen opstiller faste regler. Reglen om anvendelse af loven på det sted, hvor mellemmanden har sit forretningssted (eller bopæl) brydes kun af én undtagelse: Loven på hvervgiverens forretningssted (bopæl) skal gælde, hvor den falder sammen med loven på agentens vigtigste virksomhedsområde (territorium). En sådan kontrakt er kun international, hvis agenten har sit forretningssted i et andet land. Denne situation er ligeså sjælden som andre situationer, der også kunne begrunde en undtagelse fra hovedreglen om agentens forretningssted, men for hvilke der ingen undtagelse skal gælde.⁵

2. Se ovenfor, 3.104.

3. Se *P. S. & E. Inc. v. Selastomer Detroit Inc.* ovenfor 7.110., note 3.

4. Se *Matarese v. Calise* 305 A 2d 112 (R.I. 1973).

5. Se Blok 162 om forhistorien til art. 6 stk. 2.

EF-Konventionen art. 4 opstiller en formodningsregel, der som oftest vil føre til anvendelse af loven på agentens forretningssted; dette forekommer mig at være mere hensigtsmæssigt.

III. KOMMISSIONÆREN OG MÆGLEREN. SPEDITØREN

A. Kommissionæren og mægleren

7.416. Det, der er anført ovenfor 7.402.-7.415. om handelsagenten, finder i en række lande også anvendelse på mæglere og kommissionærer. Dette gælder *Common Law-landene* (f.eks. England og USA) og *Skandinavien*. Reglerne i Haager-konventionen af 1978 og i EF-Konventionen skal også gælde for kommissionæren og for mægleren.

Den *tjekkoslaviske* lov af 1963 art. 10 f bestemmer, at mægleren, hvor parterne ikke har aftalt andet, er underkastet hvervgiverens lov. Art. 10 e foreskriver derimod anvendelse af kommissionærens lov på kommissionen. Den *østtyske* lov af 5. december 1975 § 13 stk. 1 d (jfr. stk. 2) vil i mangel af en partshenvisning anvende mæglerens og kommissionærens lov. Ifølge de *franske* forfattere står valget mellem opfyldelsesstedets lov, c: loven på det sted, hvortil udføres, og loven på det sted, hvor mægleren eller kommissionæren udøver deres virksomhed,¹ men praksis ses ikke at give noget svar. Heller ikke *schweizisk* praksis giver nogen vejledning; de *schweiziske* forfattere vil anvende loven på det sted, hvor mægleren og kommissionæren udøver deres erhverv² og ikke loven i det område, som deres virksomhed skal dække. I en afgørelse fra 1977 har den *vesttyske* Bundesgerichtshof udtalt, at formodningen for anvendelse af loven på agentens forretningssted ikke kan overføres til forholdet mellem en mægler og hans opdragsgiver. Mægleren er ikke sat til at formidle handler for samme opdragsgiver, ikke forpligtet til at arbejde varigt for den samme person og derfor heller ikke en økonomisk afhængig part.³ Retten afstod derfor fra at opstille nogen formodningsre-

- 7.416. 1. Loussouarn-Bredin, 715, Batiffol, Contrats no. 306 og i Encyclopédie Dalloz, Droit International, I, Commissionnaire s. 359.
 2. Se Vischer, Vertragsrecht 124, noten og de dér anførte forfattere samt *idem* i Schweizerisches Privatrecht I. 676-677.
 3. BGH 9. marts 1977, IPRspr. 1977 no. 12. Se Reithmann (-Martiny) no. 560 f (mægler) og 562 (kommissionær).

gel og traf afgørelsen ud fra konkrete overvejelser. Rettens betragtninger må også omfatte kommissionæren.

Grunden til at anvende agentens lov er ikke, at han som følge af sit afhængighedsforhold til agenturgiveren har behov for beskyttelse. Grunden er, at agentens forretningssted er det sted, hvor agenten, der opfylder kontraktens karakteristiske ydelse, udfolder hovedparten af sin virksomhed. Da dette også gælder for kommissionæren og mægleren, bør der gælde en formodning for anvendelse af loven på det sted, hvor kommissionæren og mægleren har deres forretningssted.⁴

B. Speditøren¹

7.417. *Parternes lovvalg*. Speditøren udfører ofte flere hverv for sin ordregiver. Sluttes han for ordregiveren transportaftaler i sit eget navn, handler han nærmest som en kommissionær. Opbevarer han godset for ordregiveren, er han oplagrer. Befordrer han det selv, ud over en ren lokal transport, er han fragtfører. Vejer og mærker han det og udfærdiger han transportdokumenter, er han »almindelig værkfører«. Disse flere hverv kan have betydning for afgørelse af, hvilket lands retsregler, der skal gælde for aftalen mellem speditøren og hans ordregiver.

I flere lande benytter speditørerne almindelige betingelser, som nogle steder er resultat af forhandlinger mellem speditørerne og repræsentanter for deres opdragsgivere (handel, industri og landbrug).

Allgemeine Deutsche Spediteurbedingungen indeholder i § 65 en henvisning til tysk ret og de britiske *Standard Trading Conditions, sponsored by the Institute of Shipping and Forwarding Agents*, i art. 25 (1970-versionen) en henvisning til engelsk ret. Medens de tidligere nordiske betingelser henviste søgsmål mod speditøren til hans hjemlands (domstole og) lov, er denne partshenvisning ikke blevet gentaget i den seneste danske version af Nordisk Speditørforbunds Almindelige Bestemmelser for spedition, transport og oplagring, som er trådt i kraft den 1. januar 1976.

Selv om De almindelige Bestemmelser ikke indeholder en partshenvisning til loven i speditørens hjemland, må parternes vedtagelse af disse bestemmelser som regel alligevel opfattes som en stiltiende henvisning til den lov, under hvilken betingelserne er oprettet.² Hvor det med en dansk

4. Se Eek 82-84.

7.417. 1. Litteratur: Reithmann (-Martiny) no. 415 ff.

2. Se ovenfor 6.354.

speditør er aftalt, at Nordisk Speditionsforbunds bestemmelser skal gælde, må loven på den pågældende speditørs faste forretningssted formentlig anses for at være aftalt.

7.418. *Hvornår gælder De almindelige Betingelser?* – Har parterne ikke udtrykkeligt henvist til almindelige betingelser, opstår det spørgsmål, om en ordregiver ved at antage en speditør, som anvender sådanne betingelser, stiltiende har vedtaget dem. Har han det, må han efter det ovenfor anførte også antages stiltiende at have vedtaget loven på speditørens forretningssted.

Tyske domstole lægger de tyske almindelige betingelser til grund for aftaler mellem tyske speditører og ordregivere, der er handlende. Den handlende formodes at have akcepteret disse vilkår, også hvor der ikke er henvist til dem i aftalen.¹ Dette gælder også en udenlandsk handlende, hvor denne selv er speditør eller fragtmand, eller står i fast forretningsforbindelse med speditøren. I andre tilfælde vil de tyske domstole tage i betragtning, om den udenlandske kunde ville være bundet af de tyske betingelser efter loven på hans bopæl eller forretningssted.²

I *Storbritannien, USA, Frankrig og Benelux-landene* gælder de nationale speditionsvilkår – f.eks. *Conditions Générales des Expéditeurs de Belgique* fra 1969 og de britiske Standard Trading Conditions – normalt kun, hvis de i forbindelse med aftalen er blevet vedtaget mellem parterne. Det må formentlig være tilstrækkeligt, at speditøren i sit tilbud, i sin bekræftelse af et tilbud eller på anden måde ved aftalens indgåelse tydeligt har gjort kunden opmærksom på, at vilkårene gælder.³ Det er næppe nødvendigt specielt at henvide til ansvarsbegrænsninger eller andre byrdefulde vilkår, for at de skal gælde; dette er fastslået i en belgisk højesteretsdom af 11. december 1970.⁴

De svenske forfattere *Grönfors* og *Hagberg* antager med en – omend ikke stærk – støtte i svensk retspraksis, at de nordiske betingelser »verk-

7.418. 1. Reithmann (-Martiny) 3. udgave no. 104, se ovenfor 2.107.

2. BGH 10. marts 1971, IPRspr. 1971 no. 21b, OLG München 9. maj 1973, IPRspr. 1973, no. 24, BGH 13. juli 1973, IPRspr. 1973 no. 25; BGH 7. juli 1976, IPRspr. 1976 no. 8, se også Hepting, *Die ADSp im internationalen Privatrecht*, AWD 1975, 457, Reithmann (-Martiny) 3. udg. no. 103ff, og ovenfor 6.408.-6.409.

3. Se herom ovenfor 2.109., 2.110., og 2.112. og 6.408.-6.409.

4. Jurisprudence du Port d'Anvers 1970, 43.

ligen ingår i det individuella avtalet . . . villkoren utgör med andra ord den väsentliga delen av avtalsinnehållet i kontrakt med speditionsuppdrag i de nordiska länderna«. ⁵ De tager dog forbehold over for tyngende og overraskende vilkår; de gælder kun, hvor speditøren udtrykkeligt har fremhævet dem over for ham. Forfatterne tager ikke stilling til, under hvilke betingelser en ordregiver fra et ikke-nordisk land er bundet af vilkårene.

Vilkår i den danske version af de nordiske betingelser er i forhold mellem danske parter blevet lagt til grund i tilfælde, hvor det kunne oplyses, at ordregiver var bekendt med, at speditøren benyttede vilkårene og ordregiveren havde en vis viden om indholdet af vilkåret. ⁶ Tyngende eller overraskende vilkår som f.eks. den særlige ansvarsbegrænsningsklausul er ikke blevet anset for gældende, hvor ordregiveren ikke kendte dem og heller ikke burde kende dem, idet speditøren ikke havde gjort noget virkeligt effektivt for at bringe dem til hans kundskab. ⁷ De skal særligt fremhæves over for ham for at blive anset for gældende. ⁸

Af danske domme må man kunne slutte, at en ordregiver kun bliver bundet af den danske version af de nordiske vilkår, hvis speditøren, da aftalen blev sluttet, traf rimelige foranstaltninger for at bringe ham kundskab om, at han anvender vilkårene og om vilkårenes indhold. Det må ske på et sprog, som vedkommende må antages at forstå. Byrdefulde og overraskende vilkår må derhos særligt fremhæves.

7.419. *Hvilket lands retsregler gælder i mangel af parternes lovvalg? – Lovgivning og retspraksis er sparsom. Domme fra Common Law-landene, f.eks. England og USA kendes ikke.*¹ For *Frankrigs* vedkommende antager *Rodière* uden at henvise til retspraksis, at indgåelsesstedets lov bør anvendes.² Den *østtyske* lov af 5. december 1975 § 12 (1) og den

5. Grönfors og Hagberg, *De nordiska Speditionsvillkoren*, Göteborg 1963, 19, 21, se også Stenov, *De skandinaviske Speditørbetingelser*, København 1972, 29, Reiter, *Speditionsaftalen*, København 1963, 19, samt Skovby, *Speditøren*, København 1976, 27.

6. U 1959-678. SH.

7. U 1951-782 H, jfr. U 1951-458 H, se også Ussing, *Aftaler*, 3. udg. 1950, 430 jfr. 283.

8. U 1973-696 H, se Spleths kommentar i U 1973 B. 324, se om problemet, Lando, *Retsspørgsmål* s 7ff og ovenfor 2.103.

7.419. 1. Se om problemet Rabel III (-Bernstein) 245.

2. Ene, *Dalloz, Droit International*, II, Transport no 7 (-Rodiere).

polske lov af 1965 art. 27 (1) nr. 2 indeholder faste regler om anvendelse af loven på speditørens forretningssted. En formodningsregel af samme indhold gælder ifølge den *tjekkoslaviske* lov af 4. december 1965 art. 10 (1) c, den *østrigske* lov af 15. juni 1978 § 36 og ifølge *vesttysk* og *schweizisk* praksis.³ Der kendes ingen nordisk retspraksis om spørgsmålet.

Reglerne i EF-Konventionen og i Haager-konventionen omfatter også speditører. Speditøren skal, som det er nævnt ovenfor under 7.417., ofte være andet og mere end mellemmand for sin hvervgiver; derfor finder Haager-konventionen kun anvendelse, hvis stiftelsen af et mellemmandsforhold var aftalens hovedformål, eller mellemmandshvervet kan adskilles fra de andre hverv.⁴ Det sidste er formentlig sjældent muligt i speditørens forhold. Er speditøren tillige fragtfører, er dette som regel hans hovedhverv og Haager-konventionen er da ikke anvendelig; er han ikke fragtfører, gælder der formentlig en formodning for, at fuldmagtshvervet er aftalens hovedformål, og konventionens regler vil derfor kunne anvendes.

Såvel for befordring af gods som for kommission (se ovenfor 7.416.), oplagring og værksleje gælder der en formodning for anvendelse af loven på ordremodtagerens hovedforretningssted.⁵ Dette støtter den antagelse, at der også for speditørsaftalen, hvorved en person får til opgave at udføre et eller flere af disse hverv for samme ordregiver, bør gælde en formodning for anvendelse af loven på speditørens faste forretningssted.

IV. FORHANDLEREN¹

7.420. *Emnet.* – Ved en forhandlingsaftale påtager en leverandør sig at levere varer til en forhandler, som køber dem for at videresælge dem. I

3. Reithmann (-Martiny) 3. udg. no. 415 og OLG Karlsruhe 22. juni 1979, IPRspr. 1979 no. 28b; Vischer, Vertragsrecht, 124, *idem*, Schweizerisches Privatrecht I, 677.

4. Se Konventionens art. 7 og Blok 163. Parterne vil formentlig sjældent have foretaget en opdeling af kontrakten og aftalt forskellige love for hver af aftalens bestanddele.

5. Eek 57, 82-84, se om befordring U 1949-1122 og 1963-925.

7.420. 1. Lando, Int. Enc. no. 253-257; Rigaux, I no. 302; Rabel III, 202-204, Reithmann (-Schweickert) no. 563ff og Sturm, Der Eigenhändler im Aussenprivatrecht, i Rechtsvergleichung und Gesetzgebung, Festschrift für Eduard Wahl (Heidelberg 1973) 207.

modsatning til mellemmanden optræder forhandleren i eget navn og for egen regning.²

Forhandlingsaftalen rejser lovvalgsproblemer både af kontraktretlig og konkurrenceretlig art. Her vil kun de kontraktretlige lovvalgsregler blive behandlet.

7.421. *Forhandlingsaftalen mellem løsopekøbet og agentaftalen.* – Forhandlingsaftaler forekommer ofte sammen med kontrakter om levering af løsope. Forhandleren lover at købe leverandørens varer mod at være den eneste, som leverandøren sælger til i et bestemt område eller inden for en bestemt køberkreds. Der træffes ofte aftale om, hvordan og i hvilket omfang markedsføringen skal iværksættes, og om hvem der skal finansiere den. Samtidig fastsættes leverings- og betalingsbetingelser for de enkelte vareleverancer.

Bør en sådan kontrakt behandles alene som en købekontrakt, eller bør man udskille de bestanddele af aftalen, som vedrører det varige forhandlerforhold, fra dem, der angår de enkelte vareleverancer? Følges den sidstnævnte løsning, skal man i flere lande bedømme vareleverancerne efter loven på leverandørens forretningssted, og forhandlerforholdet efter en anden lov¹, f.eks. loven på forhandlerens forretningssted.

Dette problem har været fremme i den *schweiziske* forbundsdomstols praksis. Her har man opstillet en sondring mellem »løse« og »faste« forhandlerforhold. I *Chevalley*-sagen fra 1952² blev et mellemværende, der både var et køb og en eneforhandlingsaftale, men hvor forhandlerforholdet ikke var dominerende i parternes forhold, underkastet den belgiske sælgers lov, fordi sælgers ydelse var den for købet karakteristiske ydelse. I en senere sag *Fadyco Handels AG mod Seyberg og Rahier*³ blev et forhandlerforhold, som havde varet i 6 år, og hvor forhandleren havde skullet vie sine kræfter til salg af varerne, bedømt af loven på forhandlerens forretningssted. Forholdet var ikke »en serie af enkelte køb, som

2. Graupner 884.

7.421. 1. Dette ville gælde i Skandinavien, Frankrig, Italien, Schweiz og Belgien. Se ovenfor 7.109.

2. *Chevalley v. Genimportex S.A.*, BG 12. febr. 1952, BGE 78 II 81, se Vischer i Schweizerisches Privatrecht I, 674, se også BG 8. aug. 1962, BGE 88 II 326 og vesttysk OLG Frankfurt 21. marts 1961, IPRspr. 1960/61 no. 33.

3. BG 3. august 1962, BGE 88 II 474, se Vischer i Schweizerisches Jahrbuch für internationales Recht, Bd. 21 (1964) 64 og 270-271.

kunne adskilles fra hinanden som uafhængige transaktioner, men et varigt bånd mellem parterne«. ⁴ Ligheden mellem forhandleren og agenten blev understreget, og loven på eneforhandlerens faste forretningssted (men ikke loven på markedet) blev betonet som den vigtigste tilknytning og anvendt; se om agenten ovenfor under II.

Handelsagenten og forhandleren har en fælles opgave. Begge skal arbejde for salg af leverandørens varer og varetage hans interesser på markedet. Mange kontrakter er endvidere blandede agent- og forhandlerkontrakter, hvor agenten i visse tilfælde optræder som forhandler og i andre tilfælde som agent. Blandt de handlende kaldes en forhandler ofte agent eller repræsentant. ⁵

Efter min opfattelse bør forhandlingsaftalen behandles som en aftale for sig. Selv om den er beslægtet med agentkontrakten, giver forhandlerens mere selvstændige stilling ham en tilknytning til det marked, hvor han sælger, som er stærkere end agentens forbindelse med det område, hvor han hverver kunder. Forhandlingsaftalen er heller ikke en købeauftale. ^{5a} Sondringen mellem de »faste« og de »løse« forhandlerforhold, der vil bringe de »løse« forhold ind under lovvalgsreglerne om køb, er efter mit skøn uklar og kan gøre det usikkert for parterne, hvilken lov der gælder for deres mellemværende. Sondringen er også blevet opgivet i en senere afgørelse afsagt af den schweiziske Bundesgericht den 10. december 1974 ⁶, der fastslår, at eneforhandlingsaftalen i princippet er underkastet loven på forhandlerens forretningssted. I de kontrakter, hvor der findes bestemmelser både om de enkelte køb og om forhandlingen (iværksættelse af markedsføring, eksklusivitet, opsigelse m.m.) kan kontraktens to bestanddele adskilles fra hinanden. ⁷

4. Citeret efter Vischer, *idem* 271, se også f.s.v. angår Belgien Rigeaux D.I.P. II no. 1166.

5. Selv Rabel synes ikke at gøre forskel, se Rabel III 202 og 203 med note 59, se om problemet Blok 151.

5a. Se nu også for dansk rets vedkommende U 1981-604.
& *Brumfield Div.* 410 F supp. 1339 (N.Y.S.D. 1976).

6. Se BGE 100 II 450.

7. Se om parternes gensidige rettigheder og pligter i »Model Form of Exclusive Agreements with Foreign Distributors« og »Model Form of Exclusively Agency Contract with a Foreign Company«, offentliggjort af The Legal Committee of Orgalime i 1967 og 1968, se også Reithmann (-Schweickert) no. 564 ff.

7.422. *Parternes lovvalg.* – Den belgiske lov af 27. juli 1961, som er ændret ved lov af 13. april 1971, angår ensidig ophævelse af forhandlingskontrakter af ubestemt varighed. Lovens art. 4 stk. 1 bestemmer, at en forhandler, som har indgået en forhandlingsaftale, der skal have virkning helt eller delvis på belgisk område, altid kan sagsøge sin forhandler ved belgisk domstol. Art. 4 stk. 2 foreskriver, at belgisk ret i sådanne sager udelukkende skal finde anvendelse. En partshenvisning til loven i et andet land er ikke gyldig.¹ Disse regler gælder kun for belgiske domstole. De gælder ikke uden videre i sager, som måtte blive anlagt i en andet land.²

I de fleste andre lande tillader man parternes frie lovvalg i forhandlingskontrakter.³ Denne opfattelse gælder også i Skandinavien.

Da forhandlingsaftalen ikke skal behandles som køb af løsøre, finder reglerne i art. 2 stk. 2 i Haager-konventionen af 1955 om, hvilket lands retsregler der skal anvendes på løsørekøb af international karakter, ikke anvendelse på forhandlingsaftalen. Efter denne regel skal parternes lovvalg ske ved en udtrykkelig vedtagelse eller utvetydigt fremgå af aftalen. Dette gælder ikke for forhandlingsaftalen. En voldgifts- eller værnetingsaftale i en forhandlingsaftale vil herefter kunne opfattes som en stiltiende partshenvisning til det udpegede forumlands lov også i de lande, som har tilsluttet sig Haager-konventionen.

7.423. *Hvilken lov gælder, hvor ingen partshenvisning findes?* – I flere lande hersker der usikkerhed om, hvilken lov der skal gælde i de tilfælde, hvor parterne ikke har truffet noget lovvalg. Det synes, som om forhandlingskontrakten ikke i større omfang har tildraget sig forfatterens opmærksomhed. F.eks. i *Frankrig*, *UK* og *USA* må det antages, at den almindelige metode for valg af lov i kontraktforhold vil blive fulgt af

- 7.422. 1. Se Rigaux, D.I.P. I no. 302.
 2. Se dog ovenfor nr. 7.403. og 7.404. om anvendelse af andre landes »direkte anvendelige love«.
 3. Se dog om en New York føderal domstols anvendelse af en forhandlerbeskyttende Puerto Ricansk lov om opsigelsesgyldighed: *Southern Int. Sales v. Potter & Brumfield Div.* 410 F supp. 1339 (N.Y.S.D. 1976).

domstolene, der da ofte vil se på de domme, der måtte have været afsagt om handelsagenter.¹

I *Belgien* vil man muligvis følge *Rigaux*.² Han foreslår, at man bør gøre den ensidige lovvalgsregel om anvendelse af belgisk ret i art. 4 stk. 2 i loven om ophævelse af forhandlingsaftaler til en alsidig lovvalgsregel. Herefter bør man altid anvende markedets lov, også hvor markedet ligger uden for *Belgien*.

I en række lande har domstolene opstillet en formodning for anvendelse af loven på det sted, hvor forhandleren har sit hovedforretningssted. Dette gælder *Vesttyskland*³, *Schweiz*⁴ og *Norge*.⁵ Adskillige forfattere støtter denne regel.⁶ Den danske Sø- og Handelsretsdom af 25. november 1959 har anvendt dansk ret på en eneforhandlingsaftale mellem en schweizisk leverandør og en dansk forhandler med den begrundelse, at »kontrakten drejede sig om udførelse af arbejde her i landet«.⁷

7.424. *Vurdering*. – De betragtninger, som er anført ovenfor under 7.415. om agentkontrakter, gælder i et vist omfang også for aftaler om forhandling.

Betydning har især følgende tilknytningsfaktorer:

a. Den for købet gældende lov. Selv om forhandlerens aftale om køb af det enkelte vareparti kan og ofte bør adskilles fra aftalen om forhandling, kan det være hensigtsmæssigt, at de to aspekter bedømmes af samme lovs regler.

b. Den på forhandlerens forretningssted gældende lov. Det er på sit

- 7.423. 1. Rabel III (-Bernstein) 203, der anfører *Transit Bus Sales v. Kalamazoo Coaches Inc.* (6th Cir.) 1944, 145 F (2d) 804. Om engelsk ret se Graupner 894.
2. Rigaux, D.I.P. I no. 302.
3. LG Wuppertal 2. oktober 1962, IPRspr. 1962/63 no. 42, men se Reithmann (-Schweickert) no. 570-571.
4. Vischer i *Schweizerisches Privatrecht* I, 674 og i *Schweizerisches Jahrbuch für internationales Recht* Bd. 21 (1964) 271.
5. Oslo Byrett 1. februar 1964, RG 1964, 203, samt Højesteretts dom af 19. febr. 1980, NRt 1980-243.
6. Graupner 894-895. Rabel III (-Bernstein), 202-204. Men se Soergel & Siebert (-Kegel), *Bürgerliches Gesetzbuch* (10. udg. 1970) no. 253 for art 7 EGBGB (leverandørens lov), og Reithmann (-Schweickert) no. 570 (markedets lov).
7. Sø- og Handelsretten i København 25. nov. 1959, Sø- og Handelsretstidende 1960-12.

forretningssted, forhandleren planlægger, beregner og træffer beslutning om køb fra leverandøren om salg til sine kunder.

c. Markedet. Det land, i hvilket sælgeren skal markedsføre varen (aftalens virkningssted), har også stor betydning. Dets økonomiske lovgivning vil have indflydelse på, hvorledes salget skal gribes an. Lovgiveren dér vil som regel vise en større interesse for de forhandlingskontrakter end for de agentkontrakter, der berører hans territorium. EF's kartel- og monopolret viser dette.¹

Herefter mener jeg, at der kan opstilles følgende formodningsregler:

1°. I den sædvanlige situation, hvor forhandleren og leverandøren har forretningssted i hvert sit land og forhandleren kun skal markedsføre varen i det land, hvor han har sit forretningssted, gælder loven i dette land, hvor han udfører hele sit arbejde.²

2°. Har forhandleren og leverandøren forretningssted i hver sit land, og skal forhandleren markedsføre varen i flere lande, bør loven på forhandlerens forretningssted også anvendes. Det gælder både hvor forhandleren har forretningssted i et af de pågældende markedslande, og hvor han ikke har forretningssted i noget af dem. Forhandlingsaftaler bør ikke underkastes flere love, og man bør derfor anvende loven på det sted, hvor forhandleren planlægger og udfører sine forretninger.³

3°. Har forhandleren forretningssted i samme land som leverandøren, bør loven i dette land også gælde. Dette lands retsregler vil i reglen være at anvende på leverandørens salg til forhandleren, og det vil normalt have været parternes forudsætning, at deres fælles lov skal anvendes på alle deres mellemværender. Denne formodningsregel gælder, både hvor varen skal markedsføres i ét, og hvor den skal markedsføres i flere fremmede lande.

4°. Hvis forhandleren og leverandøren har forretningssted i hver sit land og ligger forhandlerens marked i et andet land end det, hvor hans forretningssted er beliggende, bør markedets lov gælde for forhandlingsaftalen. Her bør efter min opfattelse gælde en formodningsregel, der er forskellig fra den, der gælder for agenten, se ovenfor under 7.415. De markedsretlige aspekter af varens salg er så væsentlige, at den lov, der gælder for dem, bør gælde for forhandlingsaftalen i dette tilfælde.

7.424. 1. Se Fejø, Konkurrenceret og EF, København 1980, kapitel V.

2. Se art. 4 i EF-Konventionen.

3. Se dom afsagt af den schweiziske Handelsgericht des Kantons St. Gallen 4. febr. 1965, AWD 1968 393, omtalt hos Reithmann no 571.

7.5. Arbejdsforhold

I. INDLEDNING

7.501 – Arbejdskontrakten adskiller sig på flere punkter fra andre kontraktforhold. Den indgås som regel på ubestemt tid og bliver tit langvarig. Selv med nutidens kortere arbejdstid tilbringer mange mennesker en næsten lige så stor del af deres vågne tilværelse på deres arbejde som i deres hjem. For arbejdstageren har arbejdet en betydning, der kan sammenlignes med forholdet til familien. En persons arbejde har træk tilfælles med hans status, d.v.s. med hans forhold til ægtefælle og slægt.¹ Tvingende lovregler og kollektive aftaler bestemmer arbejdstagerens og arbejdsgiverens gensidige pligter, og aftalefriheden er ligesom i statusforholdet begrænset.² Disse omstændigheder har som det skal ses betydning for de internationalprivatretnlige regler om arbejdsaftaler.

II. KILDERNE

7.502. *Lovgivning.* – I Italien¹, Grækenland², Japan³ og Portugal⁴ gælder de almindelige lovvalgsregler for kontrakter også for arbejdsaftaler. Specielle lovregler for arbejdsaftaler findes i en række østeuropæiske lande:

- 7.501. 1. Se f.eks. Stig Jørgensen, *Contract as Form*, 10 *Scand. Studies in Law* (1966) 99 og de dér citerede forfattere.
2. Illum, 7. En fransk forfatter, Plaisant, har gjort gældende, at arbejdsforholdet bør behandles som et statusforhold i internationalprivatretnlig henseende, se om denne teori Enc. *Dalloz II* (Simon-Dépitre) 969 no. 2.
- 7.502. 1. Italien, *Codice civile* (1942) Almindelige Bestemmelser om loven, kap. II, Lovens almindelige anvendelse, art. 25 para 1. SPIL 125. For ansættelsesforhold på skibe gælder dog flagets lov, se Sølodbogen af 30. marts 1942 art. 9, SPIL 128, se også nedenfor under 7.517.
2. Grækenland, *Borgerlig lovbog* af 15. marts 1940 art. 25; se SPIL 137.
3. Japan, *Lov om lovenes anvendelse* af 21. juni 1898 art. 7, se Makarov, *Quellen des internationalen Privatrechts* 1953, I, Japan s. 2.
4. Portugal, *Civillovbog* af 25. dec. 1966 art. 42 SPIL 165.

Albanien⁵, Polen⁶, Tjekkoslovakiet⁷, Ungarn⁸ og Østtyskland⁹ samt i Østrig¹⁰ og Spanien.¹¹

I Italien har lovens regel kun delvis været fulgt i retspraksis, se herom nedenfor under 7.511.; også den japanske regel er blevet fraveget i domme om arbejdsforhold, se nedenfor under 7.517. Hvorvidt de andre landes lovregler er blevet efterlevet i praksis vides ikke.

I Sovjetunionen gælder almindelige lovvalgsregler for kontrakter i Principperne for Civillovgivningen af 8. dec. 1961 og i adskillige enkeltstaters love. Den sovjetrussiske forfatter *Lunz* hævder, at disse regler ikke kan finde anvendelse på arbejdsaftaler. Retspraksis om spørgsmålet findes så vidt vides ikke, men det er vistnok antaget, at arbejde, der udføres i Sovjetunionen, altid er underkastet arbejdsstedets lov.¹²

7.503. *Retspraksis og litteratur.* I de øvrige lande, dvs. i EF-landene med undtagelse af Italien og Grækenland, i de nordiske lande, Schweiz og USA må lovvalgsreglerne for arbejdsforhold alene søges i retspraksis og litteraturen. Som det vil ses følger de fleste landes domstole de almindelige lovvalgsregler om kontrakter. I sager om arbejdstagerens krav om erstatning for arbejdsulykker har man dog i nogle lande, herunder i USA, anvendt lovvalgsregler om erstatning udenfor kontraktforhold. Endvidere regulerer den offentlige arbejdsrets regler i vidt omfang forholdet mellem arbejdstager og arbejdsgiver, og disse reglers anvendelse på internationale arbejdsforhold har haft betydning i praksis.

5. Lov om international privatret af 21. nov. 1964 art. 20, tysk oversættelse i Die wichtigsten Gesetzgebungsakte in den Ländern Ost-Südosteuropas und in den ostasiatischen Volksdemokratien 1965 (7) 77-86.

6. Lov om international privatret af 12. nov. 1965 art. 32, 33, SPIL 300.

7. Lov om international privatret af 4. dec. 1963 art. 16, SPIL 264.

8. Lov nr. 2/1967 art. 6 para. 1.2. se Gamillscheg, Int. Enc. 4, note 5.

9. Rechtsanwendungsgesetz af 5. dec. 1975 § 27, Gesetzblatt der deutschen demokratischen Republik 1975 I 748,

10. Forbundslov om international privatret af 15. juni 1979 § 44.

11. Código civil, Título preliminar de las normas jurídicas, su aplicación y eficacia, Capítulo IV art. 10 para 6 (1974), se v. Hoffmann & Antonio Ortiz-Arce, Das neue spanische internationale Privatrecht, RabelsZ 39 (1975) 647. Lovteksten findes *ibidem* s. 724.

12. Lunz II 347.

III. PRIVAT OG OFFENTLIG ARBEJDSRET

7.504. *Privat arbejdsret.* På det europæiske kontinent sonderer man traditionelt mellem privat og offentlig arbejdsret.¹ Til den private henregnes bl.a. reglerne om arbejdsaftalens indgåelse, om arbejdspligtens indhold, om parternes gensidige loyalitets- og omsorgspligt. Til den private arbejdsret regnes endvidere reglerne om arbejderens ret til løn og til opfindelser, de måtte gøre under arbejdet, de almindelige regler om arbejdsforholdets ophør, herunder om opsigelse med løn og med efterløn, samt reglerne om konkurrenceklausuler.

De private arbejdsretlige regler følger i hovedsagen kontraktens lov. Foreligger der et arbejdsforhold, der er underkastet fremmed ret, vil domstolene anvende de fremmede privatretlige regler på forholdet.²

De privatretlige regler gælder som andre regler ikke længere, end de selv vil. Hvor langt et lands arbejdsretlige love »kræver sig anvendt« må, hvor de ikke selv siger det, afgøres ved en fortolkning, se ovenfor under 6.436. Dansk privat arbejdsret anvendes undertiden på arbejde uden for landets grænser. Den danske ferielov er derimod ikke blevet anset for anvendelig på arbejde, som udføres fjernt fra Danmark, selv om arbejdsforholdet iøvrigt var underkastet dansk ret, se nedenfor under 7.514. (b) og 7.526.

7.505. *Offentlig arbejdsret. Det offentlige er part.* Regler, som gør en offentlig myndighed til part, regnes til den offentlige arbejdsret. Hertil hører regler om arbejderens sikkerhed og sundhed, som hjemler tilsyn og kontrol, og som fastsætter straf og andre offentlige sanktioner for overtrædelse, samt sociale sikringsordninger, der pålægger arbejdsgiverne bidrag til det offentlige til forsikring af arbejderne og som pålægger offentlige institutioner at yde hjælp i tilfælde af sygdom, ulykke eller alderdom. Endvidere regner man de regler, der gælder for de ansatte under stat, kommune og offentlig virksomheder for at høre til den offentlige arbejdsret.

7.504. 1. Gamillscheg, Arbeitsrecht 57, 193, 211, Illum 7, Den økonomiske lovgivning omtales ovenfor 6.441.-6.444.

2. Om de kollektive aftaler se nedenfor under VI D.

7.506. *Offentlig arbejdsret i forholdet mellem private parter.* – En regel om arbejdstidens længde, som fastsætter straf til den, som lader sine ansatte arbejde længere, kan tillige, udtrykkelig eller stiltiende, give arbejderen ret til at nægte at arbejde eller til at kræve afspadsering. På denne måde vil dele af arbejderbeskyttelseslovgivningen også gælde for forholdet mellem en privat arbejdsgiver og hans arbejdere. På grund af de offentlige interesser, som bærer reglerne, anses de for offentligretlige, også når de henvender sig til parterne i arbejdsforholdet.¹ Af samme grund hører en række bestemmelser, der alene gælder for forholdet mellem parterne, til den offentlige arbejdsret. Hertil hører love, som fastsætter erstatningspligt for arbejdsgiveren over for arbejderen eller hans familie i tilfælde af arbejdsulykker eller erhvervs sygdomme, love, som begrænser arbejdsgiverens adgang til at afskedige tillidsmænd, arbejderrepræsentanter eller gravide kvinder, og love, som giver forældre krav på barselorlov.

7.507. *Anvendelsesområdet for den offentlige arbejdsret.* – Et lands domstole og andre myndigheder anvender dets offentlige arbejdsret på alle de arbejdsforhold, som den kræver sig anvendt på. Den offentlige arbejdsret anvendes da, uanset at et andet lands lov gælder for arbejdsaftalens privatretlige sider; domslandets offentlige ret fortrænger arbejdsstatuttets tilsvarende regler, se herom ovenfor 5.404. om domslandets »direkte anvendelige love«.

I reglen kræver den offentlige arbejdsret sig anvendt på alt arbejde, som udføres i landet. Den er, som sagt, »hustyrant« i sit eget land.¹ Store dele af den kræver sig til gengæld ikke anvendt på arbejde, som udføres i udlandet. Dette skyldes for nogle retsreglers vedkommende, at statens magt kun går til grænsen. Fabriktilsynet kan ikke inspicere virksomheder i udlandet, og sundhedspolitiet kan ikke lukke dem. For andre reglers vedkommende skyldes det praktiske eller retspolitiske hensyn. Loven kan kræve helligdagslovgivningen anvendt på arbejde, som en virksomhed udfører i udlandet, men den gør det af praktiske grunde sjældent og fortolkes i reglen også sådan, at den ikke gør det. De offentligretlige regler er således i vidt omfang tøjret til det arbejde, der udføres i lovlandet. På den anden side er offentligretlige regler om ferie med løn og om

7.506. 1. Se Gamillscheg, Arbeitsrecht 245.

7.507. 1. Madsen-Mygdal I 73 og ovenfor 5.405.

skadeserstatning til ulykkesramte arbejdere blevet anvendt på arbejde, som en virksomhed udførte i udlandet med sine egne arbejdere.²

Domstole og andre myndigheder anvender næsten aldrig et fremmed lands offentligretlige regler, selv om arbejdet i privatretlig henseende er underkastet fremmed ret eller udføres i et fremmed land, hvis regler kræver sig anvendt på arbejdet.³ De andre landes domstole lukker altså et lands offentlige arbejdsret ude; de holder den i »husarrest«.⁴ Den reelle grund er i reglen den, at myndighederne i et land ikke vil fremme et andet lands økonomiske og sociale politik. Domstolene udtaler i reglen blot, at de pågældende love er »territoriale« eller offentligretlige, og derfor ikke kan anvendes, se ovenfor 5.407.

7.508. *Nogle retssystemer forkaster sondringen.* – Sondringen mellem offentlig og privat arbejdsret er uklar og dens berettigelse tvivlsom.¹ Forfattere fra de socialistiske lande forkaster den. De påviser, at socialistisk ret ikke godkender nogen adskillelse mellem privat og offentlig ret, og at det er uhensigtsmæssigt at dele arbejdsretten i to sæt regler.²

I de anglo-amerikanske lande kender man ikke begreberne privat og offentlig ret. Fremmede regler, der gør en offentlig myndighed til part, se ovenfor under 7.505., er dog aldrig set anvendt, formentlig fordi en fremmed offentlig myndighed ikke har optrådt i disse forhold som sagsøger eller sagsøgt ved engelske eller amerikanske domstole. Fremmede straffebestemmelser eller bestemmelser, der pålægger arbejdsgiveren at betale socialbidrag til det offentlige, anvendes heller ikke.³ Derimod bliver fremmede regler om forholdet mellem arbejder og arbejdsgiver an-

2. Se nedenfor under 7.510. og 7.513.

3. Se RAG 28. maj 1932, IPRspr. 1932 no. 4.

4. Se ovenfor 5.407 om territorialitet og Madsen-Mygdal I 73. Både Haager-Konventionen af 14. marts 1978 om lovvalgsregler for kontrakter med mellemmand og for fuldmagtsspørgsmål og EF-Konventionen om den for kontraktforhold anvendelige lov indeholder regler om, at domstolene kan (man har ikke villet skrive skal) anvende fremmede offentligretlige regler, se herom ovenfor 5.405. og 7.403.

7.508. 1. Se nedenfor under 7.521.

2. Se Szászy 143 (157) og Lunz II 346 (349).

3. Se ovenfor 5.410. og Dicey-Morris (Morris) 89 ff som dog under fremmed påvirkning – og med mange undskyldende forklaringer – også vil udelukke »public law«. Praksis støtter så vidt ses ikke Morris.

vendt, uanset om de på det europæiske kontinent vil blive anset for offentligretlige.⁴ Domstolene har dog anvendt landets egne arbejderbeskyttende regler, når de forlangte sig anvendt, og det uanset om domslandets lov også var kontraktens lov, se f.eks. om de engelske love nedenfor 7.512. og om de amerikanske Workmen's Compensation Acts nedenfor under 7.513.

IV. RETSTILSTANDEN I EN RÆKKE LANDE

7.509. *Vesttyskland. Østrig. Schweiz.* Vesttyske domstole følger de internationalprivatretlige regler om kontraktforhold. I første række gælder parternes udtrykkelige eller stiltiende vilje, i anden række deres formodede vilje og i sidste række anvendes opfyldelsesstedets lov. Siden 1952 har domstole sagt, at de, når de følger parternes hypotetiske vilje ikke søger at tolke hypotetiske og subjektive forestillinger hos parterne, men i stedet foretager en fornuftig interesseafvejning på objektivt grundlag.¹

Har arbejdsstedet ligget i Vesttyskland, har domstolene i næsten alle de kendte afgørelser anvendt tysk ret.² Arbejdsstedet er her blevet fremhævet som kontraktens vigtigste tilknytningsmoment, og det er blevet

4. Se Ehrenzweig 529 om mæglerens licens og Sayers-sagen nedenfor under 7.512.

7.509. 1. Se 1. udgaven, 82 og ovenfor 6.314.

2. Se tysk ret anvendt som arbejdsstedets lov: BAG 9. maj 1959, IPRspr 1958/59 no. 50 (SAS og svensk ansat (ikke påberåbt), opsigelsesvarsel); 13. maj 1959, IPRspr 1958/59 no. 51 (tysk ansat i tysk filial af østrigsk firma, pension); Arbg. Karlsruhe 30. jan. 1961, IPRspr 1960/61 no. 32 (græske parter med bopæl i Tyskland, varigt arbejde i Tyskland); BAG 27. aug. 1964, IPRspr 1964/65 no. 68 (betaling for ferie og helligdage, tyske musikere, tysk arbejdsgiver, russisk stats-cirkus på turné); 10. dec. 1964 no. 69 (tysk arbejdsgiver, italiensk gæstearbejder, anvendelse af forbudet mod opsigelse i »Schwerbeschädigten Gesetz«); Arbg. Marburg-Lahn 8. marts 1965 no. 70 (tysk firma med italiensk direktør, italiensk gæstearbejderske, tysk ret aftalt); BAG 18. dec. 1967, IPRspr 1966/67 no. 52 (tysk GmbH, datterselskab af amerikansk selskab, tysk ansat, pension, tysk ret aftalt); 3. juli 1969, IPRspr 1968/69 no. 55 (Kündigungsschutzgesetz gælder for arbejdstagere hos de udenlandske tropper); 28. april 1970 (»Betriebsvertretungsrecht«) IPRspr 1970 no. 39; 21. maj 1970, idem no. 40 (»Kündigungsschutz bei Massenentlassungen«); Arbg. München 26. nov. 1971, IPRspr 1971 no. 36 (østrigsk filmskuespillerinde, tysk filmselskab, spørgsmål om en aftale var kommet i stand; VG Schleswig 1. sept. 1972, IPRspr 1972 no. 34 (om nødvendigheden af tilladelse fra Hauptfürsorgestelle til afskedigelse efter Schwerbeschä-

nævnt, at en anvendelse af arbejdsstedets lov stemmer med parternes formodede vilje.³ Har tyske parter i Vesttyskland truffet aftale om tidsbegrænset arbejde i udlandet, er tysk ret også blevet anvendt. Dette er også sket, hvor arbejdet i udlandet ikke var tidsbegrænset, men hvor det skulle udføres i flere forskellige lande eller i et land, hvis arbejdsret var udviklet. Aftale om tysk værning er blevet anset som udtryk for parternes formodede hensigt om at underkaste sig tysk ret.⁴

digten Gesetz. Tysk datterselskab af engelsk moderselskab, tysk ansat; antaget at tysk beskyttelseslov gjaldt, fordi arbejdsstedet lå i Tyskland; parternes vilje ville kun have haft betydning i tilfælde af tvivl om anvendelsen af tysk eller fremmed ret); BAG 27. juni 1973, IPRspr 1973 no. 30 (forbud mod utilsigtet impressariovirksomhed har den virkning, at impressarioprovision ikke kan kræves. Gælder for tysk impressario med bopæl i Tyskland og for formidling på tyske scener, selv om en fremmed (spansk) kunstner også optræder udenlands); BAG 1. okt. 1974, IPRspr 1974 no. 41 (filialer af schweiziske forsikringselskaber i Tyskland. Bestemmelsen om Wirtschaftsausschuss, bl.a. til information af arbejderne om arbejdsforholdene, i Betriebsverfassungsgesetz af 1972 fundet anvendelig).

3. Undertiden bruges andre begrundelser; se f.eks. BAG 13. maj 1959, IPRspr 1958/59 (arbejdsstedet er kontraktens teknisk-økonomiske tyngdepunkt). Anvendelsen af arbejdsstedets lov anbefales også af en række tyske forfattere, se Reithmann, (-Martiny) 3. udg. no. 517 ff, Gamillscheg, Arbeitsrecht 140, Beitzke, Internationale Rechtskollisionen im Arbeitsrecht, Der Betriebsberater (1949) 2, 489.
4. Se tysk ret anvendt trods (overvejende) fremmed arbejdssted: BAG 7. juli 1960, IPRspr 1960/61 no. 26 (tyske parter ansat på tid (højest 2 år); Indien, tysk tarif aftalt), 4. aug. 1960 no. 27 (fransk filmskuespillerinde, tysk selskab, optagelse i Locarno, Schweiz, tysk tarif aftalt, erstatning ved ulykkestilfælde i tjenesten), BAG 10. maj 1962, IPRspr 1962/63 no. 19 (tysk konsulat i Wien, tysk »Ortskräftestatut« aftalt, opsigelsesvarsel), 30. maj 1963 no. 51 (dansk rederi, tysk sømand på København-Malmö rute, tysk værning aftalt, skibet tysk registreret, ferie- og overtidsbetaling), L.Arbg. Schleswig-Holstein 22. april 1969, IPRspr 1958/69 no. 53 (husassistent, tyske parter, hovedbeskæftigelse i Spanien), Arbg. Frankfurt 29. maj 1970, IPRspr 1971 no. 32 (arbejde i Marokko, formentlig tyske parter, tysk ret aftalt; ikke tilladt aftale om, at kontraktens bestemmelser gik forud for tysk ret; ferie), BAG 4. okt. 1974, IPRspr 1974, 42 (aftale om arbejde i Malaysia mellem tysk arbejder og malaysisk datterselskab af tysk selskab; aftale om voldgift i Hamburg anset som stiltiende aftale om tysk ret med den virkning, at voldgiftsaftalen er ugyldig), BAG 17. sept. 1974, IPRspr 1974 no. 43 (tyske besætningsmedlemmer, som af deres tyske arbejdsgiver var blevet »lånt ud« til udenlandske skibe, kunne også vælges til det tyske rederis »Seetriebsrat«). Se endvidere BAG 27. april 1977, IPRspr 1977 no. 42 (arbejde som tysk u-lands-hjælp i Tahiti).

Fremmed ret er blevet anvendt, hvor parterne havde aftalt det, eller hvor begge parter var udlændinge og arbejdet er blevet udført helt eller delvis i udlandet. Er arbejderens blevet ansat i det fremmede land som hørende til de derværende »Ortskräfte«⁵, er arbejdsstedets lov også blevet anvendt, selv om begge parter var tyskere.

Tysk offentlig arbejdsret er blevet anvendt på arbejde, der skulle udføres i Tyskland, selv om arbejdstageren eller arbejdsgiveren var fremmed.⁶ Det er således blevet fastslået flere gange, at de civile tyske arbejdstagere, som har været beskæftiget hos fremmede NATO-tropper i Tyskland, også var underkastet de tyske offentligretlige forskrifter.⁷ Tysk offentlig arbejdsret er for det meste ikke blevet anvendt på arbejde i udlandet, som var underkastet tysk privat arbejdsret.⁸ Det er dog sket.⁹

Det er hændt, at tyske domstole har anvendt fremmed offentlig arbejdsret på arbejder, som er udført i udlandet eller på udenlandsk skib.¹⁰ Reichsarbeitsgericht har således i 1932 anerkendt et schweizisk forbud mod betaling for overarbejde, et forbud, som derved kom til at omfatte arbejdere, som arbejdede for de tyske baner i Basel på schweizisk jord. I

5. Fremmed ret anvendt: BAG 20. juli 1967, IPRspr 1966/67 no. 50 (opsigelsesvarsel, amerikansk selskab, amerikansk tekniker ansat, forskellige arbejdssteder, til sidst i Tyskland, amerikansk kontrakt med visse henvisninger til tysk ret, New Yorks ret anvendt som »privatretligt statut«); LG Nürnberg-Fürth; Beschl. 31. okt. 1972, IPRspr 1972 no. 35 (udenlandsk arbejdsaftale, intet spørgsmål om aftalens tyngdepunkt, når schweizisk ret er aftalt); LAG Frankfurt 14. marts 1951, IPRspr 1950/51 no. 50 (stiltiende aftale om anvendelse af amerikansk ret); LAG Düsseldorf 12. juli 1956, IPRspr 1956/57 no. 26 (»Ortskräfte« antaget i Holland, tyske parter, arbejdssted i Holland); BAG 10. april 1975 no. 30 b (amerikansk luftfartsselskab hyrer i Tyskland amerikansk, men i Tyskland bosat pilot, der skal arbejde i amerikanske fly, der flyver fra Tyskland i engelsksproget kontrakt, løn i US \$; dog oplyst, at pilotens socialfors. var underkastet tysk ret); BAG 4. maj 1977, IPRspr 1977 no. 43 (jugoslavisk byggearbejder der efter kontrakt med jugoslavisk arbejdsgiver var midlertidigt beskæftiget med arbejde i Vesttyskland blev ikke underkastet tyske tarifbestemmelser).
6. Se også BAG 9. nov. 1977, IPRspr 1977 no. 47 (Amerikansk statsborger arbejder for amerikansk virksomhed i Vesttyskland og har aftalt amerikansk ret for arbejdsaftalen. Alligevel blev den tyske »Betriebsverfassungsgesetz« anvendt, fordi den var »underkastet territorialitetsprincippet«.
7. Se f.eks. BAG 3. juli 1969, 28. april 1970, 21. maj 1970, note 2 ovenfor.
8. Se BAG Bechl. 25. april 1978, IPRspr 1978 no. 38; 26. sept. 1978, IPRspr no. 39.
9. Se f.eks. BAG 17. sept. 1974, note 4 ovenfor.
10. BAG 28. maj 1932, IPRspr 1932 no. 4.

overensstemmelse med schweiziske regler, som var offentligretlige og i strid med de tyske tarifregler, blev det fastslået, at overarbejde ikke skulle betales, men afspadseres. I 1965 har arbejdsretten i Hamburg fastslået, at besætningsmedlemmerne på et libanesisk skib var underkastet libanesisk højhedsret, selv om det mellem rederen og dem var aftalt, at tysk ret skulle gælde for hyreaftalen. En bøde, som kaptajnen efter libanesisk ret havde pålagt dem for lydighedsnægtelse, blev opretholdt af arbejdsretten.¹¹

Forfatteren *Gamillscheg*, der har beskæftiget sig indgående med den internationale arbejdsret, er tilhænger af, at parternes vilje bestemmer kontraktens lov i alle internationale kontraktforhold, herunder arbejdsforhold. Har parterne ikke truffet noget valg udtrykkeligt eller stiltiende, bør – hævder Gamillscheg – dommeren støtte sig til den formodede partsvilje. Han bør sætte sig i parternes sted og anvende den lov, som han ville have valgt, hvis han havde været i deres situation. Gamillscheg kritiserer derfor, at tysk praksis siden 1952 har kaldt den hypotetiske partsvilje en objektiv afvejning af kontraktens tilknytning, en afvejning, hvor også samfundshensyn spiller ind. Samfundets interesser i kontraktens tilknytning vil Gamillscheg holde uden for reglerne om skyldstatuttet. Skal de varetages, må det ske efter reglerne om den offentlige arbejdsrets anvendelse. Gamillscheg opstiller i sin bog *Internationales Arbeitsrecht* fra 1954 et særskilt system for anvendelse af arbejdsrettens offentlige regler.¹²

Domslandets offentlige ret bør efter Gamillschegs opfattelse kun anvendes på arbejde, som udføres i domslandet. Den er efter sine formål uanvendelig uden for landets grænser. Undtagelser må dog gøres i tilfælde, hvor et arbejdsforhold, som står under domslandets privatret, midlertidigt udføres i udlandet, og i tilfælde, hvor arbejdet i udlandet er varigt, men arbejdsstedets arbejderbeskyttelseslovgivning er uudviklet. Her kan visse »privatretlige bestanddele« (en privatretlig kerne) af den offentlige ret anvendes, regler der alene regulerer forholdet mellem arbejder og arbejdsgiver. Hertil hører reglerne om beskyttelse af mødre og gravide kvinder mod opsigelse, reglerne om mindsteløn, om ferie med løn o.l., som Gamillscheg anser for offentligretlige.

11. Arbg. Hamburg 18. aug. 1965, IPRspr 1964/65 no. 71.

12. Gamillscheg, *Arbeitsrecht* 185 ff.

Fremmed offentlig ret kan som regel ikke anvendes. Hvis arbejdsforholdet privatretligt er underkastet det fremmede arbejdssteds lov, bør visse af arbejdsstedets offentligretlige regler dog gælde. Forvaltnings-
tvang kan ikke udøves, straf kan heller ikke idømmes, men de ovenfor under 7.506. nævnte privatretlige bestanddele af den offentlige ret kan anvendes. Skal arbejdet udføres i udlandet, og er det privatretligt underkastet domslandets ret, kan de privatretlige bestanddele af arbejdsstedets offentlige ret også anvendes i et vist omfang.

Gamillschegs lære har haft indflydelse på tysk praksis. Tyske domstole lægger stadig stor vægt på partsviljen også i arbejdsforhold. De holder den offentlige arbejdsret uden for skyldstatuttet.

Derimod hævder de, at skyldstatuttet bør bestemmes ved en interesseafvejning på objektivt grundlag,¹³ og de vedbliver at kalde denne objektive interesseafvejning for den hypotetiske partsvilje. Tysk praksis viser så vidt ses meget få eksempler på anvendelse af fremmed offentlig arbejdsret.¹⁴

Efter den *østrigske* lovs § 44 stk. 1 skal arbejdsaftaler bedømmes efter loven i den stat, hvor arbejdstageren sædvanligvis udfører sit arbejde. Denne lov gælder også, når arbejderen bliver sendt ud til et arbejdssted i et andet land.

Udfører arbejdstageren sædvanligvis sit arbejde i mere end en stat, eller har han ikke et fast arbejdssted i noget land, gælder ifølge stk. 2 loven i den stat, hvor arbejdsgiveren har bopæl, i erhvervsforhold forretningssted.

Ifølge § 44 stk. 3 er kun et udtrykkeligt lovvalg gyldigt. Tvingende regler i den iflg. § 44 stk. 1 og 2 gældende lov kan ikke herved tilsidesættes til skade for arbejdstageren.

Også *schweizisk* praksis har i flere tilfælde anvendt arbejdsstedets lov. Praksis har måske ikke været helt ensrettet.¹⁵ I udkast til forbundslov om international privatret fra 1977, art. 122 er der foreslået en formodningsregel for arbejdsstedets lov.¹⁶

13. BAG 10. april 1975, IPRspr 1975 no. 30b (side 55).

14. Se dog ovenfor ved noterne 10 og 11.

15. Se Gamillscheg. Int. Enc. no. 21.

16. Reglen er i foråret 1981 under revision. Hovedreglen fastholdes, men det overvejes at give regler for arbejdstagere uden fast arbejdssted.

7.510. *Frankrig*. – I Frankrig har domstolene ligesom i andre lande fulgt de almindelige internationalprivatretlige regler om kontrakter. Hvis parterne ikke har valgt den anvendelige lov, har domstolene anvendt den lov, som parterne formodes at ville have valgt, eller, som det siges i nogle nyere domme, den lov, som bedst svarer til kontraktens økonomiske struktur (*l'économie du contrat*). Den franske højesteret har ikke givet mange retningslinier; den har anset spørgsmålet om, hvilken lov parterne har eller formodes at have underkastet sig, som et bevisspørgsmål, der er endeligt afgjort af appelretterne, og som den ikke kan efterprøve.¹ Appelretterne og retterne i første instans har lagt vægt på parternes fælles nationalitet, deres fælles bopæl, den ene parts bopæl, det aftalte værneting, stedet, hvor arbejderen er blevet ansat, og det sted, hvor arbejdet udføres. De har henvist til alle de momenter, som pegede imod den lov, som de anvendte uden at angive, hvilket af disse momenter, der vejede tungest, og de viser derfor ikke noget klart billede.² En grund til dette kan være, at franske domstole meget ofte har villet anvende fransk ret, især hvor dette vil være til gunst for arbejderen. Derfor har retterne påberåbt sig de momenter, der viste, at parterne »formodes at ville have underkastet sig« fransk ret.³

7.510. 1. Se Lando, *Int. Enc. no. 117*.

2. a. Arbejdsstedets lov anvendt: *Trib. Seine* 1. juni 1960, *Rev.crit. d.i.p.* 1961.193; *Cass.* 9. dec. 1960, *Rev.crit. d.i.p.* 1961-835; *Paris* 9. marts 1961, *Rev.crit. d.i.p.* 1964-467; *Cass.* 5. marts 1969, *Rev.crit. d.i.p.* 1970-279 (formentlig italiensk ret); *Limoges* 10. nov. 1970, *Rev.crit. d.i.p.* 1971-703; *Trib. comm. Paris* 4. dec. 1970, *ibid.*; *Lyon* 21. marts 1973, *Clunet* 1974-345; *Cass.* 29. jan. 1975, *Rev.crit. d.i.p.* 1976-338 (senegalesisk ret); *Cass. sociale* 11. febr. 1970, *Clunet* 1972-82 1 (arbejdsgivers ret til at trække kildeskat).

b. Fransk ret anvendt, hvor den ikke var arbejdsstedets lov: *Cass.comm.* 9. nov. 1959; *Rev. crit. d.i.p.* 1960-566 (franske parter, kontrakten indgået i Frankrig, arbejdsstedet i flere sydamerikanske stater); *Cass.civ.* 1. juli 1964, *Rev.crit. d.i.p.* 1966-48 (*Agent commercial*, fransk indgåelsessted, parterne franske, fransk værneting aftalt, arbejdssted Tyskland); *Cass.soc.* 8. okt. 1969, *Rev.crit. d.i.p.* 1970-684 (arbejdssted USA, parterne franske, fransk indgåelsessted, indholdet af amerikansk ret ikke oplyst); *Paris* 15. marts 1971, *Clunet* 1972-312 (arbejdssted og indgåelsessted Senegal, franske parter); *Cass.soc.* 21. nov. 1973, *Clunet* 1974-583 (forsikringsagent, arbejdssted Marokko, parterne og indgåelsesstedet franske, fransk værneting aftalt, henvisning til fransk lov om forsikringsagenter af 16. dec. 1927); *Paris* 4. juli 1975, *Rev.crit. d.i.p.* 1976-485; *Paris* 17. febr. 1971, *D.* 1971-733.

3. Se således *Cass.soc.* 31. marts 1978, *Rev.crit. d.i.p.* 1978, 701.

Enkelte domme udtaler, at arbejdskontrakter i princippet bør være underkastet loven i det land, hvor arbejdet udføres.⁴ Denne opfattelse støttes af flere forfattere.⁵ Reglen er også blevet fulgt i enkelte sager om arbejde i udlandet.⁶

I flere sager er franske beskyttelsesregler – både offentligretlige og privatretlige – blevet anset for at høre til fransk »ordre public« eller for at være »direkte anvendelige«. Det er således sket i en sag, hvor den ansatte, en »voyageur, représentant, placier«,⁷ havde udført arbejde for en udenlandsk hvervgiver i Frankrig; de franske beskyttelsesregler for disse »arbejdstagere« blev her anset for anvendelige, selv om parterne havde valgt en anden lov.⁸ Det er også sket, at regler, som hører til fransk »ordre public«, eller som anses for »direkte anvendelige«, er blevet anvendt på arbejde, som udføres uden for Frankrig. I et tilfælde, hvor nogle franske musikere var blevet antaget i Frankrig til at optræde i fem måneder i den franske Club Méditerranée's sommerlejr i Jugoslavien, bestemte Cour d'Appel de Paris, at de franske offentligretlige regler om ferie med løn skulle finde anvendelse på forholdet.⁹ Retten sagde bl.a., at det forhold, at de franske ferieregler var ordensforskrifter (lois de police) og derfor anvendelige på alt arbejde, som blev udført i Frankrig, ikke automatisk udelukkede, at de kunne anvendes på arbejde i udlandet. Retten henviste til, at de jugoslaviske ferieregler ikke var blevet oplyste, og at det derfor ikke var blevet bestridt, at de var mindre gunstige for de ansatte end den franske ferielovgivning. Det spillede ingen rolle for afgørelsen, at kontrakten indeholdt bestemmelser, der henviste til de lokale jugoslaviske regler om ydelser til de ansatte. På grund af forholdets nære tilknytning til Frankrig blev de franske regler anvendt.

4. Se især Cass. 9. nov. 1959, note 2 ovenfor.

5. Batiffol & Lagarde, 245-246, Enc. Dalloz (Simon-Dépitre) 970 no. 9.

6. Se f.eks. Trib. Seine 1. juni 1960, Trib. commercial de Paris 4. dec. 1970; Cass. 5. marts 1969 og 29. jan. 1975, se note 2 ovenfor.

7. Se ovenfor 3.101.

8. Se Cass. 9. dec. 1960, note 2 ovenfor, Cass.soc. 25. maj 1977, Rev.crit. d.i.p. 1978, 701.

9. Cass. 29. jan. 1975, note 2 ovenfor, se også Court d'Appel de Paris 9. marts 1961, *ibidem*.

7.511. *Italien*.¹ – Den italienske borgerlige lovbog, codice civile, fra 1942 bestemmer i det indledende afsnit (disposizioni preliminari) art. 25 ligesom den tidligere codice civile fra 1865 art. 9, at de pligter, som opstår af kontrakter, er underkastet den nationale lov, hvor den er fælles for begge parter, og ellers loven på det sted, hvor kontrakten er indgået; har parterne villet noget andet, må det dog respekteres i hvert enkelt tilfælde.

Denne regel gjaldt efter sin ordlyd for arbejdsaftaler såvel som for andre kontrakter, men under fascismen (1922-1945) holdt domstolene på, at alt arbejde, som skulle udføres i Italien, var undergivet italiensk ret. De afgørelser, som begrundede dette resultat, hvad ikke alle gjorde, anførte i reglen en eller flere af følgende grunde: Arbejdsforholdene var underkastet »territorialitetsprincippet«; italiensk arbejdsret hørte til italiensk ordre public, til de lokale ordensforskrifter (legge de polizia) eller til de politiske love. Den nære sammenhæng mellem de privatretlige og offentligretlige regler om arbejde måtte føre til, at de offentligretlige regler trak de privatretlige med sig, således at al italiensk arbejdsret blev behandlet som offentlig ret.

For arbejde, som blev udført uden for Italien, blev de ovennævnte bestemmelser i codice civile derimod anvendt. Dette betød, at partsviljen blev tillagt betydning, at arbejdsaftaler, i hvilke parterne ikke havde tilkendegivet noget lovvalg, og som var indgået mellem personer af samme nationalitet, blev underkastet den nationale lov, og at arbejdsaftaler indgået mellem personer af forskellig nationalitet blev underkastet indgåelsesstedets lov.

Der var enkelte fortalere for at bevare denne retstilstand efter fascistens fald, men de fleste forfattere gik ind for at følge de almindelige internationalprivatretlige regler om kontraktforhold i codice civile disp. prel. art. 25, også på arbejde som blev afviklet i Italien.² Domstolene har i nogle tilfælde fulgt denne lære. Således har retten i første instans (Tribunale) i Milano i flere tilfælde i medfør af art. 25 anvendt fremmed ret på arbejde, som udføres i Italien.³ I 1968 har den italienske højesteret (corte de cassazione) anvendt argentisk ret på arbejde, som var blevet udført i Argentina, fordi parterne fandtes at have henvist til stedets love

7.511. 1. Se Gamillscheg, Arbeitsrecht 150 ff.; *idem*, Inc. Enc. 9-11, og *idem*, Intereuropäisches 284 (287) samt Vitta, 320.

2. Se Vitta, 335 og de dér note 52 nævnte forfattere.

3. Gamillscheg, Intereuropäisches 287, Vitta, 334.

og sædvaner.⁴ Højesteret har dog så vidt vides endnu ikke taget stilling til, hvorvidt arbejde, der udføres i Italien, vil kunne underkastes fremmed ret.⁵

7.512. *United Kingdom*. – De engelske domstole har også behandlet arbejdsaftaler som andre kontrakter og anvendt samme metode til at fastslå, hvilket lands lov som gælder: Den for kontrakten anvendelige lov – the proper law of the contract – er det retssystem, med henvisning til hvilket kontrakten blev til, eller det, som kontrakten har den nærmeste og mest reelle tilknytning til.¹ De engelske domstole har opstillet meget få formodningsregler for de enkelte kontraktforhold² og ingen for arbejdskontrakter. Enkelte domme kan dog give en vis vejledning.

I sagen *South African Breweries v. King* fra 1899³ blev arbejdsstedets lov anvendt. En britisk brygger havde taget arbejde på et bryggeri i Den Sydafrikanske Union og havde ved aftalens indgåelse vedtaget en konkurrenceklausul, der var gyldig efter engelsk, men ugyldig efter sydafrikansk ret. Retten tilsidesatte klausulen i overensstemmelse med loven i Sydafrika. Den lagde vægt på, at kontraktens tyngdepunkt lå i Den Sydafrikanske Union og på, at det måtte have været parternes formodede vilje at anvende Unionens love. Denne sidste begrundelse er bemærkelsesværdig. I flere andre domme havde engelske domstole nemlig antaget, at parterne måtte have villet underkaste sig loven i det land, som opretholdt, og ikke loven i det land, der tilsidesatte kontraktens bestemmelser. Parternes formodede vilje blev her ligesom i andre domme brugt til at nå det resultat, som dommeren af andre grunde ønskede. I et tilfælde som dette havde Den Sydafrikanske Union en betydelig og velbegrundet interesse i at det arbejde, der blev udført varigt på dets område, blev underkastet landets regler om konkurrencebegrænsninger. – En anden dom, *Hicks v. Manton* (1907),⁴ støtter også anvendelse af arbejdsstedets lov.

4. Corte di Cassazione 3. aug. 1968, Rev. dir. int. 1969, 596, her citeret efter Vitta 334.

5. Gamillscheg, *ibidem* (note 3).

7.512. 1. Se Dicey-Morris (-Morris) 870, rule 161.

2. Se Lando, Int. Enc. 59-60.

3. [1899] 2 Ch. 173, [1900] 1 Ch. 273 (C.A.).

4. (1907) 124 L.T.J. 135.

Andre afgørelser har lagt vægt på indgåelsesstedets lov. Dette er i overensstemmelse med den almindelige formodning for anvendelse af indgåelsesstedets lov, som især findes i ældre afgørelser.⁵ I de pågældende sager om arbejdskontrakter har andre tilknytningsfaktorer, såsom arbejdsgiverens hovedsæde⁶ og parternes fælles domicil⁷ vejet sammen med indgåelsesstedet.

En vis interesse har afgørelsen i *Sayers v. International Drilling Co., N.V.* fra 1971.⁸ Sagsøgeren var en arbejder, der var bosat i England, og som dér var blevet ansat til at arbejde på det sagsøgte nederlandske selskabs olieplatform. Han kom til skade på platformen, medens der blev boret efter olie ud for Nigerias kyst; ulykken skyldtes en kollegas skødesløshed. Sagsøgeren krævede erstatning af selskabet, som påstod frifindelse under henvisning til en ansvarsfraskrivelsesklausul i arbejdskontrakten. Denne klausul var ugyldig efter engelsk, men gyldig efter nederlandsk ret. Selv om kontrakten var blevet indgået i England på en engelsksproget formular, og selv om arbejderen var engelsk, fandt Court of Appeal, at nederlandsk ret skulle anvendes og frifandt derfor selskabet. De lagde bl.a. vægt på, at arbejderen var gået med på en klausul, som kun kunne have mening, hvis nederlandsk ret blev anvendt; det stod endvidere i kontrakten, at de engelske ulykkesforsikrings- og erstatningslove ikke skulle gælde, men at selskabets egne erstatnings- og forsikringsregler skulle anvendes i stedet. Arbejdere fra flere lande var blevet ansat til at arbejde under samme kontraktvilkår på platformen, som altid ville være beliggende uden for engelsk område. Det var rimeligt, at alle arbejdstagerne blev underkastet samme lands regler. Selskabets hjemsted var det eneste varige og stabile tilknytningsmoment i ansættelsesforhold som dette, og det var derfor rigtigst at anvende loven på selskabets hjemsted. – Der findes også andre afgørelser end dommen i *Sayers* sagen, der anerkender parternes lovvalg.⁹

5. *Arnott v. Redfern* [1825] 2 C. & P. 88, 130 Eng. Rep. 549; *Re Anglo-Austrian Bank* [1920] 1 Ch. 69; *Oppenheimer v. Louis Rosenthal a.o.* [1937] 1 All E.R. 23 (AC).

6. *Arnott v. Redfern*, se note 5 ovenfor.

7. *Re Anglo-Austrian Bank*, se note 5 ovenfor.

8. [1971] 1 W.L.R. 1176 (C.A.).

9. *Matthews v. Bechtel Kuwait Co.* [1959] 2 Q.B. 57 (C.A.), se Kahn-Freund 483-492.

En helt anden opfattelse er gjort gældende i den skotske dom i sagen *Brodin v. A/R Seljan* (1973 S.L.T. 198). En arbejdskontrakt mellem et norsk rederi og den i Skotland bosiddende norske arbejdstager, Brodin, om arbejde på et norsk olietankskib indeholdt en henvisning til norsk ret. Brodin kom til skade på tankbåden, medens den lå i en skotsk havn. Uheldet skyldtes også her en medansats uagtsomhed. Efter norsk ret ville den ansatte ifølge dommen ikke kunne gøre arbejdsgiveren ansvarlig for skader i tjenesten. Han ville derimod kunne få ulykkeserstatning udbetalt af den norske stat. Selv om henvisningen til norsk ret måtte anses som en udelukkelse af arbejdsgiverens ansvar, anså retten ikke ansvarsfraskrivelsen for gyldig. Section 1 (3) i *The Law Reform (Personal Injuries) Act 1948*, der både gjaldt i England og Skotland, og som også havde været påstået anvendt i *Sayers-sagen*, ansås for anvendelig i denne sag. Den bestemte, at »enhver klausul i en ansættelseskontrakt . . . er ugyldig for så vidt den ville have til følge at udelukke eller begrænse arbejdsgiverens ansvar for en ansat, der skyldtes en medansats skødesløshed (negligence) . . .«. Dommeren fandt liden vejledning i *Sayers-sagen*, fra hvilken han »havde svært ved at udlede noget konsekvent princip«. Han mente, at Loven fra 1948 altid måtte anvendes ved skotske domstole, uanset hvilken lov der var kontraktstatut eller deliktstatut.¹⁰

Reglerne i *The Employment Protection (Consolidation) Act 1978* indeholder en række regler til arbejdstagerens beskyttelse.¹¹ Han eller hun har krav på at få arbejdsvilkårene skriftligt fastlagt, på en garanteret minimumsbetaling, barselorlov, opsigelsesvarsel, erstatning ved uberettiget bortvisning og ved opsigelse på grund af manglende beskæftigelsesmuligheder m.m. Ifølge lovens egne bestemmelser gælder den i hovedsagen for arbejde, der sædvanligvis udføres i Storbritannien, formentlig uanset hvilken lov, der er kontraktens lov. Også en række andre love til beskyttelse af arbejdstageren indeholder bestemmelser om deres anven-

10. Se North, *Contract as Tort Defence in the Conflict of Laws* (1977) 26 I. C.L.Q. 914.

11. c. 44, se Dicey & Morris (-Morris) 875.

delsesområde, og også de finder anvendelse på arbejdsaftaler, uanset om disse iøvrigt er underkastet retsreglerne i Storbritannien eller ikke.¹²

Den engelske doktrin er sparsom og kan derfor ikke have øvet megen indflydelse på praksis. *Kahn-Freund*, der er specialist både i arbejdsret og i international privatret, har i en rapport til den internationale arbejdsrets kongres i Genève i 1957 udtalt sig mod at anvende indgåelsesstedets lov og til fordel for anvendelse af arbejdsstedets lov som almindelig formodning; arbejdstagere i ledende stillinger bør dog som regel være underkastet loven på det sted, hvor arbejdsgiveren har sit hovedsæde.¹³

7.513. USA. 1. De amerikanske domstoles holdning til *parternes lovvalg* i arbejdsforhold er tvetydig. Det kan være vanskeligt at se, efter hvilke kriterier lovvalget godkendes eller forkastes. The Supreme Court har udtalt sig til fordel for partshenvisningens tilladelighed i sagen *Lauritzen v. Larsen*, der handlede om, hvorvidt Larsen, en dansk sømand, der var forhyret på et af rederiet Lauritzens skibe, havde ret til erstatning for en personskade, der var tilføjet ham ombord i Havnas havn. Begge parter var enige om, at Larsen ville få erstatning efter reglerne i den danske ulykkesforsikringslov. Spørgsmålet var, om han havde et yderligere krav på rederiet efter de i den amerikanske Jones Act gældende regler. Justice Jackson, der talte på rettens vegne, opfattede sagen som et spørgsmål om erstatning uden for kontraktforhold (tort). Han påviste, at Jones Act ikke kunne anvendes i dette tilfælde på grund af sagens manglende tilknytning til USA. Men, tilføjede Jackson, selv om man vil opfatte sagen som et spørgsmål om erstatning i kontraktforhold, vil man se, at parterne i kontrakten havde vedtaget, at dansk ret skulle gælde, og dette bør anerkendes. »Except as forbidden by some public policy the tendency is to apply

12. Dicey & Morris nævner sammesteds Equal Pay Act 1970 (c.41), Patents Act 1977 (c.37), (om arbejdstageres opfindelser), Sex Discrimination Act. 1975 (c.65), Race Relations Act 1976 (c.74) (om forbud mod forskelsbehandling). Endvidere har en skotsk domstol fortolket The Truck Act 1831 og 1896, der forbyder en arbejdsgiver at betale løn i naturalier og at tilbageholde lønnen, som værende anvendelig på en arbejdsaftale, der var indgået i Skotland, og hvor lønnen skulle betales i Skotland, uanset at arbejdet var blevet udført i udlandet, se *Duncan v. Motherwell Bridge and Engineering Co.*, [1952] S.C. 131. Retten fandt det unødvendigt at bestemme kontraktens lov.

13. Kahn-Freund 483-492.

in contract matters the law which the parties intended to apply«. ¹ Det blev også i dommen sagt, at man ikke ville have anerkendt valget af dansk ret, hvis parterne ved deres aftale ville undgå den lov, som burde anvendes (applicable law).

Restatement Second § 196² opstiller en formodningsregel for arbejdsstedets lov. Arbejdsstedets lov gælder, medmindre parterne har valgt en anden lov, eller en anden stat har en mere betydende tilknytning til sagens særlige problem. Kommentaren til bestemmelsen berører ikke spørgsmålet om, hvorvidt parternes ulige forhandlingsstyrke bør føre til, at partshenvisninger tilsidesættes. Dette mener Ehrenzweig for så vidt angår afhængige arbejdstagere, som har indgået adhæsionskontrakter, der indeholder partshenvisninger. ³ Han hævder, at flere domme har anerkendt partshenvisningen til en lov, der var ugunstig for arbejdstageren, men at de alligevel er nået til et resultat, der var gunstigt for ham. Dette er sket ved forskellige kunstgreb (covert techniques). En californisk domstol havde således anerkendt en partshenvisning til en arbejdskontrakt til loven i Florida, der tillod arbejdsgiveren at begrænse sit ansvar for arbejderens tilskadekomst til de tilfælde, hvor arbejdsgiveren havde handlet groft uagtsomt. Denne adgang til at begrænse ansvaret fandtes ikke i California eller i Kansas, hvor ulykken var sket. Juryen fik dog lov til at hjælpe den tilskadedkomne cirkusartist ved at anse, at arbejdsgiveren havde handlet groft uagtsomt. ⁴ Disse »covert techniques« er udbredte i amerikansk praksis, hævder Ehrenzweig. ⁵

Det er sket, at partshenvisning er blevet tilsidesat på grund af manglende tilknytning til den valgte lov. Dette skete i sagen *Owens v. Hagenbeck-Wallace Shows Co.*, der blev afgjort af Rhode Island's højesteret i 1937: En cirkus, der om vinteren holdt til i Indiana, afsluttede dér i det tidlige forår en aftale med nogle artister om engagement for sommeren. Kontrakten indeholdt en bestemmelse om, at artisternes arbejde altid skulle være til arbejdsgiverens fulde tilfredshed, og endvidere, at Floridas love skulle gælde for fortolkningen af kontrakten. Floridas love var kendt som særlig arbejdsgivervenlige, idet de bl.a. tillod arbejdsgiverne at af-

7.513. 1. 345 U.S. 571 (588-89) (1953).

2. Restatement 2nd I 623.

3. Ehrenzweig, Treatise 528.

4. *Al. G. Barnes Amusement Co. v. Olvera*, 154 F2nd 497 (9th Circ. 1946).

5. Ehrenzweig, Adhesion Contracts 1080.

skedige arbejderne med kort varsel, hvis de fandt arbejdet utilfredsstillende. I tillid til disse regler blev artisterne i slutningen af juni opsagt til fratrædelse midt i juli. Rhode Island's højesteret anså imidlertid Floridas love for uanvendelige. »Vi mener, at parternes adgang til at få deres rettigheder og pligter undergivet loven i et bestemt land må begrænses til valg af et retssystem, hvortil kontrakten har en virkelig tilknytning. Anvender man denne regel på sagen, finder man intet, der forbinder kontrakten med Florida«. Loven i Indiana, hvor aftalen var indgået, blev anset for gældende, og opsigelsen på grund af utilfredsstillende arbejde blev anset for ugyldig.⁶

2. Hvor *parterne ikke har valgt loven*, synes domstolene i de fleste sager at have anvendt loven på det sted, hvor hele arbejdet eller hovedparten af arbejdet skulle udføres. Har arbejdstageren ikke haft noget fast arbejdssted, har retterne anvendt loven på det sted, hvor arbejdsgiveren havde sit forretningssted.⁷ I tilslutning til den ældre teori og praksis har domstolene i flere sager lagt vægt på, hvor arbejdsaftalen er blevet indgået; reelt set synes indgåelsesstedet dog sjældent at have spillet nogen større rolle ved arbejdsforholdets lokalisering.⁸

3. De amerikanske domstole anerkender lige så lidt som de engelske sondringen mellem den offentlige og den private arbejdsret. Anvendelsen af de enkelte staters Workmen's Compensation Acts' regler om erstatning til arbejderne ved arbejdsulykker rejser dog problemer, som er beslægtede med dem, som den offentligretlige arbejderlovgivning rejser i Europa. Spørgsmålet har især været, om domstolen kunne anvende sin egen stats Workmen's Compensation Act, eller om den måtte afvise at behandle erstatningssagen, som på grund af en nærmere tilknytning til en anden stat burde anlægges ved dennes domstole. Mange af disse love er så nært knyttet til statens institutioner, at de kun kan anvendes af lovlandets domstole og ikke af andre staters domstole.

Den føderale højesteret har her måttet tage stilling til, om den amerikanske forfatning art. IV § 1 er blevet krænket derved, at statsdomstole har anvendt deres egne love. Art. IV § 1 siger: »Full Faith and Credit

6. 192 Atl. 158 (R.I.) (1937), se også *Nasco Inc. v. Gimbert* 238 S.E. 2d 32 (Ga. 1977) om en konkurrenceklausul.

7. Restatement 1971 vol. I 627 (Reporter's note), *Batiffol, Contrats* 266.

8. Se f.eks. *Cookson v. Knauff*, 157 P. super 401; 43 A2d 402 (1945) og *United States Alaska Packing Co. v. Luketa* 58 F2d 944 (9th Cir. 1932).

shall be given in each state to the public Acts, Records and Judicial Proceedings of every other state«. Den føderale højesteret havde i nogle tidligere tilfælde brugt denne bestemmelse til at tilsidesætte afgørelser truffet af statsdomstolene, hvorved de anvendte egne love i sager med nær tilknytning til en anden stat eller til et fremmed land, men siden 1930'ernes midte gik retten over til at godkende anvendelse af domstolsstaternes egne Workmen's Compensation Acts, når det var rimeligt begrundet, at disse krævede sig anvendt på sagen.

En af de første afgørelser var sagen *Alaska Packers Association v. Industrial Accident Commission of California* (1934).⁹ Aftalen var indgået mellem en arbejder, der havde bopæl i Mexico og et Alaskaselskab, der også drev virksomhed i California. Parterne havde i den skriftlige kontrakt henvist til Alaskas ulykkeserstatningslov. Det var aftalt, at arbejdsgiveren skulle betale arbejderens transport fra California, hvor aftalen var indgået, til Alaska og fra Alaska tilbage til California, hvor lønnen skulle udbetales. Arbejdet blev udført i Alaska, hvor arbejderens skade. Den føderale højesteret godkendte, at de californiske domstole, hvor arbejderens efter sin tilbagekomst havde anlagt sag, havde anvendt den californiske Workmen's Compensation Act. Retten fremhævede bl.a., at arbejderens ville kunne få en rimelig erstatning ved anvendelse af den californiske lov, hvorimod han ville have haft meget svært ved at rejse tilbage til Alaska og sagsøge arbejdsgiveren der.

I en senere sag, *Pacific Employers Insurance Co. v. Industrial Accident Commission*¹⁰ anerkendte den føderale højesteret de californiske retters adgang til at anvende den californiske Workmen's Compensation Act på et arbejde, der midlertidigt var udført i California, uanset at kontrakten var indgået i Massachusetts, hvor begge parter var hjemmehørende, og uanset at arbejderens var gået med til at underkaste sig den i Massachusetts gældende lov. Den californiske højesteret havde fremhævet, at det ville have været i strid med de mål, der lå bag den californiske lov, hvis man nægtede personer, der var kommet til skade i California erstatning, og man derved havde henvist læger og hospitaler til at henvende sig i en anden stat for at få deres honorarer betalt. Dette ræsonnement godkendte Højesteret. Forfatningens »Full Faith and Credit Clause« kunne ikke her kræve Massachusetts' love anvendt.

9. 294 U.S. 532 (1935).

10. 306 U.S. 493 (1939).

Med støtte i disse og andre domme¹¹ siges det i Restatement Second (1971) § 181, at en stat kan give en person erstatning efter sin egen Workmen's Compensation Act, hvis den pågældende kommer til skade i staten, *eller* arbejdsforholdet væsentligt er lokaliseret i staten, *eller* arbejdsgiverne kontrollerede arbejdet i staten, *eller* arbejdskontrakten er underkastet loven i staten, *eller* parterne har vedtaget at underkaste sig statens Workmen's Compensation Act, *eller* staten iøvrigt har en rimelig tilknytning til ulykken, til parterne eller til arbejdsforholdet.

I USA har man altså ikke villet benytte den adgang man har haft til at henvise hvert ulykkestilfælde til myndighederne og loven i én stat; i stedet har man givet arbejderen et valg mellem flere staters Workmen's Compensation Acts.

7.514. *Danmark.* – De offentliggjorte danske afgørelser handler næsten alle om, hvorvidt ferieloven eller funktionærloven finder anvendelse på arbejde, som er udført i udlandet.

a. Dette gælder sagen Persson mod brødrene Jørgensen, der er afgjort af Sø- og Handelsretten i 1958, se U 1959-410. Det sagsøgte selskab, Brødrene Jørgensen, havde ansat svenskeren Persson som bestyrer af dets datterselskab i Malmö. Først var han blevet oplært en måned i Danmark, hvor han dog blev boende i Malmö; derefter havde han ledet datterselskabet i Sverige og i nogle måneder været bestyrelsesmedlem i dette. I denne periode var det blevet meddelt ham, at han nu var fast ansat af det svenske selskab. Da han blev afskediget, gjorde han krav på opsigelsesvarsel og feriepenge efter danske funktionærregler. Sø- og Handelsretten fremhævede aftalens nære stedlige tilknytning til Sverige. Her var hovedarbejdsstedet, her havde han været bestyrelsesmedlem, og her havde han fået sit ansættelsesbrev. Herefter fandtes han »ikke med føje at have kunnet regne med, at han havde en sådan tilknytning til det sagsøgte selskab, at hans forhold skulle omfattes af den danske funktionærlovgivning«. Dommen synes at vise, at arbejdsstedets lov anvendes, hvor parterne ikke har aftalt eller forudsat andet.

Denne formodningsregel er formentlig også blevet lagt til grund i nogle domme, som er afsagt kort efter krigen 1939-45. Her er det blevet antaget, at dansk ret, d.v.s. ferieloven og funktionærloven, ikke kunne finde

11. Se Restatement 2nd I, 540, Reporters note.

anvendelse på arbejde, som en dansk arbejdstager under krigen havde påtaget sig at udføre for en dansk arbejdsgiver i Tyskland. I sagen om feriepenge til arbejdsmand Kjærgaard, der havde arbejdet for en dansk arbejdsgiver i Hamburg, ville Højesteret dog ikke støtte afgørelsen på parternes forudsætninger. Østre Landsret havde udtalt, at feriegodtgørelse »i lighed med de for tyske arbejdere gældende regler, måtte anses for vedtaget med 2%«. Højesteret udtalte: »De her i Landet gældende Regler om Feriegodtgørelse findes ikke at kunne komme til Anvendelse på et Arbejdsforhold som det foreliggende, der var underkastet den i Tyskland gældende Arbejdsordning, og i hvilket Arbejdslønnen fastsættes efter tyske Regler«. ¹ I sagen om den danske »Bauführer« Kousgaard-Petersen fandt Sø- og Handelsretten, at funktionærloven ikke var anvendelig, fordi kontrakten var indgået i Tyskland under Bauführer'ens ophold dér og i henhold til tyske regler, fordi arbejdet skulle udføres i Tyskland og vederlaget erlægges i tysk mønt, og fordi kontrakten udtrykkelig henviste til tysk arbejdslov, som Kousgaard-Petersen ved ansættelsen erklærede sig indforstået med. ²

I en senere afgørelse om en udsendt arbejdstager blev dansk ret lagt til grund. I sagen Kaj Hansen mod A/S Columbus Emballage ³ var sagsøgeren, en dansk værkfører, ved en aftale, der var blevet indgået i Danmark med det sagsøgte firma, blevet ansat til at gøre tjeneste ved en fabrik i Kenya, tilhørende sagsøgtes datterselskab. Han arbejdede først fem uger ved Columbus Emballages fabrik i Danmark for at sætte sig ind i maskineriet, og derefter tre år i Kenya. Sø- og Handelsretten anvendte dansk ret ved afgørelsen af, med hvilket varsel sagsøgeren kunne opsiges fra stillingen. Retten lagde vægt på, at aftalen var indgået i Danmark. »Når hertil føjes, at sagsøgeren med føje har antaget sig for engageret af et dansk firma, og det ikke er præciseret over for ham, at det var hensigten at undergive arbejdsforholdet den i Kenya gældende lov, som sagsøgeren ikke kendte, og han således ikke havde anledning til at sikre opsigelsesvarsel, findes spørgsmålet om sagsøgerens retsstilling i anledning af forholdets ophævelse at burde afgøres efter dansk ret«.

b. En række domme har taget stilling til, om funktionærloven og fe-

7.514. 1. U 1946-262 H.

2. U 1947-1002 (SHT 1947-222).

3. SHT 1955-148 (U 1967-737).

rieloven gælder for arbejde, der udføres i udlandet, selv om kontrakten iøvrigt er underkastet dansk ret.

I 1955 har Højesteret fastslået, at den danske funktionær Nielsen-Kolding under sit arbejde for ØK i Østen ikke var underkastet ferielovens regler. Han havde arbejdet i Penang. ØK havde sin egen ferieordning, som blev anset for gældende. Nogen begrundelse for dette resultat giver Højesteret ikke, men den grund var nærliggende, at ØK's ferieordning bedre svarede til ansættelsesforhold, der afvikledes langt fra Danmark, end ferieloven.⁴

Sø- og Handelsretten har i 1971 antaget, at funktionærlovens regler ikke kunne finde anvendelse på chefrejseseleder Jan Tunows ansættelse hos Raffels Rejser på Mallorca. Retten lagde vægt på, at Tunow var fast bosiddende på Mallorca, da han blev ansat, og at hans tilhørsforhold til øen derfor fandtes »at være sådan, at funktionærloven ikke gjaldt for ansættelsen, medmindre dette var aftalt eller forudsat mellem parterne«. Parterne var enige om, at dansk ret skulle afgøre tvisten, og retten anvendte da dansk rets »almindelige kontraktretlige regler, der må antages at gælde for arbejdsforhold af lignende art, når funktionærloven ikke gælder«. Tunow ansås herefter at have krav på et efter ansættelsesforholdets karakter rimeligt opsigelsesvarsel, som fastsattes til tre måneder.⁵

Derimod fandt Sø- og Handelsretten i 1963, at slagtermester Ewald Hansen, der for Atlas A/S havde ledet et nybygget slagtehus i Siam, og som ifølge sin kontrakt var underkastet dansk ret, kunne påberåbe sig funktionærlovens opsigelsesregler, selv om kontraktens § 12 indeholdt en bestemmelse, der stred imod § 5 stk 2 i funktionærloven. Retten sagde her: »Selv om der må gives sagsøgte medhold i, at der uden for dansk funktionær- og ferielovgivning findes ufravigelige regler, der efter deres indhold ikke – eller ikke direkte – lader sig anvende på aftaler om arbejde i udlandet, er der intet til hinder for at anvende funktionærlovens § 5 stk 2 i stedet for kontraktens § 12«. ⁶

Hvordan kan man forene Sø- og Handelsrettens dom i Tunow-sagen fra 1971 med dommen i Ewald Hansen-sagen fra 1963? Hvorfor var Jan Tunows ansættelse ikke omfattet af funktionærloven, medmindre han

4. U 1955-446 H, se også U 1959-188 SH (somand).

5. U 1971-734 SH.

6. U 1963-342 SH, se om dommen Philip, Dansk 344 f.

havde aftalt eller med føje forudsat, at den skulle gælde, medens Ewald Hansens ansættelse var underkastet funktionærloven, selv om han i kontrakten med A/S Atlas havde aftalt vilkår, der viste, at funktionærloven ikke skulle gælde?

Der var den forskel mellem de to sager, at Jan Tunow var ansat på ubestemt tid, medens Ewald Hansen skulle føre en tidsbegrænset opgave igennem.⁷ Rettens egen forklaring på ikke at anvende funktionærloven på Jan Tunows ansættelse var imidlertid Tunows stærke tilknytning til Mallorca. Han havde både før og under sin ansættelse hos Raffels Rejser haft fast bopæl på øen. Han hørte til den stedlige arbejdskraft, som i aftaler med dansk arbejdsgiver om arbejde på det fremmede sted kan vedtage anvendelse af dansk ret. Gør den det, gælder dansk rets almindelige arbejdsret, men ikke funktionærloven. Udsendt arbejdskraft er derimod underkastet funktionærlovens tvingende regler, både når de vedtager dansk ret, og når de ingen vedtagelse træffer om, hvilket lands lov der gælder, jfr. Columbus-sagen og Ewald Hansen-sagen.⁸

c. Spørgsmålet om, hvorvidt fremmede arbejdere, der er antaget af en fremmed arbejdsgiver til at udføre arbejde på dansk område, er underkastet danske kollektive overenskomster, er blevet afgjort af Den faste Voldgiftsret i en kendelse af 6. oktober 1920 i sag nr 392.⁹ Et udenlandsk firma havde afsluttet en overenskomst med Dansk Arbejdsmandsforbund om beskæftigelse af arbejdere ved et uddybningsarbejde i Odense Kanal; ved dette blev herefter beskæftiget både udenlandske og danske arbejdere – de første til en lavere tarif end de sidste. Herved ansås firmaet at have brudt overenskomsten, som arbejdsmandsforbundet fandtes at kunne kræve fulgt for samtlige arbejdere, »organiserede og uorganiserede, udenlandske og danske Arbejdere«. Retten henviser i kendelsen til en tidligere afgørelse, hvor det blev fastslået, at den arbejdsgiver, som indgår en aftale med en fagforening om løn, er pligtig at betale uorganiserede arbejdere samme løn som de organiserede. Kendelsen udtaler ikke noget om, hvorvidt en udenlandsk arbejdsgiver, der på dansk område alene

7. Se Philip, Dansk 344-345.

8. Se om Philips fortolkning af dommen smst.

9. Se om dommen Per Jacobsen, Kollektiv Arbejdsret 193. Om lovligheden af sympatiaktioner iværksat af danske fagforbund overfor udenlandske redere se sag nr. 5155 (forlig) og K. 7745 samt Per Jacobsen a.a.s. 285.

beskæftiger udenlandske arbejdere, er pligtig at betale dem løn efter danske tariffer.

d. I sin fremstilling af arbejdsaftaler i dansk international privatret gør Philip¹⁰ gældende, at kontraktstatuttets regler i princippet må finde anvendelse. Fra dette princip må der imidlertid gøres visse undtagelser. Arbejde, der varigt udføres i Danmark for en dansk virksomhed, er underkastet de præceptive regler i den arbejdsretlige lovgivning, f.eks. funktionær- og ferieloven, og den sociale beskyttelseslovgivning. Arbejde, der for dansk arbejdsgiver udføres midlertidigt af dansk arbejdstager i udlandet, må også være underkastet dansk præceptiv lovgivning. Philip synes dog at ville give parterne en vis frihed til at fravige danske præceptive regler, hvis arbejdet i udlandet er af længere ubestemt varighed.¹¹

For arbejde, der er uden for de præceptive reglers område, samt for arbejde, der varigt udføres i udlandet, gælder arbejdsstedets lov som en formodningsregel, men parterne må her kunne aftale anvendelse af en anden lov. Hører arbejdsgiver og arbejdstager til samme land og bliver arbejderen udsendt til at arbejde i et fremmed land, gælder der en formodning for anvendelse af parternes fælles domicillov.

7.515. *Norge*. – De offentliggjorte norske afgørelser vedrørende den for arbejdskontrakten gældende lov er få og giver liden vejledning.

Den norske forfatter Gaarder¹ opstiller en række regler de lege ferenda. Norsk offentlig arbejdsret og norske præceptive privatretlige regler bør gælde for arbejde, som udføres i Norge. Dette har støtte i højesteretsdommen i NRt 1939-205.² Herefter blev den norske ulykkesforsikringslov anset anvendelig på et ulykkestilfælde, som ramte en norsk arbejder, der arbejdede på et svensk skib som lå i norsk havn. Denne lov fritog den svenske reder for at betale skadeserstatning til arbejderen. I sådanne tilfælde, mener Gaarder, kan parterne ikke aftale, at en anden lov skal gælde. Arbejde aftalt mellem norske parter, der midlertidigt udføres i udlandet, er også underkastet de norske tvingende regler. Gaarder omtaler her en – formentlig utrykt – dom af Drammens byrett af 9. maj

10. Se Philip, Dansk 343.

11. Se herom nedenfor under 7.525.

7.515. 1. Gaarder 113-115.

2. Dommen nævnes dog ikke her af Gaarder, se også NRt. 1969, 1308.

1968.³ Et mekanisk værksted i Drammen havde sendt sine norske arbejdere til Göteborg for at udføre forskellige opdrag for private. I dette tilfælde blev den norske ferielov anset for anvendelig. Retten lagde blandt andet vægt på, at arbejdsaftalerne var blevet indgået i Norge.

Gaarder mener ligesom Philip, at de præceptive regler i norsk ret ikke kan anses for at være præceptive i tilfælde af længerevarende arbejde i udlandet, men nok i tilfælde af arbejde af kortere varighed. Arbejde, der varigt udføres i udlandet, må ifølge Gaarder være underkastet arbejdsstedets lov.

7.516. *Sverige*. – De offentliggjorte svenske afgørelser er få.¹ I en sag afgjort af Högsta Domstolen i 1911² blev svensk ret anvendt på en aftale om ansættelse på The Berlitz School's afdeling i Göteborg. Berlitz School var et tysk selskab, og aftalen var indgået skriftligt på tysk i Tyskland. Spørgsmålet om den for aftalen anvendelige lov blev ikke omtalt af retten, men man kan af den ene dommers votum se, at svensk ret må være blevet anvendt.

Högsta Domstolen anvendte svensk ret også i sagen Högstadius mod Hammarin.³ Sagen drejede sig om en konkurrenceklausul. De svenske statsborgere Högstadius og Johansson, der var bosat henholdsvis i Sydafrika og England, havde i 1933 ansat svenskeren Hammarin som massør ved deres massage- og sygegymnastikinstitut i Transvaal. De to arbejdsgivere underskrev kontrakten i London og Hammarin i Sverige. Aftalen indeholdt en konkurrenceklausul, hvortil var knyttet en konventionalbod på 1.000 pund sterling, for hvis erlæggelse Hammarins slægtninge i Sverige kautionerede. Hammarin overtrådte forbudet, og han og kautionisterne blev sagsøgt i Sverige til betaling af boden. Efter en sydafrikansk unionslov var en konkurrenceklausul som den foreliggende ugyldig, efter svensk lov var den gyldig. Häradsrätten udtalte først, at parterne ikke havde aftalt noget om den anvendelige lov. Afgørelsen af spørgsmålet, om svensk eller sydafrikansk ret gjaldt, måtte herefter træffes udfra andre overvejelser. Selv om arbejdsstedets lov i visse tilfælde måtte

3. Gaarder, *ibid.*, note 20.

7.516. 1. Se Bogdan, Den svenska internationella arbetsrättens grunder, SvJt 1979-81 ff. (cit. Bogdan Den svenska).

2. N.J.A. 1911-467.

3. N.J.A. 1941-350, se ovenfor 6.232.

anvendes, kunne dette ikke gælde i denne sag. Alle parter var svenske statsborgere, Hammarin var bosiddende i Sverige og havde dér underskrevet kontrakten. Hertil kom, at Högstadius og Johansson måtte antages at have haft en så stærk interesse i den konkurrenceklausul, som kontrakten indeholdt og i den dertil knyttede bod, at de, hvis de ved aftalens indgåelse havde kendt den ufordelagtige stilling, som den sydafrikanske lov gav dem, ikke ville have indgået aftalen, medmindre svensk ret var blevet aftalt. For Hammarins vedkommende udtalte retten den formodning, at han måtte have anset sig forpligtet ved aftalen efter svensk rets regler, da han underskrev kontrakten. Dommen blev stadfæstet af de overordnede instanser i henhold til grundene. Den tyder på, at en formodet partsvilje – og derfor også en partshenvisning – kan føre til tilsidesættelse af præceptive regler i den ellers anvendelige lov, som her antagelig ville have været sydafrikansk ret, da Sydafrika var arbejdsstedet. Præmisserne er udformet af en underordnet domstol, men Högsta Domstolen kan ikke have lagt afgørende vægt på den interesse, staten Transvaal har haft i at erklære konkurrenceklausuler for uforpligtende.

I svensk teori er spørgsmålet om den for arbejdsaftaler gældende lov behandlet af *Nial* (1953).⁴ Nial mener, at der bør opstilles en formodning for anvendelse af arbejdsstedets lov. Denne formodning må vige, når overvejende tilknytningsmomenter taler for anvendelse af en anden lov, således som det var tilfældet i Högstadius-Hammarin-dommen i NJA 1941-350. Den må også vige, når det er umuligt at anvende arbejdsstedets lov, f.eks. fordi parterne ved aftalens indgåelse ikke har forudset, at arbejdet skal udføres i det bestemte land, eller de har vidst, at det skulle udføres i flere lande. I disse tilfælde vil Nial opstille en formodning om anvendelse af arbejdstagerens domicillov.

Den svenske sociale arbejderbeskyttelseslovgivning må anvendes uafhængigt af, hvilken lov der privatretligt gælder for arbejdsaftalen. Den må gælde, hvor den efter sin ordlyd eller efter en fortolkning af loven kræver sig anvendt. Udsendte svenske arbejdere kan således blive underkastet denne lovgivning, også når de arbejder kortere tid i udlandet.

Svenske domstole vil sjældent få lejlighed til at anvende den udenlandske offentlige arbejdsret, men Nial vil ikke afvise, at en sådan lov kunne anvendes, hvor en svensk domstol er kompetent.

4. Nial *Förmögenhetsrätt* 62, se også Eek, *Swedish Conflict*, 268.

De svenske kollektive overenskomster gælder ifølge Nial for arbejde, der udføres på svensk territorium, uanset om de pågældende arbejdsforhold privatretligt er underkastet svensk ret. De allerfleste af sådanne aftaler vil dog være underkastet svensk ret som kontraktstatut.⁵

7.517. I *Japan* skulle, hvor parterne ikke har aftalt andet, indgåelsesstedets lov gælde for alle kontrakter, herunder også for arbejdsforhold. De tilgængelige oplysninger om japansk retspraksis er sparsomme.¹ *Münzel* refererer to afgørelser om opsigelse af arbejdstagere. Det særlige mønster for ansættelse i Japan – lange, ofte livsvarige, ansættelser hos samme arbejdsgiver til en beskeden løn – har ført til meget restriktive regler om adgangen til at opsiges arbejdstageren i japansk materiel ret. Tokyos byret har i dom af 9. juli 1967 anvendt de mere liberale regler i amerikansk ret på opsigelse af en aftale, som var indgået i New York mellem et amerikansk selskab og den amerikanske direktør i dets datterselskab i Tokyo. I dommen blev det fremhævet, at de japanske regler om opsigelse ikke kunne gælde for arbejde, der blev udført i Japan på amerikanske vilkår, herunder amerikansk løn, og som intet havde tilfælles med japanske ansættelsesforhold. Derimod har samme byret to år tidligere i en dom af 29. april 1965 anvendt japansk ret på en aftale indgået i California mellem et amerikansk luftfartsselskab og dets amerikanske piloter. Selskabets virksomhed bestod bl.a. i at »udleje« dets piloter til fremmede luftfartsselskaber. En af piloterne havde gjort tjeneste i fire år i Japan, da han blev opsagt. Retten fandt, at denne aftale var undergivet japansk ret. Kontrakten, der var en standardkontrakt, indeholdt en bestemmelse om, at californisk ret skulle gælde »for at undgå en fremmed regerings kontrol med arbejdsvilkårene«. Denne bestemmelse, sagde retten, kunne ikke opretholdes, idet parternes aftalefrihed måtte begrænses i arbejdsforhold. På arbejdsforhold, der vedvarende udførtes i Japan, måtte japansk ret gælde. De forskellige resultater i de to domme kan muligvis forklares

5. Se også Bogdan, *Den svenska*, 92 ff og sagen *International Transport Workers Federation Special Seafarers Section v. Assinov Shipping Co. Ltd.*, Arthur Johannisson och Lennart Johannisson, Arbetsdomstolens domar 1977 no. 9, omtalt hos Bogdan s. 96.

7.517. 1. Se Kawakami i *RabelsZ* 33 (1969) (506), Ehrenzweig, Ikehara, Jensen, *American-Japanese Private International Law*, New York 1964, 46 (48-49) samt *Münzel* 3, 9. i hvis fremstilling de to nedenfor nævnte afgørelser er omtalt.

med, at en direktør for et selskab trænger mindre til beskyttelse end en »udlejet« pilot, se nedenfor under 7.523.

V. DE EUROPÆISKE FÆLLESSKABER¹

7.518. *Indledning.* – EF-konventionen af 19. juni 1980 har i art. 6 regler om arbejdsaftaler.² Endvidere har Kommissionen i 1976 forelagt Rådet et udkast til en rådsforordning om regulering af lovkonflikter vedrørende arbejdsforhold. Hvis den gennemføres, hvad der for tiden er usikkert, vil fordringens regler gælde for alt arbejde, som udføres i EF's område, medens konventionen vil gælde for det meste af det arbejde, som udføres uden for EF. Hvis alene konventionen gennemføres, vil dens regler også blive anvendt på arbejde, der udføres i EF.

Både konventionen og udkastet til forordning må ses på baggrund af de allerede gældende lovvalgsregler i Rådets forordning nr. 1408/71 af 14. juni 1971 om anvendelse af de sociale sikringsordninger på arbejdstagere og deres familiemedlemmer, der flytter inden for Fællesskabet.³ Forordningen anvendes på personer, der er statsborgere i et EF-land, eller som er statsløse eller flygtninge med bopæl i EF, og omfatter ydelser i anledning af sygdom, moderskab, invaliditet, alderdom, arbejdsulykker, erhvervssygdomme, arbejdsløshed samt ydelser ved dødsfald og ydelser til efterladte. Forordningen omfatter ydelser, der skal betales af arbejdsgiveren, af et forsikringsselskab eller af offentlige institutioner. Lovvalgsreglerne findes i afsnit II, art. 13-17. Arbejdstageren er kun underkastet lovgivningen i én medlemsstat, og hovedreglen er, at det er lovgivningen i den stat, i hvis område han er beskæftiget, se art. 13 stk. 2 a. Den udsendte arbejder er undergivet loven i den stat, hvorfra han sendes ud, såfremt han ikke kan påregnes at ville arbejde på det nye sted mere end et år, og han ikke er udsendt for at afløse en anden udstationeret arbejder, se art. 14 stk. 1 a I. Der er endvidere givet særlige regler for arbejdere,

- 7.518. 1. Institutet for international Ret har i 1937 vedtaget et udkast til uniform lov for arbejdsretlige lovkonflikter, se Gamillscheg, *Arbeitsrecht* s. 411, endvidere har samme institut ved et møde i 1971 i Zagreb vedtaget en resolution om lovvalgsregler for arbejdskontrakter, se *Rev.crit. d.i.p.* 1971, 839.
2. Se 6.318. ovenfor.
3. EFT spec 1971 (II), 366, se EF-Karnov (1978), 223.

der er beskæftiget i international transport, for ansatte på skibe og i offentlig tjeneste.

7.519. *EF-konventionen* om hvilken lov der skal anvendes på kontraktlige forpligtelser¹ har i art. 6 følgende bestemmelser om arbejdsforhold:

Uanset art. 4 (om anvendelse af loven på det sted, hvor den part, der skal erlægge den karakteristiske ydelse, har sit forretningssted) er en arbejdsaftale i mangel af lovvalg efter art. 3 undergivet

- a. loven i det land, hvor arbejdstageren ved opfyldelsen af aftalen sædvanligvis udfører sit arbejde, selv om han midlertidigt er beskæftiget i et andet land eller,
- b. hvis arbejdstageren ikke sædvanligvis udfører sit arbejde i et bestemt land, loven i det land, hvor det forretningssted, som har antaget arbejderen, er beliggende, se art. 6, stk. 2.

Uanset art. 3 (om parternes lovvalg) kan et sådant lovvalg i arbejdsaftaler ikke medføre, at arbejdstageren berøves den beskyttelse, der tilkommer ham i medfør af ufravigelige regler i den lov, som i henhold til stk. 2 ville finde anvendelse i mangel af et lovvalg, se art. 6 stk. 1.

Det fremgår af kommentaren, at bestemmelsen i stk. 1 om ufravigelige regler ikke blot skal omfatte de egentlig privatretlige regler om arbejdsaftaler, men også bestemmelser om arbejdshygiejne og sikkerhed på arbejdspladsen, der i visse medlemsstater betragtes som offentligretlige.²

7.520. *Forordningsudkastet*. – EF-Kommissionen har – som nævnt – endvidere i 1976¹ udsendt et udkast til forordning om internationalprivatretlige regler for arbejde, der udføres på en medlemsstats område. Ifølge udkastet skal forordningen gælde for alt sådant arbejde, uanset arbejdsgivers og arbejderens nationalitet.

Hovedreglen findes i art. 3, der fastslår, at et arbejdsforhold er underkastet loven i det land, hvor arbejderen sædvanligvis udfører sit arbejde. Arbejde, der udføres på et skib, er iflg. art. 3 stk. 2 underkastet flagets lov. Skifter skibet flag, gælder fortsat det tidligere flags lov, hvis arbejdsgiveren faktisk bevarer magten til at råde over skib og besætning.

Ifølge art. 4 skal hovedarbejdsstedets lov vedblive at gælde også i de

7.519. 1. EFT 9. okt. 1980 nr. L 266/3.

2. EFT 31. okt. 1980 nr. C 282/25.

7.520. 1. Com. (75) 653 28. april 1976 C, se herom Philip, *Employment* 261 f.

tilfælde, hvor arbejderen midlertidigt, d.v.s. for en periode på 12 måneder og derunder, udfører arbejde i en anden medlemsstat. Parterne kan i disse tilfælde ikke aftale en anden lovs anvendelse. En undtagelse fra denne regel gælder ifølge art. 7 for arbejdere, som har en særlig overordnet eller rådgivende stilling i virksomheden eller som udfører specialarbejde. Her kan parterne frit vælge den lov, der skal gælde for arbejdsforholdet.

En anden undtagelse gælder ifølge art. 5 i de tilfælde, hvor en virksomhed, der har driftssted i to eller flere medlemslande, sender en arbejder til at arbejde i et andet land for en periode af mere end 12 måneder. Her kan parterne aftale, at loven på den oprindelige arbejdsplads vedblivende skal gælde. Gør de det ikke, gælder loven på det nye arbejdssted ifølge art. 3. Aftalen om, at loven på det tidligere arbejdssted skal gælde, skal være skriftlig eller, hvis den er mundtlig, bekræftes skriftligt.

En tredje undtagelse gælder ifølge art. 6 for den arbejder, der ikke udfører sit arbejde varigt i ét land, men som skifter mellem arbejde i flere lande, det være sig medlemslande alene eller medlemslande og ikke-medlemslande. Her kan parterne vælge en medlemsstats lov, og det skal da være loven i en af de stater, hvor han arbejder, eller i den hvor han har fast bopæl, eller i den hvor arbejdsgiveren bor eller har sit registrerede hovedsæde. Også denne aftale skal være skriftlig eller, hvis den er mundtlig, skriftligt bekræftes.

Uanset hvad art. 4-6 foreskriver, vil forordningen ikke udelukke, at arbejdsstedets lov anvendes for så vidt angår en række regler til arbejdstagerens beskyttelse. Dette er ifølge art. 8 reglerne for arbejde om natten og på søn- og helligdage, om højst tilladte daglige og ugentlige arbejdstid, om mindste ferie, om garanteret mindsteløn og andre ydelser fra arbejdsgiverens side og deres betaling samt om sikkerhed og hygiejne; endvidere forskrifter, der beskytter børn, kvinder og mødre og andre særlige grupper, især invalider, regler til beskyttelse af arbejderrepræsentanter, bestemmelser, som underkaster beslutninger om arbejdsforholdets ophør en offentlig myndigheds godkendelse, regler om midlertidigt arbejde, og endelig regler om, at konkurrenceklausuler og lignende kontraktbestemmelser, der hindrer eller begrænser den ansattes arbejdsmuligheder, er ugyldige.

For den overordnede arbejdstager og specialisten, se art. 7, gælder de ovennævnte forskrifter også, dog med undtagelse af bestemmelsen om konkurrenceklausuler m.m.

VI. VURDERING

A. Almindelige retningslinier

7.521. Adskillige landes lovgivning eller retspraksis giver parterne en fri adgang til at vælge den for arbejdsaftalen gældende lov. Derimod er arbejdsstatuttets rækkevidde begrænset; domslandets tvingende regler anvendes, hvor de kræver sig anvendt, uanset hvilket lands lov som er arbejdsstatut og arbejdsstatuttets tilsvarende regler lades ude af betragtning. Det fremmede arbejdsstatuts offentligretlige regler anvendes normalt ikke.

En række forfattere vil ændre denne tilstand. De vil bevare parternes frie adgang til at vælge arbejdsaftalens lov, og de vil ikke udvide arbejdsstatuttets rækkevidde til at omfatte den offentlige arbejdsret. Derimod vil de anvende arbejdsstedets tvingende offentligretlige eller »halvoffentligretlige« regler, for så vidt som de indeholder en privatretlig »kærne«. Disse regler skal anvendes også af andre end arbejdsstedets domstole.

Efter den opfattelse, som her gøres gældende,¹ bør arbejdsstatuttets rækkevidde udvides til også at omfatte de offentligretlige regler, som en fremmed domstol kan anvende. Arbejdstagerens status bør, så vidt det er muligt, følge ham ved andre landes domstole. På den anden side bør parternes adgang til at vælge den for arbejdsaftalen gældende lov begrænses.

a. Arbejdsstatuttets rækkevidde bør udvides. Domstolene i en række europæiske lande har ikke villet støtte andre landes økonomiske og sociale politik. Derfor har de ikke villet anvende fremmed offentlig ret. Denne opfattelse er aldrig trængt helt igennem i de anglo-amerikanske lande, og den har heller aldrig haft nogen rationel begrundelse. Det er tit umuligt at dissekere arbejdsrettens enkelte regler for at se, om de er offentligretlige eller privatretlige. Forfatterens skarpsindige analyser af det »grå område« mellem den offentlige og den private ret, af den »halvoffentlige« arbejdsret viser, hvor vanskelig afgrænsningen har været.

Uden at der foreligger traktat kan en stats domstole ikke anvende fremmede regler, hvor en offentlig myndighed er gjort til part. Regler om arbejdstilsyn og om ind- og udbetaling til og fra offentlige institutioner kan, ligesom de regler, som fastsætter straf eller rettighedsfortabelse

7.521. 1. Se også ovenfor 6.439.-6.441.

normalt ikke anvendes af fremmede domstole. Men bortset herfra kan en domstol anvende fremmed arbejdsret, også hvor dens regler er båret af offentlige økonomiske og socialpolitiske hensyn. Den kan f.eks. anvende de regler, der gælder mellem arbejdstager og arbejdsgiver om ligebehandling af kvinder og mænd, om erstatning til arbejdstageren i tilfælde af arbejdsulykker og erhvervssygdomme, om ferie med løn og om privat pensionering. Disse regler kan alle følge arbejdstageren, uanset hvor han arbejder, og uanset hvilken domstol, der behandler hans sag. Det vil fremme både de privatretlige og de offentlige interesser at anvende de fremmede arbejdsretlige regler, som det er teknisk muligt at anvende.

b. Parternes adgang til at vælge loven bør begrænses. Kan man inddrage så mange regler under arbejdsstatuttet som her foreslået, må man begrænse parternes frihed til at vælge den for aftalen gældende lov. De offentlige samfundshensyn får da en så betydelig vægt ved afgørelsen af, hvor arbejdsforholdet hører hjemme, at parternes individuelle ønsker må vige. Det land, som arbejdet er nærmest knyttet til, som regel – men ikke altid – arbejdsstedets lov, vil have en betydelig interesse i at underkaste det sine regler. En ensartet regulering af alle arbejdsforhold vil fremme landets økonomiske politik og dets beskæftigelsespolitik og vil sikre roen på arbejdsmarkedet.

c. Som det skal omtales nedenfor under C, er der visse arbejdsretlige ordensforskrifter, som må gælde for alt arbejde, som udføres på et lands område, også når dette lands lov ikke er den for arbejdsaftalen gældende lov. De gælder f.eks. også for det arbejde, som udføres midlertidigt på landets område.

B. Reglerne om arbejdsstatuttet

7.522. *Den underordnede arbejdstager med fast arbejdssted.* – Stærke grunde taler for at underkaste kontraktforholdet mellem arbejdsgiver og underordnede ufaglærte eller faglærte arbejdere og funktionærer arbejdsstedets lov, når arbejdet helt eller overvejende udføres i et og samme land. Ensartede arbejdsvilkår for alle, der arbejder varigt i samme land, sikrer arbejdsfreden og fremmer landets indkomspolitik. Parterne er ikke lige stærke i forhandlingerne om arbejdsaftalen. Arbejdsstedets lov bør derfor gælde, uanset at parterne har aftalt eller forudsat, at en anden lov skulle gælde.

7.523. *Overordnede arbejdstagere og specialister.* – Arbejdsstedets lov bør også gælde for arbejde, som overordnede funktionærer og specialister helt eller overvejende udfører i et land. Dog gør de forhold, der taler for at underkaste den underordnede funktionær arbejdsstedets lovgivning, sig ikke gældende med samme styrke i de tilfælde, hvor arbejdstageren ikke trænger til beskyttelse. Specialviden, duellighed og indsigt er tit så efterspurgt, at arbejdslederen og specialisten, der har et internationalt marked for deres arbejdskraft, står stærkt i forhandlingerne med arbejdsgiveren. Hvor arbejdstageren således står frit, bør parterne have en vis adgang til at vælge en anden lov end arbejdsstedets lov, forudsat at den valgte lov har en reel stedlig tilknytning til kontrakten eller parterne. Valgfriheden bør derfor som regel begrænses til et af arbejdsstedernes love og til en af parternes domicillove ved aftalens indgåelse.

Ved afgørelsen af, om en overordnet arbejdstager eller specialist står frit eller behøver beskyttelse, spiller lønnen, den ansattes kvalifikationer og forholdet mellem udbud og efterspørgsel ind. Vejledende er det også, om aftalens vilkår er standardvilkår, som arbejdsgiveren har ladet udarbejde, eller om de fremtræder som individuelle vilkår. De japanske afgørelser, refereret ovenfor under 7.517., illustrerer forskellen mellem på den ene side piloten, som på arbejdsgiverens standardvilkår havde indgået en aftale, hvorefter han kunne lejes ud til fremmede luftfartsselskaber, og på den anden side den mere frit stillede direktør i et amerikansk selskab.

I den ovenfor under 7.516 nævnte svenske sag *Högstadius mod Hammarin* fra 1941 blev parternes formodede vilje om anvendelse af svensk ret anvendt og arbejdsstedets – Sydafrikas – forbud mod konkurrenceklausuler ikke anerkendt. I den ovenfor under 7.512 nævnte engelske sag *South African Breweries v. King* fra 1901 blev de sydafrikanske regler om konkurrenceklausuler anvendt, væsentligst fordi Sydafrika var arbejdsstedet. Den engelske domstol kunne her med lige så stor ret som den svenske have fundet, at parterne havde villet anvende engelsk ret, som anerkendte konkurrenceklausuler. I den svenske sag var den ansatte en massør, i den engelske en brygger. Efter det oplyste synes begge at have været så underlegne i forhandlingerne, at den engelske afgørelse, som gav arbejdstageren beskyttelse i henhold til arbejdsstedets lov, forekommer mere rigtig end den svenske.

Kahn-Freund har gjort gældende, at der bør gælde en formodning for,

at den overordnede arbejdstager underkastes loven på det sted, hvor den virksomhed, der er hans arbejdsgiver, har sit administrative hovedsæde.¹ Denne formodningsregel bør dog kun gælde, hvor den pågældende arbejdstager ikke har fast arbejdssted i noget land, med mellemrum flyttes fra land til land² eller ved ansættelsen er hjemmehørende i arbejdsgiverens land og sendes ud derfra.³ Den bør ikke gælde, hvor han ansættes til at arbejde i det land, hvor han ved ansættelsen havde fast bopæl, se Persson-sagen U 1959-410.⁴

7.524. *Spredt eller ubestemt arbejdssted.* – Hvor arbejdsstedet ikke ligger fast, men er spredt eller ubestemt, bør loven i det land, hvor arbejdsgiveren har sit hovedsæde, som regel anvendes. Har arbejdsgiveren averteret eller på anden måde søgt efter arbejdskraft i det land, hvor arbejdstageren har bopæl, bør der dog gælde en formodning for arbejdstagerens domicillov ved arbejdsaftalens indgåelse.

I disse forhold bør parterne have en vis frihed til at aftale en anden lov, selv hvor arbejdstageren er underordnet. Lovvalget kan her bidrage til at fjerne tvivlen om, hvor arbejdsforholdet nærmest hører hjemme. Dette gælder den handelsrejsende, som besøger flere lande, og artisten i den internationale cirkus. Som regel bør man dog ikke tillade parterne at vælge mellem andre love end dem, der har en reel stedlig tilknytning til aftalen, d.v.s. i reglen en af parternes domicillove på tidspunktet for arbejdsaftalens indgåelse.

Sømænds arbejdsforhold¹ bliver i de fleste lande underkastet flagets lov; nogle steder spores en tendens til at anvende rederiets og sømændenes fælles domicillov, hvor skibet sejler under bekvemmelighedsflag.²

7.523. 1. Kahn-Freund 485.

2. Se nedenfor under 7.524.

3. Se nedenfor under 7.525.

4. Se ovenfor under 7.514.

7.524. 1. U 1959-188; vesttysk lov af 26. juli 1958, BGBl. 1957 II 713 § 1, schweizisk sølov af 23. sept. 1953. A.S. 1956, 1305, art. 68, italiensk Codice della Navigazione 1942 art. 9, belgisk sømandslov af 5. juni 1958 (Moniteur belge 26. juli 1928) art. 17 stk. 2 og sovjetrussisk søhandelslov af 1968 art. 14 bestemmer, at lovlandets regler gælder for ansættelsesforhold ombord på skibe hjemmehørende i lovlandet. Om kollektive aftaler se Bogdan a.a. (7.516., note 1) s. 92.

2. Se BAG 17. sept. 1974, 1.509. note 4 ovenfor.

7.525. *Den udsendte arbejder.* – I flere virksomheder forekommer, at de ansatte sendes ud til at udføre arbejde i udlandet. Det sker ofte, efter at arbejderen har arbejdet hos arbejdsgiveren i parternes fælles hjemland. Det er aftalt eller forudsat, at arbejderen skal vende tilbage til hjemlandet efter en kortere eller længere tid i udlandet.

Begge parter vil i et sådant forhold være interesseret i, at arbejderen bevarer sin oprindelige arbejdsretlige status under sit arbejde i udlandet, og loven i parternes fælles domicilland bør derfor anvendes i disse tilfælde. Hører arbejdstageren til de ovenfor under 7.523. omtalte overordnede eller særligt kvalificerede, bør parterne dog kunne aftale at anvende det nye arbejdssteds lov. Det samme bør gælde, hvor det nye arbejdssteds lovgivning klart stiller den underordnede arbejdstager bedre end den fælles domicillov, men ikke hvis den stiller ham ringere.

Anvendelsen af den fælles domicillov ved aftalens indgåelse på arbejde, som udføres af udsendte arbejdere, har støtte i tysk, dansk og norsk ret, se f.eks. *Columbus-sagen*, SHT 1955-148¹ og *Drammen byretts dom* af 9. maj 1968.²

7.526. *Tvingende regler og arbejde i udlandet.* – For så vidt angår arbejdsforhold, der er underkastet dansk ret, gør Philip¹ gældende, at parterne ikke kan vedtage, at den danske funktionærlovs præceptive regler skal fraviges, når arbejderen sendes ud til en bestemt opgave i udlandet og formentlig heller ikke, når han som i *Ewald Hansen-sagen*² udsendes for et begrænset tidsrum. Derimod må parterne kunne fravige funktionærlovens tvingende regler, når en dansker som i *Tunow-sagen*³ ansættes til at udføre arbejde af længere og ubestemt varighed i udlandet.

Også *Gaarder*⁴ har den opfattelse, at parterne må kunne aftale at fravige præceptive regler i en aftale, som er underkastet norsk ret, når arbejdet udføres i udlandet.

Dansk praksis har ikke givet nogen klar vejledning om dette spørgsmål. Dommen om *Ewald Hansen* handler om arbejde, der midlertidigt skal

7.525. 1. Se ovenfor under 7.514.

2. Se ovenfor under 7.515.

7.526. 1. Philip, Dansk 345.

2. U 1963-342 SH, se ovenfor under 7.514. (b).

3. U 1971-734 SH, se ovenfor under 7.514. (b).

4. Se ovenfor under 7.515.

udføres i udlandet, og retten siger uden at henvise hertil, at funktionærlovens regler i princippet skal finde anvendelse. I Tunow-sagen, hvor ansættelsen havde været af ubestemt varighed, siges det, at funktionærloven ikke gælder, når arbejdstageren før og under ansættelsen havde fast bopæl på det fremmede arbejdssted, men at parterne kunne have aftalt, at den skulle gælde. Så vidt ses bygger Sø- og Handelsretten snarere på en sondring mellem stedlig og udsendt arbejdskraft end på en sondring mellem tidsbegrænset og tidsubegrænset ansættelse.

Men er det hensigtsmæssigt at tillade parterne at fravige arbejdsstatutets tvingende regler? For så vidt angår de underordnede arbejdstagere vil en sådan aftalefrihed kunne misbruges og bør derfor ikke tillades. For overordnede arbejdstagere og specialister bør der som nævnt gælde en vis adgang til at vælge den for aftalen gældende lov. Denne aftalefrihed kan bl.a. forsvares med, at parterne vil blive underkastet det udpegede lands præceptive regler. Man spørger sig da om, der er tilstrækkelig grund til at tillade parterne at bestemme, at dette lands tvingende regler ikke skal gælde.

Forudsætningen for at anvende arbejdsstatutets tvingende regler på arbejde i udlandet er dog, at de kræver sig anvendt. Dette må oftest afgøres ved en fortolkning. Et vigtigt moment er det her, om reglerne egner sig til anvendelse uden for landets grænser.

Hovedparten af den danske funktionærlovs regler er så vidt ses egnede til anvendelse på arbejde i udlandet. Det synes her som om lovens klare regler bør foretrækkes fremfor »de almindelige kontraktretlige regler om arbejdsforhold«, som Sø- og Handelsretten lagde til grund i Tunow-sagen.

Med ferieloven forholder det sig anderledes. Dens regler egner sig ikke til anvendelse på arbejde, der i længere tid udføres langt fra Danmark. I Nielsen-Kolding sagen, U 1955-446, fastslog Højesteret, at ferieloven ikke kunne anvendes på en ansættelse i Østen, og at ØK's egen ferieordning gjaldt i stedet. Ferieordninger af denne art må kunne lægges til grund, men må også kunne tilsidesættes af domstolene, hvis de efter en samlet vurdering stiller arbejdstageren dårligere end ferielovens regler eller de iøvrigt er urimeligt byrdefulde for arbejdstageren.

7.527. *Arbejde i udviklingslande m.m.* – Ifølge nogle fremmede afgørelser er arbejde, som arbejdere hjemmehørende i industrilande udfører i ud-

viklingslande og som de udfører for arbejdsgivere i industrilande, underkastet det fælles hjemsteds lov eller, hvor arbejderen er hjemmehørende i et andet land end arbejdsgiveren, loven på det sted, hvor den virksomhed er beliggende, som har antaget arbejderen. Denne regel omfatter også de arbejdstagere, som ikke er sendt ud, men som er antaget i udviklingslandet til arbejde dér uden udsigt til at fortsætte arbejdsforholdet i et industriland senere.

Grundene til at anvende arbejdsgiverens lov kan være flere. Det kan være vanskeligt at få oplyst, hvilken arbejdsretlig ordning der gælder i det pågældende udviklingsland.¹ I nogle lande findes der én retsorden på papiret og en anden i praksis. Den, som gælder i praksis, kan være meget ufordelagtig for arbejdstageren, den, som gælder på papiret lidet egnet til anvendelse, f.eks. fordi den forudsætter institutioner, som ikke virker. Selv i lande, hvor der ikke findes en almindelig uoverensstemmelse mellem lovens bud og dens faktiske efterlevelse, kan det være uvist, med hvilken grad af regelmæssighed arbejderlovgivningen faktisk anvendes af domstole og myndigheder.

Der er sikkert ikke mange domstole i industrilande, der gerne gør forskel mellem lande, som har kunnet sikre efterlevelsen af betryggende arbejdsretlige forskrifter, og lande, som ikke har været i stand til dette. Det er imidlertid rigtigere åbent at indrømme, at man ikke vil anvende udviklingslandets ret² end at forsøge at tilsløre det.

C. I hvilket omfang må arbejdsstedets forskrifter anvendes, hvor arbejdsaftalen ikke er underkastet arbejdsstedets lov?

7.528. *Arbejde i udlandet.* – a. For arbejde, der udføres i et andet land end domslandet, men som er underkastet domslandets eller et tredjelandets ret, vil visse af det fremmede arbejdssteds ordensforskrifter være at iagttage. Arbejdsgiveren og arbejderen må normalt respektere regler om maksimal daglig eller ugentlig arbejdstid, og de er underkastet stedets

7.527. 1. Se schweizisk BG 18 dec. 1951, Schweizerisches Jahrbuch für internationales Recht 1953, 346, Vischer 135.
2. Se Cour Paris 4 juli 1975, Rev.crit. 1976-485 (Jugoslavien) og Cass.soc. 31 maj 1972, Rev.crit. d.i.p. 1973-683.

sikkerheds- og hygiejneforskrifter.¹ En domstol kan ikke pålægge arbejdsgiveren bøde for overtrædelse af sådanne forskrifter, men må formentlig respektere, at arbejderen i overensstemmelse med arbejdsstedets ret vægrer sig ved at arbejde på tider, hvor det er forbudt eller i lokaler, som ikke opfylder stedets forskrifter.

b. Derimod bør domstolen formentlig ikke anvende alle sociale forskrifter i arbejdsstedets lov. Den bør næppe anvende regler om afskedigelse, mindsteløn, konkurrenceklausuler og om medbestemmelse i virksomheden, dersom arbejdsaftalen er underkastet domslandets ret. Her bør arbejdsstatuttets tilsvarende forskrifter gælde i det omfang, de er anvendelige på arbejde i udlandet. Er de ikke anvendelige, vil arbejdsstedets regler kunne anvendes for at undgå et urimeligt resultat.

7.529. *Arbejde i domslandet.* – For arbejde, der udføres i domslandet, men som er underkastet fremmed ret, vil de samme ordensforskrifter i domslandet, som er omtalt ovenfor under 7.528. a. være at iagttage. Domstolene vil her kunne håndhæve sine egne forskrifter.

På den anden side vil udenlandske arbejdstagere eller specialister, som er underkastet et fremmed arbejdsstatut, ikke være forpligtet til at efterleve de ovenfor under 7.528. a. nævnte sociale forskrifter i domslandets ret. De vil være bundet af arbejdsstatuttets tilsvarende forskrifter, i det omfang, de er anvendelige på arbejde i udlandet. Er de ikke anvendelige, må domslandets tilsvarende forskrifter efter omstændighederne kunne anvendes.

D. Særligt om kollektive aftaler

7.530. Den kollektive aftales tilhørsforhold volder så vidt ses sjældent problemer. Det vil næsten altid fremgå af aftalen, hvor den hører hjemme.¹

Spørgsmålet kan dog opstå.² I en sag for den svenske arbejdsdomstol havde det internationale transportarbejderforbund indgået en kollektiv

7.528. 1. Arbejdsstatuttet, som det er fastlagt i EF-konventionens art. 6, stk. 2, skulle ifølge kommentaren omfatte hygiejneforskrifter, også hvor arbejdsstatuttet ikke er arbejdsstedets lov, se EFT 31. okt. 1980 Nr. C 282/25. Dette er dog næppe altid praktisk gennemførligt.

7.530. 1. Se Enc. Dalloz, Convention collective de travail (-Freyra).
2. Se Bogdan, Den svenska, 81, 90 ff.

aftale i Sverige med et cypriotisk rederi om ansættelse af svenske arbejdstagere på et af dets skibe, som gik i østersøfart og derfor ofte sejlede i svensk farvand. Parterne var imidlertid ikke-svenske retssubjekter, og det blev oplyst, at de svenske arbejdstagere derfor ikke havde kunnet blive medlem af de svenske fagforbund.

Arbejdsdomstolen fandt, at kollektivaftalen havde en overvejende tilknytning til Cypern og anvendte cypriotisk ret.³

Henviser en kollektiv aftale til et bestemt lands ret, må en sådan henvisning formentlig respekteres. Hvor en sådan partshenvisning ikke findes og hvor der ikke i aftalen eller sagens øvrige omstændigheder findes klare holdepunkter for at parterne ønskede aftalen underkastet en bestemt lov, må som i den svenske sag en individualiserende metode anvendes.⁴

De ovenfor under C nævnte ordensforskrifter på arbejdsstedet må dog formentlig altid respekteres.

7.531. En kollektiv aftale kan indeholde *fremmede elementer*. Den kan være indgået mellem en fagforening og en fremmed arbejdsgiver, den kan omfatte arbejdere, som er bosat i udlandet, og den kan omfatte arbejde, som skal udføres i udlandet. Flere kollektive aftaler indeholder bestemmelser om arbejde, som udføres i udlandet.

Er der tvivl om, hvorvidt aftalen omfatter arbejde i udlandet, eller om den skal omfatte udenlandske arbejdere, må dette afgøres efter reglerne i den lov, som gælder for aftalen, se f.eks. sagen om arbejdet i Odense Kanal ovenfor under 7.514. (c).

Hvor en aftale gælder for arbejde, som udføres i udlandet, må visse tvingende fremmede retsforskrifter følges, selv om de strider mod bestemmelser i den kollektive aftale, se ovenfor under C.

7.532. Udfører en fremmed virksomhed, som ikke har indgået nogen kollektiv aftale, arbejde i et land, og anvender den uorganiseret arbejdskraft eller fremmede arbejdere, som er organiseret i deres hjemland, vil fagforeningerne på arbejdsstedet måske hævde, at de der gældende kollektive overenskomster finder anvendelse på arbejdet. Nogle lande har i

3. International Transport Workers Federation m.m. se 7.516., note 4.

4. Se Bogdan, Den svenska 97 ff, hvor der opstilles en række formodningsregler.

deres lovgivning bestemmelser om, at visse kollektive overenskomster skal gælde for alt arbejde, som udføres i landet, uanset om parterne har tilsluttet sig overenskomsten eller ikke.

Dette problem bør afgøres efter reglerne i det land, hvor arbejdet udføres. Det må også være loven i dette land, der afgør, om det er berettiget at iværksætte kamphandlinger (boykot el.a.) mod arbejde, som udenlandske arbejdsgivere lader udføre i landet uden at være tilsluttet de der gældende kollektive aftaler.¹

7.6. Forsikringsaftalen

A. De ledende synspunkter. Porteføljestedet og risikostedet

7.601. a. En tysk forfatter, *Ernst Bruck*, har påvist, at de fleste forsikringsaftaler følger et bestemt mønster. »Alle kontrakter af en og samme art udgør en økonomisk enhed, der skyldes deres ens struktur. At påtage sig en risiko kræver en planlægning af både teknisk og juridisk art. Når vi vil lokalisere forsikringskontrakterne, må vi se ikke på den enkelte, men på en gruppe ensartede kontrakter. Følgelig må forsikringsaftalen have sit tyngdepunkt i det land, hvor forsikreren bruger den særlige teknik, og hvor han er under offentligt tilsyn.«¹ Forsikringsbranchens særlige teknik og forsikrerens pligt til at basere sine statistiske kalkuler på ensartede vilkår både af social og juridisk art for derved at beregne risiko og præmie taler for at anvende en og samme lov på alle kontrakter, der hører til samme beregningsgruppe, og denne lov må nødvendigvis være forsikrerens lov. Forsikringsselskabets lov bør efter denne opfattelse anvendes, når aftalen hører til en gruppe af aftaler, som administreres dér, hvor selskabet har sit sæde. Driver selskabet virksomhed i et andet land, kan det undertiden have en stedlig beregningsgruppe eller portefølje, og aftalen kan da blive beregnet på basis af den og efter loven på det fremmede forsikringssted.

Hvis man ved portefølje forstår en særskilt gruppe forsikringskontrak-

7.532. 1. Om lovligheden af sympatiaktioner i dansk ret se 7.514. note 9 ovenfor.

7.601. 1. Her citeret efter Bruck og Möller, indledningen no. 91.

ter, som statistisk og juridisk beregnes sammen, vil det normalt være i selskabets interesse, at porteføljestedets lov anvendes.

b. Selskabets interesser falder dog ikke altid sammen med forsikringstagerens og samfundets interesser. I mange lande er forsikringsvirksomhed blevet gjort til genstand for en indgribende regulering og et omfattende offentligt tilsyn. Denne regulering og kontrol omfatter flere steder forsikringsvilkårene. Den gør sig stærkere gældende i nogle forsikringsbrancher end i andre. Transport- og genforsikring er f.eks. gennemgående mindre reguleret og kontrolleret end livsforsikring. I nogle lande bliver forsikringsaftalens standardvilkår kontrolleret af administrationen.² I flere lande har domstolene mulighed for at gribe ind og erklære byrdefulde eller urimelige vilkår for ugyldige. De anvender en generalklausul som den danske aftalelovs § 36 eller mere detaljerede ugyldighedsregler.³ Undertiden fører de en kamoufleret kontrol, idet de ved hjælp af en fortolkning af aftalens klausuler når frem til rimelige og hensigtsmæssige vilkår. Flere grunde ligger bag disse skridt. De fleste forsikringskontrakter er adhæsionskontrakter. Forsikringstageren har ingen indflydelse på vilkårene, og det har været nødvendigt at beskytte ham mod byrdefulde og urimelige vilkår. Staten er interesseret i, at den sikrede opnår en rimelig risikodækning. En livs- og ulykkesforsikring tjener et vigtigt forsørgelsesøjemed og vil mange steder fritage det offentlige for pligter til at forsørge eller understøtte den sikrede. For så vidt angår ansvarsforsikringer har den skadelidte tredjemand en betydelig interesse i risikodækningen og dens omfang.

Den stat, som har tilvejebragt en minimal sikkerhed for forsikringstageren i sin lovgivning, vil også være interesseret i, at denne sikkerhed kommer alle dem til gode, som bor fast på statens område. Dette gælder især for livs- og ulykkesforsikring, men til en vis grad også for flere former for ansvarsforsikring. Det er ikke alle ofre for færdsels- og jagtulykker, der bor på statens territorium, men der bør af retstekniske grunde gælde ens ansvarsforsikring for alle, som fører motorkøretøj eller driver jagt på territoriet.⁴ Der ligger endvidere socialpolitiske hensyn bag

2. Se Kimball og Pfennigstorf § 1-10.

3. *Idem* § 11-12.

4. Se EF's Rdir. nr. 166/72 af 24. april 1972 om indbyrdes tilnærmelse af medlemsstaternes lovgivning om ansvarsforsikring for motorkøretøjer og kontrollen med forsikringspligtens overholdelse art. 3 stk. 2, aftrykt i EF Karnov 2. udg. 1978 s. 58.

en stats ønske om, at al skadesforsikring på løsøre og fast ejendom, som findes på territoriet, er underkastet landets forsikringsaftaleret.

De fleste forsikringskontrakter har et risikosted. I livs- og ulykkesforsikring er det den forsikredes faste bopæl, i arbejdsulykkesforsikring arbejdsstedet, i ansvarsforsikring er det ofte det sted, hvor den ansvarlige bor eller hvor den virksomhed, der forsikres, bliver udøvet, og ved skadesforsikring af fast ejendom og løsøre – bortset fra samfærdselsmidler og gods i international transport – det sted, hvor ejendommen eller tingen er beliggende.

De grunde, der taler for at anvende risikostedets lov α : statens interesse i en vis risikodækning og den sikrede parts berettigede forventninger, må vejes mod de grunde, der taler for at anvende loven på det sted, hvor porteføljen findes α : forsikringsstedets interesse i at have en ensartet retlig regulering af alle de kontrakter, der hører til samme beregningsgruppe.

Denne afvejning af interesser har hidtil ikke sat sig stærke spor i den lovgivning og de retsafgørelser, der har taget stilling til den for en forsikringsaftale gældende lov. I de fleste lande har lovgivning eller praksis behandlet alle forsikringskontrakter efter samme regel og har ofte anvendt de almindelige internationalprivatretnlige regler eller standarder, der gælder for kontrakter. I enkelte lande – USA og Frankrig – har man dog set en tendens til at anvende risikostedets lov for at beskytte forsikringstageren.

B. Retstilstanden i en række lande

7.602. USA.¹ – En betydelig del af de amerikanske forsikringsaftaler indgås mellem parter, der er hjemmehørende i forskellige stater. Der findes et stort antal sager, hvor retterne har måttet træffe et lovvalg.

I nogle få stater gav domstolene allerede fra 1950'erne udtryk for, at de anvendte loven i den stat, hvortil aftalen havde sin nærmeste tilknytning. Dette førte dem ofte til at anvende risikostedets lov.² De fleste domstole påberåbte sig de traditionelle regler til ind i 1970'erne, og nogle gør det stadig. I virkeligheden anvendte domstolene meget ofte risikostedets lov. Det skete ved hjælp af »covert techniques«: I almindelighed akcepterede

7.602. 1. Se Rabel (-Bernstein), Conflict III 319; Carnahan 205; Leflar § 154; Ehrenzweig, Treatise 511-520.

2. Se ovenfor 6.324. og Lando, Int.Enc. no. 137.

selskabet fra sit hovedsæde forsikringstagerens begæring eller tilbud om en forsikring. Efter de almindelige regler er indgåelsesstedet i aftaler, som indgås ved brevveksling det sted, hvor et tilbud antages. Det skulle føre til, at loven på selskabets forretningssted, hvor tilbudet blev antaget, var anvendelig. Flere selskaber havde anbragt deres forretningssted i stater, hvis lovgivning gav dem en gunstig stilling og forsikringstageren en ringere beskyttelse end i de andre stater. Retterne i mange stater kom imidlertid allerede i begyndelsen af dette århundrede til den opfattelse, at indgåelsesstedet i forsikringssager ikke var det sted, hvor forsikringstagerens tilbud antages af selskabet, men det sted, hvor policen udleveres til forsikringstageren;³ Det skete ofte dér, hvor han boede. Retterne gik i flere tilfælde videre og bestemte, at stedet for udleveringen var det sted, hvis lovgivning var gunstigst for forsikringstageren.⁴ I livsforsikringssager var det ofte loven på det sted, hvor forsikringstageren boede. I sager om ulykkesforsikring og brandforsikring var det ofte risikostedets lov.

Lige fra århundredskiftet har domstolene modarbejdet forsikringselskabernes bestræbelser for at lokalisere kontrakterne i en stat, hvis lovgivning gav forsikringstageren en ringere beskyttelse end loven på risikostedet. Dette skete også hyppigere i forsikringssager end i sager om andre kontrakter, at domstolene tilsidesatte en partshenvisning i forsikringskontrakten til en anden lov end risikostedets lov.⁵

Restatement 2d (1971) har forsøgt at opstille en regel, der afspejler det, domstolene i virkeligheden har gjort. I § 192 bestemmes det, at gyldigheden af en livsforsikring, der er udstedt til forsikringstageren efter hans begæring og de rettigheder, der herved opstår i mangel af et klart påviseligt lovvalg, som den forsikrede har truffet i sin begæring, er underkastet retsreglerne i den stat, hvor den forsikrede havde fast bopæl på det tidspunkt, forsikringen blev begæret, medmindre en anden stat i relation til det foreliggende problem har en vægtigere tilknytning til kontrakten eller til parterne.

Restatement opstiller altså en almindelig formodning for anvendelse af forsikringstagerens domicillov gældende for livs- og invaliditetsforsikringer samt for annuitetsforsikringer. I kommentaren til bestemmelsen siges det, at livsforsikringer er forsikringer af stor offentlig interesse, som er

3. Se Restatement 1934 §§ 138 og 319, der åbent akcepterer denne løsning.

4. Carnahan 205.

5. Se ovenfor 6.218. (3), og Lando, Int.Enc. no. 271 og no. 47.

gjort til genstand for en indgribende regulering i de fleste stater. Staten, hvor den forsikrede har fast bopæl, har en betydelig interesse i at anvende disse regler. Den forsikrede bliver også hjulpet ved denne formodningsregel i de sager, hvor parternes forhandlingsstyrke ikke er den samme. Den lov, parterne vælger, vil ikke blive anvendt, hvis den er mindre gunstig for forsikringstageren end domicilloven. Hans lovvalg bør imidlertid respekteres, hvis han kan vælge frit mellem loven i hans bopælsstat og loven i en anden stat i det øjeblik, han indgiver sin forsikringsbegæring, og han da vælger loven i den anden stat.⁶

For kautionsforsikring, brandforsikring og anden skadesforsikring opstiller Restatement § 193 en almindelig formodning for anvendelse af loven på det sted, hvor risikoen er beliggende. Her nævnes parternes lovvalg overhovedet ikke, og det siges i kommentaren, at partshenvisningen til andre staters love normalt ikke vil blive respekteret.⁷

I dag anvender adskillige domstole risikostedets lov, fordi aftalen har sin nærmeste tilknytning til risikostedet. I de fleste tilfælde er risikostedet beliggende i domsstaten. Som det skal omtales nedenfor,⁸ vil nogle statsdomstole måske gå videre og anvende domsstatens lov i alle de tilfælde, hvor den giver den sikrede en bedre stilling end risikostedets lov.

Genforsikring og søforsikring nævnes ikke i Restatement 1971. Domstolene viser her en tendens til at anvende loven på det sted, hvor forsikringsselskabet er hjemmehørende, og de anerkender partshenvisninger i policen.⁹ Nogle forfattere forklarer det med, at disse forsikringer er typiske erhvervsforsikringer, hvor parterne i almindelighed er jævnbyrdige i forhandlingsstyrke.¹⁰

6. Restatement 2d (1971) § 192, Kommentarerne a, e og l, se også de sager Restatement 2d henviser til i bind I 609 ved kommentaren e. Den næsten enslydende regel i udkastet til Restatement 2d fra 1968 blev anvendt i *Oakley v. National Western Life Ins. Co.* 294 F. Supp 504 (S.D.N.Y. 1968). I andre sager blev den ikke nævnt, se f.eks. *Capital Bank of Chicago v. Fidelity and Casualty Comp. of New York* 414 F 2d 986 (7. Cir. 1969).

7. Restatement 2d (1971) § 193, Kommentar e.

8. Nedenfor 7.602.a.

9. Griese, *Marine Insurance Contracts in the Conflict of Laws. A Comparative Study of the Case Law*: 6 UCLA L. Rev. 55 (1958/59).

10. Se Griese (ofr note 9) og Ehrenzweig, *Treatise* 512 § 201, se om parternes lovvalg i gruppelivsforsikringer *Hohfeld v. Nationalwide Life Ins.* 322 N.E. 2d 454 (Ill. 1975).

7.602a. Sagen *Allstate Insurance Co. v. Hague*.¹ – Højesterets dom² i sagen *Allstate Insurance Co. v. Hague* tyder på, at det vil blive tolereret, at statsdomstolene anvender domsstatens regler, selv om domsstatens tilknytning til aftalen ikke er stærk. I den pågældende sag havde Ralph Hague, medens han boede i Wisconsin, tegnet tre automobilforsikringer i Allstate's agentur i Wisconsin. Forsikringerne var tillige ulykkesforsikringer på 15000 dollars hver. Hague arbejdede i Minnesota og blev dræbt ved en færdselsulykke, da han var på vej til sit arbejde. Ulykken skete i Wisconsin nær ved grænsen. Spørgsmålet i sagen var, om hans enke, der efter mandens død var flyttet til Minnesota, kunne kræve forsikringsbeløbene \$ 15000 på alle tre forsikringer, altså \$ 45000 («stacking»), hvad hun kunne efter reglerne i Minnesotas lov, eller om hun i overensstemmelse med reglerne i Wisconsin kun kunne kræve \$ 15000.

Minnesotas højesteret havde anvendt Minnesotas lov med den begrundelse, at det var den lov, der havde »den bedste regel».³ Denne dom blev stadfæstet af USA's højesteret, hvis flertal på fem ud af otte dommere ikke fandt, at Minnesotas højesteret derved havde krænket forfatningens *Due Process* og *Full Faith and Credit Clauses*, se herom ovenfor 6.330. De fire af dommerne mente, at sagens tilknytning til Minnesota var tilstrækkelig stærk. De fremhævede, at Ralph Hague havde arbejdet i Minnesota, at fru Hague nu boede i Minnesota, og at Allstate også drev forsikringsvirksomhed i Minnesota. Den femte dommer fandt denne tilknytning utilstrækkelig. Han ville alligevel godkende Minnesota-domstolens anvendelse af *lex fori*. De fleste stater i USA foreskrev »stacking« af flere policers forsikringssummer; Allstate, der drev forsikringsvirksomhed i alle 50 stater, og som ikke havde taget forbehold i policerne om anvendelse af retten i Wisconsin, ville ikke lide nogen uret ved, at forsikringssummerne også her blev lagt sammen. Tre dommere ville på grund af den manglende tilknytning til Minnesota tilsidesætte Minnesota-dømmen som forfatningsstridig.

Det er herefter ikke usandsynligt, at hensynet til at begunstige den sikrede kan få domstolene til at anvende domsstatens regler i et omfang,

7.602 a. 1. Se United States Law Week, extra edition No. 1, Section 4. Vol. 49 No. 27, 4071 af 13. jan. 1981.

2. Af 13 jan. 1981 i sag no. 79-938, se note 1 ovenfor.

3. 289 N.W. 2d 43 (1979).

der kan sammenlignes med det, i hvilket de anvender domsstatens Workmen's Compensation Acts, se ovenfor 7.513. (3).

7.603. *Canada og England.* – Domstolene i disse lande har ikke opstillet formodningsregler for forsikringskontrakter, men Morris har i Dickey-Morris¹ opstillet en almindelig formodning for anvendelse af loven på forsikringselskabets hovedsæde. Reglen har en vis støtte i søforsikrings-sager og i sager om andre forsikringskontrakter,² herunder i to engelske³ og en canadisk⁴ livsforsikrings-sag. Her anvendte domstolene loven på selskabets hovedsæde og ikke loven på agentens eller afdelingens kontor, hvor forsikringstageren boede, og hvor forhandlingerne havde fundet sted. Problemet i to af sagerne var, om valutabestemmelsen i forsikringstagerens domicillove skulle anvendes med det resultat, at forsikringerne ikke kunne udbetales til forsikringstagerne i amerikansk eller canadisk mønt uden for deres hjemland. Retterne nåede i begge tilfælde til det resultat, at valutalovene ikke fandt anvendelse, fordi »the proper law of the contract« var loven på selskabets hovedsæde i Canada.

7.604. *Det europæiske kontinent udenfor Skandinavien.* – I Europa er forsikringsaftaler endnu ikke blevet internationale i samme grad som de i USA er blevet mellemstatlige aftaler. En undtagelse er dog genforsikring og transportforsikring, som ofte er internationale kontrakter. Selskaber, der vil drive forsikring i udlandet, må som regel etablere sig dér som nationale selskaber eller forsikringsafdelinger, der i hele deres virksomhed er bundet til etableringsstedets love.¹ Dette hindrer forsikringsaftaler

- 7.603. 1. Dickey-Morris (-Morris) 862, Rule 158.
 2. Om genforsikring se Monachos, Re-insurance in English Private International Law: J.B.L. 1972, 206; se også Unger 482. Som påvist af Unger 486 kan *Spurrier v. La Cloche*, (1902) A.C. 446 (P.C.) også anføres til støtte for denne regel.
 3. *Pick v. Manufacturers' Life Assurance Co.*, (1958) 2 Lloyd's Rep. 93 (Q.B.) og *Rossano v. Manufacturers' Life Assurance Co.*, (1963) 2 Q.B. 352.
 4. *Imperial Life Ass. Co. of Canada v. Colmenares* (1967), 62 D.L.R. 2d 138 (S.Ct.Can.).
- 7.604. 1. Se f.eks. den danske lov nr. 630 af 23. dec. 1980 om forsikringsvirksomhed (trådt i kraft 1/10 1981) §§ 211 og 215, den tyske Gesetz über die Beaufsichtigung der privaten Versicherungsunternehmen und Bausparkassen af 6. juni 1931 (RGBl. I 315) § 105 og fransk lov af 15. febr. 1917 og Dekret af 12. jan. 1937 sur l'agrément des compagnies d'assurance étrangères, se også Enc.Dalloz, Assurance terrestre (-Toubiana) no. 3-9.

i at blive typisk internationale mellemværender i Europa. Denne situation er dog ved at blive ændret i EF, se nedenfor 7.606.

Internationalprivatretlige problemer har dog længe opstået, hvor motorkøretøjer, der er registreret og forsikret i ejerens hjemland, bliver indblandet i færdselsulykker i udlandet, problemer, som en række europæiske lande har taget op og løst.²

I overensstemmelse med *Ernst Bruck's* lære, som er omtalt ovenfor 7.601., har både *tyske* og *schweiziske* domstole opstillet en almindelig formodning for anvendelse af loven på det sted, hvor forsikringsselskabet hører hjemme. Kontrakter, som en filial eller en agent for et fremmed selskab indgår i forsikringstagerens land, bliver dog som regel underkastet filialens eller agentens lov.³ Anvendelsen af forsikrerens eller forsikringsanstaltens lov er foreskrevet som formodningsregel i den *tjekkosllovakiske*⁴ lov og som fast regel i den *polske*⁵ og den *østtyske* lov samt den *ungarske* forordning⁶ om international privatret. Den følger endvidere af § 38 stk. 2 i den østrigske lov af 15. juni 1978.⁷

I de fleste sager har *franske* domstole fremhævet indgåelsesstedet som

2. Se Kommissionens beslutninger af 6. febr. 1974 (74/166/EØF, EFT 74 L 87/13), (74/167/EØF, EFT 74 L 87/14) og 13. dec. 1974 (75/23/EØF, EFT 75 L 6/33), alle optrykt i EF-Karnov, 2. udg. 1978, 583, se også nedenfor 7.605.
3. Den tyske forsikringsgivers lov OLG Hamburg 1. juli 1957, IPRspr. 1956/57 no. 50; 5. marts 1957, *ibidem* no. 50a; 24. april 1956, *ibidem* no. 55a; OLG Hamm 10. dec. 1969, VersR 1970, 315 og IPRspr. 1968/69 no. 40. Den tyske agents lov anvendt i tilfælde, hvor forsikringsgiveren er udlænding. OLG Stuttgart 12. nov. 1959, IPRspr. 1958/59 no. 69; BGH 11. februar 1953, IPRspr. 1952/53 no. 37; 24. marts 1955, IPRspr. 1954/55 no. 32. For Schweiz' vedkommende henvises til Vischer, Vertragsrecht 127; Keller, Das internationale Versicherungsrecht der Schweiz (Bern 1962) og BG 12. april 1946, BGE 72 III 54; 26. marts 1953, BGE 79 II 193; 22. sept. 1959, BGE 85 II 267; 27. nov. 1962, BGE 88 II 437.
4. Lov om international Privat- og procesret af 4. dec. 1963 § 10d (forsikrerens lov også ved forsikring af fast ejendom), se Makarov 3. udg. 297.
5. Lov om international Privatret af 12. nov. 1965 art. 27 § 1 no 3 (forsikringsanstaltens lov), se Makarov 3. udg. 193.
6. Østtysk lov af 5. dec. 1975 om lovens anvendelse § 12 n) (forsikrerens lov), se Makarov 3. udg. 78, ungarsk forordning nr. 13/1979 § 25 k, se das Standesamt 1980, 78.
7. Se RabelsZ 43 (1979) 382.

det vigtigste tilknytningsmoment for forsikringskontrakter.⁸ Ifølge Batiffol og Lagarde har indgåelsesstedets lov ofte været mere gunstig for forsikringstageren end forsikringsselskabets lov.⁹

Nogle sager fra tiden efter 1919, da Elsass-Lothringen var blevet forenet med Frankrig, har stadig interesse. Den tyske forsikringsaftale, der var gunstigere for den forsikrede end den tilsvarende franske lovgivning, gjaldt da stadig i de to provinser. En lov af 24. juli 1921¹⁰ foreskrev anvendelse af opfyldelsesstedets lov i sager, der indebar mulighed for et valg mellem fransk og elsass-lothringisk ret. Domstolene viste her en vis opfindsomhed ved fortolkningen af denne bestemmelse. Det var ofte »vanskeligt« at bestemme opfyldelsesstedets lov og derfor anvendte man indgåelsesstedets lov; andre steder fandt man, at parterne måtte formodes at have valgt indgåelsesstedets lov. I alle disse tilfælde lå indgåelsesstedet i de to provinser. Man sporer en vis lighed mellem disse sager og de amerikanske sager, som er nævnt ovenfor under 7.602.¹¹

I fransk praksis ser man endvidere en tydelig tendens til at underkaste skadesforsikringsaftaler fransk rets tvingende regler, hvor forsikringen ville være underkastet fransk ret.¹² De tvingende regler i fransk forsikringslovgivning er i et vist omfang gjort direkte anvendelige på forsikring af personer med bopæl i Frankrig og af ting, der er beliggende i Frankrig.¹³

*Vesttysk*¹⁴ og *schweizisk*¹⁵ retspraksis anerkender parternes lovvalg i forsikringsaftaler. Det samme gør den *tjekkiske*, *østtyske* og *polske* lov samt den *ungarske* forordning. Også den *østrigske* lov anerkender parts-henvisningen i handelsforhold; ved forbrugerforsikringer kan de tvingende beskyttelsesregler i forbrugerens domicillov dog ikke fraviges, dersom

8. Livsforsikring: Cass.req. 12. november 1940, Rev.gén.ass.terr. 1941, 30; brandforsikring: Cass.req. 12. december 1927, Clunet 1928, 723; anden skadesforsikring: Cass.civ. 16. januar 1924, Gaz.Pal. 1924.1.409; Cass.req. 28. juni 1937, Gaz.Pal. 1937.2.531 (skibe); se også Batiffol, Contrats no. 353.

9. Batiffol og Lagarde II no. 587.

10. JO 26. juli 1921, Dalloz Bulletin Législatif 1921, 474.

11. Se også Cass.civ. 28. juni 1937, Rev.crit. 1938, 62.

12. Se Enc.Dalloz I, Assurance terrestre (-Toubiana) no. 16-23 og Cass.civ. 18. jan. 1967. Bull.civ. I no. 26. Batiffol og Lagarde no. 576 og 587.

13. Batiffol og Lagarde II no. 587, note 13-1.

14. BGH 11. feb. 1953, IPRspr. 1952/53 no. 37.

15. BG 22. sept. 1959, BGE 85 II 267, 271.

selskabet har opsøgt forbrugeren i hans hjemland og aftalen er indgået der, se lovens § 41 stk. 2.

7.605 *Skandinavien*. – Danske, svenske og norske forfattere¹ opstiller så vidt ses de samme formodningsregler, som er antaget i vesttysk og schweizisk teori og praksis; de synes ikke at gøre nogen forskel på, hvilken slags forsikring der er tale om.

En dansk dom fra 1893, U 1893-842, angik købers ret til at hæve en handel vedrørende et forsikret vareparti, der var blevet stjålet inden leveringen havde fundet sted. Forsikringstageren lod til at være italiener, og den sikrede var dansk. Tegningen skete i Hamburg hos et tysk selskab. Det udtales i dommen, at da forsikring af vareforsendelse efter tysk ret også dækker tyveri, kan køber ikke hæve handelen overfor sælger. Selskabets domicillov blev, uden at dette anføres som begrundelse, anvendt ved bedømmelse af forsikringen.

En dom fra 1912, U 1912-239, tager også kun præjudicielt stilling til spørgsmålet om, hvorvidt fremmed forsikringsret skal anvendes. Et svensk selskab havde tegnet en livsforsikring for en svensker, et helt igennem svensk mellemværende. Forsikringen blev genforsikret i et dansk selskab. Svenskeren begik selvmord, og det svenske selskab indgik forligsmæssigt på at betale en del af forsikringssummen. Forliget blev af en dansk domstol anset for forpligtende for genforsikringsselskabet, bl.a. fordi det efter svensk ret måtte antages, at hans selvmord var begået i utilregnelighed, hvorfor selvmordsklausulen i forsikringskontrakten ikke kunne anvendes. Dommen viser det rigtige, men ikke særligt opsigtsvækkende, at genforsikreren må respektere, at selve forsikringsaftalen bliver bedømt efter sit eget lands lov. Genforsikringsaftalen blev af retten bedømt ud fra betragtninger over, hvorvidt cedenten kan binde genforsikringsselskabet og over forligets rimelighed, og svensk lov blev overhovedet ikke nævnt. Nogen egentlig uoverensstemmelse mellem dansk og svensk ret har næppe foreligget på dette punkt.

7.605. 1. Se Allan Philip, Livsforsikringsbegunstigelser og international Privatret: U 1968 B 41; Lando, Om anvendelse af fremmed ret i forsikringsforhold: Nordisk forsikringstidsskrift 1955, 107; Gaarder, 109, Karlgren, Internationell Privat- och procesrätt, 4. udg., Lund 1971, 102, se dog Eek i Exporträtt 4, 83-84, der i visse situationer vil anvende risikostedets lov.

En dom fra 1928, U 1928-1045 H, handler om anerkendelse af en af en tysk domstol foretaget opskrivning, »Aufwertung« af en forsikring i tysk mark. Forsikringen var indgået i 1918 i Hamburg mellem en tysk filial af et dansk selskab og en sønderjyde, der dengang var tysker, men som i 1920 blev dansker. Aftalen indeholdt en bestemmelse om tysk værneting og lød som sagt på Reichsmark. Det blev af retten udtalt, at tysk lov med rette var anvendt på forholdet.

I en dom fra 1977, U 1977-518 H, har Højesteret skullet afgøre, om en automobilforsikring, som et dansk biludlejningsselskab havde tegnet i et dansk forsikringselskab for en her i landet registreret personmotorvogn, var underkastet dansk ret eller retten i Frankrig, hvor ulykken var sket. Forsikringen dækkede kørsel her i Norden og var ved udstedelsen af et »grønt kort« udvidet til at dække kørsel i andre lande, herunder Frankrig. Gennem udlejningsselskabets agent i USA var bilen blevet lejet ud til en amerikaner, der ved sin ankomst til Frankrig fik bilen stillet til rådighed. Under kørslen i Frankrig kom hans hustru og børn alvorligt til skade ved et færdselsuheld, der skyldtes, at et af bilens hjul var blevet forsynet med dæk af mindre dimensioner end dækkene på bilens tre andre hjul. Ved en fransk appelretsdømme var udlejningsselskabet blevet dømt til at betale erstatning til de tilskadedekomne. Denne dom blev lagt til grund for afgørelse af spørgsmålet om, hvorvidt forsikringselskabet var pligtig at erstatte skaden. Efter dansk ret var selskabet pligtig at dække skaden. Ifølge forsikringselskabets oplysninger under sagen var en skade, der skyldtes manglende vedligeholdelse af bilen efter fransk ret ikke omfattet af den tvungne ansvarsforsikring. Østre Landsret fandt imidlertid, at »spørgsmålet om, hvorvidt sagsøgte (forsikringselskabet) som ansvarsforsikrer for vognen er pligtig at dække dets ansvar i medfør af den her i landet mellem danske virksomheder indgåede forsikringsaftale« burde afgøres efter dansk ret. Højesteret var enig i dette og tilføjede, at det, som sagen var oplyst, ikke kunne fastslås, at udlejningsselskabet ved at underskrive det grønne kort havde givet afkald på dækning for ansvar, der ikke omfattedes af lovgivningen om obligatorisk ansvarsforsikring i Frankrig. Udlejningsselskabet blev herefter tillagt erstatning af forsikringselskabet.

Vi ser, at domstolene i alle tilfælde har anvendt forsikringselskabets eller filialens lov, men at disse i intet tilfælde var den eneste tilknytning, der hidbragte denne løsning; det udtales ikke i nogen præmis, hvilken

tilknytning domstolen har anset for udslaggivende eller for den vigtigste af de foreliggende.

Blandt de få *norske* domme må nævnes en afgørelse fra 1926, NRt 1926-35. Et svensk forsikringsselskab havde gennem sit generalagentur i Norge tegnet livsforsikringer på norske statsborgeres liv og angivet forsikringssummen i »kronor«. Præmierne var, så længe der ikke var kursforskel, blevet betalt i norske kroner. Præmiebetalingerne var ophørt i 1907. Selskabet forpligtedes til at betale forsikringssummen i svenske kroner. Flertallet af Højesteretts dommere sagde: »Man finder også, at den foreliggende police, som har nøjagtig samme indhold og lydelse som de policer, selskabet anvender i Sverige (bør) fortolkes på samme måde, uagtet forsikringstageren var norsk og bosat i Norge på tegningstiden . . . . Det eneste naturlige må være, at anse selskabets forretningsførsel baseret på, at retsforholdet efter den enslydende police er det samme i den omtvistede henseende, hvad enten forsikringstageren er norsk eller svensk eller bosat i Norge eller Sverige«.

Endvidere bør dommen i NRt 1934-549 omtales. Spørgsmålet om, hvorvidt en obligatorisk reassurancekontrakt mellem et amerikansk forsikringsselskab og et norsk genforsikringsselskab omfattede foruden forsikringsselskabets direkte forsikringer også dets reassurancer, blev afgjort efter amerikansk ret. Højesterett lagde vægt på, at genforsikringsaftalen mellem det amerikanske og det norske selskab gjaldt overførelse af vare- og fragtinteresser tegnet af det amerikanske selskabs agenter i USA og var affattet af dette selskab på en trykt amerikansk formular, som henviste tvistigheden til voldgift i New York.² Spørgsmålet, om det norske genforsikringsselskab kunne gøre en forældelsesindsigelse gældende over for det amerikanske selskabs krav, blev derimod afgjort efter norsk ret.

Svensk retspraksis ses ikke at være meget talende.³

Der er ikke i *skandinavisk* praksis nogen støtte for en begrænsning i parternes adgang til at aftale den for en forsikringsaftale gældende lov.

I den ovenfor omtalte dom i U 1977-518 H, har Højesteret forudsætningsvis anerkendt, at parterne kunne have underkastet en lovpligtig ansvarsforsikring de regler, som gjaldt i fransk ret om dækning for ansvar,

2. Se endvidere NRt 1933-897.

3. Se Eek, Swedish Conflict 61 og ovenfor 7.604. note 3.

uagtet forsikringen fandtes at være undergivet dansk ret. For den bil, forsikringen dækkede, havde forsikringsselskabet udstedt et »grønt kort«, der bl.a. omfattede kørsel i Frankrig, hvor vognen var blevet benyttet, og hvor forsikringsbegivenheden var indtruffet.⁴

C. De europæiske Fællesskaber

7.606. Traktaten¹ om oprettelse af et europæisk økonomisk fællesskab (EØFT) giver i art. 52-58 og 59-66 forsikringsselskaber fra et fællesskabsland frihed til at etablere filialer og agenturer i andre medlemslande og til at afslutte forsikringskontrakter dér. Traktatens regler går ud på, at etableringsfriheden og friheden til at yde tjenester skal gennemføres ved direktiver², og det er sket etapevis, først for genforsikring³, senere for direkte forsikring, bortset fra livsforsikring⁴ og senest for coassurance⁵ og livsforsikring.⁶ Endvidere er der for så vidt angår den direkte forsikring, bortset fra livsforsikring, i 1973 givet et første direktiv, der i overensstemmelse med EØFT art. 57 stk. 2 foreskriver en samordning af love og administrative forskrifter.⁷

I sit udkast til det andet direktiv⁸ foreslår Kommissionen at fortsætte med at samordne retsreglerne inden for den direkte forsikring, bortset fra livsforsikring og at give bestemmelser, der letter adgangen for medlems-

4. Se også HD 11. okt. 1928, U 1928 A 1045.

- 7.606. 1. Et tidligere udkast til lovvalgsregler for EF's medlemslande er blevet offentliggjort af Comité Européen des Assurances (CEA) i Revue générale des assurances terrestres 1967, 236, 241. Se herom Lando i Int. Enc. no. 274.
2. Se også Almindelig Plan af 18. december 1961 om ophævelse af begrænsninger i etableringsfriheden, (EF Karnov, 2. udg. 1978, 300) og Almindelig Plan af s.d. om ophævelse i begrænsninger i den frie udveksling af tjenesteydelser (*idem* 302).
3. Rdir nr. 64/225 af 7. juni 1964 om ophævelse af begrænsninger i etableringsfriheden og den fri udveksling af tjenesteydelser inden for genforsikring og retrocession, EFT spec. 1963-64, 123.
4. Rdir no. 73/240 af 24. juli 1973, EFT 1973 no. L 228/20, se EF-Karnov, 2. udg., 1978, 323.
5. Rdir no. 78/773 af 30. maj 1978, EFT 1978 no. L 151/25.
6. Rdir no. 79/267 af 5. marts 1979, EFT 1979 no. L 63/1.
7. Rdir no. 73/239 af 24. juli 1973, EFT 1973 no. L 228/3.
8. EFT 1976 no. C 32/2; se også Schwartz, Die Angleichung des Versicherungsrechts in der Europäischen Wirtschaftsgemeinschaft: Versicherungswirtschaft 1972, 1379.

landenes forsikringsselskaber til at tegne forsikringer i EF.⁹ Et af de foreslåede skridt henimod harmonisering er at indføre fælles lovvalgsregler for forsikringskontrakter vedrørende risici som er beliggende i de ti lande. Forhandlinger om disse regler foregik stadig i sommeren 1981.

Risici, som ligger i EF's medlemslande er derfor blevet udelukket fra konventionen om, hvilket lands lov der skal gælde for kontraktlige forpligtelser, se dennes art. 1 stk. 3. Det skal afgøres af domslandets ret, om en risiko er beliggende i EF's medlemslande.

For risici beliggende udenfor EF vil EF-Konventionens regel om parternes frie lovvalg i art. 3 komme til at gælde.¹⁰ Reglen om den »karakteristiske ydelses debtors« lov i art. 4 vil føre til, at porteføljestedets lov som regel vil blive anvendt på sådanne risici.¹¹ Bestemmelsen om forbruger aftaler i art. 5 vil også komme til at gælde, og vil under de i art. 5 stk. 1 anførte betingelser føre til anvendelsen af forsikringstagerens lov. En aftale, som en dansker akcepterer i Danmark efter henvendelse dér fra et svensk forsikringsselskab om forsikring af hans sommerhus i Sverige, vil blive underkastet dansk ret. Hvor en svensk konsumentforsikringslovs tvingende bestemmelser stiller forsikringstageren gunstigere end den danske lovs regler, vil bestemmelser om de direkte anvendelige love i art. 7¹² dog kunne anvendes af en dansk domstol, således at svenske regler alligevel kommer til at gælde.

D. Vurdering

7.607. *Transport- og genforsikring.* – Transportforsikringsaftaler samt forsikring af skibe og fly er i stort omfang internationale. I de vestlige lande er de underkastet få tvingende retsregler. Derfor bør partsautonomen anerkendes for disse aftaler og den lov, som stemmer med forsikringsselskabets interesser – i reglen porteføljestedets lov – bør anvendes, hvor parterne ikke har aftalt andet, se herom ovenfor 7.601. Også i genforsikring bør parternes frie lovvalg respekteres. Hvor parterne ikke har truffet noget valg, bør den lov der gælder for den forsikring, som den cederede risiko angår, anvendes på genforsikringen. Retspraksis støtter

9. Le contrat d'assurance dans la C.E.F. Etude comparée de la situation dans les Etats-membres de la Communauté. Rapport de synthèse (Bruxelles 1974) 23.

10. Se ovenfor 6.245.

11. Se ovenfor 6.318.

12. Se ovenfor 5.406.

den regel, der knytter to nært forbundne kontrakter, forsikringer og genforsikringer af en risiko, sammen.¹

7.608. *Anden forsikring.* – I andre forsikringsforhold end transport- og genforsikring vil porteføljen og risikoen ofte befinde sig i samme retsområde. Dette gælder både i de tilfælde, hvor selskabets hovedsæde og risikoen er i samme land og i dem, hvor et fremmed selskab har en særlig forsikringsbestand i (sin filial i) det land, hvor det driver forretning. Her ligger risikoen i det land, hvor selskabet beregner sine risici, og hvor det er undergivet offentlig kontrol. Risikostedets og porteføljestedets fælles lov bør her anvendes.

Der er imidlertid tilfælde, hvor risikosted og porteføljens placering ikke falder sammen. Det kan forekomme, at det udenlandske selskab eller dets agent ikke har nogen portefølje på det sted, hvor risikoen er beliggende. I sådanne tilfælde bør man som *amerikanske* og til en vis grad også *franske* domstole har gjort, anvende loven på det sted, hvor risikoen ligger.

Flere grunde taler for denne løsning. Det kan være ønskeligt at beskytte forsikringstageren som den svage part.¹ Ofte står tredjemands interesser på spil. Dette gælder ansvarsforsikring, hvor den skadelidte er den reelt begunstigede, og det gælder forsikring af fast ejendom, hvor pant haverne har betydelige interesser i risikodækningen. Den regering, som giver skattebegunstigelse for forsikringskontrakter, og som skal forsørge de borgere, som ikke er eller er utilstrækkeligt forsikrede mod sygdom, invaliditet eller tab af forsørger, er interesseret i, at dens borgere er underkastet dens retsregler om forsikringsaftaler.

Om partsautonomien, se nedenfor 7.610.

7.609. *Bør risikostedets lov altid gælde?* – Risikostedets lov bør gælde, hvor selskabet har været aktivt på dette marked, idet det enten har haft et

7.607. 1. Se Lando, Om anvendelse af fremmed ret i forsikringsforhold: Nordisk forsikringstidsskrift 1955, s. 115; Monachos, Re-insurance in English Privat International Law: J.B.L. 1972, 220.

7.608. 1. I den svenske betænkning om Konsumentförsäkring SOU 1977: 84 s. 178 udtales det: »at tvingende svenske regler, og herunder de, som vil findes i den lov om forbrugerforsikring, som betænkningen foreslår, bør gælde, når svenske forbrugeres rettigheder berøres«.

forsikringssted eller en agent dér, eller det på anden måde har søgt at hverve kunder på markedet.

Det er imidlertid sket, at fremmede kunder har henvendt sig til et selskab, som ikke har søgt at hverve dem i deres hjemland. I tilfælde, hvor selskabet således er blevet opsøgt af en fremmed kunde, der dér har tegnet en frivillig forsikring, kan kunden ikke have nogen berettiget forventning om, at en anden lov end porteføljestedets lov skal gælde, og der bør i sådanne tilfælde gælde en formodning for anvendelse af denne lov.¹

Det her sagte gælder ikke for lovpligtige forsikringer, hvor risikostedets lov formentlig som regel bør anvendes.

7.610. *Partsa autonomien i erhvervsforsikring og forbrugerforsikring.* – Ligesom man i andre kontraktforhold har søgt at gøre en adskillelse mellem kommercielle kontrakter og forbrugerkontrakter, har man også i nogle lande, således i en svensk Kommissionsbetænkning, givet særlige regler for forbrugerforsikring – konsumentförsäkring –. Forbrugerforsikring er forsikring, der tegnes af forbruger hos privat forsikringsgiver. En forsikringstager er forbruger i de forsikringer, han tegner for sin person og sine private ejendele. Livs- og ulykkesforsikringer, privat ansvarsforsikring og forsikring af private ejendele, såsom motorkøretøjer, indbo og fast ejendom, skulle herefter være forbrugerforsikringer.¹

Efter EF-Konventionen skal der alene gælde begrænsninger i parternes adgang til at aftale den for forsikringsaftalen gældende lov ved forbrugerforsikringer. Ved erhvervsforsikringer er denne adgang fri. Endvidere skulle man ved erhvervsforsikring, i de tilfælde hvor parterne ikke har truffet aftale om den anvendelige lov, følge en subjektiv metode og som en formodning anvende den lov, der stemmer med – den stærke parts – : forsikringsgiverens interesse, og det vil sige porteføljestedets lov.²

Det er imidlertid tvivlsomt, om denne sondring er anvendelig i forsikringsforhold. Ser man bort fra genforsikring og transportforsikring synes

7.609. 1. Se også Reichert-Facilides, Zum internationalen Versicherungsvertragsrecht im Rahmen der EWG: Etudes offertes à/A Tribute to Antigono Donati (Rome 1970) I 465.

7.610. 1. Det svenske udkast til lov om konsumentforsikring, se den svenske betænkning SOU 1978:84, gælder kun for visse former for forbrugerforsikring, se § 1 side 25.
2. Se ovenfor 6.234.-6.245.

forsikringskontrakterne at burde underkastes samme begrænsninger i partsautonomien, uanset om de er forbrugerkontrakter eller ikke.

Mange erhvervsforsikringer er ligesom mange forbrugerforsikringer adhæsionskontrakter, hvor den forsikrede må formodes at have ringe indflydelse på forsikringsvilkårene. Det er vistnok kun et fåtal virksomheder, der har en forhandlingsposition, som er jævnbyrdig med forsikringsselskabernes. Beskyttelsesbehovet er derfor oftest lige så stort hos erhvervslivet som hos forbrugerne.³ Det offentliges interesser i, at den sikrede opnår en vis risikodækning, gør sig ofte gældende med samme styrke ved erhvervsforsikringer som ved forbrugerforsikringer, og den skadelidte tredjemands interesse er mindst lige så stor ved de erhvervmæssige ansvarsforsikringer. Panthaveres interesser er de samme ved forsikring af erhvervsejendomme som ved forsikring af ejendomme, som anvendes til privatbolig. De ovenfor fremstillede regler bør derfor gælde såvel forbrugerforsikring som erhvervsforsikring. Risikostedets lov bør anvendes i de fleste tilfælde og parterne bør normalt ikke ved aftale anvendelse af en anden lov kunne undgå de tvingende regler i risikostedets lov.⁴

3. Se også Lando, »Unfair Contract Clauses and a European Uniform Commercial Code« i *New Perspectives of a Common Law of Europe*, Firenze 1978. 267.

4. Se dog ovenfor 7.609 om de tilfælde, hvor forsikringstageren har opsøgt selskabet på dettes forsikringssted.

15. april.

Nr. 122.

**Lov om, hvilket lands retsregler der skal anvendes på løsøre køb
 af international karakter.**

VI FREDERIK DEN NIENDE, af Guds Nåde Konge til Danmark, de Venders og Goters,
 Hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken, Lauenborg og Oldenburg, gør vitterligt:

Folketinget har vedtaget og Vi ved Vort samtykke stadfæstet følgende lov:

§ 1. Denne lov finder anvendelse på løsøre køb af international karakter.

Stk. 2. Loven gælder dog ikke

- a. køb af registreret skib eller luftfartøj.
- b. køb af værdipapirer.
- c. salg som led i en tvangsfuldbyrdelse eller i øvrigt ved rettsens foranstaltning.

Stk. 3. Med køb ligestilles aftale om levering af løsoregenstande, som først skal tilvirkes, hvis de nødvendige materialer skal ydes af den, der skal levere genstanden.

§ 2. Loven finder ikke anvendelse på spørgsmål om parternes evne til at indgå retshandler, aftalens form eller køkets retsvirkninger for andre end parterne.

§ 3. Køber og sælger kan vedtage, at købet skal være undergivet et bestemt lands retsregler. Vedtagelsen skal ske ved udtrykkelig bestemmelse eller utvetydigt fremgå af aftalen. Andre spørgsmål om, hvorvidt parterne gyldigt har vedtaget anvendelse af et bestemt lands retsregler, bedømmes efter dette lands regler.

§ 4. Har parterne ikke i overensstemmelse med bestemmelserne i § 3 vedtaget anvendelse af et bestemt lands regler, gælder reg-

lerne i det land, hvor sælgeren havde bopæl, da han modtog bestillingen. Modtages bestillingen ved et sælgeren tilhørende forretningssted, gælder reglerne i det land, hvor forretningsstedet er beliggende.

Stk. 2. Reglerne i det land, hvor køberen har bopæl, eller hvor det forretningssted, hvorfra bestillingen er afgivet, er beliggende, finder dog anvendelse, såfremt sælgeren eller hans repræsentant har modtaget bestillingen i dette land.

Stk. 3. For køb på børs eller auktion gælder reglerne i det land, hvor børsen eller auktionen afholdes.

§ 5. Om fremgangsmåden ved undersøgelse af salgsgenstanden, frister for undersøgelsen og meddelelser vedrørende denne samt om forholdsregler, der skal træffes, hvis genstanden afvises, gælder reglerne i det land, hvor undersøgelsen skal foretages, medmindre andet udtrykkeligt er aftalt.

§ 6. En udenlandsk retsregel finder ikke anvendelse, såfremt den er uforenelig med grundlæggende danske retsprincipper.

§ 7. Tidspunktet for lovens ikrafttræden bestemmes af justitsministeren.

Givet på Christiansborg slot, den 15. april 1964.

Under Vor Kongelige HÅnd og Segl.

FREDERIK R.

Hans Hækkerup.

Justitsmin. j. nr. L.A. 54/1968

Folketingstid. 1963-64: 1819, 2070, 4552, 4636; A. 559; B. 571; C. 341.

II

(Retsakter hvis offentliggørelse ikke er obligatorisk)

RÅD

KONVENTION

OM, HVILKEN LOV DER SKAL ANVENDES PÅ KONTRAKTLIGE FORPLIGTELSE

åbnet for undertegnelse i Rom den 19. juni 1980

(80/934/EØF)

PRÆAMBEL

DE HØJE KONTRAHERENDE PARTER i traktaten om oprettelse af Det europæiske økonomiske Fællesskab er —

I BESTRÆBELSE PÅ inden for den internationale privatrets område at fortsætte det lovharmoniseringsarbejde, som allerede er gjort inden for Fællesskabet, særlig vedrørende retternes kompetence og fuldbyrdelse af retsafgørelser, og

I ØNSKET OM at gennemføre ensartede regler om, hvilken lov der skal anvendes på kontraktlige forpligtelser —

BLEVET ENIGE OM FØLGENDE BESTEMMELSER:

AFSNIT I

KONVENTIONENS ANVENDELSESOMRÅDE

Artikel 1

Konventionens anvendelsesområde

1. Bestemmelserne i denne konvention finder anvendelse på kontraktlige forpligtelser i alle situationer, hvor der skal foretages et valg mellem lovene i forskellige lande.

2. De finder ikke anvendelse på

- a) spørgsmål vedrørende fysiske personers rets- eller handleevne, dog med forbehold af artikel 11;
- b) kontraktlige forpligtelser vedrørende:
  - testamenter og arv,

— formueforholdet mellem ægtefæller,

— rettigheder og forpligtelser, som udspringer af familieforhold, slægtskab, ægteskab eller svingerskab, herunder underholdsforpligtelser over for børn født uden for ægteskab;

- c) forpligtelser ifølge vekslers, checks og ordregældsbreve eller ifølge andre omsætningspapirer i det omfang, forpligtelserne ifølge sådanne andre omsætningspapirer udspringer af deres negotiable karakter;
- d) voldgifts- og værnetingsaftaler;
- e) spørgsmål, der er omfattet af reglerne om selskaber, foreninger og andre juridiske personer, herunder

spørgsmål om disses stiftelse ved registrering eller på anden måde, deres handleevne, interne organisation og opløsning samt om ledelsens eller deltagernes personlige ansvar i denne egenskab for selskabets, foreningens eller den juridiske persons forpligtelser;

- f) spørgsmålet om, hvorvidt en mellemmand kan binde sin principal, eller hvorvidt et organ for et selskab, en forening eller en anden juridisk person kan binde denne over for tredjemand;
- g) stiftelse af -trusts- eller forholdet mellem stiftere, -trustees- og begunstigede;
- h) bevisspørgsmål og processuelle spørgsmål, dog med forbehold af artikel 14.
3. Bestemmelserne i denne konvention finder ikke anvendelse på forsikringsaftaler, som dækker risici be-

liggende i Det europæiske økonomiske Fællesskabs medlemsstater. Ved afgørelsen af, om en risiko er beliggende i disse stater, skal domstolen anvende sin egen interne ret.

4. Stk. 3 finder ikke anvendelse på aftaler om gensikring.

Artikel 2

Anvendelse af loven i en ikke-kontraherende stat

Den lov, som udpeges i denne konvention, skal finde anvendelse, selv om det er loven i en ikke-kontraherende stat.

AESNIT II

ENSARTEDE REGLER

Artikel 3

Lovvalg ved aftale

1. En aftale er underkastet den lov, som parterne har vedtaget. Lovvalget skal være udtrykkeligt eller fremgå af rimelig sikkerhed af kontraktens bestemmelser eller omstændighederne i øvrigt. Parternes lovvalg kan omfatte hele aftalen eller kun en del deraf.
2. Parterne kan på et hvilket som helst tidspunkt vedtage, at aftalen skal være underkastet en anden lov end den, der forud skulle anvendes enten ifølge et tidligere lovvalg i henhold til denne artikel eller i medfør af andre bestemmelser i denne konvention. Parternes vedtagelse efter aftalens indgåelse om at underkaste aftalen en anden lov fratager ikke aftalens gyldighed med hensyn til form ifølge artikel 9 og kan ikke gribe ind i tredjemands rettigheder.
3. Parternes aftale om anvendelse af loven i et fremmed land kan, uanset om de tillige har indgået aftale om værneting i et fremmed land, hvis alle andre omstændigheder af betydning på aftaletidspunktet kun har tilknytning til et enkelt land, ikke medføre tilsidesættelse af sådanne regler i dette lands lov, som ikke kan fraviges ved aftale, herefter benævnt »fravigelige regler«.
4. Spørgsmål om eksistens og gyldighed af parternes saantykke til, at en bestemt lov skal anvendes, afgøres efter bestemmelserne i artikel 8, 9 og 11.

Artikel 4

Lovvalget i mangel af aftale herom

1. I det omfang der ikke er foretaget et gyldigt lovvalg i henhold til artikel 3, er aftalen underkastet loven i det land, som den har sin nærmeste tilknytning til. Hvis en del af aftalen, som kan adskilles fra resten af aftalen, har nærmere tilknytning til et andet land, kan loven i dette land dog undtagelsesvis bringes i anvendelse på denne del af aftalen.
2. Med forbehold af stk. 5 er der formodning for, at aftalen har sin nærmeste tilknytning til det land, hvor den part, som skal præstere den for aftalen karakteristiske ydelse på tidspunktet for aftalens indgåelse har sin bopæl eller, hvis det drejer sig om et selskab, en forening eller en anden juridisk person, sit hovedsæde. Indgås aftalen som led i denne parts erhvervsvirksomhed, gælder formodningen dog det land, hvor hovedforretningsstedet er beliggende, eller, hvis ydelsen efter aftalen skal erlægges fra et andet forretningssted end hovedforretningsstedet, det land, hvor dette andet forretningssted er beliggende.
3. Uanset stk. 2 er der i det omfang, aftalens genstand er, en ret over fast ejendom, herunder en brugret, formodning for, at aftalen har sin nærmeste tilknytning til det land, hvor den faste ejendom er beliggende.
4. Formodningen i stk. 2 gælder ikke for aftaler om transport af gods. Der er for sådanne aftaler formod-

ning for, at aftalen har sin nærmeste tilknytning til det land, hvor transportøren på tidspunktet for aftalens indgåelse har sit hovedforretningssted, hvis dette land tillige er det land, hvor laste- eller lossestedet eller afladerens hovedforretningssted er beliggende. Ved anvendelse af dette stykke skal certepartier for en enkelt rejse og andre aftaler, der har transport af gods som hovedformål, anses for aftaler om transport af gods.

5. Stk. 2 finder ikke anvendelse, hvis det ikke kan afgøres, hvad der er den for aftalen karakteristiske ydelse. Der skal ses bort fra formodningerne i stk. 2, 3 og 4, hvis det af omstændighederne som helhed fremgår, at aftalen har en nærmere tilknytning til et andet land.

Artikel 5

Visse forbrugeraftaler

1. Denne artikel finder anvendelse på aftaler om levering til en person (»forbrugeren«) af løsøregenstande eller tjenesteydelser med henblik på en anvendelse, der må anses at ligge uden for hans erhvervs-mæssige virksomhed, eller om ydelse af kredit til et sådant formål.

2. Uanset artikel 3 kan parternes lovvalg ikke medføre, at forbrugeren berøves den beskyttelse, der tilkommer ham i medfør af ufravigelige regler i loven i det land, hvor han har sin bopæl,

— såfremt der i dette land forud for aftalens indgåelse er fremsat særligt tilbud over for ham eller er foretaget reklamerings, og han dér har foretaget de handlinger, der fra hans side er nødvendige for aftalens indgåelse, eller

— såfremt den anden part eller dennes repræsentant har modtaget forbrugeren bestilling i dette land, eller

— såfremt aftalen angår salg af løsøregenstande, og forbrugeren er rejst fra dette land til et andet land og har afgivet sin bestilling dér, under forudsætning af at forbrugeren rejse var arrangeret af sælgeren med det formål at formå forbrugeren til at afslutte køb.

3. Uanset artikel 4 er en aftale, der er omfattet af nærværende artikel, i mangel af et lovvalg i henhold til artikel 3 undergivet loven i det land, hvor forbrugeren har sin bopæl, såfremt den er indgået under de i stk. 2 nævnte omstændigheder.

4. Denne artikel finder ikke anvendelse på

a) transportaftaler;

b) aftaler om levering af tjenesteydelser, såfremt disse udelukkende skal præsteres i et andet land end det, hvor forbrugeren har sin bopæl.

5. Uanset stk. 4 finder denne artikel anvendelse på aftaler, hvorved der for en samlet pris ydes en kombination af rejse og ophold.

Artikel 6

Individuelle arbejdsaftaler

1. Uanset artikel 3 kan parternes lovvalg i arbejdsaftaler ikke medføre, at arbejdstageren berøves den beskyttelse, der tilkommer ham i medfør af ufravigelige regler i den lov, som i henhold til stk. 2 ville finde anvendelse i mangel af et lovvalg.

2. Uanset artikel 4 er en arbejdsaftale i mangel af et lovvalg i henhold til artikel 3 undergivet

a) loven i det land, hvor arbejdstageren ved opfyldelsen af aftalen sædvanligvis udfører sit arbejde, selv om han midlertidigt er beskæftiget i et andet land, eller,

b) hvis arbejdstageren ikke sædvanligvis udfører sit arbejde i et bestemt land, loven i det land, hvor det forretningssted, som har antaget arbejdstageren, er beliggende,

medmindre det af omstændighederne som helhed fremgår, at aftalen har en nærmere tilknytning til et andet land, i hvilket fald loven i dette land finder anvendelse.

Artikel 7

Ufravigelige regler

1. Ved anvendelse af loven i et bestemt land i henhold til denne konvention kan ufravigelige regler i loven i et andet land, som forholdet har en nær tilknytning til, tillægges virkning, såfremt og i det omfang disse regler ifølge dette lands ret skal anvendes uden hensyn til, hvilket lands lov der i øvrigt skal anvendes på aftalen. Ved afgørelsen af, om der bør tillægges sådanne ufravigelige regler virkning, skal der tages hensyn til deres art og formål og til følgerne af, at de anvendes eller ikke anvendes.

2. Denne konvention medfører ingen begrænsninger i anvendelsen af regler i domstolslandets lov i tilfælde,

hvor disse er ufravigelige uden hensyn til, hvilket lands lov der i øvrigt skal anvendes på aftalen.

Artikel 8

Materiel gyldighed

1. Spørgsmål om eksistens og gyldighed af en aftale eller af en bestemmelse i en aftale afgøres efter den lov, som i henhold til denne konvention skulle anvendes, hvis aftalen eller bestemmelsen var gyldig.

2. En part kan dog påberåbe sig loven i det land, hvor han har sin bopæl, for at godtgøre, at han ikke har samtykket i aftalen eller bestemmelsen, såfremt det af omstændighederne fremgår, at det ikke ville være rimeligt at bestemme virkningen af hans adfærd efter den i stk. 1 angivne lov.

Artikel 9

Gyldighed med hensyn til form

1. En aftale, der er indgået mellem personer, som befinder sig i samme land, er gyldig med hensyn til form, hvis den opfylder formkravene i den lov, som skal anvendes på aftalen i henhold til denne konvention, eller i loven i det land, hvor aftalen er indgået.

2. En aftale, der er indgået mellem personer, som befinder sig i forskellige lande, er gyldig med hensyn til form, hvis den opfylder formkravene i den lov, som skal anvendes på aftalen i henhold til denne konvention, eller i loven i et af de pågældende lande.

3. Når en aftale er indgået ved repræsentant, skal der ved anvendelsen af stk. 1 og 2 lægges vægt på det land, hvor repræsentanten befandt sig ved aftalens indgåelse.

4. En viljесerklæring vedrørende en eksisterende eller påtænkt aftale er gyldig med hensyn til form, hvis den opfylder formkravene i den lov, som er eller ville være anvendelig på aftalen i henhold til denne konvention, eller i loven i det land, hvor den pågældende viljесerklæring blev afgivet.

5. Stk. 1—4 finder ikke anvendelse på aftaler, som er omfattet af artikel 5, og som er indgået under de i artikel 5, stk. 2, nævnte omstændigheder. Sådanne aftalers

gyldighed med hensyn til form afgøres efter loven i det land, hvor forbrugeren har sin bopæl.

6. Uanset stk. 1—4 er en aftale, hvis genstand er en ret over fast ejendom, herunder en brugsret, undergivet sådanne ufravigelige formkrav i loven i det land, hvor ejendommen er beliggende, som ifølge denne lov skal iagttages, uanset i hvilket land aftalen indgås, og uanset hvilken lov der i øvrigt skal anvendes på aftalen.

Artikel 10

Området for den anvendelige lov

1. Den lov, som skal anvendes i henhold til artikel 3—6 og 12, skal navnlig anvendes på spørgsmål om

- a) fortolkning;
- b) opfyldelse;
- c) virkningerne af misligholdelse, herunder erstatningsudmåling i det omfang, denne reguleres af retsregler, dog kun inden for grænserne af de beføjelser, som tilkommer domstolen efter dens processuelle regler;
- d) de forskellige ophørmåder for forpligtelser, herunder forældelse og anden rettighedsfortabelse som følge af fristoverskridelse;
- e) virkningerne af aftalens ugyldighed.

2. For så vidt angår fremgangsmåden ved opfyldelse og foranstaltninger i anledning af mangelfuld opfyldelse, skal der tages hensyn til loven på det sted, hvor opfyldelsen sker.

Artikel 11

Manglende handleevne

Når en aftale er indgået mellem personer, der befinder sig i samme land, kan en fysisk person, som ville have handleevne efter loven i dette land, kun påberåbe sig sin manglende handleevne efter en anden lov, såfremt den anden aftalepart ved aftalens indgåelse var eller burde have været klar over denne manglende handleevne.

Artikel 12

Overdragelse af fordringer

1. Overdragerens og erhververens indbyrdes forpligtelser i henhold til en aftale om overdragelse af en fordring

mod en anden person (»skyldneren«) er undergivet den lov, som i henhold til denne konvention skal anvendes på aftalen mellem overdrageren og erhververen.

2. Den lov, som finder anvendelse på den overdragne fordring, afgør spørgsmål om fordringens overdragelighed, forholdet mellem erhververen og skyldneren, betingelserne for, at overdragelsen kan gøres gældende mod skyldneren, samt spørgsmål om, hvorvidt skyldneren er blevet frigjort for sine forpligtelser.

Artikel 13

Subrogation

1. Når en person (»fordringshaveren«) har en ved aftale stiftet fordring mod en anden (»skyldneren«), og en tredjemand er forpligtet til at fyldestgøre fordringshaveren eller har fyldestgjort denne i henhold til en sådan forpligtelse, skal den lov, som finder anvendelse på tredjemandens forpligtelse til at fyldestgøre fordringshaveren, afgøre, hvorvidt tredjemanden over for skyldneren kan udøve de rettigheder, som fordringshaveren havde mod skyldneren efter den lov, som skal anvendes på forholdet mellem disse, og, i beskræftende fald, hvorvidt han kan gøre dette i fuldt eller kun i begrænset omfang.

2. Samme regel finder anvendelse, hvor flere personer er forpligtede ifølge den samme ved aftale stiftede fordring, og en af disse har fyldestgjort fordringshaveren.

Artikel 14

Bevisbyrde m.v.

1. Lovvalget i henhold til denne konvention omfatter også lovformodnings- og bevisbyrde regler, som opstilles i kontraktretten i den lov, som skal anvendes i henhold til konventionen.

2. Bevis for en aftale eller en viljeserklæring kan føres ved ethvert bevismiddel, som er anerkendt i domstolens landets lov eller i en af de i artikel 9 angivne love, i henhold til hvilken aftalen eller viljeserklæringen er gyldig med hensyn til form, forudsat at sådan bevisførelse kan gennemføres for domstolen.

Artikel 15

Udelukkelse af renvoy

Hvor konventionen foreskriver anvendelse af loven i et bestemt land, skal dette forstås som en henvisning til de i dette land gældende retsregler med undtagelse af landets internationalprivatretnlige regler.

Artikel 16

Ordre public

Anvendelse af en regel i en ved konventionen udpeget lov kan kun undlades, såfremt denne anvendelse ville være åbenbart uforenelig med grundlæggende retsprincipper (»ordre public«) i domstolslandet.

Artikel 17

Ingen tilbagevirkende kraft

Denne konvention skal i en kontraherende stat anvendes på aftaler, der er indgaaet efter det tidspunkt, hvor konventionen er trådt i kraft i den pågældende stat.

Artikel 18

Ensartet fortolkning

Ved fortolkningen og anvendelsen af de foranstående ensartede regler skal der tages hensyn til deres internationale karakter og til det ønskelige i, at der opnås ensartethed ved deres fortolkning og anvendelse.

Artikel 19

Stater med mere end ét retssystem

1. Omfatter en stat flere territoriale enheder, som hver har sine egne retsregler vedrørende kontraktlige forpligtelser, skal hver territorial enhed anses for et land ved fastlæggelsen af den lov, som skal anvendes i henhold til konventionen.

2. En stat, i hvilken forskellige territoriale enheder har deres egne retsregler vedrørende kontraktlige forpligtelser, er ikke forpligtet til at anvende konventionen i tilfælde, hvor der alene er tale om valg mellem lovene i sådanne enheder.

Artikel 20

Forrang for fællesskabsret

Denne konvention berører ikke anvendelsen af bestemmelser, som på særlige områder fastsætter lovvalgsregler vedrørende kontraktlige forpligtelser, og som er eller bliver optaget i retsakter fra De europæiske Fællesskabers institutioner eller i nationale love, der er harmoniserede til gennemførelse af sådanne retsakter.

Artikel 21

Forholdet til andre konventioner

Denne konvention er ikke til hinder for anvendelse af internationale konventioner, som en kontraherende stat er eller bliver deltager i.

Artikel 22

Forbehold

1. En kontraherende stat kan på tidspunktet for under-tegnelse, ratifikation, accept eller godkendelse forbeholde sig ret til ikke at anvende

a) artikel 7, stk. 1;

b) artikel 10, stk. 1, litra c.

2. En kontraherende stat kan også tage et eller flere af disse forbehold i forbindelse med en meddelelse i medfør af artikel 27, stk. 2, om udvidelse af konventionen og kan herved begrænse virkningen af forbeholdet til alle eller nogle af de i meddelelsen nævnte områder eller territorier.

3. En kontraherende stat kan på et hvilket som helst tidspunkt tilbagekalde et forbehold, den har taget; forbeholdet ophører med at have virkning den første dag i den tredje kalendermåned efter meddelelsen om tilbagekaldelsen.

AFSNIT III

AFSLUTTENDE BESTEMMELSER

Artikel 23

1. Hvis en kontraherende stat, efter at konventionen er trådt i kraft for denne stat, ønsker at gennemføre en ny lovvalgsregel for en særlig art aftaler, som er omfattet af konventionen, skal den give de øvrige stater, som har undertegnet konventionen, meddelelse om sin hensigt gennem generalsekretæren for Rådet for De europæiske Fællesskaber.

2. Enhver stat, der har undertegnet konventionen, kan inden for en frist på seks måneder fra datoen for meddelelsen til generalsekretæren anmode denne om at foranstalte konsultationer mellem de stater, der har undertegnet konventionen, med henblik på opnåelse af enighed.

3. Har ingen af de stater, der har undertegnet konventionen, anmodet om konsultationer inden for den nævnte frist, eller er der ikke inden to år fra datoen for meddelelsen til generalsekretæren opnået enighed under konsultationerne, kan den pågældende kontraherende stat ændre sin lovgivning som tilkendegivet. De af staten truffene foranstaltninger skal gennem generalsekretæren for Rådet for De europæiske Fællesskaber meddeles de øvrige stater, som har undertegnet konventionen.

Artikel 24

1. Hvis en kontraherende stat, efter at konventionen er trådt i kraft for denne stat, ønsker at blive deltager i en multilateral konvention, der som sit hovedformål eller et af sine hovedformål har at fastlægge internationalprivatretnlige regler vedrørende spørgsmål, som er omfat-

tet af denne konvention, finder den i artikel 23 foreskrevne procedure tilsvarende anvendelse. Dog reduceres den i artikel 23, stk. 3, nævnte frist på to år til et år.

2. Den i stk. 1 nævnte procedure kan undlades, såfremt en kontraherende stat eller et af De europæiske Fællesskaber allerede er deltager i den multilaterale konvention, såfremt dennes formål er at revidere en konvention, som den pågældende stat allerede er deltager i, eller såfremt det drejer sig om en konvention, der er indgået inden for rammerne af traktaterne om oprettelse af De europæiske Fællesskaber.

Artikel 25

Er en kontraherende stat af den opfattelse, at den ved konventionen opnåede harmonisering vil blive berørt ved indgåelsen af en overenskomst, som ikke er omfattet af artikel 24, stk. 1, kan den pågældende stat anmode generalsekretæren for Rådet for De europæiske Fællesskaber om at foranstalte konsultationer mellem de stater, der har undertegnet konventionen.

Artikel 26

Enhver kontraherende stat kan anmode om revision af konventionen. I så fald skal formanden for Rådet for De europæiske Fællesskaber indkalde til en konference om revision.

Artikel 27

1. Denne konvention gælder for de kontraherende

stater europæiske områder, herunder Grønland, og for alle områder af Den franske Republik.

2. Uanset stk. 1

- a) gælder konventionen ikke for Færøerne, medmindre kongeriget Danmark fremsætter anden erklæring;
- b) gælder konventionen ikke for europæiske områder uden for Det forenede Kongerige, hvis internationale forbindelser varetages af dette, medmindre Det forenede Kongerige fremsætter anden erklæring vedrørende et sadant område;
- c) gælder konventionen for De nederlandske Antiller, såfremt kongeriget Nederlandene fremsætter erklæring herom.

3. De nævnte erklæringer kan fremsættes til enhver tid ved meddelelse til generalsekretæren for Rådet for De europæiske Fællesskaber.

4. Appelsager, der i Det forenede Kongerige indledes mod afgørelser truffet af retter i et af de i stk. 2, litra b, nævnte områder, betragtes som sager, der verserer for disse retter.

Artikel 28

1. Denne konvention er fra den 19. juni 1980 åben for undertegnelse for de stater, der har undertegnet traktaterne om oprettelse af De europæiske Fællesskaber.

2. Denne konvention skal ratificeres, accepteres eller godkendes af de stater, der har undertegnet den. Ratifikations-, accept- eller godkendelsesdokumenterne deponeres hos generalsekretæren for Rådet for De europæiske Fællesskaber.

Artikel 29

1. Konventionen træder i kraft den første dag i den tredje måned efter deponeringen af det syvende ratifikations-, accept- eller godkendelsesdokument.

2. For stater, som har undertegnet konventionen, og som ratificerer, accepterer eller godkender den på et senere tidspunkt, træder konventionen i kraft den første dag i den tredje måned efter deponeringen af ratifikations-, accept- eller godkendelsesdokumentet.

Artikel 30

1. Konventionen gælder i 10 år fra den dag, den er trådt i kraft i overensstemmelse med artikel 29, stk. 1,

også for stater, for hvilke den er trådt i kraft på et senere tidspunkt.

2. Konventionen fornyes stiltiende for fem år ad gangen, medmindre den opsiges.

3. En kontraherende stat, som ønsker at opsiges konventionen, skal give generalsekretæren for Rådet for De europæiske Fællesskaber meddelelse herom mindst seks måneder før udløbet af tiårs-, henholdsvis femårsperioden. Opsigelsen kan begrænses til kun at angå et område, som konventionen er blevet udstrakt til ved erklæring i henhold til artikel 27, stk. 2.

4. Opsigelsen har kun virkning for den stat, som har afgivet den. Konventionen forbliver i kraft mellem de øvrige kontraherende stater.

Artikel 31

Generalsekretæren for Rådet for De europæiske Fællesskaber skal give de stater, der er parter i traktaten om oprettelse af Det europæiske økonomiske Fællesskab, meddelelse om

- a) undertegnelserne;
- b) deponering af hvert ratifikations-, accept- eller godkendelsesdokument;
- c) datoen for konventionens ikrafttræden;
- d) meddelelser, anmodninger og erklæringer afgivet i medfør af artikel 23—27 og 30; samt
- e) forbehold og tilbagekaldelser af forbehold i henhold til artikel 22.

Artikel 32

Den protokol, der er knyttet som bilag til konventionen, udgør en integrerende del af denne.

Artikel 33

Den konvention, der er udfærdiget i ét eksemplar på dansk, engelsk, fransk, irsk, italiensk, nederlandsk og tysk, hvilke tekster har samme gyldighed, deponeres i arkiverne i Generalsekretariatet for Rådet for De europæiske Fællesskaber. Generalsekretæren fremsender en bekræftet genpart til regeringerne i hver af de stater, der har undertegnet konventionen.

PROTOKOL

De høje kontraherende parter er blevet enige om følgende bestemmelse, der er knyttet som bilag til konventionen:

Uanset konventionens bestemmelser kan Danmark opretholde de i Sølovens § 169 indeholdte regler vedrørende den lov, som skal anvendes på spørgsmål angående søtransport af gods, og ændre disse regler uden af følge den procedure, der er foreskrevet i artikel 23 i konventionen.

Til bekræftelse heraf har undertegnede behørigt befuldmægtigede underskrevet denne protokol.

Zu Urkund dessen haben die hierzu gehörig befugten Unterzeichneten ihre Unterschriften unter dieses Protokoll gesetzt.

In witness whereof the undersigned, being duly authorized thereto, have signed this Protocol.

En foi de quoi, les soussignés, dûment autorisés à cet effet, ont signé le présent protocole.

Dá fhianú sin, shínigh na daoine seo thíos, arna n-údarú go cuí chuige sin, an Protocal seo.

In fede di che, i sottoscritti, debitamente autorizzati a tal fine, hanno firmato il presente protocollo.

Ten blijke waarvan, de ondergetekenden, daartoe behoorlijk gemachtigd, hun handtekening onder dit Protocol hebben geplaatst.

Udfærdiget i Rom, den nittende juni nitten hundrede og firs.

Geschehen zu Rom am neunzehnten Juni neunzehnhundertachtzig.

Done at Rome on the nineteenth day of June in the year one thousand nine hundred and eighty.

Fait à Rome, le dix-neuf juin mil neuf cent quatre-vingt.

Arna dhéanamh sa Róimh, an naoú lá déag de Mheitheamh sa bhliain míle naoi gcéad ochtó.

Fatto a Roma, addì diciannove giugno millenovecentoottanta.

Gedaan te Rome, de negentiende juni negentienhonderd tachtig.

FÆLLESERKLÆRING

Regeringerne for kongeriget Belgien, kongeriget Danmark, Forbundsrepublikken Tyskland, Den franske Republik, Irland, Den italienske Republik, storhertugdømmet Luxembourg, kongeriget Nederlandene og Det forenede Kongerige Storbritannien og Nordirland er på tidspunktet for undertegnelsen af konventionen om, hvilken lov der skal anvendes på kontraktlige forpligtelser, enige om:

- I. i bestræbelse på i videst muligt omfang at undgå spredning af lovvalgsregler i adskillige retsakter og forskelle mellem disse regler,
at give udtryk for ønsket om, at De europæiske Fællesskabers institutioner under udøvelsen af deres beføjelser efter traktaterne om deres oprettelse i givet fald vil bestræbe sig på at gennemføre lovvalgsregler, som i videst muligt omfang er i overensstemmelse med reglerne i denne konvention;
- II. at erklære som deres hensigt fra undertegnelsen af denne konvention, og indtil de bliver bundet af dennes artikel 24, at rådføre sig med hinanden, såfremt en stat, som har undertegnet konventionen, ønsker at blive deltager i en konvention, i forhold til hvilken den i artikel 24 omhandlede procedure ville finde anvendelse;
- III. under hensyn til det bidrag, konventionen om, hvilken lov der skal anvendes på kontraktlige forpligtelser, yder til harmoniseringen af lovvalgsregler inden for De europæiske Fællesskaber, at give udtryk for den opfattelse, at enhver stat, som bliver medlem af De europæiske Fællesskaber, bør tiltræde denne konvention.

Til bekræftelse heraf har undertegnede behørigt befuldmægtigede underskrevet denne fælleserklæring.

Zu Urkund dessen haben die hierzu gehörig befugten Unterzeichneten ihre Unterschriften unter diese gemeinsame Erklärung gesetzt.

In witness whereof the undersigned, being duly authorized thereto, have signed this Joint Declaration.

En foi de quoi, les soussignés, dûment autorisés à cet effet, ont signé la présente déclaration commune.

Dá fhianú sin, shíonh na daoine seo thíos, arna n-údarú go cuí chuige sin, an Dearbhu Comhpháirteach seo.

In fede di che, i sottoscritti, debitamente autorizzati a tal fine, hanno firmato la presente dichiarazione comune.

Ten blijke waarvan, de ondergetekenden, daartoe behoorlijk gemachtigd, hun handtekening onder deze Verklaring hebben geplaatst.

Fortegnelse over anvendt litteratur

Værkerne er i teksten citeret med de kursiverede ord

- Actes 1951*, se Conférence de la Haye de droit international privé.
- Anton*, Private International Law. A treatise from the Standpoint of Scots Law, Edinburgh 1967.
- Die Anwendung ausländischen Rechts im internationalen Privatrecht, Materialien zum internationalen Privatrecht, 10, Berlin 1968. *MPI Anwendung*.
- Arbitration in Sweden*, Stockholm Chamber of Commerce, Stockholm 1977.
- Atiyah*, The Rise and Fall of Freedom of Contract, Oxford 1979.
- von *Bar*, Theorie und Praxis des internationalen Privatrechts, 2. Aufl. Bd. I. u. II. Hannover 1889.
- Batiffol*, Les conflits de lois en matière de contrats. Paris 1938. *Batiffol, Contrats*.
- Batiffol & Lagarde*, Droit international privé. 6. éd. Paris. Tome I 1974, Tome II 1976.
- Beale*, The Conflict of Laws. Vol. I-III. New York 1935.
- Becker*, Die Rechtsprechung der sowjetischen Aussenhandelskommission, Köln 1964.
- Blok*, Haagerkonferencens 13. samling. Konventionen om hvilken lov, der skal anvendes på kontrakter med mellemmand og på fuldmagtsspørgsmål, NTfR 1978, 145.
- Bogdan*, Den svenska internationella arbetsrättens grunder, Svensk Juristtidning 1979, 81.
- Bogdan*, Svensk internationell privat- och processrätt, Lund 1980.
- Borum og Philip*, Lovkonflikter, 4. udg. København 1957.
- Bruck-Möller*, Kommentar zum Versicherungsvertragsgesetz. 8. Aufl. 1961.
- Carnahan*, Conflict of Laws and Life Insurance Contracts. 2nd ed. 1958.
- Cavers*, A Critique of the Choice of Law Problem. 47 Harv.L. Rev. (1933), 173.
- Cavers*, The Choice-of-Law Process, Ann Arbor 1965.
- Cheshire*, Private International Law. 5. udg. Oxford 1957. 7. udg. Oxford 1965.
- Cheshire's Private International Law*, 10. udg. London 1979 by P.M. North; cit: *Cheshire og North*.
- Chronique des sentences arbitrales, Cour d'arbitrage de la Chambre de Commerce International, Journal du Droit International (*Clunet*) 1974, 876 (Derains og Thompson); 1975, 916 (Derains); 1976, 968 (Derains); 1977, 930 (Derains); 1978, 976 (Derains); 1979, 982 (Derains); 1980, 949 (Derains), cit: *Derains i Clunet* el. *Thompson i Clunet*
- Conférence de la Haye de droit international privé. Actes et Documents relatifs à la septième session 9 au 31 octobre 1951. cit: *Actes 1951* og *Documents 1951*.
- Cook*, The Logical and Legal Basis of the Conflict of Laws, Cambridge, Mass. 1942.
- Carrie*, Selected Essays on the Conflict of Laws, 1963.
- Dalloz*, Répertoire de droit international I-II, Paris 1968. Cit: *Enc.Dalloz*.

- David*, Arbitrage international ou arbitrage étranger, Festschrift für Hans Ficker, Frankfurt/M. 1967.
- Deelen*, Rechtskeuze in het Nederlands internationaal contractenrecht, Amsterdam 1965.
- Dennemark*, Om svensk domstols behörighet i internationellt förmögenhetsrättsliga mål. Stockholm 1961.
- Derains*, L'Application cumulative par l'arbitre des systèmes de conflit de lois intéressés au litige, *Revue de l'Arbitrage* 1972 (*Rev Arb*).
- Derains* i *Clunet*, se *Chronique des sentences arbitrales*.
- Dicey*, *The Conflict of Laws*, London 1896, cit: *Dicey 1 udg*; 5 ed. 1932 (ved Keith) cit: *Dicey 5. udg*.
- Dicey & Morris*, *Conflict of Laws I-II*, 10. udg. London 1980.
- Documents 1951*, se *Conférence de la Haye de droit international privé*.
- Dölle* (ed), *Kommentar zum einheitlichen Kaufgesetz*, München 1976.
- Donnedieu de Vabres*, L'évolution de la jurisprudence française en matière de conflit de lois depuis le début du XXe siècle. Paris 1938.
- Drobnig*, *American-German Private International Law*, 2. udg. New York 1972 (*Bilateral Studies in Private International Law No. 4*).
- Eek*, *The Swedish Conflict of Laws*, Haag. 1965.
- Eek*, *Svensk eller utländsk Lag? Exporträtt 4*. Stockholm 1970.
- EF-Karnov*, *Karnovs EF-Samling*, 2. udg med kommentarer under redaktion af Ole Due, Ole Lando & W. E. von Eyben. København 1978.
- Ehrenzweig*, *Adhesion Contracts in the Conflict of Laws*, 53 *Columbia Law Review* (1953) 1072.
- Ehrenzweig*, *A Treatise on the Conflict of Laws*, St. Paul 1962.
- Encyclopédie Dalloz, Droit International*, vols. 1-2, Paris 1968 cit: *Enc. Dalloz*.
- Fouchard*, *L'Arbitrage commercial international*, Paris 1965.
- Frankenstein*, *Internationales Privatrecht II*, Berlin 1928.
- Gaarder*, *Innføring i internasjonal privattrett*, Oslo 1975.
- Gamillscheg*, *Intereuropäisches Arbeitsrecht*, Zu zwei Vorschlägen der EWG zum internationalen Arbeitsrecht, *RabelsZ* 37 (1973).
- Gamillscheg*, *International Encyclopedia of Comparative Law*, Vol. III, *Private International Law*, Chapter 28, *Labour Contracts* (1972); cit: *Gamillscheg i Int. Enc.*
- Gamillscheg*, *Internationales Arbeitsrecht*, Beiträge zum ausländischen und internationalen Privatrecht, Bd 27, Berlin & Tübingen 1959.
- Gamillscheg*, *Rechtswahl*, Schwerpunkt und mutmassiger Parteiwille im internationalen Vertragsrecht, *Archiv für die zivilistische Praxis* 157 (1958) 303.
- Genkin*, (ed), *Der Aussenhandel und seine rechtliche Regelung in der U.S.S.R.*, Berlin, 1963.
- Gjelsvik*, *Millonfolkeleg Privattrett*, 2. utgave, Oslo 1936.
- Goldman*, *Les conflits de lois en matière d'arbitrage international de droit privé*. *Recueil des Cours de l'Académie de droit international de la Haye* 1963, II.
- Gotzen*, von. *Niederländisches Handels- und Wirtschaftsrecht*, Heidelberg 1979.
- Graupner*, *Sole Distributorship Agreements, A Comparative View*, 18 *International and Comparative Law Quarterly* (1969), 879.

- Graveson*, Conflict of Laws, 6 udg. London 1969.
- Groth, og Lando, *Kontraktforhold* og de østeuropæiske markeder, udgivet af Industrirådet m.fl. 1975.
- Haudek*, Die Bedeutung des Parteiwillens im internationalen Privatrecht. Berlin 1931. Rechtsvergleichende Abhandlungen VII, herausgegeben von Heinrich Titzte und Martin Wolff.
- van Hecke, G. International Encyclopedia of Comparative Law, Vol. III, Private International Law, Chapter 36, Currency, 1972, cit: *v. Hecke, Int. Enc.*
- Hjejlé*, Frivillig Voldgift, 2. udgave København 1973.
- Hjerner*, Främmande valutalag och internationell privaträtt, Stockholm 1956.
- v. Hoffmann*, Internationale Handelsschiedsgerichtsbarkeit, Frankfurt/Berlin 1970.
- Illum*, Den kollektive arbejdsret, 3. udg. 1964.
- International Encyclopedia of Comparative Law, Tübingen, The Hague, Paris, cit: *Int. Enc.*
- Kahn-Freund*, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, i Actes du deuxième congrès du travail, Genève 12.-17. sept. 1957, Deuxième partie, Les Conflits de lois en matière de droit de travail, Genève 1961.
- Karlgren*, Internationell privat- och processrätt, 3. uppl. Lund, 1966.
- Karnovs EF-Samling med kommentar under redaktion af Ole Due, Ole Lando & W. E. von Eyben, se *EF-Karnov*.
- Karnovs Lovsamling 9 udg, København 1978 red. af von Eyben, Hurwitz og Skovgaard, cit: *Karnov*.
- Kegel*, Internationales Privatrecht, 4. udg. München 1977.
- Kegel*, Probleme der *Aufrechnung*. Beiträge zum ausländischen und internationalen Privatrecht Bd 13, Berlin & Leipzig 1938.
- Kimball og Pfennigstorf*, Allgemeine Versicherungsbedingungen unter Staatsaufsicht, Karlsruhe 1968.
- Kontraktforhold*, se Groth og Lando.
- Kopelmanas*, Quelques problèmes recent de l'arbitrage commercial international, Revue trimestrielle de droit commercial 1957, 879.
- Kreuzer*, Das internationale Privatrecht des Warenkaufs in der deutschen Rechtsprechung. Arbeiten zur Rechtsvergleichung 21, Frankfurt 1964.
- Lando*, *Contacts for International Contracts*. American and Scandinavian Conflict Rules Compared. *JUS PRIVATUM GENTIUM*, Festschrift für Max Rheinstein. Vol. I, 1969 383.
- Lando*, Den ikke-nationale *handelsvoldgift*, Festschrift til Alf Ross København 1969, s 295.
- Lando*, International Encyclopedia of Comparative Law, Vol. III, Private International Law, Chapter 24, Contracts, 1976; cit: *Lando, Int. Enc.*
- Lando*, Kontraktstatuttet, København 1962, cit: *1. udgaven*.
- Lando*, *Lovvalgsregler for voldgiftsmænd*, NTFIR 1980, 181.
- Lando*, *Mellemmandens kompetence* i internationale kontraktforhold. Handelshögskolan i Göteborgs Skriftserie nr 2, Göteborg 1956.
- Lando*, *Renegotiation and Revision of International Contracts*, German Yearbook of International Law 1980, 37.

- Lando, The EC Draft Convention of the Law Applicable to Contractual and Non-Contractual Obligations*, RabelsZ 38 (1974) 6.
- Lando, *Udenrigshandelens Kontrakter*, Udenrigshandelsret I, 3. udg. København 1981. (citeres kun ved no., eks: se ovenfor 2.431).
- Lando, von Hoffmann og Siehr* (ed), *European Private International Law of Obligations*, Tübingen 1975.
- Leflar, American Conflicts Law*, St. Paul 1968.
- Lew, *Applicable law in international commercial arbitration*, New York 1978.
- Lewald, Das deutsche internationale Privatrecht auf Grundlage der Rechtsprechung*, Leipzig 1931.
- Loussouarn & Bredin, Droit de commerce international*, Paris 1969.
- Lunz, *Conflict of Laws in International Sale: Theory and Practice of Socialist Countries*. Rec. des Cours 114. (1965-I) 5.
- Lunz, *Internationales Privatrecht I*. Berlin 1961; II Berlin 1964 (oversat fra russisk) cit: *Lunz IPR*.
- Madsen-Mygdal, Ordre public og territorialitet Bd I-II*, København 1946.
- Maier, Meyer-Marsilius og Regul, Der Handelsvertreter in den Ländern der EWG und der EFTA*, Baden-Baden 1976.
- Mailher de Chassat, Traité des statuts*, Paris 1841.
- Makarov, Quellen des internationalen Privatrechts*. Recueil de textes concernant le droit international privé, herausgegeben von Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Privatrecht. Band I: Gesetzzete; Textes des lois. Berlin & Tübingen 1953. – Band II: Texte der Staatsverträge; Textes des traités internationaux. Berlin & Tübingen 1960.
- Makarov, *Quellen des internationalen Privatrechts – Nationale Kodifikationen*, 3. udg., udarbejdet af Neuhaus m.fl. Tübingen 1978; cit: *Makarov 1978*.
- Mann, Conflict of Laws and Public Law*. Recueil des Cours 1971-1-109.
- Mann, The Legal Aspects of Money* 3 udg. London 1971.
- Die Materielle Gültigkeit von Kaufverträgen*, Materialien zum ausländischen und internationalen Privatrecht 9, Berlin & Tübingen 1968.
- Morris, The Proper Law of a Contract: A Reply* 3. I.L.Q. (1950) 197.
- Münzel, Japanische Rechtsprechung zum internationalen Privatrecht* (utrykt manuskript, Hamburg 1978).
- Neuhaus, Die Grundbegriffe des internationalen Privatrechts*, 2. udg. Tübingen 1978.
- Nial, Internationell förmögenhetsrätt*, 2. udg. Stockholm 1953.
- Niboyet, Cours de droit international privé français*. 2. udg. Paris 1948.
- Nussbaum, *Deutsches Internationales Privatrecht*, Tübingen 1932; cit: *Nussbaum DIP*.
- Nussbaum. Money in the Law, National and International*, Brooklyn 1951.
- Nussbaum, A. *Principles of Private International Law*, New York 1943. cit: *Nussbaum PIL*.
- Nygh, P, Conflict of Laws in Australia* 3. ed. Sydney 1976.
- Pfaff, Die Aussenhandelsschiedsgerichtsbarkeit der sozialistischen Länder im Handel mit der Bundesrepublik Deutschland*, Heidelberg 1973.
- Philip, Contracts of Employment in the Law of Conflict of Laws of the EEC*, Festschrift für

- F.A. Mann, München 1977.
- Philip*, Dansk international privat- og procesret 3. udg. København 1976.
- Pillet*, Principes de droit international privé. Paris & Grenoble 1903.
- Pålsson, Utkast till EG-Konvention om tillämplig lag på kontraktsrättsliga förpliktelser, NTFIR 1980 152.
- Raape*, Internationales Privatrecht. 5. udg. Berlin & Frankfurt 1961.
- Rabel*, The Conflict of Laws. A Comparative Study. 2nd ed. Vol. I (-Drobnig) Ann Arbor 1958. Vol II (-Drobnig) Ann Arbor 1960. Vol. III (-Bernstein), Ann Arbor 1964.
- Rabel*, Das Recht des Warenkaufs. I. Berlin und Leipzig 1936. II. Berlin und Tübingen 1958.
- Ramsaizew*, Die Aussenhandelsarbitrage in der UdSSR, Berlin 1961.
- Reese & Rosenberg*, Cases and Materials on Conflict of Laws, 6. udg. Minola, N.Y. 1971.
- Reithmann*, Internationales Vertragsrecht, 3 udg. Köln 1980.
- Restatement of the Law of Conflict of Laws, as adopted and promulgated by the American Law Institute, St. Paul 1934.
- Restatement of the Law Second, Conflict of Laws I-III, American Law Institute, Philadelphia 1971, cit: *Restatement 2nd* eller *Restatement 1971*.
- Rigaux, Droit international privé Bd I-II, Bruxelles 1977 og 1979, cit: *Rigaux DIP*.
- Rigaux, International Encyclopedia of Comparative Law Vol III, Chapter 29, Agency, cit: *Rigaux, Int. Enc.*
- Rigaux*, Le Statut de la Représentation, Bibliotheca Visseriana dissertationum ius internationale illustrantium, XX., Louvain 1963.
- Russel* on the Law of Arbitration 19. udg af A. Walton, London 1979.
- Sauveplanne*, Elementair Internationaal Privaatrecht, Deventer 1966.
- v. *Savigny*, System des heutigen römischen Rechts. Bd. VIII 1849.
- Schlosser & Pirrung*, Recht der internationalen privaten Schiedsgerichtsbarkeit, bd. 1-2. Tübingen 1975.
- Schmitthoff*, The Conflict of Laws, 3rd ed. 1954.
- Schnitzer*, Handbuch des internationalen Privatrecht, 4. udg. Basel. Bd. I 1957, Bd. II 1958.
- Schultze*, Das öffentliche Recht im internationalen Privatrecht, Arbeiten zur Rechtsvergleichung, Bd 57, Frankfurt am Main 1972.
- Schweizerisches Privatrecht, se Vischer, Schweizerisches Privatrecht.
- Siesby*, Sørenlige Lovkonflikter, Kbh. 1965.
- Soergel-Siebert*, Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch 10. udg. 1970 Bd 7.
- Spellenberg*, Geschäftsstatut und Vollmacht im internationalen Privatrecht, München 1979.
- Statutory Private International Law, udgivet af T.M.C. Asser Instituut voor Internationaal Recht, Oslo 1971; cit: *Statutory PIL*.
- Story*, Commentaries on the Conflict of Laws, Boston, 1. udg 1834, 3. udg 1846, 8. udg 1883.
- Szászy*, Private International Law in the European Peoples Democracies, Budapest 1964.
- Treitel*, Law of Contract, 5 udg, London 1979.
- Troller*, Das internationale Privat- und Zivilprozessrecht im gewerblichen Rechtsschutz und Urheberrecht, Basel 1952.
- Thompson i Clunet, se Chronique des sentences arbitrales.

- Ulmer*, Die Immaterialgüterrechte im internationalen Privatrecht, Köln, Berlin, Bonn, München 1975.
- Unger*, Life Insurance and the Conflict of Laws, 13 ICLQ 482 (1964).
- Uniform Commercial Code, 1962 Official Text with comments, published by the American Law Institute and the National Conference of Commissioners on Uniform State Laws, cit: *UCC*.
- Ussing*, *Aftaler*, 3. udg. København 1950.
- Ussing, Obligationsrettens almindelige del, 4. udgave ved Anders Vinding Kruse, København 1961, cit: *Ussing Alm. Del*.
- Vischer*, Internationales Privatrecht: Gutzwiller (ed.), *Schweizerisches Privatrecht I*, Basel og Stuttgart 1969.
- Vischer*, Internationales Vertragsrecht, Bern 1962.
- Vitta*, Diritto internazionale privato, Bd III, Torino 1975.
- Wachler*, Die Aussenhandels- und See-Schiedsgerichtsbarkeit in der Union der sozialistischen Sowjetrepubliken, Baden-Baden 1974.
- Weintraub*: Commentary on the Conflict of Laws, Minesota 1971.
- Westlake*, Private International Law, London 4. udg. 1905, 5. udg. 1912.
- Wolff, Private International Law, 2. udg Oxford 1950, cit: *Wolff PIL*.
- Zitelmann*, Internationales Privatrecht. Band I. Leipzig 1897. Band II. Leipzig 1912.
- Zweigert*, Internationales Privatrecht und öffentliches Recht; in Fünfzig Jahre Institut für Internationales Recht an der Universität Kiel (Veröffentlichungen des Instituts für Internationales Recht an der Universität Kiel no. 51), Hamburg 1965, 124.
- Zweigert*, Nichterfüllung auf Grund ausländischer *Leistungsverbote*, *RabelsZ.* (14) 1942 283.
- Zweigert*, Zum Abschluss schuldrechtlicher *Distanzverträge*, *Festschrift für Ernst Rabel* 1954, 631.

Fortegnelse over danske, norske og svenske domme

Tallene henviser til numrene. Kursiverede tal angiver, at dommen er refereret.

Danske domme

Juridisk Ugeskrift 1842-43 6.334.

U 1893 – 842 7.605.

U 1894 – 4 7.201.

U 1899 – 995 6.225, 6.248.

U 1901 – 31H 6.335.

U 1901 – 124 6.424.

U 1904 B – 267 jfr. 1904 A 86 6.453.

U 1912 – 239 7.605:

U 1914 – 411 6.225.

U 1915 – 9. 6.403.

U 1918 – 250 6.455.

U 1918 – 587 6.403.

Den faste Voldgiftsrets Kendelse af 6.
okt. 1920 i sag 392 7.514, 7.531.

U 1920 – 754 6.225, 6.334.

U 1922 – 1041 H 6.335.

SHT 1923 – 209 6.418.

U 1925 – 839H 6.225, 6.335, 6.461.

U 1926 – 23 6.466.

U 1927 – 516 6.455.

U 1928 – 1045 H 6.248, 6.470, 7.605.

U 1933 – 703 H 6.468.

U 1935 – 82 H 6.331, 6.469.

U 1936 – 186 6.461.

U 1939 – 296 H 6.331, 6.469.

U 1939 – 595 6.408.

U 1940 – 652 H 6.332, 6.464, 6.470.

U 1940 – 1082 6.408.

VLT 1943 – 162 7.201.

U 1946 – 262 H 6.225, 7.514, 6.233,
6.334.

U 1947 – 1002 7.514.

U 1948 – 1220 6.408.

U 1951 – 458 H 7.418.

U 1951 – 782 H 7.418.

U 1952 – 856 5.401.

U 1952 – 969 7.112.

U 1953 – 1096 6.335.

U 1954 – 188 7.514.

U 1954 – 359 6.333, 6.462.

U 1954 – 678 7.418.

U 1954 – 891 6.455.

U 1955 – 446 H 7.514.

SHT 1955 – 148= U 1957 – 737 6.225,
7.514, 6.334.

U 1957 – 358 H 7.112.

U 1957 – 807 6.227, 6.233.

U 1959 – 202 6.342, 7.413.

U 1959 – 410 6.225, 7.514, 6.334, 7.523

SHT 1960 – 12 6.248, 6.335, 6.342,
7.423.

Østre Landsrets utrykte dom af 31.
marts 1960 6.228, 6.233, 7.201.

U 1963 – 342 7.514.

U 1965 – 83 H 6.342.

U 1967 – 405 H 6.333.

U 1971 – 734 7.514.

U 1973 – 583 6.461.

U 1973 – 696 H 7.418.

U 1973 – 1012 6.453.

U 1977 – 507 H 6.225, 7.113.
 U 1977 – 518 6.229. 6.333, 7.605.
 U 1981 – 604 7.421.

Norske domme

NRt 1897 – 289 6.248, 6.453.
 NRt 1922 – 635 6.453.
 NRt 1923 II – 58 6.336.
 NRt 1924 – 1181 6.409. 7.201.
 NRt 1926 – 35 6.453, 7.605.
 NRt 1926 – 725 6.406.
 NRt 1931 – 1185 6.336.
 NRt 1933 – 897 7.605.
 NRt 1934 – 152 6.470.
 NRt 1934 – 549 6.248, 7.605.
 NRt 1936 – 777 7.201.
 NRt 1936 – 900 6.430.
 NRt 1937 – 888 6.231, 6.248, 6.336,
 6.469.
 NRt 1939 – 205 7.515.
 NDS 1949 – 409 6.232.
 NRt 1953 – 1132 6.337, 6.338, 6.443.
 NDS 1956 – 83 6.232.
 NRt 1956 – 1172 6.232.
 RG 1964 – 203 7.423.
 NRt 1965 – 835 6.232.
 Drammens byrett 9. maj 1968 7.515.
 NRt 1969 – 821 6.425.
 NRt 1969 – 1308 7.515.
 NRt 1980 – 243 7.423.

Svenske domme

NJA 1899 – 184 6.248.
 NJA 1911 – 467 7.516.
 NJA 1917 – 87 6.453.
 NJA 1924 – 4 6.424.
 NJA 1928 – 252 6.470.
 NJA 1930 – 507 6.470.
 NJA 1930 – 513 6.470.
 NJA 1930 – 692 6.461.
 NJA 1937 – 1 6.231, 6.339, 6.469, 6.470.
 NJA 1937 – 17 6.231.
 NJA 1940 – 354 6.414.
 NJA 1941 – 350 6.232, 6.340, 7.516,
 7.523.
 NJA 1942 – 389 6.340.
 NDS. 1948 – 379 6.232.
 NDS. 1950 – 12 6.232.
 NDS. 1950 – 626 6.232.
 NJA 1954 – 573 6.453.
 NJA 1956 – 150 6.340.
 NJA 1956 – 343 7.112.
 NJA 1969 – 163 6.342.
 Marknadsdomstolens dom i sag nr.
 11/1973 6.233, 6.340.
 Arbetsrättens dom i sag 1977 no. 9
 7.516, 7.530.

Sagregister

Tallene henviser til *numrene*

- Adhæsiionskontrakter 2.101
- almen formodningsregel for stipulantens lov 6.354
  - almindelige speditiionsvilkår 7.418
  - og stiltiende partshenvisninger 6.250
- Advokater, aftaler med, 6.348
- Afslutning af aftaler 6.408-6.409
- Albanien, se socialistiske lande
- »Almindelige forretningsbetingelser«, benyttelse af den ene parts 6.354
- »Almindelige retsprincipper«, voldgiftsmænds anvendelse af
- i henhold til parternes aftale 6.253
  - uden parternes aftale herom 6.362 ff
- Alsidede lovvalgsregler (kollisionsnormer) 5.206
- Amerika, se Canada, USA m.m.
- Arbejderbeskyttelseslovgivning 7.504 ff, 7.521, 7.528 f
- Arbejdsaftaler
- enkelte lande
  - – Danmark 7.514
  - – Frankrig 7.510
  - – Italien 7.511
  - – Japan 7.517
  - – Norge 7.515
  - – Sverige 7.516
  - – United Kingdom 7.512
  - – USA 7.513
  - – Vesttyskland 7.509
  - ferielove 7.504
  - – Danmark 7.514
  - – Frankrig 7.510
  - – Norge 7.515
  - funktionærlov, dansk 7.514
  - konkurrenceklausuler
  - – engelsk ret 7.512, 7.523
  - – svensk ret (Hammarin sagen) 7.516, 7.523
  - opfindelser, arbejdstagers 7.303
  - udsendte arbejdere 7.514, 7.525
  - »Workmen's Compensation Acts« (USA) 7.513
- Arbejdsretlige ordensforskrifter 7.528 f
- Arbejdstageres opfindelser, aftaler om 7.303
- Auktioner 7.111
- »Ausgleich«, se kundetabsgodtgørelse
- Australien, se England og British Commonwealth
- Bankforretninger 6.348
- Begrundelsen for international privatret, se *International privatret*
- Belgien
- afslutning af aftaler 6.408 f
  - agenter 7.402-7.406, 7.409
  - arbejdsforhold, 7.501-7.503
  - fast ejendom, aftaler om, 7.201 f
  - forhandlere 7.420 ff
  - form 6.411 ff
  - forsikring 7.601, 7.605 ff
  - fortolkning af aftaler 6.449 ff
  - forældelse 6.461 ff
  - fysiske personers handleevne 6.406 f
  - kommissionærer 7.416
  - kontraktstatutet, hvor ingen parts-henvisning findes 6.310

- licensaftaler 7.302 ff
- lov af 1961 om forhandlere 7.422, 7.423
- løsurekøb
- – Haagerkonventionen af 1955 7.107-7.114
- – uniforme købelove 7.101a
- materiel gyldighed 6.432 ff
- mellemmandens kompetence 6.418, 6.420 ff
- misligholdelse af aftaler 6.458 f
- modregning 6.472 ff
- mæglere 7.416
- mønt 6.466 ff
- parternes lovvalg 6.205
- speditører 7.417 ff
- stiltiende partshenvisninger 6.248 ff
- viljeserklæringers gyldighed 6.432 ff
- økonomisk lovgivning 6.442 ff, 7.113
- Britiske Commonwealth, se også England
  - kontraktstatuttet i mangel af parternes lovvalg 6.307
  - parternes lovvalg 6.216
- Bulgarien, se socialistiske lande
- Børshandler 7.111
- Canada, se England og Britiske Commonwealth
- Causa 6.429-6.431
- Center of Gravity Method* 6.325-6.328
- Checkkonventionen om international privatret
  - myndighed 6.406
- Commonwealth, se Britiske Commonwealth
- Consideration* 6.429-6.431
- Contrats d'adhésion* se adhæsionskontrakter
- Covert techniques* 5.208, 6.324, 7.602
- Danmark
  - afslutning af aftaler 6.408-6.409
  - agenter 7.402 ff, 7.413
- arbejdsforhold 7.501, 7.503, 7.508, 7.514, 7.518, 7.521-7.532
- Columbus-sagen 6.226, 7.514
- fast ejendom, aftaler om 7.201-7.203
- forbrugerkøb 7.114
- forhandlere 7.420-7.424
- form 6.411-6.416
- forsikring 7.601, 7.605-7.510
- fortolkning af kontrakter 6.447-6.454
- forældelse 6.461-6.464
- fysiske personers handleevne 6.406, 6.407
- guld klausulsagerne 6.331
- kommissionærer 7.416
- kontraktstatuttet, hvor ingen parts-henvisning findes 6.331-6.335, 6.342, 6.353-6.355
- Langreuter-sagen 7.113
- licensaftaler 7.302-7.307
- løsurekøb, se løsurekøbsloven
- løsurekøbsloven 7.107-7.114
- materiel gyldighed 6.432-6.441
- mellemmandens kompetence 6.418, 6.420-6.427
- Merrill-sagen 6.225, 7.514
- misligholdelse 6.458-6.459
- modregning 6.472-6.474
- mæglere 7.416
- mønt 6.466-6.471
- opfyldelse af kontrakter 6.455-6.456
- parternes lovvalg 6.225-6.230, 6.233-6.234, 6.246
- speditører 7.417-7.419
- stiltiende partshenvisninger 6.248-6.250
- viljeserklæringers gyldighed 6.432-6.441
- Weiss-sagen 6.332
- økonomisk lovgivning 6.442-6.446, 7.113
- DDR, se Tyske Demokratiske Republik
  - »Direkte anvendelige« love 5.404
  - agentaftaler 7.403
  - arbejdsaftaler 7.506 ff, 7.528 f

- domslandets 5.404
- forbrugerlovgivning 7.114
- fremmede landes 5.405
- og materiel gyldighed 6.433 ff
  - økonomiske love 6.442 ff
- »Dirigerede« kontrakter, 6.239, 6.245, 6.355
- Domicil 5.205
- Domicilloven 5.205, 6.347, 6.348, 6.349

- EF konventionen af 19. juni 1980 om, hvilken lov der skal anvendes på kontraktlige forpligtelser (EF-konventionen). Bilag 2, side 403
  - afslutning af aftaler 6.409
  - arbejdsaftaler 7.518
  - direkte anvendelige love 5.406, 6.438, 6.446
  - fast ejendom, aftaler om 7.201
  - forbrugerftaler 6.224, 6.318
  - form 6.411, 6.414
  - forsikringsaftaler 7.606
  - lovvalg ved parternes aftale 6.224
  - lovvalget i mangel af aftale herom 6.318
  - manglende handleevne 6.406
  - renvoi 5.208
- Efterfølgende vedtagelse af kontraktens lov
  - Danmark 6.230
- Eksporttilladelse 6.442-6.446, 6.456
- England
  - afslutning af aftaler 6.408
  - agentur 7.407
  - arbejdsaftaler 7.512
  - *consideration* 6.430
  - fast ejendom, aftaler om 7.201
  - forhandling 7.423
  - form 6.411
  - forsikringsaftaler 7.603
  - forældelsesregler 6.460
  - *frustration* 6.455
  - fysiske personers handleevne 6.406
  - kontrakten ugyldig på opfyldelsesstedet 6.438
  - kontraktstatuttet i mangel af parternes lovvalg 6.305-6.307
  - køb af løsøre 7.105
  - modregning 6.472 f
  - mønt 6.466-6.471
  - naturalopfyldelse 6.458
  - opfyldelse ulovlig på opfyldelsesstedet 6.438, 6.455
  - parternes lovvalg 6.212-6.215
  - pengeforpligtelser 6.466-6.471
  - *public policy* 5.410
  - stiltiende partshenvisninger 6.248
  - værnetings- og voldgiftsaftaler som stiltiende partshenvisning 6.248
  - uniforme købelove 7.101a
- Enhedsbedømmelsen 5.201, 5.210
- Ensidede lovvalgsregler (kollisionsnumre) 5.207
- Entreprisekontrakter 6.346

- Fast ejendom, aftaler om 7.201-7.203
- Faste lovvalgsregler 5.206, 6.301-6.304, 6.343-6.351
- Ferielovgivning, se arbejdsaftaler
- Filialer, kontrakter med
  - EF-konventionens art. 4 6.318
  - Haagerkonventionen om løsørekøb 7.109
  - iøvrigt 6.348
- Fiskale ugyldighedsregler (form) 6.416
- Forbrugerftaler, hvor parterne ikke har valgt loven
  - EF-konventionen 6.318
  - Forenede Kongerige (UK) 6.215
  - USA 6.324
  - Vesttyskland 6.210
  - vurdering 6.349
- Forbrugerftaler og parternes lovvalg
  - EF-konventionen 6.224
  - engelsk ret 6.215
  - svensk ret 6.232
  - tysk ret 6.210

- USA 6.218
- vurdering 6.245
- Forbundne kontrakter
  - agent- og forhandler iflg. samme kontrakt 7.421
  - forhandling og køb i samme aftale 7.421
  - forsikring og genforsikring 7.607
  - licensaftale forbundet med andre kontrakter 7.301
  - spedititionsaftalen som sammensat aftale 7.417, 7.419
- Forbundsrepublikken Tyskland
  - afslutning af aftaler 6.408
  - agenter 7.406, 7.413
  - arbejdsaftaler 7.509
  - fast ejendom, aftaler om 7.201
  - forhandlingsaftaler 7.422 f
  - formodede partsvilje 6.314
  - forsikringsaftaler 7.604
  - fortolkning af kontrakter 6.450
  - forældelsesregler 6.461
  - fysiske personers handleevne 6.406
  - hypotetisk partsvilje 6.314
  - kontraktstatuttet i mangel af parts-henvisning 6.313-6.315
  - køb af løsøre 7.104
  - licensaftaler 7.303, 7.304
  - mellemmandens kompetence 6.418
  - modregning 6.473
  - mæglere 7.416
  - nominalitetsprincippet 6.469 f
  - opfyldelse af kontrakter 6.455
  - opfyldelsesstedets betydning 6.315
  - parternes lovvalg 6.208 ff
  - pengeforpligtelser 6.466
  - renvoi 6.315
  - spedition 7.417-7.419
  - uniforme købelove 7.101a
  - viljeserklæringsers ugyldighed 6.432-6.438
  - værnetings- og voldgiftsaftaler 6.248
  - økonomisk lovgivning 6.442-6.444
- Force majeure*, se *vis major*
- Forenede Kongerige, Det, se England og Britiske Commonwealth
- Forlagskontrakter 7.301-7.307, se endvidere Licensaftaler
- Formodet partsvilje
  - dansk retspraksis 6.225, 6.334
  - EF-konventionen 6.248
  - engelsk retspraksis 6.305
  - fransk retspraksis 6.308
  - Haager-konventionen om løsørekøb 6.248
  - norsk retspraksis 6.337
  - svensk retspraksis 6.340
  - tysk retspraksis 6.314
  - voldgiftspraksis 6.252
- Formodningsregler 5.210, 6.103, 6.353
  - EF-konventionen 6.318
  - karakteristiske ydelses lov 6.348
  - Nederlandene 6.317
  - schweizisk ret 6.317
  - skandinavisk ret 6.342
  - USA (Restatement 1971) 6.327
  - Vesttyskland 6.314-6.315
  - Østlande 6.319
  - Østrig 6.319
- Formregler 6.410-6.416
  - danske lovvalgsregler 6.411
  - norske lovvalgsregler 6.411
  - svenske lovvalgsregler 6.411
- Formular, anvendelse af
  - benyttelse af den ene parts almindelige forretningsbetingelser 6.354
  - som stiltiende partshenvisning 6.250
- Forsikring 7.6
- Forsinkelse, skyldnerens, se misligholdelse
- Fortolkning, aftalers 6.447-6.454
  - danske lovvalgsregler 6.450, 6.451, 6.453
  - norske lovvalgsregler 6.450, 6.451, 6.453
  - svenske lovvalgsregler 6.450, 6.451, 6.453
- Forum shopping*, 5.202, 6.355, 7.513, 7.602a

- Forulandet 5.205
- Forældelse 6.460-6.464
- danske lovvalgsregler 6.461, 6.463
  - norske lovvalgsregler 6.461, 6.463
  - svenske lovvalgsregler 6.461, 6.463
- Frankrig
- afslutning af aftaler 6.408
  - agentur 7.402, 7.406, 7.408
  - arbejdsforhold 7.501, 7.503, 7.510
  - causa 6.429
  - fast ejendom, aftale om 7.201-7.202
  - forhandleren 7.422, 7.423
  - form 6.411
  - forsikring 7.604, 7.606
  - fortolkning af kontrakter 6.450
  - forældelse 6.461
  - fysiske personers handleevne 6.406
  - Haagerkonventionen om internationalprivatretrlige regler om løsørekøb 6.204, 7.107-7.114
  - kommissionærer 7.416
  - kontraktstatuttet hvor ingen parts-henvisning findes 6.308
  - licensaftaler 7.303, 7.304
  - løsørekøb 7.107-7.114
  - materiel ugyldighed 6.432-6.438
  - mellemmandens kompetence 6.418
  - misligholdelse 6.458- 6.459
  - modregning 6.472-6.473
  - mægler 7.416
  - mønt 6.466-6.471
  - nominalitetsprincippet 6.469
  - objekt 6.429
  - opfyldelse 6.455
  - ophævelse af kontrakter 6.459
  - parternes lovvalg 6.203-6.204
  - pengeforpligtelser 6.466 ff
  - speditør 7.417-7.419
  - stiltiende partshenvisninger 6.248
  - viljeserklæringsers ugyldighed 6.432-6.438
  - økonomisk lovgivning 6.442-6.444
- Fraude à la loi* (omgåelse af loven)
- anerkendelsværdig interesse som betingelse for parternes lovvalg 6.244
  - forbrugeraftaler 6.245, 7.114
- Fremmede interne kontrakter 5.101
- dansk ret 6.335
- Frie kontrakter 6.244
- Fuldmagt 6.417 ff, se også mellemmandens kompetence
- Fysiske personers handleevne 6.405-6.407
- danske lovvalgsregler 6.406
  - norske lovvalgsregler 6.406
  - svenske lovvalgsregler 6.406
- Fælles personalstatut, parternes
- betydning for domstolenes lovvalg i -- fremmed ret 6.302
  - -- norsk ret 6.336 (Thams-sagen)
  - -- svensk ret 6.232 (Högstadius-sagen)
- Genforsikring 7.607
- Grækenland
- individualiserende metode 6.311
  - partsautonomien anerkendes 6.224
- Haagerkonferencens beslutning af oktober 1980 om internationalprivatretrlige regler om forbruger køb 7.120
- Haagerkonventionen, om hvilken lov der skal anvendes på kontrakter med mellemmand og på fuldmagtsforhold af 14. marts 1978
- fuldmagtsforhold 6.419-6.422
  - mellemmand 7.413, 7.403
- Haagerkonventionen om international-privatretrlige regler om løsørekøb
- anvendeslesområde
  - -- auktionskøb 7.111
  - -- eneforhandling 7.107, 7.421
  - -- fordringer 7.107
  - -- genstande, der skal tilvirkes 7.107
  - -- internationale køb 7.107
  - -- køb på konnossement 7.107
  - -- luftfartøjer 7.107

- skibe 7.107
- tvangsauktion 7.111
- virksomheder 7.107
- værdipapirer 7.107
- forbrugerkøb 7.114, 7.120
- købers lov 7.110
- *ordre public* 7.114
- parternes lovvalg 7.108
- sælgers lov 7.109
- undersøgelsesstedets lov 7.112
  - Handleevne,
    - se fysiske personers handleevne
  - Handlingsstedets lov 6.420-6.422
  - Henvisningsled 5.205
  - Holland, se Nederlandene
  - Hypotetisk partsvilje, se formodet partsvilje
- Indgåelse, aftalers 6.408-6.409
  - norsk ret (Nitedal-sagen) 6.409
- EF-konventionen 6.409
- Indgåelsesstedet
  - betydning for formgyldighed 6.411-6.415
  - betydning i fremmed ret 6.302
  - betydning som tilknytningsmoment 6.344-6.345
  - som fast lovvalgsregel 6.203, 6.344-6.345
- Indien, se Britiske Commonwealth
- Individualiserende metode 6.103
  - belgisk praksis 6.310
  - dansk praksis 6.331-6.333
  - EF-konventionen 6.318
  - engelsk praksis 6.305-6.306
  - fransk praksis 6.308
  - Nederlandene 6.317
  - norsk praksis 6.336
  - schweizisk praksis 6.316
  - svensk praksis 6.339
  - USA 6.325-6.328
  - vesttysk praksis 6.314-6.315
  - voldgiftsretternes praksis 6.357-6.360
  - vurdering 6.351-6.353
- Østrig 6.319
- Ingeniører, aftaler med rådgivende, 6.348
- Inter absentes*, aftaler indgået 6.345
  - form 6.414
- Inter praesentes*, aftaler indgået 6.344
  - form 6.413
- Interesseindicerende faktorer 6.103
  - stipulantens lov 6.354
  - validerende lov 6.354
- International formueret 5.102
- International privatret 5.101 ff
  - begrundelse 5.103
  - hovedproblemer 5.2
  - teknik 5.2, 5.3
- Internationale handelssamkvems særlige behov og partsautonomien 6.234-6.235
- Internationale handelssædvaner
  - betydning for voldgiftsmænd 6.362
- Internationale kontrakter 5.101
  - betydning for gyldigheden af en kollisionsretlig partshenvisning 6.237
- Internationale voldgiftsretters lovvalg 6.104
  - *lex mercatoria* 6.362
  - metoder i mangel af parternes lovvalg 6.357-6.363
  - parternes lovvalg 6.251-6.252
  - parternes stiltiende lovvalg 6.252
  - parternes valg af et ikke-nationalt retssystem 6.253
- Italien
  - arbejdsforhold 7.511
  - kontraktstatuttet i mangel af parternes lovvalg 6.302
  - løsørekøb 7.107-7.114
  - parternes lovvalg 6.207
  - uniforme købelove 7.101a
  - værnetings- og voldgiftsaftaler som stiltiende partshenvisning 6.248
- Japan
  - arbejdsforhold 7.517

- kontraktstatuttet i mangel af parternes lovvalg 6.302
- løsurekøb 7.101
- parternes lovvalg 6.224
- Jugoslavien, se socialistiske lande
- Karakteristiske ydelse, reglen om den 6.348
  - EF-Konventionen 6.318
  - nederlandsk retspraksis 6.317
  - schweizisk retspraksis 6.316
  - skandinaviske domstole 6.342
  - tysk retspraksis 6.314
  - østrigsk lov 6.319
- Kartel- og monopollove
  - direkte anvendelige i lovlandet 5.404, 6.443
  - fremmede kartelloses anvendelse 5.408, 6.446
  - og løsurekøbsloven 7.113
- Kasuistik, kasuistisk metode 6.103
- Know-how, aftaler om, se licensaftaler
- Kollektive aftaler 7.530 ff
- Kollisionsnormer = lovvalgsregler 5.101
- Kollisionsret = international privatret 5.101
- Kollisionsretlig partshenvisning 6.102
  - EF-konventionen 6.224
  - Haagerkonventionen om løsurekøb 6.233, 7.103
  - Nederlandene 6.206 (Alnati-dommen)
  - skandinaviske domstole 6.233
  - USA: Restatement § 187 6.221
  - vurdering, betingelserne for dens anerkendelse 6.234 ff
- Kommercielle kontrakter 6.239, 6.354
- Kommissionær, aftaler mellem kommissionær og kommittent 7.416
- Konkurrencebegrænsninger, se kartel- og monopollove
- Kontraktens enhed, princippet om 6.401-6.404
- Kontraktstatuttets rækkevidde 6.4.
- Kumulativ anvendelse af to eller flere love 6.409
- Kundetabsgodtgørelse
  - agentens krav på 7.403, 7.404, 7.413
  - forhandlerens krav på 7.422, 7.423
- Køb af fast ejendom 7.201-7.203
- Køb af løsøre 7.101-7.120
  - England 7.105
  - forbrugerkøb 7.117-7.120
  - Haagerkonventionen af 1955 (Danmark, Belgien, Frankrig, Finland, Italien, Norge, Sverige, Schweiz) 7.107-7.114
    - – anvendelsesområde 7.107, 7.113
    - – auktionskøb 7.111
    - – børshandler 7.111
    - – ejendomsforbehold 7.113
    - – købers lov 7.110
    - – ordre public 7.113
    - – parternes lovvalg 7.108
    - – reklamationsfrist 7.112
    - – sælgers lov 7.109
    - – undersøgelsesmåden 7.112
  - Nederlandene 7.115
  - undersøgelsesmåden 6.457, 7.112
  - uniforme købelove 7.101a
  - USA 7.106
  - Vesttyskland 7.104
- Leasing 7.121
- Leje af husrum 7.201-7.203
- Leje af løsøre 7.121
- Lex causae* 5.205
- Lex fori* 5.205
- Lex fori-tendensen* 5.202, 5.207-5.209
  - Danmark 6.335
  - Forenede Kongerige 6.305, 6.306
  - Frankrig 6.308
  - Norge 6.338
  - Sverige 6.341
  - Tyskland 6.313-6.315
  - USA 6.330
- Lex loci contractus* 5.205
- Lex loci delicti* 5.205

- Lex loci solutionis* 5.205
- Lex mercatoria*, voldgiftsmænds anvendelse af
- Genèvekonventions art. VII, 6.105
  - i henhold til parternes aftale 6.253
  - uden parternes aftale 6.362
- Lex rei sitae* 5.205 7.2
- Licensaftaler 7.3
- eksklusiv licens 7.307
  - erhververens lov 7.307
  - overførelse af teknologi til udviklingslande 7.303
  - overladerens lov 7.306
  - parternes lovvalg 7.303
- Lighedsgrundsætningen 5.210
- Locus agit actum* 5.205, 6.411 ff
- Lokaliseringsteorien 6.308
- Lovvalsregler 5.101
- alsidede 5.204
  - ensidede 5.207
  - faste 5.206, 6.301-6.304
  - henvisningsled 5.205
  - sagled 5.205
  - som standarder (skønsregler) 5.210, 6.103, 6.312-6.319
- Løsørekøbsloven 7.107 ff, Bilag 1, side 401.
se også Haagerkonventionen om internationalprivatretnlige regler om løsørekøb
- Lån af penge 6.240, 6.244
- Mangler i køb, se misligholdelse
- Markedshandler
- Haagerkonventionen om løsørekøb 7.111
  - østrigsk ret 7.115
- Materiel ret 5.101
- Materielretlig partshenvisning 6.102
- Mellemmandens kompetence 6.417-6.427
- dansk ret 6.418
  - Haagerkonventionen af 1978 6.419
  - norsk ret 6.418
  - svensk ret 6.418
  - særlige spørgsmål 6.424-6.426
- – advokater 6.426
  - – selskabsorganer 6.424
  - – skibsførere 6.425
- Misligholdelse, kontraktens
- afgøres af kontraktstatuttet 6.455
  - hævebeføjelsen 6.459
  - krav om naturalopfyldelse 6.458
- Modaliteter, opfyldelsens 6.456
- Monopollove, se kartel- og monopollove
- Montagekøb 7.103
- Mæglere, aftaler med 7.416
- Mønsterrettigheder, aftaler om, se Licensaftaler
- Møntens lov (møntstatuttet) 6.468
- Møntunioners opløsning 6.466
- Nationalitet, parternes fælles 6.302
- Nederlandene
- afslutning af aftaler 6.408 f
  - agenter 7.402-7.406, 7.413
  - Alnati-sagen 5.406, 6.206
  - arbejdsforhold 7.501-7.503, 7.518
  - fast ejendom, aftaler om 7.201 f
  - form 6.411 ff
  - forsikring 7.601, 7.604, 7.606
  - forældelse 6.461 ff
  - fysiske personers handleevne 6.406 ff
  - kontraktstatuttet, hvor ingen parts-henvisning findes 6.317, 7.000
  - licensaftaler 7.302 ff
  - løsørekøb 7.101a, 7.115
  - materiel gyldighed 6.432 ff
  - mellemmandens kompetence 6.418 f
  - misligholdelse af aftaler 6.458 f
  - mønt 6.466 ff
  - parternes lovvalg 6.206
  - stiltiende partshenvisninger 6.248 ff
  - uniforme købelove 7.101a
  - viljeserklæringers gyldighed 6.432 ff
  - økonomisk lovgivning 6.442 ff
- New Zealand, se England og Britiske Commonwealth
- Nominalitetsprincippet 6.468

Norge

- afslutning af aftaler 6.408 f
- agenter 7.402-7.406, 7.413, 7.415
- arbejdsforhold 7.501-7.503, 7.508, 7.515, 7.521 ff
- fast ejendom, aftaler om 7.201 f
- forbrugerkøb 7.114
- forhandlere 7.420 ff
- form 6.411 ff
- forsikring 7.601, 7.605, 7.607 ff
- fortolkning af aftaler 6.455 f
- forældelse 6.461 ff
- fysiske personers handleevne 6.406 ff
- guldklausulsagen 6.231, 6.336
- Irma Mignon-sagen 6.336
- kommissionærer 7.416
- kontraktstatuttet, hvor ingen parts-henvisning findes 6.336 ff
- licensaftaler 7.302 ff
- løspørekøb, se løspørekøbsloven
- løspørekøbsloven = lov 3. april 1964 (no 1) 7.107-7.114
- materiel gyldighed 6.432 ff
- mellemmandens kompetence 6.418, 6.420 ff
- misligholdelse af aftaler 6.458 f
- modregning 6.472 ff
- mæglere 7.416
- mønt 6.466 ff
- Nitedal-sagen 6.409
- parternes lovvalg 6.231 ff
- speditører 7.417 ff
- stiltiende partshenvisninger 6.248 ff
- viljeserklæringers gyldighed 6.432 ff
- økonomisk lovgivning 6.442 ff, 7.113

Normalstatut 5.303

Objektiv metode 6.103

- dansk ret 6.334
- norsk ret 6.337
- svensk ret 6.340

Offentligretlige reglers indflydelse på kontraktstatuttet 6.245, 6.355

- i arbejdsforhold 7.521

Omgåelse af loven og partsautonomien 5.401, 7.114 (anvendelse af ordre public grundsætningen), 6.234

- se også *Fraude à la loi*

Opdeling af kontrakten 6.401

Opfyldelsen ulovlig på opfyldelsesstedet 6.455, 6.444

Opfyldelsesstedet 5.205

- i Latinamerika 6.303

- i Vesttyskland 6.315

- i USA 6.321, 6.327

- vurdering af opfyldelsesstedets vægt 6.346

Ophavsrettigheder, aftaler om, se licensaftaler

Opskrivningslove, tyske 6.470

Opspaltning af kontrakten 6.403

Ordre public 5.401

- forældelsesregler 6.464

- lkbl § 6 7.114

- materiel gyldighed 6.433

Partikularismen 5.202

Partsautonomi 6.2, 6.102

- baggrund 6.201, 6.213

- dirigerede kontrakter 6.245

- forbrugerkontrakter 6.245

- frie kontrakter 6.244

Partshenvisninger under processen

- dansk ret 6.230

Partsviljeindicerende momenter

= interesseindicerende faktorer 6.103, 6.250, 6.354

Patent, aftaler om 7.3,

se også licensaftaler

Personalstatuttet 5.301

Polen, se Socialistiske lande

Portugal

- afslutning af aftaler 6.408 f

- agenter 7.402-7.406

- fast ejendom, aftaler om 7.201 f

- form 6.411 ff

- fortolkning af aftaler 6.447 ff

- forældelse 6.461
- fysiske personers handleevne 6.406
- kontraktstatuttet, hvor ingen parts-henvisning findes 6.302, 7.000
- løsosekøb 7.101
- parternes lovvalg 6.224
- Pragmatisk metode,
se resultatbestemt metode
- Procesret og materiel ret
  - advokaters procesfuldmagt 6.426
  - forældelsesregler 6.462
  - krav om betaling i domslandets mønt 6.467
  - krav på naturalopfyldelse 6.458
  - modregning 6.472 ff
- Præsumptionsregler, se formodningsregler
- Public policy* 5.410

- Regeringsindgreb
  - materiel ugyldighed 6.442
  - som fritagende omstændighed 6.455
- Reklamation i køb 7.112
- Relativitet 5.408
- Renvoi 5.209
  - Skandinavien 6.342
  - USA 6.330
  - Vesttyskland 6.315
  - Østrig 6.319
- Reparation af løsoere 7.121
- Reprobering 5.401 ff
- Restatement of the Conflict of Laws* (1934) 6.321
- Restatement of the Conflict of Laws, Second* 1971
  - agentur 7.410
  - arbejdsforhold 7.513
  - form 6.411
  - forsikring 7.602
  - forældelse 6.460
  - køb af løsoere 7.106
  - lovvalg i mangel af parternes aftale 6.326 f
  - mellemmandens kompetence 6.419
  - opdeling af kontrakten 6.401
  - parternes lovvalg 6.221
- Resultatbestemt metode 6.103
  - i USA 6.325-6.328
  - vurdering 6.352
- Revisorer, aftaler med 6.348
- Risikoovergang
  - i køb 7.113
  - og opspaltning 6.404
- Rumænien, se Socialistiske lande

- Sagled 5.205
- Schweiz,
  - agentur 7.414
  - arbejdsaftaler 7.509
  - fast ejendom, aftaler om 7.201
  - forbundslov, udkast 1977 6.211, 6.316
  - forhandling 7.421, 7.423
  - forsikring 7.604
  - kontraktstatut i mangel af parternes lovvalg 6.316
  - køb af løsoere 7.107-7.114
  - licensaftaler 7.303 ff
  - parternes lovvalg 6.211
  - spedition 7.419
  - værnetings- og voldgiftsaftale som stiltiende partshenvisninger 6.248
- Skotland, se England og Britiske Commonwealth
- Skønsregler 6.103
- Socialistiske lande, se tillige Tyske Demokratiske Republik og Sovjetunionen
  - form 6.410, 6.411, 6.416
  - forældelse 6.461
  - kontraktstatuttet i mangel af parts-henvisning: Polen, Ungarn 6.304, Tjekkoslavakiet, Albanien 6.319, andre lande 7.000
  - køb af løsoere 7.101, 7.103, 7.115, 7.116
  - mellemmandens kompetence 6.418
  - monopolerne for udenrigshandel 6.416, 6.418
  - parternes lovvalg 6.222

- stiltiende partshenvisninger 6.248
- voldgiftsretternes praksis 6.104, 6.222, 6.248, 6.302, 6.304, 6.319
- Sovjetunionen,
  - se også Socialistiske lande
  - form 6.410, 6.411, 6.416
  - forældelse 6.461
  - kontraktstatuttet i mangel af parternes lovvalg 6.302, 7.000
  - køb af løsøre 7.101, 7.103
  - mellemmandens kompetence 6.418
  - monopolerne for udenrigshandel 6.416, 6.418
  - parternes lovvalg 6.222
  - stiltiende partshenvisninger 6.248
  - voldgiftsretternes praksis 6.104, 6.222, 6.248, 6.302
- Spanien
  - agenter 7.402-7.406
  - fast ejendom, aftaler om, 7.201 f
  - fysiske personers handleevne 6.406
  - kontraktstatuttet, hvor ingen partshenvisning findes 6.304, 7.000
  - løsørekøb 7.101, 7.116
  - mellemmandens kompetence 6.418
  - parternes lovvalg 6.224
- Sparekasser, aftaler med 6.348
- Speditionsaftalen 7.417-7.419
- Sproget som tilknytningsfaktor 6.250
- Standardvilkår, se adhæsionskontrakter og »Almindelige forretningsbetingelser«
- Statsborgerforhold, se Nationalitet
- Statutes of Fraud* 6.416
- Statutter 5.301
- Stedlige tilknytningsmomenter 6.103
- Stiltiende partshenvisninger 6.250
  - aftaler om voldgift i et bestemt land 6.248, 6.249
  - aftaler om værneting 6.248-6.249
  - vedtagelse af »Almindelige speditørbetingelser« 7.417 f
- Subjektiv metode 6.103, 6.354
  - dansk ret 6.334
  - norsk ret 6.337
  - svensk ret 6.340
- Svejts, se Schweiz
- Sverige
  - afslutning af aftaler 6.408 f.
  - agenter 7.402-7.406, 7.413, 7.415
  - Akademisk breviskole, sagen om 6.232
  - arbejdsforhold 7.501-7.503, 7.508, 7.516, 7.521 ff
  - bomberede skinker, sagen om 7.112
  - fast ejendom, aftaler om 7.201 f
  - forbrugerkøb 7.114
  - forhandlere 7.420 ff
  - form 6.411 ff
  - forsikring 7.601, 7.605, 7.607 ff
  - fortolkning af aftaler 6.447 f
  - forældelse 6.461 ff
  - fysiske personers handleevne 6.406 ff
  - Guld Klausul-sagerne 6.231
  - Högstadius-sagen 6.232, 7.516, 7.523
  - International Transport Workers-sagen 7.516, 7.530
  - kommissionærer 7.416
  - kontraktstatuttet, hvor ingen partshenvisning findes 6.339 ff
  - licensaftaler 7.302 ff
  - løsørekøb, se løsørekøbsloven
  - løsørekøbsloven = lag 4 juni 1964 (no. 528) 7.107-7.114
  - materiel gyldighed 6.432 ff
  - mellemmandens kompetence 6.418, 6.420 ff
  - misligholdelse af aftaler 6.458 f
  - modregning 6.472 ff
  - mæglere 7.416
  - mønt 6.466 ff
  - parternes lovvalg 6.231 ff
  - speditører 7.417 ff
  - stiltiende partshenvisninger 6.248 ff
  - viljeserklæringers gyldighed 6.432 ff
  - økonomisk lovgivning 6.442 ff., 7.113

- Svig 6.432-6.439
- Syn og skøn 6.457
- ved køb 7.112
- Særstatut 5.303
- afslutning af aftaler 6.409
  - aftalers form 6.410 ff
  - fysiske personers handleevne 6.405 ff
  - mellemmandens kompetence 6.417 ff
  - opfyldelsesmåden 6.456
  - økonomiske love 6.442 ff
- Territorialitet
- (det fremmede normalstatuts regler anvendes ikke) 5.407-5.409
  - (udelukkende anvendelse af domslandets ret), se direkte anvendelige love i domslandet 5.404
- Tilbud og akcept 6.408-6.409
- Tilknytningsmomenternes vægt 6.343-6.350
- Tjekkoslovakiet, se Socialistiske lande
- Tjenesteaftaler, se Arbejdsaftaler
- Trykte betingelser på billetter og kvitteringer, se Adhæsiionskontrakter
- Tvang 6.432-6.441
- Tyske Demokratiske Republik
- agentur 7.402, 7.412
  - forhandling 7.423
  - kontraktstatuttet i mangel af parternes lovvalg 6.304
  - køb af løsøre 7.116
  - licensaftaler 7.303-7.304
  - lov om international privatret af 6. dec. 1975 6.222, 6.304, 7.000, 7.116, 7.304, 7.412
  - mellemmandens kompetence 6.418
  - parternes lovvalg 6.222
  - voldgiftsaftaler som stiltiende parts-henvisning 6.248
- Tyskland, se Forbundsrepublikken
- Tyskland og Tyske Demokratiske Republik
- Udfyldning af aftaler 6.455-6.459
- Udnyttelse 6.432-6.441
- Ufravigelige retsgrundsætninger, se *Ordre public*
- Ugyldige viljeseerklæringer 6.432-6.441
- Ukaftl, se Uniforme købelove
- Ukbl, se Uniforme købelove
- Umyndighed 6.405-6.407
- Ungarn, se Socialistiske lande
- Uniform Commercial Code* (USA) 6.220, 6.329, 7.106
- Uniforme købelove 7.101a
- Universalismen 5.201
- USA
- afslutning af aftaler 6.408
  - agentur 7.410
  - arbejdsaftaler 7.513
  - consideration 6.429
  - *covert techniques* 5.208, se også dette ord
  - fast ejendom, aftaler om 7.201
  - forhandling 7.423
  - form 6.410-6.416
  - forsikringsaftaler 7.602, 7.602a
  - forældelsesregler 6.460
  - fysiske personers handleevne 6.406
  - kontraktstatut i mangel af parternes lovvalg 6.320-6.330
  - køb af løsøre 7.106
  - mellemmandens kompetence 6.418
  - modregning 6.472 f
  - naturalopfyldelse 6.458
  - parternes lovvalg 6.217-6.221
  - pengeforpligtelser 6.446 ff
  - *public policy* 5.410
  - *Restatement 1971* 6.221, 6.326-6.328
  - *Uniform Commercial Code* 6.220, 6.329
  - værnetings- og voldgiftsaftaler som stiltiende parts-henvisning 6.248
- Validerende lov
- almen formodning for anvendelse af 6.354

- og aftalers formgyldighed 6.411
- Valutalove
  - Bretton Woods-overenskomsten 5.409
  - direkte anvendelige 5.404, 6.443
  - fremmede valutaloves anvendelse 6.446
  - livsforsikring (England og Canada) 7.603
  - og løsørekøbsloven 7.113
  - territoriale (reproberes) 5.407, 6.444
- Varemærker, aftaler om, se licensaftaler
- Vekselerer, aftaler med 6.348, 7.113
- Vekselkonventionen om international privatret
  - myndighed 6.406
- vis major* 6.444, 6.455
- Voldgiftsaftaler som stiltiende partshenvisning 6.248 f
- Voldgiftsretters lovvalg, se internationale voldgiftsretters lovvalg
- Værdipapirer, køb af 7.113
- Værksleje 7.121
- Værnetingsaftaler som stiltiende parts-henvisning 6.248 f
- Økonomiske love 6.442 ff
  - betydning for voldgiftsmænd 6.251, 6.253, 6.364
  - som fritagende omstændighed 6.455
- Østrig
  - agenter 7.402-7.406, 7.413
  - arbejdsforhold 7.501-7.503, 7.509
  - fast ejendom, aftaler om 7.201 f
  - form 6.411 ff
  - forsikring 7.601, 7.605 ff
  - forældelse 6.461 ff
  - fysiske personers handleevne 6.406 ff
  - kommissionærer 7.416
  - kontraktstatuttet, hvor ingen parts-henvisning findes 6.319, 7.000
  - licensaftaler, 7.302 ff
  - løsørekøb 7.115
  - mellemmandens kompetence 6.418
  - modregning 6.472 ff
  - parternes lovvalg 6.224
  - speditører 7.417 ff
  - viljeserklæringers gyldighed 6.432 ff
- Ågerforskrifter, USA 6.323, 6.327
  - se også Udnyttelse

Register over den anvendte sprogbrug

- Alsidede lovvalgsregler 5.206.
Covert techniques 5.208.
»Direkte anvendelige« love 5.404
»Dirigerede« kontrakter 6.239
Domicil 5.205.
Enhedsbedømmelse 5.201.
Ensidede lovvalgsregler 5.207.
»Frie« kontrakter 6.239.
Forum 5.205.
Forumstaten 5.208
Handlingsstedets lov 6.422.
Henvisningsled 5.205.
Individualiserende metode 6.103.
Inter absentes 6.345.
Inter praesentes 6.344.
Interesse-indicerende faktorer 6.103.
Karakteristiske ydelse 6.348.
Kasuistik = kasuistisk metode 6.103.
Kollisionsnormer = lovvalgsregler 5.101.
Kollisionsret = international privatret 5.101.
Kollisionsretlig partshenvisning 6.102.
Kommercielle kontrakter 6.239.
Kontraktstatuttet 5.301.
Kumulativ anvendelse af to eller flere love, σ : at fordringerne i to eller flere love til en aftales gyldighed skal være opfyldt, for at aftalen kan opretholdes 6.409.
Lex causae 5.205.
Lex fori-tendensen 5.202.
Lex loci contractus 5.205.
Lex loci delicti 5.205.
Lex loci solutionis 5.205.
Lex rei sitae 5.205.
Lovvalgsregler 5.101.
Locus regit actum 5.205.
Materiel ret 5.101.
Materielretlig partshenvisning 6.102.
Normalstatut 5.301.
Objektiv metode 6.103.
Opdeling 6.101. (6.401.)
Opspaltning 6.101. (6.402.)
Ordre public 5.401.
Partikularismen 5.201.
Partsautonomien 6.102.
Partshenvisning 5.205. (6.102).
Personalstatuttet 5.301.
Public policy 5.410.
Renvoi 5.209.
Reprobering 5.407.
Relativitet 5.408.
Resultatbestemt (pragmatisk) metode 6.103.
Sagled 5.205.
Skønsregler = individualiserende metode eller resultatbestemt metode 6.103.
Statutter 5.301.
Stedlige momenter 6.103.
Subjektiv metode 6.103.
Særstatut 5.303.
Territorialitet 5.407.
Universalismen 5.201.
Validerende alternativer (anvendelse af to eller flere love σ : fordringerne til en aftales gyldighed i blot en af flere love skal være opfyldt for at opretholde aftalen) 6.411.

Dansk-svensk ordliste

adfærd: uppträdande (beteende)
ad hoc: för ett enskilt fall
afdrag: avbetalning
afdøde: avlidne
afhænde: frånhända sig
(give) afkald på: avstå från
afkræftelse: återgång (av rättshandling vid återvinning i konkurs)
afsagt: avkunnad, meddelad (dom)
afslag: avdrag
afsvække: försvaga
aftage (varen): mottaga (varan)
alligevel: likväl, ändå
almindelig: allmän, vanlig
anbefaling: rekommendation
anerkende: erkänna
anliggende: angelägenhet
anlægge sag: väcka talan
anlægspapirer: värdepapper (investment securities)
anordning: förordning
anskuelse: åsikt
ansættelse: anställning
anvendelig: tillämplig
appel: överklagande
appellere: överklaga
arrest (på ting): kvarstad
avis: tidning

bankindskud: banktillgodohavande
bebyrdende: förpliktande
beføjelser: befogenheter
begivenhed: händelse
begrunde: motivera
begæring: yrkande
bekendt: känd

benytte: använda
berigelse: (obehörig) vinst
beskikke: utse
beskyttelse: skydd
beskæftige sig: ägna sig
beslutningsdygtig: domför
bestræbelse: strävan
besvangre: göra havande
bevidst: medveten, avsiktligt, medvetet
bevægelighed: rörlighet
bind: band
bopæl, hjemsted: hemvist
borgerlig ret: civilrätt
bortrydde, fjerne: undanröja
brud: brott
brøkdæl: bråkdæl
byrde: börda

caveat emptor: må köparen akta sig (latin)
cfr: jämför
civilt søgsmål: instämt civilmål

danne: skapa, bilda
deficit: underskott (latin)
deklaratorisk: dispositiv
desuagtet: icke desto mindre
domspræmisser: domskäl
domssamling: rättsfallssamling
dreje sig om: röra sig om, gälla
drøftelse: diskussion
dække: täcka

EF (Europæiske Fællesskaber): Europeiska Gemenskapen (EEC) (EG)
efterspørgsel: efterfrågan

ejendel: ägodel	forespørgsel: förfrågan
ejendomsforbehold: äganderättsförbehåll	foretrække: föredraga
eksekution: verkställighet, exekution	forevisning: presentation
eksorbitant: synnerligen stor	forfulgt: eftersträvad
ellers: annars	(rets)forfølgning: rättsliga åtgärder
endelig: slutlig(en)	forholdsmæssigt afslag: proportionellt avdrag
endog: dock	forkyndelse: delgivning
endsige: än mindre	forlange: begära, kräva
endvidere: vidare	forlig: förlikning
eneforhandling: ensamförsäljning	forlængst: sedan länge
enkelt(e) (love): enskild, särskild(a) (lagar), enstaka	formand: ordförande
enkelthed: detalj	formentlig: antagligen, såvitt jag kan förstå
ens: på samma sätt, ensartat	formue: förmögenhet, egendom
ensartet, homogen: enhetlig	formueret: förmögenhetsrätt
ensbetydende: liktydig	formål: ändamål, syfte
enten: antingen	formålsbestemt: ändamålsbestämd, teleologisk
entreprise: entreprenad	fornøden: erforderlig
erhverve: förvärva	forrest: främst
erhvervs- (livet, ret etc.): ekonomisk	forretning: affär (företag), affärsrörelse
erhvervsdrivende: näringsidkare	forretningsbetingelser: affärsvillkor
erhvervsret: handelsrätt, näringsrätt	forsinkelse: dröjsmål
erklære: förklara	forskæl: skillnad, olikhet
(viljes)erklæring: (vilje)förklaring	forskellig: olik
erstatning: skadestånd	forskelligartet: olikartad
erstatning uden for kontraktsforhold: utomobligatoriskt skadestånd	forskud: förskott
erstatte: ersätta	forsyne: förse
evne: förmåga	forsyning: försörjning
(rets)evne: (rätts)kapacitet	forsætlig: uppsåtlig
fag: yrke	for tiden: för närvarande
fallent: konkursgäldenär	fortolkning: tolkning
(gå) fallit: (gå i) konkurs	fortrinsret: förmånsrätt
fastsat: bestämd	forældelse: preskription
finde sted: äga rum	forældet: föråldrad, preskriberad
fjerne: avlägsna	fragtbrev: fraktsedel
fogedret: domstol för handläggning av exekutionsfrågor	fravige: avvika
foranledige: föranleda	fravigelige regler: dispositiva regler
forbavset: förvånad, överraskad	frembyde: erbjuda
forbindelse: sammanhang	fremgangsmåde: tillvägagångsrätt
foregøgle: förespegla	fremmøde: inställa sig
foreløbig: preliminär, provisorisk	fremsat: framförd
	fremskynde: påskynda

fuldbyrdelse: verkställighet	hittidig: hittillsvarande
fyldestgørelse: fullgörande	hemlig: inländsk, inhemsk
fælles: gemensam	(med) hjemmel (i): (med) stöd (av)
Fællesmarkedet: gemensamma marknaden (EEC)	hurtig: snabb
færdsel: trafik	hvadenten: vare sig
føje til: tillfoga	hvert andet: vart annat
føle: känna	hverv: uppdrag
følge: följa	hvis: om, vars
	hvor: hur, var
	hvornår: när
ganske: helt	hyppig: vanlig, ofta (förekommande), tal- rik
gen-: åter-, ömse-	hændelig: genom (olycks)händelse
gengive: återge, referera	
gennemførelseslov: promulgationslag	idet: eftersom, då
genstand: föremål	i det mindste: åtminstone
gentage: upprepa	ifalde: ådraga sig
give (aflevere, forlade): lämna	ifølge (efter): enligt
give møde: inställa sig	imødekomme: tillmötesgå
goder: egendom, nyttigheter	indanke: överklaga
godsværneting: förmögenhetsforum	inden for: innanför
godtgøre: redovisa	indestå for: ansvara för
grundsætning: grundsats	indfødsret: medborgarskap
gyldig: giltig	indføje: tillfoga
gældsbevis: skuldebrev	indrømme: medgiva
gældsordning: förfarande för delning av insolvent gälldenärs bo	indsigelse: invändning
gå til grunde: förstöras	indskud: insättning
	indtil da: dittills
habilitet: rättshandlingsförmåga	indtil videre: tills vidare
handelsakter: rättshandlingar mellan köpmän	interessentskab: handelsbolag
handle måde: handlingssätt	især: særskilt, i synnerhet
handlende: köpman	
held: framgång, lycka	jordemoder: barnmorska
henblik: hänsyn	jugement: omdöme
henføre til: angå, avse	jura: juridik
i henhold til: enligt	juridisk dommer: yrkesdomare
henholdsvis: respektive	
hensigt: avsikt	kautjon: borgen
hensigtsmæssig: praktisk, lämplig	kende: pröva, förklara (om domstolar)
henstilling: rekommendation	kendelse: beslut
henstå: kvarstå	kendemærke: kännetecken
hensyntagen til: beaktande av	kendskab: kännedom
hidføre: medföra	kilde: källa
	kompetence: behörighet

konventionalbøder: vitesbestämmelser (i avtal), avtalade böter	kontraktsbrott
korps: kår	modregning: kvitning
kreditor: fordringsägare, borgenär	mægler: mäklare
kriminalsag: brottmål	mægling: medling
kun: endast	møde: inställa sig
kvæg: kreatur	møntfod: myntslag
	måde: sätt
	mål: mått
	måle: mäta
lade: låta	nabo: granne
lav: låg	nabolag: grannskap
legemsbeskadigelse: kroppsskada	navnlig: särskilt, i synnerhet
leje: hyra	nedsatte: tillsätta (t. ex. en kommitte)
lejer: hyresgäst	nem: behändig, lätthanterlig
lejlighed: tillfälle	netop: just, precis
lempelig: mild	nu om stunder: numera
lempelse: jämkning	nydannelse: nyskapelse
leveringen: avlämnandet, leveransen	nyde: åtnjuta
lige: just, aldeles, precis, ända	nægte: vägra, neka
ligefrem: direkt, rentav	næppe: knappast
loft: tak	nødt: tvungen
lomme: ficka	nøgle: nyckel
lov: lag	nøjagtig: precis, exakt
lovenes overherredømme: lagens överhöghet	nøje: noggrann, nära, noga, precis
lovgivning: lagstiftning, rättssystem	
lovmedholdelig: laglig	omend: om än
lovsted: lagrum	omgåelse: kringgående
lovstof: lagmaterial	omhandle: behandla
lovtidende: författningssamling	omhyggelig: omsorgsfull
lovvalg: lagval	omkostning: kostnad
lukke: stänga	omstødelse: återgång (av rättshandling vid återvinning i konkurs), ogiltigförklaring
løb: lopp	omsætningserhverver: den som genom överlåtelse förvärvat rätt
løsopekøb: köp av lös egendom	omtale: omnämnande
	omtrent: ungefär, nästan
mangel: faktiskt fel, brist	opbevaringsforanstaltning: åtgärd för att vårda
mangelfuld: bristfällig	opfattelse: uppfattning
i medfør af: i enlighet med	opgave: uppgift
medhold: bifall, gillande	oplyses at være: visas vara
mellemværende: mellanhavande	
middelalder: medeltid	
midlertidig: provisorisk, tillfällig	
mindretal: minoritet	
misligholde: icke uppfylla	
misligholdelse af kontrakten:	

oprejsning: upprättelse, skadestånd	rettidig: i rätt tid
opremsning: uppräknig	righoldig: rikhaltig
oprindelig: ursprungligen	risiko: risk
oprindelse: ursprung	række: rad
ordlyd, affattelse: lydelse	
overbevisning: visshet, övertygelse	sag: mål, rättegång, talan, rättsfall, tvist
overdrage: överlåta	sagsanlæg: öppnande av rättegång
overdragelse: överlåtelse	sagsgenstand: tvisteföremål
overflødiggøre: göra överflödig	sagsomkostninger: rättegångskostnader
over for: gentemot	sagsøge: stämma
overholde: iaktta (en frist)	sagsøger: kärke
overholdelse: iakttagande, åttlydnad	sagsøgt: svarande
overlade: överlåta	sammenholde: jämföra
overordentlig: utomordentlig,	sammenligne: jämföra
oerhörd	sandsynlig: sannolik
	savn: avsaknad, brist
p.a.: pro annum, per år	selskab: bolag
(i) pagt med: i överensstämmelse med	selskabsret: associationsrätt
passende: lämpligt	selv: till och med
police: försäkringsbrev	sikre: försäkra
pristal: index (pris)	simpel: enkel
provenuet: intäkten	sinke: fördröja
præceptiv: tvingande	sjældent: sällan
præg: art, karaktär	skadeserstatning: skadestånd
pønalt: straffrättslig	skelne: skilja (på)
påanke: överklaga	skifte: boutredning
påberåbe sig: åberopa sig	skifteret: domstol för handläggning av
pågældende: vederbörande, ifrågavarande	dödsboutredning, konkurs m.m.
pålydende: nominellt värde	skiftevæsen: boutredning
påse: beakta	skikkelig: beskedlig
påstand: yrkande	skikkelse: skick, utformning
	skin: sken
ramme: träffa, drabba	skjult: dold
redelig forretningsskik: gott handelsbruk	skridt: steg
rekvirent: utmätningssökande	skubbe: förskjuta
rekvisitus: utmätningssgäldenär	skyld: vara skyldig
retning: riktning	skyldes: bero på
retsevne: rättskapacitet	skyldner: gäldenär
retskilde: rättskälla	skæbne: öde
retskreds: domkrets	skødesløs: vårdslös
retspleje: rättsskipning, rättegång	skønsmand: besiktnings-, värderingsman
retssag: mål	skønt: även om, trots att
retstab: rättsförlost	slettelse: strykande
retsværn: rättsskydd	sondre: skilja

spredte: spridda	tingsret: sakrätt
springe: hoppa	tit: ofta
stadig: alltjämt, fortlöpande	trin: steg, nivå
standse: stoppa	trodse: trotsa
standsningret: stoppningsrätt	true: hota
statsborger: medborgare	træk: drag
sted: ort, plats, ställe	trække: draga
stedlig: lokal	tvangsfuldbyrdelse: verkställighet, exekution
stillingtagen: ställningstagande	tøven: tvekan
stiltiende (aftale): tyst	
stiv: stel	
stole på: lita på	uanset: oavsett
stævne: (in)stämma	udbedring: förbättring
stød: stöt	uddannelse: utbildning
størrelse: storlek	udeblivelsesdom: tredsokodom
svare til: motsvara	uden om: utanför
svinde: avta	udfolde: utveckla, utföra
særlig: speciell, särskild	udlede: härleda, draga slutsats
sætning: sats	udlevering: utlämnande
søgsmål: rättegång, käromål	udlæg: utmätning
	udrydde: utrota
tab: förlust	udspringe af: härflyta ur
tavshed: tystnad	udstede: utfärda, utställa
tilbage: kvar	udsættelse: uppskov, vilandeförklaring
tilbageholdsret, tilbageholdelsesret: rätt att hålla inne, retentionsrätt	udtagelsesret: »aktiv stoppningsrätt« (köplagen § 41)
tilbagesøgning: krav på återbekommande	udvalg: utskott
tilbagevendende: återkommande	udvide: utvidga
tilbud: anbud	ufravigelige (bestemmelser): tvingande (lagregler)
tilbøjelig: benägen	uge: vecka
tildels: delvis	ugentlig: varje vecka
tilfælde: fall	ugunst: nackdel
tilføjelse: tillägg	uhensigtsmæssig: inte ändamålsenlig
tilsagn: löfte, utfästelse	uhyre: oerhört
tilsigte: åsyfta, avse	uigenkaldelig: oåterkallelig
tilstede: påkalla, tillstāja	ulempe: oläglighet
tilsvarende: motsvarande	ulovbestemt: icke lagfäst
tilsyneladende: skenbar, synbarligen	ulovmedholdelig: oförenlig med lag
tiltage sig: påtaga sig	undertiden: stundom
tiltræde: biträda, ansluta sig til	undervejs: på väg
tilvejebringe: åvägbringa	undgå: undvika
tinglysning: lagfart, inteckning, registrering vid domstol	undlade: underlåta
tinglysningsvæsenet: inskrivningsväsendet	undtagelse: undantag

---

upåagtet: obeaktad	voldgift: skiljedom, skiljeförfarande
utilstrækkelig: otillräcklig	voldgiftskendelse: skiljedom
vandløb: vattendrag	voldgiftsmand: skiljeman
vanhjemmel: rettsligt fel	vurdering: värdering
vanskelig at håndtere: otymplig	vægt: vikt
varehus: upplagshus	værdi: värde
varetægtsfængsel: häktning	værdiansættelse: värdering
vaskeri: tvättinrättning	værksleje: arbetsbeting
vedkommende: beträffande,	værneting: forum
vederbørende	værnetingsaftale: prorogationsavtal
vedrøre(nde): angå(ende)	yde: prestera, ge, lämna, bevilja
vedtage: anta (t. ex. lag), överenskomma	ydelse: prestation
vedtægt: stadga, bolagsordning	ydertilfælde: extrema fall
vedvare: bestå	øge: öka
vekselerer: en som köper och säljer värdepapper på börsen	åbenlys: uppenbar
viden: kunskap, vetande	åger: ocker
viet til: ägnad (åt)	åremål: antal år
vistnok: säkert	